

POLITIEK EN
CULTUUR

De betekenis van de Provinciale Staten in de huidige tijd	G. van Praag	1
De kijk van dr Couwenberg op de democratie	Bart Schmidt	8
De nederlaag van De Gaulle	Max Meijer	19
TONEELNOTITIE: Twee drama's van Peter Weiss	Theun de Vries	29
Polemiseren rond de vervreemding	A. de Leeuw	35
AANTEKENINGEN: De revolutie op de snijtafel		41
BOEKBESPREKINGEN:		
Het leven van Rutger Jan Schimmelpenninck	J. W.	46
De misdaad der jodenvervolgning	J. W.	47

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

Inhoudsopgave Politiek en Cultuur 1966

nr. pag.

Binnenlandse vraagstukken

De betekenis van de Provinciale Staten in de huidige tijd	<i>G. v. Praag</i>	1	1
De kijk van dr. Couwenberg op de democratie	<i>Bart Schmidt</i>	1	8
Vijf en twintig jaar geleden		2	49
Zestig jaar NVV	<i>W. Hartog</i>	3	97
Een jaar algemene bijstandswet	<i>C. de Rover</i>	3	109
Opmars der automatisering	<i>H. v. Woerden</i>	4	153
Inflatie en monopolies	<i>Jaap Wolff</i>	5	193
Na twee verkiezingen	<i>H. Hoekstra</i>	6	241
De spook-grondwet en het kiesrecht	<i>M. Bakker</i>	6	247
Sport en politiek	<i>H. Verbeij</i>	6	254
Wijzigingen in de positie van employés en beambten	<i>H. Bindels</i>	6	259
Wettelijke vakantieregeling	<i>C. de Rover</i>	7	297
Positie en program van de Boerenpartij	<i>M. Bakker</i>	8—9	353
Spaarloon — surrogaat voor vrije loonvorming	<i>A. van Turnhout</i>	10	425
Image of politiek?	<i>M. Bakker</i>	10	437
Achtergronden van een rechts offensief	<i>H. Hoekstra</i>	11	473
De blunders van het Nederlandse kolonialisme	<i>J. Morriën</i>	11	480
Machtsgreep der monopolies		12	521
Verkiezing van burgemeester versterking van democratie	<i>H. Verbeij</i>	12	535

Theoretische, historische en culturele vraagstukken

De kijk van dr. Couwenberg op de democratie	<i>Bart Schmidt</i>	1	8
Polemiseren rond de vervreemding	<i>A. de Leeuw</i>	1	35
Christendom en Communisme	<i>Joop Wolff</i>	2	52
Van spraakverwarring naar begrip	<i>Joop Wolff</i>	7	302
Galbraith als profeet van het Amerikaanse „neo-kapitalisme”	<i>Tom Kemp</i>	2	75
De betekenis en de rol van de communistische partij	<i>Annie van Ommeren-Averink</i>	3	115
Geschiedenis en vooruitgang	<i>Dr. E. J. Hobbsawm</i>	3	126
Opmars der automatisering	<i>H. van Woerden</i>	4	153
Problemen en perspectieven van het socialisme	<i>Prof. Adam Schaff</i>	4	163
Filosofische aspecten van de moderne natuurwetenschap	<i>Prof. dr. A. Polikarow</i>	4	178
De Westduitse monopolies als maatschappij- hervormers	<i>Jaap Wolff</i>	7	310
Nationalisme als wapen	<i>Dr. W. Neubert</i>	7	319
Staatsmonopolistisch kapitalisme en uitbuiting	<i>Serge Laurent</i>	7	326
Kolonialisme, neo-kolonialisme en het marxisme-leninisme	<i>P. de Groot</i>	8—9	337
Rassenwaan en wetenschap	<i>A. de Leeuw</i>	8—9	375
Strijd tegen discriminatie als sleutel tot eenheid	<i>Gus Hall</i>	8—9	385
Maurice Dobb beantwoordt vragen over de betekenis van „Das Kapital” van Karl Marx		8—9	409

	nr.	pag.
Kapitalisme en technische vooruitgang	<i>M. Cini</i>	11 511
Hervorming der onderneming blijkt geen idylle	<i>R. Schilders</i>	12 526
Het marxisme in deze tijd	<i>Jaap Wolff</i>	12 538
De wetmatigheid in de geschiedenis in het licht van het historisch materialisme	<i>M. Hefter en W. Malkow</i>	12 547
Vijf en twintig jaar geleden		2 49
Karl Marx en de pers	<i>Allen Hutt</i>	5 225
Spanje strijdt nog voor de vrijheid!	<i>M. Meijer</i>	7 289
Rassisme — een wapen van de reactie	<i>Annie van Ommeren-Averink</i>	8—9 365
Het Volksfront in de strijd tegen de reactie	<i>M. Meijer</i>	10 444
Toneelnotitie: Twee drama's van Peter Weiss	<i>Theun de Vries</i>	1 29
Günther Grass en het Duitse vraagstuk	<i>A. de Leeuw</i>	4 173
Graham Greene en het kwaad	<i>Theun de Vries</i>	5 233
Gesprek met Tony Richardson over zijn film „The loved one”		6 278
Vervreemding, maatschappij en kunst (Van Marx tot Kafka)	<i>S. Finkelstein</i>	10 453
Leibniz: de kunstenaar van het ontdekken	<i>Tb. de Vries</i>	11 502
Buitenlandse en internationale vraagstukken		
De nederlaag van De Gaulle	<i>Max Meijer</i>	1 19
Bonn's revanchistisch offensief en een evangelisch memorandum	<i>Joop Morriën</i>	2 63
Geen spreiding van atoomwapens	<i>H. Hoekstra</i>	4 145
De staatsgreep van de generaals	<i>J. Morriën</i>	5 201
De Sowjet-economie in het licht van het 23-ste CPSU-congres	<i>G. Potboven, W. Swart</i>	5 217
De Amerikaanse mislukkingen van het droge seizoen		6 267
Tegen de apartheid	<i>Abram Fischer</i>	6 275
Spanje strijdt nog voor de vrijheid!	<i>M. Meijer</i>	7 289
De Westduitse monopolies als maatschappijhervormers	<i>Jaap Wolff</i>	7 310
Nationalisme als wapen	<i>Dr. W. Neubert</i>	7 319
Kolonialisme, neo-kolonialisme en het marxisme-leninisme	<i>P. de Groot</i>	8—9 337
Rassisme — een wapen van de reactie	<i>Annie van Ommeren-Averink</i>	8—9 365
Strijd tegen discriminatie is sleutel tot eenheid	<i>Gus Hall</i>	8—9 385
De bondgenoten van Verwoerd en Salazar	<i>A. Jefremow</i>	8—9 392
De volksoorlog tegen het Amerikaanse imperialisme in Vietnam	<i>Van Tien Dung</i>	8—9 395
Het Volksfront in de strijd tegen het fascisme	<i>M. Meijer</i>	10 444
Achtergronden van een rechts offensief	<i>H. Hoekstra</i>	11 473
De blunders van het Nederlandse kolonialisme	<i>J. Morriën</i>	11 480
Apartheidspolitiek en kolonialisme	<i>W. Vlieland</i>	11 492
Aantekeningen		
De revolutie op de snijtafel		1 41
Boekbesprekingen		
Het leven van Rutger Jan Schimmelpenninck (Theun de Vries: Rutger Jan Schimmelpenninck. Republiek zonder republiek. Uitg. Bert Bakker/Daamen)	<i>J. W.</i>	1 46

- De misdaad der jodenvervolging
(Dr. J. Presser: Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom. 1940—1945. Twee delen. Staatsuitgeverij, Den Haag.
Theun de Vries: De geschiedenis van een moord. Uitgave van de CPN, 1965.
Kontrast, 2de jaargang nr. 5, december 1965) *J. W.* 1 47
- De geschiedenis der Nederlandse munten
(Dr. H. Enno van Gelder: De Nederlandse Munten Aula-reeks. Uitg. Het Spectrum) *S. van Dongen* 2 89
- Een volk zoekt zijn geschiedenis
(W. Heissig: Een volk zoekt zijn geschiedenis. Uitg. N.I.B.) *E. Landsma* 2 92
- De ontwikkeling der Spaanse intellectuelen
(Dr. H. T. Oostendorp: Spanje op weg naar zelfaanvaarding. Uitg. Paul Brand) *F. van S.* 3 140
- Mensen en machten
(Prof. dr. Daalder, A. H. Kloos, Dr. J. Niezing, Mr. dr. A. A. van Rhijn en prof. mr. dr. M. Rooij: Mensen en machten. Serie Mens en Medemens) *J. W.* 3 142
- De strijd tegen de kinderarbeid
(J. C. Vleggeert: Kinderarbeid in Nederland, 1500—1874. Van berusting tot beperking. Uitg. Van Gorcum) *S. van Dongen* 4 183
- Politieke problemen gepast en gemeten
(Acta politica, tijdschrift voor politicologie, 1965—1966. Uitg. J. A. Boon en Zoon) *Jaap Wolff* 6 281
- De Gouden Eeuw van het handelskapitaal
(Violet Barbour: Het Amsterdamse kapitalisme in de 17de eeuw. Vert. door dr. H. Leids. De Bussy Paperback) *S. van Dongen* 6 283
- De stille Don
(Michail Sjolochow: De stille Don. Vier delen in twee banden. Vertaling van dl. 1, 2 en 3 van S. van Praag, bewerkt door Jac. v. d. Ster, van dl. 4 van mevr. E. A. Keuls-Schuur. Uitg. Wereldbibliotheek) *Tb. de V.* 6 285
- Natuurwetenschap en evolutie
(Quo vadis, Universum? Onder redactie van H. Ley, H. Hörz en R. Löther. Uitg. Dietz Verlag, Berlin) *S. van Dongen* 7 336
- Zeven wereldsteden
(Peter Hall: Zeven Wereldsteden, problemen van groei en leefbaarheid. Wereldacademie-reeks. Uitg. Meulenhoff en De Haan) *H. Verbeij* 8—9 413
- Pius XII en de vloek van het anti-communisme
(Friedländer: Pius XII en het Derde Rijk. Uitg. Contact) *M. B.* 8—9 414
- Een strijdbare Patriot
(Joan Derk van der Capellen tot den Pol: AAN HET VOLK VAN NEDERLAND. Het democratisch manifest (1781). Ingel. door prof. dr. W. F. Wertheim en mr. A. H. Wertheim-Gijse Weenink. Kwadraatpocket no. 24. Uitg. De Bezige Bij) *Tb. de V.* 8—9 417
- Karl Jaspers en de Duitse crisis
(Karl Jaspers: Wohin treibt die Bundesrepublik? Uitg. R. Piper und Co., München) *Tb. de V.* 8—9 420

	nr.	pag.
„Newsweek"-enquête over het negervraagstuk („Newsweek", 22 augustus 1966. Gegevens verzameld onder leiding van Louis Harris en gepubliceerd onder redactie van William Brink)	J. W.	8—9 423
Het leven in een Japans kamp (C. van Heekeren en 100 anderen: Het Pannetje van Oliemans. 500 Krijgsgevangenen onder de Japanners. Zuid-Atjeh, 1944. Uitg. Bert Bakker—Daamen)	M. M.	10 466
Gegoochel met revoluties (Dr. Hannah Arendt: De revolutie. Macht en onmacht van een modern politiek verschijnsel. Vertaald door drs. E. C. Visser. Aula-reeks. Uitg. Het Spectrum)	S. van Dongen	10 467
Latijns-Amerika in kaart (Ronald M. Schneider en Robert C. Kingsbury: An Atlas of Latin American Affairs. Uitg. Methuen and Co., London)	J. W.	10 468
De uitdaging van het marxisme (Joop Wolff, Marcus Bakker, Theun de Vries en Ger Verrips: De uitdaging van het marxisme. Uitg. Pegasus)	H. Marinus	10 469
Afrika van A tot Z (Prof. dr. J. Brummelkamp: Modern Afrika. Serie Oosthoeks Lexicons. Uitg. Oosthoek)	W. Vlieland	12 551
Sociologen bestuderen de politiek (Dr. J. Niezing: Inleiding tot de politieke sociologie. Serie Bouwstenen voor de kennis der maatschappij. Uitg. Van Gorcum — H. J. Prakke en H. M. G. Prakke)	J. W.	12 561
Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap (Juan Comas e.a.: Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap. Uitg. De Boer en Paul Brand)	S. van Dongen	12 562

Partijdocumenten

Telegram CPN aan Franse CP	2	9
Antwoord van de CPF	2	9
Communiqué van het partijbestuur der CPN: P. de Groot treedt af als Tweede Kamerlid	2	9
Zitting van het partijbestuur	2	9
Communiqué van het partijbestuur der CPN	4	18
Communiqué van het CPN-secretariaat	4	19
Verklaring van het dagelijks bestuur der CPN	6	28
Communiqué van het partijbestuur der CPN	6	28
Breng de CPN verder vooruit!	8—9	42
Communiqué van het Dagelijks Bestuur der CPN: Weert de Boerenpartij uit het politieke leven!	10	43
Verklaring CPN over kabinetserisis	11	51
Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN over de kabinetserisis	12	51
CPN stelt kandidatenlijst op	12	51
Brieven aan congressen	12	51

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

De betekenis van de Provinciale Staten in de huidige tijd

De verkiezingen voor de Provinciale Staten op 23 maart a.s. hebben zowel een directe als een indirecte betekenis. Direct in dié zin, dat door de verkiezingen de samenstelling van de Staten wordt bepaald en indirect, omdat de verkiezingen mede een uitspraak kunnen en zullen zijn over de regeringspolitiek. Doordat de Provinciale Staten ook de Eerste Kamer kiezen is de verkiezingsuitslag indirect dus ook bepalend voor de samenstelling van de Eerste Kamer.

Over de positie en de functie van de Provinciale Staten heerst nogal eens onduidelijkheid, ook al omdat er aan de werkzaamheden van deze organen over het algemeen weinig publiciteit wordt gegeven. Dit leidt tot een onderschatting van de betekenis van de Provinciale Staten — een bewust gekweekte onderschatting mogen we wel zeggen — met het doel, de kracht van deze organen te verminderen ten aanzien van de belangenbehartiging van de werkende bevolking in de strijd tegen de monopolies.

De Provinciale Staten hebben een lange historie en in die geschiedenis is hun positie en de daarmee overeenkomende betekenis voortdurend gewijzigd en niet alleen formeel, maar ook in en door de practische politieke en economische ontwikkeling.

In de vooroorlogse periode, toen Nederland nog een overwegend agrarisch land was, lag de nadruk op belangenvraagstukken, die direct de bevolking buiten de steden raakten.

De bemoeienis van de Staten met agrarische vraagstukken is uiteraard nog steeds groot, hetgeen bijvoorbeeld ook tot uitdrukking komt in art. 98 van de Provinciewet, waarin wordt bepaald dat de Provinciale Staten bevoegd zijn in de bestaande inrichtingen en reglementen der waterschappen, veenschappen en veenpolders veranderingen aan te brengen, waterschappen enz. op te heffen, nieuwe op te richten en nieuwe reglementen voor dergelijke instellingen vast te stellen.

De Provinciale Staten hebben toezicht op alle waterstaatswerken voor zover de wet het toezicht over bepaalde werken niet aan anderen heeft opgedragen, zoals bijvoorbeeld de Deltawerken. De Provinciale Staten kunnen Gedeputeerde Staten met dit toezicht belasten, hetgeen ook overal gebeurt. Dat neemt niet weg, dat commissies uit de Staten, belast met waterschapszaken, belangrijk werk kunnen doen.

Men hoort tegenwoordig wel eens de uitspraak dat, door de industrialisatie en de daarmee gepaard gaande verstedelijking plus de achteruitgang van de agrarische sector in ons economische patroon, de betekenis van de Provinciale Staten ook zou afnemen.

Deze benadering — in wezen uitgaande van de gebondenheid van de Staten aan de agrarische sector — getuigt van een politieke bekrompenheid, die schadelijk kan doorwerken in de actuele politieke strijd.

Méér dan ooit kan (en moet) art. 6 van de Provinciewet van 1962, dat „Provinciale Staten vertegenwoordigen de gehele bevolking van de Provincie” tot zijn recht komen en wel in de belangenbehartiging van die gehele bevolking.

Juist de toenemende industrialisatie en verstedelijking brengen een aantal „nieuwe” vraagstukken voor de Provinciale Staten op het tapijt, die de bevolking uit de steden ten zeerste raken. Daar zijn bijvoorbeeld de recreatie, de lucht-, water- en bodemverontreiniging, ruimtelijke ordening en medische voorzieningen, waarbij hoogst urgent is het vraagstuk van de chronisch-zieke bejaarden en de geestelijk gestoorden. De aanpak van deze vraagstukken in het belang van de werkende bevolking stuit op de belangen van de monopolies, die hun weerslag vinden in de regeringspolitiek.

De Provinciale Staten zijn democratische organen, die door verenigd optreden van de niet-monopolistische krachten (arbeiders, boeren, tuinders, middenstand en het klein- en middenbedrijf) de reactionaire politiek van de grote kapitaalsgroepen terug kunnen dringen en verbeteringen kunnen afdwingen (zie: „Samen tegen de monopolies” — program CPN).

Historische ontwikkeling

De benaming Provinciale Staten in ons land is al heel oud. Toen Philips II in 1581 als landsheer werd afgezworen, kregen de Staten van de verschillende bestaande gewesten, belangrijk overheidsgezag. Het dagelijkse beleid en de uitvoering van de

besluiten der Staten was opgedragen aan een uit de Staten gekozen commissie: de Gedeputeerde Staten (een benaming die nog steeds wordt gebruikt) of ook wel: de Gecommitteerde Raden.

Het grote gezag, dat de besturen der Staten tot 1798 hadden, ging na 1813 verloren. De provincies kregen beperkte zelfstandigheid: de eenheidsstaat was geboren! Eerst bij de Provinciale wet van 1850 kreeg de provincie gelegenheid haar autonomie tot ontwikkeling te brengen, al was dit veel minder het geval dan bij de gemeenten krachtens de Gemeentewet van 1851.

De Nederlandse staat werd daardoor minder centraal bestuurd dan tijdens de Franse overheersing het geval was, toen zelfs de eeuwenoude benaming van de provincies geheel verdwenen was. Op de betekenis van deze autonomie komen we later nog terug.

Volgens de Grondwet van 1814 benoemden de Staten de leden der Staten-Generaal. In de Grondwet van 1815 werden dit de leden der Tweede Kamer. Het betreft hier dus de tijd vóór rechtstreekse verkiezingen. De Grondwet van 1815 schreef ook voor, dat de Staten zouden bestaan uit drie standen: de edelen of ridderschap, de steden en de landelijke stand.

Eerst de Grondwetsherziening van 1848 (het jaar van grote revolutionaire schokken in Europa en van het Communistisch Manifest!) bracht ingrijpende veranderingen voor de Provinciale Staten. De standen verdwenen en de leden der Staten werden door de kiezers (weliswaar toen nog maar een zeer beperkt aantal der bevolking: in 1850 3,5 pct van de bevolking; bij de Grondwet van 1887 gestegen tot 29 pct; in 1896 werd dit 49 pct en in 1917 volgde het algemeen kiesrecht) rechtstreeks gekozen.

Aan de Provinciale Staten werd toen de verkiezing van de leden der Eerste Kamer opgedragen, zoals ook nu nog steeds het geval is.

De eisen van verkiesbaarheid tot lid van de Staten ondergingen — evenals die om kiezer te zijn — in de meer dan honderd jaar die sindsdien zijn verstreken dezelfde veranderingen als die voor het lidmaatschap van de Tweede Kamer en andere vertegenwoordigende lichamen. Dit alles evenwel is geregeld in de Kieswet.

Krachtens de Grondwet van 1848 kwam de Provinciale wet van 6 juli 1850 tot stand, die eerst kortgeleden bij de wet van 25 januari 1962 werd vervangen door de huidige Provinciewet. Schokkende veranderingen heeft deze nieuwe Provinciewet voor het provinciale bestel niet gebracht, zoals o.a. betoogd werd bij de parlementaire behandeling in 1961.

Toen de eerste Provinciale wet in werking trad telde ons land ruim 3 miljoen inwoners. In 1940 was dit aantal gestegen tot 8.923.200. Nu, 25 jaar later, is de bevolking gegroeid tot 12.210.069, dus met bijna de helft vermeerderd. Maar van veel grotere betekenis is de verstedelijking van onze bevolking, wat ook van invloed was op de taak en werkkring der provincies. Volgens de cijfers van de laatste volkstelling in 1960 (gepubli-

ceerd in februari 1965 en overgenomen en aangevuld in het Statistische Zakboek, okt. 1965) woonden van de bijna 11,5 miljoen inwoners op 31 mei 1960, rond 22 pct in plattelands-gemeenten, 24 pct in verstedelijkte plattelandsgemeenten (waaronder begrepen specifieke forensengemeenten 7,7 pct en geïndustrialiseerde plattelandsgemeenten 16,3 pct) en 54,4 pct in stedelijke gemeenten (van wie 2,2 pct in plattelandsstadjes en 29,8 pct in grote steden van 100.000 inwoners en meer).

Nog enkele zo juist gepubliceerde cijfers van 1 januari 1965. Van de Nederlandse bevolking woont in gemeenten met minder dan 5000 inwoners 10,2 pct; in gemeenten met 5000 tot 10.000 inwoners 12,7 pct; van 10.000 tot 20.000 inwoners 15,9 pct; van 20.000 tot 100.000 inwoners 29,7 pct en in de 14 gemeenten van 100.000 en meer inwoners precies 31,5 pct. In steden met meer dan 100.000 inwoners wonen er 30,7 pct in de provincie Groningen, in Overijssel 15,6 pct, in Gelderland 27,6 pct, in Utrecht 36,4 pct, in Noord-Holland 52,7 pct, in Zuid-Holland 46,7 pct en in Noord-Brabant 26,8 pct. De provincies Friesland, Drente, Zeeland en Limburg hebben tot nu toe nog geen steden van deze grootte.

Deze greep uit het statistische materiaal geeft een duidelijk inzicht in de snelle verstedelijking en vooral ook in de groei der grote steden. Zo wonen in Noord-Holland al meer dan de helft van het aantal inwoners in grote gemeenten. In het begin van deze eeuw — op 1 januari 1900 — waren dit, verdeeld over 4 gemeenten, 1.137.468 inwoners, of 22,2 pct van de Nederlandse bevolking en op 1 januari 1946 over 9 gemeenten 2.663.029 of 28,6 pct.

Uit de volkstelling 1960 bleek dan ook, dat voor Nederland als geheel het bevolkingsaandeel van de plattelandsgemeenten ten opzichte van de volkstelling 1947 met 7 pct was gedaald. De grootste winst boekte in de periode 1947—1960 de groep van verstedelijkte plattelandsgemeenten, waarin in 1960: 23 pct (1 jan. '65: 24 pct) van de totale bevolking is gehuisvest, tegen nog maar 16 pct in 1947. En dit proces zet zich door. Zie bijvoorbeeld Zoetermeer, dat met een bevolking op 1 januari 1965 van 10.771 inwoners binnen twintig jaren moet uitgroeien tot een stad van 100.000 inwoners om de Haagse bevolkings-overloop op te vangen.

Verder blijkt ook uit de in 1956 gehouden algemene woning-telling, dat het proces der verstedelijking in ons land in de periode 1956—1960 in sneller tempo is verlopen dan in de jaren 1947—1956.

Nieuwe vraagstukken aan de orde

Aan deze ontwikkeling hebben de provincies onvoldoende aandacht geschonken.

Het totaal aantal gemeenten daalde van 1 januari 1840 tot 1 januari 1946 van 1217 tot 1015 en was op 1 januari 1965 gedaald tot 967. Een vermindering derhalve van 48 gemeenten of ongeveer 4,5 pct. Bekend is, dat in het jaar 2000 onze be-

volking, gezien haar huidige groei, ongeveer 8 miljoen inwoners meer zal tellen. Voor het opvangen van deze aanwas, over het gehele land verspreid, zouden dan 1500 nieuwe kleine steden nodig zijn. Wordt dit niet op een juiste wijze aangepakt, dan zou er voor recreatie weinig overblijven.

Ook de ruilverkaveling, waarbij het provinciaal bestuur van grote betekenis kan zijn, heeft invloed op de stedelijke ontwikkeling. Door een goed georganiseerde ruilverkaveling krijgt men ten eerste beter te bewerken landbouwgronden en ten tweede houdt men meer grond over voor recreatie. Dit laatste is een levensnoodzaak voor de stedelijke bevolking. De vermindering van recreatiegrond is vooral ontstaan door de grote ontginningen tussen 1850 en 1950. In deze periode daalde de oppervlakte woeste grond van 900.000 ha tot 200.000 ha.

Ook na 1945 is nog vrij veel natuurgrond ontgonnen. Hoe de opvattingen door de gewijzigde ontwikkeling zijn veranderd, blijkt wel uit de discussies (ook in De Waarheid) over de inpoldering van de Waddenzee.

Na de gewone samenvoegingen van gemeenten wil men ook komen tot de vorming van agglomeraties met een bovengemeentelijke bestuursvorm. Een lichaam dus tussen gemeente en provincie in. In Engeland, waar zich vele agglomeraties bevinden, met een gemiddelde bevolking per agglomeratie van 630.000 inwoners, heeft een bekende planoloog de volgende definitie gegeven:

Een agglomeratie (metropolitain gebied) is een gebied met 100.000 of meer inwoners, dat op zijn minst één stad (of aaneengesloten bebouwing) met 50.000 of meer inwoners bevat en dat administratieve districten heeft, grenzend aan de stad of de bebouwing, welke aan het geheel een metropolitain (hoofdstedelijk) karakter geven.

Het zou te ver voeren om het probleem van de gemeentelijke agglomeraties hier verder te behandelen. Wij kunnen nauwlettend de ontwikkeling volgen van het Openbaar Lichaam Rijnmond. Zij regelt, zoals bekend, de samenwerking tussen 24 gemeenten in het Rotterdamse Waterweggebied, welke rond 900.000 inwoners omvatten. Deze agglomeratie zal worden beheerd door een bovengemeentelijk orgaan, waarmede voor het eerst in ons land in de staatkundige ontwikkeling een nieuw orgaan, het zogenaamde district, zijn intrede heeft gedaan. Rijnmond is een begin, voor andere agglomeraties bestaan plannen en ideeën. Om enkele te noemen: Eindhoven, Tilburg, 's-Hertogenbosch, de Mijnstreek-Oost, Amsterdam, Den Haag, Utrecht, in het Gooi, rond Helmond, de Zaanstreek en Zeeuws-Vlaanderen.

Het probleem van samenvloeiende belangen van een aantal gemeenten, het doorwerken van besluiten van gemeentebesturen in of op het leven van naburige gemeenten, een integratieontwikkeling dus in een aantal gebieden van ons land, die op zichzelf onderling weer een grote verscheidenheid vertonen, behoeft een oplossing.

Maar er spelen op de achtergrond ook andere belangen een rol. Dat zijn de belangen van de grote ondernemers en monopolies, voor wie de huidige bestuursstructuur een sta-in-de-weg is. De vorming van agglomeratie- of districtsbesturen — ook wel eens een vierde bestuurslaag genoemd — betekent ook een streven naar bundeling van industriebelangen, zowel tegen de gemeentebesturen als tegen de Provinciale Staten.

Waakzaamheid is dus geboden, want het is geen organisatorisch maar een *politiek* bestuursprobleem. In het kader van dit artikel kan dit niet verder worden uitgewerkt.

De ruimtelijke ordening is voor recreatie en verkeer een van de belangrijkste problemen, waarin ook de provincie in een recent verleden incidentele beslissingen heeft moeten nemen. Lang, te lang heeft het geduurd, dat van overheidswege in dit dichtbevolkte land nauwkeurige plannen zijn gemaakt voor de huidige en de toekomstige ontwikkeling. Na lange voorbereiding is op 1 augustus 1965 de Wet op de Ruimtelijke Ordening in werking getreden. Deze wet beoogt een samenvattende regeling van alle maatregelen, die door rijk, provincie en gemeenten in het belang van de ruimtelijke ordening kunnen en moeten worden genomen. Tot nu toe konden veelal particulieren of verenigingen onbelemmerd hun gang gaan bij de bouw van woningen en woningcomplexen in de vorm waarin en op plaatsen waar zij dat wilden. Vooral op het platteland is dit vaak geschied. Men kan ook provincies en gemeenten geen wegen laten aanleggen, willekeurig door het landschap heen, en uitbreidingsplannen en streekplannen laten ontwerpen en uitvoeren, die doelmatiger plannen in ruimer verband gezien in de weg zouden staan. Het is dus juist, dat er uiteindelijk een wettelijke regeling is gekomen, die de ontwikkeling in de ruimte, van één plan uit, beziet. Deze wet kent aan de rijksoverheid de bevoegdheid toe tot het vaststellen van plannen voor bepaalde facetten van de nationale ruimte.

Tegelijk met deze wet is in werking getreden het Besluit op de Ruimtelijke Ordening, dat o.m. nadere voorschriften geeft voor de voorbereiding en het opstellen van streek-, structuur-, en bestemmingsplannen. Verder de wijze van taakvervulling door en de inrichting van de Rijksplanologische Dienst en de samenstelling van de *provinciale* planologische commissies. Er is ook een Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening. In de nieuwe wet is opgenomen een regeling van de planologische organen. Zo is er een Rijksplanologische Commissie, vroeger Vaste Commissie van de Rijksdienst voor het Nationale Plan genaamd, die de regering adviseert over zaken, die de ruimtelijke ordening betreffen.

Een Rijksplanologische Dienst, tot voor kort het bureau van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, verricht onderzoeken en verstrekt adviezen ten behoeve van de ruimtelijke ordening en houdt ook toezicht op de naleving van de wet en de daarop gebaseerde voorschriften. Er is tot slot dan nog de Raad van Advies voor de Ruimtelijke Ordening, die gevormd wordt door vertegenwoordigers van organisaties, deskundigen op bestuurs- en technisch gebied inzake de ruimtelijke orde-

ning en deskundigen van het provinciaal en gemeentelijk bestuur.

Ziehier in het kort een wet, die ook voor het provinciaal bestuur van grote waarde kan zijn en samenwerking van bij elkaar liggende provincies op dit terrein mogelijk maakt.

De historische achtergrond heeft lange tijd de ontwikkeling van de provincies geremd. De vrees voor een herleving van het oude, staatsontbindende provincialisme, zoals men het wel eens heeft geformuleerd, was in 1850, toen de Provinciale wet tot stand kwam, nog zo sterk, dat men het raadzaam achtte, de provincie strenger aan banden te leggen dan de gemeente. Bij de toekenning van autonomie, de bevoegdheid zelf verordeningen te maken, die de Staten in het provinciaal belang nodig oordelen, en zelfbestuur, werd bepaald, dat zij de plicht hebben mede te werken aan de uitvoering van rijksregelingen. Vóór 1962 mochten de Staten slechts twee keer per jaar, meestal voor korte tijd, bijeenkomen, maar wensten zij meer zittingen te houden, dan was daarvoor koninklijke goedkeuring nodig.

De Provinciewet 1962 zegt nu in artikel 15, dat Provinciale Staten vergaderen jaarlijks tenminste tweemaal en voorts zo dikwijls de commissaris of Gedeputeerde Staten het nodig oordelen, dan wel een vijfde van het aantal leden waaruit de Staten bestaan zulks schriftelijk, met opgave van redenen, verzoekt. Zonder nu verder in te gaan op de mogelijkheid die dit artikel biedt om te geraken tot een verlevendiging van het provinciaal besef, zoals dit werd gesuggereerd, kan dit er wel toe leiden, dat door deze ruimere armslag de provincie op verschillende terreinen meer gaat doen.

Maar ... alle mooie theorieën ten spijt, is dit alleen mogelijk wanneer de provincie over een groter aandeel beschikt uit de algemene belastingmiddelen dan nu geschiedt. Door de vaststelling in de provinciewet van nog niet eens één procent van de jaarlijkse zuivere opbrengt van 13 rijksbelastingen, blijft de inkomstenbron traag vloeien en blijven de mogelijkheden van de provincie beperkt.

Door versterking van de democratische krachten — in het bijzonder door de vergroting van het aantal communistische Statenleden — zullen nieuwe impulsen aan het werk van de Provinciale Staten kunnen worden gegeven. Dat zal moeten gebeuren op sociaal, cultureel en recreatief terrein. Dan wordt vorm en inhoud gegeven aan de noodzakelijke belangenbehartiging van de bevolking. Dan is het geen vraag of de Provinciale Staten nog levensvatbaarheid bezitten, maar dan komen ze tot nieuw leven; dan vervullen ze een grote taak in de democratische strijd.

De eerste stap daartoe is een goede verkiezingsuitslag!

G. VAN PRAAG

De kijk van dr. Couwenberg op de democratie

De „proeve van een nieuwe grondwet” was nog maar nauwelijks aangekondigd of van reactionaire zijde begon een campagne tegen de Grondwet, het kiesstelsel en het parlementaire systeem, dat thans bestaat. Lange tijd ingehouden wensen zijn weer komen boven drijven en de oude ideeën van Romme, Cals en andere illustere figuren worden als volstrekt nieuwe denkbeelden naar voren gebracht.

Een voorbeeld daarvan is het boek „*Problemen der democratie*”¹⁾ dat onlangs is verschenen onder redactie van de KVP-er dr. S. W. Couwenberg. Zelf nam deze KVP-theoreticus niet minder dan vier hoofdstukken uit dit boek voor zijn rekening. Zijn bijdragen vormen ongetwijfeld de kern van het geheel.

Waar Cals als politicus nog de nodige voorzichtigheid in acht moest nemen, zich hier en daar nog op de vlakke hield en bepaalde denkbeelden nogal vagelijk formuleerde, legt de partijgenoot van de heer Cals zichzelf geen enkele beperking op. De theorieën, die in rechtse KVP-kringen al jarenlang opgeld doen en die gericht zijn op het liquideren van het huidige voor de monopolies hinderlijke parlementaire stelsel, worden hier in vele dichtbedrukte vellen zonder enige terughoudendheid uiteengezet.

Daarin vinden wij dan ook een reden om wat meer aandacht te besteden aan de opvattingen van KVP-dr. Couwenberg. Want al zal zijn naam bij de meeste onzer lezers geen schok van blijde herkenning geven, achter dr. Couwenberg staan anderen, die — tot dusver nog tevergeefs — hardnekkige pogingen doen het stelsel van de parlementaire democratie te vervangen door een corporatief stelsel, waarbij de toch al geringe invloed van de bevolking bij wetgeving en parlementaire besluitvorming helemaal zal worden uitgeschakeld.

Bovendien blijkt, dat de propaganda voor de anti-democratische hervormingen van het parlementaire stelsel niet alleen vanuit de KVP wordt gevoerd. Ook in andere partijen, met name in de VVD, vindt men de „experts” op dit terrein.

In een rapport van een speciale commissie van de Partij van de Arbeid met de titel „*Het Nederlandse parlementaire stelsel*” vindt men eveneens hervormingsideeën, die tot Romme teruggaan. Alhoewel dit rapport zeker niet als het officiële standpunt van de PvdA kan worden gezien, en zelfs binnen de commissie geen volledige overeenstemming over de formuleringen van het rapport is bereikt, duiken hier denkbeelden op met een gevaarlijke tendentie. Dat geldt met name het ook van rechtse zijde herhaaldelijk gelanceerde voorstel van een gedeeltelijk districtenstelsel bij verkiezingen, ofschoon men moet erkennen, dat de evenredige vertegenwoordiging de rechtvaardigste weergave van de sterkte-verhoudingen is.

¹⁾ *Problemen der democratie*. Eerste bundel. Onder redactie van dr. S. W. Couwenberg uitgegeven door de Stichting ter voorlichting over de Oost-West verhoudingen, 's Gravenhage, 1965.

Terug naar koning Willem III

Men begrijpe ons goed. Wij zijn niet tegen vernieuwing van de democratie en de werkwijze van het parlement. Al wil dr Couwenberg suggereren dat dit wel zo is. Hij citeert daartoe een uitspraak van de Britse Labour-politicus R. H. S. Crossmann:

„Vraagt U de leidende politici maar eens wat voor veranderingen in het Lagerhuis zij wenselijk zouden achten en U zult zien: de voormannen van alle fracties zullen opeens een coalitie vormen van een verbazingwekkende behoudendheid. Als er communisten in het Lagerhuis zaten, zou de communistische fractieleider zich vermoedelijk bij die coalitie aansluiten”.

De uitspraak slaat nergens op, alleen al niet omdat er hier in het „Lagerhuis” wel parlementsleden zitten die juist al heel lang op veranderingen aansturen. De communisten vormen geen coalitie met hen, maar bestrijden hen. Niet, aldus Paul de Groot in zijn brochure „CALS — een aanval op de democratie”, omdat wij van mening zijn dat ons volk tevreden kan zijn met zijn huidige binnenhofje. Wij willen van onze kant plannen tot werkelijke verbetering van het parlement uitwerken, concrete maatregelen die direct uitvoerbaar zijn en versterking van de verbinding tussen de Tweede Kamer en de kiezers brengen, want dit is alleen mogelijk door democratisering van de werkwijze van het parlement.

Dat wil de reactie echter niet. Als Cals, met instemming door de heer Couwenberg aangehaald, vraagt: „Is het niet vreemd dat in deze eeuw, waar iedereen al decennia spreekt over een stormachtige ontwikkeling en een steeds toenemende dynamiek, al sedert meer dan veertig jaar geen grondwetswijziging van waarlijk ingrijpende aard heeft plaats gevonden?”, dan beoogt hij iets anders dan de communisten.

Dan bedoelt hij, dat het parlement in overeenstemming moet worden gebracht met de inderdaad dynamische ontwikkeling van het monopoliekapitaal, met de grootscheepse concentraties waarbij middenstand, werkende boer en kleine ondernemer het veld moeten ruimen voor het grootbedrijf of daarbij in loondienst komen te staan.

In deze tijd, waarin de monopoliebedrijven de staatsmacht voor hun doeleinden gebruiken en een regelrechte versterking van staat en monopolies plaatsvindt, past in de visie van de reactionaire politici geen burgerlijk democratisch parlement meer.

De vernieuwing die zij voorstaan houdt wat het kiesstelsel betreft niet anders in dan een terugval op Koning Willem III en wat het parlementaire stelsel betref een kopiëren van „vernieuwers” als Dolfus en Salazar.

De woordenstroom van de KVP-er Couwenberg heeft dat in elk geval duidelijk gemaakt.

Uit welke hoek de wind waait

Beginnen wij met het kiesstelsel. Men behoeft niet eens KaVee-

Peoloog te zijn om te weten, dat daar in de ogen van dr Couwenberg niets van deugt.

„In zijn democratische perfectionisme werkt het volkomen averechts. Het belet de kiezer zich duidelijk uit te spreken over de toekomstige regeringsvorming en de richting van het te voeren beleid. De kiezer wordt tot machteloosheid gedoemd.”

Volgens dr Couwenberg kan dat alleen veranderen door een tweepartijensstelsel, of een veelpartijensstelsel, waarin de partijen vóór de verkiezingen tot bepaalde afspraken komen.

„Dit laatste wordt ten onzent belemmerd door het sinds 1917 vigerende stelsel van evenredige vertegenwoordiging, dat een typisch staaltje is van democratisch perfectionisme en dat de zaak van de democratie dan ook een slechte dienst heeft bewezen.”

Behalve op de bedoelingen van deze KVP-vertegenwoordiger werpt het hier gebruikte citaat ook een goed licht op de methoden waarmee kromme zaken worden recht gepraat.

Men erkent natuurlijk niet, bezig te zijn met het ondergraven van de democratie, nee, men wil de democratie juist een dienst bewijzen. Het is echter de dienst van een lijkbezorger bij een begrafenis en niet die van een geneesheer, zoals dr Couwenberg en anderen zich voordoen.

Geheel in de stijl van deze laatste kwalificatie heet het bij dr Couwenberg:

„Het ziektebeeld van de democratie is het logische gevolg van het algemeen kiesrecht. Onder invloed van het moderne politieke denken heeft de opvatting post gevat dat de grote massa onafhankelijk van ontwikkeling, intelligentie en politiek inzicht in staat zou zijn een verstandige en verantwoorde keuze te doen bij de verkiezingen. Dit is echter ten enenmale onjuist. Hoe groter het aantal stemgerechtigden, des te geringer hun kwaliteit en des te lager het algemeen politiek niveau.”

Ontwikkeling, intelligentie en politiek inzicht zijn echter in ons land nooit voorwaarden geweest om aan verkiezingen te mogen meedoen. Ook niet in de tijd waaraan sommige figuren in de rechtse partijen blijkbaar met weemoed terugdenken. Toen lagen de voorwaarden meer in het financiële vlak. Wie een bepaald bedrag aan belasting betaalde, dus een voldoende inkomstenniveau had, mocht stemmen. Maar moeten aan deze stemgerechtigden hogere kwaliteiten worden toegeschreven dan aan de arbeiders die men het stemrecht onthield? Bepaalt het inkomstenniveau ook de intelligentie? In bepaalde kringen meent men blijkbaar van wel. De VVD-er Van Riel, die zo schamper over het intellectuele proletariaat sprak, zal in deze kring nog wel medestanders vinden.

Ondertussen is wel duidelijk waar bij dr Couwenberg de schoen wringt: Dat stemt maar raak, is zijn opvatting.

Des te meer progressieve en anti-monopolistische vertegenwoordigers in het parlement gekozen zullen worden, des te

onverstandiger en onverantwoordelijker zal dr Couwenberg dat wel vinden. Want al kan de kiezer zich volgens hem met zijn stem niet uitspreken over het te voeren beleid, zulke vertegenwoordigers zijn vreselijk lastig.

Er moeten daarom in zijn ogen twee dingen gebeuren. De kiezer moet worden „opgevoed” en er moet een kiesstelsel komen waarbij de anti-monopolistische volksvertegenwoordiger uit het parlement wordt geweerd.

Wat de algemene opvoeding tot democratie betreft, verwijst dr Couwenberg ons naar een land waar men op dat gebied blijkbaar zijn sporen heeft verdiend . . . West-Duitsland.

„In de Duitse Bondsrepubliek kent men reeds jarenlang een instituut, zoals wij hier bepleiten, n.l. de Bundeszentrale für politische Bildung, een instelling die in november 1952 is opgericht en op het terrein van de staatsburgerlijke vorming uitstekend werk verricht.”

Hoe men ook over dr Couwenberg denkt, zijn openhartigheid verdient waardering. We weten onmiddellijk waar we met deze vernieuwer van de democratie aan toe zijn en uit welke hoek de wind waait.

Ceremoniële gelofte

Maar laten we dr Couwenberg verder volgen op zijn weg naar „verbetering van het electoraal proces”.

Het is een grote psychologische fout geweest, zegt hij, het politieke burgerschap aan ieder, die een bepaalde leeftijd bereikt heeft zo maar cadeau te geven.

„Het is immers een bekend feit, dat alles wat men moeiteloos verkrijgt, niet erg gewaardeerd wordt. Het stemrecht zal ongetwijfeld aan waarde en betekenis winnen, wanneer men enige moeite moet doen om het te verwerven en te behouden”.

De kapitalisten in het zuiden van de Verenigde Staten dachten er al net zo over. Zij laten daarom de negers een „examen” afleggen om te bewijzen dat ze het stemrecht waard zijn.

Dr Couwenberg wil zover niet gaan. Hij vindt het genoeg als „de aspirant-politieke burgers, ieder afzonderlijk, plechtig verklaren dat zij bereid zijn de verantwoordelijkheden die men als kiesgerechtigd burger op zijn schouders neemt te aanvaarden en na te komen”. Zij die niet bereid zijn aan een dergelijke dwaze vertoning („op een plechtig ceremoniële wijze” nog wel) mee te doen, moeten van het kiesrecht worden uitgesloten.

Dat ruimt al lekker op, zal men in de door dr Couwenberg vertegenwoordigde KVP-kringen denken, die er natuurlijk wel hun uiterste best voor zullen doen, dat de KVP-kiezers in katholieke streken, al wat meer gewend aan plechtig, zowel als aan dwaas ceremonieel, op de burgerschapsconferenties aanwezig zijn.

De aldus *opgevoede* en *uitgedunae* kiezersmassa is dan klaar om mee te doen aan het gewijzigde kiesstelsel, dat door dr

Couwenberg en zijn politieke vrienden en door bepaalde figuren in andere partijen wordt aangeprezen.

„Een terugkeer tot het districtenstelsel impliceert een zo radicale ingreep, dat de realiseerbaarheid daarvan zeer twijfelachtig is. Maar men zou toch minstens de ongewenste effecten van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging kunnen weg nemen door invoering van een regeling, zoals bijvoorbeeld de Duitse Bondsrepubliek die kent, nl. een combinatie van een districten- en lijststelsel met een bepaalde clause voor het tegengaan van te kleine partijen”.

Aanpassing aan Bonn

De hier uitgesproken voorkeur van dr Couwenberg berust bepaald niet op een oorspronkelijke gedachte. Wanneer men weet, dat het Westduitse kiesstelsel eveneens is gebaseerd op een gedeeltelijk districtensysteem, dan wordt het duidelijk, dat de voorstellen van dr Couwenberg niet zozeer met vernieuwing van de democratie dan wel met aanpassing van de democratie aan het in West-Duitsland geldende stelsel te maken hebben. In West-Duitsland is door Adenauer, Strauss, Erhard en Seeböhm de democratie zodanig „gefatosoeerd”, dat de kleinere politieke partijen, en niet te vergeten de oppositie in eigen rijen, geen kans krijgen in de vertegenwoordigende lichamen door te dringen. Het verbod van de KPD completeert deze Westduitse democratie.

De PvdA-politicus mr Burger, die door dr Couwenberg verschillende malen als een soort kroongetuige wordt aangehaald om zijn stellingen kracht bij te zetten, heeft zoals bekend ook een uitgesproken voorkeur voor dit Westduitse stelsel. Maar hij was dan ook een van de weinigen, die zich op het laatste congres van de Partij van de Arbeid nog fel verzette tegen zendtijd voor de CPN.

De voorstanders van het districtenstelsel zijn dus in de regel duidelijk herkenbaar, het zijn geen vernieuwers van de democratie, maar juist de mensen die de democratie verder willen beperken en de oppositie willen knevelen. Zij doen dan ook alle moeite om hun „stelsel” te verkopen. Via pers, radio en TV is de propaganda voor het districtenstelsel trouwens al aardig op gang gekomen en gezien de middelen die de nieuwbakken democraten ten dienste staan hebben zij kansen te over om de mensen te misleiden.

Vervalsing verkiezingsuitslag

Twee hoofdargumenten worden aangedragen wanneer zij trachten ons te overtuigen van de voordelen, die het districtenstelsel boven de evenredige vertegenwoordiging bezit.

Op één ervan heeft dr Couwenberg reeds gewezen: de kiezer zou zich kunnen uitspreken over de toekomstige regeringsvorming omdat de partijen bij een districtenstelsel gedwongen worden zich vóór de verkiezingen daarover reeds uit te spreken. Het andere argument is dat kiezer en gekozene dichter

bij elkaar zullen staan. Het onder leiding van mr Burger samengestelde rapport „*Het Nederlandse parlementaire stelsel*” laat zich in gelijke zin uit.

Laten wij deze „argumenten” eens nader bekijken en beginnen met het laatste, gekozene en kiezer komen dichter bij elkaar.

Afgezien nog van het feit, dat deze behoefte om dichter bij de kiezers te staan wel het een en ander zegt over het huidige contact van de politieke partijen met de bevolking, raakt het argument kant noch wal. Moet de huidige PvdA-kiezer in een of ander Limburgs of Brabants kiesdistrict dichter staan bij de KVP-baron die daar ongetwijfeld gekozen zal worden? Moet de communistische arbeider in Nijmegen dichter komen te staan bij de kandidaat van de Nijmeegse Kamer van Koophandel, of de Groningse landarbeider dichter bij de grootgrondbezitter die de VVD hier naar voren schuift?

Dit soort bij elkaar brengen van kiezer en gekozene, dat de vernieuwers van het kiesstelsel voorstaan, betekent niets anders dan de bevolking de mogelijkheid ontnemen op de partij te stemmen waarvan het politieke program wordt onderschreven.

In wezen wil men een einde maken aan de partijafvaardiging, waarop het algemene kiesrecht in ons land is gebaseerd. De betekenis van het algemeen kiesrecht en de evenredige vertegenwoordiging bestaat er namelijk in, dat het parlement voor de partijen van de arbeidersklasse werd geopend. Dat wil men nu kennelijk weer terugdraaien.

Men moet zich niet de illusie maken dat dit alleen op de CPN betrekking zou hebben. Frankrijk is er een duidelijk voorbeeld van, dat het districtenstelsel ook zo kan worden gehanteerd dat in omvang grote partijen nauwelijks in het parlement doordringen. Had Guy Mollet, de algemeen secretaris van de Franse socialistische partij, zelfs niet de steun van de communisten nodig om zijn zetel in het parlement te kunnen behouden?

De politieke opvattingen zoals deze onder de bevolking van ons land leven zouden bij een heel of gedeeltelijk districtenstelsel niet meer tot het parlement doordringen. De Franse communistische partij bijvoorbeeld kreeg in het Franse parlement nauwelijks twee procent van de zetels terwijl ruim 20 procent van de Franse bevolking zijn stem op de CPF had uitgebracht.

Een districtenstelsel heeft dan ook geen ander gevolg dan een vervalsing van de verkiezingsuitslag.

Bovendien geeft het aanleiding tot allerlei gekonkel en politieke koehandel achter de schermen. De KVP zal bijvoorbeeld in een bepaald district wel bereid zijn een PvdA-kandidaat te steunen, maar dan ongetwijfeld willen meebepalen *welk* PvdA-lid dan de kandidaat moet zijn.

Bij verkiezingen voor het voorzitterschap van de Eerste Kamer en de toezegging dat PvdA-ers in de toekomst lid mogen worden van Gedeputeerde Staten van Brabant en Limburg speelt de persoon, dat wil zeggen de *politieke opvattingen van de persoon*, een grote rol.

De leden van de PvdA zullen in dit geval niet langer vrij zijn in het stellen van de kandidaten, omdat een handjevol politici uit de KVP daarin medezeggenschap zal opeisen. Met „zuivere politieke verhoudingen” waarover men zo graag spreekt heeft dat niets, maar dan ook niets meer te maken.

Naar een gaullistisch referendum?

Het andere argument, volgens het welk bij het districtenstelsel de kiezer bepalen kan welke regeringsvorm er na de verkiezingen zal zijn, heeft evenmin iets met verbetering van de democratie te maken.

Ja, zeggen de vernieuwers, nog voordat de kiezer zijn stem moet uitbrengen zullen de politieke partijen al met elkaar tot overeenstemming moeten komen over een regeringscombinatie en een regeringsbeleid. De kiezer kan daar dan zijn oordeel over uitspreken en heeft op deze wijze eindelijk een stem over de regeringsvorming.

In werkelijkheid wil de reactie op deze wijze de verkiezingen terug dringen tot een soort gaullistisch referendum.

De regeringsvorming wordt niet meer afhankelijk gesteld van de uitslag der verkiezingen, nee, de verkiezingen worden aangepast aan de vooraf bekokstofde regeringsvorm.

Om wat zetels te winnen zou men bereid kunnen zijn allerlei regeringscombinaties te accepteren, die in geen enkel opzicht in het belang van de kiezers zouden zijn.

Overigens gaat zelfs bij een zuiver tweepartijstelsel, het ideaal van dit soort vernieuwers, het argument dat de kiezer zich voor een bepaalde regeringsvorm kan uitspreken, niet eens op. In Engeland is het wel voorgekomen, dat er een Tory-regering aan het bewind kwam, die via het districtenstelsel een zetelmeerderheid in het Lagerhuis veroverde, terwijl Labour meer stemmen kreeg. De bevolking sprak zich in meerderheid voor een Labourregering uit, maar ze kreeg een conservatief regiem.

Niet alleen een zeteltje meer

Het enige steekhoudende argument dat overblijft is, dat de kleine politieke partijen uit de vertegenwoordigende lichamen kunnen worden geweerd bij aanvaarding van het gemengde kiesstelsel, dat zij voorstaan. Dat is inderdaad juist, vooral wanneer ook nog de aanbevolen en in West-Duitsland gehanteerde 5 procent-clausule wordt toegepast. Het is de vette kluif die de grote politieke partijen elkaar voorhouden. De „vereenvoudiging” van de parlementaire samenstelling levert extra zetels op van de kleine partijen als de SGP, het Gereformeerd Politiek Verbond, Koekoek, de PSP. Bovendien worden de communisten misschien buiten het parlement gehouden. Oppositionele stromingen, die zich vooral in de KVP aftekenen, wordt bij voorbaat alle kans op een parlementaire vertegenwoordiging ontnomen.

In een beschouwing over het rapport van de commissie-Burger is er onlangs in De Waarheid²⁾ reeds op gewezen, dat Burger en de zijnen met hun aanbevelingen de PvdA opwekken een aantasting van de democratie te accepteren om een paar zeteltjes te winnen, maar dat in deze redenering een aantal kapitale misvattingen schuil gaan... „De commissie Burger laat buiten beschouwing, dat bij verkiezingen in afzonderlijke districten door vèrgaande combinaties tegen de arbeidersbeweging ook de posities van de PvdA aangetast kunnen worden. Met het douceurtje van de zetels van de kleinere partijen kan dit gevaar niet ongedaan worden gemaakt.”

Het werkelijke motief voor de hervorming van het kiesstelsel reikt uiteraard veel verder dan het zeteltje meer of minder. De sympathieën van de figuren, die ons land een nieuw kiesstelsel willen aansmeren, duiden er op dat men tracht een voor West-Duitsland kneedbaarder parlement in Den Haag te krijgen. Op deze weg naar een verdergaande Westduitse overheersing vormen de communisten de belangrijkste hinderpaal, maar ook in andere partijen leeft het verzet krachtig op. De aanslag op de parlementaire democratie richt zich dan ook zeker niet uitsluitend tegen de communisten, ze is gericht tegen alle Nederlanders, ook in de PvdA, de protestantse partijen, de VVD en de KVP, die er voor passen dat de Westduitse overheersing op economisch gebied zich ook op het gebied van de staatsinstellingen verder uitbreidt.

Wij ook een „Genossenschaft”?

Zoals gezegd willen de heer Couwenberg en zijn politieke medestanders, die voornamelijk aan reactionaire KVP-kant te vinden zijn, niet alleen een hervorming van het kiesstelsel, maar ook een hervorming van het parlement. Een ander kiesstelsel moet juist een hervorming van het parlement zoals zij voorstaan mogelijk maken.

Op welke wijze de Tweede Kamer moet worden aangepast is reeds duidelijk geworden, de Eerste Kamer wil men in zijn huidige samenstelling helemaal afschaffen.

Evenals Romme, Cals en Oud pleit dr Couwenberg voor een zogenaamde organische Kamer, maar dan wel veel duidelijker dan de bekende politici het hebben gedaan. Dr Couwenberg noemt het kind bij zijn naam. Het is nodig, zo zegt hij, *„in plaats van het huidige politiek-gedegeneerde en onefficiënte tweekamerstelsel een nieuw parlementair stelsel op te bouwen, bestaande uit een rechtstreeks gekozen (algemeen) politieke Kamer en een corporatieve of te wel functionele vertegenwoordiging, samengesteld uit een adequaat aantal corporatieve (functionele) kamers, waarin het maatschappelijke groepsleven op het hoogste staatkundige niveau geïnstitutionaliseerd is, ieder met een eigen functie en met eigen verantwoordelijkheid.”*

²⁾ „Evenredige vertegenwoordiging in het geding” door Jaap Wolff. De Waarheid, 17 december 1965.

Een argument dat dr Couwenberg aanvoert voor zijn nieuwe opzet (die overigens al werd geprobeerd door Dolfusz in Oostenrijk en Mussolini in Italië — en mislukte) is, dat het huidige tweekamersysteem leidt tot „een onverantwoorde verspilling van tijd, geld en energie.”

Dat klinkt lekker degelijk, maar dr Couwenberg beseft dat de zakelijk ingestelde Nederlander wat meer argumentatie verwacht. Die komt dan ook. De nieuwe opzet van het parlementaire stelsel is nodig, zo zegt hij, om een bijdrage te leveren tot „bevordering van het democratische besef, dat de burgers zelf de staat zijn”. Met andere woorden (in het geval van dr Couwenberg weer Duitse woorden), dat de staat is „die Genossenschaft der frei und selbstverantwortlich an den Gemeinschaftsaufgaben mitwirkenden Staatsbürger.”

Oppositie inkapselen

Dr Couwenberg is van mening, dat het corporatisme al zeer ver in het parlementaire stelsel is doorgedrongen. Hij wil slechts „het sluipende corporatisme op het hoogste staatkundige niveau institutionaliseren in een corporatieve vertegenwoordiging”. Want het corporatisme is een „immervloeiende bron van zedelijke volkskracht”.

„Groepen die aanvankelijk min of meer afwijzend stonden tegenover de maatschappelijke orde — men denke met name aan de arbeidersvakbeweging — heeft zij gemaakt tot mededragers en -organisatoren der maatschappelijke orde, tot constructieve, inplaats van destructieve elementen.”

Hiermee wordt al een aspect van de bedoelingen aangegeven van degenen, die zo hartstochtelijk voorstanders zijn van het corporatieve stelsel. Men wil niet alleen door middel van een nieuw kiesstelsel de politieke oppositie monddood maken, maar bovendien dat wat er nog aan oppositie is overgebleven volledig inkapselen.

Maar het gaat nog verder.

Dr Couwenberg is van mening, dat de corporatieve democratie ook veel beter te verwezenliken is dan de parlementaire, omdat ze zoveel eenvoudiger is.

„Corporatieve democratie eist slechts interesse en inzicht in speciale aspecten, onderdelen van het algemeen welzijn.

Een politieke medestander van de heer Couwenberg uit de extreem-katholieke Vlaamse hoek schreef in zijn boek „Bruggehoofd Europa”:³⁾

„Wat voor zin heeft eigenlijk toch de politieke democratie die ons medezeggenschap verleent in al die vraagstukken zoals koloniën, landsverdediging, financiële aangelegenheden en vele andere, waar we toch geen snars van begrijpen?

In de organische democratie spreekt een ieder over zaken die hij kent en over de belangen die hem rechtstreeks raken.

³⁾ Bruggehoofd Europa — door dr. A. de Winter. Nov. 1965 — N.V. Nederlandse Keurboekerij, Amsterdam.

Hij spreekt zich niet uit over een handelsaccord met Zanzibar maar wel over de manier waarop zijn kinderen worden opgevoed."

Ja, waar bemoeien we ons eigenlijk mee als we bezwaar maken tegen het in handen spelen van atoomwapens aan de Westduitse revanchisten, als we het deelnemen van Nederland aan de atoomwedloop bestrijden, of optreden tegen de koloniale oorlog van de Amerikanen in Vietnam? Daar hebben we toch geen verstand van! Of, zoals dr Couwenberg het zei: het ontbreekt de grote massa aan ontwikkeling, intelligentie en politiek inzicht.

Corporatieve kamer — een super SER

Hoe wil dr Couwenberg nu de corporatieve democratie, die zoveel lagere eisen aan de mensen stelt, verwezenlijken?

Uit zijn artikel „Hervorming der politieke democratie” blijkt, dat hij wat nu de Eerste Kamer is wil uitbouwen tot een soort super-SER. De SER zelf moet een onderdeel worden van de corporatieve kamer en verder „valt er nog aan te denken” hierin ook een raad voor opvoeding en onderwijs, een raad voor gezondheidszorg en maatschappelijk werk en een raad voor verkeer en waterstaat enz. op te nemen. Deze corporatieve raden of kamers zouden moeten worden samengesteld door „de representatief te achten maatschappelijke toporganen op het betreffende terrein.”

De samenstelling van de SER moet als voorbeeld voor deze representativiteit dienen.

De plannen van deze KVP-vertegenwoordiger, die grotendeels door Cals worden gesteund, laten dus maar weinig te raden over.

Het komt er op neer, dat de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (PBO) waarmee het aan de basis zo bedroevend gesteld is, nu maar eens aan de top moet worden aangepakt.

De betekenis daarvan heeft Romme jaren geleden reeds in zijn boekje „*Katholieke politiek*” uiteengezet:

„De publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie betekent een omzetting van een klassenmaatschappij in een beroepsstandenmaatschappij” (pag. 67).

Romme zowel als andere reactionaire katholieke politici die hebben gestreefd naar een corporatieve staat, stond daarbij uiteraard in de eerste plaats de kneveling van de vakbonden voor ogen.

Er zal tenminste wel niemand zijn, die de voormalige commissaris van de Amsterdamse Bank ervan heeft verdacht de „omzetting van de klassenmaatschappij” te willen bereiken door een einde te maken aan de kapitalistische uitbuiting.

Trouwens de ervaring met de SER zegt genoeg over de „standenmaatschappij”. De vakbeweging is er slechts een kleine minderheid tegenover de vertegenwoordigers van de monopolies, de grondbezitters en de regering.

De bewering van dr Couwenberg dat zijn parlementaire stel-

sel er toe leidt „dat elk individu op het hoogste staatkundige niveau twee maal vertegenwoordigd wordt, in de politieke kamer naar algemene politieke overtuiging, in de corporatieve vertegenwoordiging wat zijn beroepsbelangen en -interessen betreft”, is dan ook de grofste misleiding.

Door de invoering van het districtenstelsel zou een groot deel van de bevolking juist niet naar politieke overtuiging worden vertegenwoordigd, maar in vele gevallen door een politieke tegenstander.

In de corporatieve kamer zou over zijn beroepsbelangen en -interessen beslist worden door zijn baas.

Bovendien gaat dr Couwenberg er aan voorbij, dat de Nederlandse werkers behalve beroepsbelangen en -interessen vooral *klassenbelangen* hebben.

Want men mag dan op papier de klassenmaatschappij wel willen omzetten in een beroepsstandenmaatschappij, het *blijft* een klassenmaatschappij met zijn klassentegenstellingen.

Het huidige parlement is daar een afspiegeling van. De partijen in het parlement vertegenwoordigen klassenbelangen en niet zoals zo vaak wordt beweerd het algemeen belang.

Het pleidooi van dr Couwenberg voor een Tweede Kamer van „onafhankelijke politici” hoort thuis in de een of andere droomwereld. Iedere politicus is afhankelijk, anders zou hij nooit tot het parlement doordringen.

In werkelijkheid willen dr Couwenberg en zijn medestanders een Tweede Kamer met van de arbeidersbeweging en vakbonden onafhankelijke politici.

De zgn. onafhankelijke kamer wordt daarmee een nog meer naar rechts getrokken kamer, wanneer katholieke politici van het slag dr Couwenberg hun zin krijgen. Zover mag het echter niet komen. Talrijke mensen in alle politieke partijen zien, mede door de propagandacampagne van rechts, dat de reactie bezig is het breekijzer in de parlementaire democratie te zetten en dwars door alle partijen heen breekt het verzet daartegen baan.

BART SCHMIDT

De nederlaag van De Gaulle

De presidentsverkiezingen die in Frankrijk in december 1965 zijn gehouden, hebben de mythe van een het gehele Franse volk vertegenwoordigende De Gaulle ten onder doen gaan. Ofschoon De Gaulle met veel moeite in de tweede ronde van de verkiezingen het presidentschap kon behouden, is aangetoond dat de meerderheid van het Franse volk niet achter hem staat. Daarmee zijn deze verkiezingen geworden tot een nederlaag van het gaullisme en tevens tot een slag tegen allen die het gaullisme voor hun eigen reactionaire doeleinden willen gebruiken. Dit geldt vooral voor de Westduitse imperialisten die De Gaulle als kaart in hun eigen spel uitspelen, maar ook voor de rechtse kringen in andere Westeuropese landen, wie het voorbeeld van De Gaulle voor ogen staat in hun pogen de parlementaire democratie te ondermijnen en aan te tasten.

De monopolistische kringen, waarop De Gaulle steunt, hebben getracht het aan de macht komen van de generaal op 1 juni 1958 te benutten voor een snelle en afdoende anti-democratische ontwikkeling. Er werd een teugellose haat-campagne ontketend tegen de politieke partijen, omdat hun „regiem” de bron van alle kwaad zou zijn. De politieke partijen van de arbeidersbeweging en ook de burgerlijke democratische partijen werden belasterd, terwijl de politieke groepering van De Gaulle zelf (de UNR) werd aangeprezen als een totale vernieuwing. Zo moest deze UNR de politieke partijen gaan vervangen en aldus de positie van de monopolies verzekeren. Om niets aan het toeval over te laten, werd tegelijkertijd het bestaande parlement onder vuur genomen en na enkele trucages met de kieswetten vervangen door een vertegenwoordiging van ja-knikkers, waaraan geen enkele macht gelaten is. Het regeringsapparaat werd tot het alleen-heersende lichaam, dat alles uitvoert wat in het belang is van een klein groepje invloedrijke monopolisten en wat De Gaulle wenst. Nu ging een „sterke man” de onmacht van de parlementaire democratie vervangen. Volgens een al herhaaldelijk in Frankrijk gebruikt recept liet hij enkele malen stemmen bij referendum, waarvan de uitslag dan de „volkswil” heet weer te geven. De kiezers mochten ja of nee zeggen op onduidelijk geformuleerde vragen, waarbij door reusachtige campagnes van het door De Gaulle beheerste voorlichtings- en propaganda-apparaat het antwoord eigenlijk al van te voren bepaald werd. De keuze viel uiteraard ook steeds zo uit, als De Gaulle en de achter hem staande kringen het verlangden.

Met gebruikmaking van al deze anti-democratische middelen moest het stelsel van de „persoonlijke macht” worden verankerd om daarna tot verdere aanvallen op de democratische en arbeidersbeweging te kunnen overgaan.

In andere Westeuropese landen werd deze afbraak van de democratie door de monopolisten met bewondering gadegeslagen. Zij aarzelden niet om tot navolging op te roepen. Ook

in ons land dateert de discussie over de wijziging die het kiesstelsel zou moeten ondergaan, uit de periode waarin De Gaulle zijn overwinningen behaalde. Er worden allerlei plannen uitgedokterd om dit stelsel te veranderen en om in het bijzonder de evenredige vertegenwoordiging aan te tasten. Net als destijds in Frankrijk wordt geklaagd over het bestaan en de activiteit van de politieke partijen, over de bemoeizucht van het parlement, over de moeilijkheid om regeringen samen te stellen en over hun bevoegdheden die niet ver genoeg zouden strekken.

De inderdaad bestaande gebreken van de huidige, te beperkte democratie worden echter niet verholpen door haar te ondermijnen en af te breken. Wijzigingen moeten worden tot stand gebracht door de democratie te vernieuwen en uit te breiden en een voorwaarde daartoe is, dat de bestaande parlementaire democratie wordt verdedigd tegen hen die haar aanvallen. Ook dit heeft het Franse voorbeeld geleerd.

Een door de monopolisten niet voorzien gevolg van de Franse gebeurtenissen is geweest, dat de stromingen die de democratie willen verdedigen en vernieuwen, zich actiever zijn gaan weren en optreden tegen de aanvallen. Daarbij wordt in toenemende mate doorzien, dat de anti-democratische plannemakerij niet alleen een binnenlandse grondslag heeft in het optreden van de monopolies, maar ook een buitenlandse grondslag in het optreden van de Westduitse imperialisten die de democratie in de omringende landen zien als een hinderpaal op de weg van de uitbreiding van hun macht.

Mythe en werkelijkheid

In Frankrijk kon bij de aanval op de democratie gebruik gemaakt worden van een aantal bijzondere omstandigheden. Eén daarvan was het bestaan van de rondom de persoon van De Gaulle geweven legendes, die hem geschikt trachten te maken om op te treden als „redder” van Frankrijk. Hij gebruikte zijn oorlogsverleden als leider van de Franse regering in Londen en als „bevrijder”, om zichzelf aan te prijzen als de aangewezen man om de moeilijkheden, die in mei 1958 rezen als gevolg van de muiterij der ultra's in het (toen nog Franse) Algiers, op te lossen. Het is nodig om ook deze legende eens op zijn waarheidsgehalte te toetsen.

Een groot deel van de carrière van De Gaulle dateert uit de tijd van voor de tweede wereldoorlog. In deze jaren heeft hij zich nooit uitgesproken tegen de concessiepolitiek die de Franse grote bourgeoisie tegenover Hitler voerde en die diens veroveringszucht slechts aanwakkerde. Nu zou men kunnen aanvoeren, dat dit niet de taak was van een militair. Maar De Gaulle schreef voor 1940 drie boeken, (het bekendste heet „Au fil de l'épée” oftewel „over de kling”) en daarin hield hij zich niet alleen bezig met militaire kwesties.

Hij bepleitte niet slechts het op grote schaal gebruik maken van het tankwapen, (een aanwijzing die met name door Hitler-

Duitsland werd gevolgd), maar ook de invoering van een beroepsleger en van een autoritair politiek regiem. De minachting voor de democratie is in zijn werken een steeds aanwezige factor. De Gaulle hield zich trouwens ook in regeringsfuncties bezig met politiek. In een van de laatste Franse regeringen vóór de Duitse bezetting trad hij op als onder-staatssecretaris, deed echter niets om de weerstand tegen Hitler te versterken door de bevolking bij de strijd te betrekken en aldus de voorwaarden voor het verzet in de latere periode te verbeteren.

In Londen werd De Gaulle de leider van de Franse regering in ballingschap en ongetwijfeld heeft het bestaan van dit bewind buiten het bezette Frankrijk objectief bijgedragen tot de ontplooiing van de verzetsstrijd. Zijn directe bijdrage daartoe is echter veelal overschat; herhaaldelijk heeft hij gepoogd de verzetsstrijd in te dammen. Zo is door de Franse democratische historici gewezen op zijn consigne (aan het eind van 1941) om geen Duitsers te doden, en op zijn herhaaldelijk aandringen om de verzetsactiviteit af te remmen. Het verzet zag De Gaulle blijkbaar als het optreden van een hem toegewijde groep putschisten. Deze zouden pas kort voor het binnenrukken van geallieerde troepen moeten optreden. Hun taak zou zijn het bezetten van gemeentehuizen en prefecturen en het installeren van aan De Gaulle welgevallige functionarissen op de verschillende leidende posten. Dit is in grote lijnen te vergelijken met wat in ons land de in het verzet opererende OD (Ordedienst) als haar voornaamste taak zag. Het doel van dit optreden was vooral het voorkomen van een bezetting van leidende posten door personen die voortkwamen uit de kringen van het vooruitstrevende, principiële verzet. Op deze wijze werd al tijdens de bezetting gedacht aan het herstel van de macht van de groepen die voor de tweede wereldoorlog de lakens uitdeelden.

Een ander aspect van deze houding was, dat de wapens zoveel mogelijk onthouden werden aan de vooruitstrevende verzetsgroepen. In het pas ook in het Nederlands verschenen boek „*Brandt Parijs?*” wordt hierover verteld, dat De Gaulle in januari 1943 zou hebben verboden, dat wapens direct voor de communisten zouden worden gedropt. Half 1944 verbood hij het droppen van wapens in het Parijse gebied. Dit moest blijkbaar helpen om een gewapende opstand in Parijs te voorkomen en in het algemeen om een actieve deelname van de volksmassa's aan de bevrijding tegen te gaan.

Na de oorlog trad De Gaulle enige tijd als president op, maar zijn opvattingen bleken niet overeen te stemmen met de reële machtsverhoudingen die waren ontstaan. Hij moest verdwijnen uit het actieve politieke leven en werd door de reactie gestald in zijn woonplaats Colombey-les-deux-Eglises om te wachten op tijden waarin hij nog eens benut zou kunnen worden.

Dit gebeurde in mei 1958. Niet alleen waren toen rondom de koloniale oorlog in Algiers de tegenstellingen tot het uiterste verscherpt, ook was er een wijziging in de krachtsverhoudingen tussen de kapitalistische landen onderling ingetreden, ver-

gezeld van een scherpere concurrentiestrijd. Onder deze veranderde omstandigheden riep de Franse reactie De Gaulle weer te voorschijn. Vooral de monopolisten in de nieuwere bedrijfstakken, waar de technische ontwikkeling het meest vèrgaand wordt toegepast, gebruikten hem als vertegenwoordiger en pleitbezorger.

De economische en sociale politiek, die De Gaulle en zijn ministers hebben gevoerd in de afgelopen jaren, is vooral in hun voordeel geweest. Zo heeft de kapitalistische programmering van De Gaulle de concentratie in deze industrietakken bevorderd. De arbeidsintensiteit werd verhoogd zonder dat hier een evenredige loonsverhoging mee samen ging. In de vraag naar arbeidskrachten in de hoogconjunctuurperiode werd voorzien door een zodanige landbouwpolitiek, dat elk jaar 160.000 mensen van het platteland naar de stad trekken.

De resultaten van De Gaulle's politiek op economisch en sociaal gebied waren, dat de industriële productie van september 1957 tot maart 1965 met 48 pct toenam; de winsten van de vijftig grootste Franse ondernemingen stegen van 1958 tot 1962 met 85 procent. Terzelfder tijd stegen de kosten van het levensonderhoud voor de Franse arbeiders met 66 procent; het verbruik daalde van 1957 tot 1965 met drie a vier pct. De woningbouw bleef aanzienlijk achter bij de behoeften: in de jaren 1962—1965 zouden, om in de ergste nood te voorzien, 2 miljoen woningen nodig zijn geweest. Het zijn er in die periode 1,4 miljoen geworden.

Hoewel de hoogconjunctuur aanvankelijk deze op het belang der monopolies gerichte politiek versluiserde, bleef de arbeidersklasse niet werkloos tegenover de toenemende uitbuiting. De gaullistische sociale demagogie werd langzamerhand doorzien en het besef groeide weer, dat alleen door eigen strijd verbetering mogelijk was. Een belangrijke episode in deze strijd en bewustwording was de staking van de mijnwerkers in maart 1963. De poging van De Gaulle om deze staking te breken door de requisitie van de mijnwerkers, d.w.z. door hen bij bevel van de wet tot hervatting van het werk te dwingen, mislukte jammerlijk. Ze leidde slechts tot een algemene proteststaking tegen de aantasting van het stakingsrecht.

Als onderdeel van een „stabilisatieplan” werden door De Gaulle maatregelen genomen om loonsverhoging tegen te gaan. In de overheidssector verzette hij zich tegen loononderhandelingen. De staat moest zelf de lonen vaststellen en zou zich wel laten bijstaan door benoemde commissies. De vakbeweging en de door de arbeiders gekozen vertegenwoordigers werden uitgeschakeld. In de particuliere sector moesten de ondernemers discussies over de CAO's weigeren en het been stijf houden tegenover elke beweging voor de eisen van de werkers. Ook dit leidde echter tot arbeidsconflicten. Herinneren we slechts aan de grote actie bij de Peugeot-fabrieken.

In de verklaringen van generaal De Gaulle is er geen gebrek aan bloemrijke woorden over nationale belangen. Hij liet zijn ministers herhaaldelijk uitspraken doen tegen de Amerikaanse investeringen in Frankrijk en tegen de positie van de dollar

in het algemeen. Daar het hierbij echter gaat om het gevecht om de winsten tussen machtige monopolies zal het niet verbazen, dat tegelijkertijd toch deze investeringen toenemen. Op het ogenblik bedragen de Amerikaanse investeringen in Frankrijk 12,2 miljard francs. Dat staat gelijk aan het gezamenlijke kapitaal van de veertien grootste Franse ondernemingen. Van de honderd grootste firma's in het land zijn er achttien niet meer dan filialen van Amerikaanse trusts.

Een opvallend voorbeeld van de wijze, waarop onder De Gaulle met bedrijven van werkelijk nationaal belang wordt omgesprongen, is de affaire-Bull. Dit bedrijf was de enige Franse onderneming, die computers produceert, van het grootste belang dus met het oog op de automatisering. Toen het bedrijf in moeilijkheden kwam te verkeren, weigerde de regering evenwel op te treden. Ook nationalisatie, zoals deze geëist werd door o.a. de communisten, werd afgewezen. Het bedrijf werd onder controle geplaatst van een reeks ondernemingen, die alle onderhorig zijn aan de Banque de Paris et des Pays Bas. Deze bank heeft daarna de weg gekozen, die voor haar het voordeligst was. De firma Bull werd verkocht aan de Amerikaanse trust General Electric, die het nu gebruikt in haar concurrentiestrijd tegen een andere Amerikaanse reus op computergebied, die in West-Europa optreedt, de IBM.

Het wezen van De Gaulle's internationale politiek

De Gaulle werd door de Franse koloniale reactie uit zijn afzondering te voorschijn gehaald in een laatste poging om het getij te keren, dat door de successen van de Algerijnse bevrijdingsbeweging steeds ongunstiger voor hen werd.

Ook met De Gaulle aan het hoofd bleek het echter onmogelijk om met de oude gewelddadige middelen de koloniale heerschappij te behouden. Toen de nederlaag in de koloniale oorlog in Algiers onontkoombaar bleek, verzette De Gaulle in overeenstemming met de eisen van de monopolistische kringen de bakens.

Tot verontwaardiging van de kolonialistische ultra's, die hem door hun putsch van 13 mei 1958 de gelegenheid hadden gegeven aan de macht te komen, voerde De Gaulle een scherpe koerswijziging in de richting van een neo-kolonialistische politiek door. Ten aanzien van Algiers werd eerst het zelfbeschikkingsrecht erkend en daarna bij de accoorden van Evian een regeling voor de Algerijnse onafhankelijkheid getroffen; in een apart olie-accoord werden de Franse belangen in de Sahara beschermd. Aldus behielden de Franse monopolies belangrijke uitgangspunten.

Allerlei regelingen met de voormalige Franse koloniën in Afrika moesten eveneens in dit tijdperk van dekolonisatie de Franse imperialistische belangen beschermen. Onderdrukking en geweld nemen ook in deze neokolonialistische politiek een belangrijke plaats in. Toen in de voormalige Franse kolonie Gabon de met Frankrijk verbonden dictator Léon M'ba

afgezet dreigde te worden, gelastte De Gaulle een militaire interventie; Franse parachutisten grepen in en redden aldus M'ba's heerschappij. In Congo heeft De Gaulle steeds zijn steun verleend aan de imperialistische huurling Tsjombe. Ten aanzien van het Zuid-Afrika van Verwoerd en laatstelijk het Rhodesië van Ian Smith heeft de Franse regering steeds laten merken dat haar sympathie uitgaat naar de onderdrukkende rassistische minderheid. Luidruchtige reclamereizen van De Gaulle naar de Latijnsamerikaanse landen kunnen dit nooit doen vergeten.

Een apart onderdeel van De Gaulle's neokolonialistische politiek is zijn houding tegenover de landen in Azië, met name in Indo-China, dat vroeger een Franse kolonie was. Herhaaldelijk heeft hij uitspraken gedaan over de noodzaak van neutralisatie van dit gebied. Maar hoe aardig dit ook klinkt op het ogenblik dat de Amerikaanse imperialisten een agressieoorlog voeren in Vietnam, een reële stap houdt het niet in. De schending van de Geneefse Accorden — die ook door Frankrijk zijn ondertekend — door de Amerikaanse agressors werd niet veroordeeld, noch werden de betrekkingen met het marionettenbewind in Saigon verbroken.

De neokolonialistische politiek is vooral ten voordele van een aantal Franse industrieën die handel drijven met de nieuwe staatkundig onafhankelijke landen en veel geld verdienen aan het streven van deze landen om hun economie tot ontwikkeling te brengen. Dit zijn inderdaad andere bedrijfstakken dan die indertijd voordeel trokken uit de handel met de koloniën; zo stonden bijvoorbeeld bij de Franse uitvoer naar Senegal vroeger tomaten op de eerste plaats en bij de andere koloniën waren er soortgelijke verhoudingen. Dit is nu veranderd, maar het streven om op kosten van de bevolking van deze gebieden maximale winsten te behalen is onveranderd gebleven en wordt nu onder de veranderde omstandigheden op veranderde wijze nagestreefd.

Mocht er echter nog een voorbeeld nodig zijn om de minachting van de Franse reactie voor de gekleurde volkeren te laten zien, dan kan gewezen worden op de onbeschaamde wijze waarop de Franse regering eerst Afrika gebruikte voor haar atoomexperimenten en hoe nu voorbereidingen getroffen worden om in het gebied van de Stille Oceaan, nabij Tahiti, een nieuwe atoomproefexplosie door te voeren.

De vorming van een eigen atoommacht, vooral bekend onder de Franse betiteling „force de frappe”, moest het hoogtepunt betekenen van de gaullistische politiek. Alleen daarmee zou de positie van Frankrijk versterkt worden en zou het de rol van grote mogendheid kunnen vervullen.

In werkelijkheid heeft deze atoommacht niets bijgedragen tot de zo geroemde „grandeur française” (de Franse grootheid). Ze heeft wél de gevaren voor Frankrijk vergroot en enorme lasten op de schouders van de bevolking gelegd.

Deze „force de frappe” heeft de spanning op internationaal gebied doen toenemen. Er is door de verdedigers van deze gaullistische politiek een hele filosofie ontwikkeld om dit goed

te praten. Een van de gevaarlijkste redeneringen is wel naar voren gebracht door generaal Beaufre, die een wilde theorie over het „behoud van de vrede door afschrikking” heeft ontwikkeld. Hoe meer kernmachten en kernwapens, hoe beter, is zijn gedachte en in het kader daarvan heeft hij een barbaars stelsel ontwikkeld van verbreking van allerlei verdragen en regelingen, van verhindering van alle besprekingen over ontwapening en tegen verdere atoomspreiding. Het kernpunt van zijn opvattingen is, dat het nodig is deze afschrikingsstrategie „een multi-nationaal karakter” te geven.

Hieruit blijkt reeds onmiddellijk, waarom West-Duitsland zo tevreden kijkt naar het optreden van De Gaulle. De stappen van De Gaulle bij de ontwikkeling van zijn atoommacht, de gedachten van zijn generaals, de afwijzing van ontwapeningsbesprekingen, het niet-deelnemen aan de onderhandelingen over een verdrag tegen de spreiding van atoomwapens, de weigering om de Moskouse overeenkomst tegen bovengrondse atoomproeven te ondertekenen — het zijn politieke daden die door de Westduitse imperialisten worden benut voor hun eigen doeleinden. Met name willen dezen de discrepantie overwinnen, die er bestaat tussen hun gegroeide economische macht en hun terzelfder tijd voortbestaande politieke zwakte als gevolg van de nederlaag in de tweede wereldoorlog en het gewettigde wantrouwen tegen de door hen voorgestane revanche- en geweldpolitiek.

De Gaulle schijnt de waan te koesteren, dat hij de positie van de Franse monopolies op de golven van de groeiende Westduitse macht kan versterken.

Vandaar, dat het verdrag dat De Gaulle en Adenauer in 1963 sloten, de beruchte as Bonn-Parijs, beschouwd moet worden als de kern van de betrekkingen tussen beide landen. Daarin komt De Gaulle's buitenlandse politiek het duidelijkst en helderst tot uitdrukking. Tevens blijkt hieruit, dat De Gaulle oude — en slechte — tradities van de Franse bourgeoisie voortzet: het streven nl. om door overeenkomsten met de Duitse reactie hinderpalen voor de vooruitgang in de wereld en in eigen land op te werpen.

Dat was de politiek die voor de tweede wereldoorlog leidde tot de overeenkomst van München van 1938, tijdens de oorlog het gedrag van Laval en Pétain bepaalde en, om in de geschiedenis ver terug te gaan, ook benut werd, toen de Franse reactie, na de nederlaag in de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871 een overeenkomst sloot met de Pruisische overwinnaars tegen de in opstand gekomen bevolking van Parijs, die haar Commune had gevestigd.

De as Bonn-Parijs geeft het wezen van De Gaulle's politiek weer. Alle andere stappen op buitenlands-politiek gebied zijn alleen verklaarbaar, als men ze beschouwt vanuit deze gezichtshoek. Voor een deel zijn het stappen, waarin de belangen van de Duitse imperialisten tot uitdrukking komen, en die ertoe dienen om druk uit te oefenen op de Verenigde Staten, anderdeels zijn het stappen om de Westduitse bondgenoot te chanteren en deze aan zich gebonden te houden.

De houding van De Gaulle ten aanzien van de socialistische landen moet vooral vanuit dit oogpunt worden gezien. Een uitlating over de Oder-Neisse-grens zowel als een handelsverdrag met de Sowjet-Unie of ook de erkenning van de Chinese Volksrepubliek. In wezen blijven al deze daden ondergeschikt aan een politiek, die vreemd is aan ontspanning en zelfs de internationale gevaren nog groter maakt; bovendien hebben zij ten doel een anti-socialistische politiek, met andere middelen als de reeds zo vaak beproefde en even vaak mislukte, te voeren.

Hetzelfde geldt voor de zogenaamde anti-Atlantische en anti-EEG-lijn van het Frankrijk van De Gaulle. Ook hiervan profiteren uiteindelijk — juist omdat iedere werkelijke democratische en progressieve politiek er vreemd aan is — slechts de Duitse revanchisten.

Zelfs als van deze zijde af en toe andere geluiden worden gehoord blijft dit toch hun uitgangspunt. Het standpunt waar zij van uitgaan is: wat de generaal ook doet, uiteindelijk is het Westduitse gewicht beslissend en zullen de Westduitse imperialisten, de door De Gaulle voor hen geschapen toestand gebruikend, er voordeel uit trekken.

Terecht constateerde daarom onlangs in „La nouvelle critique” (november 1965) Jean Rony:

„Bij de critiek op het gaullisme kan de buitenlandse politiek niet ter zijde worden gelaten. Deze is geen eilandje van vooruitgang, dat zou ontsnappen aan de klasse-analyse van de vijfde (De Gaulle's) republiek. Een democratische regering zou deze politiek niet dienen voort te zetten, maar er mee moeten breken.”

De twee verkiezingsronden

De Gaulle rekende erop bij de presidentsverkiezingen een gemakkelijke overwinning te zullen behalen. Hij vertrouwde vooral op de verdeeldheid die er lange tijd in de rijen van zijn tegenstanders heeft bestaan en verwachtte, dat zijn stappen ten aanzien van de socialistische landen grote onenigheid zou verwekken en hem vele linkse stemmen zou opleveren.

De samenwerking van socialisten en communisten tegen De Gaulle heeft de afgelopen jaren al een reeks ups en downs gekend. Soms stonden de standpunten scherp tegenover elkaar, andere keren weer, zoals bij de parlementsverkiezingen van 18 en 25 november 1962, steunden zij elkaar, tot groot wederzijds voordeel trouwens.

Ook aan de vooravond van de presidentsverkiezingen moesten er aanzienlijke moeilijkheden worden overwonnen, doch ofschoon dit vrij laat geschiedde, kwam er uiteindelijk toch eenheid van optreden van de socialistische en de communistische partij tot stand rondom de candidatuur van François Mitterrand. Daarin uitte zich ook het groeiende besef van de massa der Franse werkers, dat De Gaulle's politiek voor hen nadelig was en dat het nodig was er tezamen tegen op te treden.

In de campagne voor de presidentsverkiezingen heeft de Franse communistische partij een grote rol gespeeld. Nadat zij op een zitting van haar partijbestuur op 23 september 1965 had besloten voor de candidatuur van Mitterrand te zullen optreden, heeft zij haar gehele activiteit op het verkrijgen van een gunstig verkiezingsresultaat gericht. Van reactionaire zijde werd getracht haar daarbij te dwarsbomen door de diplomatieke activiteiten van de socialistische landen te stellen tegenover haar optreden tegen het presidentschap van De Gaulle. In een radio-interview antwoordde de algemeen secretaris van de CPF, Waldeck Rochet, op een desbetreffende vraag dat de politiek van de Franse communistische partij door haar zelf wordt bepaald en dat ze daarbij uitgaat van de belangen van het Franse volk.

De dag van de eerste ronde van de presidentsverkiezingen, 5 december, werd de grote dag van de democratische herleving. Na zeven jaar de alleenheerschappij over alle propaganda-middelen te hebben gehad, kon De Gaulle toch slechts 44 procent van de stemmen verkrijgen. Als men dit vergelijkt met de 80 procent die hij behaalde bij het referendum van 1958 een onduubbelzinnige nederlaag! Temeer omdat de generaal aan de vooravond van de verkiezingen nog een „openlijke en massale adhaesie” aan zijn persoon verlangde en de dreiging opriep dat in Frankrijk een chaos zou ontstaan als hij niet een overweldigende zege zou behalen.

De kandidaat van de linkse en democratische krachten, Mitterrand, behaalde in de eerste ronde meer dan 32 procent van de stemmen. Dit werd terecht gezien als een zware slag tegen De Gaulle.

In een poging om bij de tweede ronde een belangrijke zege te behalen, werd van de regeringszijde gepoogd de stemmen, die andere kandidaten hadden behaald, naar De Gaulle toe te trekken. Daartoe werd vooral gebruik gemaakt van een versleten anti-communisme. De democratische krachten lieten zich daardoor echter niet afschrikken. Claude Fuzier schreef in de socialistische „Populaire” op 6 december 1965: „*Het is duidelijk, dat de poging van de gaullistische leiders om François Mitterrand te „communiseren” slechts een miserabele poging is om verdeeldheid te zaaien.*”

Ook door de heersende kringen in de andere EEG-landen werd plotseling een heel andere toon aangeslagen. Klonk tot dusver alleen critiek op de houding van De Gaulle in de EEG-kwesties, nu kon men ineens horen uiteenzetten dat er toch wel te praten viel met de Franse president. Minister Luns ging zelfs zo ver, dat hij zich na een bliksembezoek aan de Franse minister van Buitenlandse Zaken, Couve de Murville, leende voor een televisie-interview dat daarna als propaganda voor De Gaulle werd uitgezonden!

Op zondag 19 december had de tweede ronde plaats van de presidentsverkiezingen. Nu ging de strijd alleen tussen De Gaulle en Mitterrand. Er kwam voor deze verkiezingen, evenals trouwens voor de eerste ronde, een voor Frankrijk — waar geen stemplicht bestaat — ongekend aantal kiezers op. 84 pro-

cent van de kiesgerechtigden bracht zijn stem uit. Dit bewijst hoe groot de belangstelling voor de verkiezingen is als er een werkelijke keuze mogelijk is en het voor ieder duidelijk wordt, dat er gekozen wordt tussen van elkaar verschillende standpunten over kwesties van vitaal belang.

De Gaulle had gehoopt bij de tweede ronde aanzienlijk uit te lopen op Mitterrand. Maar het bleek, dat zijn stemmencijfer in vergelijking met dat in de eerste ronde *minder* steeg dan bij Mitterrand het geval was. Aldus werd de uitslag, ofschoon De Gaulle toch een meerderheid behaalde, een bevestiging van de slag die al in de eerste ronde aan de generaal was toegebracht. Van het totaal aantal kiesgerechtigden behaalde De Gaulle slechts 46,2 procent: een resultaat dat het sprookje van de „nationale” figuur De Gaulle definitief vernietigd heeft.

Het is een resultaat van grote betekenis, vooral omdat te verwachten is dat de beweging die onder de massa begonnen is, zich verder zal voortzetten. In dit verband wordt niet alleen gedacht aan de directe strijd voor sociale verbeteringen en voor de vrede, maar ook aan de parlamentsverkiezingen die in 1967 moeten plaats hebben. Deze worden nu al aangeduid als de „derde ronde”.

Het succes dat bij deze verkiezingen tegen De Gaulle is behaald, is een aanmoediging voor alle democratische krachten om hun strijd te versterken. Ze tonen welke mogelijkheden er zijn om de reactie te bestrijden en te verslaan. Natuurlijk kan verwacht worden, dat er nog talrijke manoeuvres zullen komen om afbreuk te doen aan het behaalde succes en de in de verkiezingsstrijd gevormde eenheid.

Maar de grote les van deze presidentsverkiezingen, de les dat door eenheid van optreden van socialisten en communisten, van alle democraten, de reactie de weg versperd kan worden, zowel in Frankrijk als elders in West-Europa — ook en vooral tegen de Westduitse imperialisten — kan niet ongedaan worden gemaakt en zal ook in dit nu begonnen jaar een bezielende uitwerking hebben.

MAX MEIJER

Twee drama's van Peter Weiss

I.

Peter Weiss, geboren uit Duitse ouders, heeft zich binnen korte tijd ontwikkeld tot een van de belangrijkste toneeldichters in Europa. Zijn persoonlijke lotgevallen schijnen met de woeelingen en problemen in ons werelddeel samen te vallen. In 1934 verlieten zijn ouders Duitsland en vestigden zich eerst in Engeland, daarna in Tsjechoslowakije; de naziterreur die hen verjaagd had achterhaalde hen ook hier. Over Zwitserland, waar zij vervolgens verbleven, kwamen zij in het neutrale Zweden. De ouders van Peter Weiss lieten zich in dit land naturaliseren; zodoende bezit Weiss het Zweedse staatsburgerschap. Hij heeft aanvankelijk, in tastende begaafdheid geschreven, geschilderd alsook op het gebied van de film gewerkt. Het auteurschap won het — en na enkele pogingen in het Zweeds keerde hij terug tot de „taal van zijn ouders” en schrijft thans Duits. Met de sterk autobiografische romans „Afscheid van de ouders” (1961) en „Vluchtpunt” (1962) trad hij in de openbaarheid als man van ongewoon talent niet alleen, maar als een karakteristieke verschijning van onze tijd: de gejaagde, de eigenlijk nergens thuis behorende mens. Deze laatste omstandigheid heeft er in zijn geval ontegenzeggelijk toe bijgedragen hem kritisch te stemmen ten aanzien van de hooggeroemde „waarden” van de Westelijke, kapitalistische cultuur; het heeft hem uiteraard smartelijker nog geleid tot een „onderzoek” naar de gruwlen van het nazisysteem dat, uit dit kapitalisme geboren, als roofziekste en misdadigste uiting daarvan niet alleen miljoenen mensen verjoeg, maar hen in stelselmatige rassenwaan zin vernietigde.

Zijn kritische houding ten aanzien van een en ander heeft Peter Weiss vastgelegd in twee stukken, die hem op het hoogste niveau van de hedendaagse toneelschrijfkunst hebben gebracht. Het zijn „drama's in verzen”, maar men denkt hierbij niet meer aan poëzie. Het zijn opzettelijk stroeve, naakte, onregelmatige verzen, meer „uitspraken” dan dichtregels. Gaat dat al in sterke mate op voor het toneelstuk over Marat (met de lange titel „*De vervolging en vermoording van Jean Paul Marat, uitgebeeld door de komediantengroep van het krankzinnigengesticht Charenton onder leiding van Markies de Sade*), de „poëzie” van het tweede stuk, „*Het (rechterlijk) onderzoek*” is volledig verdwenen: in nauwelijks nog ritmisch te noemen rangschikking zijn de woorden hier tot hun kaalste en gruwelijkste strekking teruggebracht.

Peter Weiss heeft, weer heel anders dan indertijd Brecht, de mogelijkheden willen benutten die het toneel biedt tot getuigenis omtrent de eigen tijd, en tot het betrekken van de toeschouwersschare in het toneelgebeuren. Daarmee doorbreekt hij op

indrukwekkende wijze de „crisis van het toneel” die wel hierin bestaat, dat toneelkunstenaars met sterk versleten taal, een aantal sterk versleten onderwerpen, en sterk versleten middelen moeten proberen tot het hart van de schouwburgbezoekers door te dringen en hun vaak niet veel meer kunnen bieden dan amusement. Brecht, Miller, Weiss, jonge Engelsen en Amerikanen, jonge Tsjechoslowaken zijn op het ogenblik de garanties dat de toneelkunst niet in sleur en bijkomstigheden ondergaat.

Weiss' *Marat* is te onzent opgevoerd door de *Haagse Comedie*. Het is een moeilijk stuk — een stuk in een stuk zoals de titel aangeeft. Te Charenton waar geesteszieken zijn opgesloten (en onder hen ook een aantal mensen die de Franse regering om politieke redenen onwelgevallig zijn) hebben de patiënten een toneelgroep gevormd. De Markies de Sade, wiens naam de oorsprong geworden is van het woord *sadisme* dat zijn uitzonderlijk behagen in wreedheid uitdrukt, maar die er daarnaast merkwaaardige sympathieën voor de Franse revolutie op na hield, is de leider en regisseur van deze stukken; want hij zelf behoort tot degenen die te Charenton zijn opgesloten. De Sade heeft als stuk ontworpen de vervolging en moord van Jean-Paul Marat (1744-1793) de onbuigzame en radicale volksleider die door Charlotte Corday werd vermoord, toen hij, wat hij vanwege een nerveuze huidziekte vaak urenlang per dag deed, in een badkuip zat.

Zo brengt Weiss op dubbel „toneelniveau” twee figuren tezaamen, waarbij men al spoedig vergeet dat de een op het toneel toneelspeelt en de ander de regisseur is. Twee politieke geloofsbelijdenissen stoten hier in de tegenstelling van twee menselijke karakters op elkaar. De Sade is, zoals gezegd, niet alleen een man die zich heeft verlustigd in de schildering van overwegend sexuele wreedheden. Deze wreedheden waren voor hem tevens een middel om de oude aristocratische maatschappij in haar verdorvenheid *te ontmaskeren* — en omdat hij zich op die wijze moreel en politiek bezondigd had aan de heersende orde, was hij in het krankzinnigengesticht weggewerkt.

Marat is uiteraard een andere figuur. Niet slechts de vriend des volks, de volksleider, de man die tegenover de „opstandige individualist” De Sade de massa in beweging wil brengen: „Tegen het zwijgen der natuur / stel ik een werkzaamheid / in de grote onverschilligheid vind ik een zin / In plaats van roerloos toe te kijken / grijp ik in / en wijs bepaalde dingen als foutief aan / en werk ervoor om ze te veranderen en te verbeteren.” Hij heeft de oude orde doorzien: zij wil zich slechts bestendigen, zij gebruikt daartoe elk middel, bedrog, corruptie en geweld. Laat Weiss hem reeds in tafreel 13 de vervalsing van de algemeen geldende sociale moraal geselen, in tafreel 15 geselt Marat ook reeds die elementen in de Franse revolutie die niet geneigd zijn om radicaal met de oude orde te breken: „Ieder wil iets uit het verleden overnemen / de een een mooi schilderij / de andere zijn matresse / die zijn fabrieken / de tweede zijn scheepswerven / die zijn leger en de ander zijn koning”: kortom, Marat geeft het beeld van de mo-

derne bourgeoisie, die haar bondgenoot, het volk, onder de voet loopt in de wedloop naar nieuwe rijkdommen. De Sade, ofschoon met zijn sympathie aan de zijde der revolutionairen, ziet slechts bittere ironie in het historisch gebeuren: „Ik heb lak aan deze bewegingen van de massa die in een kring rond-draaien”, zegt hij; maar Marat wil hiervan niet weten. Hij is er zich bewust van dat de revolutie van en voor het volk door de opkomende rijke bourgeoisie verstikt is, maar hij laat zijn geloof in de revolutionaire kracht van de volksbeweging niet varen. En bovenal blijft hij de onvermoeibare leermeester van de massa: tegenover De Sade's pessimisme klinken zijn woorden volledig modern, als hij het volk waarschuwt:

*Deze leugens die in omloop zijn over de ideale staat
alsof de rijken ooit bereid zouden zijn
vrijwillig hun bezittingen af te staan
En als ze onder de druk der feiten gedwongen worden
hier en daar toe te geven
doen zij dit alleen omdat zij weten
dat zij daar ook weer iets bij winnen kunnen . . .*

Weiss heeft in een interview verklaard dat hij zijn Marat uitsluitend dingen laat zeggen die hij in de geschriften van de werkelijke Jean-Paul Marat aangetroffen heeft; maar hoe fel en profetisch klinken ze dan in het gezicht van de kapitalistische welvaartsstaat:

„Ook al zien jullie de armoede niet meer / omdat men de armoede weggekalkt heeft / en als jullie geld verdienen / en daarvoor iets aanschaffen kunt / van wat de industrie jullie in de maag splitst / en als het jullie toeschijnt / dat de welvaart bij je voor de deur staat / dan is dat uitsluitend een uitvinding van de lui / die steeds nog veel meer bezitten dan jullie / Gelooft hen niet . . . / in hun nieuwe kastelen van marmer en staal / vanwaaruit ze de wereld leegplunderen / onder de leuze / dat ze de cultuur verbreiden / Kijk uit / want zodra het hun gelegen komt / sturen ze jullie / om hun standje door jullie te laten verdedigen / in de oorlog / wier wapens bij de snelle ontwikkeling / van de gecorrumpeerde wetenschap / steeds meer vernielkracht krijgen / en jullie bij massa's verscheuren . . .”

Zo blijft De Sade met zijn individuele en „sadistische” opstandigheid machteloos, maar Marats woorden werken voort tot in onze tijd.

De *Haagse Comedie* heeft dit dynamisch stuk laten regisseren door Joris Diels, en Diels heeft zijn werk met ongewone en fraaie knapheid volvoerd: een reeks levende beelden, haast te mooi bijwijlen voor de onverzoenlijke, donkere toon waarin het stuk eigenlijk zou moeten worden gespeeld. Max Croisets Marat-figuur was in eenzelfde geest van „knapheid” op de spits gedreven: een werkelijke krankzinnige; dit strookt m.i. weinig met Weiss' opzet om de waarheid omtrent de maat-

schappij als een ontnuchterende vlam door het waas van deze krankzinnigheid naar buiten te laten slaan. De Markies de Sade van Ko van Dijk was een te vroom geworden oude heer, te weinig misschien de venijnige oude aristocraat, wiens mond nog hekelt en vervloekt. Ko van Dijk, lyrisch van karakter, was te zachtmoedig voor De Sade. Hiermee werden de twee genoemde acteurs — karakterspelers van ongemeen formaat — min of meer het slachtoffer van Diels' neiging om dit strijdbare en aanklagende stuk tot een fantasie en een kijkspel te maken. Het moet een hartstochtelijk debat zijn over de sociale waarheid! Te veel bontheid in de regie, te veel dat het oog en oor afleidde van dit centrale debat, blijft de zwakte van deze voorstelling. Daarom wist Diels ook uit de somnabulistische rol van Charlotte Corday (Anny de Lange) niet te halen wat er in zat: de dramatiek van de politieke moord. En ik kan ook niet zeggen dat ik zeer gelukkig was met de vier „Possenreisser” zoals Weiss ze noemt, die het gewone volk moeten voorstellen, maar door Diels tot circusclowns worden gemaakt. Doordat het stuk als kijkspel wordt aangeboden, boeit het en houdt het aldoor bezig, maar grijpt het te weinig aan. Wat niet kan wegnemen dat wij, wat in een Nederlandse schouwburg niet zo vaak voorkomt, werden geconfronteerd met een kunstwerk van ongewone diepte en grootte, waarbij ik mijn bewondering uitspreek voor de uitbeelding van de krankzinnigen van Charenton door onze acteurs en actrices, inzonderheid voor Wim de Rooij's vertolking van de krankzinnige die de revolutionair geworden priester Jacques Roux moet spelen. Ook tafreel 26, waarin Marats „verleden” wordt opgeroepen en het toneel bevolkt met groteske maskers — Marats ouders, opvoeders en tijdgenoten die tegen hem komen getuigen — is van pakkende knapheid. Wij wensen het stuk uiteraard nog vele opvoeringen toe.

II.

Is *Marat* een stuk van leven, kleur en beweging, in het drama *Het onderzoek* heeft Weiss een heel andere vorm proberen te gebruiken. Ik heb al gezegd dat zijn „poëzie” in dit stuk van een gruwelijke en bittere naaktheid is. Het is een drama, geïnspireerd door het Auschwitz-proces. Weiss heeft de zittingen van dit tegen nazibeulen en -misdadigers gevoerde proces bijgewoond en de documenten daarover gelezen. Hij heeft ook het kamp bezocht. Hij kon het kamp zelf, de verschrikking van wat daar gebeurde, niet op de planken brengen, en er zal wel geen toneelschrijver zijn wie dit gelukt (Hochhuth in zijn *Stellvertreter* is in de Auschwitz-scène ook het zwakst). Hoe dan de helse en onvoorstelbare voorstellingen van zo'n fabriek des doods oproepen? Weiss zag het maar op één manier: *in de weergave van het getuigende woord*. Hij reconstrueerde het proces, zoals een dichter, een kunstenaar het wél kan: hij herleidde het gebeuren tot het machtige en onthullende woord. Rechter, aanklager, beschuldigen, zelfs verdediger zitten op

een leeg toneel, waarboven zich alleen de portretten van de beklaagden bevinden, en nu en dan reusachtig en schril oplichtend in de schijnwerpers. Zijn enorme kracht krijgt het stuk van de getuigenissen der slachtoffers. Er wordt niet „gespeeld”, de personen zitten of staan stil, zij komen en gaan alleen van de planken. Vanuit het heden wordt het schrikbarende Duitse vernietigingssysteem nog éénmaal onder de schijnwerper genomen, totdat zelfs de dode dingen „Schuldig! schuldig!” schijnen te schreeuwen. Men beleeft hier de toneelkunst op een nieuwe, of misschien moet men zeggen: op een „oude” wijze, zoals zij een functie heeft gehad in het gehele sociaal-menselijke bestel van de oudheid, de Grieken vooral, of van de christelijke middeleeuwen: toneel betekent een concentraat van leven, van het leven, men gaat erheen om wijzer en begrijpelijker te worden tegenover dat leven . . .

Zo is Peter Weiss ook door de *Nederlandse Comedie* onder leiding van Han Bentz van den Berg opgevoerd, in de regie van Peter Palitzsch. Palitzsch heeft het toneelambacht ten dele bij Brecht geleerd en diens leer van de „toneelles” en de „karrige maar diep doordringende middelen” hier tot in de uiterste consequentie doorgetrokken. Het woord als zelfstandige, nagenoeg van de mensen losgemaakte aanklacht, zweeft boven zijn voorstelling uit: tot de macht van dit woord is de hele uitbeelding herleid, want Palitzsch laat zelfs beschuldigden en getuigen op het aldoor open toneel van tijd tot tijd van rol wisselen. Die opvatting houdt een gevaar in: men zou kunnen geloven dat de regie daarbij uitging van de opvatting — een trek die in Arthur Millers stukken soms aan het licht kwam — dat „wij allen” schuldig zijn. Dat is in een stuk over Auschwitz onaanvaardbaar, en naar alle waarschijnlijkheid door Palitzsch zo niet bedoeld; *hij heeft zich toegespitst op de voor het nazisysteem verpletterende macht van het getuigenis, en daarbij niet vergeten de banden van dit nazisysteem met de machten in de huidige Bundesrepubliek, inzonderheid bank- en industrie-machten, scherp te doen uitkomen.* Daarbij laat hij in de korte pauzen tussen de elf „zangen” van het stuk, dat Weiss een „oratorium” genoemd wil hebben, als uit spookachtige verte Duitse nazi- en soldatenliedjes opklinken.

Deze opvoering was in zijn soort ook „knap”, al teken ik hierbij aan dat een oordeel als dit niet opkomt, wanneer men in de zaal zittend het gevoel heeft dat men inderdaad het proces nog eens bijwoont. Ja, gemeten naar Brechts opvattingen is dit stuk een „les”, en de leiding van de *Nederlandse Comedie* is zich daarvan wel bewust: in haar programma drukt zij niet alleen de namen af van de 18 beklaagden met een korte biografie die ons óók laat zien wat de folteraars en vernietigers van 6 miljoen Joden vandaag zijn — „exporteur”, „werkzaam in handelonderneming”, „eigenaar van apotheek en schoonheidssalon”, „tandarts”, „chef-geneesheer van een ziekenhuis”, „leraar aan een landbouwschool” en zo voort! — Bovendien bevat ditzelfde programma een plattegrond van het kamp Auschwitz ((ontleend aan „*Het Auschwitz-proces*” van

Jacobs en Stoop, uitg. De Arbeiderspers), zodat het onderwereldachtige karakter van de voorstelling toch ergens een scherptomlijnde verbinding met de actualiteit verkrijgt.

De beroemdste uitbeelding van dit stuk, die van Erwin Piscator in West-Berlijn, waarbij de aangrijpende muziek van de jonge Italiaanse componist Luigi Nono, gaat van een andere opvatting uit dan Palitzsch en houdt beklaagden en getuigen scherp uit elkaar: de moordenaars blijven in één blok tegenover het publiek zitten, de getuigen zitten half tot in het publiek. Zo richt de publieke opinie zich dus „vanuit de zaal” tegen de beulen van Auschwitz. Hopelijk heeft ze dat ook gedaan . . . In de Keulse opvoering — zo heb ik mij laten vertellen — heeft de regie een andere gedurfde stap gedaan en *de beulen tussen het publiek gezet*. Misschien was die opvatting in haar cynisme dichter bij de waarheid . . . ?

De veelheid van opvattingen waartoe Weiss' *Onderzoek* aanleiding geeft bewijst dat zijn stuk iets bijzonders is. Hij heeft een stoute en unieke greep gedaan naar het zichtbaar en hoorbaar maken van de waarheid omtrent de Duitse doodsfabrieken. Het proces is niet na te vertellen. Men moet de getuigenissen zelf horen — en daarbij niet vergeten hoe de beklaagden bij tijd en wijle om deze getuigenissen lachen! De *Nederlandse Comedie* heeft recht op onze dankbaarheid voor de ernst, de stille soberheid en doeltreffendheid, waarmee haar actrices en acteurs een misdaad tegen het mensdom voor ons laten herleven, die nooit en nergens voor herhaling vatbaar kan en mag zijn — maar waarvan wij vooral met ontsteltenis gevoelen dat zij in het heden nog niet is uitgewerkt. Een gewaarschuwde geldt voor twee!

THEUN DE VRIES

De mogelijkheid bestaat om *losse* banden voor de jaargangen van POLITIEK EN CULTUUR te bestellen.

Prijs per band: f 3.— (inclusief verzendkosten).

Als u voor 31 maart a.s. het geld overmaakt op onze postgiro 17 31 27 of gemeentegiro P 1527 (met vermelding van de gewenste jaartal(len)) zenden wij u de bestelde banden na gereedkomen toe.

ADMINISTRATIE P en C
Boekhandel Pegasus
Leidsestraat 25
Amsterdam-C

Polemiseren rond de vervreemding

De Sowjet-filosoof T. I. Oiserman heeft naar aanleiding van het derde filosofische wereldcongres dat in 1963 in Mexico plaats vond, een aantal sterk polemische overwegingen rond het vraagstuk van de vervreemding te boek gesteld. Het resultaat ligt nu in Duitse vertaling voor ons onder de titel 'de vervreemding als historische categorie'¹⁾.

De betekenis van dit boekje spruit naar mijn mening in de eerste plaats voort uit de spartaanse wijze, waarop Oiserman de lezer zonder omwegen in de draaikolk van een hevige ideologische polemiek onderdompelt. De auteur prikkelt hiermee de lezer tot zelfwerkzaamheid.

Het probleem van de vervreemding, dat zo in het middelpunt gekomen is van vele filosofische, sociologische en kunstcritische debatten, is het probleem van de verhouding van de mens tot de producten en structuren, die tengevolge van zijn activiteit tot stand komen.

Om deze abstracte en waarschijnlijk niet overduidelijke redenering toe te lichten, kan het beste het vervreemdingsbegrip, zoals dat door de jonge Marx werd uitgewerkt, als voorbeeld gegeven worden.

Marx wees op de vervreemding van de arbeid van de arbeider onder het kapitalistische systeem van de private eigendom van de productiemiddelen. Hij liet zien, hoezeer in de toeïgening van de door de arbeider geschapen meerwaarde in de uitbuiting, een verschijnsel van vervreemding aan de dag treedt. Het product van de arbeid van de arbeider wordt vervreemd, wordt het eigendom van de kapitalist.

Hier treedt de vervreemding dus op als ontvreemding. Doch Marx toonde aan, dat de vervreemding van de arbeid onder het kapitalisme nog een veel dieper gaande invloed op de arbeider doet gelden. Niet alleen is de arbeider geen meester over hetgeen hij gemaakt heeft, hij kan ook niet bepalen wat gemaakt wordt en hoe het gemaakt zal worden. De bezitter van de productiemiddelen beslist over de productie en voor hem is de arbeider alleen een middel, een ding, dat in het door hem bestuurde arbeidsproces werkzaam is. Marx trok tenslotte de volgende fundamentele conclusie ten aanzien van de vervreemding van de arbeid: de arbeid is wezenlijk voor de mens, door de vervreemding van de arbeid wordt deze echter voor de arbeider slechts een middel om zijn bestaan mogelijk te maken. Hierbij vindt dus een tragische omkering plaats van doel en middel. Inplaats van te leven om te werken, door in de arbeid zijn werkelijke menselijkheid gestalte te geven, werkt de mens onder het kapitalisme om te leven. De arbeid is gedegradeerd

¹⁾ T. J. Oiserman — Die Entfremdung als historische Kategorie. Uitg. Dietz Verlag, Berlin.

tot een vervreemd, vaak verafschuwd middel om het naakte bestaan mogelijk te maken.

Marx heeft door deze analyse de kern aangegeven van de critiek op het kapitalisme. Hij zelf heeft hierna een leven van strijd en studie besteed om de afschaffing van het kapitalistische systeem naderbij te brengen, en heeft daarbij door zijn theoretische en praktische activiteit een gigantische en onvervangbare bijdrage geleverd. De critiek op het kapitalisme door Marx in zijn jeugdwerken geleverd in termen van vervreemding van de arbeid, was niet alleen van toepassing op de, in zijn tijd, bestaande vormen van kapitalistisch bezit van productiemiddelen, maar geldt onverkort voor de daarna komende en op het moment bestaande vormen van kapitalisme en wel in verhevigde mate.

In de maatschappij van het staatsmonopolistische kapitalisme heeft de vervreemding van de mens ongekende afmetingen aangenomen. Niet alleen wordt de arbeid vervreemd, maar de arbeider wordt in toenemende mate vervreemd van de sociale organisatie van de productie, welke in gigantische ondoorzichtig gestructureerde internationale concerns plaats vindt. Ook de sociale organisatie van de maatschappij in haar geheel wordt steeds meer in vervreemde vorm aan de werkers gepresenteerd. De monopolies die zich het arbeidsproduct toeëigenen, bewerken dat het maatschappelijke krachtenveld duister en ondoorgrondelijk schijnt. Vele mensen voelen zich in de moderne maatschappij als machteloos, zij zouden niet weten hoe op de te nemen beslissingen invloed uitgeoefend moet worden. De maatschappelijke structuur staat vervreemd tegenover hen, zij weten niet eens wie de werkelijke heersers in onze maatschappij zijn. Zo lijkt de kleine man onder het moderne monopoliekapitalisme oneindig ver verwijderd van het humanistische, marxistische ideaal van de mens, die de wereld beheerst en verandert. De eerste taak van de communistische beweging is onder deze omstandigheden dan ook dit gordijn van vervreemding te verscheuren en de ware machtsverhoudingen duidelijk te maken, Philips als Philips te ontmaskeren.

Achtergronden van een discussie

Aan de hand van Marx' opvatting van de vervreemding van de arbeid, werd gepoogd een nadere verduidelijking van het vervreemdingsbegrip te bereiken. Tevens is hiermee de oorsprong en de actualiteit van de hedendaagse discussie in de westelijke wereld over de vervreemding aangegeven. De toenemende betekenis van de marxistische theorie voor het menselijke denken komt mede tot uitdrukking in de toenemende belangstelling van vrijwel alle zijden voor het werk van Marx, met inbegrip van zijn jeugdwerken, die hem als de zogenaamde 'jonge Marx' doen kennen.

Deze grote belangstelling voor Marx' geschriften is natuurlijk een belangrijk en veelal positief verschijnsel. Het behoeft daar-

bij niet zoveel verwondering te wekken, dat vele denkers Marx via het vervreemdingsbegrip proberen te benaderen. In de hedendaagse filosofie staan de problemen van het individu in het middelpunt, terwijl ook in de vervreemdingstheorie van Marx, de mens centraal staat. In Marx' latere werken evenwel worden vooral de sociale organisatie van de productie en de maatschappij behandeld.

Intussen is het vanzelfsprekend, dat in de klassenmaatschappij door vijanden van het communisme gepoogd wordt ook via het vervreemdingsbegrip het marxisme aan te vallen. Zo wordt door anti-marxistische ideologen gepoogd de 'jonge' Marx tegen de 'oude' op te zetten; een poging, die alleen op mensen die het werk van Marx niet kennen enige invloed zal kunnen hebben. Overigens is het vanzelfsprekend niet aangewezen een begrip te laten vallen, alleen omdat het door anticommunisten misbruikt wordt. Het vervreemdingsbegrip zoals het door Marx gebruikt werd, is belangrijk en voor de hedendaagse analyse van het kapitalisme waardevol, mogelijk misbruik ervan staat daar buiten. Dat antimarxisten naar begrippen *binnen* het marxisme grijpen voor hun Marx-bestrijding, is een treffend bewijs voor het defensief waarin de Marx-bestrijders gedrongen zijn.

Er is echter nog een andere kant aan de discussies over de vervreemding. Niet alleen houdt de vervreemding vele niet-marxisten bezig, ook binnen het marxisme is het vervreemdingsbegrip omstreden. De problemen komen tot uitdrukking rond de vraag, of er in de Oosteuropese landen (nog) van vervreemding sprake is. Deze vraag vindt even nadrukkelijk bevestiging als ontkenning; met dien verstande, dat de ontkenners eventueel bestaande vervreemding in de socialistische landen als tot verdwijnen gedoemde resten van het voorafgaande kapitalistische stelsel rekenen. Er bestond bij deze laatste groep in het algemeen een tendentie tot onderschatting van het vervreemdingsprobleem, aldus stelt Oiserman terecht vast. Overigens moet ook Oiserman gerekend worden tot degenen, die in de vervreemdingsverschijnselen in de socialistische staten, resten van invloed van het kapitalisme zien. Hij verwijt niet nader genoemde Oosteuropese marxisten dan ook het vervreemdingsvraagstuk te overschatten.

Oiserman houdt zich in zijn geschrift bezig met een polemieek tegen enerzijds burgerlijke marxologen, anderzijds tegen marxisten die het begrip vervreemding een ruimere interpretatie geven. Een dergelijke polemieek is in deze tijd, waar zoveel verschil van mening bestaat over de in het geding zijnde vraagstukken, natuurlijk noodzakelijk. Een andere vraag is, of Oiserman de polemieek niet wat ver drijft ten koste van een dieper gaande benadering van de vraagstukken. De burgerlijke vervreemdings-liefhebbers treedt hij tamelijk ongenueanceerd ontmaskerend tegemoet. Hoewel ontmaskering van vervalsing van het marxisme soms noodzakelijk kan zijn, kan burgerlijke belangstelling en studie van het marxisme niet als een in het algemeen negatief verschijnsel afgedaan worden. De verschillen binnen het kamp van burgerlijke filosofen komen dan onvoldoende naar voren, zoals bijvoorbeeld bij Oiserman binnen de

wel zeer heterogene en genuanceerd te beoordelen groep van de existentialisten.

Wat is nog vervreemding

De hele discussie rond de vervreemding heeft een wat vreemd aspect. Deze wordt namelijk ten dele uitgevochten rond de vraag wat Marx 'eigenlijk' bedoeld heeft, toen hij over vervreemding sprak. Met andere woorden: is slechts vervreemding wat bij Marx nadrukkelijk als zodanig optreedt, of moet en kan aan het begrip een veel bredere interpretatie gegeven worden. Marx ging uit van de private eigendom en kwam zo tot de vervreemding van de arbeid en de vervreemde mens. Oiserman meent nu, daarbij aansluitend, dat als vervreemding slechts kan worden opgevat, hetgeen uit de vervreemding van de arbeid voortvloeit. Een bredere inhoud mag men volgens hem het vervreemdingsbegrip niet geven, daar men anders in conflict komt met Marx zelf. Nu is het nagaan van wat Marx bedoeld kan hebben vaak de moeite waard. Een ander punt is echter of men het daarbij kan laten.

Het vervreemdingsbegrip heeft in de filosofie reeds een lange historie. Marx heeft het begrip bepaald niet zelf ontworpen. Hij heeft het aan het begrippenapparaat van de toenmalige Duitse filosofie, vooral die van Hegel en Feuerbach, ontleend en heeft er een eigen specifieke en zeer concrete uitwerking aan gegeven.

Het vervreemdingsbegrip had vóór Marx een tamelijk algemene betekenis. Zelfs werd vanuit godsdienstig uitgangspunt, het uitstorten van de heilige geest als een vorm van vervreemding aangemerkt.

Bij Hegel treedt de vervreemding op als de verhouding van het denken tot de objectivering van het denken. Voor de idealistische filosoof Hegel is het denken, de geest namelijk primair en bestaat er daarnaast het tegendeel daarvan, dat geen zelfstandig, onafhankelijk zijn is (zoals de materialistische filosoof aanneemt) maar slechts een vervreemding van het geestelijke. Deze vervreemding is de noodzakelijke zelfkennis van de absolute idee, de bestaanswijze daarvan.

Feuerbach, die uitging van een antropologisch materialisme, zag de vervreemding hoofdzakelijk als bron van de religie. Hij verklaart deze vervreemding, die tot de schepping door de mens van een bovenaardse god leidt, uit het wezen van de mens zelf. In de Duitse klassieke filosofie werd het vervreemdingsbegrip op sterk uiteenlopende wijze gebruikt. Marx heeft het, zoals gezegd, op zeer concrete wijze in de historische verhoudingen van het kapitalisme voor de vervreemding van de arbeid nader uitgewerkt in zijn vroegste geschriften. In latere geschriften gebruikt hij de term niet meer. Dit is de reden dat door dogmatici het hele vervreemdingsbegrip vervangen werd als een insluipsel van de idealistische Duitse filosofie. Voor de vroege werken, die lange tijd zelfs niet werden uitgegeven, had men dienovereenkomstig geen belangstelling.

Als nu de discussie oplaait over de vraag of er vervreemdingsverschijnselen bestaan onder het socialisme, wordt door degenen die deze vraag bevestigend beantwoorden, een meer algemene opvatting van de vervreemding gebruikt. Nergens in de vroege werken van Marx vindt men trouwens de uitdrukkelijke vaststelling, dat buiten de door hem beschreven fenomenen van vervreemding, geen andere bestaan.

Individu en gemeenschap

De discussie in de Oosteuropese landen over de vervreemding, waarvan het boekje van Oiserman een onderdeel vormt, is ontstaan toen daar naast met maatschappelijke vraagstukken de filosofie zich weer met de problemen van het individu ging bezig houden. In een vorig nummer van P & C heeft de Poolse filosoof Adam Schaff hierover interessante beschouwingen gegeven. De problemen waar het over gaat hebben betrekking op de verhouding van het individu tot de gemeenschap en zijn organen, op de verhouding van de mens tot de technische en wetenschappelijke ontwikkeling etc.

Het is duidelijk, dat hier problemen liggen die niet automatisch opgelost zijn of worden door de afschaffing van het privaatsbezit van de productiemiddelen en de resten daarvan. Of men hier van vraagstukken van vervreemding kan of wil spreken is een tweede en niet zo belangrijke vraag. Het is natuurlijk mogelijk vervreemding alleen in de beperkte zin, zoals Marx dit begrip gebruikte, op te vatten, maar het is de vraag of dat zinvol is. In ieder geval kan men de problemen die hierboven gesteld zijn, niet door het beperken van het vervreemdingsbegrip oplossen.

Als het kapitalisme afgeschafte is en de macht overgegaan in handen van de werkers, is daarmee de werkelijke invloed van de staatsburgers op het bestuur van de economie en het land in principe mogelijk gemaakt. Doch de werkelijke ontplooiing van de democratie, het werkelijk realiseren van de zeggenschap komt niet automatisch tot stand. Ook in een socialistisch land is voor het verwerklijken van de democratie een voortdurende inzet nodig. Het realiseren van de democratie is een dynamisch proces. Voortdurende strijd tegen bureaucratie en machtsmisbruik is noodzakelijk. Als zich een sterke bureaucratisering voordoet, zal de staatsburger een tamelijk vervreemde houding innemen tot de staatsmacht die hij mede draagt. De z.g. 'persoonsverheerlijking' kan eveneens als een verschijnsel van vervreemding van de proletarische staatsmacht worden opgevat. Ook de plaats van de mens tegenover de meest ingewikkelde nieuwste techniek schept problemen, die via de vervreemding benaderd kunnen worden. De arbeider in het volledig geautomatiseerde bedrijf, oog in oog met de moeilijk te doorgronden regelmechanieken, de ruimtevaarder in zijn elektronisch bestuurd ruimteschip, zij worden concreet geconfronteerd met de moeilijkheid voor de individuele mens, de snelle vlucht van het menselijk kunnen bij te benen. Het blijft een taak die voort-

durend de aandacht vraagt, om de mens ook metterdaad mees-
ter te doen blijven over zijn werktuigen. Ook in de socialisti-
sche landen dient men zich hiermee bezig te houden en het lijkt
erop dat de nadere uitwerking van de vervreemdingstheorie
daarbij gewichtig is, omdat zo maatregelen die getroffen moe-
ten worden om dit soort vervreemding te kunnen overwinnen,
kunnen worden bestudeerd.

Kafka

Steeds komt in de vervreemdingsdebatten, vooral in Oost-Euro-
pa, de naam van de schrijver Kafka naar voren. In feite komt
men eerst door middel van deze debatten tot een evenwichtiger,
juister en positiever oordeel over deze omstreden schrijver. Ook
Oiserman komt in het slot van zijn boekje over Kafka te spre-
ken. Uit zijn oordeel over Kafka blijkt hoezeer de voortzetting
van het debat over de vervreemding nodig is, om verdere dui-
delijkheid te scheppen.

Franz Kafka, wiens werk in de Sowjet-Unie nog slechts op zeer
beperkte schaal wordt uitgegeven, is volgens Oiserman „natuur-
lijk geen reactionair” en diens grote literaire meesterschap wordt
vastgesteld. Volgens de auteur zijn de werken van Kafka „voor
de marxisten, die de klassegebonden beperktheid van deze
schrijver begrijpen, een nieuwe kunstzinnige bevestiging van
de marxistisch-leninistische critiek op het kapitalisme. Zonder
twijfel worden zijn werken door de burgerlijke en kleinburger-
lijke lezer volledig anders opgevat. Hij ziet erin een weerspie-
geling van het leven, doch niet een kunstzinnig getuigenis be-
treffende historisch vergankelijke maatschappelijke verhoudin-
gen”.

Met deze uitspraak moet men wel diegenen onder de marxisten
beklagen, die zodanig van de kunst vervreemd zijn, dat zij in
de werken van Kafka slechts dichterlijk bezongen marxistisch-
leninistische thesen vermogen te zien. Oiserman geeft er blijk
van het autonome karakter van het kunstwerk niet te onder-
kennen. Tevens moet men zich afvragen, of de sociaal-econo-
mische schematisering die Kafka bij hem ondergaat niet aan-
geeft hoezeer verdere verdieping van de vervreemdingsdiscus-
sie wenselijk is.

A. de LEEUW

De revolutie op de snijtafel

Naarmate de revolutionaire processen, die zich in de wereld voltrekken, een grotere omvang verkrijgen, wordt de stapel min of meer wetenschappelijke verhandelingen over alles wat met het begrip revolutie samenhangt, hoger. Het fenomeen der maatschappelijke revolutie staat in het middelpunt van de aandacht. Vooral historici en sociologen hebben zich met ijver gestort op alle hiermee verbonden problemen en zij hebben hun handen vol met het behandelen van de vragen omtrent het waarom en het ontstaan van revoluties, omtrent de wegen waarlangs ze zich voltrekken en ontwikkelen en ook van de vraag hoe ze, met name in de vorm van de anti-koloniale bevrijdingsrevoluties, kunnen worden verhinderd of neergeslagen.

Vaak is in deze beschouwingen de diepste oorzaak snel gevonden — de revolutie zou neerkomen op het succes van een samenzwering, op touw gezet door „ondermijnende elementen”. Een oordeel, dat dan veelal de basis moet vormen om naar hartelust met geweld en terreur op te treden tegen deze „samenzweerders”.

Onderdrukingsmaatregelen blijken echter meestal niet zo veel succes op te leveren, zoals in het geval van Zuid-Vietnam weer eens duidelijk wordt gedemonstreerd. Dit dwingt ertoe om te streven naar andere, preciesere verklaringen en tevens naar een bij een andere uitleg passend instrumentarium van tegen de revolutie gerichte maatregelen.

Vooral in de Verenigde Staten wordt hieraan de laatste tijd veel aandacht besteed, voor een deel als reactie op de nederlagen die het Amerikaanse imperialisme de laatste jaren heeft geleden.

Een interessant voorbeeld van dit streven naar andere verklaringen is de studie van de Amerikaanse socioloog prof. H. Eckstein van de Princeton-University, die verscheen in het in ons land in het Engels verschijnende tijdschrift „History and Theory” (Geschiedenis en Theorie)¹⁾.

In deze studie, die — het zij tussen haakjes vermeld, gefinancierd werd door de Carnegie Foundation — wijst prof. Eckstein op de noodzaak om met vele factoren rekening te houden, als men zich met het vraagstuk van de revolutie bezig houdt. Zo acht hij het nodig een duidelijk onderscheid te maken tussen de sociaal-economische ondergrond van een revolutionair proces en de gebeurtenissen die direct leiden tot het uitbreken ervan. „Het is duidelijk”, zo schrijft hij, „dat geen enkele interne oorlog kan ontstaan zonder de hem direct veroorzakende gebeurtenissen die het proces aan de gang brengen; en even duidelijk kan geen enkele gebeurtenis een interne

¹⁾ Prof. Harry Eckstein — On the etiology of internal wars. (History and Theory, Vol. IV, nr. 2, 1965, blz. 133—163).

oorlog op gang brengen, tenzij de omstandigheden van de maatschappij het mogelijk maken dat ze hiertoe leiden."

Prof. Eckstein klaagt herhaaldelijk over de verwarrende terminologie bij de behandeling van het revolutie-begrip, maar zelf heeft hij daartoe onmiddellijk een eigen bijdrage geleverd. Hij vindt het nodig met de term interne of binnenlandse oorlog te werken, waaronder hij dan zowel de revolutie in haar geheel, als ook burgeroorlog, opstand, mouterij, guerilla-strijd, terrorisme, putsches en paleisomwentelingen verstaat. Het is duidelijk, dat door zo'n wirwar, waardoor het verschil tussen een ingrijpende revolutionaire omwenteling en een machtsgreep van een of andere Zuidamerikaanse generaals-camarilla wordt weggenomen, de helderheid van de redeneringen niet wordt vergroot.

De Amerikaanse professor verwerpt de gedachte, dat veel over het begrip revolutie zou kunnen worden ontdekt door de revoluties, die in het verleden hebben plaats gehad, aan een vergelijkend historisch overzicht te onderwerpen. In ieder geval heeft een dergelijke vergelijking nog nooit veel opgeleverd. Deze stelling is ongetwijfeld juist. Een bewijs is zopas nog geleverd door het boekje „Zeven Revoluties”²⁾, waarin door verschillende geleerden een overzicht wordt gegeven van de Nederlandse, Engelse, Amerikaanse, Franse, Russische, Indonesische en Chinese revoluties. Hoe informatief sommige van deze schetsen ook zijn, een zeker schematisme dat zelfs de maatschappelijke uiteenlopende betekenis van deze revoluties (er worden toch zowel burgerlijke als socialistische behandeld) uit het oog verliest, uit zich op merkbare wijze. Prof. dr Schöffer wijst daar zelf in zijn schets over de revolutie als historisch verschijnsel trouwens op: „Uitgaande van een zekere gewoonte en een gevoel voor overeenkomst zijn hier zeven revoluties bijeengezet; komt men nu tot vergelijkingen dan is het bepaald niet verrassend wanneer men overeenkomsten vindt, want daar is men vanuit gegaan!”

De cirkelredeneringen die dan ontstaan houden altijd gevarieerd in. Als voorbeeld kan gewezen worden op dr Dittrichs verhaal over de Russische revolutie. De Franse revolutie kende haar „Thermidor”, toen Robespierre ten val werd gebracht (op 27 juli, — 9 Thermidor — 1794) en de bourgeoisie, die haar overwinning verzekerd heeft, een sociaal-reactionair beleid ging voeren. Dr Dittrich gaat dan nijver zoeken naar de „Thermidor” van de Russische revolutie, niet bepaald origineel, maar wel bruikbaar voor tegenstanders van het socialisme. Zijn redenering is, dat de Russische revolutie haar „Thermidor” vond in 1921, toen de reactionaire mouterij van Kroonstad werd onderdrukt. Het doet komisch aan om deze tegenstander van de Russische revolutie deze mouterij te zien loven als „strijd van proletarische elementen” en van „de befaamde rode matrozen”. Dit is geheel in strijd met de historische waarheid, maar wil men de gebeurtenis dwingen in het

²⁾ Prof. dr I. Schöffer, dr Z. R. Dittrich, prof. dr Geyl, prof. dr J. H. A. Logemann, dr J. W. Schulte Nordholt en dr E. Zürcher — Zeven Revoluties (De Bussy-paperback, Amsterdam 1965).

Procrustesbed van de „Thermidor“-redenering dan kan het niet anders.

Behalve de historisch-vergelijkende methode critiqueert prof. Eckstein ook de subjectivistische benadering van het revolutieprobleem: hij bestempelt de opvatting dat revoluties worden verwekt door samenzweringen tot „de meest misleidende theorie” en tot „een naïeve theorie”. Doch dit betekent ook niet, dat nu het uitbreken van een revolutie als een spontaan werkend proces zou moeten worden gezien. Om een beeldspraak te gebruiken: om een sigarettenaansteker aan het branden te krijgen, moet het vuursteentje in beweging worden gebracht. Het optreden van de revolutionaire voorhoede, die niet in de plaats van de massa handelt, maar de actie van de massa organiseert en leidt, is van de allergrootste betekenis. De bekwaamheid van de revolutionaire voorhoede om de massa in beweging te brengen, omschrijft hij met de woorden: „... Als er een kunst van de revolutie bestaat, is dit vooral de kunst, niet om haar te maken of te onderdrukken, maar om gebruik te maken van de nog niet verdeelde politieke hulpbronnen die ze biedt”.

Een andere subjectivistische redenering die Eckstein afwijst is de gedachte, dat revoluties alleen ontstaan door fouten van de heersende elite, waarbij dan de rol van de revolutionaire krachten geheel buiten beschouwing wordt gelaten. De Franse revolutie zou volgens zo’n redenering veroorzaakt zijn door het gebrek aan karakter van Lodewijk XVI en de Russische revolutie door de domheid van de tsaar en de zwakte van de Russische burgerlijke partijen.

Deze theorie van de „falende elite” is kort geleden nog verdedigd in „De Gids” door B. J. Fris³⁾. Hij gaat uit van een bespreking van het hiervoor reeds genoemde boek „Zeven Revoluties” en concludeert daaruit, dat revoluties ontstaan als „het centraal gezag de ontwikkeling uit de hand heeft laten lopen”, zelfs soms pas beginnen „nadat het regiem door eigen onmacht totaal is verpulverd”. Deze schrijver, een journalist die werkzaam is bij Radio Nederland Wereldomroep, vindt een revolutie „weinig verhevens en opwindends” hebben en veroordeelt daarom de schuldigen: te weten het regiem, dat het politieke talent niet dienstbaar weet te maken en het politieke talent, dat het beleid van het regiem niet kan dienen. Zijn conclusie is een schoolvoorbeeld van de verwarring die kan ontstaan in kringen die zich zelf zo graag als nonconformistisch beschouwen: het is de plicht van de elite, van de intellectuele topklaag, om het regiem dat waard is om omvergeworpen te worden, zo goed mogelijk te helpen functioneren. De voorwaarden voor de democratie, zo zegt Fris dan verder, worden geschapen niet door de revolutie, „maar in een periode van rust en sterk gezag”. Verschrikt denkt hij dan aan deze periodes in het Portugal van Salazar, het Spanje van Franco en het Frankrijk van De Gaulle en vindt dit alles maar zeer paradoxaal. Zo paradoxaal is het echter niet: het is de

³⁾ B. J. Fris — Onverstand en catastrofe, *De Gids* 1965, nr. 9.

logische consequentie van een verkeerd uitgangspunt, dat juist tegen de revolutie is gekeerd omdat de revolutionaire krachten worden veronachtzaamd en geminacht.

Uit het tot nu toe gezegde zou men de indruk kunnen krijgen, dat prof. Eckstein de betekenis en beslissende rol erkent van de objectieve sociale omstandigheden in het proces van de revolutie, en aldus de marxisten nadert, die wijzen op de betekenis van de tegenstelling die ontstaat tussen de bestaande productieverhoudingen en de daarmee samenhangende politieke heerschappij en de ontwikkeling van de productiekrachten. Zo is het echter niet. Na gewezen te hebben op de betekenis van de sociale omstandigheden maakt hij een wending door de vraag te stellen: „Is het niet redelijk te concluderen, dat de verklaring van het ontstaan van interne oorlogen niet moet worden gezocht in specifieke sociale omstandigheden, maar eerder in de manier waarop de sociale omstandigheden worden opgevat?”

Aldus komen we weer terecht bij de psychologie en daarbij bij de subjectivistische beoordelingen die prof. Eckstein een paar bladzijden eerder nog heeft afgewezen. Ook de elite-theorie duikt dan opeens weer op en de revolutionaire bewegingen in talrijke onderontwikkelde landen worden verklaard uit de verwestering van de daar heersende elite en haar vreemding van het volk.

De moeilijkheden waarin prof. Eckstein aldus verzeild raakt, worden nog groter als hij zich gaat bezig houden met de vraagstukken van de „praktische etiologie”⁴⁾, de in Amerika veel besproken theorie van het voorkomen van revoluties, of in ieder geval van het zien wanneer het gevarensignaal gaat branden.

Als het gaat om de middelen om de revolutie te bestrijden, komt in de eerste plaats het geweld aan de orde.

Dit kan, aldus Eckstein, helpen om de revolutie te verhinderen. „Dit kan ten minste uit de samenzweringstheorie worden geleerd: geheel spontaan oproer door een niet-geleide menigte kan zich voordoen, maar het zal niet vaak voorkomen en niet veel effect hebben.” Met andere woorden: de vervolging van de revolutionaire voorhoede kan helpen om de revolutie tegen te gaan. Maar, zo waarschuwt Eckstein onder de indruk van de talrijke mislukkingen van de geweldtoepassing, het kan een tweesnijdend zwaard zijn en uiteindelijk omgekeerde gevolgen hebben. Het geweld is als een narcoticum, er zijn steeds grotere doses nodig en dat kan op zich zelf weer leiden tot versterking van het revolutionaire elan.

Een beter middel is daarom het werken met concessies op het juiste moment en het afleiden van de revolutionaire stemmingen. Ook met concessies kan echter niet te ver worden gegaan. „Ze kunnen niet oneindig worden vergroot, want dan komen ze ten slotte neer op capitulatie.” Ze dienen gecombineerd te worden met het afleiden van de aandacht. Als voorbeeld wijst Eckstein de Amerikaanse heersende kringen op het optreden

van de Engelse bourgeoisie in de vorige eeuw, die er in slaagde met behulp van concessies en het benutten van godsdienstige opvattingen revolutionaire crises te voorkomen. Op bepaalde momenten — Eckstein wijst op de jaren rondom 1800 en op de revolutionaire stemmingen op de Britse vloot in 1914 — werd dit stelsel gecombineerd met de afleiding van de volksenergie op een oorlog tegen een buitenlandse vijand (resp. tegen Napoleon en tegen het Duitsland van keizer Wilhelm). Op welke krasse wijze in Amerikaanse leidende kringen aan het gebruik van bv. de godsdienst als afleiding voor de revolutionaire energie wordt gedacht, kan gewezen worden op een door Eckstein geciteerde uitspraak van een der grondleggers van het Amerikaanse revolutie-onderzoek, C. P. Edwards. Deze schreef in zijn boek „The natural history of revolutions” (Chicago 1927): „Indien de vroegere tsaren in plaats van het stoken van wodka te verbieden, haar rijkelijker hadden laten vloeien en heel goedkoop hadden gemaakt, en als ze daarbij die vormen van religieuze razernij en opwinding, waarvoor de Russische bevolking zo vatbaar schijnt te zijn, tot het uiterste hadden gestimuleerd, dan is het op zijn minst mogelijk dat het volk mentaal, emotioneel en financieel zo uitgeput zou zijn geraakt door hun alcoholische en religieuze orgieën, dat ze niet voldoende energie zou hebben overgehouden om een succesvolle revolutie uit te voeren.”

Het is in heel zijn belachelijkheid een kras voorbeeld van de wijze, waarop in de heersende kringen van het kapitalisme wordt gedacht over de waarde van de godsdienst waarvan zo vaak geroepen wordt dat ze wordt bedreigd door het communisme.

Terwijl dus Eckstein enerzijds toegeeft dat met geweld en concessies de ineenstorting van een stelsel dat maatschappelijk gezien bankroet is, niet duurzaam kan worden tegengegaan, roept hij anderzijds op tot een „liberale” politiek van concessies en afleidingsmanoeuvres, gemengd met een zekere hoeveelheid geweld als middel tegen de revolutie. Deze tegenstelling vloeit voort uit zijn gehele redenering over het revolutionaire proces.

Ecksteins poging tot revolutie-verklaring bewijst eens te meer, dat het voor een juist begrip nodig is om uit te gaan van de marxistisch-leninistische theorie van de maatschappelijke ontwikkeling en de daarmee verbonden revolutionaire praktijk.

Het leven van Rutger Jan Schimmelpenninck

Theun de Vries, die ons als romancier in talrijke werken het verleden — soms ver verwijderd, soms nog pas kort doorleefd — heeft verbeeld, is niet alleen als romanschrijver in de geschiedenis geïnteresseerd. Hij heeft ook, vanuit zijn marxistische opvattingen, enkele historische studies over belangrijke figuren in de geschiedenis van ons land gepubliceerd. Deze werken hebben veel belangstelling gekregen en zijn daarom, zoals niet zo vaak met historische studies gebeurt, enkele malen herdrukt. Zijn „Oldenbarneveldt” verscheen in 1937 en werd daarna in 1940 en in 1953 opnieuw uitgegeven; „Rutger Jan Schimmelpenninck, republiek zonder republiek”, in het begin van de Duitse bezetting geschreven op een onderduikadres, verscheen voor het eerst in 1941, vlak voordat de Kultuurkamer alle publicatiemogelijkheden wegnam, en is in 1965 in een iets bijgewerkte versie herdrukt. *)

Juist de levendige stijl en de het literaire talent niet verbergende vormgeving van deze biografieën, hebben weleens tot de gedachte geleid dat het hier om voorbeelden zou gaan van het genre van het „vie romancé”. Dit is echter volkomen onjuist. Weliswaar is De Vries niet als een beroepshistoricus bezig geweest met diep graafwerk in nog onbekende archieven, maar hij kende het reeds bijeengebrachte materiaal goed en heeft een marxistische kijk gegeven hierop. Hij heeft daarbij ook soms gerechtvaardigde critiek kunnen brengen op de interpretatie van dit materiaal door sommige coryfeeën van de vaderlandse geschiedschrijving. Hoezeer de studie over Schimmelpenninck van waarde is, wordt wel geïllustreerd door het feit, dat zowel prof. Rogier in zijn werkje over Schimmelpenninck, als ook dr De Wit in zijn belangrijke onderzoek over „De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland” haar benutten om de betrekkingen tussen de Amsterdamse Patriotische regenten en de jonge Amerikaanse republiek te schetsen. Bij deze politieke voorliefde werd de eigen portemonnaie niet vergeten: de talrijke transacties en speculaties uit die periode legden ook bij Schimmelpenninck de grondslag voor een stevig fortuin. Theun de Vries heeft terecht de economische banden tussen Schimmelpenninck en de Amsterdamse regenten krachtig onderstreept; zij verklaren veel van de houding die Schimmelpenninck, eerst als hun advocaat, later als leider der gematigde middengroep der Patriotten en ten slotte als gezant in Parijs en raadspensionaris heeft ingenomen. Juist deze schets van Schimmelpennincks klassepositie maakt de aarzelingen en weifelingen, die in zijn optreden zijn waar te nemen, duidelijk. De nadien gevonden gegevens, die door dr De Wit zijn

*) Theun de Vries — Rutger Jan Schimmelpenninck, republiek zonder republiek (Bert Bakker/Daamen NV, Den Haag, 1965). Prijs / 12,50.

gebracht, maken dit beeld nog duisterder. De Wit wijst iedere positieve kenschetsing van Schimmelpenninck af en laat hem zien als spreekbuis van de reactionaire geldaristocratie die in wezen iedere hervorming afwees.

Beperkt De Wit zich echter tot een behandeling van Schimmelpennincks activiteiten op enkele sleutelmomenten van de periode na 1795, de studie van De Vries behandelt diens hele leven en dit geeft hem de gelegenheid om ook de persoonlijke tragedie van dit bestaan in zo'n bewogen tijd te laten zien.

Deze biografie blijft daarom zeer lezenswaard, al heeft de uitgever door het laten staan van talrijke zetfouten de lectuur niet gemakkelijker gemaakt.

J. W.

De misdaad der jodenvervolgung

Nadat in april en mei 1965 de eerste vier oplagen van Pressers „Ondergang” verschenen en vrijwel gelijktijdig verkocht waren, is in november als vijfde oplaag een goedkope uitgave verschenen. ¹⁾ De kwaliteit van het papier is uiteraard slechter en de illustraties komen minder tot hun recht, maar in deze vorm zal het boek een nog groter publiek kunnen bereiken.

Het is niet nodig aan deze herverschijsning een aparte bespreking te wijden; het is voldoende te verwijzen naar het in ons tijdschrift al verschenen artikel van Theun de Vries (zie hiervoor P en C van juni 1965).

Deze studie van Theun de Vries is sindsdien in gebrocheerde vorm ook apart verschenen als uitgave van de CPN. ²⁾ De schrijver heeft de tekst van zijn artikel hiertoe nog eens doorgenomen en enkele wijzigingen en verbeteringen aangebracht. Degenen die zich het financiële offer getroosten voor de aankoop van de twee delen van „Ondergang” zouden wij willen aanraden hierbij ook deze bespreking van communistische zijde aan te schaffen.

Uit de veelheid van besprekingen die aan Pressers studie zijn gewijd, willen we nog wijzen op het artikel van Carel Porcelijn in „Kontrast” van december 1965. ³⁾ De schrijver van deze studie tracht het antwoord te geven op de vraag hoe deze moord gebeuren kon. Bij Presser wordt volledig aan deze vraag voorbij gegaan. Dit komt omdat prof. Presser volledig voorbij gaat aan de klassenverhoudingen, waarbinnen dit drama zich voltrokken heeft. Aldus komt hij tot foutieve redeneringen, tot onderschatting van bepaalde aspecten van de strijd (bv. van de betekenis van de Februaristaking) en tot ongenueanceerde beoordelingen van andere aspecten.

¹⁾ Dr J. Presser — Ondergang. De vervolging en verdelging van het Nederlandse Jodendom. 1940—1945. Twee delen. (Staatsuitgeverij, Den Haag, 1965). Vijfde (goedkope) oplaag, november 1965. Prijs f 12,50.

²⁾ Theun de Vries — De geschiedenis van een moord. (Uitgave van de Communistische Partij van Nederland, 1965). Prijs f 0,50.

³⁾ Kontrast, 2de jaargang nr. 5, december 1965. Prijs f 1,25.

Evenals De Vries critiqueert ook Porcelijn de „onvolledigheid” van Presser ten aanzien van de CPN. Hij zegt daarover: „(het) blijft vóór alles een fundamenteel historisch tekort, op deze wijze de rol van de communisten af te handelen. De communisten belichaamden immers bij uitstek het klassebewuste standvastige *proletarische* verzet tegen de nazi-terreur, zodat men zonder dit op zijn juiste merites te plaatsen en de impuls, die daarvan ook voor anderen is uitgegaan, te memoreren, het algehele beeld van de Nederlandse arbeidersklasse en daarmee van het gehele Nederlandse volk te zeer verburgerlijkt en derhalve vergraauwt. Ook dit werkt in de praktijk als een rookgordijn, waarin de bourgeois-politici zich kunnen verhullen.” Dit nummer van Kontrast verdient door deze ontleding van enkele tekortkomingen in Pressers werk, — ofschoon ook de rest van de inhoud, veel over Spanje en een belangwekkend gesprek met prof. Garaudy, de aandacht ten volle waard is, — bijzondere belangstelling.

J. W.

BETALING ABONNEMENTSGELD 1966

Verzekert u van een ononderbroken toezending van POLITIEK en CULTUUR, door vóór 15 februari 1966 uw abonnementsgeld:

f 7.20 voor het hele jaar
of
f 3.60 voor het eerste halfjaar

over te maken op:

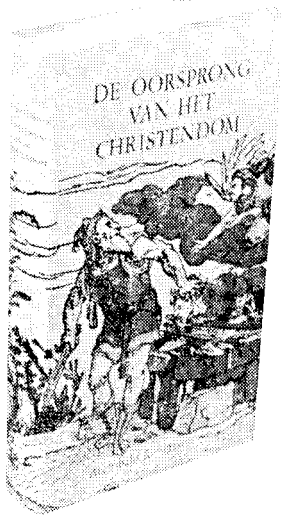
postrekening 17 31 27	ten name van
of	Boekhandel PEGASUS
gem.girorekening P 1527	Leidsestraat 25
of	te
per postwissel	AMSTERDAM

met vermelding van „bestemd voor P en C - 1966”.

Indien uw betaling op 15 februari 1966 niet in ons bezit is, zijn wij genoodzaakt een kwitantie, *verhoogd met incassokosten*, te laten aanbieden.

Boekhandel PEGASUS
adm. Politiek en Cultuur
Leidsestraat 25,
Amsterdam.

BINNENKORT VERSCHIJNT BIJ PEGASUS:

DE OORSPRONG
VAN HET CHRISTENDOM
door Archibald Robertson

Dit boek is het resultaat van een diepgaand onderzoek naar de maatschappelijke wortels van het vroege christendom en van de krachten die hebben geleid tot het stichten van de christelijke kerk.

Het is een grondige, fascinerende en hoogst-oorspronkelijke studie geworden van het jodendom en christendom, gezien van uit de werkelijkheid van de Romeinse slavenhoudersmaatschappij.

De schrijver schenkt daarbij veel aandacht aan het aanvankelijk sterk democratische karakter van de vroege christelijke gemeenschappen dat tenslotte verloren ging in de overheersing van clerus en dogma's.

Vanuit zijn historisch-materialistische en humanistische opvatting kiest Robertson partij voor degenen die van het christendom de verlossing verwachten uit de slavernij van de Romeinse onderdrukking.

Zo leest men dit indrukwekkende boek als een epos van de menselijke strijd voor vrijheid, rechtvaardigheid en vernieuwing.

288 blz., geb. f 13.90.

Pegasus — Amsterdam

PAUL DE GROOT:
DE DERTIGER JAREN

Een kritisch boek met belangrijke conclusies. Paul de Groot maakt de balans op van de activiteiten en standpunten van de internationale communistische beweging in een — van historisch standpunt bezien — zo bij uitstek belangrijke periode: Hitlers greep naar de macht en het bewogen voorspel van de Tweede Wereldoorlog. Voor hen die de vraag stellen: wat was, wat is en wat wordt de communistische partij zal dit boek met herinneringen en overdenkingen een wegwijzer zijn.

Twaalf blz. documentaire foto's, 222 blz.

geb. f 8.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam - Leidsestraat 25

Rotterdam - Hoogstraat 143

POLITIEK EN
CULTUUR

26ste JAARGANG NO 2 FEBRUARI 1966 PRIJS 0.70

P
C 71

Vijf en twintig jaar geleden	49
Christendom en Communisme	Joop Wolff 52
Bonn's revanchistisch offensief en een evangelisch memorandum	Joop Morriën 63
Galbraith als profeet van het Amerikaanse „neo-kapitalisme”	Tom Kemp 75

BOEKBESPREKINGEN:

De geschiedenis der Nederlandse munten	S. van Dongen 89
Een volk zoekt zijn geschiedenis	E. Landsma 92

PARTIJDOCUMENTEN:

Telegram CPN aan Franse CP	95
Antwoord van de CPF	95
Communiqué van het partijbestuur der CPN: P. de Groot treedt af als Tweede Kamerlid	95
Zitting van het partijbestuur	96

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Vijf en twintig jaar geleden

Het is nu al een kwart eeuw geleden, dat op 25 en 26 februari 1941 in prachtige eenheid in Amsterdam en daarna in andere steden van Noord-Holland en Utrecht het werk werd neergelegd als machtig protest tegen het fascisme en het Duitse militarisme. Deze politieke massa-staking, waarbij talrijke middenstanders en ondernemers zich aansloten, was een ongeken- de gebeurtenis in de Nederlandse geschiedenis. Zij was ook het antwoord op ongekende gruweldaden.

Voor de Duitse machthebbers was het een enorme verrassing, dat op de ochtend van 25 februari 1941 de staking als een wervelwind om zich heen greep. Met de middeleeuwse pogrom, die ze de voorafgaande zaterdag en zondag hadden doorgevoerd, hadden ze juist het groeiende verzet tegen de onderdrukkingsmaatregelen willen afschrikken. Ze wilden de bevolking zo met hun geweld intimideren, dat het mogelijk zou worden een Mussert-regering aan het bewind te brengen en daarna Nederland meer en meer in hun oorlogvoering in te schakelen.

Doch in plaats van zich op de knieën te laten dwingen, was de vervolging juist een aansporing om in verzet te komen. In prachtige solidariteit werd terreur en geweld getrotseerd om de bezetters de verontwaardiging en de afschuw van het fascisme in het gezicht te spuwen. De staking werd tot het begin van het nationale, alomvattende verzet tegen de vreemde overweldigers, tegen hun jodenvervolging en annexatie-streven en zal in het boek van onze geschiedenis steeds een ereplaats innemen.

In de Februari-staking kwamen alle krachten, die in de voorafgaande maanden opgehoopt waren, tot uitbarsting. Het optreden van de metaalarbeiders in de Amsterdamse bedrijven tegen uitzending naar Duitsland en van de werklozen en werkverschaffingsarbeiders tegen verslechtingen en voor hogere uitkeringen, had het bewustzijn doen rijpen dat het nodig en mogelijk was op te treden tegen de fascistische bezetters. De illegale communistische partij, die, toen alle andere partijen als kaartenhuizen in elkaar stortten, onder de nieuwe omstandigheden volhardend haar werk voortzette, had stelselmatig koers gezet op het ontwikkelen van een grootse massale verzetsdaad. Het manifest „Staakt, staakt, staakt” was het signaal om tot de strijd over te gaan. Georganiseerd en gedisciplineerd traden de communisten op om de algemene staking tot een feit te doen worden, waarbij zij hun leven niet spaarden. Hun beginselen en organisatie-principes maakten het hun mogelijk om zo te handelen en iedere kleinzielige poging om een scheiding tussen afzonderlijke communisten en hun partij te suggereren, stuitte daarop af.

De geschiedenis van de Februari-staking is in de achter ons liggende jaren vaak besproken en omstreden. De betekenis die de staking heeft gehad bij de ontplooiing van het verzet tegen de Duitse overheersing, wordt nu echter door een ieder erkend. Het is duidelijk, dat ze ongekend velen moed en vertrouwen heeft geschonken om in de jaren die volgden en die ongekende verschrikkingen brachten, toch door te zetten en geen offers te schuwen om de bevrijding te bevechten.

Sommigen denken anders over de resultaten van de staking. Eén der medewerkers aan het Rijksbureau voor Oorlogsdocumentatie, de door zijn anti-communistische houding bekende heer Sijes, schreef in zijn boekje over de Februari-staking, dat „het protest niet gebaat heeft” en dat ze „geen tastbare resultaten heeft opgeleverd”. De conclusie moet dan zijn: ze was machteloos en nodeloos.

Maar de staking heeft een onoverkomelijke barrière tegen het fascisme opgeworpen, iedere samenwerking met de bezetters was eens voor al afgewezen, een compromis met hen was niet meer mogelijk. Door de staking had het volk gesproken. De roep van de Februari-staking was, zoals het in een illegale CPN-brochure die direct na de staking verscheen werd gezegd: „Stik in jullie Nazi-modder en verdwijnt!”

Hoeveel ellende de fascistena ook nog konden aanrichten, hoeveel mensen zij nog vermoordden, deze geest van de Februari-staking was niet meer weg te krijgen. Zij ging niet ten onder en werd sterker en sterker.

Deze geest van de Februari-staking — het besef dat krachtig gestreden moet worden tegen fascisme, oorlog en barbaarsheid — leeft voort. Zij uit zich ook in het jaarlijkse defilé langs „De Dokwerker”, die als symbool van de staking op het J. D. Meijerplein staat, en waaraan ieder jaar meer en meer Nederlanders deelnemen. Dit jaar heeft zij geïnspireerd tot een onverdeelde herdenking, waartoe door vertegenwoordigers van

allerlei richtingen en organisaties van de bevolking is opgeroepen.

De geest van de Februari-staking leeft voort. Dat is ook nodig. Want de bedreiging van het Westduitse revanchisme wordt groter, vooral nu het steeds brutaler optreedt om atoomwapens in handen te krijgen. „Tegenover dit gevaar”, zo stelde Paul de Groot het onlangs op een bijeenkomst ter ere van de Februari-staking, „moet de eenheid groeien van allen, die de vrede en de vrijheid liefhebben. Alle obstakels moeten hiervoor wijken. Heel Europa moet overdekt worden met een net van bewegingen tegen de Duitse atoombewapening. Zij moeten diegenen in West-Duitsland, die atoomwapens eisen, doen gevoelen dat elk van hun handelen door miljoenen mensen waakzaam gevolgd wordt; mensen die in oost en west vastbesloten zijn alle noodzakelijke en doeltreffende maatregelen te nemen om hun de handen te binden en de weg naar een nieuwe Duitse overheersing, naar nieuwe oorlog en bezetting onwrikbaar te blokkeren.”

Daartoe inspireert ons de gedachtenis van de grote Februari-staking van 1941.

Christendom en Communisme

In gesprek met katholieke Nederlanders

Op dinsdag 11 januari hield Joop Wolff, lid van het dagelijks bestuur van de CPN en hoofdredacteur van „De Waarheid”, voor de Adelbertvereniging te Gouda een lezing over het onderwerp „Christendom en Communisme”.

Gezien de grote belangstelling voor de dialoog tussen katholieken en communisten publiceren wij hierbij de — door de inleider zelf voor de druk gereedgemaakte — tekst van deze lezing, die een aantal belangrijke vraagstukken belicht.

Eigenlijk kennen wij — communisten en katholieken — elkaar bijzonder slecht. Alleen van ver af slaan wij elkaar gade. Ook al leven we dan in een land, waar het begrip „ver af” ruimtelijk gezien nauwelijks of helemaal niet bestaat. Want laten we de dingen zien zoals ze zijn: in ons dichtbevolkte land zitten we vrijmoedig op elkaars schoot. En met z'n twaalf miljoenen hebben we toch wel deze ervaring opgedaan, dat het gemakkelijker is vrijmoedig op elkaars schoot te zitten, dan vrijmoedig met elkaar te spreken en werkelijk van gedachten te wisselen.

De „afstand” is er dus niet één van een onafzienbare verte, maar meer een van een bevroren boerensloot: toegevroren vooral in een lange periode van koude oorlog.

Maar juist daarom is het van betekenis nu het gesprek te openen en de schade op dit gebied — die reeds al te groot is en die zijn negatieve consequenties heeft voor de democratie — in te halen.

Er is nu het streven naar een positieve dialoog: niet naar een dialoog, die er in bestaat dat wij goed-verpakte politieke bakstenen met elkaar uitwisselen en elkaar met beschuldigingen om de oren slaan, maar naar een dialoog, die positief gericht is op de oplossing van de hedendaagse problemen.

Daaraan is grote behoefte. Al wil dat positieve natuurlijk niet zeggen, dat wij zouden moeten nalaten af en toe op elkaars tenen te gaan staan of dat wij de dingen anders zouden zeggen dan wij ze werkelijk en op grond van onze levensovertuiging zien. Nee, positief wil in de allereerste plaats zeggen: de wil tot een eerlijke, open *verkenning* van elkaars standpunten, tot begrip en tot een gemeenschappelijk zoeken naar oplossingen.

Door de Goudse Adelbertvereniging is het thema aan de orde gesteld: „Christendom en Communisme”.

Werkelijk, dat is een overloos thema. Het kan ons in een oceaan van onderwerpen storten, zonder dat wij het uitzicht hebben aan vaste wal te komen. Zeker, wanneer het in kort bestek gebeuren moet. Het onderwerp in z'n algemeenheid geeft stof voor jaren.

Ik zal me dus beperken tot een aantal onderwerpen, die met het thema verband houden. Uiteraard ligt het niet in mijn bedoeling in te gaan op allerlei gedetailleerde verschijnselen in en rond de katholieke kerk. Ik ben terzake niet competent en kan in deze kwestie slechts belangstellend en eveneens kritisch toeschouwer zijn. Op dat gebied zijn de deskundigen ongetwijfeld te vinden in de Adelbertvereniging.

Het is mijn bedoeling me in eerste instantie te bepalen tot:

- a) — de wezenlijke trekken van het communisme, zoals wij die als communistische Nederlanders, als marxisten, zien;
- b) — de verhouding tussen de marxistische opvattingen en christendom en godsgeloof.

Om deze twee kwesties gaat het, naar ik meen, allereerst!

Als wij iets van elkaars gedachtengang kunnen begrijpen dan hebben wij tenslotte al veel bereikt.

In een voorbereidend gesprek met enige vertegenwoordigers van de Goudse Adelbertvereniging is mij gevraagd of ik ook zou willen ingaan op de vraag, waarom ik het communisme en niet het christendom gekozen heb? Deze vraagstelling heb ik eerst weggewuifd, maar — bij nadere beschouwing — zit daar toch inderdaad een stuk wezenlijke thematiek in.

Het stelt namelijk de vraag van de *keuze*. Maar is er eigenlijk wel een keuze? Dat blijft een moeilijke kwestie. Hoe kiest men tenslotte? Kiezen is iets van een moment en gaat het in dit geval niet meer om een ontwikkeling? Kiest men een overtuiging of ontwikkelt men zich in de richting van een overtuiging? Is overtuiging een kwestie van keuze — tussen goed en slecht, tussen mooi en lelijk, tussen mooi en mooier — of is het een zich bewust worden van een zich opdringende noodzaak?

Het communisme wordt door mij bijvoorbeeld gezien als een *noodzaak*, als het noodzakelijke en onontkoombare antwoord op de tegenstellingen, de onoplosbaarheden van onze hedendaagse kapitalistische maatschappij, die zelfs in een tijd van economische hoogconjunctuur steeds scherper aan de dag treden.

Het communisme is allereerst een *nieuw maatschappelijk systeem*.

Het communisme is evenzeer een *wereldwijde beweging*, die gericht is op het tot stand brengen van een nieuw maatschappelijk systeem, waarin de klassentegenstellingen worden opgeheven door allereerst de *voornaamste productiemiddelen* (waarmee de gehele economie, het openbare leven en ook het persoonlijke leven van miljoenen beheerst wordt) in handen van de gemeenschap als zodanig te brengen.

Met name de CPN stelt zich op het standpunt, dat de „blinde krachten” van het grote, monopolistische, particuliere bezit uitgeschakeld moeten en kunnen worden, teneinde voorgoed de misère uit te bannen, de democratie te ontplooiën en aan de werkelijke vrijmaking en alzijdige ontwikkeling van de mens te kunnen werken. Nationalisatie van grote monopolistische

bedrijven, van concerns als Philips, Shell, Unilever, AKU, zou volgens ons daartoe de weg in Nederland openen.

Maar uit dat oogpunt bekeken, zie ik bijvoorbeeld de „keuze” tussen „communisme of christendom” niet. *Waarom* zou men die keuze eigenlijk moeten stellen? Men kan dat alleen doen, wanneer men het christendom in wezen ziet als de geroepene om behoudzuchtig en reactionair te zijn en als voorbestemd om het kapitalistische stelsel tot de laatste ademtocht te verdedigen. In dat geval voert men het christendom ten tonele als tegenstander van een nieuw maatschappelijk systeem!

Ik geloof zelf niet, dat men de kwestie zo simpel kan stellen. En vele gelovigen — te oordelen naar verschillende publicaties van vooral de laatste tijd — evenmin.

Als men de vraagstelling versimpelt tot „christendom of communisme”, dan roept men echter — of men wil of niet — het gevaar van dergelijke conclusies op. En het is beslist niet teveel gezegd, als daaraan nog toegevoegd wordt dat het geïnstitueerde geloof (de kerken dus!) daartoe in het verleden ook veel aanleiding heeft gegeven en de grond heeft rijp gemaakt voor dergelijke gedachten.

Ik herinner me bijvoorbeeld de pauselijke encyclieken „*Rerum Novarum*” en „*Quadragesimo Anno*”, die de corporatieve opvattingen lanceerden en die in feite de grondslag vormden van de katholieke vakbeweging.

Als ik mij niet vergis, hebben velen in Uw kring dit vroeger gezien als een grote sociale vernieuwing, maar in wezen ging het om uiterst conservatieve, anti-socialistische opvattingen, gericht op klassensamenwerking, op een solidarisme tussen klassen (grote bezitters en niet-bezitters), waar tussen géén solidariteit kan bestaan. Met deze stellingname richtte men zich ook tegen de moderne vakbeweging als klasse-strijdorganisatie. De nawerking daarvan was — in het absurde doorgetrokken — te vinden in het Mandement, dat een aantal jaren geleden grote opschudding verwekte. Het formele voortbestaan van het Mandement (op enkele correcties na) is voor de niet-katholieken een wonderlijke zaak. Ook en juist nu de geest van de dialoog duidelijk staat tegenover de geest van het Mandement! Maar dit alles slechts terzijde opgemerkt. Het is beter op de hoofdkwestie terug te komen.

De vrijmaking van de mens

Wat die keuze „Christendom of Communisme” betreft, komt de zaak natuurlijk wél anders te liggen, wanneer men met de term „communisme” óók de filosofische (de levensbeschouwelijke en de maatschappelijke wetten ontledende) grondslagen van het marxisme aangeeft. Dan zijn er inderdaad méér kwesties in het geding. En dan zitten we midden in de vraagstukken van het *historisch* en *dialectisch* materialisme, die voor ons, marxisten, een onverbreekelijke twee-eenheid vormen! Het gaat hierbij om de communistische levens- en maatschappijbeschouwing. Wij wensen deze niet te verdoezelen, óók niet in de dialoog met anderen. Zij vormt zonder enige twijfel de

kracht van de communistische beweging, is de bron van haar vitaliteit en heeft de grondslag gelegd voor een nieuwe moraal van de arbeidersbeweging, die de vuurproef (zeker in de strijd tegen het Duitse militarisme) heeft doorstaan.

De historische daad van Marx is geweest, dat hij een *ontleding* heeft gegeven en vooral een *inzicht* heeft gegeven in de fundamentele krachten, die in de maatschappij werkzaam zijn en die in grote lijnen haar ontwikkeling bepalen. Of om het anders te zeggen: in de wetmatigheden die het maatschappelijke proces beheersen.

Marx heeft de beslissende rol van de productiekrachten en productieverhoudingen aan het daglicht gebracht, de klassenstrijd als motor van de maatschappelijke ontwikkeling geschetst en het primaat van de economische verhoudingen gesteld.

Héél vaak is gezegd, dat het marxisme de mens negeert en uitgaat van louter materiële factoren. Deze critiek, berustende op allerlei simplificaties van Marx' opvattingen, kwam dan meestal van diegenen, die de materiële en economische factoren bijna volledig ontkenen en de marxisten dwongen juist deze kant van de zaak in de polemieken het sterkst te belichten. Of, om in de termen van de fotografie te blijven, zelfs te overbelichten. In ieder geval méér daarop de nadruk te leggen dan thans nog nodig zou zijn! Nu is het veeleer nodig te beklemtonen, welke grote rol het marxisme juist aan de menselijke geest toekent. Het dialectisch materialisme (het filosofisch materialisme van Marx) onderscheidt zich van het burgerlijk materialisme juist doordat het niet mechanisch is, géén vulgair materialisme is en de mens (de macht van de menselijke geest) centraal stelt.

Marx zèlf, zijn scheppende vermogen, is trouwens het beste bewijs geweest hoe groot de rol is die het menselijk bewustzijn speelt. Het is afhankelijk van de materiële werkelijkheid, maar zijn rol is juist groter naarmate het een dieper inzicht in die werkelijkheid en haar ontwikkelingswetten heeft.

Daardoor wordt de menselijke geest niet gedegradeerd, maar juist op een voetstuk geplaatst. Veelzeggend is de uitspraak van Marx, dat de ideeën worden tot een materiële macht als zij zich van de massa's meester maken, haar gemeengoed worden. Wie zou daarin een onderschatting van de rol van de ideeën, van de menselijke geest, kunnen zien?

Het materialisme van Marx vergroot de functie en de rol van de menselijke geest. Het helpt *de mens* waarlijk mens te zijn (niet óf bloeddorstige wolf óf beklagenswaardige prooi te zijn) en zich werkelijk vrij te maken. Niet de mens als geïsoleerd wezen, dat kan slechts de *onvolledige mens* zijn; niet het exclusieve „ik”, maar de mens in zijn relatie tot de anderen, in voortdurende communicatie met de anderen en de hem omringende materiële werkelijkheid — als sociaal wezen dus in de allereerste plaats.

Burgerlijke economen in vroegere tijd hebben vaak de gewoonte gehad om hun economische theorieën te ontwikkelen in de vorm van een zogenaamde „Robinsonnade”. Zij gingen uit van

de volgende, denkbeeldige situatie: de mens op een onbewoond eiland, hem zó opstellende aan een primitief begin. Wat doet die mens dan, hoe voorziet hij in z'n levensbehoeften, hoe bouwt hij z'n huishouding op, hoe gaat dan de ontwikkeling van z'n uiterst primitieve economie?

Wij allen weten nu echter dat dat niet de vraag is. Het gaat niet om een Robinson Crusoë — het gaat om de mens in een bewoonde, dicht-bevolkte wereld, in een pakhuis van mensen en dingen. Wij hebben te doen met de mens in een gegeven, historisch gegroeide maatschappij, met haar eigendomsverhoudingen en daaruit voortvloeiende relaties.

De vrijmaking van die mens is de voornaamste doelstelling van het marxisme en wij beseffen daarbij dat het om miljoenen gaat.

Vreemdsoortig „dogma”

De andere hoofdvraag is echter: hoe staat het met de houding van het communisme tegenover het christendom, het geloof.

In „*Katholiek Archief*” (gecombineerde nummers 31—32, juli-augustus 1965) las ik, naar aanleiding van een internationale ontmoeting tussen een aantal figuren uit katholieke kring en enkele marxisten, het volgende:

„Zelfs over het grote verschilpunt: godgelovigheid of atheïsme viel te praten. Is het marxisme per definitie atheïstisch of niet? Het was opvallend, dat vele marxisten het oude dogma „religie is opium voor het volk” verlaten schenen te hebben”.

Dat is mij nu, eerlijk gezegd, te vrijmoedig!

Het gaat hier namelijk om iets heel anders. Niet uit betweterij, maar om der wille van een zuivere standpunt-bepaling en een duidelijker inzicht, moet iets anders geconstateerd worden. Wat hier kennelijk door niet-marxisten verlaten is, dat is de bewering (inderdaad tot een dogma geworden!) dat Marx of de marxisten ooit zouden hebben gezegd dat godsdienst opium voor het volk is.

Zeker, zo vond U de uitspraak van Marx *vertaald* (om dan maar geen minder fraai woord te gebruiken) in vele niet-communistische publicaties. Van de kant van onze partij is daarop al vaak ingegaan en ik wil dat hier weer doen. Ook al ben ik dan geen expert in verdovende middelen en al zijn de leden van de Adelbertvereniging beslist géén opiumschiivers.

We hebben hier te maken met een hardnekkige mystificatie. Ook van de kant van prof. Delfgaauw is daar herhaaldelijk op gewezen.

Het gaat hier om een uitspraak van Marx in diens „Bijdrage tot de critiek van Hegels rechtsfilosofie”. Dat is letterlijk deze passage:

„Religieuze nood is tegelijkertijd de uitdrukking van werkelijke nood en het protest tegen werkelijke nood. Religie is de zucht van het onderdrukte schepsel, het hart van een harteloze wereld, net zoals het de geest is van een geestloze toestand. Het is de opium van het volk”.¹⁾

Dit is bepaald iets anders dan de beschuldiging, dat de godsdienst „bedacht” of „opgezet” zou zijn met het doel om het volk te bedwelmen en onder een soort verlamdende narcose te brengen. Dat zou een zinsnede „opium voor het volk” inderdaad inhouden.

Nee, Marx schreef „opium” van het volk. Het volk vlucht er in weg van een onbegrepen wereld, van onbegrepen maatschappelijke verhoudingen.

Of men het er nu mee eens is of niet: dat is iets geheel anders! Marx (als niet-religieus mens) heeft de godsdienst nooit bespot, nooit ge vulgariseerd, wèl gedifferentieerd in al zijn hoedanigheden en aspecten benaderd. Als vlucht zowel als protest. Ook als „hart van een harteloze wereld”. En dat is wel afwijkend van de gedachte aan een „opiumkit”.

Hiermee komen we trouwens op een essentiële kwestie. Iedere vulgarisatie van vraagstukken betrekking hebbende op geloof en godsdienst is vreemd aan het marxisme.

Het Christendom wordt vaak aangemerkt als „een geestelijke stroming”.

Dichter bij de waarheid is men echter, zo lijkt mij, als men in verband met het Christendom spreekt over een aantal geestelijke stromingen, die niet onder één noemer te vangen zijn.

Het staat buiten kijf, dat de geestelijke stromingen van het Christendom in de historie, óók in de cultuur-geschiedenis, een grote rol hebben gespeeld. De marxist ziet deze echter niet los van de bewegingen, die zich binnen de maatschappij voltrokken. Lange tijd immers, kwamen materiële ontwikkelingen, zeer concrete en reële maatschappij-veranderende bewegingen geestelijk tot uitdrukking in godsdienstige strijdvragen, conflicten en theorieën. Juist omdat toen de hele denkwereld met het godsdienstige verbonden was.

Dit is een onloochenbaar feit.

Wanneer wij als communisten de reformatie een grote positieve betekenis in de geschiedenis toekennen, dan is dat niet om een standpunt in te nemen in theologische disputen, maar dan is dat vooral omdat zich onder de vlag van de reformatie grote maatschappelijke veranderingen voltrokken. De hele tachtigjarige oorlog, de strijd tegen het feodalisme en de ontwikkeling van een op zichzelf vooruitstrevend vroeg-kapitalisme, is een grote épisode uit onze geschiedenis, die ook wij als een groot erfgoed beschouwen.

Met uitzondering dan van de langdurige, tot traditie verheven intolerantie in geestelijk opzicht, die daarvan voor lange tijd het gevolg was en die later door bepaalde kringen benut werd om eigen politieke doeleinden na te streven. Ook hier ziet men, dat traditie hardnekkig is, zeker als het de geestelijke intolerantie betreft.

Het is noodzakelijk deze dingen goed te scheiden.

Een aantal jaren geleden werd in de Sowjet-Unie een boekje uitgegeven van de Sowjet-Russische historicus Tsistozwonow.²⁾ Nu wil ik het niet hebben over de al of niet toereikend-

²⁾ A. N. Tsistozwonow — De Nederlandse burgerlijke revolutie van de 16e eeuw (Moskou, 1958, Russ.).

heid van zijn historisch feiten-materiaal, maar slechts signaleren dat hij de revolutionaire betekenis van de periode van de tachtigjarige oorlog en de beweging, die zich in de Nederlanden voltrok, in dit werk beschrijft. Hij geeft daarin ook een rechtvaardiging van het revolutionaire geweld in die tijd, waarin door de tegenstanders van de vooruitgang tenslotte geen keuze werd gelaten. Met die redenering kan ik meegaan. Maar anders wordt het, wanneer hij dit geweld en de uitbreiding daarvan (de vervolging van katholieke geestelijken zonder uitzondering) min of meer verheerlijkt. Dat is beslist onjuist naar mijn mening. Dan worden trouwens zaken vermengd, die juist door de historicus gescheiden moeten en kunnen worden, als men een goed inzicht in de historie wil geven en tot een juist waarde-oordeel wil komen. Wat de tijdgenoten niet konden, moet de historicus juist wél kunnen. Zeker als hij er van uitgaat dat de kennis van de geschiedenis kan helpen in het heden.

Geschiedschrijving en geschiedenisbeoordeling blijft een moeilijke aangelegenheid. Ook in katholieke kring schijnt men dit toch wel te beseffen, met name bijv. als het gaat om revolutionaire gebeurtenissen uit de meer nabije geschiedenis. Zo trof het mij bijv., dat prof. B. Delfgaauw in z'n boek „Over de schreef” deze vraag voorlegde:

*„Is men niet kortzichtig, als men de Russische revolutie identificeert met Stalin, zoals de Franse revolutie met Robespierre? . . . Moeten wij weer een eeuw wachten om de betekenis van deze revolutie te erkennen? Met het gevolg dat wij dan weer blind zijn voor wat tegen die tijd het wezenlijke gebeuren is?”*³⁾

Zonder nu dieper in te gaan op deze historische vergelijking, is het aan de hand van deze vragen toch mogelijk om een nieuwe houding in progressieve katholieke kringen te constateren ten aanzien van de betekenis van de Russische Oktoberrevolutie, die voor het eerst een socialistische maatschappijvorm schiep en een diepgaande invloed op de hedendaagse ontwikkeling uitoefent. Om na deze zijdelingse opmerking de draad weer op te pakken, verder terug in de geschiedenis: er is méér dan de tijd van de reformatie. Wie de vooruitstrevende beweging in de 18de eeuw (de democratische beweging, die gedragen werd door de nijverheid bedrijvende burgerij) en de burgerlijk-democratische beweging in de eerste helft van de 19de eeuw (met als bekroning de grondwet van 1848) onderzoekt, zal daarin bijvoorbeeld de positieve rol onderkennen, die vele katholieken daarin juist hebben gespeeld. Uitgaande natuurlijk van hun eigen opvattingen en doeleinden en voor een deel te verklaren uit de specifieke omstandigheden, waarin zij toen nog verkeerden.

Gevaar van de schematiek

Het is onmogelijk een statische beoordeling te geven van het optreden van de verschillende christelijke stromingen, óók hier zijn er de steeds weer optredende actie en reactie, de wisse-

lende tegenstellingen in positie, conservatisme en progressiviteit. En dit alles niet los te zien van het maatschappelijk gebeuren, dat de toon aangeeft en dat ook de godsdienstigen niet onberoerd laat.

Het is dus onmogelijk te schematiseren, al doe ik het hier ook herhaaldelijk om in ieder geval enig houvast te geven en iets van een gedachtengang weer te geven. Op zichzelf zijn schema's waardeloos, zij hebben het kenmerk het bewegelijke tot onbeweeglijkheid te dwingen en dus maar al te vaak een verkeerd beeld op te roepen.

Tòch vind ik die schema's ook terug in het boek van prof. B. Delfgaauw „Over de schreef”, dat ik hierboven reeds citeerde.

Als hoofdtrek van het marxisme noemt hij (blz. 39) o.a.: het *atheïsme*.

Om dan op pag. 40 te vervolgen: „*Het gaat erom, dat in het Oosten het atheïsme wezenlijk element is in de doctrine, waarop het politieke en sociaal-economische leven rust*”.

Verderop spreekt prof. Delfgaauw met betrekking tot het communisme zelfs over „*agressief atheïsme*”.

Het is beslist nodig hierbij een paar kanttekeningen te maken. Laat ik allereerst, wat ons communisten betreft, één ding duidelijk voorop stellen. Als wij het over filosofische vraagstukken hebben, dan vormen de werken van Marx en Engels voor ons de fundamentele en voornaamste bron. Dan hebben wij direct te maken met de marxistische filosofie, die zich in een voortdurend proces van ontwikkeling bevindt. En *niet* met de sociaal-economische verhoudingen in Oost-Europa — evenmin als met de interpretaties, die men daar geeft of toepast. Onze Communistische Partij van Nederland heeft een sterke traditie op het gebied van eigen onderzoek en eigen uitwerking van de marxistische problematiek. Wie onze geschiedenis kent, kan dat ook weten.

Wij conformeren ons niet aan officiële standpunten elders, noch aan die in de Sowjet-Unie of China, noch aan die in Polen of in Oost-Duitsland. Dit wil nog wel eens duidelijk gezegd zijn!

Bovendien: is alles wat daar gezegd of geschreven wordt „marxistische doctrine”? Wie het zo voorstelt, simplificeert de zaken toch wel heel erg. Het bezit van de staatsmacht zalft een marxist niet tot al-wetende, maakt zijn opvattingen of praktische handelingen niet tot *de* marxistische benadering van de vraagstukken.

Ook in de praktische politiek is dat duidelijk. Neemt U bijvoorbeeld de kwestie-De Gaulle. Wij zien De Gaulle als één van de vertegenwoordigers van de uiterste reactie, als een man wiens regiem vooral de Westduitse reactie in de kaart speelt. Wanneer nu echter een semi-officieel Sowjettijdschrift als „Nieuwe Tijden” De Gaulle's buitenlandse politiek in feite toch als positief beoordeelt, dan heeft dit niet zozeer met „marxistische doctrine” te maken als wel met pure staatsoverwegingen. Terecht of ten onrechte, hier spreekt het „raison

d'état". Hier zie ik géén „marxistische doctrine”, maar eerder *actuele diplomatie in vol bedrijf*.

Met snelle gevolgtrekkingen ten aanzien van marxisme en communisme als zodanig moet men dus voorzichtig zijn. Steeds weer komt men voor de vraag te staan: wat is nu typisch marxistisch en wat is bijvoorbeeld typisch voor bepaalde Russische omstandigheden, die hun wortel hebben in de historie, maar niet automatisch door het socialistische stelsel als zodanig uitgebannen worden?

Het is wel zeker, dat de historische achtergronden en tradities zich steeds weer geducht doen voelen. Hier gaat het echter om de houding, de geaardheid van *het communisme, het marxisme*.

De simpele stelling „marxisme = atheïsme” is uiting van een misleidende, in dit geval zélf-misleidende, schematiek. Het gaat hier namelijk om twee begrippen, die elkaar niet dekken. Het Marxisme is *méér* en *minder*.

Het is véél meer, omdat het de omvorming van de maatschappij, het creëren van een nieuwe wereld als doelstelling omvat. Het is véél minder, omdat het 't burgerlijke atheïsme met z'n mechanische benadering van de geestelijke problemen, met z'n vulgarisatie en vaak ruwe bespottung van christendom en religie afwijst en uitsluit.

Dit is geen loze bewering. Het begrip atheïsme heeft ook in z'n historische ontwikkeling een bepaalde kleur gekregen, het is als begrip verbonden met een bestrijding van het geloof als zodanig. De Franse geschiedenis geeft daar talrijke voorbeelden van en ze zijn U bekend. Maar ook in Nederland diende het atheïsme zich aan als een burgerlijke stroming en nam het later de vorm aan van de vrijdenkerij. Al had zij enkele uitlopers in de arbeidersbeweging, in hoofdzaak was en bleef het een burgerlijke beweging. De voormannen er van hadden niets met het marxisme te maken, nee keerden het óf de rug toe óf hadden er van-huis-uit een afkeer van.

Met dit alles wil ik natuurlijk niet zeggen, dat wij als marxisten godgelovig zouden zijn. Daar is géén sprake van. Ik wil alleen zeggen, dat een marxist zich moet verzetten tegen een platvloerse, benepen kijk op de vraagstukken van godsdienst en godsgeloof. Wij zijn tegen een kinderachtige of banale benadering van deze kwesties. Zoals deze bv. ten beste werd gegeven door Chroestsjow toen hij naar aanleiding van een prachtig succes van de Sowjet-wetenschap en -techniek, een geslaagde bemande ruimtevaart, mededeelde dat de ruimtevaarders echt géén god hadden gezien. Het deed mij denken aan een gesprek tussen twee kinderen, dat ik eens hoorde. Het ene jongetje (laten we zeggen een katholiek jongetje) zei: m'n oma is dood en is nu in de hemel. Waarop het andere jongetje (laten we zeggen een buiten-kerkelijk jongetje) naar de lucht keek en repliceerde: nee hoor, ik zie d'r niet!

Nee, laten we beseffen dat het hier gaat om een gecompliceerde problematiek, die terecht studie en gesprek waard is. Op dit punt valt er nog veel te overdenken en te praten.

Kernvragen van deze tijd

Het beste is de marxistische opvatting over de religie en het godsgeloof vervat in de uiteenzetting van Marx „Zur Judenfrage”.

Dit werk kan men reeds gevoegelijk rekenen tot de rijpere werken van Marx. Het is opgenomen in het eerste deel van de verzamelde werken van Marx en Engels, zoals deze uitgegeven zijn door het Instituut voor Marxisme-Leninisme van de Communistische Partij van de Sowjet-Unie. In het voorwoord tot deze uitgave wordt met nadruk gezegd, dat het hier niet gaat om de nog onder direct Hegeliaanse invloed staande geschriften van Marx.

Ik zeg dit er maar bij, aangezien sommige katholieke publicisten nogal blij zijn met de jonge, onrijpe Marx en van de rijpere werken soms geen weet schijnen te hebben.

In „Zur Judenfrage” definieert Marx „*Der religiöse Geist*” als „*die Entwicklungsstufe des menschlichen Geistes, deren religiöser Ausdruck er ist*”.⁴⁾ Het godsgeloof dus als een ontwikkelingsstadium van de menselijke geest!

Het is duidelijk wat Marx hier bedoelt. Het gaat hem niet om een ontwikkelingsstadium van de individuele menselijke geest, maar om een ontwikkelingsstadium van de menselijke geest in het algemeen: de menselijke geest als algemene categorie. Ik voeg dit er aan toe om niet aan nieuwe simplificaties vrij baan te geven.

Deze uitspraak van Marx over het godsgeloof getuigt van een bijzonder scherpe visie en is voor ons het uitgangspunt bij het benaderen van het vraagstuk van religie en geloof. Wie de dingen zo ziet, deze marxistische karakteristiek aanvaardt, kan zich nooit op het standpunt stellen van minachting, bestrijding of vervolging van het geloof.

Hoe zou men tenslotte de menselijke geest (in welk ontwikkelingsstadium ook!) kunnen minachten? Hoe kan men een ontwikkelingsstadium „bestrijden”? Hoe kan men de menselijke geest ontwikkelen met voorschriften, verboden of zelfs met geweld? Dit is voor ons ondenkbaar!

Wie uitgaat van deze kijk, wordt geconfronteerd met heel andere vraagstukken.

Wetenschap en techniek hebben een enorme vlucht genomen — er is sprake van revolutionaire veranderingen in wetenschappelijk opzicht. Niemand zal ontkennen, dat de menselijke geest een ontzagwekkende ontwikkeling heeft doorgemaakt en ver vooruit geschreden is. Wanneer wij spreken over het atoombijperk en over het tijdperk van de ruimtevaart, dan illustreren wij daarmee niet alleen grote gevaren en grote mogelijkheden voor de toekomst, maar evenzeer de grote sprong vooruit die de menselijke geest heeft gedaan. Veel nieuwe geheimen van de natuur zijn ontsluitend en met reuzenschreden gaat de menselijke kennis voorwaarts.

Als men dit alles gadeslaat, komt men voor de vraag te

⁴⁾ Marx—Engels, Werke, Dl. I, pag. 360

staan: in hoeverre wordt deze stand van ontwikkeling van de menselijke geest op het ogenblik nog tot uitdrukking gebracht in verschillende, soms reeds eeuwen bestaande godsdienstige en filosofische opvattingen?

De vraag stellen, kan hier niet betekenen haar ook beantwoorden. Het gaat er om naar oplossingen te zoeken, want niemand zal wel ontkennen dat oplossingen nodig zijn.

Voor ons als hedendaagse marxisten, als communisten dus, geldt evenzeer als voor anderen, dat wij de wijsheid niet in pacht hebben. Wij beschouwen het marxisme-leninisme als een kompas, dat ons — als wij het tenminste goed gebruiken — kan helpen een weg te vinden. Maar een goed gebruik betekent óók: ons niet vastklampen aan dogma's, die op zichzelf strijdig met het marxisme zijn, en open staan voor nieuwe verschijnselen en bereid tot een open gedachtenwisseling.

Wij zijn voor samenwerking met anderen, vooral ook met de gelovige mensen, tegenover de dreiging van een vernietigende atoomoorlog. De geest, die sprak uit de encycliek „Pacem in Terris” van paus Joannes en nú uit het bekende Schema 13 (Over Kerk en Wereld), heeft ons bijzonder verheugd. Het toont, dat ook de miljoenen gelovige mensen in de wereld en de kerk niet onbewogen blijven door de brandende vragen van ons tijdperk. In de wereld van het protestantisme zien wij soortgelijke verschijnselen, óók al dienen deze zich dan misschien minder spectaculair aan.

Het gaat inderdaad om de kernvragen van deze tijd. En de belangrijkste kernvraag is ongetwijfeld die van de kernoorlog als voortdurende dreiging. Hoe verschillend wij ook denken mogen, hoe onze levens- en wereldbeschouwingen verschillen, er is een niet te ontkennen gezamenlijke verantwoordelijkheid. Als deze tot uiting komt in het ook *samen* iets doen tegen de kerndreiging, tegen het gevaar van de spreiding van kernwapens (vooral in de richting van West-Duitsland) dan is dat van de grootste betekenis. Op deze manier kunnen wij een macht stellen tegenover de kerndreiging en tegenover het Westduitse streven naar atoomwapens, een macht welke niet genegeerd kan worden.

Zonder enig voorbehoud: wij zijn daarvóór en zien op dit gebied grote mogelijkheden.

Tòch is dit voor ons niet het enige. Zeker, het is het elementaire — het gaat hier om het leven zelf, om het naakte bestaan. Maar zou het niet van een groot pessimisme getuigen ons daartoe te willen beperken? Het gaat namelijk om het zoeken van mogelijkheden en methoden om dood en vernietiging te keren.

Wij zijn echter van mening, dat het dan ook mogelijk moet zijn om samen te zoeken naar de zin van het leven en om samen te werken voor een beter leven. Ieder met z'n eigen geestelijke achtergronden en eigen visie.

Het leven zelf is de moeilijke poging en de inspanning daartoe zeker waard.

Bonn's revanchistisch offensief en een evangelisch memorandum

In de Westduitse Bondsrepubliek is de laatste tijd een versterkt offensief van de monopolistische en revanchistische kringen merkbaar. Terzelfder tijd echter ontwikkelen zich discussies, die een groeiend onbehagen over deze politiek van de leidende kringen in de Bondsrepubliek weerspiegelen.

In de loop van de verkiezingsstrijd van de afgelopen zomer tekenden beide verschijnselen zich reeds af, maar na de vorming van de nieuwe regering-Erhard hebben zij nog duidelijker vorm gekregen.

Het reactionaire offensief kwam scherp tot uiting in de regeringsverklaring van het nieuwe Westduitse kabinet, die in oktober j.l. aan de Bondsdag werd voorgelegd. Deze verklaring bevatte, om het ruwweg samen te vatten, drie elementen:

- 1) De „na-oorlogse periode” is ten einde; West-Duitsland moet „gelijkgerechtigd” worden en atoomwapens verkrijgen.
- 2) De huidige grenzen zijn niet definitief en „Duitsland bestaat nog binnen zijn grenzen van 31 december 1937”.
- 3) De arbeiders dienen een uur langer en in een hoger tempo te gaan werken, teneinde de economische posities van de monopolies nog verder te versterken.

Het is een program, dat er geen twijfel over laat bestaan, dat West-Duitsland de leidende promotor van de koude oorlogspolitiek in Europa in de wereld is geworden en er naar streeft de internationale spanningen te laten voortbestaan en aan te wakkeren.

Het heeft deze spanningen nodig, omdat onder de daardoor geschapen omstandigheden het revanchisme kan gedijen; aldus wordt de atmosfeer geschapen, waarin het een poging zou kunnen wagen om in Europa de grenzen, zoals die als gevolg van de tweede wereldoorlog zijn ontstaan, te wijzigen. In de allereerste plaats evenwel is internationale spanning voor de Westduitse monopolisten voordelig, omdat hun zo de gelegenheid wordt geboden hun imperialistische politiek te voeren.

Economisch heeft West-Duitsland zich tot de sterkste staten ontwikkeld. Het neemt wat zijn productie betreft in het kapitalistische deel van de wereld de tweede plaats in achter de Verenigde Staten. Wat de gehele wereld betreft staat het op de derde plaats achter Amerika en de Sowjet-Unie.

Dat is vooral een resultaat van de grote investeringen in de na-oorlogse jaren — in het bijzonder na 1949 — die tot een vernieuwing van het productie-apparaat hebben geleid.

De Westduitse industrie is evenwel zeer afhankelijk van buitenlandse markten, dat wil zeggen van de export, waarvan de groei één van de factoren is geweest voor de hoogconjunctuur sinds 1950.

In de laatste maanden doen zich echter in de Westduitse economie enkele aarzelingen gevoelen, omdat het concurrentieoverwicht op de kapitalistische markt begint te verminderen. Dit heeft een versterkt streven naar de hegemonie in West-Europa en op andere afzetmarkten tot gevolg, dat gepaard gaat met een politiek en militair expansionisme.

In de heersende kringen in Bonn wordt nu de opvatting verkondigd, dat West-Duitsland economisch tot een „reus” is geworden, maar politiek als een „dwerg” wordt beschouwd.

De conclusie van deze kringen is, dat de politieke en militaire macht in overeenstemming met de economische positie moet worden gebracht (wat Erhard aanduidt als het einde van de „na-oorlogse periode”), hetgeen dan op zijn beurt weer moet dienen om de economische machtsuitbreiding voort te zetten.

Sinds 1954, toen West-Duitsland officieel met de herbewapening begon, heeft het zijn invloed in de NAVO en zijn organen gestadig uitgebreid. Hoge officieren (oud-nazi's veelal) bezetten commandoposten en met bijna een half miljoen militairen levert het het grootste contingent aan de NAVO.

West-Duitsland beschikt reeds over de modernste wapens en het streeft er met alle macht naar ook atoomwapens te verkrijgen.

Er is een uitgebreide industrie geschapen, die benut kan worden om eigen atoomwapens en geleide projectielen te produceren. Er is al eens gemeld, dat over de vorderingen op dit gebied aan de Bondsregering in geheime rapporten verslag wordt uitgebracht.

De politieke positie van West-Duitsland brengt met zich mee, dat de revanchisten vooral toegang tot de atoombewapening proberen te verkrijgen door samenwerking met „bondgenoten” die al kernwapens bezitten, met name Frankrijk en de Verenigde Staten, die door de Westduitse politici naarstig tegen elkaar worden uitgespeeld.

Er zijn hiervoor een reeks formaties ontworpen zoals een Europese kernmacht, een MLF of een ANF, die echter nog alleen in ontwerp bestaan. In vroegere nummers van dit maandblad is reeds dieper op de verschillende aspecten van de Westduitse atoomreizen ingegaan en we willen daarom nu met enkele opmerkingen volstaan.

Het is bekend, dat de as Bonn-Parijs met de daarmee verbonden militaire samenwerking één van de ijzers is, die de heersende kringen in West-Duitsland in het vuur hebben.

In het kader van dit in 1963 gesloten verdrag heeft er geregeld (zeker twee keer per jaar) overleg plaats tussen de regeringsleiders van West-Duitsland en Frankrijk over politieke, economische en militaire vraagstukken.

Begin deze maand bracht de Westduitse Bondskanselier Erhard een bezoek aan generaal De Gaulle. Alle tekenen wijzen erop, dat in Bonn en Parijs plannen worden uitgetoedeld voor een offensief tot vorming van een zogenaamde Europese Politieke Unie der zes EEG-staten of een andere vorm waarin een politieke aaneensluiting wordt vastgesteld. Een politieke Unie zou een gemeenschappelijke buitenlandse en militaire politiek

moeten voeren zonder dat de nationale parlementen daarover controle zouden hebben.

De politieke correspondent in Bonn van het gezaghebbende Britse blad „*Observer*” schreef reeds aan de vooravond van de ontmoeting, dat De Gaulle en Erhard in de tweede helft van dit jaar een Europese topconferentie over de politieke samenwerking wensen.

Nauw verbonden met de plannen voor een Unie zijn de plannen voor de vorming van een Europese kernmacht, als weg naar Westduitse zeggenschap over atoomwapens. Strauss verklaarde enkele dagen voor Erhards reis, dat er slechts een „Europees alternatief in een Europese verdedigingsgemeenschap op basis van een politieke unie met een gemeenschappelijke politieke autoriteit van de Westeuropese staten” mogelijk is.

Het bestaan van de Franse atoommacht (*force de frappe*) betekent een aanmoediging van de Westduitse revanchisten bij hun streven naar atoomwapens.

Ook de jongste reis van Erhard naar de Verenigde Staten heeft geheel in het teken van de Westduitse verlangens naar atoomwapens gestaan.

In het gemeenschappelijke communiqué van Johnson en Erhard wordt gesproken over een „gepast aandeel” voor West-Duitsland in de atoombewapening van de NAVO.

Het resultaat van die reis wordt verschillend geïnterpreteerd, zowel in West-Duitsland als in Amerika.

Het Westduitse blad „*Die Welt*” schreef, dat de „deur nog niet werkelijk” geopend is, maar dat „Erhard de voet tussen de deur heeft”, waarbij door de kier een „nieuwe ontwikkeling” zichtbaar zou worden.

„*Of zij in de kamer van de werkelijke medezeggenschap voert, de voorkamer tot de exclusieve salon van de grote atoommogendheden, zal in hoofdzaak van de tactische bekwaamheid van de Duitse politiek in de komende maanden afhangen*”, aldus „*Die Welt*”.

De „*Washington Daily News*” schreef, dat er bij de besprekingen niet veel was bereikt en sprak over een „typische Johnsonstijl overeenkomst”. „De Verenigde Staten en de Duitsers zijn het er over eens, dat Bonn een grotere stem moet hebben in de Europese atoomverdediging. Zij zijn het er over eens, dat het nu nog geen tijd daartoe is. En zij zijn het er over eens, er later nog weer eens over te spreken”, zo zegt dit blad.

Inderdaad is als resultaat van de met veel geheimzinnigheid omgeven besprekingen aangekondigd, dat de onderhandelingen zullen worden voortgezet, maar er is niets bekend over concrete afspraken.

De „*New York Times*” wees weer op het feit, dat een verdrag over de niet-spreiding van atoomwapens voor de Sowjet-Unie onaanvaardbaar is, indien West-Duitsland toegang tot atoomwapens zou worden verleend.

In de heersende kringen in Washington en Londen zijn sterke groeperingen, die huiverig tegenover een met kernwapens bewapend West-Duitsland staan, hetgeen onder meer onder woor-

den is gebracht door senator Robert Kennedy en de bekende commentator Walter Lippmann. Dit hangt samen met de expansionistische politiek van West-Duitsland en zijn territoriale eisen. Lippmann schreef bijvoorbeeld:

„Alleen een dwaas zou kunnen veronderstellen, dat de Verenigde Staten in een derde wereldoorlog zouden willen vechten om de DDR te heroveren en de Duitse grenzen van 1937 te herstellen”.

Inderdaad is de politiek van de Bondsrepubliek erop gericht de resultaten van de tweede wereldoorlog ongedaan te maken en de Duitse staat in zijn oude glorie te herstellen.

Dat is de werkelijke betekenis van de verklaring van Erhard, dat „Duitsland bestaat binnen zijn grenzen van 1937” en van de bewering, dat alleen West-Duitsland „namens geheel Duitsland” zou kunnen spreken.

Deze opvatting is niet alleen absurd vanuit een juridisch standpunt, maar ook niet te aanvaarden vanuit het oogpunt van internationale betrekkingen.

De internationale situatie en krachtsverhoudingen zijn zodanig, dat er geen enkele kans is het Westduitse programma van annexaties met „vreedzame middelen” te verwezenlijken. Bonn kan dus alleen met zijn territoriale eisen internationale conflicten provoceren, die de wereld in een catastrofe zouden kunnen storten, als er met atoomwapens aan deze eisen kracht zou worden bijgezet.

Het memorandum van de Evangelische Kerk

Tegen de achtergrond van deze revanchistische eisen heeft het memorandum, dat de raad van de Duitse protestantse kerk (Evangelische Kirche in Deutschland) heeft opgesteld en dat de volledige steun heeft gekregen van de Synode van deze kerk, bijzondere betekenis gekregen. Het is een uiting van het groeiende onbehagen in West-Duitsland zelf over deze politiek.

In het memorandum wordt een aantal problemen — in het bijzonder de verhouding tot de socialistische landen — op een voor West-Duitsland nieuwe en openhartige manier besproken en ter discussie gesteld. Dit heeft tot gevolg gehad, dat het ook enkele maanden na het verschijnen nog steeds in de Westduitse pers besproken wordt. De echo's op dit memorandum zijn nog lang niet verklonken.

Van de zijde van de leiding van de regeringspartij, de CDU, is het met grote woede ontvangen. Deze CDU, die de partij is van het monopoliekapitaal, zegt de belangen van alle gelovigen te dienen en gaat er prat op dat in haar rijen katholieke en protestantse politici samenwerken. Hoezeer hun opvattingen elkaar aanvullen zou blijken uit het feit, dat de katholieke CDU-voorzitter, Adenauer, in 1954 als Bondskanselier de herbewapening van West-Duitsland wist te bereiken, terwijl de huidige protestantse Bondskanselier Erhard en zijn, eveneens

protestantse, minister van Buitenlandse Zaken, Schröder, nu alles op alles zetten om atoomwapens te verkrijgen. En nu lieten dan de hoogste organen van de protestantse kerk andere geluiden horen, terwijl de besluiten van het Concilie in Rome ook in roomskatholieke kringen hun invloed doen gelden.

De aanvallen die de CDU-leiding op het memorandum heeft gericht, zijn in wezen een aanmoediging geweest voor de ultra-elementen in de soldatenbonden, die in de huizen van enkele opstellers brand stichtten en bomaanslagen pleegden.

Daarnaast zijn er echter enkele CDU-politici geweest, zoals Blumenfeld uit Hamburg en SumpENDORFER, die pleitten voor een zakelijke benadering van het memorandum.

Laten we iets nader op de hoofdgedachte van het memorandum ingaan.

In een voorwoord noemt de voorzitter van de EKD, Scharf, als doel van het memorandum „het leveren van een bijdrage tot het verzakelijken van de discussie” om „daarmede de weg te effenen tot politiek handelen”.

Duidelijk wordt aangeduid, dat de Duitse politiek niet kan vasthouden aan principes als de Hallstein-doctrine, maar tot klaarheid moet komen met het eigen verleden als opgave van nu.

Er wordt gezegd in het memorandum:

„Hoe verder we afraken van de gebeurtenissen van het einde van de oorlog, des te meer verschuift zich bij velen klaarblijkelijk in de herinnering eraan de werkelijke politieke en geschiedkundige samenhang ten gunste van een eenzijdige visie op de dingen. Des te sterker het oordeel gevormd wordt door principieel gestelde juridische en zedelijke gezichtspunten, des te meer schijnen de daadwerkelijke politieke mogelijkheden en opgaven te verbleken.

Op deze wijze raken de Duitsers in gevaar met hun politieke denkbeelden naast de werkelijkheid te geraken, zoals deze in de wereldpolitiek speelt en in onbestemde toekomstverwachtingen de taken van het heden over het hoofd te zien.

In werkelijkheid kunnen we de taak niet ontwijken hedendaagse, reëel menselijke, ethische, politieke en rechtsproblemen de baas te worden, welke door de tweede wereldoorlog en zijn afloop in ons, ook in de relatie tot de oostelijke buurvolken, werden geschapen”.

Deze relatie tot de „oostelijke buurvolken” vindt zijn begrenzing in de revanchistische eisen van het Westduitse militarisme ten aanzien van het Sudetengebied in Tsjechoslowakije, maar vooral ook ten aanzien van de gebieden langs de Oder-Neisse, hetgeen in de regel wordt omschreven als het probleem van de Oder-Neisse-grens.

Voor al de opmerkingen in het memorandum over deze grens deden een golf van revanchistisch gehuil opgaan. We willen dan ook in dit artikel wat ruimer aandacht aan dit vraagstuk besteden.

De Oder-Neisse-grens is vastgesteld in het verdrag van Potsdam, dat op 2 augustus 1945 werd ondertekend.

Het verdrag kwam tot stand na de gemeenschappelijke overwinning van de geallieerde mogendheden op het fascisme.

Er is wellicht geen enkel internationaal verdrag, dat zo het onderwerp is geweest van een in alle finesses gaand onderzoek, van tegenstrijdige uiteenzettingen en van verdraaiingen.

Dat geldt dan ook wel in het bijzonder voor het gedeelte, dat handelt over de westelijke gebieden van Polen, dat wil zeggen de gebieden, waar de westgrens loopt van Szczecin (het voormalige Stettin) zuidwaarts langs de Oder en dan naar het westen langs de Neisse.

Polen had deze grenzen voorgesteld en ze werden door een eensgezind besluit van de vier grote mogendheden vastgelegd. Er staat dan ook niets in het verdrag van Potsdam, dat een grondslag geeft voor de arrogante Westduitse eisen voor een terugkeer tot de grenzen van 1937, dat wil zeggen tot het inlijven van de Poolse westelijke gebieden.

In het verdrag van Potsdam wordt gesproken over de „voormalige Duitse gebieden” en er werd voorzien in een hoofdstuk over „organisatie van het overbrengen van de Duitse bevolking uit Polen naar Duitsland”.¹⁾

Het verdrag bevatte een bepaling, dat de uiteindelijke bevestiging van een aantal besluiten zou worden uitgesteld tot „een vredesconferentie over Duitsland” en het afsluiten van een „vredesverdrag”.

Twintig jaar na het ondertekenen van de overeenkomst van Potsdam moet er echter nog altijd een vredesovereenkomst met Duitsland gesloten worden en is het probleem van een vredesverdrag niet dichter bij een oplossing dan toen.

Men behoeft er echter geen verklaringen van twintig jaar geleden op na te slaan om vast te stellen, dat de grenzen niet meer zullen veranderen. Toch weigeren de Westelijke mogendheden nog een formele erkenning van de Oder-Neisse-grens, hoewel geen van hen ooit na Potsdam heeft verzocht om een herstel van de oude grenzen in Polen, of het Westduitse revanchisme openlijk bij zijn eisen heeft ondersteund.

In geen enkel document hebben zij de Westduitse eisen om de grenzen van 1937 te herstellen, willen erkennen.

In 1964 drong Bonn bijvoorbeeld gedurende discussies over een drie-mogendhedenverklaring krachtig aan op een formulering over de grenzen van 1937, maar ze werd niet in de uiteindelijke tekst opgenomen.

¹⁾ Op de conferentie van Teheran waren de Poolse voorstellen voor de grenswijzigingen reeds ter sprake gekomen en hadden de drie grote mogendheden ook in het „concept van Teheran” in de overplaatsing van de Duitsers voorzien. Dat blijkt uit een rede van Churchill in het Lagerhuis op 15 december 1944, die dit „voor zover wij het kunnen overzien de duurzaamste en de meest bevredigende methode” noemde. „Er zal geen vermenging van de bevolking plaats vinden, waardoor zoals in Elzas-Lotharingen is gebleken, slechts een eindeloze onverdraagzaamheid ontstaat”.

Bovendien weigerden de drie Westelijke mogendheden in meer-
voud te spreken over demarcatie-lijnen in Duitsland, die dan
volgens de heersers in Bonn niet alleen betrekking zouden heb-
ben gehad op de grens tussen West-Duitsland en de DDR, maar
ook op die van Polen en de DDR (Oder-Neisse).

Polen heeft immers niet eens een gemeenschappelijke grens met
West-Duitsland, maar met de DDR.

Vijftien jaar geleden sloten Polen en de DDR reeds een ver-
drag, waarin de Oder-Neisse als een grens van vrede en vriend-
schap tussen beide staten werd erkend.

Enkele Westelijke regeringen hebben ook indirect laten blij-
ken, dat zij de grens als definitief beschouwen. Onder meer de
Noorse regering heeft dit gedaan.

Op 4 juli 1965 verklaarde de toenmalige minister van Buiten-
landse Zaken, Halvard Lange, in het parlement:

*„Gezien vanuit een juridisch en formeel standpunt moeten de
Duitse grenzen worden vastgesteld door middel van een vre-
desverdrag. Dat is ook het standpunt van de vier grote mo-
gendheden, waarover nooit enig meningsverschil heeft bestaan.
Zij echter, die zich voorstellen enige verandering te brengen in
de bestaande de-facto situatie met betrekking tot de buiten-
grenzen van Duitsland, die als resultaat van de tweede wereld-
oorlog ontstonden, zijn geen realisten”.*

Revanchistische pathos en werkelijkheid

Het aanwakkeren van de revanchistische sentimenten in West-
Duitsland concentreert zich vooral op de mensen, die uit de
voormalige Duitse gebieden afkomstig zijn.

Het overbrengen uit deze Poolse westelijke gebieden geschied-
de vooral in de jaren 1945—1949. Het was dus over een aan-
tal jaren uitgestrekt en niemand zal ontkennen, dat dit een in-
grijpend proces is geweest.

Als gevolg van de oorlogshandelingen waren de gebieden ech-
ter reeds voor het grootste deel door de Duitsers verlaten.

Een jonge Pool, dr. Rakowski, lid van het Centraal Comité
van de Poolse Werkerspartij, schreef in een open brief aan een
Westduitser:

*„Kent U de waarheid over de lente in 1945? Weet U, dat Uw
landgenoten midden in de winter door het terugtrekkende Na-
zi-leger uit hun huizen werden verdreven? Weet U, dat om een
defaitistische stemming te voorkomen de evacuatie-orders pas
op het laatste moment werden uitgevaardigd? Evacuatie ver-
anderde spoedig in een panische vlucht. Het volk — in het bij-
zonder vrouwen en kinderen — bijna iedere man tussen 15 en
65 jaar was ingelijfd bij het leger — werden ingesloten tussen
de strijdende legers.*

*Van de 9 miljoen Duitsers hadden toen 6 miljoen Duitsers de
westelijke gebieden verlaten.*

Wordt er in West-Duitsland aan herinnerd, dat de nazi's hun

eigen landgenoten doodschoten wegens defaitisme? Dat, als gevolg van het feit dat Wrocław in een fortificatie werd veranderd, de bevolking werd gedecimeerd?

In de jaren 1946—1949 werden 2.275.000 personen uit Polen overgeplaatst. Herinnert men er in West-Duitsland aan, dat deze operatie plaats vond volgens de accoorden van Potsdam, met andere woorden, onder een overeenkomst van de vier grote mogendheden?

De Poolse autoriteiten deden wat ze konden om de overplaatsing van de Duitse bevolking in de best mogelijke humanitaire omstandigheden te doen plaats vinden. De gehele operatie stond onder toezicht van geallieerde officieren. Ik erken, dat ondanks alles er enkele gevallen van ruwe behandeling hebben plaats gevonden, maar denkt U zich eens de Poolse gesteldheid in in deze na-oorlogse jaren”.

Er is geen twijfel aan, dat in West-Duitsland de intensieve propaganda van de zogenaamde „vluchtelingenorganisaties” en van de extreme pers een onderdeel is van het streven om de „vluchtelingen” in een voortdurende staat van spanning te houden en een illusoire hoop te voeden, dat zij ooit nog eens naar de oude gebieden zouden kunnen terugkeren.

Aan de ene kant geschiedt dit door het aanwakkeren van sentimentele gevoelens door het publiceren van herinneringen, foto's van vroeger, nationalistische bijeenkomsten in folkloristische kledij enz.; anderzijds door het scheppen van een verdraaid en lasterlijk beeld over de huidige situatie in die gebieden en de belofte om bij terugkeer weer de beschikking over grond en andere bezittingen te krijgen.

Lange jaren van leven in West-Duitsland, integratie met de nieuwe omgeving, nieuw verkregen betrekkingen en sociale posities doen echter toch sterker hun invloed gelden dan de gehele propaganda-machinerie.

De banden van de „vluchtelingen” met hun nieuwe omgeving worden sterker en zij hebben in wezen een nieuw land gevonden, waardoor ook het verlangen naar terugkeer verflauwt.

Dat geldt vooral voor de jongeren, die in West-Duitsland werden geboren of er op jeugdige leeftijd heengingen.

Volgens een Westduitse socioloog toont echter ook de oudere generatie steeds minder verlangen terug te keren en leeft onder de verschillende sociale groeperingen dit verlangen onder de vakarbeiders het minst. ²⁾

²⁾ De hoofdredacteur van het blad „Der Stern” schreef op 15 november 1965:

„Volgens gedetailleerde inlichtingen zou slechts 18 pct van de vluchtelingen teruggaan, zelfs in het geheel onmogelijke geval dat hun Oostduitse vaderland weer aan een niet-communistisch Duitsland zou toevallen. Dit is een duidelijk bewijs, dat de vluchtelingen het probleem met veel minder emotie benaderen dan de functionarissen van de vluchtelingenorganisaties zouden willen doen geloven. Voor de Bondsregering zou dit voldoende aanleiding moeten zijn om bemiddelingsbesprekingen met de Polen te beginnen zonder vrees voor repercussies op binnenlands politiek terrein”.

Dit stelt dan ook de vooringenomenheid van de vluchtelingen-propaganda in een bijzonder daglicht. Het memorandum van de Evangelische kerk zegt:

„De discussies over het „recht op de Heimat” en over de kwesties van de Duitse politiek ten opzichte van het Oosten, gaan gebukt onder een niet nuchter pathos en zijn ontoereikend in hun zakelijke inhoud. Vele openbare uitingen doen vermoeden, dat deze op gespannen voet staan met de werkelijke overtuigingen. Daarom moet de kerk ervoor opkomen, dat de principiële kwesties van de Duitse Oost-politiek zo zorgvuldig mogelijk getoetst en eventueel opnieuw geformuleerd worden”.

Niettemin komt ook het memorandum hier en daar tot dergelijke onzakelijke uitlatingen, wanneer het bijvoorbeeld niet spreekt over overplaatsing, maar over „verdrijving” uit die gebieden, die een „onwettig karakter” zou hebben.

Het belangrijkste is en blijft evenwel, dat ten aanzien van de Oder-Neisse-grens de volgende opmerkingen worden gemaakt:

„De Poolse staat heeft na zijn bittere historische ervaringen tegenover Duitsland een toenemend recht op veiligheid en moet daarom ook die grenzen kunnen kiezen, die hem de grootste mate aan zekerheid garanderen . . . Een volledig herstel van de oude bezitstoestand, die in de eerste jaren na 1945 nog mogelijk zou zijn geweest, is twintig jaar later onmogelijk, omdat zij Polen in zijn bestaan zou bedreigen, wat Duitsland zoals gezegd, dient te respecteren”.

Uiteraard kan men er niet aan voorbijgaan, dat er in de westelijke en noordelijke gebieden van Polen, nu ongeveer 9 miljoen Polen wonen. Van hen is er ook bijna de helft geboren. De gebieden zijn in de afgelopen twintig jaar nauw geïntegreerd met andere Poolse gebieden en ondergaan een dynamisch proces van economische, sociale en culturele ontwikkeling.

In mei 1965 werden er feestelijkheden gehouden ter gelegenheid van het feit, dat de gebieden twintig jaar geleden bij Polen terugkeerden. Daarbij waren er ook religieuze feesten in de Poolse episcopaten Olsztyn, Szczecin en Opole, waarbij er blijk van werd gegeven dat het standpunt van de Poolse regering wordt gedeeld. De bisschop van Warmia publiceerde een herderlijk schrijven, waaruit bleek, dat een positieve houding wordt aangenomen tegenover de Oder-Neisse-grens.

Deze grens is formeel niet door het Vaticaan erkend, maar Paus Joannes XXIII sprak eens tegenover de Poolse bisschoppen over de „westelijke gebieden, die na eeuwen werden terugverkreten”, hetgeen in tegenspraak stond met uitlatingen van Pius XII tegenover Duitse katholieke leiders.

De Poolse bisschoppen spraken bij het twintigjarige feest de hoop uit, dat het geschil over de grens vroeger of later zou worden opgelost in overeenstemming met de bestaande situatie. Dit standpunt werd fel vanuit West-Duitsland bestreden.

Daarna, ten tijde van de laatste fase van het Concilie in Rome

is er evenwel een briefwisseling gepubliceerd tussen de Poolse en Duitse (Westduitse en DDR) bisschoppen, waarin de Poolse bisschoppen de fundamentele rechten van Polen op de gebieden achter de Oder-Neisse niet verdedigen.

In Polen is er veel critiek op deze briefwisseling gebracht, waarbij ook door katholieke groeperingen de houding van de bisschoppen werd veroordeeld.

De Poolse regering gaat er van uit, dat het aanknopen van diplomatieke betrekkingen met de Westelijke mogendheden betekent, dat zij de soevereiniteit van Polen over het gehele huidige grondgebied erkennen. Zij dringt er op aan, dat de Westelijke landen de Pools-Duitse grens ook officieel erkennen.

Officiële erkenning van de westelijke Poolse grenzen door het Westen zou een daad zijn, die de vrede bevordert in Europa, omdat zij een slag zou betekenen tegen de agressieve Westduitse krachten, zo kan men dit standpunt omschrijven.

Vuurhaard van conflicten

West-Duitsland is als gevolg van de imperialistische politiek van de heersende monopolistische krachten de vuurhaard geworden voor conflicten, die zijn nabuurstaten direct bedreigen. Daarom moet de gang van zaken in West-Duitsland, de doeleinden en de diplomatieke manoeuvres van zijn regeerders vóór alles in de aandacht staan.

Het is noodzakelijk een uitgebreide en diepgaande kennis te vergaren van de tendenties, die in politiek en economisch opzicht in West-Duitsland de overhand krijgen.

De klassenstructuur is niet gewijzigd en de grote monopolies vertegenwoordigen — evenals in het verleden — de potentieel belangrijkste en in reactionaire zin optredende kracht.

Er heeft een voortschrijdend proces van concentratie plaats, hetgeen tot gevolg heeft, dat een honderdtal mannen aan de top van de economie alle macht in hun handen concentreren.

Enkele banken controleren het economische leven.

De Deutsche Bank (met Hermann Josef Abs) is met een kapitaal van 350 miljoen Duitse Mark en een balansbedrag van bijna 15 miljard de grootste van de drie meest invloedrijke monopoliebanken.

Op de tweede plaats komt de Dresdner Bank met een kapitaal van 245 miljoen Mark en een balansbedrag van 12 miljard.

De „kleinste”, de Kommerzbank, beschikt dan altijd nog over een kapitaal van 225 miljoen Mark en een balansbedrag van tien miljard mark.

Met elkaar en met de grootste industriële concerns vervlochten, oefenen deze drie banken met 1,2 miljard eigen aandelenbezit en ongeveer 5,8 miljard aan depositobeleggingen uit het kapitaal van hun clientèle beslissende invloed uit op de Westduitse economie.

Alleen al de leden van de directie en de raad van commissarissen van de Deutsche Bank hebben 51 leidende posities in het Westduitse staatsapparaat, 57 in internationale staatsmonopo-

listische instellingen, 52 in ondernemersbonden en organen voor de buitenlandse handel en 77 in kamers van koophandel en industrie.

Het zijn de vertegenwoordigers van de reusachtige monopolies, die in het verleden de agressieve politiek van het Duitse imperialisme bepaalden en nu ook weer uit alle macht het militarisme versterken.

Zij streven er in het binnenland naar om de „Notstandsgesetze” (de wet op de uitzonderingstoestand) door te voeren, teneinde de democratie verder te beperken en gemakkelijker eventuele oorlogsavonturen te kunnen voorbereiden.

Deze gevaren van het Westduitse militarisme nopen tot de grootste waakzaamheid.

De internationale krachtsverhoudingen zijn ongunstig voor het revanchisme, maar hoe de gang van zaken uiteindelijk zal zijn, hangt in grote mate af van de ontwikkeling in de Bondsrepubliek zelf.

De strijd tegen het revanchisme is een politieke strijd, die vooral in West-Duitsland zelf gestreden moet worden. Het alleen maar dreigen met vernietiging van Westduitse steden en industriecentra in geval van oorlog, zoals in het verleden met name door Chroestsjow herhaaldelijk gedaan werd, terwijl tegelijkertijd naar de Westduitse imperialisten gelonkt werd en een Adzjoebaj de lof zong van de machthebbers in Bonn, kon geen positieve resultaten opleveren. Het gaat er toch om de Westduitse imperialisten te beteugelen *voordat* zij iets kunnen ondernemen, dat wil zeggen, om democratische veranderingen tot stand te brengen door nu de krachtsverhoudingen ten gunste van de vrede en de democratie te verschuiven.

Een reeks vertegenwoordigers uit kringen van kunstenaars en intellectuelen treedt op tegen de revanchistische praktijken en tegen de overspannen eisen tot herstel van de grenzen.

Mensen als Paul Schallück, Peter Weiss, Heinrich Böll e.a. geven zowel in hun literaire werken als in hun dagelijkse publieke activiteiten uiting aan hun verlangen naar een nieuwe politiek. Cabarets als „Das Kommödchen” (met een Loren Lorenz, die voor de Nederlandse televisie reeds tweemaal optrad) geselen de vluchtelingenorganisaties en de geest van het nazisme.

Voorals de betekenis van de vakbeweging (DGB) neemt toe, niet alleen op economisch en sociaal terrein, maar ook ten aanzien van het politieke leven in West-Duitsland.

Het vakverbond verzet zich krachtig tegen de invoering van de Notstandsgesetze en heeft zich uitgesproken tegen de atoombewapening van West-Duitsland. De reactionaire CDU heeft geen twee-derde meerderheid voor het doorvoeren van de Notstandsgesetze kunnen behalen en is bij de verkiezingen vorig jaar september ook niet geslaagd in haar opzet een absolute meerderheid in het parlement te veroveren.

Terwijl er dus tekenen van groeiend verzet zijn, mag men er aan de andere kant niet de ogen voor sluiten, dat er zich nog geen krachtig georganiseerde doelbewuste beweging aftekent.

Met intimidatie en met ondemocratische maatregelen trachten de revanchistische kringen de ontwikkeling van de progressieve beweging te blokkeren.

Een verandering in de politieke situatie in West-Duitsland zal vooral afhangen van het optreden van de arbeidersklasse.

De invloed van de vakbeweging doet zich in de grote steden en in de arbeiderscentra in het industriële hart, het Ruhrgebied, al duidelijk gevoelen. De toestand wordt echter gecompliceerd en nadelig beïnvloed door het ontbreken van een leegaal optredende, met een heldere politiek uitgeruste marxistisch-leninistische partij.

Eén van de eerste eisen van de democratie is daarom het opheffen van het verbod van de KPD, die leiding zou kunnen en moeten geven aan het groeiende onbehagen.

Dit verbod wordt nu gebruikt voor de onderdrukking en bestrijding van ook andere democratische en progressieve krachten.

De gevaren, die Europa en de wereld uit Bonn bedreigen, zijn groot. Daarom juist is het van het allergrootste belang alles te doen, opdat de krachten in West-Duitsland die zich tegen militarisme en revanchisme richten, de gelegenheid krijgen zich te ontwikkelen en hun gewicht in de schaal te werpen.

JOOP MORRIËN

Galbraith als profeet van het Amerikaanse „neo-kapitalisme”

Weinigen onder hen die zoeken naar een bruikbare ideologie voor het moderne Amerikaanse kapitalisme hebben zo'n reputatie en zoveel lezers verworven als John Kenneth Galbraith. Van Schotse afkomst en Canadees van geboorte, jarenlang mederedacteur van het tijdschrift „*Fortune*”, onlangs nog ambassadeur van Kennedy in New Delhi en professor in de economische wetenschap aan de Harvard Universiteit, heeft hij een geluid doen horen dat zeer in de smaak viel bij de zogenaamde „ruimdenkende” of „progressieve” verdedigers van het kapitalisme. Dank zij de leesbaarheid en de briljante stijl van zijn proza heeft hij zich een gehoor verschaft, dat veel groter is dan dat van de leidende Amerikaanse economen van dit ogenblik, die vaak opvallen door het alleen voor ingewijden bestemde taalgebruik en het bombastische van hun stijl. Zijn reputatie is zodanig, dat velen zijn ideeën origineler achten dan in feite het geval is. Ronduit gezegd, hij heeft ideeën uitgewerkt en voor een bredere lezerskring toegankelijk gemaakt, die, óf bij de deskundigen al langer bekend, óf opgesloten waren in de „nieuwe” economie van deze laatste twintig jaar.

Toch moet hem nagegeven worden, dat hij twee belangrijke begrippen heeft uitgewerkt: De „tegenwicht biedende kracht” (countervailing power) en de „overvloedsmaatschappij” (affluent society), begrippen die in brede kring zijn aanvaard. Ook heeft hij voorstellen op het gebied van de economische politiek gedaan, die de wensen van een deel van de ruimdenkende intelligentsia en de „progressieve” zakenlieden en politici tot uitdrukking brengen. Galbraith's doel is: het kapitalisme verdedigen en het aanvaardbaarder maken voor het volk. Zijn methode: de typische aanpak van het Amerikaanse pragmatisme¹⁾ — heeft het uitwerking?

Galbraith's boeken zijn met gejuich begroet, niet alleen door de ruimdenkende verdedigers van het kapitalisme, maar ook — en onverwacht is dit niet — door de sociaaldemocratische theoretici. Het is allereerst nodig om te begrijpen hoe dit komt. Dat brengt met zich mee, dat we de belangrijkste werken van Galbraith moeten nagaan, zijn twee boeken „*American Capitalism: The Concept of Countervailing Power*” (Het Amerikaanse kapitalisme: De gedachte van de tegenwicht biedende kracht) van 1952 en „*The Affluent Society*” (in het Nederlands vertaald onder de titel „*De economie van de overvloed*”, N.V. De Arbeiderspers, Amsterdam 1961), waarvan de eerste druk in 1957 verscheen. Daarnaast heeft Galbraith nog een populaire studie geschreven over de beursineenstorting

¹⁾ Pragmatisme — een in Amerika zeer verbreide filosofische richting, die de waarheid gelijk stelt met het praktisch nut afwerpende, met dat wat voordeel brengt. Waar is dan wat „werkt”.

van 1929 (deze is onder de titel „*De krach van '29*” in 1963 bij De Bussy te Amsterdam in Nederlandse vertaling verschenen) en talrijke meer algemene artikelen en specialistisch werk gepubliceerd. Wij zullen ons in hoofdzaak bezig houden met zijn twee hoofdwerken, die hem invloed hebben verschaft onder een omvangrijk publiek in de middenklassen, en alleen naar andere werken verwijzen, als dit kan dienen om licht te werpen op zijn wezenlijke opvattingen.

Mislukking van de „gewoontewijsheid”

Laten we beginnen met de achtergrond te bezien, waaruit Galbraith naar voren is getreden. Hij is zelf realist genoeg om te weten, dat „economische ideeën, meer dan welke andere ook, een verbinding hebben met de omgeving”. Zelfs de burgerlijke economie wordt heden ten dage gekenmerkt door het optreden van Marx!

De grote schokkende ervaring in het leven van het moderne Amerika was zonder twijfel de grote crisis van de jaren dertig. De grondslagen van het kapitalisme leken ineen te storten, toen de financiële structuur het begaf, de productie scherp daalde en werkloosheid en armoede zich verspreidden onder de bevolking. Er was nauwelijks een arbeider, die niet bangst was dat het werk van deze week het laatste zou zijn; nauwelijks een boer of kleine zakenman, die in deze jaren de ondergang niet voor zich zag. Speculanten, aandeelhouders, fabrikanten, arbeiders en boeren leken tegenover een gemeenschappelijk gevaar te staan. Meer dan dertig jaar later is wat Galbraith de „depressie-psychose” noemt, nog aanwezig. Hij wijst daar voortdurend op, heeft daarom ook een boek geschreven over het uitbreken van de crisis en ziet een herhaling van de depressie als een niet onmogelijke gebeurlijkheid.²⁾ Vanuit de depressie kwam het Amerikaanse kapitalisme in een grote oorlogshausse, die een aanzienlijke uitbreiding van de productie, reusachtige winsten en meer werk betekende. In plaats van opofferingen te eisen, bracht de tweede wereldoorlog goede tijden na een tiental jaren van crisis en werkloosheid. Toch bleef, zoals Galbraith aantoonde, de vrees voor een depressie hangen. Toen de oorlog eindigde, geloofden niet alleen marxisten en socialisten, dat een nieuwe depressie niet ver af was, maar de grote meerderheid van de zakenlieden vreesde hetzelfde. In dit klimaat vonden de ideeën en voorstellen van de Engelse econoom *J. M. Keynes*³⁾ snel aanvaarding.

²⁾ Ofschoon Galbraith van mening is, dat de veranderingen in de bankwetten en de verbetering van andere economische zwakten de mogelijkheid van een financiële paniek in de onvang van 1929 hebben vermindert, sluit hij haar niet geheel uit. Zie de laatste hoofdstukken van „*De krach van '29*”.

³⁾ John Maynard Keynes (1883—1946) zette zijn theorieën uiteen in zijn beroemd geworden boek „*The General Theory of Employment, Interest and Money*” (Algemene theorie van werkgelegenheid, rente en geld), dat in 1936 verscheen. Hij bepleitte staatsingrijpen, een politiek van goedkoop geld en een geleidelijke inflationistische ontwikkeling om de gebreken van het kapitalistische stelsel te herstellen.

Galbraith vat het nieuwe van deze leer als volgt samen: „Depressie en werkloosheid zijn geenszins abnormaal. Integendeel, de economie kan een evenwicht vinden op ieder peil.” (American Capitalism, p. 82)⁴⁾. De eerste regel voor de moderne verdediger van het kapitalisme is dit schijnbaar vernietigende punt toe te geven. Terwijl vóór Keynes in het algemeen werd gesteld, dat werkloosheid en surplus-capaciteit tijdelijke abnormiteiten waren die door staatsingrijpen alleen verlengd zouden worden, werd nu aanvaard dat ze zonder staatsingrijpen waarschijnlijk onvermijdelijk waren.

Er was geen automatisch, zich zelf regulerend, onpersoonlijk mechanisme, dat het evenwicht deed ontstaan of in die richting werkte, ook niet bij volledige werkgelegenheid en productie op optimale capaciteit. Het kapitalisme had zelfs, zo stelden enige volgelingen van Keynes, ingebouwde stagnatie-kenmerken. Zij die optimistischer waren, wezen toch op de noodzaak dat de staat de economie voortdurend in de gaten moet houden, om de tendenties tot depressie die vroeger of later tot uitdrukking zouden komen, tegen te houden of te corrigeren. Maar het feit deed zich voor, dat de verwachte na-oorlogse depressie zich niet voltrok en de economische activiteit spoedig merkbaar werd beïnvloed door de Koreaanse oorlog en de gehele militarisering in de koude oorlog van de jaren vijftig en zestig.

Wat bij Galbraith vooral duidelijk naar voren treedt, is de pragmatische aard van zijn benadering. Ofschoon in theoretische termen uiteengezet, is voor hem de opvatting van Keynes vooral aantrekkelijk, omdat ze in overeenstemming lijkt te zijn met de feiten en een politiek aangeeft die „werkt”. Hij neemt bijvoorbeeld niet in overweging, dat de grote crisis zich voordeed in een economie, die reeds geheel verschillend was van het model van de vrije markteconomie dat de meeste economen hanteerden. De gevolgen van de eerste wereldoorlog, de wanorde op valutagebied en de staatspolitiek hadden reeds oneindig veel verwringingen gebracht en de economie open gelegd voor schokken, buiten zelfs die, welke het kapitalisme uit zichzelf al voortbracht.⁵⁾

Het kapitalisme van de 20ste eeuw was nooit zo „zuiver” als in het klassieke model werd gesteld. Maar er was lange tijd nodig voor dit model werd opgegeven en er was een grote crisis vereist om het als beeld van de werkelijkheid te breken. In feite was er niet alleen geen evenwichtsmechanisme om de depressie-tendenties te corrigeren, zoals Keynes liet zien, maar dit model, dat de economen gebruikten om te kunnen begrijpen wat zij als de realiteit van de kapitalistische orde zagen, was

⁴⁾ Ook vele sociaaldemocratische theoretici aanvaardden de Keynesiaanse formules. Hier was een leer, die toonde dat het kapitalisme bruikbaar kon worden gemaakt met een geringe mate van staatscontrole. Ofschoon ook in zakenkringen staatsinterventie wordt geaccepteerd, die alleen door vreemdsoortige extremisten kan worden gezien als „sluipend socialisme”, zijn er daar toch velen die niet bereid zijn Keynes tot het uiterste te volgen.

⁵⁾ Dit wordt benut door de pro-kapitalistische tegenstanders van Keynes, die zich keren tegen alle vormen van staatsingrijpen in de economie en willen terugkeren tot de „vrije markt”.

volstrekt ontoereikend in zijn onderstellingen.

Was het mogelijk om deze onderstellingen los te laten — in ieder geval die welke niet langer geldig waren — en toch binnen het raam van de burgerlijke theorie een rationele theoretische verdediging van het kapitalisme op te bouwen? Of Galbraith zich deze vraag nu wel of niet gesteld heeft, zijn werken zijn een poging om er bevestigend op te antwoorden. Zijn vernietigende critiek op wat hij de „gewoontewijsheid” noemt, is niets meer dan het wegwerpen van dat wat niet langer houdbaar is in de oude verdediging van het kapitalisme. Galbraith beziet het systeem zoals het is, aanvaardt en rationaliseert enkele aspecten ervan en verklaart dat overduidelijke gebreken verholpen kunnen worden door een daartoe strekkende politiek. Aldus brengt hij een verdediging van het kapitalisme, die meer in overeenstemming is met de behoeften van het ogenblik dan die van de oude „laissez faire”-school van de liberale economie.⁶⁾

Vooruitlopend op ons betoog kan al gezegd worden, dat Galbraith optreedt voor het behoud van de privé-eigendom, onderworpen echter aan staatsingrijpen om de anarchie van de markt te verzachten, grote depressies te voorkomen en armoede weg te nemen.

Het economische liberalisme van de oude stempel, dat een product was van het kapitalisme in zijn periode van uitbreiding en rijpheid, heeft nu weinig aanhangers. Een terugkeer tot een volledig vrije markt heeft weinig aantrekkingskracht op de zakenlieden en wordt niet langer als een gunstige politiek beschouwd.

Voor de economen van Galbraith's generatie (hij werd geboren in 1908) was het echter nodig om dit bewust te verwerpen, want tot 1930 overheerste het oude liberalisme nog op de universiteiten. Het marxisme was bijna onbekend en slechts weinigen waren, vóór Keynes, kettens genoeg om de heilige wetten aan te vallen. In de dertiger jaren kwam de verandering en niet alleen op het gebied van de conjunctuurtheorie. In de prijstheorie, vaak met de onjuiste naam waardetheorie getooid, werden vernieuwingen aangebracht, die haar dichter bij de werkelijkheid brachten.

De prijstheorie veronderstelde een toestand van volledige concurrentie, waarin een ieder goederen kan aanbieden en vele verkopers staan tegenover vele kopers, zodat geen van hen door zijn optreden de marktprijs kan beïnvloeden. De prijs was een gegeven, dat tot stand kwam door het optreden van autonome krachten van vraag en aanbod.

Van de andere mogelijke markt vormen werd alleen het monopolie, — de markt met één verkoper, — onder ogen gezien. Terwijl Marx in het kapitalisme al de tendentie had ontdekt om te gaan naar een toestand, waarin één kapitalist in het proces van de concurrentie vele anderen verslond, duurde het tot de jaren dertig voor de burgerlijke economische theorie in

⁶⁾ „Laissez faire, laissez aller” (Laat doen, laat gaan) is de klassieke liberale leuze, die moet aangeven dat als de staat zich overal buiten houdt, het juiste evenwicht zal worden gevonden.

staat was een analyse te geven van de krachten die dan de prijs zouden vormen, d.w.z. tot het moment dat de volledige concurrentie praktisch in grote delen van de industrie was verdwenen.⁷⁾

De nieuwe theorie van de onvolledige of monopolistische concurrentie trachtte situaties te behandelen, waarin een klein aantal verkopers de prijs kon beïnvloeden. Zulke marktsituaties waren altijd onstabiel en bovendien was de prijs vaak onbepaalbaar, omdat ze werd vastgesteld als gevolg van invloeden die niet op de gebruikelijke manier economisch geanalyseerd konden worden. De theoretici toonden verder nog aan, dat zulke situaties zouden leiden tot grote verkoopkosten (reclame e.d.), tot overbodige capaciteit en andere verspilling.

De prijstheorie, die voordien de tendentie had om aan te tonen, dat op de vrije markt goederen en diensten op de best mogelijke manier werden verdeeld, waarbij de productiefactoren werden beloofd in overeenstemming met hun bijdragen tot de productie, dreigde nu alle tucht omver te werpen. De economen moesten, als Galbraith, toegeven dat de meest typische marktsituatie is dat de markt werd overheerst door een klein aantal grote bedrijven, waarvan elk groter en permanentier probeert te worden. Zulke bedrijven produceren goederen, die wezenlijk gelijk zijn en trachten hun eigen klantenkring te vormen door de consument aan de producent te binden met behulp van reclamecampagnes. De keus van de consument is niets meer dan het uitzoeken van één der verschillende verpakkingen voor in feite hetzelfde artikel. Alle oude waarborgen van de wedijver op de markt schenen te zijn verdwenen. Aan de andere kant was het doelloos om maatregelen voor te stellen om de grote bedrijven te ontbinden en opnieuw, bij de wet, voorwaarden te scheppen voor de volledige concurrentie.

De „tegenwicht biedende kracht”

Galbraith heeft nu uit deze toestand een beetje troost geput door het begrip van de „tegenwicht biedende kracht” te „ontdekken”. Als aanvaard moet worden, dat de grote corporaties er gekomen zijn om te blijven bestaan en het oligopolie — de overheersing van de macht door een klein aantal grote bedrijven — bijna overal tot regel is geworden en als het Amerikaanse kapitalisme dan niet langer verdedigd kan worden in de termen van de markt met de vrije concurrentie, dan moeten er andere deugden gevonden worden en Galbraith doet dit uitvoerig in zijn boeken.

Volgens zijn theorie geeft het grote bedrijf, dat werkt in de

⁷⁾ Als marxisten de term „monopolie-kapitaal” gebruiken, bedoelen ze niet dat er slechts één bedrijf is in iedere bedrijfstak, maar dat er een tendentie is naar het monopolie als resultaat van de strijd tussen een klein aantal grote bedrijven. De concurrentie zelf leidt in de praktijk tot een strijd waarin de grote kapitalen de kleinere verslaan. De burgerlijke economen wendden hun ogen van dit proces af tot hun theorie zo ver van de werkelijkheid af kwam te staan, dat ze niet langer zo konden doorgaan zonder zich belachelijk te maken.

markt met onvolledige concurrentie, de enige grondslag om de research en de technische ontwikkeling, die onscheidbaar zijn van de moderne industrie, te kunnen voortzetten. De uitgaven hiervoor zijn zo groot, dat ze alleen ondernomen kunnen worden als het bedrijf een aanzienlijk deel van de markt beheerst en de kosten teruggehaald kunnen worden uit de verkoop, vóór de prijzen door concurrentie omlaag worden gedwongen. Terzelfder tijd is dan het voortbestaan van concurrentie de drijfveer om technische veranderingen tot stand te brengen. Deze verandering is vereist voor het succes. Iedereen keurt technische ontwikkeling goed. Galbraith heeft zich ingespannen om aan te tonen, dat de bestaande structuur van de Amerikaanse industrie zeer gunstig is voor de technische ontwikkeling en daarmee heeft hij de heren van de big business een onschatbare rechtvaardiging gegeven.

Galbraith legt weinig nadruk op het misbruik van economische macht door de grote corporaties en doet alle moeite om beperkingen van hun macht te ontdekken. De oude zelf-regulerende functies van de markt zijn ongelukkigerwijs niet langer actief. Maar, voordat iemand kan beginnen met het slaan van spijkers in de doodkist van het kapitalisme, heeft Galbraith een „verborgen hand” ontdekt die in een nieuwe vormomging, als „tegenwicht biedende kracht”, het algemeen welzijn dient. Sterke verkopers worden beteugeld door andere sterke verkopers of door sterke kopers. Grote industriële bedrijven kopen hun grondstoffen van andere grote firma's en verkopen aan grote distributiebedrijven. Zij gebruiken arbeidskrachten die georganiseerd zijn in machtige vakbonden en moeten voortdurend over hun schouder kijken naar verschillende regeringsinstanties die hun gedrag beïnvloeden of dreigen in te grijpen om hun het gebruik maken van een monopolistische positie te verhinderen.

Dit heeft opnieuw het aan de gehele redenering eigen goedpratend effect. Weliswaar wordt gewezen op het bestaan van uitzonderingen en worden bepaalde voorwaarden genoemd, doch de algemene conclusie is duidelijk genoeg. De „tegenwicht biedende kracht” verhindert machtsmisbruik; ze oefent de regulerende functie uit die voorheen werd vervuld door de vrije markt. De staat komt tussenbeide, niet om de werking van de concurrerende krachten te beknotten, — dat heeft het zakenleven zelf al gedaan, — maar om het regulerende vermogen van de „tegenwicht biedende kracht” te behoeden en waar mogelijk uit te breiden. De economen hadden vroeger de gewoonte om tot de staat te zeggen, dat hij zich er buiten moest houden; nu wordt gezegd dat hij van tijd tot tijd de boksring in moet om de wedijverenden in evenwicht te houden. De staat zou zo het kapitalisme van zelfvernietiging kunnen afhouden.

Galbraith noemt dit „een rechtvaardiging in negatieve zin van het in privé-handen laten van het gezag over de productiebeslissingen”. Iedere uitbreiding van staatsingrijpen of van openbaar bezit wordt een zuiver pragmatische kwestie. Galbraith is geen dogmaticus: het kan nodig zijn dat de staat privé-be-

slissingen controleert en optreedt om een crisis te verhinderen. Hij stopt de term „kapitalisme” niet in de doofpot. Van zijn standpunt uit aanvaardt hij het kapitalisme, omdat het resultaten heeft; hij wil de fouten wegnemen en maximale speelruimte openen voor „gedecentraliseerde beslissingen”, d.w.z. voor de besluiten van hen die de productiemiddelen privé bezitten en controleren.

Galbraith heeft aldus, zo kan men zeggen, een rechtvaardiging ontdekt voor de belangrijkste objectieve tendenties die in de laatste tientallen jaren in het Amerikaanse kapitalisme werkzaam zijn. De tendentie naar het monopolie beschouwt hij als onweerstaanbaar en als weldadig. Staatsingrijpen wordt als onvermijdelijk en noodzakelijk gezien om het stelsel te redden voor zijn eigen excessen, of het nu om depressie of inflatie gaat. Dit is niet meer het zuivere liberale geloof van vroeger, maar de stem van de uit de droom geholpen intellectueel die verliefd is op het voldongen feit. Het is van belang erop te wijzen, dat ofschoon hij de oude zelfregulerende theorie van het kapitalisme aan stukken scheurt, Galbraith tevens poogt er zoveel mogelijk van te behouden. Hij is minder een vernieuwer dan het op het eerste gezicht lijkt. Het is onnodig te zeggen, dat hij het kapitalisme wil laten functioneren. Het gaat niet om het omschrijven of analyseren van het kapitalisme. „Kapitalisme” is voor hem eenvoudigweg wat er in de Verenigde Staten bestaat. Hij is niet geïnteresseerd in de structuur of in de „bewegingswetten”, hij wil het alleen maar werkzaam laten zijn. Dit is dus zuiver pragmatisme. Hij heeft enige aspecten van het kapitalisme opzij geworpen die andere verdedigers als essentieel zouden zien. Hij oefent krachtige critiek op de fouten en zwakke zijden. Hij kan zelfs voor enkele punten van zijn uiteenzetting de instemming van links verwerven. Toch is het totale beeld dat van een verdediging. Galbraith is een apostel van wat in Europa het „neo-kapitalisme” wordt genoemd.

De maatschappij der verbruikers

De belangrijkste hedendaagse verdediging van het kapitalisme berust op de bekwaamheid van dit stelsel om goederen af te leveren, op het geroemde vermogen ervan om de „economie van de overvloed” te kweken. Dit was de titel van Galbraith's tweede belangrijke werk dat lange tijd een best-seller in de Verenigde Staten was. Hier vinden we opnieuw de critiek op de „gewoontewijsheid” van de klassieke economie en een verdere uiteenzetting over het Amerikaanse kapitalisme.

Zoals we reeds gezien hebben, houdt Galbraith zich hoofdzakelijk bezig met de vorming van de marktprijs en de handhaving van de vraag. Zo benaderen de meeste burgerlijke economen de vraagstukken van het kapitalisme. In zoverre de „tegenwicht biedende kracht” enige betekenis heeft, toont zij deze op de markt in de prijzen, waartegen goederen en diensten worden geruild. Zo houdt bijvoorbeeld de druk van sterke kopers op sterke verkopers de prijzen lager dan ze anders ge-

weest zouden zijn. Maar onder het kapitalisme is de werkelijk belangrijke economische strijd verbonden met het verwerven van meerwaarde en de verdeling daarvan onder de verschillende delen van de bezittende klasse. Vakbonden kunnen de arbeiders in staat stellen om een hoger loon te verkrijgen dan in individuele arbeidscontracten zou zijn behaald, maar dit laat de fundamentele machtsverdeling onaangeraakt en verhindert de uitbuiting niet.

Er kan geen objectieve analyse van het kapitalisme gegeven worden, als de fundamentele productieverhoudingen niet in de overweging worden betrokken: de verhouding tussen de bezitter van de productiemiddelen en hen die niets hebben om te verkopen dan hun arbeidskracht. De strijd tussen het kapitaal, als sociale macht, en de arbeidersklasse heeft betrekking op de inspanningen van de eerste om een surplus uit de andere te halen. De resultaten die de arbeidersklasse kan behalen, zijn aan zekere grenzen onderworpen, ongeacht het bestaande loonpeil. Deze verhouding, die eigen is aan het kapitalistische regime, moet onderscheiden worden van de relatieve graad van gemonopoliseerdheid van de verschillende producenten die trachten de meerwaarde op de markt te realiseren. „De monopolieprijs van zekere waren zou alleen een deel van de winst van de andere warenproducenten overbrengen op de waren die een monopolieprijs hebben. De plaatselijke verstoring in de verdeling van de meerwaarde onder de verschillende productieve sferen zou indirect plaats hebben, doch zou de grens van deze meerwaarde zelf onveranderd laten.” (Marx, „Das Kapital”, Deel III, ed. van 1956, blz. 917).⁸⁾

Galbraith houdt zich natuurlijk niet bezig met de productie van meerwaarde of de verdeling daarvan.⁹⁾ Zijn „overvloedsmaatschappij” wordt hoofdzakelijk afgeschilderd als een maatschappij van verbruikers, die meer of minder, zij het nog in ongelijke mate, verzadigd zijn. Hij neemt eigenlijk aan, dat het productieprobleem is opgelost. Reclame spoort de verbruikers aan om goederen te kopen die ze eigenlijk niet nodig hebben. Hij verwerpt de opvatting van sommige economen dat geen behoeftenscala kan worden opgesteld; toenemende productie leidt tot de bevrediging van minder dringende behoeften — behoeften die in feite zijn geschapen door de eisen van de productie zelf. Hij tracht het probleem te behandelen los van de werkelijke bewegingskracht van het kapitalisme: de noodzaak om meerwaarde te verkrijgen en die te realiseren door markten te vinden voor de waren waarin ze belichaamd is. Hij gispt de gedachte dat de productie van overheersend belang is, doch is niet in staat te verklaren waarom dit dan zo'n machtige gedachte is. Hij heeft ongelijk als hij het prestige van de productie ziet als afhankelijk van het prestige van de goederen. De kapitalist produceert niet om de behoeften te bevre-

⁸⁾ Hierbij spelen natuurlijk de gevolgen van de imperialistische uitbuiting een rol, waarmee bij een volledige analyse rekening dient te worden gehouden.

⁹⁾ Dit is het fundamentele verschil van alle variëteiten van de burgerlijke economie en de marxistische politieke economie.

digen — dat is een bijkomstigheid —, hij produceert om winst te maken. Als hij denkt meer winst te kunnen behalen door meer te verkopen, dan tracht hij de productie op te voeren. Maar hij moet verkopen, hij moet markten hebben. De reclame dient om de markt voor zijn product te handhaven en uit te breiden. De verkoop op afbetaling, waaraan Galbraith een hoofdstuk wijdt, heeft hetzelfde doel. De bestaande inkomensverdeling als gegeven beschouwend, proberen de producenten de verbruikers ertoe te brengen om de goederen weg te doen voor ze versleten zijn en te streven naar de bevrediging van steeds grilliger behoeften. Markten die zijn geschapen door middel van publiciteit en worden gehandhaafd door verkoop op credit zijn wezenlijk onstabiel. Terzelfder tijd blijken vele fundamentele behoeften geheel onbevredigd. Ook al ziet Galbraith het probleem van de armoede in de Verenigde Staten niet geheel voorbij, hij tracht toch de betekenis ervan te miniseren.

Galbraith verbergt de zwakheden van het moderne kapitalisme niet. Zijn boeken zijn meer propagandistische verhandelingen ten gunste van de maatregelen die hij voorstelt om deze zwakheden te verhelpen. Maar wel tracht hij aan te tonen, dat het kapitalisme vele van zijn oude zwakheden al heeft teniet gedaan, bijvoorbeeld aangeboren armoede en onveiligheid voor de arbeidersklasse, en dat kan blijven doen door middel van een daartoe geëigend staatsoptreden. Hij ondersteunt daarbij Keynesiaanse voorstellen om werkloosheid te verhinderen door de koopkracht op peil te houden en openbare werken uit te voeren. Terecht kritisch ten aanzien van vele consumptieve uitgaven in een maatschappij, waarvan de openbaar verschaften diensten armelijk en ontoereikend zijn, lijkt hij „progressief” te zijn ten opzichte van de conservatieve tegenstanders van staatsoptreden. Het is deze nadruk, die hem zo populair maakt bij die sociaaldemocratische leiders, die de strijd tegen het kapitalisme hebben opgegeven en naar middelen zoeken om het beter te laten functioneren.

Voor Galbraith worden de vraagstukken van het moderne kapitalisme teruggebracht tot onvolkomenheden in de markt, tot het risico van inflatie bij volledige werkgelegenheid en de noodzaak om de openbare sector uit te breiden om de voorziening met noodzakelijke diensten, die anders niet door de markt gegeven zou worden, te verbeteren.

Dat hij deze stellingen zo uitvoerig argumenteert en zo gedetailleerd dat het vervelend zou zijn als zijn uiteenzettingen niet verlevendigd werden door zijn leesbare stijl, onderstreept de moeilijkheden, waarop zelfs zijn gematigde voorstellen tot de hervorming van het kapitalisme stuiten in het huidige Amerika. Dit laat zien hoe diep-geworteld het wantrouwen is van velen in zaken- en middenstandskringen tegen staatsactiviteit op economisch gebied als een vorm van „kruipend socialisme”. Het lijkt toch overbodig om in een land, dat meer dan zeven miljoen auto's per jaar voortbrengt, te moeten uiteenzetten, dat wegen, verkeerspolitie en ziekenhuisdiensten dienovereenkomstig moeten worden uitgebreid. Doch de conservatieve krach-

ten in Amerika zijn nog heel machtig. De toenemende rol van de staat is eerder een functie van de behoeften in de tijd van oorlog en herbewapening dan een gevolg van een verandering in de algemene opinie. Een voorstander van toenemend staatsingrijpen, als Galbraith, moet aldus zijn standpunt zeer uitvoerig en gedetailleerd uiteenzetten. Zoals hij toegeeft, is het vooral een argumentatie om andere opvattingen kapot te slaan.

Een kraaknet kapitalisme zonder klassenverschillen

Galbraith discussieert met een scherpzinnige, zij het beperkte, intellectuele uitrusting tegen de irrationele krachten in het moderne Amerikaanse kapitalisme, waarachter machtige gevestigde belangen staan. Hij wil een rationeel, kraaknetjes gemaakt kapitalisme, dat de oude opvattingen die geboren zijn uit de economie der schaarste zal verwerpen en de mogelijkheden zal beseffen om tot „overvloed” te geraken. Het is een interessante intellectuele bezigheid, maar ze gaat geheel voorbij aan de fundamentele problemen van het hedendaagse kapitalisme. Veel wat Galbraith in het moderne kapitalisme niet bevalt, zou als grondslag kunnen dienen voor een scherpere aanklacht; en hij laat de uitbuitersaard van de kapitalistische maatschappij en de politieke consequenties die hieruit voortvloeien, geheel buiten beschouwing.

Zelfs Galbraith moet stilzwijgend toegeven, dat een groot deel van de voorspoed van de laatste twintig jaar is gebaseerd op bewapening. Ofschoon hij ergens zegt, dat „wij economisch niet afhankelijk zijn van de wapenproductie”, voegt hij daaraan toe, dat een werkelijk grote vermindering van de bewapeningsuitgaven niet zonder „grondige en nauwgezette planning” tegemoet getreden kan worden.¹⁰⁾

Galbraith weigert de Amerikaanse maatschappij te onderwerpen aan een volledig kwalitatief onderzoek. Hij aanvaardt een economische redenering, waaruit de idee van de uitbuiting van de arbeidersklasse, — hoe hoog het loon bij gelegenheden ook moge zijn, — rigoureuus is uitgesloten. Over het binnenlandse verbruik is hij bij tijden heerlijk voldaan. In zijn „*De economie van de overvloed*” vindt hij dat er op dit gebied weinig te critiseren valt in de Amerikaanse prestaties. Hij neemt aan, dat het probleem van de productie praktisch is opgelost. Hij vraagt zich niet af, waarom er zoveel verspilling en wanorde is in het Amerikaanse leven, waarom onderwijs en andere openbare diensten in dit land van miljonairs-fortuinen en omvangrijke oorlogsbegrotingen worden verwaarloosd. Als hij tot deze diepte doordrong, zou hij verplicht zijn een onderzoek in te stellen in termen van klassenverdeling en van de werkelijke sociale verhoudingen, die de volledige en harmonieuze ontwikkeling van de productiekrachten in dit rijkste land van de wereld belemmeren.

¹⁰⁾ In „The Liberal Hour” (1960). In het Nederlands vertaald onder de titel „Politieke Economie” (Aula-reeks, Utrecht 1964), blz. 32—33.

Galbraith tracht er vooral zorg voor te dragen, dat de economische theorie op één lijn komt met de praktijk en een realistisch analytisch beeld wordt gegeven dan de „gewoontewijsheid” deed. Hij schildert een kapitalisme, waarin de prijsconcurrentie grotendeels is verdwenen en haar regulerende functie op andere wijze wordt vervuld. Hij geeft toe, dat het systeem niet automatisch langdurige depressies verhindert, maar vindt in Keynes’ theorie een voldoende remedie langs de weg van de openbare uitgaven. Hij bewondert het grootbedrijf, beklemtoont de rol van de gesalariceerde directeur en verdedigt een kapitalisme met grote bedrijven, omdat deze in staat zijn de techniek te ontwikkelen en de „overvloedsmaatschappij” mogelijk te maken. Hij aanvaardt de idee van staatsingrijpen om de excessen en onregelmatigheden in de door de markt gecontroleerde sector te verhinderen of te matigen, maar hij is geen voorstander van een planmatige economie. Over het geheel gezien aanvaardt en begroet hij de veranderingen, die het oude kapitalisme van de vrije concurrentie hebben gemaakt tot het staatsmonopolistische kapitalisme. Hij doet dit zonder illusies en met een milde critiek op de reclame en het verspillende verbruik van de rijken: vandaar zijn beroep om te komen tot meer openbare voorzieningen, te financieren uit de belastinginkomsten. Hij wantrouwt het ongebreidelde individualisme, hij wenst een gereguleerd kapitalisme, dat vlot zal lopen en voortdurend zal groeien en waarin professoren kunnen leven zonder afschuwwekkende beelden en luchtjes.

De Amerikaanse theoreticus van het neo-kapitalisme heeft het voordeel, dat hij optreedt in het rijkste kapitalistische land in de wereld. Hij hoeft geen „economische wonderen” te verklaren, die zich pas hebben voorgedaan en misschien heel broos zijn. Het gemiddelde inkomenspeil is al vele tientallen jaren aanzienlijk hoger dan in Europa. Natuurlijk is er sprake van geweest, dat het Amerikaanse kapitalisme weer zou vervallen in een depressie als in de dertiger jaren. Galbraith is zich wel bewust van de vrees die ook in de hoogconjunctuur blijft hangen: zal het opnieuw gebeuren? Hij gaat uit van hoge inkomens, — „de welstand van de gemiddelde mens” — en besteedt weinig aandacht aan de wijze, waarop ze worden verdiend. Hij schrijft hoofdzakelijk voor en over consumenten, op precies dezelfde wijze als de burgerlijke economen het gewoonlijk doen. Het bestaan van de mens als arbeider en de verhoudingen tussen kapitaal en loonarbeid zijn voor hem vraagstukken van geheel ondergeschikte betekenis. Natuurlijk is hij voor „volledige werkgelegenheid” en voor het opheffen van armoede en ontbering; hij wil de ongelijkheid verminderen en de veiligheid verzekerd zien. Doch steeds beziet hij de dingen vanuit een consumentenstandpunt, waarbij hij het bestaan van kapitalistische verhoudingen als aangenomen ziet en ze stilzwijgend rechtvaardigt.

Galbraith’s beperkingen worden heel duidelijk als we een vergelijking maken met Marx. Hij zegt iets over Marx — in „*De economie van de overloed*” is een heel hoofdstuk aan hem gewijd. Bij het lezen ervan krijgt men de indruk, dat het hoofd-

zakelijk voortkomt uit het lezen van de critiek die burgerlijke economen op Marx hebben geoeffend. Misschien heeft hij, net als Labourleider Harold Wilson eens van zich zelf zei, nooit meer dan drie bladzijden van „Das Kapital” kunnen lezen. Maar dit terzijde gelaten, zijn verwijzingen zijn oppervlakkig en conventioneel. Hij stelt Marx voor als een voorstander van de „ijzeren loonwet”, — „in een gewijzigde vorm”. In feite heeft Marx nooit gezegd, dat de lonen niet hoger konden worden en de hoge lonen die in de Verenigde Staten en andere ontwikkelde kapitalistische landen voorkomen, kunnen volledig verklaard worden met de marxistische begrippen. Het loonpeil wordt sociaal bepaald. Het vraagstuk van het imperialisme nog buiten beschouwing gelaten, kan het marxisme best verklaren waarom de lonen van de Amerikaanse arbeider twee of drie maal zo hoog zijn als van de Europese arbeider die hetzelfde werk doet, en nog hoger dan die van een arbeider in India. In alle gevallen echter is er een bovenste grens; Marx is daar heel duidelijk over en die grens is ook heden ten dage overal toepasselijk.¹¹⁾

Tussen de boven- en benedengrens zal het feitelijke loon altijd worden bepaald door vele factoren, in het bijzonder door de verhoudingen tussen de klassen, de omvang van de georganiseerdheid in vakbonden e.d. Het voornaamste verschil tussen de marxistische politieke economie en de economie van Galbraith en zijn burgerlijke collega's is, dat de eerste laat zien dat, hoe het loonpeil ook zijn moge, de arbeider onder het kapitalisme meerwaarde voortbrengt die de bezitter van de productiemiddelen zich toeëigent en die verdeeld wordt onder de verschillende lagen van de heersende klasse. Dat is de hoeksteen van het marxisme. Dit onderscheidt het van alle scholen der burgerlijke economie en van de verdedigers van het neo-kapitalisme, die deze werkelijkheid verbergen achter bladzijden vol met uiteenzettingen over verminderde ongelijkheid, overvloed, tegenwicht biedende krachten en andere opvattingen die ongetwijfeld heel elegant zijn.

Wat Galbraith voorbijziet

Wij hebben gezien, dat Galbraith de klassenverschillen wegvaagt en tussen de regels door laat vergeten dat de een de pro-

¹¹⁾ „De stijging van het loon wordt daardoor beperkt tot grenzen die niet alleen de grondslagen van het kapitalistische stelsel intact laten, maar ook zijn reproductie op uitgebreider schaal verzekeren... Het kan niet anders zijn in een productiewijze, waarin de arbeider bestaat om te voorzien in de behoefte aan zelf-expansie van bestaande waarden, in plaats dat integendeel de materiële rijkdom bestaat om de ontwikkelingsbehoeften van de zijde van de arbeider te bevredigen.” (Marx, „Das Kapital”, Deel I, ed. van 1932, blz. 652—653). Dit is ten volle van toepassing op de Amerikaanse arbeider van thans, ongeacht de relatief hoge lonen die er heersen. Vandaar de tegenstrijdigheden in Galbraith. Onder het kapitalisme, zelfs in zijn meest „overvloedige” vorm (materiële rijkdom) bestaat deze materiële rijkdom niet om „de ontwikkelingsbehoeften van de arbeider” te bevredigen en geen welsprekendheid van mensen als Galbraith kan dit zo doen zijn.

ductiemiddelen bezit en controleert, terwijl anderen niets hebben dan hun arbeidskracht om te verkopen. Hij merkt niet op, dat macht samenhangt met het bestaan van het kapitaal als een sociale kracht, die leeft van zijn bekwaamheid om een surplus te verkrijgen uit de arbeid van de arbeidersklasse. Hij aanvaardt het feit van de uitbuiting niet. We zijn bij hem teruggekeerd tot de theorie van de drie productiefactoren en de beloning van iedere factor in overeenstemming met zijn product (met het grens-product om precies te zijn). Onder het gekleurde licht van nieuwe termen en puntig proza wordt een opgewarmd klikkje opgediend van oude ideeën, die de burgerlijke economen al generaties lang herhalen. Het is juist, we vinden er meer realisme: de aanvaarding van het overduidelijke, een bewuste poging om de nieuwe ontwikkeling in het kapitalisme in het systeem op te nemen, maar de methode en de resultaten blijven hetzelfde. Wetenschappelijke methoden en de wetenschap zelf worden opgegeven ten gunste van vertroostende drogredenen en het weglaten van de hoofdaanklacht tegen het kapitalisme.

Het kapitalisme als stelsel heeft zijn historisch nut al lang achter zich. Maar het leeft nog verder en ontwikkelt zich in overeenstemming met zijn aard, die niet veranderd is. Het „neokapitalisme” baseert zich op de veranderingen en laat de duurzame kenmerken buiten beschouwing, de werkelijke „bewegingswetten” dus die Marx uit de omvangrijke bestudering der gegevens aan het licht bracht.

In feite is zelfs het bestaan van werkloosheid niet het hoofdargument tegen het kapitalisme en is dit ook nooit geweest. Zelfs nu, in weerwil van grote bewapeningsuitgaven, kent het Amerikaanse kapitalisme een groot permanent reserveleger van arbeidskrachten. Het streven naar kapitalistische winst drijft tot mechanisatie en automatisering, die meer en meer arbeiders vervangen, zoals in een volgende conjuncturele crisis duidelijk te zien zal zijn. De heelmiddelen van Keynes zijn, verre van hun werkingskracht bewezen te hebben, niet op grote schaal toegepast, juist door de rol die de bewapening heeft gespeeld. Galbraith en anderen als hij zeggen, dat de bewapening vervangen *kan* worden door iets anders en hieraan is al veel aandacht besteed. Maar dit is niet alleen een economisch vraagstuk. In het huidige tijdperk is het Amerikaanse kapitalisme, welvarend en overvloedig als het is, een deel van een wereldsysteem dat niet langer in opgaande lijn gaat. Het gaat hier niet alleen om een bewapeningswedloop die Galbraith betreurt, maar om onverenigbare sociale stelsels.

De daarmee verband houdende problemen, die Galbraith niet behandelt, zijn legio. Aan het hele vraagstuk van de aard van de Amerikaanse heersende klasse, zijn politiek en problemen wordt bijna stilzwijgend voorbijgegaan. Hij geeft werkelijk een consumentenkijk op Amerika (en om te consumeren moeten er inkomens zijn) en zodoende laat hij het kapitalisme zien als een instrument voor het bevredigen van de behoeften van de verbruikers, eerder dan als een stelsel om meerwaarde te verkrijgen en de macht en de rijkdom van een klasse van grote bezit-

ters te handhaven. Hij ziet niet de sociale macht van het kapitaal — ook al wordt deze nu eerder door een betaalde kracht vertegenwoordigd dan door een eigenaar-ondernemer. Het gaat de marxisten niet om de persoonlijke kwaliteiten van de kapitalisten. Het gaat er om, dat zij als personificatie van het kapitaal de uitbuitende vertegenwoordigers zijn van een stelsel dat de productiekrachten terughoudt en verminkt, zoals het ook de vervreemding van de mens van zijn eigen mogelijkheden veroorzaakt. De huidige „overvloedsmaatschappij” in de Verenigde Staten, waarin in ieder geval een aanzienlijke minderheid geen deel heeft, mag niemand doen denken dat dit beeld is veranderd.

TOM KEMP

„Science and Society”, 1965,4.

De geschiedenis der Nederlandse munten

De vondst van Serooskerke, waar een boer bij het volbrengen van zijn werkzaamheden op een grote waardevolle hoeveelheid munten uit de 17de eeuw stuitte, heeft er op een romantische wijze de aandacht op gevestigd dat de geschiedenis van een land ook nagegaan kan worden aan de hand van het geld dat er in omloop is geweest. De gelukkige vindsters in dit Zeeuwse dorp zijn door middel van de pers, de radio en de televisie in de belangstelling geplaatst, maar tevens de munten die inder tijd, om welke reden dan ook, in de grond zijn verstopt en daar eeuwenlang hebben gelegen. Misschien hebben velen zich hoofdzakelijk afgevraagd hoeveel de gevonden munten nu wel zouden opleveren, maar hoe belangrijk dat ook voor de betrokkenen moge zijn, de historici zullen in de komende maanden meer aandacht hebben voor het nagaan van de nieuwe aspecten, die deze vondst kan bieden voor dit deel van de economische geschiedenis van ons land. Want hoewel het hier slechts één aspect van de economie betreft, de geschiedenis van de munt werpt toch vaak een eigen licht op het gebeuren van voorheen: de munten weerspiegelen de groei van de economie en laten zien hoe de handelsstromen verliepen.

Wie, aangespoord door de vondst van Serooskerke, zich eens wat nader op dit gebied wil oriënteren, kan het pas verschenen boekje van dr. H. Enno van Gelder, directeur van het Koninklijk Penningkabinet en bekend specialist op het gebied van de muntkunde, over „De Nederlandse Munten” *) aanbevolen worden.

Het werkje geeft een systematisch overzicht, waaraan ongeveer een derde deel van de omvang gewijd is. Dit overzicht zal ongetwijfeld de verzamelaar interesseren en biedt degene die zich bezig houdt met de economische geschiedenis van ons land een aanknopingspunt om zich wat te oriënteren in de talrijke munten, met hun vaak zo vreemde benamingen, die in de loop van de tijd in onze gebieden hebben gecirculeerd. De illustraties, bijna tweehonderd in getal, geven een indruk hoe deze munten er uit zagen.

Het omvangrijkste deel is echter het historisch overzicht, dat aan de Nederlandse munten is gewijd en dat begint met een overzicht over de oudste Nederlandse munten, die in het begin van de zevende eeuw in ons land werden geslagen. De Frankische en Friese gouden munten uit de zevende eeuw, die op velerlei plaatsen zijn gevonden, hebben naast andere gegevens aangetoond, dat het Noordzeegebied in die tijd grote economische en culturele betekenis had. Zilveren munten van

*) Dr. H. Enno van Gelder — De Nederlandse Munten (Aula-reeks, Utrecht 1965).

Friese herkomst, die als *sceatta's* worden aangeduid, zijn aangetroffen tot aan de kusten van de Middellandse Zee, wat de betekenis van de handel in die tijd laat zien.

Na de beschrijving van deze eerste munten volgen dan in bonte rij de wederwaardigheden van de munten en de muntplaatsen in de Karolingse tijd, in de Middeleeuwen, in de Bourgondische tijd, in de periode van de opstand tegen Spanje en daarna onder de Republiek en ten slotte in de eenheidsstaat die in het begin van de 18de eeuw ontstond. Het is, hoe beknopt verteld ook, een kleurige en bewogen geschiedenis die laat zien hoezeer de strijd tussen verschillende klassen, met name tussen de feodale heren en de opkomende handelaren en goederenproducenten, en ook binnen de heersende klasse om de grootste opbrengsten, zich ook op het gebied van het slaan en in omloop brengen van de munten heeft voltrokken.

De verschillende problemen die zich op muntgebied hebben voorgedaan, worden in het boekje veelal slechts aangeduid. Zo wordt het feit, dat tegen het einde van de zevende eeuw de aanmuntning van goud in de Westeuropese landen vrijwel gelijktijdig ophoudt en er zilveren munten voor in de plaats komen, slechts genoemd. De schrijver zegt alleen, dat over de oorzaken hiervan de meningen verdeeld zijn. Ook op de vraag, waarom in de twaalfde eeuw zoveel minder munten geslagen werden dan in de periode daarvoor, gaat de schrijver niet in. Het gaat hierbij natuurlijk om een tijdperk, waarvan naar verhouding nog weinig bekend is, maar in samenhang met de economische geschiedenis als geheel hadden toch de mogelijke verklaringen genoemd kunnen worden.

In vrijwel alle hoofdstukken van dit historische overzicht komt ter sprake hoe de vorsten probeerden extra-winsten uit de muntslag te verkrijgen door de waardevastheid aan te tasten. Zo werd in 1486 en later in 1488 een omvangrijke muntontwaardiging doorgevoerd ten einde gelden te verkrijgen voor de oorlogvoering. Dit leidde tot snelle prijsstijgingen en grote ontevredenheid, terwijl ook de stabilisatie die in 1489 volgde weer een ontwrichting teweeg bracht. Ofschoon ook in het in opstand zijnde Holland en Zeeland in de loop van de 16e eeuw muntontwaardigingen werden doorgevoerd om aan geld voor de strijd te komen, werd hier een tegenwicht geboden door de handelslieden die munten van stabiele waarde wensden met het oog op de overzeese handel; de geschiedenis van de Republiek is vol van maatregelen gericht tegen de „steygering van de munten”, nl. de koersstijging van de gouden en zilveren munten als gevolg van het binnendringen van vaak minderwaardig geld. Dit was een gevaar voor de handel, hoewel het in Nederland nooit zo'n vorm heeft aangenomen als in het toenmalige Duitsland, waar in de periode rond de 30-jarige oorlog in de zgn. Kipper- und Wipperzeit (Kippen was het snoeien van de munt en wippen het uitgeven van munten met een dalend goud- en zilveragehalte terwijl ze dezelfde naam bleven dragen) door de vorsten enorme bedragen uit de bevolking werden geperst.

ken voortvloeiende prijsstijging als ook de prijsstijging die voortkwam uit de dalende waarde van het goud en het zilver in samenhang met de grote vondsten in het toen pas ontdekte Amerika, over één kam scheert en beide voor het gemak maar aanduidt als inflatie. De invloed van dit laatste proces is echter veel groter en beslissender geweest; het ligt ten grondslag aan de „prijsrevolutie” die zich in de loop van de 16de en 17e eeuw voltrokken heeft. De gelijkschakeling van deze begrippen maakt bovendien een juist inzicht in de processen, die zich heden ten dage rondom het geld afspelen, alleen maar moeilijker.

Ook op een ander gebied van de geldtheorie is een woord van critiek noodzakelijk. De schrijver laat in de loop van vrijwel elk hoofdstuk zien, hoe het slechtere geld het goede uit de circulatie verdrijft. Men vraagt zich af, waarom hij de verklaring daarvan, al in de 17e eeuw door Gresham gegeven en daarom bekend als de „wet van Gresham” pas op blz. 148 noemt. Een uiteenzetting eerder in het boek zou beter zijn geweest.

Interessant is wat de schrijver vertelt over de rol, die de Republiek aan het eind van de 16e, de gehele 17e en nog een deel van de 18e eeuw heeft gespeeld als exporteur van munten. Het geldmateriaal werd naar Nederland gebracht, daar werd het gemunt en via de activiteiten van de Nederlandse handel gingen deze munten dan naar het Oostzeegebied, naar het Midden-Oosten en naar Azië. Deze muntslag als exportindustrie heeft bijgedragen tot de vorming van de Nederlandse stapelmarkt, die de bron is geweest van de economische krachten van het Nederland van de 17e en 18e eeuw. De in Nederland gemaakte munten, die door hun stabiliteit een goede naam genoten, verdwenen echter naar het buitenland: in het binnenland is lange tijd hoofdzakelijk slechter geld vanuit andere landen in de circulatie benut; het proces van het terugdringen van dit buitenlandse geld heeft zo'n anderhalve eeuw geduurd. Dit ging samen met het streven naar een centraal geregeld muntstelsel, waarin na de overwinning op de vorsten met hun pogingen om hogere inkomens uit geldontwaarding te verkrijgen, ook de gevaren van gewestelijk particularisme en muntversplintering werden overwonnen. Dit proces werd voltooid met de vorming van de eenheidsstaat, eerst in de Franse tijd en later met koning Willem I.

De problemen van de munten en van het geld in het algemeen verdwenen daarmee echter niet. Dat kunnen we nog thans gevoelen.

S. VAN DONGEN

Mensen en machten

In Nederland worden vele congressen, conferenties, studiebijeenkomsten en symposia gehouden. Zovele, dat het vaak moeilijk is om de materialen daarvan, de inleidingen en toespraken snel in gedrukte vorm te laten verschijnen. Dit verklaart waar-

Een volk zoekt zijn geschiedenis

In 1206 werd er aan de oever van de Onon-rivier in het Verre Oosten een „Chural” — vergadering — gehouden. De leiders van alle stammen der Mongolen namen er aan deel. De „Chural” riep een zekere Temudsjin uit tot Groot-Khan der Mongolen. Deze man zou later de geschiedenis ingaan als de grote Dzjengis Khan, heerser over alle Mongolen. Zijn rijk zou zich binnen korte tijd uitstrekken over een reusachtig gebied: van de kusten van China tot aan Lignietz in Duitsland toe, waar in 1241 een uit edellieden bestaand Duits-Pools leger door de Mongoolse krijgers werd verpletterd. Over dit reusachtige rijk, zijn heersers, cultuur, opkomst en ondergang heeft de Duitse onderzoeker Walter Heissig een boek geschreven: „Een volk zoekt zijn geschiedenis” *).

Het werk is niet zozeer een gewoon geschiedenisboek. De titel duidt reeds daarop en de ondertitel zegt de lezer waarom het hier gaat: „De Mongolen en de verloren documenten uit hun gouden tijd”.

In een driehonderdtal bladzijden verhaalt Heissig over het moeizame werk van vele onderzoekers uit diverse landen en van de Mongolen zelf om allerlei verloren gegane belangrijke documenten uit de tijd van Dzjengis Khan en later terug te vinden. Voor de historici zijn deze documenten bijzonder belangrijk. Zij vormen als het ware de bronnen, waaruit de onderzoeker de geschiedenis der Mongolen kan destilleren. Zij vertellen niet alleen over de lotgevallen van de heersers, zoals de „Geheime geschiedenis der Mongolen” — een beroemde kroniek over de daden van Dzjengis Khan en zijn zonen — maar geven ook een beeld van de zeden en gewoonten van de cultuur in de tijd dat zo'n document werd geschreven.

Aanvankelijk dacht men dat de Mongolen — een nomadenvolk — zelf geen historische werken hadden voortgebracht en geen eigen literatuur hadden. Maar sinds het begin van deze eeuw is deze mening geheel gewijzigd, doordat steeds meer Mongoolse geschriften met geschiedkundige gegevens werden gevonden. Nu overheerst de mening, dat de Mongolen meer geschiedkundige werken hebben geschreven dan enig ander volk van Centraal-Azië.

Een groot gedeelte van deze werken is tijdens onlusten, opstanden en oorlogen in het onmetelijke, maar nimmer rustige Mongoolse imperium verbrand of door monniken als heilige relikwieën „begraven” en in vergetelheid geraakt.

Wat er overbleef van deze werken en andere oude manuscripten is honderden jaren verborgen gebleven. Pas sedert het begin van deze eeuw werd er op uitgebreider schaal en op systematischer wijze naar gezocht door hoofdzakelijk Duitse, Deense, Franse, Russische en Japanse onderzoekers. Veel documenten van onschatbare waarde zijn sindsdien opgespoord,

*) Walter Heissig: Een volk zoekt zijn geschiedenis. Uitgeverij N.I.B. Geb. / 17,90.

maar vele andere, waarvan men weet, dat zij geschreven zijn, bleken nog onvindbaar. Het boek van Heissig geeft talrijke interessante voorbeelden van dit naarstig speuren der onderzoekers.

Deze „wedloop” van geleerden uit Europa heeft tot gevolg gehad, dat belangrijke Mongoolse geschriften in musea en bibliotheken van het Westen terecht kwamen. Volgens Heissig heeft de Koninklijke Bibliotheek te Kopenhagen „naar omvang en aantal op één na de grootste, maar naar inhoud de belangrijkste verzameling van Mongoolse handschriften”. Heissig zelf ging er bij zijn eigen onderzoekingen van uit, dat „de beste vindplaats (van Mongoolse geschriften) behalve Mongolië zelf, Europa moet zijn”.

In vele gevallen werden de oorspronkelijke Mongoolse bezitters van deze historische geschriften, die toen nog geen enkel besef hadden van de bijzondere waarde er van voor eigen land en volk, afgescheept met een schijntje. Heissig vertelt hoe de Deense onderzoeker Grönbech zich voor slechts 15 dollar meester kon maken van een zeldzaam Mongools geschrift: „Het parelsnoer of genealogie van de Mongolenheersers Dzjengis Khan”. De bezitter, een arme Mongool, was al bijzonder blij met die enkele dollars. „Ik had tijdens het onderhandelen gedaan alsof dat boek mij niet interesseerde”, zegt Grönbech zelf. Doen de Mongolen zelf dan niets aan hun eigen geschiedvorsing, vraagt men zich af. Dat gebeurt zeker, maar zij konden pas veel later serieus daarmee beginnen, toen Buiten-Mongolië in 1923 een onafhankelijke staat werd: de Mongoolse Volksrepubliek. In datzelfde jaar werd daar een wetenschappelijke commissie opgericht die met geschiedkundig naspeuringswerk werd belast. In 1961 is uit deze commissie de Academie van Wetenschappen der Mongoolse Volksrepubliek ontstaan.

Het is jammer, dat Heissig slechts enkele voorbeelden geeft van het belangrijke werk, dat deze commissie en later de Academie van Wetenschappen van Mongolië heeft verricht en nog verricht. Dan zou de titel van zijn boek: „Een *volk* zoekt zijn geschiedenis”, namelijk het Mongoolse volk, beter tot zijn recht zijn gekomen. Zonder overigens tekort te doen aan wat Westerse onderzoekers op dit gebied gedaan hebben.

Heissig vermeldt niet alleen vele belangrijke documenten en geschriften die gevonden zijn, maar geeft ook van verscheidene de niet zelden boeiende inhoud er van weer, zoals „Het verhaal van de pseudo-koekeek met het blauwe keeltje”. Ook zijn enkele passages uit de oude Mongoolse heldendichten en andere geschriften in vertaling weergegeven, terwijl reproducties in kleur en zwart-wit opgenomen zijn, zodat de lezer niet alleen kennis maakt met inhoud en betekenis, maar ook met het uiterlijk dezer werken.

De schrijver geeft ook een overzicht van de geschiedenis der Mongolen zelf: het rijk van Dzjengis Khan, Koeblai Khan en andere Mongoolse heersers, het verval van dit rijk, overheersing door de Chinese keizers, het verzet daartegen, overheersing door de Japanse invallers, het anti-Japanse verzet onder

de Mongolen, het ontstaan van de onafhankelijke Mongoolse Volksrepubliek, die het vroegere Buiten-Mongolië omvat, terwijl Binnen-Mongolië bij China bleef en tenslotte de verlening van autonomie aan Binnen-Mongolië, toen in 1949 de Volksrepubliek China werd gesticht.

In dit gedeelte van het boek is hier en daar een kritisch lezen nodig. De lezer wordt geconfronteerd met vele interessante aspecten van de geschiedenis der Mongolen, waarvan hij waarschijnlijk nog nooit gehoord heeft.

Een voorbeeld: het anti-fascistische verzet tegen de Japanse bezetters. „Vele jonge Mongolen die door de Japanners waren opgeleid, waren, ondanks het feit dat zij werkzaam waren bij het officiële beheer van het pro-Japanse regeringsbestel, leden van de anti-Japanse verzetsbeweging. Menige boer of herder die overdag vredig werkte, ruilde 's nachts zijn ploeg of melk-emmer in tegen het geweer om als verzetsman te gaan vechten. Zelfs Mongoolse vrouwen namen deel aan de anti-Japanse gevechten. Zo waren de vrouw van de vorst der West-Oeraten en een vrouw uit de oostelijke Oeratenstreek bekende aanvoersters van verzetsgroepen, die in het door Japan bezette Binnenmongoolse gebied actief waren. In 1944 leek de situatie ongeveer op die van de Nederlandse verzetsgroepen tegen de Duitsers, of op die van het Franse verzet, de „Maquis”. De communisten hadden door het organiseren van het verzet en de partizanengroepen het vertrouwen van de ontevreden bevolking gewonnen. Zo golden zij steeds meer als vertegenwoordigers van de nationale zaak der Mongolen en van het eveneens door de Japanners niet gesteunde streven naar Mongoolse onafhankelijkheid”, aldus Heissig.

Voor degenen die meer willen weten van de Mongolen is het lezen van „Een volk zoekt zijn geschiedenis” zeker de moeite waard.

E. LANDSMA

Telegram CPN aan Franse CP

Na de tweede ronde van de Franse presidentsverkiezingen, zond de CPN het volgende telegram aan de Franse Communistische partij:

Wensen U veel geluk met succesvolle rol C.P.F. in ontwikkeling van massabeweging tegen kernbewapening en voor democratie en groeiende eenheid van communisten en socialisten.

Voor het Dagelijks Bestuur van de CPN
Paul de Groot.

(De Waarheid, 20-12-'65).

De CPF antwoordde hierop:

Wij danken u voor het felicitatielegram naar aanleiding van de resultaten van de tweede ronde van de presidentsverkiezingen. Onze partij zal evenals in het verleden voortgaan te werken aan de eenheid van de arbeiders en democratische krachten voor de vrede en algemene ontwapening, tegen de Amerikaanse agressie-oorlog in Vietnam, tegen het Duitse militarisme, voor het herstel van een werkelijke democratie in Frankrijk.

Voor het secretariaat:
Gaston Plissonnier.

(De Waarheid, 3-1-'66).

Communiqué van het partijbestuur der CPN:

P. de Groot treedt af als Tweede Kamerlid

Het Partijbestuur van de CPN deelt mede:

De voorzitter van het partijbestuur van de CPN, P. de Groot, heeft het partijbestuur ervan in kennis gesteld, dat het — in verband met zijn leeftijd (66 jaar) — wenselijk is hem de gelegenheid te geven zijn werkterrein te verleggen en zich volledig te concentreren op de werkzaamheden als voorzitter van het partijbestuur en op publicistische activiteiten.

In verband hiermede acht hij het wenselijk om in de komende weken als lid van de Tweede Kamer af te treden.

Het Partijbestuur besprak dit in zijn zitting op 15—16 januari j.l. en heeft hiermede ingestemd. In de besprekingen van het partijbestuur over deze aangelegenheid werd grote waar-

dering uitgesproken voor de werkzaamheden die pgt. De Groot heeft verricht in het parlement, waar hij sinds de bevrijding de CPN vertegenwoordigde.

Direct na de bevrijding werd P. de Groot op voorstel van de Grote Raad van de Illegaliteit benoemd in de Nationale Adviescommissie, die het voorlopige parlement samenstelde. Na zitting te hebben gehad in dit voorlopige parlement, werd hij bij de eerste na-oorlogse verkiezingen in de Tweede Kamer gekozen. Ondanks de gevolgen, die oorlog en bezetting voor zijn gezondheidstoestand hadden, vervulde hij bijna eenentwintig jaar onder de moeilijkste politieke omstandigheden het Kamerlidmaatschap.

Paul de Groot zal in de Tweede Kamer opgevolgd worden door mevr. A. van Ommeren—Averink, thans lid van de Eerste Kamer.

Zitting van het partijbestuur

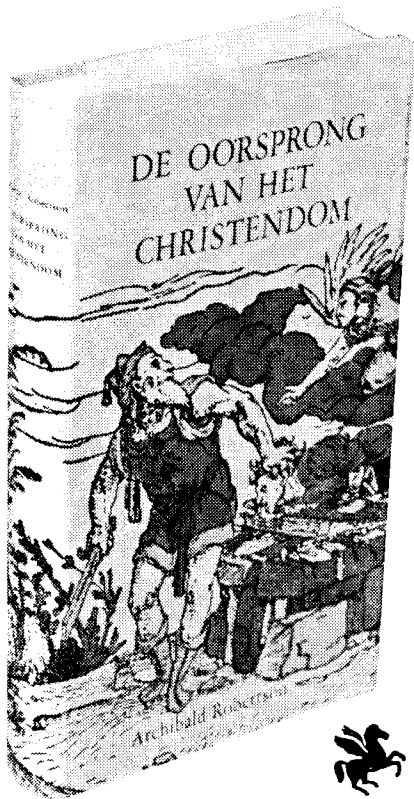
Op 15—16 januari j.l. was het partijbestuur van de CPN bijeen.

De secretaris van de CPN, Henk Hoekstra, hield een inleiding over de politieke toestand en het organisatorische werken van de partijleiding.

Aan de discussie, die op deze inleiding volgde, namen de volgende partijgenoten deel: F. Aarts, M. Bakker, F. Dragstra, J. van Esch, S. Groenendijk, P. de Groot, C. Haringa, W. Hartog, T. Jager, W. Kremer, G. Maas, F. Meis, C. Mulder, G. van Oosterum, W. v. h. Schip, B. Schreuders, Th. Stuivenberg, A. v. Turnhout, H. de Vos—Krul, Th. de Vries en C. IJmkers.

(Waarheid, 17 januari 1966).

**NU OOK IN HET NEDERLANDS VERKRIJGBAAR DEZE
FASCINERENDE EN OORSPRONKELIJKE ANALYSE VAN
DE BIJBEL**

DE OORSPRONG VAN HET CHRISTENDOM

door Archibald Robertson

Dit boek is het resultaat van een diepgaand onderzoek naar de maatschappelijke wortels van het vroege Christendom en van de krachten die hebben geleid tot het stichten van de christelijke kerk. Veel aandacht wordt besteed aan het aanvankelijk sterk democratische karakter van de vroege christelijke gemeenschappen, dat tenslotte verloren ging in de overheersing van clerus en dogma. 228 bladzijden, gebonden fl. 13.90

**Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij
PEGASUS - Leidsestraat 25 - Amsterdam.**

deze maand verschijnt:

NIEUWE METHODEN VAN ECONOMISCH BELEID IN DE SOWJET-UNIE.

A. Kosygin (minister-president S.U.)

De jongste vergaande maatregelen op economisch gebied in de Sowjet-Unie, waarbij gewezen wordt op een aantal tekortkomingen. Van belang voor een ieder die met belangstelling de economische ontwikkeling van de Sowjet-Unie volgt.

68 bladz., gebr. f 1.90.

DE
DERTIGER
JAREN
1930-1935

PAUL DE GROOT

Voor hen die de vraag stellen:
wat was, wat is en wat wordt de
communistische partij zal dit
boek met herinneringen en over-
denkingen een wegwijzer zijn.

Paul de Groot maakt de balans
op van de activiteiten en stand-
punten van de internationale
communistische beweging in een
van historisch standpunt bezien
zo bij uitstek belangrijke periode:
Hitlers greep naar de macht en
het bewogen voorspel van de
Tweede Wereldoorlog.

Een kritisch boek met
belangrijke conclusies.

12 bladzijden documentaire foto's

222 bladzijden, gebonden fl. 8.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

Pegasus

Amsterdam - Leidsestraat 25

Rotterdam - Hoogstraat 143

**POLITIEK EN
CULTUUR**

26ste JAARGANG NO 3 MAART 1966 PRIJS 0.70

P
C
72

Zestig jaar NVV	W. Hartog	97
Een jaar Algemene Bijstandswet	C. de Rover	109
De betekenis en de rol van de communistische partij	Annie van Ommeren-Averink	115
Geschiedenis en vooruitgang	Dr. E. J. Hobsbawm	126

BOEKBESPREKING:

De ontwikkeling der Spaanse intellectuelen	F. van S.	140
Mensen en machten	J. W.	142

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

26e jaargang no. 3 maart 1966

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

ZESTIG JAAR NVV

Dit jaar bestaat het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) zestig jaar. In 1906 opgericht, is het de voortzetting en de verdere ontwikkeling van de vakbeweging, die sinds de tweede helft van de negentiende eeuw in ons land is ontstaan. Waren er aanvankelijk alleen kleine, verspreide verenigingen die onderlinge hulp ten doel hadden, in de jaren zestig en zeventig begonnen de arbeiders zich in vakorganisaties aaneen te sluiten. Voorop gingen de typografen en diamantbewerkers, weldra volgden ook timmerlieden, meubelmakers, steendrukkers, schilders, tabakswerkers en arbeiders uit andere beroepen. De eerste fabrieksarbeiders die zich organiseerden, waren de Amsterdamse suikerbakkers. Het aantal vakverenigingen breidde zich snel uit; in de aanvang waren het plaatselijke organisaties, — vooral in Amsterdam ontstonden er vele, — maar later werden ook landelijke organisaties opgericht: de eerste daarvan was de Algemene Nederlandse Typografenbond die in 1866 werd gevormd.

In de namen van de vakorganisaties uitte zich het groeiende bewustzijn, dat organisatie nodig was om verenigd en krachtig in de strijd voor de arbeidersbelangen op te treden. De arbeiders die zich in die beginperiode van de vakbeweging aaneensloten, noemden hun organisaties: „Concordia Inter Nos” (Eenheid onder ons), „Vooruitgang zij ons doel”, „Eendracht maakt macht”, „Eendracht”, „Door eendracht saamgebracht”, „Door eendracht verbetering”, „Eendracht tot vooruitgang”, „De kracht” enz.

Hoeveel er voor de vakorganisaties te doen was, blijkt wel als

we kennis nemen van de lage lonen en lange werktijden in die jaren. Zo was in 1886 het uurloon van een timmerman in Amsterdam 14 cent en de werkweek was 72 uur. Tot aan 1894 veranderde er aan de werktijd niets, maar het uurloon steeg naar 23 cent. In 1895 ging een bouwvakarbeider in de provincie nog met een hongerloontje van f 8,64 naar huis (in de winter met f 5,04, als hij tenminste niet was uitgevroren en op de bedeling aangewezen was). Ook bij werkloosheid was men op de bedeling aangewezen.

Daar komt nog bij, dat de bereikte loonsverhogingen steeds weer werden aangetast door prijsstijgingen. F. M. Wibaut, een van de leidende figuren van de sociaaldemocratische beweging, becijferde in 1908, dat in een tijdsbestek van vijftien jaar „het vlees in prijs gestegen was met de helft, het brood met ruim een vierde, de boter met een vijfde, de petroleum met de helft, de suiker met een vierde, de steenkolen waren in prijs verdubbeld, enz. enz.” (Stenografisch verslag van een rede door F. M. Wibaut, uitgegeven door de brochurhandel van de SDAP in 1908). Hieruit ziet men dat de methode om door middel van prijsverhogingen een stuk van de veroverde loonstijging af te knippen, geen uitvinding is van de laatste tijd; de ondernemers kennen dit kunstje al tientallen jaren.

De strijdvaardigheid van de vakbonden steeg, naarmate de socialistische ideeën doordrongen. In de tijd van de Eerste Internationale was dit nog slechts in geringe mate gelukt, maar zo omstreeks 1880 veranderde de situatie snel. Er werden in verschillende steden sociaaldemocratische verenigingen gevormd en toen de Amsterdamse smedenvereniging „Recht voor allen” zich losmaakte van het lange tijd de toon aangevende, onder ondernemerscontrole staande Algemeen Nederlands Werklieden Verbond (opgericht in 1871), vormde zich in 1881 de Sociaal-Democratische Bond. Eerst stond zij onder leiding van H. Gerhard en later van F. Domela Nieuwenhuis. Aanvankelijk werd er naar gestreefd om de vakverenigingen tot aansluiting bij de bond te brengen, maar in een scherpe klassenstrijd die talrijke grote stakingen met zich meebracht, bleek dat het nodig was de vakbonden in een centrale vakorganisatie te verenigen. In 1893 werd door de SDB op grondslag van een resolutie van het Brusselse congres van de Tweede Internationale het Nationaal Arbeids Secretariaat (NAS) opgericht. Dit was de eerste algemene centrale vakbond in Nederland.

De scheuring die zich in 1894 in de SDB voordeed en die samenging met de oprichting van de SDAP bleef ook voor het NAS niet zonder gevolgen. Deze organisatie ging onder leiding van Chr. Cornelissen steeds meer in anarchistische en syndicalistische richting; het optreden van de vakbonden die er bij waren aangesloten, werd daardoor ernstig bemoeilijkt.

Na de spoorwegstakingen van 1903, toen in de arbeidersbeweging fel gedebatteerd werd over de oorzaken van de gelede nederlaag, gingen de sociaaldemocratische leiders over tot de vorming van een nieuwe vakcentrale die nauw met de SDAP verbonden zou zijn. Henri Polak, de voorzitter van de

invloedrijke diamantbewerkerbond, nam hiertoe het initiatief en in 1906 trad het NVV in werking.

Vorming van confessionele bonden

Reeds voor die tijd had het streven om de arbeiders te verdeelen op grondslag van levensbeschouwing en geloof zich doen gevoelen. Het is duidelijk, dat de kapitalistische klasse er alle belang bij had om de vereniging van de arbeiders in onverdeelde vakbonden, die optraden als werkelijke klasse-organisaties, te verhinderen.

Gealarmeerd door de ontwikkeling in andere landen, waar — zoals bv. in Duitsland — het industriële kapitalisme eerder tot ontwikkeling kwam, sloeg de rooms-katholieke kerkhiërarchie een richting in, die op verdeeldheid was gericht. Als basis daartoe diende de pauselijke encycliciek „*Rerum Novarum*” die in 1891 verscheen.

Er bestaat een nogal uitgebreide opvatting, dat dit optreden zich alleen richtte tegen, wat men noemde, „socialistische” vakbonden. Doch dat is een misverstand. Het keerde zich tegen iedere machtsvorming van de arbeiders in hun economische strijd tegen de ondernemers.

Het is daarbij interessant te weten, dat in Twente in 1896 de christelijke katoenbewerkerbond „Unitas” was gevormd, waarvan zowel protestanten als katholieken lid waren. „Unitas” nam ook het initiatief tot de oprichting van het Christelijk Nationaal Vakverbond, waaraan het huidige CNV zijn naam ontleent. Het was de bedoeling, dat dit een inter-confessionele organisatie zou zijn. In een bisschoppelijke verklaring van juni 1906 werd het de katholieke arbeiders echter zo goed als verboden om zelfs van zo'n organisatie lid te zijn. In de verklaring werd gezegd: „dat het hun (de bisschoppen) ernstig en uitdrukkelijk verlangen is de hun onderhorige katholieken te verenigen en verenigd te houden in katholieke organisaties.”

Na deze verklaring ontstonden er aparte vakverenigingen voor katholieke en protestantse arbeiders en, in 1909, aparte vakcentrales.

Alhoewel het hoofdvuur gericht was op de vakverenigingen die duidelijk een klassenstandpunt innamen, werd dus zelfs eenheid tussen protestantse en katholieke arbeiders verhinderd. Wij menen, dat het goed is dit in herinnering te brengen, omdat in vele gevallen de mening wordt verkondigd, dat de eerste socialistische organisaties de schuld zouden dragen van het ontstaan van aparte confessionele vakverenigingen.

Zo staat bv. in een gedenkboek van de NVV-bouwvakbond te lezen, dat oude socialisten onder leiding van Domela Nieuwenhuis „geen middel onbenut hebben gelaten om de godsdienstige arbeiders op een hoop te jagen en teelaarde aan te dragen, waarop de latere confessionele arbeidersbeweging kon gedijen”. Een wel zeer oppervlakkig oordeel, ofschoon daar in het boek wel onmiddellijk de uitspraak op volgt, dat in die dagen de heersende klasse „op ergerlijke wijze misbruik maak-

te van de godsdienst om de arbeiders af te houden van de strijd voor verbeteringen van hun levenslot”.

Nu heeft ongetwijfeld de vaak grievende wijze waarop over het geloof gesproken werd bij het bestrijden van de ondernemersmethoden om het voor hun doeleinden te gebruiken, de kerkelijke leiders „argumenten” gegeven om de arbeiders te verdelen. Dit is de tol geweest, die de arbeidersbeweging heeft betaald voor het in haar rijen tot uiting komen van burgerlijke vulgair-atheïstische opvattingen. Daarmee wordt echter het feit niet weggenomen, dat de kerken zich vaak hebben laten inschakelen om de strijd van de arbeiders te verlammen en om te voorkomen dat zij zich in algemene vakbonden verenigden, die hun economische eisen beter zouden kunnen verdedigen.

Zag de kerk dan de schandalige uitbuiting niet, waaraan de arbeiders onderworpen waren?

Uit de reeds genoemde encycliek „Rerum Novarum” blijkt het tegendeel. In een hoofdstuk van deze encycliek wordt gezegd, dat „de arbeiders, niet verenigd en onverdedigd als zij waren, langzamerhand ten prooi (waren gevallen) aan onmenselijke praktijken van hun meesters en aan een bandeloze concurrentiezucht”. Verder wordt er dan op gewezen, „dat enkele weinigen nagenoeg de gehele heerschappij verkregen over de arbeidsmarkt en over heel de handel, zodat een zeer klein aantal machtige kapitalisten een bijna-slavenjuk hebben opgelegd aan de onafzienbare menigte proletariërs”.

Toch propageerde de encycliek tegelijkertijd de verdeeldheid. Dit gebeurde op de simpelste en grofste manier die denkbaar is, nl. door de pioniers van de vakbonden in een kwaad daglicht te stellen. Na te hebben gesproken over het ontstaan van de vakverenigingen zegt de encycliek: „Toch meent men — en vele gegevens bevestigen die mening —, dat er veelal leiders aan het hoofd staan, die zelf op de achtergrond blijven en dat deze er een richting aan geven, niet in overeenstemming met de leer van Christus, noch met het belang der staten, terwijl zij door zich meester te maken van alle arbeidsgelegenheid er naar streven, hen, die weigeren zich bij hen aan te sluiten, te straffen door broodroof”. Na deze aanval op het principe van de „closed shop”, — het afdwingen van de bepaling dat alleen georganiseerde arbeiders in dienst mogen worden genomen, door de ondernemer — wordt dan geadviseerd: „Nu de zaken zo staan, worden de christelijke arbeiders voor de keuze gesteld ofwel, om lid te worden van verenigingen, die gevaar opleveren voor hun godsdienst, ofwel onder elkaar eigen organisaties te stichten en hun krachten te verenigen op zulk een wijze, dat zij in staat zijn met moed zich te bevrijden van die onrechtvaardige en ondragelijke tyrannie”. Er werd — en dat werd nadien ook in de confessionele vakorganisaties ijverig herhaald — betoogd, dat de arbeiders nu eenmaal voorbestemd waren om uitgebuit te worden en dat „armoede geen schande is” en dat er vrede tussen de klassen moest zijn in weerwil van alle ongerechtigheid.

De successen na de eerste wereldoorlog

De vakbeweging ontwikkelde zich in de eerste twintig jaar van de twintigste eeuw snel. Vooral het NVV liet een aanzienlijke groei zien. Bij de oprichting in 1906 waren er ongeveer 19 duizend leden, maar in de woelige jaren in en na de eerste wereldoorlog groeide dit aantal tot 284 duizend. Ook de andere centrales namen in ledental toe. Het NAS bleef klein, doch ook hier toonde zich deze algemene tendentie: in 1920 bereikte het zijn hoogtepunt met 49 duizend leden. Het CNV groeide tot 70 duizend leden in 1920 en het Rooms Katholiek Werkliedenverbond (RKW) steeg van 1909 tot 1918 van 12 duizend tot 69 duizend leden. In de gespannen weken van november 1918, toen een revolutionaire toestand leek te ontstaan en van een aangekondigd spoedcongres van SDAP en NVV grote stappen werden verwacht, kwam het rooms-katholieke episcopaat met een verbod van het lidmaatschap van het NVV. Ofschoon het NVV bleef groeien, verdubbelde het ledental van de room-katholieke vakorganisatie tot 149 duizend in 1920.

In deze periode, vooral in de eerste jaren na de wereldoorlog, hebben de vakbonden, met name de NVV-bonden, talrijke verbeteringen tot stand weten te brengen. In scherpe strijd met de gebeurtenissen in de jonge Sowjet-Unie en de ontwikkeling in Duitsland op de achtergrond, werd de achturendag afgedwongen en in de CAO's en in de wet neergelegd. Voor de arbeiders in fabrieken en werkplaatsen werd een werkweek van 45 uur voorgeschreven. Ook werden vele loonsverhogingen en andere verbeteringen bevochten. Zo steeg het garantieloon van een vakman in de bouwnijverheid in Amsterdam in 1920 tot 42 gulden (94 cent per uur). Daarbij moet er op gewezen worden, dat de CAO's beschouwd werden als minimum-regelingen; er konden per object, werkplaats of fabriek hogere lonen worden overeengekomen.

Ofschoon in deze periode de kracht van de vakbeweging om verbeteringen tot stand te brengen duidelijk aan de dag trad, mag toch niet uit het oog verloren worden dat de leiding van het NVV in politiek opzicht steeds verder naar rechts was gegaan en bleef gaan. De meeste leiders stonden in de SDAP aan de rechtervleugel en stonden op een verwoed reformistisch standpunt. Iedere gedachte, dat het noodzakelijk zou kunnen zijn op revolutionaire wijze de arbeidersbelangen te behartigen, was hun vreemd.

De gevolgen daarvan bleven niet uit. In 1921 brak de eerste na-oorlogse crisis uit. Ze werd door de ondernemers benut om grote aanvallen te doen op de lonen en om de arbeidstijd weer te verlengen. Ook in de wetgeving trad dit aan de dag. Nog in 1921 werd de Arbeidswet gewijzigd en werd de arbeidsweek verlengd tot 48 uur. In de bedrijven werden pogingen gedaan om de boven-contractuele afspraken ongedaan te maken. Bij iedere CAO-wijziging verlangden de ondernemers belangrijker loonsverlagingen.

Stakingen in de havens, in de metaalindustrie en in de textiel-

de belangen van de arbeiders op te komen, waarbij zij vaak in de praktijk afgedwongen verbeteringen in de CAO's konden vastleggen en verslechtingen ongedaan konden maken. Dit alles tezamen leidde ertoe, dat ondanks crisis en massawerkloosheid het NVV in 1940 toch 58 duizend leden meer had dan in 1930; het was gegroeid tot 319 duizend leden. Dit gebeurde, ofschoon de katholieke arbeiders in een tweede sociale encycliciek „*Quadragesimo Anno*” (veertig jaar later — na de encycliciek „*Rerum Novarum*” namelijk) opnieuw waren aangemaand tot terugkeer naar de katholieke vakverenigingen die de ondernemers geen haarbreed in de weg legden. Als gevolg daarvan nam het RKW toe tot 186 duizend leden in 1940. Het totaal aantal georganiseerden in Nederland bleef echter laag en de groei bleef achter bij het tempo van de toename der beroepsbevolking.

Verdeeldheid in belang van monopolies

De te beperkte opvatting die vele vakbondsleiders van hun taak hadden, leidde ertoe dat zij, toen door de Duits-fascistische bezetting de toestanden zich ingrijpend wijzigden, niet in staat waren het NVV een rol van betekenis te laten spelen. Zonder veel moeilijkheden en zelfs met inschakeling van een aantal functionarissen gelukte het de bezetters om het NVV-apparaat „gelijk te schakelen”. De NVV-leden die door het verlaten van de onder controle staande vakorganisaties hun afkeer toonden van de bezetters en hun handlangers en de talrijke NVV-leden, communisten en anderen, die deelnamen aan de verzetsstrijd reddden echter de eer van hun organisatie. Na de oorlog, in 1945, herrezen ook de vakbonden. Voordien reeds — met name in de iets eerder bevrijde zuidelijke gebieden — was de EVC opgericht, die in de aanvang een warme steun genoot van de uit Londen gekomen regeerders. Ofschoon de communisten voor de oorlog alle pogingen om afzonderlijke „linkse” vakbonden naast en tegen het NVV op te richten, hadden afgewezen, werd de CPN aan het eind van de oorlog voor het voldongen feit van de oprichting van de EVC geplaatst. Weldra werd duidelijk dat de vorming van een nieuwe vakcentrale en de daarmee gepaard gaande verdere verdeeldheid in de vakbeweging grote gevaren in zich droeg. Reeds in 1946 werd daarom een eerste poging gedaan om deze fout ongedaan te maken en tot een fusie met het NVV te geraken. De besprekingen duurden evenwel lang en werden ook met opzet slepende gehouden. Aan de ene kant geschiedde dit door het optreden van in de EVC binnengedrongen scheurmakers als Van den Berg (die nu in de PSP optreedt voor het verdelen van de arbeidersbeweging), waartegen binnen de EVC onvoldoende stelling werd genomen. Van de zijde van de NVV-bestuurders werd eveneens remmend opgetreden. Naast de uit de vooroorlogse periode reeds bekende anti-communistische gedragslijn speelde ook het optreden van katholieke zijde een rol. Eind 1946 was het zgn. vastenmandement verschenen, waarin stelling werd genomen tegen het lidmaatschap van ka-

tholieke arbeiders van de EVC; daarbij zat ook de gedachte voor om druk uit te oefenen op de NVV-leiding, want voor deze organisatie bestond toen geen verbod. Uiteindelijk heeft bij het afbreken van de besprekingen het ingaan van het Marshall-plan en de daarmee gepaard gaande felle anti-communistische campagne de doorslag gegeven.

Het gevolg van dit alles was, dat pas vele jaren nadien een streep onder deze periode kon worden gezet. Dit geschiedde toen de CPN na het overwinnen van veel verzet daartegen in 1958 opriep tot het tot stand brengen van de eenheid in het NVV en tot het versterken van het NVV in het belang van de arbeiders en hun strijd tegen de grote ondernemers.

De verdeeldheid van de vakbeweging was door de grote monopolies in ons land in de hand gewerkt. Deze verzwakte de kracht van de arbeiders en vergemakkelijkte het de ondernemers om de werkers de lasten van de wederopbouw op de schouders te leggen. Direct na de bevrijding van het zuidelijke deel van ons land werd door het Militair Gezag gedicteerd, dat het loonpeil niet hoger mocht zijn dan 25 procent boven het peil van 1940. Uit de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt echter, dat de kosten van het levensonderhoud gestegen waren van 117 in 1940 naar de 176 punten in 1945, dus met de helft. Na de geunifomeerde loondictators kwam het College van Rijksbemiddelaars, dat een zelfde houding aannam in de loonregelingen die het bindend oplegde. Uit deze gegevens blijkt al, dat de arbeiders direct genoodzaakt waren om looneisen te stellen ten einde de prijsstijgingen die hadden plaats gehad en die onmiddellijk weer ingingen, te compenseren. Tevens laten ze zien, dat het verhaal van de loonprijs-spiraal op geen enkele historische grond kan steunen. De prijsstijgingen gingen voorop en de lonen konden slechts in een trekschuittempo volgen.

Aanvankelijk lukte het nog wel de arbeiders genoeg te laten nemen met lage lonen. Er was nog slechts een karig levensmiddelenpakket voorhanden en na de oorlogsjaren in het bijzonder na de hongerwinter, was ook een geringe verbetering een grote vooruitgang. Bovendien werden regelingen getroffen om de aanschaf van enige duurzame gebruiksgoederen mogelijk te maken met behulp van een door de regering ingevoerd consumentencrediet, dat al naar draagkracht, geheel, gedeeltelijk of in het geheel niet behoefde te worden terugbetaald.

Het NVV en de kabinetten-Drees

Maar de officiële lonen bleven laag en de latere verhogingen gingen uit van dit beperkte niveau. Bovendien werden loonovereenkomsten die boven de CAO uitgingen in onderscheid met de vooroorlogse periode als „zwart” en strafbaar aangeduid. De vakcentrales — ook het NVV dat de regeringscoalities onder leiding van PvdA-ministers met inbegrip van hun voor de ondernemers zo voordelige loonpolitiek steunde — motiveerden deze aanvaarding van de lage regelingslonen met het

argument dat dit nodig was voor de wederopbouw en voor de uitbreiding van het productie-apparaat.

In het rapport van de vakcentrales over de vermogensaanwas staat het aldus geformuleerd: „Het achterblijven van het loonpeil (werd) in de vijftiger jaren bewust aanvaard, teneinde in de bedrijven winsten mogelijk te maken, die konden dienen voor uitbreiding en vernieuwing van het productie-apparaat.” De vakcentrales, ook de NVV-bestuurders, achtten dit maatschappelijk noodzakelijk „voor het tewerkstellen van een zich snel uitbreidende beroepsbevolking.”

Doch werd door deze houding het toekomstige lot van de werkende mens gediend? Werd niet veelmeer de grondslag gelegd voor een scherpere uitbuiting?

De ontwikkeling in ons land na de oorlog onderstreept de uiteenzetting van Marx in zijn werk „*Loonarbeid en kapitaal*”: „Zelfs de gunstigste omstandigheden voor de arbeidersklasse, de snelst mogelijke groei van het kapitaal, hoezeer dat ook het materiële leven van de arbeider moge verbeteren, heft de tegenstellingen tussen zijn belangen en de belangen van de bourgeoisie, van de kapitalist, niet op. Winst en arbeidsloon blijven steeds in omgekeerde verhouding tot elkaar. Wanneer het kapitaal snel toeneemt, kan het arbeidsloon stijgen; buiten verhouding sneller stijgt de winst van het kapitaal. De materiële toestand van de arbeider is verbeterd, maar op kosten van zijn maatschappelijke positie. De maatschappelijke kloof die hem van de kapitalist scheidt, is breder geworden” (Nederlandse editie van 1947, blz. 61—62).

Het rapport van de vakcentrales over de vermogensaanwas laat zien hoe ontzaglijk groot de winsten zijn, die in de naoorlogse jaren zijn behaald. Daarvan werd van 1948 tot 1962 voor 29,5 miljard gulden in de bedrijven geïnvesteerd voor uitbreiding en vernieuwing. Maar ongeveer een zelfde bedrag werd uitgekeerd aan de aandeelhouders en commissarissen. Reeds in 1959 was de verhouding namelijk, dat 46,7 procent van de winst werd ingehouden en 53,3 procent werd uitgekeerd. De arbeiders konden daarvoor betalen in de vorm van een achterstand ten aanzien van andere Westeuropese landen inzake lonen en andere arbeidsvoorwaarden. Nu nog zijn de vacaties in Nederland korter dan in andere kapitalistische landen.

De officiële nauwe binding tussen het NVV en de sociaaldemocratische partij, zoals die tot 1940 bestond, is na de oorlog niet meer hersteld. Maar wel heeft het NVV zich laten binden aan de politiek die door de verschillende kabinetten-Drees is gevoerd. In 1957 bereikte deze binding wel een hoogtepunt, toen het NVV-bestuur zijn medewerking verleende aan de bestedingsbeperking die de ondernemers reusachtige voordelen bood ten koste van de arbeiders. Achteraf hebben de NVV-bestuurders deze medewerking betreurd en ze beschouwen deze nu als een misslag.

Door deze voortdurende en critiekloze steun aan een reeks naoorlogse regeringen heeft het NVV, al wordt vaak het tegendeel beweerd, zich wel degelijk met de politiek bezig gehou-

den. Maar op een onjuiste manier, want aan de algemene vraagstukken van de politiek die voor alle vakbondsleden en arbeiders van belang zijn, zoals bijvoorbeeld de strijd voor de vrede en tegen het kolonialisme, werd voorbijgegaan. Juist als het gaat om de verdediging van de vrede heeft echter ook de vakbond een belangrijke rol te vervullen.

Ongetwijfeld heeft de uitvoering van de politiek van de kabinetten-Drees, waarmee de NVV-leiders zich bezig hielden, en later ook de onvoldoende bestrijding van de tegen de arbeiders gerichte politiek van de regeringen-De Quay en -Marijnen het NVV schade berokkend. En uiteindelijk was de dank het Mandement, waarmee katholieke arbeiders opgeroepen werden het NVV te verlaten en er in ieder geval geen lid van te worden.

Toch ging ook daarna het NVV-bestuur nog accoord met afleidingsmanoeuvres die door het Nederlands Katholiek Vakverbond werden geïnspireerd, zoals het reeds genoemde rapport over „bezitsvorming door vermogensaanwasdeling”. Dit rapport werd gepubliceerd op een ogenblik, dat de arbeiders in het gehele land zaten te springen om een duidelijk standpunt van het NVV tegen de door Veldkamp gedicteerde politiek om slechts een met de millimeter afgemeten loonsverhoging te geven. In plaats van een voorbeeld te zijn in het optreden voor het arbeidersbelang, waardoor de confessionele bonden gedwongen zouden zijn geweest om openlijk kleur te bekennen, werd steun gegeven aan Veldkamp en werd de arbeiders het zoethoudertje van „vermogensaanwasdeling” voorgehouden.

De NVV-leden en vele bondsbestuurders en plaatselijke functionarissen pakten de zaak echter anders aan en deden mee aan de strijd, die zich in de bedrijven ontwikkelde en waarin de communisten een leidend aandeel hadden. Zij werden beu van het door enkele bestuurders gepropageerde anti-communisme, omdat zij zagen dat ze daar alleen maar schade van hadden en dat de eenheid van actie daarentegen geld in het loonzakje brengt dat de ondernemers uit eigen beweging niet zullen geven.

Voor eenheid van alle arbeiders in het NVV

Het is aangetoond door de cijfers, dat een tegen de arbeiders gericht optreden de positie van het NVV alleen maar benadeeld. Ten tijde van de bestedingsbeperking verloor het NVV in twee jaar tijds 23 duizend leden. Pas in 1962 bereikte het NVV weer de 500 duizend leden, als gevolg van het strijdbaar optreden van vele bonden en afdelingen en de successen van de op eenheid gerichte vakbondspolitiek van de CPN. In 1964 telde het NVV volgens de CBS-cijfers 529 duizend leden.

Het ledencijfer laat een verdubbeling zien in vergelijking met 1930. Kan dit getal aanleiding zijn tot een zekere tevredenheid? Nee, geenszins. Want daarnaast is namelijk ook de bevoelking verdubbeld en op het totale aantal vakbonds-

leden is het aandeel van het NVV verminderd. In 1930 waren 40,27 procent van de georganiseerde werknemers lid van het NVV. In 1964 was dit 36 procent. Dit is dus een relatieve achteruitgang, terwijl het ledental van het NKV van 20,9 tot 28,6 procent steeg.

Door de industrialisatie die vooral in de laatste vijftien jaar in snel tempo voorwaarts schrijdt, is de sociale positie van duizenden werkers aanzienlijk veranderd. Daarmee verandert in langzamer of sneller tempo ook hun sociale bewustzijn. In steeds groteren getale vinden zij in deze tijd van technische vooruitgang „armoede een schande”. Zij gaan beseffen dat door eenheid verbeteringen kunnen worden afgedwongen en gaan de verdeeldheid in de vakbeweging steeds meer als een kwaad beschouwen. Onder deze omstandigheden zijn er voor het NVV grote mogelijkheden om zijn ledental snel uit te breiden en om de verdeeldheid van de vakbeweging te helpen beëindigen, door van het NVV de grote algemene vakcentrale voor alle werknemers te maken.

In het zestigjarige bestaan van het NVV is bewezen, dat zijn bestaan ten volle gerechtvaardigd is en dat het de mogelijkheid in zich draagt om uit te groeien tot de massale vakorganisatie van alle arbeiders in Nederland. Dat is gebleken, in weerwil van alle fouten die door rechtse leiders zijn gemaakt. Het NVV heeft in de loop van zijn bestaan bijgedragen tot het afdwingen van verbeteringen die zonder het bestaan van een vakbeweging achterwege zouden zijn gebleven. Om de aanwezige mogelijkheden te benutten, is het evenwel vooral van belang zich niet aan te passen bij de verlangens van de monopolies en grote ondernemers. Het is ook nodig, dat het NVV zich niet bindt aan tijdelijke regeringscoalities en de door deze gevoerde politiek.

Dit wordt ook in vakbondskringen thans erkend, maar jammer genoeg in de praktijk niet altijd verwezenlijkt, gezien de volgzzaamheid die nog vaak aan de dag wordt gelegd ten aanzien van de ideeën van de confessionele vakbondsbestuurders en de ontwijkende houding ten opzichte van de loonpolitiek die Veldkamp wil laten opleggen door een regering, waarin ook enkele PvdA-ministers zitting hebben. Het NVV zal werkelijk dienen op te treden als een zelfstandige vakcentrale, die een vakbondspolitiek voert in het belang van de werkers en er niet voor vreest om stelling te nemen in algemene politieke vraagstukken, die het belang van alle werkers raken, zoals bijvoorbeeld in de problemen van vrede en democratie.

De communisten treden op voor het tot stand brengen van de eenheid van de werkers in het NVV en zijn bereid om alle krachten te geven aan de versterking van de NVV-bonden. In het NVV zelf dient geen partijstrijd gevoerd te worden. Er is genoeg mogelijkheid om meningsverschillen over de standpunten van politieke partijen buiten de vakbeweging te behandelen. Het NVV kan een grote rol vervullen in de strijd voor het arbeidersbelang en de communisten zullen daartoe als vakbondsleden het hunne bijdrage.

Een jaar Algemene Bijstandswet

Nu de Algemene Bijstandswet, die in de plaats is getreden van de Armenwet, een jaar is toegepast, blijkt dat aan vele inder-tijd gewekte verwachtingen niet is voldaan. De uitvoering van de wet heeft zelfs verontrusting doen ontstaan, waaraan met name ook de vakbeweging uiting heeft gegeven.

Volgens de propagandacampagne via radio en televisie, die reeds in de loop van het jaar 1962 werd ingezet door het ministerie voor Maatschappelijk Werk en werd geïnspireerd door de toenmalige minister, mej. Klompé, zou de ABW het sluitstuk vormen van de sociale voorzieningen in ons land.

Tot nu toe zal dit moeilijk kunnen worden volgehouden, aangezien de praktijk vele onzekerheden heeft opgeroepen voor hen, die op financiële bijstand aangewezen zijn.

In vergelijking met de oude Armenwet kan overigens niet worden ontkend, dat de ABW op diverse punten verbetering heeft gebracht, maar tot dusver zijn deze in de schaduw blijven staan van de critiek op de uitvoering van de wet.

De propaganda welke aan het invoeren van de wet voorafging, suggereerde o.a., dat in tegenstelling tot de Armenwet, die geen algemene norm kende, de ABW een dwingende norm voor iedere gemeente zou vastleggen.

In dit verband drukte een woordvoerder van het departement van Maatschappelijk Werk zich voor de radio in die zin uit, dat men bij wijze van spreken in de krant zou kunnen lezen op welke bijstand men in een bepaald geval tenminste recht zou hebben. Dit zou het grote verschil zijn met de toestand onder de Armenwet, waarbij in duizend verschillende gemeenten duizend verschillende regelingen golden. Niets toch wordt zo onaangenaam aan gevoeld als verschil in behandeling, zei toen deze woordvoerder.

Hij voegde er aan toe, dat Nederland in deze tijd eigenlijk één grote gemeente is geworden en dat het „door de gewone burger moeilijk kan worden begrepen en moeilijk kan worden verteerd” als één of twee mensen uit een bepaalde groep één of twee gulden minder krijgen dan de rest . . .

Mevrouw J. F. Schouwenaar—Franssen (VVD), die inmiddels mej. Klompé als minister was opgevolgd, maakte het al even bont. Op 30 december 1964 aan de vooravond van de invoering van de ABW verklaarde zij: „De bijstand zal voorts zoveel mogelijk in algemene voor ieder toegankelijke — dat wil dus zeggen gepubliceerde — uitkeringsregelen worden neergelegd en bekend gemaakt”.

Hoe was de praktijk in 1965?

De praktijk werd, dat voor alle gemeenten een algemene minimum bijstandsnorm werd vastgesteld, die neerkwam op f 14.25 per week voor een volwassen persoon. (Op 3 oktober 1965 verhoogd tot f 15.40.)

Dit bleek de norm te zijn, die, zoals mej. Klompé tijdens de behandeling van het ontwerp ABW betoogde, een waarborg zou vormen, dat in alle gemeenten bijstand wordt verleend ten aanzien van een aantal elementaire behoeften als voedingsmiddelen, kleding en schoeisel.

De gemeentebesturen werd in een rondschriften van het ministerie van Maatschappelijk Werk duidelijk gemaakt, dat het vaststellen van de minimumnormen was afgestemd op de „inzichten en gegevens van gezaghebbende instellingen in den lande, zoals het Centraal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Voorlichtingsbureau voor de Voeding”.

In het rondschriften worden overigens meer aanduidingen gegeven, die er van getuigen, dat de vastgestelde normen met millimeters gemeten zijn en eerder doen denken aan de afgeschafte Armenwet dan aan de zo rooskleurig afgeschilderde ABW.

Aan de gemeentebesturen geven zij de indruk, dat de bijstand, die boven de minimumnormen noodzakelijk moet worden verleend, op dezelfde minimale wijze dient te worden vastgesteld. De huidige minimumnormen drukken dan ook het bedrag van de bijstand, die uiteindelijk in de gemeenten wordt verleend, naar beneden.

De communistische afgevaardigde Tj. Jager heeft dit in de Tweede Kamer gecritiseerd en er op aangedrongen de minimumnormen, die thans worden gehanteerd, drastisch te verhogen.

Staatssecretaris Egas, die in de afgelopen maanden van verschillende zijden onder druk is gezet om een ruimere toepassing van de ABW mogelijk te maken, verklaarde in antwoord op het betoog van Jager, dat ook hij niet zo gelukkig was met de beperkte minimumnormen, waardoor tal van misverstanden zijn opgeroepen. Hij zegde toe in overleg met de minister van Sociale Zaken te zullen treden. Daarbij zal onder het oog worden gezien of op basis van vergelijking met de geldende lonen een redelijk niveau van de minimumnormen kan worden vastgesteld.

Uit een overzicht, dat het ministerie van Maatschappelijk Werk enige maanden geleden heeft gepubliceerd van de bijstandsnormen, die in circa honderd gemeenten worden gehanteerd, blijkt dat de normen van gemeente tot gemeente ver uiteenlopen.

Het overzicht heeft betrekking op de situatie, zoals deze in 1965 bestond en geeft dus niet de feitelijke toestand van dit moment weer. Doch hieruit treedt wel duidelijk naar voren, dat het criterium van de ABW namelijk te voorzien in de „noodzakelijke kosten van het bestaan”, willekeurig wordt uitgelegd.

Voorts valt er uit af te leiden, dat de rechtsplicht, die de ABW aan de overheid oplegt tot het verlenen van bijstand, in de praktijk feitelijke rechtsongelijkheid heeft gebracht.

Het overzicht leert (en men moet er dus rekening mee houden dat het hier gaat om cijfers van 1965, die ongetwijfeld in deze

eerste maanden van 1966 gewijzigd zullen zijn), dat dertien gemeenten in Oostelijk Groningen, waaronder Finsterwolde en Beerta, gunstig bij andere gemeenten afsteken met normen voor echtparen van f 71,50 per week, vergoeding van huur en ziekenfondspremie, een aanvulling op de wettelijke kinderbijslag en een vacanti toeslag van vier procent.

De normen liggen in Alkmaar lager met een basisbedrag van f 69.25, de gebruikelijke vergoedingen en vier procent vacanti toeslag.

Schriel daarentegen is de gemeente Vaals met een basisbedrag voor echtparen van f 58.60, huurvergoeding, ziekenfondspremie en geen vacanti toeslag.

Kerkrade volstaat met een basisbedrag van f 58.25 enz., eveneens zonder vacanti uitkering.

Een grote gemeente als b.v. Den Haag blijft beneden de maat met 61 gulden voor echtparen, enz. zonder vacanti toeslag.

Ook Amsterdam staat in verhouding met bovengenoemde gemeenten niet aan de top met het uitkeringsbedrag voor echtparen van 78 gulden per week, de wettelijke kinderbijslag, vergoeding van ziekenfondspremie, doch niet voor huur, terwijl de vacanti toeslag slechts 3,5 procent bedraagt.

Een goed voorbeeld van gemeentelijk bijstandsbeleid geeft de gemeente Capelle a/d IJssel, een gemeente in de nabijheid van Rotterdam. Deze gemeente is bij het vaststellen van de bijstandsnormen uitgegaan van het in de Stichting van de Arbeid overeengekomen minimumloon van 110 gulden in 1965. Daarvan wordt aan een echtpaar 80 procent of 88 gulden per week uitgekeerd, aan alleenstaanden met minderjarige kinderen 75 procent en aan alleenstaanden zonder kinderen 70 procent van 110 gulden. Daarnaast wordt kinderbijslag verstrekt tot een bedrag, dat gelijk is aan de wettelijke kinderbijslag. Voorts een vergoeding voor ziekenfondspremie en een extra uitkering of vacanti toeslag van 183 gulden per jaar voor echtparen. Als een bijstandsontvanger een huishuur van 90 gulden of meer per maand moet betalen, wordt van geval tot geval nagegaan of er aanleiding is een huurtoeslag te verstrekken. Een gehuwde AOW-trekker ontvangt in Capelle a/d IJssel 16 gulden boven zijn AOW pensioen van 72 gulden per week, plus ziekenfondspremie en vacanti toeslag.

Het was bij het schrijven van dit artikel nog niet bekend, hoe de normen in de eerste maanden van 1966 in de verschillende gemeenten zijn komen te liggen. Het is vaak ook moeilijk na te gaan, omdat tal van gemeenten hun normen geheim plegen te houden.

Het behoeft geen betoog, dat dit in strijd is met de rechtsplicht, die de ABW aan de overheid oplegt om financiële bijstand te verlenen.

Immers deze rechtsplicht houdt in, dat rechtsongelijkheid voorkomen wordt en hoe zal een aanvrager van bijstand dit kunnen controleren als de gangbare bijstandsnormen in een gemeente aan de openbaarheid onttrokken worden?

Hoe weet b.v. een Haarlemse aanvrager of hij als een rechtsgelijke behandeld wordt als zijn verzoek om bijstand wordt

afgewezen met de mededeling van B en W, dat zijn inkomsten het bedrag overtreffen van de door de gemeente vastgestelde bijstandsnorm en B en W van deze gemeente hardnekkig weigeren de betreffende bijstandsnorm openbaar te maken?

Een resultaat van de actie der vakbeweging is intussen, dat staatssecretaris Egas er toe is overgegaan een schrijven tot de gemeentebesturen te richten, waarin hij verzoekt de rechtszekerheid en de rechtsgelijkheid van de tot bijstand gerechtigden, die een doelstelling van de ABW is, te bevorderen door openbaarmaking van de door deze besturen vastgestelde richtlijnen voor de bijstand.

Voor het overige dringt hij er op aan om in het belang van een goed bijstandsbeleid Commissies van Advies in het leven te roepen. De staatssecretaris geeft hierbij uiting aan de klacht, dat in slechts 60 van de 976 gemeenten dergelijke commissies zijn gevormd.

Deze commissies hebben tot taak B en W terzijde te staan en te adviseren inzake de algemene aspecten van het bijstandsbeleid.

De ABW schrijft voor, dat drie vijfde deel van de commissieleden uit personen moet bestaan, die kennis hebben van het maatschappelijk werk, waaronder dat van de vakorganisaties. Ook gemeenteraadsleden kunnen deel van de adviescommissies uitmaken. In de regel is de wethouder van Sociale Zaken voorzitter van de commissie, welke mede wordt gehoord over het vaststellen van de bijstandsnormen. Inschakeling van adviescommissies heeft tot gevolg, dat de uitvoering van de ABW op een bredere leest wordt geschoeid, waarbij de commissie een stimulerende invloed op B en W kan uitoefenen. Vandaar, dat de vakbeweging op instelling van Commissies van Advies aandringt.

Jurisprudentie

Intussen zijn de colleges van B en W niet gerechtigd alleen de bijstand te beoordelen, zoals onder de Armenwet. Zij staan nu ook op dit punt onder toezicht van Gedeputeerde Staten, die bevoegd zijn beslissingen van B en W te vernietigen en uit te spreken, dat ten aanzien van een aanvrager om bijstand een betere beslissing dient te worden aangenomen.

In deze gevallen geven Gedeputeerde Staten een andere uitleg aan de ABW dan B en W.

Deze procedure kan een aanvrager op gang brengen als hij meent, dat B en W de gevraagde bijstand ten onrechte hebben geweigerd en daarin volharden als de betrokkene zijn bezwaren bij B en W heeft ingebracht.

Het aantal beroepszaken, dat in het afgelopen jaar werd behandeld, heeft een jurisprudentie gevormd, waarin enige opmerkelijke uitspraken voorkomen.

In vele gevallen bleek echter, dat Gedeputeerde Staten het beroep ongegrond verklaarden en daarmee het bijstandsbeleid van de betrokken gemeenten onderschreven.

Een reactionair voorbeeld hiervan leverden Gedeputeerde Staten van Gelderland, die in een beroepszaak accoord gingen met de bijstandsnorm in een gemeente van f 66.70 per week voor een echtpaar, in welk bedrag mede is inbegrepen de huishuurvergoeding, brandstoffenbijslag en kledingtoeslag, een bijstand dus om bij te verhongeren. Het beroep was ingesteld door een bejaard echtpaar, dat om aanvullende bijstand had verzocht voor kolen en kleding. B en W voerden tegen dit verzoek aan, dat de inkomsten van de betrokkenen met f 75.81 per week hoger liggen dan de in de gemeente geldende norm tot het hierboven vermelde bedrag.

Gedeputeerde Staten waren het kennelijk met dit bekrompen bijstandsbeleid eens en verklaarden het beroep ongegrond.

Een geheel ander geluid lieten Gedeputeerde Staten van Drenthe horen met een uitspraak in verband met het z.g. sociaal minimum van de AOW en het toekennen van vacantiégeld.

B en W van een Drentse gemeente hadden een verzoek om aanvullende bijstand aan een bejaarde geweigerd op grond van de omstandigheid, dat de AOW-uitkering per 1 januari 1965 tot het sociaal minimum was verhoogd.

Daartegenover verklaarden Gedeputeerde Staten, dat het begrip „noodzakelijke kosten van het bestaan” ruimer moet worden geïnterpreteerd dan het thans geldende sociaal minimum van de AOW. Verder beroepen Gedeputeerde Staten zich op de richtlijnen van Divosa, (de vereniging van directeuren van de plaatselijke diensten van Sociale Zaken) waarin is opgenomen een vacantiëtoeslag van f 2.35 per week.

Toepassing van deze richtlijn houdt voor de aanvrager in, dat hij boven zijn AOW-uitkering een aanvullende bijstand dient te ontvangen van f 3.50 per week, vermeerderd met het bedrag van de vacantie-uitkering, aldus Gedeputeerde Staten van Drenthe.

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland vernietigden het besluit van een gemeentebestuur waarbij een reeds toegekende aanvullende bijstand van 31 gulden per week werd ingetrokken. Het betrof een 63-jarige handelaar in paarden, die B en W op straffe van inhouwing van de bijstand in een beschutte werkplaats te werk wilden stellen.

Gedeputeerde Staten haalden daar een streep door met de overweging, dat plaatsing in een sociale werkplaats bevordering van arbeidsgeschiktheid veronderstelt en dat dit moeilijk van een 63-jarige kan worden verwacht. Bovendien zou hij zijn eigen, zij het onvoldoende, inkomen moeten prijsgeven.

Dat onder bepaalde omstandigheden het aanschaffen van een radio geacht kan worden tot de noodzakelijke kosten van het bestaan te behoren, blijkt uit een beslissing van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant. Het betrof hier een 77-jarige man bij wie was ingebroken. Hij raakte daardoor zijn radio kwijt, terwijl er ruiten waren gebroken. De man, die geen andere inkomsten had dan f 50.75 AOW per week, vroeg het gemeentebestuur een bedrag van f 19.95 voor herstel van de gebroken ruiten en f 165,— voor de aankoop van een radio.

B en W weigerden dit op grond van de overweging, dat de

betreffende kosten niet kunnen worden beschouwd als noodzakelijke kosten van bestaan.

Gedeputeerde Staten verwierpen deze overweging en verklaarden, dat de gevraagde bijstand moest worden verleend, waarbij o.a. in aanmerking werd genomen de geïsoleerde ligging van de woning van de bejaarde.

Verder verklaarden Gedeputeerde Staten van Utrecht een beroep gegrond van een aanvraagster, wier echtgenoot in een ziekenhuis was opgenomen, waarvan de kosten niet door een verzekering waren gedekt.

B en W van de Utrechtse gemeente hadden het verzoek om bijstand afgewezen met de motivering, dat de aanvraagster een huis bewoont, dat haar eigendom is en een getaxeerde waarde heeft van 34.500 gulden. Dit bedrag overschrijdt de grens van „een bescheiden vermogen”, dat volgens de ABW buiten beschouwing dient te worden gelaten, vonden B en W. Gedeputeerde Staten waren echter van oordeel, dat de bijstand zonder onderzoek naar de omstandigheden en ongeacht de vermogenspositie van de appellante had moeten worden verleend, omdat ze bedoeld was voor kosten van verblijf in een ziekenhuis, zoals o.a. in art 1° van de ABW is bepaald. Het niet verlenen van de bijstand zou kunnen leiden tot een schadelijke onderbreking van het verblijf van betrokkene in de inrichting, aldus beslisten Gedeputeerde Staten van Utrecht.

Een opmerkelijke beslissing is die van Gedeputeerde Staten van Gelderland, die kosten verbonden aan vakantie beschouwen als noodzakelijke kosten van het bestaan.

De aanleiding tot deze uitspraak was het beroep van een vrouw, die in een bejaardentehuis is opgenomen en aan B en W om bijstand had verzocht tot een bedrag van 45 gulden voor een vijfdaags verblijf in een vacantieoord, dat door de Algemene Bond van Bejaarden was gehoord.

B en W wensten de gevraagde bijstand niet te verlenen waarbij zij aanvoerden, dat de ABW in het gegeven geval buiten toepassing dient te blijven, aangezien de kosten van het houden van vakantie niet behoren tot de noodzakelijke kosten van het bestaan.

Gedeputeerde Staten namen een ander standpunt in. Zij vernietigden de beslissing van B en W en bepaalden, dat de 45 gulden vacatiegeld alsnog moest worden verleend.

Tot een bescheiden bedrag behoren vakantiekosten tot de noodzakelijke kosten van het bestaan, zo oordeelden Gedeputeerde Staten van Gelderland.

Deze jurisprudentie geeft er enigszins een indruk van, dat de ABW in vele gevallen soulaas kan bieden. De voorlichting hierover is echter volstrekt onbevredigend.

Van de gemeentebesturen moet worden verlangd, dat zij de bevolking duidelijke voorlichting geven over de mogelijkheden van de ABW.

C. DE ROVER

De betekenis en de rol van de communistische partij

Midden februari had in Amsterdam het symposium „De uitdaging van het marxisme” plaats, dat was georganiseerd door „Politiek en Cultuur”, „Kontrast” en de studentenvereniging „Pericles”. Een van de onderwerpen die op dit symposium werd behandeld, was „Politieke strijd en politieke partij”. Hierover sprak mevr. A. van Ommeren—Averink, lid van de Tweede Kamer. De gedeelten uit haar rede die gewijd waren aan de betekenis en de rol van de communistische partij, heeft zij in het hieronder volgende artikel samengevat.

Het karakter van een politieke partij wordt vanzelfsprekend bepaald door haar directe en verderliggende doeleinden en de wereldbeschouwing die haar bezielt.

De communistische wereldbeschouwing is in hoofdlijnen uitgewerkt door Marx en Engels. In haar beknopte vorm is zij neergelegd in het Communistisch Manifest. Wie kent niet de beginwoorden van dit document: „Er waart een spook door Europa, het spook van het communisme”. Het communisme als het spookbeeld van het kapitaal, wel te verstaan. Marx en Engels maakten het de arbeiders van hún tijd duidelijk, dat de kapitalistische maatschappij niet eeuwig is. Deze zal te gronde gaan, evenals voorgaande maatschappijvormen, zoals de slavernij en het feodale stelsel, verdwenen. In hun werken ontleeden zij de kapitalistische maatschappij en toonden zij de economische ontwikkelingswetten van dit productiestelsel, dat de kiemen in zich draagt om te worden afgelost door een socialistisch productiestelsel, waarbij de productiemiddelen in handen van de gemeenschap zijn.

Dit is echter geen automatisch proces. Het voltrekt zich in de strijd van de tegenstellingen die dit stelsel eigen zijn. De voornaamste daarvan is de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid. Ook voor deze tijd van hoogconjunctuur, waarin het kapitalisme op basis van nieuwe technieken zijn productiekrachten ontplooit, geldt dit. De klassentegenstellingen blijven in deze tijd van z.g. welvaart bestaan en in weerwil van voorspellingen van vele kanten wordt steeds weer aangetoond, dat de klassenstrijd niet afgelopen is.

De vooruitgang komt niet vanzelf. Ondanks alle gepraat over „menselijke verhoudingen” in het bedrijf en over medezeggenschap moet zelfs de geringste stap voorwaarts door strijd worden afgedwongen. Ofschoon ogenschijnlijk alles goed gaat, staat het kapitalisme economisch en politiek voor problemen, die op de oude kapitalistische manier niet opgelost

kunnen en mogen worden. Vandaar dat de belangstelling voor het marxisme en de communistische politiek op het ogenblik zo toeneemt.

Vooraf de stelling van de marxistische theorie, dat het kapitalisme tot de ondergang gedoemd is, geniet grote aandacht. De publicisten die hun pen in dienst stellen van het behoud van het kapitalistische stelsel doen alle moeite om haar te ontzenuwen. Daarbij is het in allerlei studies over het marxisme vooral een sport geworden om tegenstellingen te zoeken tussen de opvattingen van Marx en Lenin hierover.

Marx zou vooral de nadruk hebben gelegd op het feit, dat de kapitalistische ontwikkeling economisch *gedetermineerd* is, terwijl Lenin meer het *voluntarisme*, de rol van de wil, van de bewuste activiteit zou hebben beklemtoond. De gedachte aan de wetmatigheid der ontwikkeling zou bij Lenin en de hedendaagse communisten meer op de achtergrond geschoven zijn. In de eerste stelling ligt dan opgesloten, dat het socialisme wel vanzelf komt en er geen strijd voor behoeft te worden gevoerd, als de ondergang van het kapitalisme toch gedetermineerd is. Aan de tweede stelling ligt de oude vulgaire propaganda ten grondslag, dat de communistische partijen internationale samenwerkingsverbanden zijn, die met één druk op de knop overal opstanden uitlokken; zij zouden overal hun cellen hebben en daaraan wordt in dit soort propaganda welhaast een mystieke kracht toegemeten.

In de werken van Marx wordt inderdaad veel aandacht besteed aan de objectieve voorwaarden van de economische ontwikkeling van het kapitalisme. Naarmate er opportunistische opvattingen ontstonden over de spontaneïteit van de wetmatige ontwikkeling werd, o.a. door Engels, de betekenis van de politieke strijd krachtiger onderstreept.

De kapitalistische maatschappij van nu heeft alle voorwaarden doen rijpen voor de socialistische maatschappijvorm. Juist door deze rijpheid komt de vraag op de voorgrond te staan welke sociale en politieke krachten de omvorming van de maatschappij tot stand moeten brengen. De objectieve voorwaarden zijn niet voldoende om dit te bereiken. De revolutionaire energie van de massa is nodig, massa-actie is vereist en de massa moet geleid worden door een juiste *politiek* en een doeltreffende *organisatie*.

Marx had reeds uiteengezet, dat de omvorming van de maatschappij zal moeten geschieden door de arbeidersklasse; deze bezit geen productiemiddelen, is niet gebonden door het privébezit daarvan en is door haar positie als uitgebuite klasse verplicht de strijd aan te binden. Voor het volbrengen van haar historische roeping moet zij zich organiseren: een arbeiderspartij die ook andere vooruitstrevende mensen verenigt, is noodzakelijk. Velen kennen, ook al hebben zij de werken van Marx en Engels niet bestudeerd, toch wel wijdverbreide legendarische uitspraken als „Proletariërs aller landen, verenigt u”, „de bevrijding van de arbeidersklasse zal het werk van de arbeiders zelf zijn” of „het kapitalisme brengt zijn eigen doodgravers voort”. Dit al is voldoende om te onderstrepen, dat

Marx de arbeidersklasse en ook de andere uitgebuite klassen een actieve rol toebedacht in de bestrijding en het ten val brengen van het kapitalisme.

Zowel Marx als Engels hebben actief meegewerkt aan de opbouw van de toenmalige communistische organisaties, die zij als ideologisch wapen de marxistische theorie gaven. Zij assimileerden zich met de arbeidersklasse en gaven praktische leiding aan de strijd. Hun activiteit was een voorbeeld van de *eenheid van denken en handelen*, die de grondslag van het marxisme is.

Zij waren de oprichters van de Eerste Internationale en deden alle moeite om de beste en invloedrijkste arbeiders en intellectuelen voor het communisme te winnen. Door vervolgingen waren zij gedwongen tientallen jaren in het buitenland te verblijven, waar zij werkten onder de politieke vluchtelingen en de arbeiders ter plaatse. Zij onderhielden talrijke contacten met vele functionarissen van de bestaande organisaties. Naast hun theoretische publicaties namen Marx en Engels in pamfletten en kranten stelling in de vele actuele politieke problemen. Zij lieten zich door geldnood noch door de reactie er onder krijgen.

Marx wees er in zijn werken op, dat het kapitaal voortdurend zou groeien en zich in handen van een steeds kleiner aantal kapitalisten zou concentreren. Dit werd duidelijker, naarmate de kapitalistische ontwikkeling een hogere vlucht nam. De periode van het imperialisme trad in.

Deze nieuwe periode, die de arbeidersbeweging voor talrijke nieuwe en vaak verwarrende problemen stelde, werd vooral door Lenin geanalyseerd, met name in zijn werk „Het imperialisme, het hoogste en laatste stadium van het kapitalisme”.

De concentratie van de productie en het kapitaal gaan voort. Er ontstaan monopolies die een beslissende rol in het economische en ook in het politieke leven spelen. De kapitaaluitvoer wordt van bijzonder grote betekenis. Het kapitaal gaat daarmee waar het de meeste winst kan maken; de monopolies verdelen en beheersen de wereld.

Lenin trok uit de analyse van het imperialisme de politieke conclusie, dat het de periode is van grote klassenbotsingen en van oorlog. De voorafgaande periode was in vergelijking daarmee een tamelijk vreedzame geweest. Het nieuwe tijdperk stelde hogere eisen aan de socialistische arbeiderspartij, die de arbeidersklasse en haar bondgenoten leiding moest geven. Er was een partij nodig die het hoofd kon bieden aan de problemen van dit tijdperk.

Het moest een partij zijn van een *nieuw type*. Lenin werkte de *ideologische* en *organisatorische* grondslagen daarvan uit en heeft binnen de Russische sociaal-democratie en binnen de Tweede Internationale de strijd voor de opbouw van zo'n partij al ver voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog gevoerd. Ook in andere sociaaldemocratische partijen ontstond een linkervleugel, die optrad tegen de veldwinnende reformistische en revisionistische opvattingen, welke neerkwamen op het zich aanpassen bij de eigen bourgeoisie. Alleen in Rusland

echter verkregen de meerderheid. Onder de moeilijke omstandigheden van de tsaristische onderdrukking werd onder Lenins leiding een partij gevormd, die het hoofd wist te bieden aan alle, vaak snel wisselende situaties.

Bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog viel de Tweede Internationale uiteen. De sociaaldemocratische leiders in Duitsland kozen partij voor de Duitse bourgeoisie en stemden voor de oorlogscredieten, de Franse sociaaldemocratische leiders kozen de kant van de Franse bourgeoisie. Alleen de Russische sociaaldemocratische partij zette onder Lenins leiding de strijd tegen de oorlog — ook gedurende de oorlog — voort. Zij streed voor de beëindiging van de oorlog, voor het op revolutionaire weg tot stand brengen van de vrede, voor de val van het tsaristische regiem.

Dit gelukte niet alleen, weldra werd het mogelijk ook de socialistische revolutie te verwezenlijken. Het kapitalistische systeem werd doorbroken op de plaats, waar het 't zwakst was. Voor het eerst kwam de politieke en economische macht in een groot land in handen van de onderdrukten. Dit feit bezorgde de kapitalisten overal ter wereld een geweldige schok en vervulde de arbeiders, intellectuelen en kunstenaars met nieuwe inspiraties. Bewezen werd, dat de arbeidersklasse in staat is de macht in handen te nemen en deze te behouden. Tevens liet dit de deugdelijkheid zien van het leninistische partij-type.

Democratisch centralisme

In 1919 werd de Communistische Internationale opgericht, waarbij de Nederlandse communisten zich aansloten. Tot het nieuwe van deze Derde Internationale behoorde, dat zij ook Aziatische partijen in haar rijen verenigde. Op de Cominterncongressen werd, vooral in de eerste jaren, een felle ideologische strijd gevoerd. Het ging er om het reformisme uit te bannen zonder ten prooi te vallen aan half-anarchistische, doctrinair-linkse opvattingen. Alle groeperingen die zich in deze nieuwe Internationale verenigden, moesten zowel ideologisch als organisatorisch een nieuw begin maken.

Dit gold voor allerlei vraagstukken. Van groot belang was bv. de behandeling van het koloniale vraagstuk. Daarbij werd vastgesteld, dat de partijen moesten optreden voor het zelfbeschikkingsrecht van de koloniale volken tot en met het recht van afscheiding van het moederland. Een standpunt, dat de Tweede Internationale nooit heeft kunnen opbrengen; deze achtte de koloniale volken niet rijp voor zelfstandigheid.

Een belangrijk discussiepunt was of er aan het vakverenigingswerk deelgenomen moest worden en hoe de vakbeweging beoordeeld moest worden. Allerlei radicale groepen waren tegen deelname aan het vakbondswerk. Zij beschouwden de vakbonden als reactionair, omdat ze meestal onder leiding stonden van reformisten. Door hen werd uit het oog verloren, dat de vakbeweging een belangrijke rol in de klassenstrijd kan spelen en dat de deelname van de meest strijdvaardige arbeiders aan

het vakbondswerk haar kracht kan vergroten. Lange tijd was het vakbondsvraagstuk in de Comintern een omstreden vraagstuk en ofschoon met name door Lenin heel duidelijk op de betekenis van het vakbondswerk werd gewezen, duurde het toch tot in de dertiger jaren voor de juiste weg gevonden werd. Thans is dit alles veel duidelijker geworden, ofschoon ook nu nog weerstanden hiertegen overwonnen moeten worden.

Als reactie op de reformistische overschatting van de rol van het parlement verzetten deze radicale groepen zich in de beginperiode van de Comintern ook tegen deelname aan het parlement door de communisten. In de discussie over deze opvattingen werd het duidelijk, dat deelname aan het parlement en het optreden in de vertegenwoordigende lichamen verbonden moet zijn met de strijd, die buiten het parlement gevoerd wordt. Ook in het parlement bestrijden de communisten de machtspolitiek van de monopolies, leggen zij misstanden bloot en treden zij op voor verbeteringen. De restanten van de radicale, ultra-linkse opvattingen hebben bij de opkomst van het fascisme enige tijd remmend gewerkt op de zo noodzakelijke verdediging van de burgerlijke democratie tegen de aanvallen van rechts, maar ook hier hebben de gebeurtenissen in de dertiger jaren een harde les geleerd.

In de beginjaren van de Comintern ging de strijd ten slotte vooral om het karakter van de partij. In de roerige tijd, waarin de communistische partijen zich vormden, was het bereiken van een juist standpunt hierover van de allergrootste betekenis. In de praktijk bleek hoe nodig het was om de partij zo op te bouwen, dat zij als een georganiseerde strijdafdeling van de arbeidersklasse onafhankelijk in de politieke strijd kan optreden en opgewassen is tegen de geconcentreerde macht van de monopolies. Om de eenheid van optreden te waarborgen, die daartoe noodzakelijk is, is de communistische partij opgebouwd op het principe van het democratische centralisme.

Dit houdt in, dat in de partij geen fracties toegestaan kunnen worden en dat haar vertegenwoordigers in de openbare lichamen niet verdeeld optreden. Groepsvorming zou de partij tot een onsamenvattend geheel van afzonderlijke individuen maken en haar daadkracht verlammen. Een partij die in zichzelf verdeeld is, kan de arbeidersklasse niet leiden en brengt de massa in verwarring; ze kan niet opgewassen zijn tegen het georganiseerde optreden van de monopolisten.

Als de partij een leidinggevende rol wil vervullen, moet zij behalve over politieke eenheid ook beschikken over een organisatie met organisatiediscipline. Deze discipline is vrijwillig en berust op gemeenschappelijke overtuiging en is geenszins te vergelijken met het schrikbeeld dat daarover wel verbreid is. Verhalen alsof degene die lid wordt van de CPN zijn hele ziel en zaligheid ondergeschikt moet maken aan de partij, dat men geen enkel persoonlijk leven kan hebben en slechts bevelen heeft op te volgen, behoren vanzelfsprekend tot dit caricaturale beeld en hebben niets te maken met de werkelijke structuur en de organisatie-opvattingen van de communistische partij. De partij is geen leger, doch verenigt in haar rijen degenen

die met de doeleinden van de partij instemmen en aan het werkelijk doen daarvan willen deelnemen.

De voorwaarden om lid te zijn van de communistische partij zijn voor allen gelijk. Allen zijn lid van een partij-afdeling en betalen contributie. Elk lid heeft dezelfde rechten en plichten. De partij wordt centraal geleid door het partijbestuur, dat gekozen wordt op het congres, waar alle afdelingen hun op districtconferenties gekozen afgevaardigden heen zenden. De partij-opbouw, de rechten en de plichten van de leden zijn bij de statuten geregeld.

Het feit, dat de partij centraal geleid wordt, betekent niet dat aan de top een kleine groep mensen de gehele politiek uitvoert. De politieke standpunten en richtlijnen worden in de partij-afdelingen besproken. Daarbij geldt volledige vrijheid van discussie. Besluiten worden met meerderheid van stemmen genomen. Als de discussie is afgesloten en er besluiten zijn genomen, wordt verwacht dat een ieder zich daaraan zal houden en, indien een lid zich er niet mee kan verenigen, geen andere standpunten in de partij worden gepropageerd. In de praktijk zal blijken of de besluiten juist waren en juist worden uitgevoerd. Zo niet, dan kunnen later collectief correcties worden aangebracht. Een andere weg is niet mogelijk, wil de partij geen club voor permanente discussie worden, die niet aan werken en handelen toekomt.

Alle bestuursorganen, zowel van de afdelingen en districten als het partijbestuur worden bij geheime stemming gekozen. Over politieke besluiten wordt niet geheim gestemd.

De communistische partij doet niet aan geheimschrijving, doch stelt er prijs op dat haar politiek en haar handelingen voor de massa controleerbaar zijn. Ook het corrigeren van standpunten, het herstellen van fouten, gebeurt openlijk. Op deze wijze wordt het vertrouwen van en de verbinding met de massa in al haar geleidingen versterkt.

Het is voor de versterking van de activiteit van de arbeidersbeweging van groot belang om voortdurend waakzaam te blijven tegen de remmende tendenties, die zich in de vorm van reformisme of revisionisme enerzijds, en anarchisme en links-radicaal gedoe anderzijds kunnen voordoen. Reformisme en revisionisme houden in, dat teruggeweken wordt voor de macht van de bourgeoisie; anarchisme en schijn-radicalisme vormen een obstakel op de weg naar de eenheid van de werkers.

Als voorbeeld van dit laatste kan de houding van de PSP inzake het NVV dienen; door een afwijzende houding ten aanzien van het lidmaatschap van het NVV en de reclame voor scheurmakersbondjes wordt slechts de positie van de arbeiders verzwakt en die van de ondernemers versterkt. Wat de pacifistische leuzen van de PSP betreft (in zoverre deze nog gehanteerd worden), moet er op gewezen worden, dat het pacifisme zich als theorie, ondanks de nobele bedoelingen die afzonderlijke pacifisten kunnen hebben, overleefd heeft. Het heeft de mensheid nog nooit vooruit gebracht, doch zou haar tot machteloosheid veroordelen.

Verbinding met de massa

De klassenstrijd is een ingewikkeld proces. Ze kent verschillende vormen en wordt op verschillende hoogte gevoerd.

Een belangrijk onderdeel ervan is de strijd voor de verbetering van de levens- en arbeidsvoorwaarden, zoals hogere lonen, kortere werktijd, uitbreiding van de vakantie. Om deze strijd zo succesvol mogelijk te voeren, is het noodzakelijk dat de werkers zich organiseren in de vakbonden en in de belangenorganisaties.

In de strijd tegen de monopolies worden de meest uiteenlopende vormen gehanteerd. Er is in de Nederlandse samenleving geen groep te vinden die zijn eisen niet weet te stellen en er in vaak zeer originele strijdvormen voor optreedt. Tegenwoordig wordt dat vaak het optreden van pressiegroepen genoemd. Dit optreden tegen de monopolies in velerlei vorm is een verheugend verschijnsel, vooral omdat het zich niet beperkt tot de georganiseerde arbeiders, maar ook andere bevolkingsgroepen betreft als onderwijzers, leraren, landbouwers, medici, studenten, in de verdrukking verkerende ondernemers. Kortom, het betreft alle niet-monopolistische groepen, die niet aarzelen zich te laten horen. Al deze acties wijzen op een stijgend bewustzijn, op het begrip dat juist in de tijd van hoogconjunctuur de kans gegrepen moet worden om diep gevoelde eisen door te zetten. Het gaat daarbij niet alleen om hogere geldinkomsten, maar ook om andere blijvende verbeteringen en hervormingen. Deze strijd heeft revolutionaire betekenis. Weliswaar tast ze het kapitalistische stelsel niet direct aan, maar ze richt zich tegen de monopolies en bereidt de krachten op verdere strijd voor.

Deze dagelijkse strijd voor lotsverbetering is tevens een school voor het verhogen van het klassebewustzijn en het politieke inzicht. Aldus staat ze in direct verband met de politieke strijd voor verderstreckende eisen. Dit is een hogere faze van de klassenstrijd, waarbij de arbeiders en hun bondgenoten tot politieke machtsvorming komen.

Daarbij is het van grote betekenis om verzet te bieden tegen alle gevallen van willekeur en gewelddadige onderdrukking. De belangen van de arbeidersklasse zijn nauw verweven met de strijd voor de democratische rechten, voor de vrijheid en de nationale onafhankelijkheid. Vandaar dat de CPN grote betekenis hecht aan de verdediging en vernieuwing van de democratie, aan de strijd tegen het ondergeschikt maken van ons land aan supranationale organen en in het bijzonder tegen de pogingen van de Westduitse imperialisten om hun macht te vergroten.

Voor het voeren van een juiste politiek is het nodig om nauwe verbindingen met de massa te hebben. Alleen dan is het mogelijk om te weten wat er onder de massa leeft en kan de strijd van de anti-monopolistische krachten worden georganiseerd, geleid en op een hoger plan worden gebracht. De eisen die de CPN stelt en de leuzen die zij aanheft, hebben ook tot taak om het politieke en socialistische bewustzijn te verhogen. Dan worden ook de eisen realiseerbaar.

Laten wij als voorbeeld de Indonesische kwestie bezien. De CPN heeft altijd op het standpunt gestaan, dat Indonesië recht had op onafhankelijkheid. Reeds ver voor de oorlog stelde zij daarom PKI-gevangenen in het kamp Boven-Digoel candidaat op haar lijst voor de Tweede-Kamerverkiezingen. Na de soevereiniteitsoverdracht in 1949 bleef echter de kwestie Nieuw-Guinea nog hangen. Wij waren voor de overdracht van Nieuw-Guinea aan de Indonesische Republiek, toen alle andere partijen in ons land zich daartegen nog scherp verzetten. De CPN organiseerde in die tijd tal van demonstraties en protestacties en trad ook in het parlement actief op voor de overdracht van Nieuw-Guinea. Onder druk van de gegroeide situatie veranderde uiteindelijk de PvdA haar houding en riep zij in de lente van 1962 op tot een straatdemonstratie om tot een vreedzame regeling van deze kwestie te geraken. Voordien had het partijbestuur van de CPN in een brief aan de PvdA al gewezen op de gevaren, die de toestand in zich droeg. Aan de door de PvdA georganiseerde demonstratie werd ook door de communisten deelgenomen.

Aldus waren in de loop van een volhardende strijd de omstandigheden rondom deze kwestie veranderd en kon deze ernstige zaak door het ingrijpen van de massa van het volk snel tot een oplossing worden gebracht.

Hieruit blijkt dat de CPN inwerkt op de wilsvorming van de massa om haar tot bewust handelen te brengen. Een voorbeeld daarvan is ook de Februari-staking van 1941 geweest, die het signaal was voor de ontplooiing van het nationale verzet tegen de fascistische bezetters.

Het is echter nooit voldoende om de leidende rol van de communistische partij in de strijd te proclameren; steeds weer moet bewezen worden door het politieke optreden en het organisatorische vermogen van de partij, dat ze in staat is deze leidende rol te vervullen.

Het vrouwen, dat de communisten hebben, reikt vaak veel verder dan zij zelf weten. Zo vertelde een protestantse onderwijzer me eens: „Ik ben het niet eens met het communisme maar ik erken ten volle het nut en de noodzaak van een communistische partij. Jullie bijten het spits af.” Zo'n uitspraak houdt twee dingen in: critiek op het tekortschieten van de partijen waarmee deze man zich geestelijk verbonden voelde en een groeiend vertrouwen in de CPN als verdedigster van zijn belangen.

De CPN wortelt diep in de Nederlandse arbeidersklasse. In haar 48-jarig bestaan heeft zij zware tijden gekend; ook heeft zij de illegaliteit leren kennen. Voor de bevrijding van het land heeft zij zware offers gebracht en dit versterkte het vertrouwen in haar.

Na de oorlog werd er stelselmatig naar gestreefd, in het kader van de politiek om het gediscrediteerde kapitalisme weer kracht bij te zetten, de communistische partij haar plaats te ontnemen. Er werd met alle middelen voor opgetreden om de CPN te isoleren, te boycotten en haar de rechten te ontnemen die alle politieke partijen hadden, zoals bv. de zendtijd voor de radio

en later voor de TV. De toenmalige KVP-leider Romme sprak openlijk over zijn plannen om de communistische partij te vernietigen en te verbieden. Terzelfder tijd werd niets nagelaten om te pogen de partij van binnen uit, zowel als van buiten af, te ondermijnen en te scheuren. Doch dit gelukte niet en de communistische partij kwam ideologisch versterkt uit de strijd tevoorschijn. Hoeveel publiciteit de scheurmakers ook in de burgerlijke pers mochten verkrijgen, hun optreden vond een roemloos einde.

Deze ideologische strijd, die ook binnen de rijen van de partij moet worden gevoerd, heeft wel eens mensen teleurgesteld. Zij zeggen dan, hoe is het mogelijk dat mensen die zo goed spraken, verdwijnen. Maar de geschiedenis laat zien, dat er in iedere historische periode mensen afvallen. Er komt evenwel ook steeds nieuw bloed bij. Zulke gebeurtenissen leren echter steeds weer, dat men bij het beoordelen van personen niet moet afgaan op hun woorden, maar vooral op hun daden.

De autonomie van de communistische partij

Wil de communistische partij dus op het goede spoor blijven, dan moet zij de strijd blijven voeren tegen verkeerde ideeën die vanuit de kapitalistische omgeving binnendringen. Hierbij moet vanzelfsprekend verschil gemaakt worden tussen mensen die bepaalde vraagstukken niet begrijpen en hen die er bewust op uit zijn verdeeldheid in de partij te brengen.

Er wordt wel eens de vraag gesteld: maken jullie dan nooit fouten, dat kan toch niet? Inderdaad, alleen de Amsterdamse Bank veronderstelt geen fouten te maken. Aan het loket moet iedereen zelf zien of hij voldoende geld ontvangt. Verhaal is niet mogelijk. Bij ons bestaat echter de critiek en de zelfcritiek, zowel in het dagelijkse praktische werk als bij het vaststellen van de politiek. De kritische beschouwing van eigen werk en het tijdig aanbrengen van correcties is de beste manier om gezond te blijven. Het herzien van standpunten is soms ook noodzakelijk, omdat de omstandigheden veranderd zijn.

Het laatste congres van de CPN was een heroriëntatie van de communistische politiek. Wij leven thans in een geheel nieuwe periode, in een tijdperk van grootse technische vindingen die zowel voor de vernietiging als voor de opbloei van de menschaatschappij gebruikt kunnen worden. Het is wel het atoomtijdperk genoemd. Door straalvliegtuigen zijn de afstanden van continent naar continent kleiner geworden. Door de televisie worden de politiek en de toestanden in de wereld op zeer indringende wijze direct in de huiskamers gebracht. Om even te typeren hoe een nieuwe drempel in de ontwikkeling werd overschreden: wie sprak er in 1950 over de atoombom? De kennis hiervan bleef in beperkte kring. Door de petitie van Stockholm, die het verbod van de atoombom eiste, werd het gevaar van dit wapen scherp in de aandacht gesteld. In Nederland werd toen een half miljoen handtekeningen onder deze petitie geplaatst.

Als gevolg van de koloniale uitbuiting wordt de tegenstelling

tussen zogenaamde ontwikkelde landen en de onderontwikkelde wereld groter. In Europa zijn er mensen, die aan te veel eten sterven, in Azië, Afrika en Latijns-Amerika sterven zij van honger of vegeteren ze op een bestaansminimum.

Het economische gezicht van ons eigen land is de laatste twintig jaar totaal veranderd. In de aardrijkskundeboekjes staat ons land genoteerd als een land, dat arm aan grondstoffen is. Er was alleen wat steenkool. Nu is het een land, dat rijk is aan olie en aardgas en de staatsmijnen wil men sluiten. Concentratie van industrieën vindt plaats, de landbouwende bevolking wordt kleiner, er sterven oude takken van industrie af en er ontstaan nieuwe.

Deze veranderingen in eigen land en in de wereld stellen nieuwe vraagstukken en een herwaardering van de oude aan de orde. Deze ontwikkeling in de wereld en de toename van het aantal socialistische staten maken een nieuwe oriëntatie noodzakelijk, zowel in de socialistische als in de kapitalistische landen.

Hierop is de politiek van onze partij afgestemd; zij werkt deze zelfstandig uit en onderstreept daarbij haar autonomie.

Zelfstandig en onafhankelijk was zij altijd. Socialisme is geen exportartikel. Er komen hier geen Sowjet-legers of Chinese legers om het socialisme te brengen. Dat zijn fabeltjes die gecolporteed werden om de massa angst voor het communisme in te boezemen. Dit soort anti-communisme is als een kaartenhuis ineengestort.

Wat betekent echter de autonomie der partij? Het betekent dat de CPN zelfstandig haar politiek bepaalt, de marxistische beginselen toepast op de Nederlandse klassenverhoudingen en daarbij voortbouwt aan het beste wat geschiedenis en cultuur hebben voortgebracht.

De autonomie houdt tevens in, dat de partij afstand neemt van opvattingen van andere communistische partijen, waar zij het niet mee eens is en die remmend werken op de strijd van de Nederlandse arbeiders. De fundamentele taak van de communistische partij is als leidster op te treden van de progressieve krachten in eigen land. Zij kan alleen het vertrouwen winnen als haar politiek begrepen wordt en zij verantwoordelijk voor haar daden aflegt aan het eigen volk.

De nieuwe oriëntatie waartoe de partij heeft besloten, heeft in brede kring belangstelling gewekt.

Een aantal standpunten werden nader geformuleerd. De CPN is van mening, dat godsdienst geen beletsel behoeft te zijn om gezamenlijk voor vrede, democratie en sociale vooruitgang te strijden en ook niet om het socialisme op te bouwen. Het congres heeft gewezen op de betekenis in de werkzaamheden van de middenstand, wier belangen ook door ons worden verdedigd. Het anti-semitisme en andere rassensentimenten, die de erfenissen zijn van het kapitalisme en andere vroegere maatschappelijke stelsels, dienen actief bestreden te worden. De CPN is voor de vrije ontplooiing van kunsten en wetenschappen en bevordert de materiële omstandigheden van de kunstenaars zodat zij hun werk kunnen doen.

Het 21-ste congres van de CPN heeft belangrijk werk gedaan om het stempel weg te nemen, dat van buitenaf en voor een deel ook door eigen fouten, door het zich te veel te vereenzelvigen met de gebeurtenissen in de socialistische landen, op de partij gedrukt was. Binnen het kader van dit onderwerp wil ik hier niet verder op ingaan. Er is echter literatuur over de stellingname van onze partij in de hedendaagse vraagstukken zowel als uit het verleden te over.

De autonomie der partij betekent niet, dat wij geen internationalisten zijn. Het communisme is een wereldbeweging, ondanks de ideologische meningsverschillen die er thans bestaan.

Het proletarisch-internationalisme vormt één van de hoekstenen van het marxisme-leninisme en is de tegenhanger van het chauvinisme en het nationale egoïsme. Dit internationalisme is gebaseerd op de belangen die de arbeidersklasse en alle democraten ter wereld met elkaar gemeen hebben in de strijd tegen imperialisme, koloniale onderdrukking, voor democratie, vrede en vooruitgang.

Deze strijd kan men in elk land afzonderlijk slechts bevorderen door in de eisen en in de vormen van strijd uit te gaan van de eigen politieke en economische verhoudingen, rekening houdende met de historische tradities. Het vooruitbrengen van de beweging in eigen land is tegelijk de beste bijdrage in de internationale strijd voor de gemeenschappelijke doeleinden.

Tegelijkertijd eist het internationalisme, solidariteit met andere volkeren die steun nodig hebben om uit hun lijden bevrijd te worden, zoals bijvoorbeeld het Vietnamese volk, wiens rechtvaardige onafhankelijkheidsstrijd wij ondersteunen.

Ook in het verleden hebben wij de internationale solidariteit hooggehouden, zoals in het Indonesië-conflict. Dit was ons gemeenschappelijk belang. Ook toen in ons land voor ons standpunt weinig begrip bestond — hetgeen geen gemakkelijke situatie was — deden we dit. Of een partij groot is of klein is niet beslissend. Beslissend is allereerst haar politiek, haar verbandingen met de massa en organisatorische vermogen om in de beslissende vraagstukken van de strijd leiding te geven.

De CPN concentreert zich voornamelijk op haar nationale taken. Wij leggen de meeste nadruk op onze verbondenheid met alle progressieve groeperingen in Nederland. Wij staan open voor zoveel mogelijk overeenstemming en samenwerking voor gemeenschappelijke doeleinden, ook met partijen en groepen die ons in het verleden bestreden of dit nog doen.

De gemeenschappelijke demonstraties tegen het vormen van een multilaterale kernmacht, voor solidariteit met Vietnam, zijn voorbeelden van deze wil. In de voornaamste bedrijven groeit het overleg en de samenwerking tussen socialistische en communistische arbeiders en anderen. Door versterking van de samenwerking tussen socialisten en communisten wordt het perspectief geopend om in de toekomst tot de geleidelijke vermindering en de uiteindelijke opheffing van de scheiding in de Nederlandse arbeidersbeweging te komen.

Geschiedenis en vooruitgang

In het kader van het symposium „De uitdaging van het marxisme” sprak op 17 februari de Britse marxistische historicus dr E. J. Hobsbawm over het onderwerp „Geschiedenis en vooruitgang”. De tekst van zijn rede volgt hieronder.

De grote filosoof Thomas Hobbes heeft opgemerkt, dat politiek lastige waarheden — vooral die welke lastig zijn voor de heersende klassen — steeds zullen worden ontkend, betwist of, als ze onbetwistbaar zijn, zoveel mogelijk zullen worden onderdrukt. Of, om het in zijn eigen woorden te zeggen:

„Ik twijfel er namelijk niet aan, dat als het feit, *dat de drie boeken van een driehoek gelijk zijn aan de twee boeken van een vierkant*, in strijd was geweest met enig recht of heerschappij van de mens of met het belang van mensen die heerschappij uitoefenen, deze leer zo niet betwist, dan toch door het verbranden van alle meetkundeboeken onderdrukt zou zijn, zoveel als het hem die het betrof mogelijk was geweest.”

Politiek neutrale onderwerpen als meetkunde zullen vandaag wel nauwelijks zo'n punt van meningsverschil vormen. Het is evenmin gemakkelijk aanvaarde mathematische stellingen te ontkennen of te betwisten. Aan de andere kant bieden onderwerpen die met politiek te maken hebben, zoals geschiedenis, waarvan de wetenschappelijke positie onzeker of onrijp is, welhaast onbepaalde mogelijkheden voor het ontkennen van de waarheid of voor het eindeloos delibereren erover.

Het vraagstuk van geschiedenis en vooruitgang is daarvan een voorbeeld.

In het algemeen kan worden gezegd, dat de meeste intelligente mensen in het begin van de 20ste eeuw in vooruitgang geloofden en in de meeste delen van de wereld doen zij dat nog. Doch in de landen, waar dergelijke opvattingen een eeuw geleden in zeer ruime kring werden gehuldigd en waar de gedachte van de historische vooruitgang in haar moderne vorm ontstond, is zij heden ten dage aan heftige kritiek onderhevig. In vele kringen van West-Europa en de Verenigde Staten is het tegenwoordig — of was het dit tot zeer voor kort — buitenissig en dubieus om er de „ouderwetse” opvatting op na te houden, dat geschiedenis vooruitgang is, en sterker nog, dat vooruitgang wenselijk is. Met andere woorden, het is onbehoorlijk om zowel wetenschappelijk als optimistisch te zijn. Het is uiteraard in dit deel van de wereld — het centrum van het kapitalisme en van de vroegere wereldheerschappij — dat de vooruitgang teruggang heeft gebracht. Sedert de eerste wereldoorlog hebben heel wat mensen (veelal oncritisch) gesproken over de „neergang van het Westen”. Niemand spreekt over „de neergang van Azië of Afrika”. Ik zal het niet zozeer hebben over

de oorzaak, waardoor de vooruitgang in landen als de onze impopulair is geworden, want deze is gemakkelijk te ontdekken. Het gaat meer om enkele van de argumenten — de verkeerde argumenten — die gebruikt zijn om dit neo-conservatisme te rechtvaardigen.

Niets is om zo te zeggen duidelijker dan dat geschiedenis en vooruitgang samengaan. Het is waar, dat de meeste mensen aan het woord „vooruitgang” niet louter denken als aan een beschrijving, doch als aan een waardeoordeel; hetzij als een beweging naar iets dat wenselijk is, hetzij als een beweging die als zodanig wenselijk is. Doch ter wille van een analyse is het mogelijk en nuttig, het *feit* van de vooruitgang te onderscheiden van de gevoelens, die we daarover hebben of ermee verbinden. Wat wij met vooruitgang in deze objectieve betekenis bedoelen is min of meer wat wij bedoelen met het woord „evolutie”, d.w.z. een historische verandering, die niet in het blinde weg gaat of zich herhaalt, maar consequent in een bepaalde richting gaat. De geschiedenis van de mens is die van de omvorming van de aapachtige wezens, die geïmproviseerde werktuigen gebruikten welke zich nauwelijks van stokken en stenen onderscheidden, tot de tegenwoordige mensheid, die zowel in staat is door de ruimte te vliegen als zichzelf volkomen te vernietigen. Daarover bestaat bij niemand enige twijfel. Als we vragen wat de evolutie van de mensheid onderscheidt van die der gorilla's en chimpansees, dan is het duidelijk de steeds groter wordende beheersing door de mens van zijn natuurlijke omgeving, hetgeen geschiedt door middel van en gepaard gaat met verschillende veranderingen in zijn activiteiten, zijn maatschappelijke organisatie en zijn producten. Met andere woorden, de vooruitgang is het meest in het oog springende kenmerk van de menselijke geschiedenis in haar geheel genomen.

Daarenboven neemt de meest sceptische geschiedkundige of archeoloog altijd aan, dat deze vooruitgang in zekere zin systematisch is, dat hij zekere regels volgt, dat zekere logische opeenvolgingen mogelijk zijn en andere niet: dat hij een zekere richting heeft. Archeologen mogen dan wel bereid zijn de grotbewoners van Lascaux eer te betuigen wegens hun grote veelzijdigheid, maar als iemand zou beweren, dat hij een grot had ontdekt, waarin tekeningen voorkwamen niet alleen van dieren maar ook van tractoren, dan is er geen geleerde op de wereld, die hem zou geloven. En niet alleen omdat niemand tot nog toe de overblijfselen van tractoren in neolithische grotten heeft gevonden, maar omdat zulk een ontdekking volkomen onverenigbaar zou zijn met de opvatting, die alle geschiedkundigen zonder uitzondering huldigen, op zijn minst stilzwijgend, en wel over de opeenvolging van fazen van de historische evolutie. We weten niet, wat er onder de voorraad aan Egyptische papyrusrollen allemaal kan worden ontdekt, maar wij allen zijn bereid er onze laatste cent onder te verdedden, dat geen van die rollen een werkbeschrijving van een radio-toestel zal bevatten. Niemand van ons gelooft, dat de evolutie van de maatschappij met steden als Londen en Amsterdam be-

gon en toen verder ging in de vorm van nomadenstammen van jagers en voedselverzamelaars als de oorspronkelijke bewoners van Australië. En dat niet alleen omdat geen archeoloog de overblijfselen van grote steden heeft gevonden, die van vroegere datum zijn dan de vroegste overblijfselen van voedselverzamelaars, en niet alleen omdat we weten dat de jacht beoefnende en voedsel verzamelende gemeenschappen in de 20ste eeuw verdwijnende en zich nauwelijks nog staande houdende overblijfselen van het verleden zijn, maar omdat we allen automatisch aanvaarden, dat er goede gronden zijn waarom in de geschiedenis van de mens het jagen en voedsel vergaren vóór de landbouw en de steden komen. Met andere woorden, waarom de mens van het ene naar het andere vooruitgaat en niet andersom.

Het is belangrijk, tot zulke elementaire feiten terug te gaan, omdat ze in de hitte van een in nevelen gehulde discussie vaak vergeten worden. Ieder die het feit van de evolutie of de vooruitgang in die betekenis werkelijk zou ontkennen, zou zich daarmee buiten het bereik van een redelijke discussie plaatsen, net als diegenen, die op grond van de letterlijke tekst van het boek Genesis geloven, dat de wereld in het jaar 4004 voor Christus in zeven dagen werd geschapen.

De vooruitgang betwist

Het betwisten van de vooruitgang in de geschiedenis is van een andere aard. Het kan verschillende vormen aannemen, die ik in het kort zal opnoemen.

Voor zover het een dispuut over *feiten* is, is het een ontkenning niet van de vooruitgang, maar van afzonderlijke al te vereenvoudigde zienswijzen over de vraag hoe de historische evolutie in haar werk gaat. Het is gemakkelijk de fout aan te tonen van mensen, die b.v. van mening zijn, dat de vooruitgang niet onderbroken was of is, dat hij in een constant tempo plaatsvindt of langs een enkele ontwikkelingslijn of overal tegelijkertijd. Als we afzonderlijke delen van de wereld onder de loep nemen, ontwaren we vrij gemakkelijk perioden van stagnatie, van een onzekere beweging, zelfs van teruggang: van barbaren, die hun vee hoeden in de ruïnes van grote steden, die zij niet langer kunnen bevatten of gebruiken, van ongeletterde Bedoeïnen, die hun kampvuren stoken met antieke en kunstige manuscripten. Het is mogelijk, doch niet zeker, dat er perioden zijn, waarin een dergelijke terugval over de gehele wereld plaatsgreep, d.w.z. waarin er geen zichtbare vooruitgang waar dan ook in de wereld was, hetgeen b.v. zou kunnen blijken uit een algemene regressie van de menselijke bevolking. Ik geloof zelf niet, dat er ooit een dergelijke algemene regressie is geweest — al bezit ik daarover geen speciale kennis — maar het is volstrekt mogelijk, dat gedurende een lange periode de zichtbare vooruitgang op wereldschaal uitzonderlijk langzaam was. Dit bewijst echter niets, behalve dat de historische evolutie niet eenvoudig, rechtlijnig en cumulatief is, doch dat zij integendeel ingewikkeld, ongelijkmatig en dialectisch is. Heeft ie-

mand ooit iets anders beweerd? Zeker niet Marx, die vele van zijn diepste gedachten juist wijdde aan de analyse van het ingewikkelde geheel van de vooruitgang, aan het verklaren van de vraag waarom sommige gebieden, sommige maatschappijen sneller vooruitgingen dan andere, en waarom sommige gedurende lange perioden slechts weinig of in het geheel niet vooruit schenen te gaan en waarom sommige perioden een snellere verandering te zien gaven dan andere. Men kan van mening verschillen over de vraag of de feodale gemeenschap van Karel de Grote een vooruitgang vertegenwoordigde vergeleken met het Romeinse Rijk, maar het is geen argument in verband met het bestaan van de historische vooruitgang in het algemeen. Laat ik u louter er aan herinneren, dat de grote historicus van de 18de-eeuwse Verlichting, Edward Gibbon, die in een veel vereenvoudigder en kwetsbaarder vorm dan de marxisten in de vooruitgang geloofde, zijn *magnum opus* schreef over de *Opkomst en val van het Romeinse Rijk*. De erkenning, dat er stagnatie of neergang kan zijn, houdt niet de ontkenning van vooruitgang in.

Een tweede type van argument tegen vooruitgang is veel gevaarlijker, niet omdat het veel sterker is, maar omdat de verwarring, die het critiseert, sterker verbreid is. Die verwarring bestaat uit het geloof, dat, omdat vooruitgang voor sommige aspecten van de geschiedenis — waaronder de meest fundamentele — opgaat, die vooruitgang voor alle aspecten geldt. Dit is een verlokkelijk, doch foutief geloof. Edward Gibbon liet zich er door verschalken toen hij opmerkte, dat „elke eeuw van de wereld de werkelijke rijkdom, het geluk, de kennis en misschien wel de deugdzaamheid van het menselijke ras heeft vermeerderd en nog vermeerdert.”

Werkelijke rijkdom en kennis zijn immers niet te vergelijken met geluk en deugdzaamheid. Werkelijke rijkdom en kennis zijn objectief, onafhankelijk van wat de mensen erover denken en voelen, geluk is het subjectieve gevoel, dat de mensen hebben over hun toestand, deugdzaamheid (wat dat dan ook mag zijn) behoort tot het syseem van sociale waarden, waarmee de mensen hun goed- of afkeuring van menselijke gedragingen tot uiting brengen. De term vooruitgang heeft duidelijk te maken met werkelijke rijkdom en kennis, want die zijn in hun werking cumulatief: een eenmaal verworven peil van kennis of productie biedt de grondslag, waarop verdere kennis en productie zich kunnen ontwikkelen. Voorts kan worden aangetoond, a) dat er een historische tendentie bestaat, dat 's mensen beheersing van de natuur toeneemt, en b) dat de terugslagen en ongelijkmatigheden in deze vooruitgang een dergelijke cumulatieve voortgang niet hebben verhinderd. Geluk heeft een volkomen verschillende werking. Het is niet cumulatief, ja, de gedachte op zichzelf om wiskunde met geluk te verbinden is onzinnig. Zeggen, dat een uur menselijke arbeid vandaag vijf keer zoveel kan voortbrengen als vijftig jaar geleden, of dat het tempo van vooruitgang van de biologische kennis in de laatste tien jaar met 100 pct is toegenomen, heeft zin, al hoeft het ook niet juist te zijn. Zeggen, dat de mensen

in Amsterdam twee keer zo gelukkig zijn als in New York, of dat het tempo van vooruitgang van het geluk in Bulgarije sedert 1945 is verdubbeld, is absurd, hetgeen ook het geval is met de conceptie van een eindeloze accumulatie van geluk zelf. Er is niet alleen geen bewijs voor het bestaan van een algemene historische tendentie, dat zulke dingen als geluk zich gedurende enige tijd in een bepaalde richting bewegen — op of neer —, er is ook geen enkele reden waarom ze dat zouden doen. We kunnen alleen maar zeggen, dat *sommige* van de ontelbare factoren, die erop inwerken hoe menselijke wezens zich voelen, door de historische vooruitgang in een bepaalde richting worden veranderd en dat dit in een of andere mate op het geluk moet inwerken. De afschaffing van gebrek en honger, de verbeteringen in de gezondheidstoestand, die betekenen, dat minder moeders dode kinderen behoeven te bewenen, staan dan ook duidelijk in verband met geluk. Maar dit is een zo nietszeggende uitspraak, dat het nauwelijks lonend is, ze te doen.

Nu kan tegen serieuze theorieën van de historische vooruitgang als het marxisme niet het bezwaar worden aangevoerd, dat de tendentie bestaat, de term „vooruitgang” oppervlakkig en in het algemeen toe te passen. Ongelukkigerwijs kan dit wel worden ingebracht tegen bepaalde vulgair-marxistische geschriften en nog meer tegen dito propagandistische verklaringen.

Het kan uiterst doeltreffend worden gebruikt tegen enkele soorten van de klassieke burgerlijke theorieën van de vooruitgang van de 18de en 19de eeuw, zoals de utilitaristische, omdat die in wezen individualistisch waren (d.w.z. ze dachten in termen van persoonlijk geluk), omdat ze in wezen simpel en ondialectisch waren (d.w.z. zij dachten in termen van geluk volgens Benthams „grootste geluk voor het grootste aantal”) en omdat zij werkelijk aannamen, dat een stijging van de rijkdom der naties automatisch of door een welgekozen ingrijpen van regeringswege een overeenkomstige stijging van het geluk zou voortbrengen. Dit was het soort van theorie, dat Marx in de persoon van Jeremy Bentham als burgerlijke stupiditeit terugwees. Dit is bovendien het soort van theorie, waarop politici in de Verenigde Staten en West-Europa hun hoop hebben gevestigd, in navolging van de werkelijke ideologen en theologen van het moderne kapitalisme, de reclamedeskundigen. Elke commerciële televisie-uitzending vertelt ons, dat de man met een grotere auto gelukkiger is dan de man met een kleinere auto, en elke conservatieve politicus vertelt ons, dat de algemene verbreiding van wasmachines de ontevredenheid uit de weg zal ruimen, die de mensen er toe brengt te menen dat het kapitalisme een slechte maatschappij is en een betere maatschappij te wensen. Zoals de onmiskenbare herleving van de belangstelling voor het marxisme in de Westelijke landen aantoon, is dit niet zo. Maar hoe dan ook, men kan Marx voor zulke kinderachtigheden niet verantwoordelijk stellen.

De opvattingen van Lévi-Strauss

Het verwerpen van de idee, dat vooruitgang toegepast kan worden op zulke dingen als menselijk geluk, op dezelfde wijze als hij op, laat ons zeggen, de wetenschap kan worden toegepast, betekent dan ook niet het verwerpen van de vooruitgang in de geschiedenis. De argumenten tegen de vooruitgang, die Bentham vernietigen, doen dit Marx niet. Maar er is nog een ingewikkelder soortgelijk argument, waarmee, zoal niet het feit van de vooruitgang van 's mensen beheersing van de natuur, dan ten minste het verband ervan met de menselijke maatschappij wordt ontkend. Het is een sociologisch of antropologisch argument, dat aan een zekere gelijkmakerij zijn kracht ontleent. Sociaal-antropologen hebben — zeer prijzenswaardig — gezegd, dat het verkeerd is om volken, die op een lager technisch peil leven, te behandelen als onderontwikkelde of onrijpe versies van volken, die op een hoger technisch peil leven; als een soort van kinderen van de geschiedenis vergeleken bij westerse volwassenen. Zij zijn in wezen lichamelijk en geestelijk hetzelfde soort mensen als wij. Zij kunnen best met hetzelfde denkvermogen aan het oplossen van hun problemen van de materiële productie werken, alhoewel op basis van een geringere wetenschappelijke en technische kennis. Ten aanzien van het regelen van hun sociale betrekkingen lossen zij bovendien dezelfde vraagstukken op als alle andere maatschappijen en vaak met meer succes dan de technisch meer ontwikkelde. Het is een grote fout hen af te doen als „primitief”, terwijl zij in feite alleen maar anders zijn. Analoge redeneringen zijn al zestig jaren gangbaar onder een ander soort deskundigen, namelijk die op het gebied van de kunst. Ook hier — en met een zekere rechtvaardiging — is er een tendentie geweest om te ontkennen, dat technisch voortgeschreden of zich hoge ambities stellende kunst noodzakelijkerwijs superieur is aan technisch primitieve kunst. Met andere woorden, er is niet zoiets als barbaarse of geciviliseerde kunst: alleen goede of slechte kunst.

Dit is het soort redenering, dat waarschijnlijk zal aanspreken bij „vooruitstrevende mensen”, die, de naam zegt het al, een geloof in historische vooruitgang combineren met een geloof in verschillende andere zaken, die naar zij hopen door de historische vooruitgang zullen worden tot stand gebracht. En zij zal dan ook waarschijnlijk een wig drijven tussen deze uiteenlopende aspecten van hun „vooruitstrevende” geloof. Maar we moeten opnieuw proberen onze gevoelens terzijde te laten en ons op de feiten te concentreren. De grote zwakte van de door mij genoemde theorieën, die tot de structureel-functionele stroming behoren, welke tegenwoordig zeer populair is, is dat zij de vooruitgang elimineren door de geschiedenis te elimineren. Zij reduceren de verschijnselen, die zij bezien, tot een enkele dimensie door het elimineren van alles dat niet past in een zeer bepaalde, bekrompen conceptie van de „maatschappij”. Een maatschappij is voor hen in wezen een stelsel dat de neiging heeft een inwendig evenwicht tot stand te brengen en te

bewaren en dat met geen andere dan met zijn eigen interne maatstaven kan worden beoordeeld. Er zijn in die geest theorieën, die uiteenlopen in de mate van sofisterij en ingewikkeldheid en waarvan die van Lévi-Strauss, die zowel sociologische als linguïstische functies verenigt, vandaag waarschijnlijk de invloedrijkste is. Allemaal echter hebben zij dit kenmerk, dat hen extra-historisch maakt en het omgekeerd enorm moeilijk maakt om de historische ontwikkeling er in te doen passen. In de laatste twintig jaar zijn de sociaal-antropologen zich van deze moeilijkheid bewust geworden, doordat zij — evenals de sociologen — steeds meer tot de ontdekking kwamen, dat zij bezig waren snel veranderende open maatschappijen te onderzoeken en niet betrekkelijk statische gesloten maatschappijen. Lévi-Strauss zelf is zich daarvan zeer wel bewust en hij heeft getracht een standpunt inzake de historische evolutie van een vrij deterministische en misschien tautologische soort uit te werken, dat schijnt te suggereren, dat evolutie bestaat uit de uitwerking van alle mogelijke variaties van menselijke betrekkingen. Om met Edmund Leach, een kundige criticus van Lévi-Strauss, te spreken: „Bachs 30 Goldberg-varianties . . . worden achtereenvolgens de ene na de andere gespeeld en nu zou men kunnen zeggen, dat de volgende variatie een evolutionaire ontwikkeling is van de voorafgaande, maar de erop volgende variaties zijn superieur noch inferieur aan de eraan voorafgegane, en de eliminatie van een ervan zou de waarde van alle verminderen”. Het kan ook zijn, dat Lévi-Strauss over een andere vorm van evolutionaire vooruitgang droomt, want hij heeft altijd beweerd zoiets als een marxist te zijn, en hij heeft nooit een vroegere evolutionaire opvatting ontkend, die een onderscheid maakt tussen inferieure en vroegere structuren enerzijds en superieure en latere anderzijds. Maar, om Leach opnieuw aan te halen, „hij heeft dit standpunt in feite niet verworpen; hij heeft eenvoudig over iets anders gesproken”. Het feit blijft bestaan, dat de structureel-functionalisten met de grootste moeite de werkelijke geschiedenis in hun systeem kunnen doen passen.

Dit laatste geldt ook voor de reële feiten, in de alledaagse betekenis van het woord. Daar zij *functioneel* zijn, behoeft er tussen de rol van mythen en ware verhalen in een sociaal stelsel geen verschil te zijn, daar hun waarheid niets *met het stelsel* uitstaande heeft en, als het ware, voor de waarnemer van buitenaf alleen curiositeitswaarde heeft. Of bijvoorbeeld Jezus of Mohammed al dan niet historische figuren zijn geweest heeft weinig te maken met de rol, die door het christendom of door de islam in de maatschappijen wordt gespeeld. Maar natuurlijk weten we, dat het voor sommige doeleinden *wel degelijk belangrijk* is te weten of een verhaal waar is of niet. Het is mij er niet om begonnen het buitengewone belang van structureel-functionalistische theorieën of de intelligentie en het inzicht van sommige van hun verkondigers te ontkennen. Het gaat mij er om, dat zij in de gangbare en niet-marxistische vorm weinig kunnen zeggen omtrent de historische vooruitgang, omdat zij zo zijn geformuleerd, dat zij de term als

zodanig, in de algemeen aanvaarde betekenis, zinloos maken. En daarom kunnen zij niet als een argument tegen de historische vooruitgang worden gebruikt. Ze zijn vaak welkom omdat zij ons helpen de meer primitieve gevoelens van westerse superioriteit ten aanzien van alles dat niet-westers is, van industriële superioriteit ten aanzien van alles dat voor-industrieel is, te boven te komen. Het is van belang eraan te herinneren, dat technische superioriteit geen superioriteit op elk gebied betekent. Terzelfder tijd *zijn* er meer en minder ontwikkelde maatschappijen, zelfs als wij hen, om redenen van hoffelijkheid, niet graag meer wild, barbaars of geciviliseerd noemen. Ieder die denkt, dat de zwerfende stammen van de oorspronkelijke bewoners van Australië en de stedelijke samenleving van Sydney en Melbourne louter zovele variaties zijn van de menselijke sociale ordeningen, ziet werkelijke verschillen over het hoofd en geeft geen antwoord op werkelijke vragen, waaronder het merendeel van die vragen, die geschiedkundigen moeten stellen.

Verwarring van feiten en gevoelens

De redeneringen, waarover ik zojuist heb gesproken, brengen ons al op het moeilijke terrein van discussie, waar het *feit* van de historische vooruitgang en onze *gevoelens* over de gevolgen ervan niet scherp van elkaar kunnen worden onderscheiden. En de laatste argumenten tegen historische vooruitgang, die ik onder de loop zal nemen, zijn in werkelijkheid geen argumenten, doch verschillen van opvatting over zijn gevolgen. Immers, in de praktijk kunnen feiten en waarde-oordelen niet van elkaar losgemaakt worden. Mensen, die in de vooruitgang geloven zijn in het algemeen „progressieven” (zoals wij allen, naar ik hoop), dat wil zeggen, dat zij geloven, dat de vooruitgang een aantal dingen heeft gebracht of zal brengen, die zij zeer wenselijk achten, zoals onderwijs in het verleden, vrede en socialisme in de toekomst. Zoals wij hebben gezien is er natuurlijk een sterke en ongerechtvaardigde tendentie om feiten en wensen door elkaar te halen of, met andere woorden, om te denken dat de vooruitgang, omdat hij het ene heeft gebracht dat we prettig vinden, hij ook het andere moet brengen, en wel omdat we dit even prettig vinden. Aan de andere kant wordt door mensen, die tegen de vooruitgang zijn gekant, om de omgekeerde reden de vooruitgang betreurd of ontkend: omdat zij zijn gevolgen niet prettig vinden. En op hun beurt worden zij ertoe verleid te ontkennen, dat de vooruitgang gevolgen van enige waarde met zich heeft gebracht, omdat dit zou kunnen inhouden, dat zij zich ook bij zijn ongewenste consequenties zouden neerleggen.

De meest voor de hand liggende tegenstanders van de vooruitgang zijn natuurlijk zij, die er onder geleden hebben, en in meer fundamentele zin die maatschappelijke klassen, die zich in dalende lijn bevinden en hun ondergang tegemoetgaan. De meest voor de hand liggende voorvechters van de vooruitgang

zijn omgekeerd zij, die er bij winnen, en in meer fundamentele zin die maatschappelijke groepen, die van historische vooruitgang verheffing en overwinning verwachten. De houding van de bourgeoisie is van alle twee een duidelijke illustratie. Zolang de historische vooruitgang de nederlaag van het feodalisme en de triomf van een liberale kapitalistische wereldconomie en beschaving leek te brengen, was niemand krachtiger vooruitstrevend in beide betekenissen van het woord dan de bourgeoisie.

„Komende eeuwen”, zo schreef iemand in een bijdrage aan de Cambridge Modern History in 1910, „zullen geen einde zien aan de groei van de macht van de mens over de hulpbronnen der natuur en aan zijn verstandige gebruik ervan voor het welzijn van zijn ras”. Niet zodra echter leek het erop dat de historische vooruitgang tot de nederlaag van het kapitalisme leidde, of de atmosfeer veranderde. Vooruitgang werd een smerig woord, en in de achter ons liggende tientallen jaren hebben met uitzondering van de marxisten slechts weinigen consequent volgehouden dat geschiedenis vooruitgang was. En de marxisten zijn natuurlijk deze mening toegedaan, omdat zij denken, dat de dingen, waarvoor zij opkomen, van vooruitgang niets te vrezen hebben.

Verzet tegen vooruitgang is bovendien verzet tegen de analyse, die laat zien, dat er vooruitgang plaats heeft, verzet tegen het rationele begrip van de geschiedenis. In de vijftiger jaren bijvoorbeeld ging het samen met verzet tegen de opvatting over historische wetmatigheden (tegen wat vrij misleidend „historische onvermijdelijkheid” werd genoemd) omdat een op de rede gebaseerde blik in de toekomst naar alle waarschijnlijkheid dingen voorspelde, die door de conservatieven zeer onprettig werden gevonden, zoals de neergang van de westerse kapitalistische maatschappij. Daarom is de verdediging van de vooruitgang in de geschiedenis louter een deel van een meer algemene verdediging van het rationalisme en de wetenschap bij het zoeken naar het begrijpen en veranderen van de mensmaatschappij. Zij, die niet bevreesd zijn voor de resultaten van dit zoeken, zullen zowel de wetenschap vooruit brengen, als de maatschappij helpen veranderen. Zij, die wel bevreesd zijn, zullen geen van beide doen: zij zullen de wetenschap niet noemenswaard vooruit brengen, omdat zij slechts aarzelend aan het zoeken naar de waarheid zullen meedoen, en zij zullen de maatschappij niet veranderen, omdat zij daartoe niet in staat zullen zijn.

Hoewel deze houdingen ten opzichte van de vooruitgang niet moeilijk te herkennen zijn, kan men er niet gemakkelijk over argumenteren, aangezien waarde-oordelen, net als de smaak, zich niet licht voor bewijsvoering lenen. Wel kunnen we vaak bewijzen, dat bepaalde redeneringen over de slechte resultaten van de vooruitgang op grond van hun eigen maatstaven verkeerd zijn. Wanneer b.v. enkele oudere reactionairen zeggen, dat er vandaag veel minder vrijheid is dan honderd jaar geleden, kunnen wij, dacht ik, aantonen dat er vandaag meer vrijheid is (uit welke gezichtshoek ook bekeken) voor meer

mensen dan in 1860. Wanneer iemand laat ons zeggen het jaar 1910 in de herinnering terugroept als een gouden eeuw van onbezorgdheid, kunnen we gemakkelijk aantonen, dat dit alleen voor een minderheid het geval was, terwijl het leven voor de meerderheid verschrikkelijk was. Dergelijke redeneringen hebben echter een beperkte gezichtskring.

Dit maakt niet zo veel uit, wanneer de critici van de vooruitgang uitgesproken vertegenwoordigers van een bepaalde bevoorrechte minderheid zijn, zoals blanke kolonisten in die delen van Afrika, die thans een Afrikaanse regering hebben gekregen. Maar de situatie wordt gecompliceerder, wanneer zij, die van mening zijn dat de tijden ten kwade zijn gekeerd, niet deze reactionaire neiging hebben. Zowel in het verleden als in het heden vinden we vaak meningsverschillen over de vruchten van de „vooruitgang” onder mensen, die in wezen dezelfde hoop ten aanzien van de maatschappij koesteren. In het begin van de 19de eeuw treffen we in Engeland b.v. Radicalen aan, die de industriële revolutie verwierpen en verlangden naar het herstel van een of ander soort geïdealiseerd verleden van kleine boeren en onafhankelijke handwerkers, en anderen, die deze industriële revolutie, ondanks haar verschrikkingen, aanvaardden als de onvermijdelijke inleiding tot de emancipatie van de arbeidersklasse, welke zonder haar onmogelijk zou zijn. En vandaag zijn er vooruitstrevende mensen, die een hartstochtelijke hoop op het socialisme combineren met een idealisering van bepaalde aspecten van het voor-kapitalistische verleden, of zelfs van het kapitalistische verleden, en met een verwerping van sommige aspecten van het socialisme, zoals dat tot nog toe in de Sowjet-Unie en elders tot stand is gebracht. Ideologisch gesproken is het onophoudelijke debat tussen de marxistische en de anarchistische of „vrij-socialistische” stromingen binnen de socialistische beweging een weerspiegeling van dit soort botsing van inzichten. Veel van de kritiek op de vooruitgang komt vandaag van diegenen, die subjectief geenszins conservatief of zelfs gematigd zijn, doch opstandig en zelfs revolutionair. Die kritiek kan daarom niet even gemakkelijk van de hand worden gewezen als de reactionaire bedenkingen tegen de vooruitgang.

Het vulgair-marxisme en in het bijzonder de caricatuur van het marxisme, waaraan zo vele communisten in het Stalin-tijdperk vastzaten, maakten het moeilijk dit debat met enig effect aan te gaan. Want het verplichtte velen van hen a) enkele soorten vooruitgang, die zonder twijfel hadden plaats gevonden, te ontkennen (b.v. te zeggen, dat de omstandigheden van het proletariaat slechter werden, terwijl die klaarblijkelijk beter werden) en b) verbeteringen te verkondigen, waar er geen waren (b.v. te beweren, dat Sowjet-schrijvers vrijer waren dan Westelijke schrijvers, terwijl zij dit kennelijk niet waren). Een ander soort vulgarisering van het marxisme maakte het om een andere reden moeilijk aan zulke debatten deel te nemen. Vele marxisten voelden zich verplicht critiekloos in te stemmen met alles wat aanwijsbaar in verband kon worden gebracht met een historisch vooruitstrevende beweging of simpelweg

„historisch onvermijdelijk” was. Ik geloof niet, dat deze vulgarisering van het marxisme nog veel opgang maken. Toch kan het helpen een debat te verduidelijken, dat vaak erg wazig is geweest, als ik besluit met te trachten Marx' opvattingen over de historische vooruitgang samen te vatten.

Marx' opvattingen

Zoals we gezien hebben, zijn er drie foutieve of tot verwarring aanleiding gevende argumenten, die het begrip „historische vooruitgang” vatbaar maken voor critiek. *Ten eerste* de opvatting, dat de historische vooruitgang analoog is met mechanische optelling of groei, het niet kunnen bevatten van zijn complexe en dialectische karakter; *ten tweede* de verwarring over de vraag, op welke aspecten van de menselijke activiteit de term „vooruitgang” van toepassing is, en *ten derde* het, daarmee verbonden, door elkaar halen van het feit der menselijke evolutie en van onze eigen hoop als „progressieve”, dat bepaalde dingen, waarvan wij geloven dat ze goed zijn, werkelijkheid behoren te worden. Marx heeft deze drie fouten en verwarringen vermeden.

In de eerste plaats is zijn dialectische opvatting van de geschiedenis een onderstreping van het feit, dat de vooruitgang niet zomaar een cumulatieve groei is; en daarbij komt natuurlijk, dat „progressieve” verschijnselen in de geschiedenis op korte termijn consequenties kunnen hebben, die wij afkeuren. Het westerse feodalisme was beslist vooruitstrevend vergeleken bij de oude Grieks-Romeinse maatschappij, voorzover het een grondslag bood voor de kapitalistische ontwikkeling, terwijl de oude maatschappij dit niet deed. Maar het kan niet ontkend worden, dat Lombardije ten tijde van Karel de Grote een armere en barbaarsere streek was dan het ten tijde van keizer Trajanus geweest was. Het kapitalisme was historisch vooruitstrevend. Maar het was niet vooruitstrevend in de zin, zoals vulgaire burgerlijke economen van die tijd van mening waren, namelijk door het produceren van meer goederen en het verbeteren van de levensomstandigheden van het volk (het eerste deed het wel, maar in zijn beginfase waarschijnlijk niet het tweede), maar het was vooruitstrevend doordat het de materiële grondslag verschafte voor een maatschappij van overvloed en vrijheid, alsmede de historische voorwaarden om dit uiteindelijk te realiseren door het omverwerpen van het kapitalisme. Het kapitalisme was vooruitstrevend *in weerwil van het feit*, dat het in sommige opzichten minder begeerlijk was dan het feodalisme, zoals ook de klassenmaatschappij vooruitstrevend was, alhoewel ze in sommige opzichten minder begeerlijk was dan de primitieve communistische gemeenschappen.

De onder twee en drie bedoelde verwardheden kunnen tezamen worden genomen. De kracht van Marx' opvatting is hier, dat hij erin slaagde, feit en hoop met elkaar te verenigen. Vooruitgang is voor hem iets, dat objectief te omschrijven is, maar

tegelijkertijd iets, dat wijst op wat wenselijk is: een maatschappij, waarin de vrije ontwikkeling van alle mensen en van alle bekwaamheden van de mens mogelijk zal zijn.

Men kan vooruitgang waarnemen in de groeiende emancipatie van de mens van de natuur en in zijn toenemende beheersing van de natuur, hetgeen niet alleen zijn uitwerking heeft op de productiekrachten, maar ook op de productieverhoudingen, d.w.z. op de maatschappelijke organisatie en het maatschappelijke gedrag. Het is de emancipatie van de mens van de oorspronkelijke en spontane „natuurlijke” (of zoals Marx zegt „naturwüchsig”) betrekkingen met de natuur.

Wanneer het gaat om de wetenschap, de techniek en de productievermogens is dit duidelijk genoeg. In verband met de maatschappelijke verhoudingen is dit echter ingewikkelder. Hier ziet Marx de betrekkingen tot welke de mensen als gevolg van de maatschappelijke arbeidsdeling tot elkaar komen, als steeds duidelijker en veelzijdiger, b.v. in de op geld en warenruil gebaseerde economie. Terzelfder tijd vindt er een „afscheiding van de vrije arbeid van de objectieve voorwaarden van zijn realisering, van de arbeidsmiddelen en het arbeidsmateriaal”, plaats, totdat onder het kapitalisme deze emancipatie van de arbeid van de primitieve natuur volledig duidelijk wordt. Tegelijkertijd is dit proces van de emancipatie van de mens van zijn natuurlijke productievoorwaarden een proces van de *individualisering* van de mens. „De mens is pas door de loop der geschiedenis geïndividualiseerd. Oorspronkelijk treedt hij te voorschijn als een soort-wezen, als een stamwezen, als een kuddedier . . . De ruil als zodanig is de voornaamste beweegkracht van deze individualisering. Ze maakt het kuddedier overbodig en lost het op” en scheidt zodoende de *werkelijke mogelijkheden* van de menselijke vrijheid. Dit is wat het kapitalisme heeft bereikt:

„De opvatting uit de oudheid, volgens welke de mens altijd verschijnt . . . als het doel van de productie, schijnt veel verhevener dan die van de moderne wereld, waarin de productie het doel van de mens en rijkdom het doel van de productie is. Maar wat is in feite rijkdom, ontdaan van zijn bekrompen burgerlijke vorm, als hij niet de universaliteit is van de in universele ruil voortgebrachte behoeften, vermogens, genietingen, productiekrachten, enz. van individuen? Wat is rijkdom, als hij niet is de volledige ontplooiing van de menselijke beheersing van de krachten der natuur — die van zijn eigen natuur, alsmede die van wat gewoonlijk „natuur” genoemd wordt? Wat is rijkdom, als hij niet is de absolute uitwerking van zijn schenpende aanleg, zonder enige andere voorafgaande voorwaarden dan de historische ontwikkeling die reeds heeft plaatsgevonden, die . . . de evolutie van alle menselijke vermogens als zodanig, niet gemeten naar welke *voordien vastgestelde* maatstaf ook, tot een doel op zichzelf maakt? Wat is rijkdom, als hij niet een toestand is, waarin de mens niet zichzelf in een zeer bepaalde vorm reproduceert, maar zijn totaliteit produceert? Waarin hij niet tracht iets te blijven, dat door het verleden is

gevormd, doch de absolute beweging van de wording is? Onder het kapitalisme verschijnt deze volledige uitwerking van wat de mens vermag als de volledige vervreemding, en de vernietiging van alle vastgestelde, eenzijdige doeleinden, als de opoffering van het doel op zichzelf aan een volkomen uiterlijke dwang”.

Zelfs in deze uiterst ontmenselijkte en klaarblijkelijk tegenstrijdige vorm is het humanistische ideaal van de vrije individuele ontwikkeling dichterbij dan in alle voorgaande fazen van de geschiedenis. Het wacht alleen op het doorlopen van wat Marx in prachtige bewoordingen het voorhistorische stadium van de mensenmaatschappij noemt naar het tijdperk, waarin de mens werkelijk mens is, zijn eigen lot bepaalt, het tijdperk van het communisme.

Het is de vrijmaking van de vermogens van de mens, die voor Marx de *waarde* van de historische vooruitgang uitmaakt. De unieke kracht van zijn ideaal is echter niet, dat het edel en begerenswaard is, maar dat het louter een andere manier is om het waarneembare en analyseerbare proces van de geschiedenis te bezien. Daar gaat het naar toe, of we het prettig vinden of niet. Het toeval wil, dat we het prettig vinden. Maar de kracht van Marx' opvatting van de vooruitgang is niet alleen in deze vereniging van ideaal en feit gelegen. Ze ligt bovenal in haar historische beschouwingwijze, in het feit, dat ze de mens ziet als een evoluerend, vooruitgaand wezen. Ze is daardoor in staat antwoord te geven op vragen, hoe ingewikkeld deze ook mogen zijn, die door statische sociologen terzijde geschoven of onbeantwoord gelaten worden. Marx is niet anti-functionalistisch, ofschoon zijn functionalisme verschilt van dat van andere denkers. Hij is zowel functionalistisch als historisch en daarom biedt hij nog steeds een betere grondslag voor de sociale wetenschappen dan wie ook.

Aan de zijde van de vooruitgang

Ik kan het echter niet bij deze schets van Marx' opvatting van de historische vooruitgang laten zonder enkele waarschuwingen. *Ten eerste*, zijn analyse is bijzonder algemeen en mag niet verward worden met het voorstaan of het voorspellen van bepaalde veranderingen. Ze voorspelt geen bijzondere utopie en beveelt die evenmin aan. *Ten tweede*, het is een analyse van *mogelijkheden*, geen voorspelling van wat er zal gebeuren. We mogen onze eigen ideeën erover hebben, hoe een maatschappij van vrije mensen er uit zou zien, maar die ideeën worden niet gesteund door Marx' analyse in haar algemene vorm. Ze kunnen al dan niet gebaseerd zijn op een specifieke en concrete historische analyse, maar dat is een andere zaak. *Ten derde*, het is een analyse van objectieve ontwikkelingen en niet van de subjectieve gevoelens van de mens daarover. En tenslotte — het behoeft nauwelijks betoog — kan Marx' historische vooruitgang niet eenvoudigweg tot stilstand komen, zelfs niet

in het communisme. De menselijke prehistorie loopt ten einde. De menselijke geschiedenis kan beginnen, maar ze zal in even grote mate geschiedenis zijn als alles wat eraan vooraf is gegaan. Marx is anti-utopisch, niet alleen omdat hij niet van de constructie van denkbeeldige ideale maatschappijen hield, maar omdat een utopie zelf als ideaal statisch is. De geschiedenis is dat niet.

Toch berust het marxisme uiteindelijk — of in feite elke serieuze benadering van de geschiedenis — op de mening, dat er een historische vooruitgang bestaat, maar ook, dat we er voor zijn. Wij behoeven niet in elk stadium of in elk opzicht begerlijke resultaten te verwachten; dat is vulgair 19de-eeuws liberalisme. We kunnen veilig aan anderen discussies overlaten over pseudo-vraagstukken als de vraag of de vermenigvuldiging van verbruiksgoederen al dan niet een groter verschil in 's mensen leven heeft teweeggebracht dan de neergang van de traditionele gemeenschappen. Als we op de weg, die de mens heeft afgelegd, terugzien, moeten we wel zien, dat die zich in stijgende lijn beweegt en moeten we in de toekomst wel een verdere stijging verwachten. Als we de mens in de geschiedenis zien als een wezen, dat leert steeds ingewikkelder en moeilijker vraagstukken aan de orde te stellen en op te lossen, is het niet meer dan natuurlijk, dat wij ook zullen willen helpen de vraagstukken van de toekomst op te lossen. Veroorlooft u mij een eminente historicus aan te halen, een niet-marxist, alhoewel hij Marx de hem toekomende lof niet onthoudt, nl. E. H. Carr:

„De geschiedenis, die deze naam terecht draagt, kan alleen maar beschreven worden door hen, die in de geschiedenis zelf een gevoel van richting vinden en aanvaarden. De mening, dat wij ergens vandaan zijn gekomen is nauw verbonden met de mening, dat wij ergens heengaan. Een maatschappij, die het geloof in haar vermogen om in de toekomst vooruit te gaan heeft verloren, zal spoedig ophouden zich met haar vooruitgang in het verleden bezig te houden.”

En zo zou ik tot slot willen zeggen: een geschiedkundige, die zich met de vooruitgang in het verleden bezighoudt, kan niet anders dan de zijde van de vooruitgang in de toekomst kiezen.

Dr E. J. HOBSBAWM

De ontwikkeling der Spaanse intellectuelen

In zijn boek „Spanje op weg naar zelfaanvaarding” *) geeft dr. H. Th. Oostendorp in kort bestek een schets van de ideeëngeschiedenis van de intellectuelen in Spanje. Hij wil daarmee een bijdrage leveren tot het begrip van de crisis in Spanje, welke volgens de schrijver sedert het midden van de achttiende eeuw het Spaanse volk in zijn greep houdt.

Dr. Oostendorp ontkent niet de materiële basis van deze crisis, maar ziet deze als uiteindelijk toch door het culturele klimaat bepaald. Over de oorzaken van de Spaanse „decadentie” zegt de schrijver het volgende:

„Op politiek gebied liggen de kaarten vrij duidelijk. Spanje had zich in de zestiende en zeventiende eeuw de bijna onmogelijke taak gesteld zijn gebieden in West-Europa te behouden. De kracht van zijn vijanden en de onbekwaamheid van vorsten als Philips III, Philips IV en Karel II maakten dit onmogelijk. De corruptie, intriges en innerlijke verdeeldheid van het land ondermijnden het centrale gezag. Daarnaast hebben ook andere factoren tot het verval van Spanje bijgedragen, doch deze zijn nog te weinig, eenzijdig en met vooringenomenheid onderzocht. Wij kennen over dit onderwerp geen studie, die de wederzijdse beïnvloeding van geleidelijke ontvolking, economische crises en door de cultuur bepaalde opvattingen over geld en goed voldoende beschrijft.” (blz. 46) . . . „De Spanjaard liet op Spaans-Amerika rechten gelden, die typisch tot de feodale sfeer behoorden . . . Zo werden de winsten die uit deze veroveringen voortvloeiden niet geïnvesteerd. De Spaanse veroveraar droomde er slechts van zoveel buit te bemachtigen, dat hij . . . op een eigen kasteel of landgoed kon leven. Deze middeleeuwse instelling verhinderde vanzelfsprekend het ontstaan van een modern kapitalisme” (blz. 47).

De lezer van „Politiek en Cultuur” zal geen moeite hebben uit de bovenstaande regels de voortdurende en ongebroken macht van de grootgrondbezitters af te lezen, die later, met en door de Franco-rebellie, gesteund door de grote binnen- en buitenlandse kapitaalbelangen, de buitenlandse interventie en non-interventie, de burgerlijke revolutie van de dertiger jaren hebben verslagen. Dr. Oostendorp heeft daar wel moeite mee. Zijn idealistische instelling op filosofisch gebied verhindert hem blijkbaar ook kennis te nemen van de geschriften van de Spaanse arbeidersbeweging. Vandaar dat zijn ideeëngeschiedenis tot die van literaire, sociologische en filosofische kopstukken beperkt blijft en dat hij de macht van het grootgrondbezit

door de eeuwen heen niet als hoofdoorzaak van de Spaanse crisis van de laatste tweehonderd jaar kan zien.

Wat hijzelf verzuimt, n.l. de arbeidersklasse in zijn wereldbeeld op te nemen, verwijt hij, op hun gebied, de Spaanse intellectuelen:

„De stichting van de Spaanse republiek in 1931 heeft men naar doel en betekenis wel vergeleken met de Franse revolutie... Doch in Spanje wreekte zich al spoedig het feit dat, in tegenstelling tot wat in 1789 in Frankrijk geschied was, de revolutie van de derde en vierde stand (lees: de arbeidersklasse) samenvielen. De arbeidersklasse had n.l. con amore het streven der intellectuelen gesteund, omdat zij van de Republiek haar verlossing verwachtte. Bijna alle intellectuelen hingen echter nog een doctrinair liberalisme aan. Zij zagen daarom over het hoofd dat de vierde stand geen massa meer was, doch een in vakbonden georganiseerde bevolkingsklasse, die bereid was desnoods (sic!) voor haar rechten te vechten.

Dit was overigens niet het enige gevaar dat de jonge Republiek bedreigde. Juist omdat deze niet door een bloedige revolutie gevestigd was, bleven de oude heersende machten (leger, grootgrondbezitters, industriëlen en kerk) grotendeels in het bezit van hun rechten. Deze aarzelden dan ook niet om gezamenlijk tegen de nieuwe staatsvorm samen te spannen” (blz. 148, 149).

Met deze analyse kan deels wel worden ingestemd; doch Spanje (de uitzonderingspositie van Spanje is een van de hoofdthema's van het boek) is niet het enige land in Europa, waar de revolutie van de „vierde stand” zich aandiende voordat de burgerlijke revolutie was voltrokken. Deze karakteristiek had en heeft Spanje gemeen met een reeks Oosteuropese landen van voor de Tweede Wereldoorlog, buiten de Sowjet-Unie. Maar ook wat het oude Rusland betreft: Het is niet twijfelachtig wat er met de resultaten van de Februari-revolutie zou zijn geschied, indien de Oktober-revolutie verslagen zou zijn geworden.

Overigens is het niet zozeer het doctrinair liberalisme van de „intellectuelen” (lees: de kleine en grote burgerij) dat een vastberaden strijd naast de arbeidersklasse tegen de machten van grootgrondbezit en leger heeft verhinderd, maar de vrees voor de arbeidersklasse. En de arbeidersklasse zelf was, ondanks het Volksfront, verzwakt door de destijds nog machtige invloed van het anarchisme, dat zich vooral in Aragon en Catalonië heeft doen gelden.

Wij kunnen het met dr. Oostendorp eens zijn wanneer hij zegt, dat het huidige Spaanse regiem „niet alleen (wordt) bedreigd door het verzet van de arbeidersklasse, doch ook door de geestelijke evolutie die bij de intellectuelen duidelijk merkbaar is” (blz. 153). De geestelijke ontwikkeling die de vooraanstaande katholieke intellectuelen in Spanje en de culturele elite van de bannelingen hebben ondergaan, leidt hem tot de conclusie dat een dialoog tussen beide groepen thans mogelijk is (blz. 172, 173).

Maar nu de arbeidersklasse: „Aan deze wordt... geen enkele

gelegenheid gegeven zich vrij te organiseren of haar mening bekend te maken. Daardoor blijft het een groot mysterie hoe de arbeiders bij een eventuele wijziging in het staatsbestel zullen reageren." (blz. 173).

Het antwoord op dit „mysterie” behoeft echter niet zo moeilijk te zijn. Uit de massale stakingen, die in de afgelopen jaren in Spanje hebben plaats gehad, in de loop van de politieke processen die vooral tegen arbeiders zijn gevoerd, uit talrijke illegale publicaties is toch wel gebleken, dat de arbeiders meer en meer georganiseerd optreden, hoe moeilijk dat ook is. Uit de politieke stellingname van deze proletarische krachten blijkt, dat ze samenwerking zoeken met alle groeperingen buiten de arbeidersklasse die genoeg hebben van het Franco-bewind. Hun doel is om de democratische rechten te herwinnen en in wederzijds begrip met de andere anti-fascistische groeperingen de problemen waar het Spaanse volk voor staat op te lossen.

F. van S.

Mensen en machten

In Nederland worden vele congressen, conferenties, studiebijeenkomsten en symposia gehouden. Zovele, dat het vaak moeilijk is om de materialen daarvan, de inleidingen en toespraken snel in gedrukte vorm te laten verschijnen. *) Dit verklaart waarschijnlijk, waarom de lezingen, die gehouden werden op het in april 1963 gehouden congres van de Nederlandse Federatie van Universitaire Studieverenigingen in de sociale wetenschappen, over „Mensen en Machten”, pas kort geleden in boekvorm verschenen. **) Ongetwijfeld hebben ze daardoor aan actualiteit veel ingeboet en doen een aantal standpunten in deze lezingen wat achterhaald aan. Anderzijds echter worden een aantal uitspraken thans op verrassende wijze geïllustreerd, door wat zich sindsdien voltrokken heeft.

Laten we in dit verband een passage aanhalen uit de inleiding, die de heer A. H. Kloos, thans voorzitter van het NVV, op het congres hield. Hij sprak over de emancipatiestrijd van de arbeiders en stelde vast dat ondanks vorderingen in het productieproces nog steeds een 19de-eeuwse prioriteit bestaat voor het kapitaal. Kloos lichtte dit aldus toe: „Wanneer er een economische recessie optreedt, zoals in 1953/'54 en 1957/'58 — ze zijn gelukkig zeldzamer geworden — en de orderpositie loopt terug, dan vliegen de arbeiders de laan uit. De leegloop van het machinepark wordt als onvermijdelijk verlies geaccepteerd: de factor arbeid wordt ingekrompen. Tegen de financiële consequenties van deze behandeling heeft de vakbeweging de ar-

*) In het februari-nummer van P en C zijn als gevolg van een technische fout slechts de eerste regels van deze bespreking verschenen, waarvoor wij de lezer onze verontschuldiging aanbieden.

**) Prof. dr. Daalder, A. H. Kloos, Dr. J. Niezing, Mr. dr. A. A. van Rhijn en prof. mr. dr. M. Rooij — *Mensen en Machten* (Serie Mens en Medemens, Utrecht 1965).

beiders gedekt door middel van wachtgeld en werkloosheidsverzekering. Echter tegen de vernedering die de werknemer ondergaat wanneer hij soms na jaren trouwe dienst als overbodig instrument wordt afgedankt, bestaat geen verzekering. Een mens wordt losgescheurd uit een vertrouwde omgeving, van collega's met wie hij het goed kan vinden, van een stuk werk dat hem wellicht met levensvreugde vervulde. Ik wil geen platvloerse demagogie bedrijven, maar ik durf toch de stelling aan dat er maar weinig ondernemers zijn die ter wille van het voorkomen van menselijk leed en vernedering, bereid zijn te aanvaarden dat het financieel resultaat tijdelijk terugloopt, of dat financiële reserves voor dat doel worden aangetaast."

De ontwikkelingen die zich in de afgelopen maanden in Deventer, o.a. bij Ankersmit, hebben voorgedaan, hebben treffend geïllustreerd dat het moderne kapitalisme in zijn hardvochtigheid tegenover de arbeiders in niets verschilt van het vroegere. De uiteenzetting van de heer Kloos, die de titel „Over de vakbeweging” draagt, wordt gekenmerkt door een verdediging tegen hen die de vakbeweging aanvallen en haar willen uitschakelen; hij herinnert o.a. aan de critiek die door prof. Van Esveld en prof. Wemelsfelder op het NVV was gebracht in die tijd. Misschien herinnert de lezer het zich nog: prof. van Esveld vond dat er in de onderneming geen rol voor de vakbeweging was en prof. Wemelsfelder achtte het zelfs gewenst, dat de CAO's vervangen zouden worden door individuele arbeidsovereenkomsten, dus tussen ondernemer en iedere arbeider apart!

Terecht wijst Kloos het optreden van beide hoogleraren scherp af. Hun opvattingen zouden slechts kunnen leiden tot een herleving van het 19de-eeuwse paternalisme in de onderneming, waarbij de ondernemer als een strenge doch zorgzame vader staat boven de werknemers.

Het is belangwekkend nog eens na te lezen, wat Kloos ter verdediging aanvoert, vooral ook omdat sindsdien de aanvallen van de ondernemers op het NVV slechts feller zijn geworden. Tegenover hen die klagen over de macht van de vakbeweging stelt Kloos, dat de vakbewegingsmensen steeds weer merken dat iedere verandering slechts „uiterst moeizaam en tegen grote weerstanden in” kan worden doorgezet. Met andere woorden: de macht van de ondernemers verhindert zelfs op meer ondergeschikte punten dat er wijziging wordt gebracht in toestanden die nodig verandering behoeven. Tot hen die zeggen dat de vakbeweging door haar looneisen de economie van ons land in gevaar brengt, antwoordde Kloos: „Zó overspannen zijn de looneisen in de afgelopen jaren geweest dat in 1961 een revaluatie van de Nederlandse munteenheid nodig was om onze producten ten opzichte van het buitenland met een kunstgreep duurder te maken. De vakbeweging had in die periode dus zelfs onvoldoende speelruimte om de mogelijkheden tot loonsverhoging maximaal te benutten. Een ander bewijs voor de absurditeit van deze stelling vormt de omvang van de zwarte lonen. Boven het zo gevaarlijke loonniveau dat de vakbe-

weging heeft afgedwongen, worden in Nederland in niet geringe mate lonen betaald, die volgens de heersende loonbepalingen onwettig zijn, maar die blijkbaar economisch door de ondernemingen gedragen kunnen worden."

Dit werd gezegd in 1963. Nu worden dezelfde aanvallen gericht op de vakbonden en op de arbeiders die hoger loon verlangen. Het zal van groot belang zijn, dat ditmaal de mogelijkheden niet onbenut worden gelaten!

In zijn verdediging van de vakbeweging komt de heer Kloos ook tot uitspraken die we niet kunnen onderschrijven, zoals bv. over de vervagende tegenstellingen tussen ondernemers en arbeiders, waardoor de voedingsbodem aan de idee van de klassenstrijd ontnomen zou worden. De werkelijkheid leert wel anders. Zijn beoordeling van de confessionele vakorganisaties (CNV en NKV) is veel te goedgunstig.

Uit de inhoud noemen we voorts nog prof. Daalders' uiteenzetting over „Politiek in Nederlands kader”, waaruit o.a. blijkt dat de binding tussen de katholieke kiezers en de KVP voortdurend daalt, ofschoon dit nog gemaskeerd wordt door de stijging van het aantal katholieke kiezers, en dr. Niezings lezing over „Ideologie en planologie”. Deze laatste laat zien, dat Marx ook door de Nederlandse sociologen gelezen wordt; hij wijst erop, dat het regeringsbeleid op het gebied van de ruimtelijke ordening herhaaldelijk gewijzigd is op grond van critiek van ondernemerszijde.

J. W.

De mogelijkheid bestaat om *losse* banden voor de jaargangen van POLITIEK EN CULTUUR te bestellen.

Prijs per band: f 3.— (inclusief verzendkosten).

Als u voor 15 april a.s. het geld overmaakt op onze postgiro 17 31 27 of gemeentegiro P 1527 (met vermelding van de gewenste jaartal(len)) zenden wij u de bestelde banden na gereedkomen toe.

ADMINISTRATIE P en C
Boekhandel Pegasus
Leidsestraat 25
Amsterdam-C

*Maak kennis met
Alexander Mozjaiski
op zijn tochten
door Europese hoofdsteden,
die hij bezoekt*

IN GEHEIME OPDRACHT

Een spionage-thriller, spelend in de Napoleontische tijd.
Spanning, gevaar, avontuur!

Een roman op historische grondslag van de Russische
schrijver Lew Nikoelin.

422 bladzijden, stevige band, prijs f 8.90

Een opmerkelijke redevoering van premier A. Kosygin
van de USSR over de economische situatie in de Sow-
jet-Unie, thans in het Nederlands:

NIEUWE METHODEN VAN ECONOMISCH BELEID IN DE SOWJET-UNIE

Een belangrijk document, een waardevolle informa-
tiebron voor vele belangstellenden!

68 BLADZIJDEN, GEPLASTIFICEERD, PRIJS F 1.90.

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam — Leidsestraat 25

Rotterdam — Hoogstraat 143

PAUL DE GROOT

maakt de balans op
van de activiteiten en standpunten van
de internationale communistische beweging in:

DE DERTIGER JAREN 1930 - 1935

Paul de Groot schrijft over de jaren waarin Hitler zijn greep naar de macht deed, jaren die het bewogen voorspel van de Tweede Wereldoorlog vormen. Voor hen die de vraag stellen: wat was, wat is en wat wordt de communistische partij zal dit boek met herinneringen en overdenkingen een wegwijzer zijn.

Twaalf bladzijden documentaire foto's

222 bladz., gebonden f. 8.90

AMSTERDAM, LEIDSESTRAAT 25 - ROTTERDAM, HOOGSTRAAT 145

DE OORSPRONG VAN HET CHRISTENDOM

door Archibald Robertson

Een fascinerende en oorspronkelijke analyse van
de bijbel. 292 blz., gebonden f 13.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

26e jaargang no. 4 april 1966

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Geen spreiding van atoomwapens

Op de landelijke informatieve bijeenkomst van het Nederlands comité tegen verspreiding van kernwapens, op 2 april in Utrecht gehouden, werd door Henk Hoekstra, die sprak voor de Tweede Kamer-fractie van de CPN, het standpunt van de communisten tot uitdrukking gebracht. Zijn uiteenzetting wordt hieronder volledig afgedrukt.

De dreiging die uitgaat van verdere spreiding van atoomwapens kán en mág aan niemand voorbijgaan. Het is een alles beheersend vraagstuk, dat in alle delen van de wereld aan de orde is. Daarbij doet zich bijvoorbeeld het feit voor, dat een land als India, — dat geteisterd wordt door honger en door de gehele wereld moet worden geholpen, — werkt aan de vervaardiging van atoomwapens, hetgeen miljarden verslindt. Vooral gaat het echter om de dreiging die van deze atoombewapeningswedloop uitgaat voor de vrede, voor het leven van de volken in elk werelddeel.

Het is daarom van buitengewoon belang om het vraagstuk van de spreiding van atoomwapens gezamenlijk te bespreken. Het gaat daarbij niet om gevaren, die in de verre toekomst opdemen; het gaat om de zeer nabije toekomst, waarbij in het bijzonder voor ons in West-Europa grote gevaren dreigen.

Hieruit blijkt de urgentie van de bespreking van het vraagstuk, maar ook de dringende noodzaak om onmiddellijk handelend op te treden.

Vanzelfsprekend keren de communisten zich tegen elke verdere spreiding van de atoomwapens. Maar het kan niet ontkend worden, dat hierbij in het bijzonder de aandacht wordt gevraagd voor de ontwikkeling in de Westduitse Bondsrepubliek. Daar is de situatie immers het gevaarlijkst.

Nadat in de tweede wereldoorlog Duitsland was verslagen, hebben de Duitse militaristen en de op revanche belusten stap voor stap hun posities weer versterkt. Zij hebben een listig gebruik gemaakt van de koude oorlog en het teugelloze anti-communisme, die vooral vanuit het Pentagon in Amerika werden gevoed, om hun politieke, economische en militaire aspiraties aan de orde te stellen en te realiseren.

Zo is, terwijl nu wordt toegegeven dat het onwaar was te spreken over een oorlogsdreiging van de zijde van de socialistische landen en met name van de Sowjet-Unie, een nieuwe oorlogshaard in Europa ontstaan, nl. de Westduitse Bondsrepubliek.

Hierbij een enkele opmerking naar aanleiding van de redevoering die Adenauer op het jongste CDU-congres heeft gehouden. Deze rede, die bedoeld was als een afscheidstoespraak, heeft nogal opzien gebaard. Adenauer verklaarde daarin, dat de Sowjet-Unie gerekend moet worden tot de vredelievende mogendheden. De schrijver van de rubriek „Dezer Dagen” in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* heeft zich in verband daarmee overgegeven aan bespiegelingen over de vraag, wat Adenauer wel bezield kan hebben, vooral daar het CDU-congres er als versteend bijzat. Er wordt wel gesproken over een mogelijke plotselinge hersenverweking of van een vlaag van verstandsverbijstering. Weer anderen brengen het optreden van Adenauer in verband met dat van De Gaulle.

Kenners van het handelen van het Duitse militarisme zullen echter het plagiaat van Adenauer van de politiek ten tijde van Hitler hebben herkend. Adenauer leed niet aan hersenverweking, evenmin was hij plotseling een vredesengel. Hij volgde de ouderwetse politiek om zich te dekken naar het oosten ten einde de handen vrij te hebben voor een agressieve politiek tegen het westen van Europa.

Overigens is al direct gebleken, dat men in de Sowjet-Unie niets van dit gedoe van Adenauer moet hebben.

Thans is het dan zover gekomen, dat West-Duitsland atoomwapens voor zich opeist. Ideeën als de MLF worden door de Bondsregering als eerste stappen daartoe gezien.

In deze ontwikkeling zit nog een les. We herinneren ons ongetwijfeld, dat in het verleden meermalen betoogd is, dat het nodig was om West-Duitsland op te nemen in supra-nationale organen of in militaire verdragen. Beweerd werd, dat daarmee de Bondsrepubliek in toom kon worden gehouden. Hoewel in deze redenering feitelijk erkend werd, dat er een dreiging van West-Duitsland uitgaat, is gebleken, dat de militaristen niet in toom zijn gehouden.

om haar macht uit te breiden en om een economisch overheersende positie op te bouwen.

Op zichzelf blijkt hieruit al, dat de MLF of welk ander plan ook om West-Duitsland beslissingsrecht te geven over kernwapens, moet worden veroordeeld. De Duitse militairen worden door zulke plannen niet van de atoomwapens afgehouden. Zij zien een MLF of een andere vorm van atoombewapening, waar West-Duitsland bij betrokken is, als een springplank om zelfstandig over kernwapens te beschikken.

Het is verheugend, dat er zo'n groot verzet is losgebarsten tegen de MLF. Daarvan getuigen de vele demonstraties die er tegen zijn gehouden — ook in ons land. Het verzet komt van de vredesstrijders — van mensen die bewust handelen, vastbesloten om een nieuwe oorlog te voorkomen. Het verzet komt echter ook van hen, die zich bedreigd gevoelen door de opkomst van West-Duitsland, hetzij politiek, of als concurrent door haar economische expansie.

Nu is de toestand ontstaan, dat door dit verzet de MLF (het plan dus om schepen met gemengde bemanning met atoomwapens aan boord te laten varen) iets op de achtergrond is geraakt. Ook al omdat het militair gezien een onzinnig plan is, zoals ook de militaire experts in de Tweede Kamer moesten toegeven.

Er wordt evenwel nog steeds koortsachtig gewerkt aan nieuwe plannen. Dit heeft minister Luns onthuld, toen hij een bezoek aan president Johnson had gebracht.

Er moet daarbij op gewezen worden, dat de Nederlandse regering — en in het bijzonder haar minister van Buitenlandse Zaken — meewerkt aan de experimenten rondom de MLF en aan verdere discussie over andere NAVO-atoombewapeningsplannen.

Overrompeling en voldongen feiten

Er is inmiddels nog iets aan de gang. Terwijl er vergaderd en gepraat wordt, worden in West-Duitsland zelf koortsachtig voorbereidingen getroffen voor de aanmaak van eigen atoomwapens. Daarover zijn vooral de laatste tijd, zowel van Amerikaanse als van Russische zijde, talrijke berichten verschenen. Daarom zou het verkeerd zijn alleen te spreken over een MLF, terwijl terzelfder tijd voorbereidingen worden getroffen om op andere manieren de mensheid voor het voldongen feit van atoomspreiding te plaatsen.

De CPN wil er met nadruk voor waarschuwen, dat de methode van overrompeling en het stellen van voldongen feiten een geliefkoosde methode is van het Duitse militarisme.

Het is wat dit betreft nuttig om te herinneren aan de gebeurtenissen van voor de tweede wereldoorlog. Vooral de gebeurtenissen in 1936 rondom het Rijnland zijn leerzaam.

Op de conferentie van Locarno — oktober 1925 — werd o.a. vastgesteld, dat het Rijnland gedemilitariseerd zou blijven. In

1930 werd de bezetting door de Geallieerden van het Rijnland opgeheven. In 1934 werd vastgesteld, dat door Hitler militaire vliegvelden werden gemaakt, strategische wegen werden aangelegd en kazernes werden gebouwd. Op 7 maart 1936 werd het Locarno-verdrag door Hitler opgezegd en op dezelfde dag trokken de Duitse troepen het Rijnland binnen, waar ze een opgemaakt bed vonden.

Er is nog een cynische bijzonderheid. In het begin van 1937 stelde Hitler een ander verdrag voor, waarbij hij zijn „vredesvoorstellen” deed. Hij wilde daarbij de grenzen van Nederland garanderen . . . U ziet, dat de vredesvoorstellen van Erhard niet bepaald van originaliteit getuigen.

Thans zijn al deze methodes echter nog gevaarlijker, omdat de atoombom in het geding is. Wij hebben zo langzamerhand wel genoeg historische ervaring met het Duitse militarisme, zowel van vóór als ná de tweede wereldoorlog, om te weten wat we er aan hebben.

Nu de feiten bekend zijn en we de manipulaties kennen, is het alleen-maar-studeren, het uitspreken van verontwaardiging en het waarschuwen tegen de ellende die kan ontstaan als de plannen tot Duitse atoombewapening doorgaan, hoe nuttig dit alles ook is, onvoldoende.

Het is nodig, dat we ons verenigen in *actie*, dat we de slaperigen wakker schudden.

Het gaat er thans om, lessen trekkende uit het verleden, op te treden *voordat* er voldongen feiten zijn en te voorkomen dat West-Duitsland in het bezit komt van atoomwapens, of deelneemt aan een atoommacht.

In dit verband kan gewezen worden op de verantwoordelijkheid van alle deelnemers aan de anti-Hitlercoalitie.

Zij hebben door hun overwinning op het Hitler-fascisme rechten om in te grijpen, rechten die ze niet mogen prijsgeven. Tot deze coalitie behoort ook ons eigen land.

We moeten echter duidelijk onder ogen zien, dat het optreden van de Nederlandse regering en van minister Luns neerkomt op niets doen, op het zich neerleggen bij voldongen feiten en in het gunstigste geval in het toegeven dat de toestand niet zonder gevaren is. Zo'n houding moedigt de Duitse militaristen juist aan.

De vraag, die levensgroot voor ons staat, is welke houding dan wel moet worden aangenomen. Discussie daarover zal noodzakelijk zijn.

De grote betekenis van deze informatieve conferentie is, dat hiermede op een vriendschappelijke wijze kan worden begonnen. In deze geest willen wij een enkele opmerking maken over een uitspraak van professor Rasker, genoteerd in het blad „*Vrede*” van maart 1966, en handelende over de betekenis van deze conferentie.

Professor Rasker zegt: „Het zou een opluchting zijn, als de Duitsers, zowel uit besef van de last van het verleden die op hen rust, als van verantwoordelijkheid voor de toekomst, zelden: ,het hoeft bij ons echt niet meer, wij willen graag een vre-

desgebied in de wereld zijn'. In elk geval moesten wij Nederlanders de Duitsers deze houding aanbevelen, en hun zeggen, dat wij de eer van de Duitsers zien niet in het deelhebben aan deze wapenen, maar in het vrijwillig afstand er van doen."

Zonder twijfel zouden we ons dit allemaal wensen. Een feit is echter, dat dit standpunt door de werkelijkheid reeds is achterhaald. De zaak is immers, dat de Duitse militaristen nu eenmaal niet naar goede woorden willen luisteren.

De vraag is daarom: wat zal er gebeuren als ze *niet* doen wat de vredelievende mensen verlangen? Pacifistische wensen helpen dan niet meer.

Bezien we ook nog een ander verlangen: het tot stand komen van een atoomvrije zone in Europa. Wij zijn hier absoluut voor. Het stellen van dit verlangen zonder meer is echter een vrome wens, omdat alles afhangt van de machtsmiddelen om het tot stand komen ervan af te dwingen. Want de vraag is: Wat gebeurt er als de Duitse militaristen neen zeggen en dat doen ze! Hier geldt het oude gezegde, dat men een tijger niet dwingt door hem de tien geboden voor te lezen. Hier moet nu eenmaal de taal gesproken worden, die deze op revanche belusten verstaan.

Zij mogen niet vergeten, dat zij — tot zegen van de mensheid — zijn verslagen. De offers, die daarvoor zijn gebracht, eisen dat alles gedaan wordt om herhaling te voorkomen.

Nederland moet er bij zulke landen als de Verenigde Staten, Engeland, Frankrijk en ook België op aandringen, dat ze al hun macht als bezettende mogendheid gebruiken om in te grijpen.

Dit alles is des te meer nodig nu de Bondsregering steeds meer moeite doet om een eigen, aparte rol te spelen. Er is thans een proces gaande, waarbij ze zich bij stukjes en beetjes losmaakt van de verdragen, die als gevolg van de tweede wereldoorlog tot stand zijn gekomen. Thans worden de veiligheidskleppen, zoals die van het verdrag van Potsdam, en zelfs in zekere zin van de zgn. Parijse Accoorden door Bonn buiten werking gesteld. Het doel daarbij is de handen vrij te krijgen voor een agressieve politiek.

Erhards nota

Het laatste voorbeeld van zo'n optreden is de rede van Erhard in de Westduitse Bondsdag ter toelichting van de nota, waarin zogenaamde vredesvoorstellen werden gedaan.

Ook hier is te zien, dat de Bondsregering haar positie van verslagene niet wil aanvaarden en zich zelf de rol van scheidsrechter aanmeet.

Achter deze bravour en schijnheiligheid gaan echter grote gevaren schuil.

Want waar komt de redenering van Erhard goed beschouwd op neer?

Hij zegt, dat West-Duitsland zich bij de Parijse Accorden heeft gebonden om geen atoomwapens aan te maken. Tussen haakjes — in het Potsdammer verdrag is duidelijk bepaald, dat Duitsland in het geheel niet gemilitariseerd mag worden. Erhard wendt zich nu met een doorzichtige manoeuvre tot andere landen, met het verzoek namelijk zijn „voorbeeld” te volgen. Hoe doorzichtig deze manoeuvre is, blijkt wel uit het feit, dat West-Duitsland zelf een potentieel heeft opgebouwd om atoomwapens te maken en daarmee voortgaat. Particuliere ondernemers leveren zelfs, aangetrokken door de winsten, modellen van het centrifugeproces aan andere landen. Bovendien blijkt uit de rede van Erhard, dat voortgegaan zal worden met het eisen van medezeggenschap inzake de atoomwapens.

Wat kan hier dan wel achter zitten? Is het niet zo, dat hier al naar een rechtvaardiging en een legalisatie wordt gezocht om, als bijvoorbeeld de besprekingen in Genève over de niet-spreiding van atoomwapens mislukken, over te gaan tot de productie van atoomwapens?

Er is grote argwaan; we weten ook dat dit de regering van Bonn een doorn in het oog is. Maar er is alle reden tot wantrouwen. De geschiedenis van het Duitse militarisme is een opeenstapeling geweest van diplomatieke manoeuvres en van bedrog en huichelarij. Dit zowel tegen andere volken (ons land kan er van mee spreken) als tegen het Duitse volk zelf.

Het is verheugend en voor ons een groot geluk, dat er thans sterke en strijdbare vredelievende en democratische krachten in Duitsland zijn, die grote moed aan de dag leggen. Deze zijn zowel in vakbondskringen — de arbeiders —, als onder intellectuelen — de schrijvers bv. — te vinden.

Het is onze plicht om alle steun te geven aan dit andere Duitsland. In en voor de tweede wereldoorlog was een actief optreden als thans niet aanwezig. Nu echter wel, ofschoon hieraan grote moeilijkheden en beperkingen in de weg worden gelegd. Het zal nodig zijn te eisen, dat deze anti-atoombom- en vredeskrachten zich vrij kunnen ontplooien, dat ook het verbod tot het legale bestaan van de Communistische Partij van Duitsland wordt opgeheven en de DDR wordt erkend.

De Gaulle en de NAVO

Het laatste optreden van Erhard haakte onmiddellijk in op dat van De Gaulle. Beiden, Erhard zowel als De Gaulle, breken bestaande verdragen open. Frankrijk kan zich veroorloven dat drastisch te doen — Bonn doet het meer versluierd.

De Gaulle richt zijn aanvallen vooral op de NAVO. De NAVO is steeds door ons communisten bestreden en wij hebben er niets mee op. Doch het optreden van De Gaulle is niet gericht op vermindering van de bewapening en verlaging van de militaire uitgaven. Het gaat hem juist om de verhoging van de spanningen en zijn inleg daarbij is de Franse atoombom.

Zijn koers is gericht op nucleaire bewapening van Europa en op verdere uitholling van de parlementaire democratie.

Hier lopen de bedoelingen van de politici in Bonn en van De Gaulle parallel. Beiden spelen met de gedachte van de mogelijkheid van locale oorlogen met zgn. tactische atoomwapens. De officiële militaire adviseurs van De Gaulle voeren al sinds jaren een campagne voor het openbreken van verdragen om de mogelijkheid tot zulke locale oorlogen te scheppen. Er is weinig verbeeldingskracht voor nodig om te beseffen wat zo'n „locale” oorlog in koloniale of voormalige koloniale gebieden, of in Europa, zal kunnen betekenen, in het bijzonder ook voor ons land.

Daarom vereist de huidige ontwikkeling extra waakzaamheid. Wij weten uit ervaring, dat de tegenstellingen tussen imperialistische machten grote gevaren voor de vrede inhouden. Het gevaar voor de vrede, dat uitgaat van de Westduitse Bondsrepubliek, wordt juist vergroot door deze toenemende tegenstellingen, waarachter agressiviteit en expansiezucht schuil gaan.

Dit alles toont aan, dat de hele na-oorlogse NAVO-politiek bankroet is. Van dit bankroet hebben thans allen te lijden, die deze politiek hebben gesteund.

Andere koers

Daarom is de tijd aangebroken voor ons land om radicaal een andere koers in te slaan.

Deze moet er op gericht zijn om elke verdere verspreiding van atoomwapens te voorkomen. Ondubbeltzinnig zal de regering zich tegen elke vorm van atoombewapening van West-Duitsland moeten uitspreken — of het nu gaat om medezeggenschap bij atoombewapening of eigen productie van atoomwapens.

Er mag geen enkele medewerking daaraan verleend worden uit ons land, noch door deelname aan experimenten, noch door deelname aan studies en commissies.

Wij moeten verlangen, dat ingegrepen wordt ten einde te voorkomen dat we voor het voldongen feit van de Duitse atoombewapening worden gesteld.

Er is thans een situatie ontstaan, waarin de status quo wordt doorbroken. De NAVO is bankroet. De communisten hebben deze NAVO en de Parijse Accorden nooit als garanties gezien en hebben deze bestreden. Daarvoor zijn zij lange tijd op lasterlijke wijze aangevallen en voor alles uitgekreten. De tijd leert nu wie gelijk heeft gehad. De NAVO moest ons zogenaamd beschermen tegen de bolsjewieken en tegen de Duitsers. De bolsjewieken waren geen dreiging, zoals nu algemeen wordt erkend. Maar de NAVO-politiek heeft ons *niet* tegen de Duitse militaristen beschermd. Integendeel, het heeft hun geholpen in hun gevaarlijke ontwikkeling.

De vraag is nu, welke formule gevonden moet worden voor de veiligheid van ons land en als een bijdrage tot de wereldvrede.

Naar onze mening is de neutraliteit van ons land daartoe de beste vorm. Een neutraliteit van ons land onder garantie van die machtige landen die belang hebben bij de handhaving van de status quo in Europa en de Lage Landen. Dat zijn de Verenigde Staten, Engeland en de Sowjet-Unie, waarbij ons bekend is dat de regering van de Sowjet-Unie bereid is tot zulk een garantie.

Bij zo'n politiek van neutraliteit hoort het atoomvrij maken van ons land, — d.w.z. dat er geen atoomwapens op of boven ons grondgebied behoren te zijn — het verlagen van de defensie-uitgaven, het verminderen van de bewapening en het aanknopen van betrekkingen met alle landen.

In ieder geval is het direct noodzakelijk dat allen, die het met elkaar eens zijn dat spreiding van atoomwapens moet worden voorkomen, zich verenigen en gezamenlijk handelen.

HENK HOEKSTRA

Opmars der automatisering

Het is moeilijk om nauwkeurig te beoordelen hoever de automatisering in ons land gevorderd is. De gegevens die bekend zijn geworden, geven alleen een algemene indicatie. Toch valt hieruit wel het een en ander op te maken.

Volgens de jongste gegevens waren er per 1 juni 1965 in ons land 295 computers in gebruik en 177 in bestelling; op 31 december 1964 was dat aantal respectievelijk 228 en 157. Er heeft dus in zes maanden tijds een niet onbelangrijke stijging plaats gehad. Intussen is al van regeringszijde gezegd, dat de computer-capaciteit in vijf jaar zal moeten verdrievoudigen. Als we deze snelle groei van het aantal computers als maatstaf nemen, mogen we veilig stellen, dat de automatisering in ons land zich stormachtig aan het ontwikkelen is.

Toch mag niet uit het oog worden verloren, dat veel van deze ontwikkeling niet zichtbaar is, omdat de ondernemers zeer geheimzinnig te werk gaan bij de voorbereiding van hun automatiseringsprogramma's. Dit waarschijnlijk vooral, om voortijdige onrust onder het personeel te voorkomen, dat — zoals de ervaring leert — weinig of niets heeft te winnen van de hiermee verbonden ingrijpende reorganisaties van kantoor of bedrijf. Dat de preciese stand van zaken moeilijk te onderkennen is, wordt ook door de NVV-bond Mercurius gesignaleerd; in het bondsorgaan werd gewezen op de betekenis van deze versluierde arbeidsbesparende ontwikkelingen.

Zelfs de overheid omgeeft haar plannen in deze met een waas van geheimzinnigheid. Zo werd tijdens een kortgeleden gehouden vergadering van het overleg bij de PTT door de vakorganisaties gevraagde openheid geweigerd. Eerst na herhaald aandringen werd toegezegd, dat onder geheimhouding(!) enig inzicht in de plannen zou worden gegeven.

Daarbij moet men bedenken, dat er onder het personeel grote ongerustheid bestaat naar aanleiding van de recente ervaringen bij de automatisering van de Postcheque- en Girodienst en er dus alle reden was om te informeren naar hetgeen het PTT-personeel nog meer te wachten staat. Dit temeer, daar al bekend is dat niet alleen bij de Postspaarbank, maar ook voor een aantal andere sectoren van het bedrijf verregaande mechanisatie en automatie in voorbereiding is. In Europees verband bijvoorbeeld wordt een studie gemaakt van de loketorganisatie en de electronificatie, die ingrijpende gevolgen zal hebben. Dit onderzoek zal niet alleen voor de PTT van betekenis zijn, maar ook voor andere instellingen, als banken e.d. Als men bedenkt, dat in Europa het aantal loketten en andere zogenaamde registratieplaatsen wordt geschat op circa 1 miljoen, dan krijgt men een beeld van de betekenis van deze voorbereidingen. Dat is dan nog maar een enkel facet van de huidige ontwikkeling.

Ook op vele andere gebieden zijn dergelijke ontwikkelingen

op gang gebracht. De grote computer-maatschappijen als IBM, Remington Rand e.a. bewegen zich bijvoorbeeld in toenemende mate op het gebied van fabricatieprocessen. Een van de aanwijzingen voor het tempo van de ontwikkeling zijn de omzetcijfers van deze computer-producerende concerns. De omzet van het IBM-concern bedroeg in 1965 3,57 miljard dollar. Er werd een winst gemaakt van 960 miljoen dollar (voor aftrek van belastingen).

Ook Philips gaat zich nu met computerbouw bezig houden. Sinds 1 januari 1966 bezit zij 40 pct van de aandelen van het kantoor- en rekenmachineconcern Siemag. Verder zijn overeenkomsten afgesloten voor samenwerking en uitwisseling van wetenschappelijke gegevens.

Vooraf ook de technische ontwikkeling is in grote mate van invloed op het tempo. Regelmatig worden de automatiseringsmogelijkheden door nieuwe vindingen en technieken vergroot. De computer en de daarbij behorende randapparatuur wordt niet alleen vervolmaakt (snelheid en omvang bv.), maar ook naar toepassingen steeds breder van opzet. Vooral de zogenaamde microminiaturisatie draagt daar veel toe bij. Zo is men in staat om ingewikkelde elektronische schakelingen onder te brengen op een plaatje van 1 vierkante millimeter.

We doen er dus goed aan, bij het beoordelen van de mogelijke ontwikkeling van de automatisering niet alleen rekening te houden met de huidige stand van de techniek, maar ook met die van morgen.

Het hoofdmotief en de grote stimulans van de automatisering in de kapitalistische maatschappij is de verwachting van de ondernemers, dat ze daarmee hun winsten naar nieuwe hoogtes kunnen voeren. Daarbij spelen ze ook met de gedachte langs de weg van automatisering een einde te kunnen maken aan de huidige spanningen op de arbeidsmarkt. Niets zouden zij meer begroeten dan het ontstaan van een arbeidsreserve, die hun in staat zou stellen de positie van de arbeiders aan te tasten door op de eis van loonsverhoging te kunnen reageren met ontslagen. De ondernemers trachten de wetenschappelijke en technische vooruitgang volledig ten nutte te maken aan hun onstuitbare winsthonger en zullen zich zeker niet ontzien alle schadelijke gevolgen van de, in velerlei opzichten diepingrijpende, automatisering af te wentelen op de schouders van de arbeiders.

Gevolgen

De mogelijke sociaal-economische gevolgen van de automatisering worden reeds jarenlang druk besproken. Vooral de Amerikaanse ervaringen spelen in deze discussie een grote rol. Er wordt dan vaak op gewezen, dat alleen het socialisme oplossingen kan brengen voor de door de automatisering gestelde problemen.

Doch het zou te ver gaan de gevolgen van de automatisering binnen het raam van het kapitalistische productiesysteem en de principiële onoplosbaarheid van de hieruit voortvloeiende

problemen alleen te benaderen met het socialistische alternatief. Ofschoon het bijzonder belangrijk is, dat de discussie over deze kwestie de toenemende onmacht van het kapitalisme aantoonde, mag zij geen verontschuldiging of argument zijn voor passiviteit inzake de praktische vraagstukken, waarvoor we heden ten dage zijn geplaatst. Dat deze problemen in grote mate aanwezig zijn, wordt niet alleen door de Amerikaanse, doch ook door de — zij het nog geringe — ervaringen in eigen land aangetoond.

In Amerika hebben in diverse bedrijfstakken grote rationaliseringsprogramma's van de ondernemers geleid tot arbeidsconflicten. De langdurige staking bij de dagbladen, het conflict in de havens naar aanleiding van de invoering van nieuwe los- en laadmachines bij gelijktijdige verkleining van de werkploegen, de conflicten bij de grote spoorwegmaatschappijen en de staalfabrieken, stonden alle in verband met het invoeren van nieuwe arbeidstechnieken ten koste van de betrokken arbeiders en ten bate van de winst van de ondernemers.

De stormachtige ontwikkeling van de wetenschap wordt door de ondernemers geheel ten eigen bate benut. Zo stegen de ondernemerswinsten in de Verenigde Staten in 1963 met 10 pct netto. Deze toename was mede mogelijk door de geringe stijging van het loonniveau; de arbeidskosten per eenheid product in de verwerkende industrie bleven zelfs op het peil van 1957—1959. *) De resultaten van de technologische vooruitgang kwamen dus volledig in de zakken van de monopolisten terecht.

De besparingen die door automatisering worden bereikt, zijn vaak zeer groot. Bij de Postcheque- en Girodienst heeft men bv., nadat de eerste fase van de automatisering was voltooid, een stijging van de productie per man bereikt van 50 pct, terwijl op reële gronden een verdere stijging wordt verwacht. Tenzelfder tijd daalde het aantal personeelsleden met 35 pct. **)

De ervaring wijst verder uit, dat bij invoering van computersystemen ook de productiviteit in andere — niet geautomatiseerde — sectoren van het bedrijf belangrijk toeneemt. In een aantal gevallen schijnt dit zelfs het belangrijkste resultaat te zijn. De oorzaak daarvan is, dat invoering van geautomatiseerde systemen meestal aanleiding is tot een diepgaand organisatie- en efficiency-onderzoek in de andere sectoren. Dit effect geldt zowel voor administratieve als voor industriële automatisering.

Een van de directe gevolgen is dus, dat — na voltooiing van de automatisering — een groot aantal mensen overbodig wordt en naar ander werk moet omzien. Ook als de oplossing daarvan in andere sectoren van het bedrijf gevonden wordt, door overplaatsing naar andere afdelingen, zal dit voor de betrokkenen meestal ernstige gevolgen hebben, daar vele functies en beroepen belangrijk van inhoud zullen veranderen of zelfs geheel verdwijnen.

*) Econ. Statistische Berichten, 20 mei 1964.

**) PTT-Bedrijfsbanden, april 1965.

Hoewel het in ons land nog niet tot ontslagen door automatisering is gekomen, — al doen zich wel soortgelijke ontwikkelingen voor door bedrijfssluitingen in verband met concentraties e.d. — is het duidelijk, dat het hier op den duur ook zo ver zal komen. In feite zullen dan vele geschoolden in verdwijnende beroepen als ongeschoolden „aan de markt” komen, met alle consequenties van dien. Nieuwe beroepen zullen moeten worden geleerd, waarvan eveneens niet zal kunnen worden gewaarborgd of de vraag ernaar niet drastisch zal verminderen of verdwijnen. Deskundigen zijn van mening, dat het onvermijdelijk zal zijn dat velen meerdere malen een nieuw beroep zullen moeten aanleren.

De vraag die zich hier opdringt, is of de algemeen uitgesproken verwachting juist is, dat de nieuwe technologische ontwikkeling een grote vraag naar hoog geschoold en ontwikkeld personeel tot gevolg zal hebben. Ofschoon dit in zijn algemeenheid ongetwijfeld juist moet worden geacht, is het niet mogelijk de kwestie daarmee als afgedaan te beschouwen. De praktijk van deze ontwikkeling heeft ook andere kanten. De ondernemers zijn niet zo altruïstisch ingesteld, dat zij hoge lonen aan geschoold personeel zullen betalen, als ze het af kunnen met lagere lonen voor ongeschoolden of geoefenden. Het is niet zonder meer een wetmatigheid, dat de vergaande mechanisering en automatisering de vraag naar geschoold personeel, buiten de inderdaad groeiende groep van technici, zal doen toenemen. Bij onderzoekingen in geautomatiseerde bedrijven is gebleken, dat de gemiddelde geschooldheid eerder af- dan toeneemt.

Enige voorbeelden kunnen dit illustreren. Sinds enige tijd bestaat de mogelijkheid het zet-procédé van dagbladen en ander drukwerk te automatiseren, in ons land bv. toegepast bij de Nederlandse Dagblad Unie. In plaats van geschoolde zettters wordt nu gebruik gemaakt van ponsstypistes, die na een opleiding van een week(!) ponsbanden kunnen maken, die via een computer naar de zetmachine gaan. Voor een klein aantal handzettters blijft nog wat speciaal werk, de rest wordt door meisjes gedaan.

Ook bij de electronische industrie, die in het algemeen genoemd wordt als de bedrijfstak waar er als gevolg van de snelle groei vele hoogwaardige functies bij zullen komen, heeft de medaille twee kanten. Bij de productie van ook de meest ingewikkelde apparatuur wordt, naast automatisering, ook een steeds intensievere mechanisering toegepast. „Electrologica”, een fabriek voor rekenmachines e.d., past een montagesysteem toe, waarmee door ongeschoolden op foutloze wijze zeer ingewikkelde bedradingen aangebracht kunnen worden. Philips past zogenaamde geprogrammeerde werkmethoden toe, waarmee ook kleine series electronische apparaten door geoefenden kunnen worden gemonteerd.

Dit zijn maar enkele voorbeelden, die echter tot voorzichtigheid manen ten aanzien van de in vele publicaties van de laatste tijd naar voren gekomen ongenueanceerde standpunten. Elke bedrijfsarbeider — en kantoorbediende! — zal deze voor-

beelden uit eigen ervaring kunnen uitbreiden en kunnen beoordelen wat ze voor gevolgen hebben.

Er kan verder nog op worden gewezen, dat door de administratieve automatisering de kantoorwerkzaamheden een toenemend fabriekmatig karakter krijgen, waardoor de grenzen tussen kantoorpersoneel en arbeiders vervagen. Ook is het niet uitgesloten, dat bij automatisering gestreefd zal worden naar een toename van de ploegenarbeid, omdat de ondernemers zonder twijfel zullen streven naar een maximale rentabiliteit van het geïnvesteerde kapitaal.

Reorganisatie van de Girodienst

Een van de weinige afgeronde en overzichtelijke reorganisaties met automatisering als doel hebben we in ons land in die van de Postcheque- en Girodienst. Zonder van dit voorbeeld een soort „klassiek” model van Nederlandse automatisering te willen maken, lijkt het nuttig hier even bij stil te staan. Te meer omdat hier een aantal gebeurtenissen hebben plaats gevonden, die voor het Giro-personeel geen onverdeeld genoegen zijn geworden.

De voorbereidingen tot de automatisering begonnen in 1955, toen de dienst door personeelsgebrek in steeds groeiende moeilijkheden kwam te verkeren en er een stop voor nieuwe rekeninghouders moest worden ingesteld. Het door de directie opgegeven motief was dan ook, dat het onmogelijk zou zijn om voldoende personeel aan te trekken ten einde de dienst op gang te houden en uit te breiden. Nu was het bestaan van een personeelsprobleem inderdaad een feit, doch dit werd niet alleen veroorzaakt door invloeden buiten de macht van de PTT-directie, zoals de bekende spanning op de arbeidsmarkt. Dit probleem ontstond vooral door het grote personeelsverloop in het bedrijf, als gevolg van de slechte arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden — berucht in Den Haag en omstreken —, waardoor vrijwel geen mens bereid was nog bij de Giro te gaan werken. Ofschoon dit bedrijf door zijn massa-administratie als het ware voorbestemd was voor automatisering, is het toch nodig de zaken op hun plaats te zetten, vooral ook omdat de latere ervaringen van het personeel daarmee in overeenstemming waren. Al wordt er nl. wel bij de PTT met gevoel gepraat over sociale kwesties, pas onder druk van personeel en vakbonden wordt er tot verbeteringen overgegaan.

Het hoofddoel bij het besluit tot automatisering is dan ook geweest het bereiken van een maximaal bedrijfsresultaat met zo gering mogelijke loonkosten. Dat is onder kapitalistische omstandigheden in ieder geval wel „klassiek”.

Met dit doel voor ogen werd na jarenlange oriëntatie — eerst in de richting van mechanisatie — in 1962 begonnen met de installatie van de eerste computers en andere apparatuur. Bij de beoordeling van de totale voorbereidingsperiode die gedeeltelijk in 1954 begon, moet men wel in acht nemen, dat de ontwikkeling van de automatie toen nog in de kinderschoenen

stond. De feitelijke computerkeuze werd eerst in 1959 gedaan. De totale invoering duurde niet langer dan ruim twee en een half jaar.

Hierbij is vooral opvallend, dat de zorgvuldig opgestelde prognoses met betrekking tot de tijdsduur die nodig zou zijn om van het conventionele bedrijf tot het geautomatiseerde bedrijf om te schakelen, niet houdbaar bleken. Er werd gestreefd naar afsluiting van de eerste fase in de tweede helft van 1966, maar om administratief-technische redenen moest het programma belangrijk versneld worden, zodat deze fase reeds in 1965 was voltooid.

De directeur van de Postcheque- en Girodienst, de heer G. F. J. A. Groen, moest dan ook verklaren, dat „een automatiseringsproces tevoren onvoldoende onderkende resp. moeilijk onderkenbare elementen kan bevatten, die tot acceleratie (versnelling) van dit proces leiden”. *)

Dit is een belangrijk verschijnsel, omdat hier niet alleen technische zaken van belang zijn, maar het ook — en in de eerste plaats — consequenties heeft voor de afvloeiing van het overbodig geworden personeel.

Weliswaar liet de heer Groen daarover geruststellende woorden horen, maar toch heeft dit ook bij de vakbonden ernstige ongerustheid teweeg gebracht over de gang van zaken bij de Giro.

De maximale bezetting van de Giro was in 1962, dus voor invoering van de automatisering, 5600 man. De huidige bezetting is ruim 4000, terwijl een verdere teruggang wordt verwacht tot 3500 in 1970. Voor een goed begrip van de invloed op de personeelsbezetting moet men weten, dat zonder automatisering dit aantal thans 6500 à 7000 zou moeten bedragen. Een werkelijke besparing dus van 2000 tot 2500 man. Het aantal rekeninghouders steeg in dezelfde periode van ruim 800.000 tot 1 miljoen.

De resultaten zijn voor dit bedrijf opzienbarend te noemen. Hoe kwam het personeel er nu af bij deze spectaculaire besparingen?

Het ontbrak bij de omschakeling van het bedrijf niet aan wat genoemd wordt „sociale begeleiding”. Het ging er daarbij vooral om de ingrijpende veranderingen in het bedrijf te doen aanvaarden. Verder besteedde de sociaal-psychologische afdeling van de PTT veel aandacht aan de problemen van de leiding, als voorlichting, opleiding, werkomstandigheden e.d. Het personeel was dus object, geen doel van het onderzoek. Sociaal werk met een bijsmaakje dus. Toch waren — en zijn! — de grootste problemen niet die van kleur, licht en lucht, en persoonlijke verhoudingen, hoe belangrijk ook op zich zelf. De grote vraag was: wat gaat er gebeuren met de vele honderden mensen die overbodig zijn geworden? Deze vraag kreeg nog meer gewicht, nadat er door de genoemde versnelling van de reorganisatie veel meer mensen — en veel eerder — vrij kwamen dan aanvankelijk was voorzien. Op deze vraag had men

met en zonder sociaal-psychologische afdeling maar één antwoord: versnelde afvloeiing.

Voor de vele hulpkrachten met gedeeltelijke dagtaak betekende dit ontslag en voor de mensen met volledige dagtaak verplichte overplaatsing naar andere afdelingen van de PTT. De directie bagatelliseerde de problemen van deze mensen nogal, maar toch zijn deze ook als er geen ontslag wordt gegeven, niet gering. Overplaatsing zal n.l. voor de meesten onvermijdelijk verhuizing naar andere delen van het land met zich mee brengen, met alle moeilijkheden van dien. Daarbij is het nog maar de vraag, in hoeverre er na overplaatsing zekerheid zal zijn, dat men niet weer overbodig zal worden. Zo zal dat deel van het Giro-personeel, dat bij de Rijkspostspaarbank te Amsterdam tewerkgesteld is, zich intussen wel weer afvragen, wat hen nu weer boven het hoofd hangt. Want ook daar is met de automatisering van de werkzaamheden begonnen, een proces dat in 1968 voltooid moet zijn.

We gaan dan nog voorbij aan de mogelijkheid, dat in een nieuwe functie de promotiekansen wel eens kunnen verminderen of zelfs geheel verdwijnen. Dit is geen onbelangrijk facet, gezien het antwoord van de bedrijfsleiding op vragen van vakbondsvertegenwoordigers daarover. De bedrijfsleiding verklaarde n.l., dat het niet mogelijk is overplaatsingsregelingen zodanig te maken, „dat niemand ooit zou kunnen stellen enig nadeel te hebben ondervonden”.

Ook al zijn de resultaten van de Giro-automatisering dus zeer voordelig, grote bezorgdheid voor het personeel bestaat er niet. Met de belangen van het personeel wordt rekening gehouden, zolang dat ook past in het bedrijfsbeleid.

Nu waren de omstandigheden, waarin deze automatisering plaats had, naar verhouding gunstig. Ze geschiedde in één sector van een zeer groot bedrijf, waar in diverse andere sectoren nog steeds vraag is naar personeel. Daar het echter in de verwachting ligt, dat de PTT na de bij de Giro bereikte resultaten, de automatisering van alle massa-administratie met grotere kracht zal doorzetten, mag men aannemen, dat — gezien de uitgangspunten van het personeelsbeleid — de problemen voor het daarbij betrokken personeel alleen maar zullen toenemen.

Dit geldt ook op ruimere schaal, vooral omdat behalve door automatisering deze problemen ook worden opgeworpen door concentraties, fusies en bedrijfssluitingen. Hierbij kan niet alleen van geval tot geval de toestand worden gezien. Het zal nodig zijn, dat het NVV krachtig optreedt op basis van een concreet program van eisen, dat rekening houdt met deze ontwikkelingen.

Nieuwe problemen voor vakbeweging

De vakbeweging wordt door de automatisering voor nieuwe problemen gesteld.

In Amerika was een der gevolgen van de automatisering, dat de bedrijfsbonden door het verminderen van het aantal arbeiders in een reeks bedrijven, hun ledentallen zagen teruglopen.

In 1953 had de United Auto Workers 1,4 miljoen leden; dit aantal daalde tot 1 miljoen in 1963. De USWU (metaal) liep terug van 1 miljoen tot 840.000 leden in 1960. De Machinistenbond zag zijn ledental verminderen van 992.000 tot 646.000 en de Mijnwerkersbond daalde zelfs van 400.000 leden in 1948 tot 123.000 in 1961.

Op zichzelf behoeft een daling van het ledental nog geen verzwakking te betekenen van de positie van de vakbond. Zelfs bij eenzelfde graad van organisatie in het bedrijf kan haar betekenis worden vergroot, ook al omdat de geautomatiseerde bedrijven kwetsbaarder zijn voor stakingsacties. Dit is bv. gebleken uit de resultaten, die de Amerikaanse Mijnwerkersbond heeft bereikt. Deze organisatie slaagde er niet alleen in voor haar leden een belangrijke loonsverhoging af te dwingen, — het dagloon steeg van 14 tot 24 dollar, — maar ze heeft tevens het verst gaande sociale programma in de Verenigde Staten doorgezet. Zo heeft ze o.a. afgedwongen, dat een door haar beheerd fonds is gevormd, waaruit de gevolgen van de automatisering voor de arbeiders kunnen worden bestreden.

Daarbij doet zich echer het vraagstuk voor, dat de afvloeiende leden van de genoemde bonden niet opgevangen zijn door andere bedrijfsbonden. In feite ligt hier het probleem van de verschuivingen in de beroepsbevolking van handarbeiders naar ambten en naar arbeid in de diensten verlenende sectoren. Al worden de verschillen tussen deze groepen en de handarbeiders gaandeweg teruggedrongen, toch blijft de vakbeweging bij het organiseren van deze groepen nog achter.

Dit blijkt ook in ons land het geval te zijn. In het NVV wordt al geruime tijd een discussie gevoerd over dit vraagstuk. Het is echter zonder meer duidelijk, dat alleen organisatorische maatregelen niet voldoende zullen zijn om hier vooruitgang te bereiken. Ten einde de werfkracht van de vakbeweging te vergroten, zal tegelijkertijd een krachtige actie gevoerd moeten worden ten einde de zich snel verslechterende positie van de niet-handarbeiders te verdedigen.

Sommige vakbondsbestuurders hebben jarenlang meegewerkt aan het verspreiden van allerlei mythen over het kapitalisme, dat „gehumaniseerd” zou zijn. De bedrijfssluitingen hebben deze mythen grondig verscheurd. De „gewaardeerde medewerkers” worden zonder pardon uit de „bedrijfsgemeenschap” gegooid als dat in de kraam van de ondernemers past. Dit laat zien, dat bij verder gaande automatisering ook niet gerekend hoeft te worden op enig mededogen hunnerzijds.

De houding van de vakbonden blijft echter nog zeer aarzelend. Zowel in de ABVA (de ambtenarenbond van het NVV) als ook in Mercurius (de NVV-bond van het kantoorpersoneel), die beide geconfronteerd worden met uitgebreide automatiseringsprogramma's, weet men nog geen raad met deze ontwikkeling. Op het laatste congres van Mercurius werd de behandeling van de automatisering en haar gevolgen zelfs „wegens tijdnood” van de agenda afgevoerd. Er werd wel een resolutie aangenomen, maar deze verzandde bij de conclusies in vaagheid en beperkte zich tot de opdracht aan het bondsbestuur de ontwik-

keling nauwlettend te volgen. Maar ook dat gebeurt vaak niet, zoals bleek in de textiel- en metaalindustrie waar andere NVV-bonden volkomen verrast werden door de bedrijfssluitingen. De redenering die in deze kringen nog vaak te vinden is — nl. dat we positief moeten staan tegenover de automatisering en bedrijfssluiting niet altijd te voorkomen is — is voor de getroffen en bedreigde arbeiders en employe's van geen enkele waarde. Terecht vragen zij actie voor de verdediging van hun belangen.

Actie noodzakelijk

Er zijn concrete actiepunten te over. In de eerste plaats natuurlijk ten aanzien van het loon. Bij een steeds snellere stijging van de productiviteit zullen flinke loonstijgingen kunnen en moeten worden afgedwongen. Alleen al uit de extra-winsten die voortvloeien uit de technische ontwikkeling kunnen forse loonsverhogingen worden uitbetaald.

Tevens treedt nu aan de dag wat voor vreemde toestanden er in ons land bestaan met betrekking tot de werktijden. Als automatisering toch één ding duidelijk maakt, dan is het wel dat werktijdverkorting in *alle* opzichten mogelijk en noodzakelijk is. Door de intensivering van de arbeid is niet alleen verkorting van de werkdag en werkweek vereist, maar ook verlenging van de vacaties en verlaging van de pensioengerechtigde leeftijd, alsook verhoging van de leerplichtige leeftijd.

Ook de betekenis van de strijd per bedrijf zal nog verder toenemen. Juist omdat de ontwikkeling zich niet in alle bedrijven gelijktijdig voltrekt, zal de vakbeweging haar kracht en invloed moeten gebruiken ter ondersteuning van op het bedrijf toegespitste actieprogramma's. Bij iedere soort modernisering van de productie zal de vakbeweging van meet af aan betrokken moeten worden om de belangen van de werknemers veilig te stellen. Dit brengt met zich mee, dat ook de positie van de ondernemingsraden en bedrijfskernen van toenemende betekenis wordt.

In de vakbeweging, met name in de NVV-bonden, gaan steeds talrijker stemmen op die aandringen op een krachtiger houding. De gebeurtenissen bij Ankersmit, Noury v. d. Lande, Verblifa, de Postcheque- en Girodienst, enz. hebben grote onrust verwekt en hebben doen beseffen, dat zelfs de kapitalistische hoogconjunctuur de arbeiders geen zekerheid biedt. In diverse bonden is aangedrongen op wettelijke maatregelen en het opnemen van voorzieningen in de CAO's om de gevolgen van de ondernemerspolitiek te compenseren.

De door de CPN uitgewerkte programma's houden rekening met de in dit artikel geschetste ontwikkeling. Het Program van de Arbeid en het anti-monopolieprogram zijn opgesteld in de levende werkelijkheid van vandaag. Zij vertolken de gevoelens en de belangen van grote delen van ons volk in deze periode, waarin de monopolies hun aanval op hun positie versterken. Het wordt met de dag duidelijker, dat de monopolis-

ten in tegenstelling komen met de essentiële belangen van de gewone mensen. Hun pogingen om de stormachtige ontwikkeling van de wetenschap in dienst te stellen van het botste eigenbelang stuit meer en meer mensen tegen de borst. Vandaar ook dat door velen de vraag wordt opgeworpen en negatief beantwoord of het kapitalisme wel in staat is de problemen van de huidige periode op te lossen. Het socialisme wordt daarbij steeds meer als een reëel perspectief gezien.

De automatisering zal echter niet „automatisch” het socialisme produceren. Het zal nodig zijn in een hardnekkige strijd rondom alle door de automatisering opgeworpen problemen de krachten aaneen te smeden die de macht van de monopolisten zullen breken. Daarmee zullen ook de voorwaarden voor de overgang naar het socialisme worden voorbereid.

H. VAN WOERDEN

Problemen en perspectieven van het socialisme

Kortgeleden verscheen in Polen een nieuw boek van de bekende filosoof prof. Adam Schaff onder de titel „Het marxisme en het menselijke individu”.

Naast een aantal filosofische vraagstukken behandelde prof. Schaff hierin ook het vraagstuk van het nog voortbestaan van nationalisme en rassisme in de socialistische landen. Hij critiqueerde ook de onvoldoende bestrijding van het anti-semitisme. Het werk van prof. Schaff heeft in Polen tot een levendige discussie geleid.

Door het Europa-Verlag te Wenen is een Duitse vertaling van het boek uitgegeven. Hieraan ontleenden wij de onderstaande fragmenten.

Het *Communistisch Manifest* sluit met een oproep, die sindsdien de algemene strijdleuze der socialistische revolutie is: „Proletariërs aller landen, verenigt U!”

Het staat buiten elke twijfel, dat het *internationalisme* een integraal bestanddeel is van de overtuiging van de communist en dat het naar de mening zowel van de klassici van het marxisme als van al zijn leerlingen en aanhangers één van de voornaamste kenmerken van de persoonlijkheid van de mens van het communisme behoort te worden. Buiten elke twijfel en discussie staat ook, dat de mensen tot de *internationalistische gezindheid* moeten worden opgevoed, dat deze gezindheid niet spontaan gegeven is, vooral niet in perioden van toenemend nationalisme. Ze moet veeleer pas in de strijd tegen het nationalisme en tegen de rassenhaat in al zijn schakeringen en versies opgekweekt worden. Hier ligt voor ons dus nog een grote opvoedende taak van de socialistische maatschappij, die te maken heeft met de vorming van de persoonlijkheid van haar leden, in het bijzonder onder de concrete omstandigheden, waarin ze zich in het tijdperk na Hitler ontwikkelen, in een wereld die door nationalistische tegenstellingen verscheurd wordt, welke ook de socialistische staten niet ongemoeid laten. De taak luidt: *het gevoel en de gezindheid van het proletarische internationalisme in een scherpe strijd tegen alle uitingen van het nationalisme en de rassenhaat aankweken en ontwikkelen.*

Het nationale vraagstuk ontwikkelt zich anders dan de leiders van de arbeidersbeweging zich dat eens hebben voorgesteld. Als Rosa Luxemburg, die toch één van de grootste theoretici van het marxisme was, klaarblijkelijk de betekenis van het nationale vraagstuk onderschatte, dan was dat niet, omdat zij het probleem niet voldoende begreep, maar vooral omdat zij, evenals alle toenmalige marxisten, Lenin niet uitgezonderd, van mening was, dat de socialistische revolutie snel, zo niet dadelijk, de gehele wereld in haar greep zou krijgen en dat het nationale vraagstuk, evenals het vraagstuk van de nationale grenzen, in

een dergelijke socialistische wereld zou ophouden een belangrijke rol te spelen. Men kan echter, als men de huidige wereld beziet, niet medelijdend het hoofd schudden over deze conceptie, daar ze betrekking had op volkomen andere ontwikkelingsvoorwaarden van het socialisme, — zodanige namelijk, zoals Marx ze voorzag, — en men er niets over kan zeggen, hoe het nationale vraagstuk er in een dergelijke samenhang feitelijk zou hebben uitgezien. Het is voldoende vast te stellen, dat onze wereld anders is en dat juist daarom het nationale vraagstuk in die wereld een geweldige, door de klassici in het geheel niet voorziene, rol speelt. Zou in die tijd iemand hebben gezegd, dat in de socialistische wereld — en niet alleen in het beginstadium van haar ontwikkeling — spanningen van nationale aard en zelfs rassenproblemen kunnen optreden, dan zou men beslist hebben gedacht, dat die persoon een domoor of een krankzinnige was. Het leven heeft laten zien, dat het toch wel mogelijk is, en het heeft eens te meer bewezen, dat de werkelijkheid rijker is dan elke theorie.

Is hier alleen maar sprake van overblijfselen van het verleden, die nog altijd in de hoofden van de mensen rondspoken? Het gaat hier zeer zeker om verschijnselen, die hun wortels hebben in de geschiedenis van de klassenmaatschappij: die heeft het probleem en zijn economische en maatschappelijke grondslagen geschapen en heeft tenslotte de desbetreffende opvattingen en overtuigingen van de mensen gevormd. Maar de kwestie *alleen* terug te brengen tot de overblijfselen van het verleden betekent, ze dermate te vereenvoudigen, dat men uiteindelijk niets verklaart.

Om het probleem van het nationalisme in de socialistische maatschappijen te verklaren, moet men de factoren zoeken, die de overblijfselen van het verleden in leven houden en *nieuwe impulsen* voor dergelijke gevoelens en overtuigingen scheppen. Deze factoren moet men in de eerste plaats zoeken in de verdeling van de wereld en in de daaruit resulterende strijd onder omstandigheden, waarin de socialistische landen de economisch vooraanstaande kapitalistische landen eerst moeten inhalen, waarbij men — helaas — moet toegeven, dat het tot dat inhalen altijd nog een lange weg is. Dit is de fundamentele factor, omdat hij Marx' conceptie van de gelijktijdige overwinning van het socialisme op de gehele wereld stukslaat. Die overwinning zou een rechtvaardige verdeling van de arbeid en van de rijkdommen op de gehele wereld hebben veroorloofd en de politieke strijd hebben geëlimineerd, die noodzakelijkerwijze het nationalisme als één van zijn belangrijkste argumenten te baat neemt.

Een tweede factor is het verschil in ontwikkelingspeil van de afzonderlijke socialistische staten, hetgeen uiteenlopende economische doelen en taken met zich brengt, daar in een politiek verdeelde wereld de mogelijkheden om economische achterlijkheid snel te boven te komen, waaraan Marx heeft gedacht, wegvallen. Men moet duidelijk vaststellen, dat er, in de socialistische wereld net zo goed als in de kapitalistische wereld, economisch hoogontwikkelde en zwak-ontwikkelde landen zijn, dat

het verschil tussen de economische ontwikkeling van laat ons zeggen de Sowjet-Unie en de Democratische Republiek Vietnam niet geringer is dan dat tussen, bij voorbeeld, de Verenigde Staten en Zuid-Vietnam.

In de derde plaats kan daar nog aan toegevoegd worden, dat de landen, die tegenwoordig het socialisme opbouwen, volgens traditie het toneel waren van nationale twisten en nationalistische antagonismen. Deze antagonismen behoefde men in die landen niet eerst te scheppen. De vraag is alleen, in hoever de nieuwe omstandigheden geschikt zijn om oude vooroordelen, opvattingen en antagonismen in leven te houden.

Opnieuw moet gezegd worden, dat de socialistische macht in dit opzicht in korte tijd zeer veel heeft gedaan. Laten we niet vergeten, dat de generatie, die onder de omstandigheden van het tsaristische Rusland — die gevangenis der naties — heeft geleefd, nog niet is uitgestorven. Laten we begrijpen, dat de mensen, die in de atmosfeer van een tot kookhitte opgestookte haat jegens elkaar opgroeiden, niet ineens door de aanraking met de toverstaf van het communisme in engelen van het internationalisme kunnen veranderen. Dit aan te nemen, zou doodgewoon goedkoop en dom utopisme zijn. Het ontstaan van deze vooroordelen kunnen wij weliswaar historisch verklaren, maar dat verandert geen jota aan de feitelijke situatie, waarvan men moet uitgaan, als men begint, in deze landen het socialisme op te bouwen. De veranderingen, die in dit opzicht in de socialistische landen hebben plaatsgegrepen, het feit dat ze vandaag vergeleken met de toenmalige situatie, radikaal andere landen zijn, kunnen — respectievelijk willen — de vijanden, nog wel domme vijanden, niet zien.

De stank van het oude vuil

Het is bekend, dat Marx de fout maakte de perspectieven van de revolutie te dichtbij te zien. In 1848 was hij van mening dat de wereld aan de drempel stond van een situatie, die echter zelfs honderd jaar later nog niet verwerkelijk was. Men kan de zaak algemener stellen: geduld moet weliswaar een van de eigenschappen van een revolutionair zijn, maar revolutionairen zijn meestal ongeduldig. Dat is psychologisch begrijpelijk en overigens een kwestie van temperament. De gevolgen kunnen echter in hun negatieve uitwerking vergaand zijn, in het bijzonder als van de theorie tot de praktijk, tot de verwezenlijking van de idee wordt overgegaan.

Welke marxist weet niet, dat de veranderingen van het bewustzijn, als functie van de veranderingen van het maatschappelijke zijn, zich langzamer voltrekken dan de economische wijzigingen? Welke marxist weet derhalve niet, dat het feit van de sociale revolutie alleen, niet automatisch en direct het gehele maatschappelijke leven verandert en dat op velerlei terrein — in weerwil van de revolutie — het oude zijn bestaan ongestoord voortzet, als ware er niets gebeurd, een bestaan dat in het geheel niet zo snel ten einde loopt als men zou wensen.

In *theorie* is iedere marxist er dus op voorbereid de these te begrijpen, dat ook na de revolutie de „alte Scheisse” (het oude vuil), zoals Marx het uitdrukte, nog lang aan het nieuwe leven kleeft en iedere hoop op plotselinge veranderingen op dit gebied denkbeeldig zijn. In de *praktijk* is het echter nauwelijks mogelijk om een stoïcijnse rust te bewaren als de stank van het oude vuil iemand in het gezicht slaat, als hij oneerlijkheid, diefstal, haat, nationalisme, rassisme en zo meer aantreft. Na de revolutie doet dat meer pijn nog dan voorheen: daar en toen was het typerend, het hoorde erbij, maar hier en nu — neen. Men voelt het nog smarterlijker als het om mensen gaat die ons — tenminste formeel — op ideologisch gebied verwant zijn. Anders gezegd: iemand die ons ideologisch vreemd is, een vijand die nationalist en rassist is, dat kan men begrijpen en verwerken. Maar iemand van ons? Natuurlijk kan men met het verstand verklaren, dat een groeiende beweging, een massabeweging de maatschappelijke ziekten niet vermijden kan, als deze wijd verbreid zijn: de politieke en maatschappelijke beweging kan niet mooier zijn dan de maatschappij die haar voortbrengt. Maar toch doet het pijn.

Indien het echter een fout is om te ongeduldig te reageren, als het verstandig is om rekening te houden met de factoren van de tijd en het langzame tempo van veranderingen, dan is het echter een niet minder ernstige fout het reageren met betrekking tot deze factoren *achterwege te laten*. Afkeurenswaardige verschijnselen blijven afkeurenswaardig, onafhankelijk van de meer of minder gelukte pogingen om hun ontstaan te verklaren. Een communist is steeds verplicht zulke verschijnselen te bestrijden, te proberen ze met opvoedkundige middelen te overwinnen, ook al weet hij zeer goed dat ze niet toevallig zijn, doch integendeel diepe maatschappelijke en historische wortels hebben. Het zou een ernstige fout zijn deze bestrijding achterwege te laten, omdat het hier om een — in zekere zin — maatschappelijk bepaald wetmatig verschijnsel zou gaan. De fout ligt hier in het voorbijzien aan het feit, dat de veranderingen in het bewustzijn van de mensen zich niet op spontane wijze voltrekken, maar dat ook het *tempo* van deze veranderingen ons niet onverschillig laat en dat iedere vlek op de persoonlijkheid van de mens zich doet gevoelen in de gehele persoonlijkheid. Het is namelijk niet mogelijk een „goede” communist te zijn, maar met een klein defect, bijvoorbeeld alleen maar een beetje te stelen. Dan is men eenvoudigweg geen communist. Maar men is dat ook niet als er bij een heel vat van menselijke voortreffelijkheden een lepel nationalisme en rasenhaat bijkomt. Natuurlijk hangt daarbij veel af van het stadium van de ziekte en van haar vorm, maar er zijn zekere grenzen, en daarbuiten moet men iemand een nationalist of rassist noemen en geen communist. Een duidelijk standpunt in deze zaak moet een bestanddeel zijn van de strijd om de opvoeding van de mens van het tijdperk van het communisme. Daarmee keren we terug tot ons fundamentele probleem en daarom is het noodzakelijk het zo concreet mogelijk te formuleren.

Het ideaal van de mens van het communisme is verbonden met de norm, dat de mens voor de mens het hoogste goed, *summum bonum*, is. Alleen in een dergelijke situatie krijgen de parolen Vrijheid, Gelijkheid, Sociale Rechtvaardigheid en vooral *Broederschap* betekenis en glans. De eis van het internationalisme is binnen het marxisme dan ook niet alleen een strijdbare eis die voortvloeit uit de behoefte, in boven-nationale maatstaf de krachten van een klasse tegen die van een andere te verenigen, maar een vereiste voor de *gelijkheid*, die de leuze van de broederschap onder de mensen verwerkelijkt. Juist daarom kan de communist, als hij *per definitie* een strijder voor gelijkheid en broederschap is, getrouw aan de leus, dat de mens het *hoogste* goed voor de mens is, niet tegelijkertijd de kleine fout hebben, dat hij Negers, Joden, Armeniërs, Grieken enzovoorts — al naar gelang de concrete situatie in de geografie van de rassenwaan — als onmensen ofwel alleen als niet volwaardige mensen beschouwt. Hij is anders heel gewoon een rassenhater en geen communist. Vandaar de conclusie: Wanneer dergelijke opvattingen en overtuigingen bij leden van socialistische maatschappijen voorkomen en zelfs bij mensen, die zich communisten noemen, dan is het de plicht van die maatschappijen, een energieke strijd tegen dergelijke opvattingen en overtuigingen te voeren, een strijd om die opvattingen en overtuigingen te boven te komen. Laat men dit na, dan begaat men een fout, die de ontwikkeling van het socialisme afremt, ja zelfs de lijn van deze ontwikkeling blijvend kan ombuigen. Want, zoals gezegd, uit het feit, dat zich een in zeker opzicht collectivistische maatschappij ontwikkelt, waarin het instituut van de private eigendom wordt opgeheven, volgt nog niet, dat zij automatisch en zonder mankeren het niveau bereikt, dat beantwoordt aan Marx' ideaal van de communistische maatschappij.

Strijd tegen anti-semitisme vereist

In de Europese socialistische landen zijn de strijd tegen het anti-semitisme en een daarmee samengaande opvoedende activiteit binnen de maatschappij in dit opzicht van bijzondere betekenis. Waarom juist anti-semitisme, als er zo vele andere soorten van nationalisme en rassenhaat zijn? Omdat het de voor deze landen *typische* vorm van rassenhaat is (het nationalisme dus, verbonden met de verachting voor mensen van andere nationaliteit als een „lager” ras, wat het beginsel, dat de mens het hoogste goed is, bijzonder scherp kwetst) en omdat het anti-semitisme in deze landen historisch geworteld is, steeds ultra-reactionaire politieke implicaties had, welke in verband met het Hitler-fascisme en zijn gevolgen nog verscherpt werden. Over de maatschappelijke betekenis van het anti-semitisme heeft in de rijen van de revolutionaire arbeidersbeweging ook nooit de geringste twijfel geheerst en het werd door haar scherp en onverzoenlijk bestreden. Voorbeelden van die strijd gaf Lenin, die dadelijk na de revolutie de strijd tegen anti-

semitisme als één van de belangrijkste taken zag, over dit onderwerp enkele artikelen schreef en grammofoonplaten met redeveringen tegen het anti-semitisme deed opnemen, die in een grote oplaag werden verspreid. (Nota bene: dit mooie voorbeeld van proletarisch partij-trekken is officieel niet in de herinnering teruggeroepen en zijn traditie is geen nieuw leven ingeblazen).

Als wij een nieuwe mens opvoeden, kunnen wij dat niet op een abstracte manier doen, doch moeten dat concreet doen, gebaseerd op de concrete onvolkomenheden en moeilijkheden van het leven der maatschappijen, die het socialisme opbouwen. Wanneer men die mensen opvoedt in de geest van het internationalisme kan men zich dan ook niet tevreden stellen met de solidariteit met de Negers, omdat die, zolang er bij ons geen Neger-probleem bestaat, een abstractie is. Daarentegen moet men de maatschappij opvoeden in de geest van broederschap en solidariteit met die mensen, met wie wij samen leven en werken, moeten wij ons concentreren op het bestrijden van het onder onze omstandigheden grootste rassistische gevaar, op de bestrijding van het anti-semitisme.

Om dit doel te bereiken moet men de dingen bij hun naam noemen en de waarheid onder ogen zien. Wij hebben te veel mooie verworvenheden om in dit opzicht te aarzelen: Openlijk over deze dingen spreken, als men tegelijkertijd de strijd tegen het kwaad voert, kan onze autoriteit en onze morele waarde zelfs in de ogen van de tegenstander alleen maar verhogen. Wanneer men onze landen en hun geschiedenis kent, valt overigens moeilijk te geloven, dat het anti-semitisme plotseling verdwenen zou zijn: Een schande is niet het feit, dat dit verschijnsel bestaat, maar dat het niet wordt bestreden. Daarom zijn de somtijds gehanteerde schoonheidspleisters niet op hun plaats, wanneer men, zich op algemene grondslagen beroepend, beweert dat een dergelijk verschijnsel niet bestaat, omdat het onder het socialisme *per definitie* onmogelijk is. De fout is daarin gelegen, dat iets dergelijks uit de definitie van het socialisme volstrekt niet blijkt (als onderscheid tot de definitie van het communisme); en dat het verschijnsel bestaat kan niet verheeld worden, daar het soms algemeen zichtbare vormen aanneemt. Zo'n ontkenning strekt ons dan ook niet tot eer en vergroot evenmin het vertrouwen in ons, doch verzwakt onze strijd in een rechtvaardige zaak.

Hoe moet men strijden en opvoedende arbeid verrichten? Het is niet mogelijk om een handboek te scheppen van concrete maatregelen ten aanzien van de afzonderlijke vraagstukken van de vorming van het aangezicht van de mens van het communisme. Dat zou trouwens doelloos en verkeerd zijn. Men kan alle concrete situaties niet voorzien en het gaat evenmin om dingen, die in de arbeidersbeweging onbekend zouden zijn. Het is al voldoende te wijzen op het voorbeeld van het optreden van Lenin na de Oktober-revolutie. Eén ding echter kan men met zekerheid zeggen: de vereisten van onze strijd leggen de socialistische maatschappij en in het bijzonder de marxistische partijen een plicht op, die groter is, naarmate het ge-

vaar van het nationalisme ernstiger is. Zonder gestalte te geven aan een internationalistisch aangezicht van de mens van het socialisme, dus zonder het te boven komen van de invloeden van het nationalisme en de rassenhaat op zijn psyche en zijn gedrag, kan niemand het communisme in Marx' betekenis van het woord tot stand brengen. Daar de leidende kracht van de ontwikkeling in de socialistische maatschappijen de marxistisch-leninistische partijen zijn, rust vooral op hen de politieke en morele verantwoordelijkheid voor het verwezenlijken van deze belangrijke opgave, zowel wat de ideologische zuiverheid in de eigen rijen betreft, als ten aanzien van de ideologische vorming van de gehele maatschappij.

Socialistisch humanisme

De stellingen van het socialistische humanisme en de richtlijnen die het geeft voor het handelen zijn afgeleid van bepaalde theoretische opvattingen. Het gaat hier in de eerste plaats om de bijzondere opvatting van het menselijke individu als een maatschappelijk wezen, als een „geheel van maatschappelijke verhoudingen”. Deze opvatting maakt het ons mogelijk het vraagstuk van de houding van de mens in allerlei kwesties te bezien. In de tweede plaats gaat het om een bijzondere opvatting van de betrekkingen van het individu tot de maatschappij, daarbij steunend op de in het historisch-materialisme ongenomen opvatting over de maatschappelijke ontwikkeling. En in de derde plaats gaat het om de met het historisch-materialisme verbonden overtuiging, dat idealen alleen onder daarmee overeenkomstige maatschappelijke verhoudingen kunnen worden vervuld; anders ontaarden ze in utopieën.

Aldus krijgen we geen veralgemeende opvattingen en vrome wensen, maar wetenschappelijk goed gefundeerde theoretische opvattingen, waaruit bepaalde praktische consequenties in de vorm van richtlijnen voor het handelen voortvloeien.

De aanhanger van het socialistische humanisme is overtuigd, dat het persoonlijke geluk alleen bereikt kan worden door het geluk van allen. Alleen de uitbreiding van de sfeer van de ontwikkeling der persoonlijkheid en van de mogelijkheid tot bevrediging van het veelzijdige streven van de mensen tot het niveau van de gehele maatschappij, schept een blijvende grondslag voor de vervulling van het persoonlijke streven. Hij beperkt zich er echter niet toe het algemene welzijn of de naastenliefde aan de orde te stellen, ofschoon deze principes, waarvan het niet-nakomen de hoofdoorzaken van het lijden zijn, voor hem het belangrijkste zijn.

De aanhanger van het socialistische humanisme begrijpt, dat het vervullen van zijn eisen strijd betekent, dat de zaak die hij dient, maatschappelijk is bepaald en bepaalde veranderingen van de maatschappelijke verhoudingen verlangt. In de maatschappijvorm, waarin er antagonistische (niet te verzoenen) tegenstellingen bestaan, ziet hij dus vooral de samenhang tussen de verwerkelijking van zijn stellingen en de verandering van de eigendomsverhoudingen en de hierop berustende klas-

senv rhoudingen. In naam van de naastenliefde en het algemene welzijn verkondigt hij de klassenstrijd, verkondigt hij — ofschoon dit als een tegenstrijdigheid klinkt — de haat tegen de onderdrukkers in naam van de liefde tot de mens.

De aanhanger van het socialistische humanisme weet, dat de mens het product is van de maatschappelijke voorwaarden, maar hij weet ook dat deze voorwaarden het werk van de mensen zijn.

Hij is dialecticus en juist daarom strijdt hij terwijl hij de vrede verkondigt.

Zijn ideaal van het socialisme is ten nauwste verbonden met zijn opvatting van het humanisme; vandaar het begrip „socialistisch humanisme”. Het socialisme als ideaal is de consequente uitdrukking van dit humanisme, het is echter ook de gematerialiseerde vervulling van de idealen van het humanisme. In naam van deze idealen is de voorstander van het socialistisch-humanisme tot de grootste offers bereid. Hij kan ook zelf de bereidheid tot het brengen van offers oproepen en ze van anderen verlangen. Hij is solidair met de leuze van de naastenliefde, maar veracht diegenen die deze mooie leuze in woorden verkondigen en in daden verraden.

Het socialistische humanisme verplicht namelijk niet alleen tot bepaalde opvattingen, maar ook tot de strijd om ze te verwezenlijken — ook en misschien vooral tot de strijd die daarin bestaat, dat men andere mensen overtuigt van de juistheid van het socialistische humanisme.

Optimistisch en strijdbaar

Tenslotte nog een kenmerk, dat juist in ons tijdperk het marxistische humanisme bijzonder onderscheidt: het is een *optimistisch* humanisme.

Als men in de klassieke werken van het marxisme leest over het beeld van de mens in het communisme, dan kan men zich vaak niet losmaken van het gevoel dat deze opvattingen utopisch zijn. Het kan echter ook zo zijn, dat wij, geremd door de beperktheid van het perspectief van het heden, de verre horizons niet zien, die de grondvesters van het marxisme voor ogen hadden. Zoals men er voor moet oppassen, om te vroeg op te stijgen in de wolken van de fantasie, zo moet men ook oppassen voor een te lage gedachtenvlucht; men mag niet zijn voeten te zeer met lood belasten.

Zouden wij in het licht van de moderne technische revolutie, de automatisering van de productieprocessen en de bevrijding van de kernenergie niet op een andere manier de leuzen van de opheffing van het onderscheid tussen lichamelijke en geestelijke arbeid, tussen de arbeid op het platteland en in de stad, de mogelijkheid van een praktisch onbeperkte bevrediging van de menselijke behoeften moeten bezien — leuzen die enkele tientallen jaren geleden nog behoorden tot het rijk van de fantasie? De moderne industriële techniek brengt ongetwijfeld een reeks nieuwe problemen naar voren, ook vraagstukken waar-

aan men vroeger niet dacht. Maar de moderne techniek opent, indien de overeenkomstige maatschappelijke voorwaarden voor het functioneren ervan worden geschapen, mogelijkheden voor de oplossing van een reeks van oude, op een oplossing wachtende problemen.

Het is interessant, — in het bijzonder ook van psychologisch standpunt — dat *dezelfde* maatschappelijke verschijnselen, industrialisatie en technische vooruitgang, er heel anders uitzien naarmate de maatschappelijke „gezichtshoek” van de waarnemer verschilt.

Enerzijds zijn deze verschijnselen de achtergrond voor de filosofie van de vertwijfeling, die de maatschappij ziet als een optelsom van geïsoleerde en eenzame individuen die zich zinloos voortbewegen over het toneel van het leven, omgeven door de coulissen van een verontpersoonlijkte en van alle menselijke waarden beroofde massacultuur. Dit is een groteske overdrijving van zekere kenmerken van de huidige sociale en culturele toestand in de burgerlijke maatschappij. Het feit, dat *alleen deze* zijde van de verschijnselen wordt gezien, hangt ongetwijfeld samen met de „gezichtshoek” van de, zoals Marx het in zijn vroege geschriften pleegde te zeggen, „ontmenselijke wereld”. Maar deze gezichtshoek leidt tot een pessimistische kijk op de wereld. Als het existentialisme een humanisme is — zoals Sartre ongetwijfeld terecht zegt — dan is het een humanisme van de ondergaande wereld en daarom in zijn getuigenis een tragisch en *pessimistisch* humanisme.

Dezelfde verschijnselen kan men bezien van een andere zijde, van de zijde van de erin schuilende kiem die nieuw is en iets nieuws kan voortbrengen. Zo handelt het socialistische humanisme; zijn „gezichtshoek” wordt bepaald door een volledig nieuwe maatschappelijke toestand, in ieder geval van het perspectief ervan: de technische revolutie die de oude wereld verscheurt, geeft terzelfder tijd de mogelijkheid een nieuwe wereld te scheppen. Voor de eerste maal ontstaan reële factoren om de oeroude droom van de mensheid te verwezenlijken, om *allen* de mogelijkheden tot een gelukkig leven te bieden. Zullen deze factoren de mogelijkheid in zich dragen voor een *volledige* verwerkelijking van deze droom? Dat zal de toekomst tonen — persoonlijk ben ik in dit opzicht sceptisch gezind. Maar ongetwijfeld zullen ze de mogelijkheid openen tot een *beter* en *gelukkiger* leven en dat is heel veel, meer kan men toch niet verlangen. Als men de dingen zo ziet — en zo kan men ze *al*leen zien als men een daarmee overeenstemmend maatschappelijk perspectief bezit —, dan verandert ook onmiddellijk de visie op het individu en de maatschappij in hun verdere ontwikkeling.

Dit is de visie van een optimistisch humanisme. Optimistisch omdat het steunt op de overtuiging dat de wereld het *product* van de mens is en dat de mens zelf een product is van *zijn eigen werk* en dat daarom de mens praktisch onbegrensde mogelijkheden heeft om de wereld te veranderen en tegelijkertijd ook praktisch onbegrensde mogelijkheden om zich zelf te veranderen. Zo'n optimisme is geen geloof, maar een *overtuiging*

die op feiten berust. Het is geen axioma, maar een hypothese met een hoge graad van waarschijnlijkheid en van een enorme praktische betekenis vanuit het standpunt van het in beweging brengen van de maatschappelijke energie van de mensen.

Het marxistische humanisme belooft geen utopisch paradijs, maar het roept op tot het *afschaffen van de bestaande maatschappelijke oorzaken van het menselijke ongeluk*. En dat is zeer veel. Dat is van doorslaggevende betekenis voor de aantrekkingskracht die er uitgaat van dit humanisme op allen, die onder de bestaande maatschappelijke verhoudingen lijden. Het is van doorslaggevende betekenis ook voor zijn rebellerend en strijdbaar karakter, daar het streeft naar de vervulling van Marx' woorden dat de critiek moet eindigen in „de leer dat mens het hoogste wezen voor de mens is, dus met de dwingende eis alle verhoudingen omver te werpen, waarin de mens een onderdrukt, een geknecht, een verlaten, een verachtelijk wezen is”.

PROF. ADAM SCHAFF

Günther Grass en het Duitse vraagstuk

Günther Grass, één van West-Duitslands meest op de voorgrond tredende schrijvers, heeft met het enige tijd geleden in West-Berlijn ten doop gehouden toneelstuk „Die Plebejer proben den Aufstand”, een uiterst omstreden werk aan zijn oeuvre toegevoegd.

Grass is een uitzonderlijk getalenteerd literator die met enkele romans wereldroem wist te verwerven. In deze romans, „De blikken trommel” en „Hondenjaren” tekende hij een genadeloos beeld van het Duitsland waarin hij opgroeide, gekenmerkt door fascisme, oorlog, nederlaag en Wirtschaftswunder. Op zijn on-orthodoxe, fantastische en grillige wijze hoonde hij het Duitse chauvinisme en militarisme. Hij oogstte daarmee grove scheldwoorden van Erhard tijdens de laatste verkiezingscampagne. Er werd een poging gedaan zijn huis in brand te steken en zelfs gingen CDU-provocateurs zover zijn boeken op hitleriaanse wijze in het openbaar te verbranden.

Grass zelf nam op zijn beurt ook actief aan de verkiezingsstrijd deel. Hij voerde zoals bekend een privé-campagne ten gunste van de SPD-candidaat Willy Brandt. Een feit, dat positief genoemd moet worden, in zoverre de SPD tot op bepaalde hoogte een alternatief voor het CDU-revanchisme vormt. Echter, gezien het optreden van de SPD-leiders, een nog beperkt alternatief. Deze beperktheid van visie treedt ook bij Grass zelf naar voren, vooral in het genoemde toneelstuk.

Caricatuur

Het stuk wil een schildering geven van de houding van Bertold Brecht tijdens de 17-juni opstand van 1953 in Berlijn. Dat wil zeggen, de hoofdpersoon is een figuur, die „der Chef” genoemd wordt en optreedt zoals Grass meent, dat Brecht gedaan zou hebben.

Van het optreden van de echte Brecht tijdens die 17de juni is slechts bekend, dat hij, in een ten dele gepubliceerde verklaring, de regering van de DDR steunde. De overige handelingen en opvattingen van de „Chef” in het stuk komen dus voor de verantwoording van Günther Grass. In deze „Chef” critiqueert hij het „model”, het prototype van een communistische schrijver en intellectueel, „die de politieke werkelijkheid, welke hij zo vaak heeft opgeroepen, niet begrijpt. Waar hij zonder aarzelen moet handelen, aarzelt hij. Voor hij zich — te laat — aansluit, stort de arbeidersopstand zonder leiding ineen”, aldus het voorwoord van het als boek uitgegeven toneelstuk. (Het blijft overigens onduidelijk of deze tekst van Grass zelf is.)

Grass keert zich dus met de 17de-juni-gebeurtenissen tegen

Brecht, in zijn kwaliteit als typische communistische intellectueel en vervormt daarbij dit „type” tot een caricatuur, omdat juist het feit dat hij de politieke werkelijkheid niet begrijpt, karakteristiek voor hem zou zijn!

Toneel-opstand

Het toneelstuk speelt in het theater van Brecht in Oost-Berlijn. Op de 17de juni vinden daar toneelrepetities plaats voor een bewerking van Brecht van Shakespeare's Coriolanus. Een toneelstuk dus over de toneelbewerking van een ander toneelstuk, waarbij de actuele gebeurtenissen van de dag door het opkomen van stakende arbeiders worden toegevoegd.

In de bewerking van Brecht van Coriolanus komen de Romeinse plebejers tegen Coriolanus in opstand, omdat deze de graanprijzen heeft omhoog gejaagd. Nu wordt op deze 17de juni op het toneel van het theater van Brecht deze opstand ingestudeerd, en juist hierbij verschijnen de Berlijnse stakende arbeiders ten tonele. Zij willen dat de „Chef” door het ondertekenen van een manifest hun opstand ondersteunt. Maar de „Chef” ziet in hun verschijning in de eerste plaats een aanwinst voor het repeteren van zijn toneelopstand. De betogende arbeiders krijgen bier en worst en helpen bij het oefenen van de opstand op het toneel mee. De plebejers oefenen de opstand.

Als de opstand bedwongen is, heeft de „Chef” spijt en betreurt zijn afwachtende houding, zonder overigens tot een éénduidige standpuntbepaling te komen.

Arbeiders en revolutie

In het voorwoord tot het toneelstuk wordt de 17de juni de datum van een „Duitse, dus mislukte revolutie” genoemd. Deze uitspraak is typerend voor de sociaaldemocratische beperktheid van de standpuntbepaling van de schrijver. Enerzijds in zijn negativisme en perspectiefloosheid, anderzijds in zijn onjuiste en onhistorische beoordeling van de beschreven gebeurtenissen.

Het is een typische sociaaldemocratische hebbelijkheid nederlagen van de arbeidersbeweging zo uitbundig te bewenen, dat behaalde overwinningen daardoor onopgemerkt blijven. Dit kan leiden tot een ernstige onderschatting van de kracht van de arbeidersbeweging en eventueel tot een neiging het gevecht te ontlopen, wat Grass zelf overigens niet doet.

Vooraf ook Grass' beoordeling van de 17de juni sluit aan bij de gebruikelijke sociaaldemocratische. De sociaaldemocratische beoordeling van het gebeuren in de socialistische landen is in het algemeen onprincipieel en onevenwichtig, negativistisch. Een kenmerk daarvan is dat de beslissende karaktertrek van de socialistische landen, het sociale bezit van de productiemiddelen, welke toch ook vanuit sociaaldemocratisch gezichtspunt wenselijk geacht moet worden, telkens weer weg

wordt geschoven achter allerlei min of meer onplezierige bijzaken.

Een ander traditioneel kenmerk van de sociaaldemocratische benadering van socialistische landen, dat ook in het onderhavige stuk aan de dag treedt, is het speculeren juist op tegenstellingen tussen de arbeiders en de regeringen van die landen. Hierbij doet zich een caricaturale omkering van het begrip „revolutionair” voor. Terwijl het revolutionaire perspectief in de kapitalistische landen wordt afgewezen, werden pogingen tot contrarevolutie in het verleden, onder het aanroepen van de arbeidersklasse in de Oosteuropese landen als „revoluties” opgevoerd.

Ook Grass lijdt schipbreuk op de verbale kortsluiting arbeidersrevolutie. De gebeurtenissen van de 17de juni, waarbij arbeidersdemonstraties als protest tegen de verhoging van normen door de infiltratie van Westberlijnse reactionaire elementen tot een poging tot contrarevolutie werden omgebogen, zijn voor Grass een „revolutie”. Hij ziet alleen het optreden van arbeiders en sluit zijn ogen voor deze Westberlijnse contrarevolutionaire infiltratie. Het resultaat, het als revolutionair aanmerken van de opstand, laat zien tot welke fatale vergissingen men kan komen, als men vanuit een beperkte visie, historische gebeurtenissen wil beoordelen. Grass verwijt Brecht het karakter van de 17de juni niet begrepen te hebben. In feite ligt de zaak omgekeerd. Hijzelf heeft de 17de juni niet begrepen.

Het kardinale punt

Het is mogelijk dat Grass ernstige bedenkingen koestert tegen veel wat in de DDR gebeurt. En daar komt bij, dat zeker ook het culturele beleid, zoals dat in de DDR gevoerd wordt, niet bepaald geschikt geacht moet worden om een positieve waardering voor het in dat land bereikte bij progressieve Westduitse schrijvers te stimuleren. Toch zijn er klemmende argumenten waarvan de betekenis ook voor iemand als Grass duidelijk moet zijn. Men behoeft in het geheel niet alles wat in de DDR gebeurt voor zijn rekening te nemen, om in te zien dat iedere aantasting van de DDR in de bestaande verhoudingen een levendige aanmoediging zou zijn voor het agressieve Westduitse revanchisme, met alle onoverzienbare consequenties van dien.

In het verdeelde Duitsland, waar het socialistische kamp direct tegenover de meest agressieve imperialistische mogendheid gesteld is, waar de koude oorlog het heetst was en de verzachting daarvan onbetekenend, daar kan de 17de juni onmogelijk als een revolutionaire hoogtijdag gezien worden. De DDR is een onmisbare factor bij het in toom houden van het Westduitse militarisme, dat is het kardinale punt. Aantasting van de DDR, in deze omstandigheden, kan zeker geen revolutionaire betekenis hebben, doch moet in de eerste plaats als een direct gevaar voor de vrede gezien worden en kan

uiteraard ook voor de Oostduitse arbeiders slechts averechtse gevolgen hebben.

In dit licht gezien kan dit stuk van Günther Grass bepaald geen bijdrage genoemd worden in de strijd voor de oplossing van het Duitse vraagstuk. Waarbij als Duitse vraagstuk staat de beteugeling van het militarisme, dat de veiligheid van Europa en de wereld bedreigt en in Duitsland zelf de doodgraver is van iedere vorm van democratie en vooruitgang.

Orakel

Er is nog een ander punt, waarop wij niet met Grass kunnen mee gaan.

Dat is de bepaling van de plaats van de intellectueel/kunstenaar ten opzichte van de sociale strijd. Grass kiest zijn „chef” als model waarop hij zijn critiek botviert. Nu is deze critiek een zekere dubbelzinnigheid niet te ontzeggen. Enerzijds wordt het beeld opgeroepen van een model-intellectueel als politiek uithangbord, als visitekaartje van een regering. Tevens als salontijger en bewoner van een rode ivoren toren. Anderzijds speelt ook bij Grass deze model-intellectueel een zekere mystieke rol en krijgt men de indruk, dat alles anders gelopen zou zijn of tenminste dat in Grass' ogen de eer gered zou zijn, als zijn „chef” maar een papiertje ondertekend zou hebben.

Een sociaal en politiek vraagstuk wordt zo versmald tot het wikken en wegen van een individu. Bij Grass is de „chef” een soort scheidsrechter en waar die faalt, faalt een systeem.

Enerzijds proeft men dus een vorm van critiek op de intellectueel als boven de massabeweging staand orakel. Anderzijds vóóronderstelt de hele manier van presenteren van de problematiek door Grass de mystiek van de intellectueel als een boven de gewone mensen verheven soort superman.

Maar de plaats van de kunstenaar en intellectueel is natuurlijk niet *boven*, maar *in* de politieke massastrijd. Grass kan zijn „chef” hoog of laag laten springen, een wezenlijke invloed op de sociale strijd heeft dat niet direct.

De huidige situatie in West-Duitsland toont overigens duidelijk aan, waar de betekenis van het optreden van kunstenaars en intellectuelen in het openbare leven ligt. Grass zelf en zijn collega's Böll, Hochhuth, Weiss, b.v. treden op tegen het revanchisme. Dat is belangrijk en positief. Maar de wezenlijke betekenis daarvan treedt pas aan het daglicht, als zij niet slechts vanaf de hoogte van hun talent spreken, maar zich daarnaast met de democratische massabeweging verbinden en deze stimuleren.

Met dit al weerspiegelt het stuk de dubbele problematiek van aan de ene kant de vooruitstrevende intellectueel die zijn plaats zoekt in de sociale strijd, en aan de andere kant die van de bestaande verdeeldheid in de Duitse arbeidersbeweging. Vooral voor dit laatste is het stuk en de beweging, die het veroorzaakt heeft, veelzeggend.

Dit toneelstuk brengt weer op scherpe wijze de verdeeldheid tussen de Duitse sociaal-democraten en communisten tot uiting. Deze tegenstelling die reeds zo'n fatale uitwerking had op de noodzakelijke gemeenschappelijke strijd tegen het Hitler-fascisme, is tot op de dag van vandaag het voornaamste struikelblok op de weg naar een vreedzaam en democratisch Duitsland.

„Die Plebejer proben den Aufstand” werpt voor ons daardoor in de eerste plaats het probleem op van de verantwoordelijkheid van de vooruitstrevende krachten in de wereld en vooral in Duitsland zelf voor het vinden van eenheid tegenover het nieuwe Duitse gevaar.

A. DE LEEUW

Filosofische aspecten van de moderne natuurwetenschap

In onze tijd is de betekenis van de wetenschap in het maatschappelijke leven uitermate toegenomen en ze wordt nog voortdurend groter. Dit heeft zeer belangrijke gevolgen op elk gebied van de materiële en geestelijke cultuur van de mensheid, in het bijzonder met betrekking tot de filosofische wereldbeschouwing. Wij zullen hier slechts één probleem aansnijden, dat, naar ons voorkomt, van wezenlijke betekenis is.

Uit de geschiedenis van de wetenschap is bekend, dat er over een en hetzelfde vraagstuk *wedijverende wetenschappelijke opvattingen* kunnen bestaan — zoals b.v. de beroemde strijd tussen de corpusculaire opvatting van het licht en die van de golftheorie —, waarbij men gedurende lange tijd niet kan besluiten, welke opvatting nu de juiste is. Het is bovendien gebleken, dat beide op het eerste gezicht onverzoenlijke opvattingen ware elementen bevatten, die hun synthese afdwongen.

Dergelijke situaties worden bij gelegenheid als uitzondering, ja zelfs als curiositeiten beschouwd. In feite is eerder het tegendeel het geval. Dit blijkt uit het karakter van de wetenschappelijke kennis zelf, uit de gecompliceerdheid van de overgang van het verschijnsel naar het wezen.

Als algemene regel laten de wetenschappelijke problemen verschillende oplossingen toe, die in het historische proces verwezenlijkt worden. Het gaat om mogelijke, alternatieve oplossingen of ontwerpen, resp. opvattingen, die elkaar het recht betwisten ware oplossingen van het probleem te zijn. In een bepaalde etappe van de wetenschappelijke ontwikkeling valt die strijd met behulp van de ervaring en ook met behulp van nieuwe logische, methodologische en filosofische overwegingen niet te beslissen. In verband met de intensieve ontwikkeling van de moderne wetenschap stuiten wij steeds vaker op dergelijke situaties.

Daaruit volgt, dat het bestaansrecht van verschillende wetenschappelijke opvattingen over de onopgeloste problemen moet worden erkend, hun recht om op te treden als partner in de discussie, waaruit de wetenschappelijke waarheid naar voren moet komen. Deze discussie mag alleen met wetenschappelijke middelen worden gevoerd, d.w.z. met argumenten van experimentele en theoretische wetenschappelijke en logische, methodologische en filosofische aard, ook ter verdediging van een bepaalde opvatting, zonder de ingreep van buiten-wetenschappelijke kunstgrepen om de andere kant te elimineren, wat tot een degradatie van de discussie leidt.

Professor dr. Polikarow, de schrijver van dit artikel, is lid van de Bulgaarse Academie van Wetenschappen. Hij doceert aan de universiteit van Sofia. Het hoofdonderwerp van zijn onderzoekingen is de kennistheorie in verband met de natuurwetenschappen.

De filosofische interpretatie van natuurwetenschappelijke inzichten

Dat geldt ook voor de *filosofische interpretatie* van die opvattingen. Algemene regel is: elke van de concurrerende opvattingen kan met de materialistische wereldbeschouwing in overeenstemming worden gebracht, d.w.z. kan op deze of gene wijze geconcretiseerd worden. Het is derhalve mogelijk, dat elke van die opvattingen materialistische aanhangers vindt en dat dienovereenkomstig in het raam van de materialistische filosofie een strijd wordt gevoerd over de voordelen van deze of gene opvatting. Dat is niets onnatuurlijks. Het verdient aanbeveling op te merken, dat iets dergelijks ook in het kamp van het idealisme waargenomen kan worden, waarvan de verschillende scholen en afzonderlijke vertegenwoordigers zich op de verschillende wetenschappelijke opvattingen baseren of die op hun wijze (in hun zin) uitleggen. Met andere woorden: de concurrerende opvattingen laten verschillende filosofische uitleggingen toe — zowel in de zin van het idealisme, vooral van het dialectische materialisme, als in de zin van de verschillende vormen van het idealisme.

Op grond daarvan is het niet mogelijk de keuze of de voorkeur te laten vallen op een van de concurrerende opvattingen door te rade te gaan bij filosofisch-methodologische overwegingen, d.w.z. de specifieke wetenschappelijke problemen kunnen niet van te voren door de filosofie worden bepaald. Deze probleemstelling onderscheidt zich principieel van de nog onlangs verbreide — helaas tot nu toe niet volledig verdwenen — voorstelling inzake een meer of minder direct verband tussen tegengestelde wetenschappelijke opvattingen en de tegenovergestelde filosofische wereldbeschouwingen. Met andere woorden, men is van mening, dat een van die opvattingen natuurlijk met het idealisme samenhangt en een andere — met het materialisme. Als idealisten de ene opvatting verdedigen, zijn volgens deze redenering de aanhangers van het dialectische materialisme gedwongen, zich op de andere te oriënteren. En omgekeerd: De ongewenste opvatting noemt men vaak volkomen willekeurig idealistisch.

Vergissingen van de marxisten

Deze vergissing, waarvoor wij een zware tol hebben betaald, had haar voedingsbodem vooral in de zwakke, onsystematische kennis van de idealistische filosofie. Het was gewoonlijk voldoende vast te stellen, dat een opvatting haar idealistische aanhangers heeft (wat niet moeilijk is) om de verdenking te wekken, dat de schuld daarvan bij die opvatting zelf ligt. Het is zeker wel mogelijk, dat aan de idealistische uitleg van een gegeven opvatting een overheersende betekenis in het idealistische kamp toekomt.

In zulke gevallen mag men de waarschuwing van Lenin, dat het idealisme geen domheid is, niet vergeten. Het idealisme streeft

ernaar, zich op betrouwbaar wetenschappelijk materiaal te baseren en op deze manier zijn posities te versterken. Daarom kan het idealisme voor zijn doeleinden van wetenschappelijke richtingen gebruik maken. Vanuit het standpunt van de moderne mathematische spel-theorie moeten wij bij conflictsituaties onze gedragswijze (of strategie) bepalen, rekening houdende met de voor ons ongunstige wijze van optreden (of strategie) van de tegenstander.

In plaats van te strijden voor de materialistische uitleg en het uitwerken van dergelijke opvattingen, geven wij ze ten bate van de idealisten op, doordat wij onze toevlucht zoeken bij de tegengestelde opvattingen en ze tot de enig materialistische uitroepen — dit is de dogmatische versie van het materialisme. Ze is tot mislukking gedoemd, ze heeft een nederlaag geleden, lijdt nederlagen en zal ze lijden. Men moet echter inzien, dat ze niets met het scheppende materialisme gemeen heeft, waarvan ze de naam gebruikt en zonder reden in discredit brengt.

De botsing in de genetica

Het zal niet moeilijk zijn te begrijpen, dat hetgeen tot nu toe is gezegd direct betrekking heeft op een reeks discussies, vooral op de *botsing in de genetica* tussen de opvattingen van T. D. Lysenko en de formele genetica van deze tijd. De omstandigheid, dat deze meningstrijd in feite sedert de tijd van Lamarck, Darwin en hun volgelingen tot in onze dagen aan toe aan de gang is, laat zien, dat die strijd ook vandaag nog niet met de betrouwbare middelen der ervaring beslist kan worden. Vandaar dat overwegingen van filosofisch-ideologisch karakter op de voorgrond traden.

De formele genetica en in het bijzonder de hypothese van de corpusculaire dragers der erfelijkheid werd als filosofische, en wel idealistische richting van het Mendelisme-Weismannisme-Morganisme voorgesteld.

Daarbij werd een reeks filosofisch-theoretische fouten gemaakt. Een daarvan is de vermenging van wetenschappelijke opvattingen met hun filosofische uitleg. Men hield in het geheel geen rekening met de mogelijke en reële verschillen zowel in de wetenschappelijke opvattingen, als in de filosofische inzichten van de diverse vertegenwoordigers van deze richting.

Voorts noemde men bepaalde opvattingen, willekeurig of voorbarig, idealistisch, terwijl andere opvattingen — in dit geval ook de leer van Darwin — als metafysisch („plat evolutionisme”) werden afgedaan. Bovendien ontbrak het inzicht, dat de idealistische versies noch de enige, noch de rechtmatige zijn, d.w.z. ze heffen de mogelijkheid van een materialistische opvatting van het probleem niet op. De Sowjetrussische en andere genetici, aanhangers van de corpusculaire hypothese der erfelijkheid, gaan klaarblijkelijk niet uit van idealistische, doch van materialistische posities. Een zodanige beschouwing is principieel volstrekt toelaatbaar.

kant van de tegenstander afdeden, wijzigden T. D. Lysenko en zijn aanhangers hun vijandige ingesteldheid tegenover de statistische methoden van de formele genetica in een algemene formule: „*De wetenschap — een vijand der toevalligheid*”. Merkwaardig is, dat deze fraze inderdaad de titel van een humoristische vertelling van Mark Twain weergeeft. Ik neem de vrijheid op te merken, dat ik tien jaar geleden reeds in een bijdrage (die later in mijn boek „Materie en inzicht”, Sofia 1961, blz. 126-130 is opgenomen) kritisch mijn standpunt heb bepaald ten opzichte van deze opvatting, die niets met het dialectische materialisme van doen heeft, alsook ten opzichte van de ongegronde beschuldiging, dat de leer van Darwin plat evolutionisme zou zijn.

Weismann en Lysenko

Echter, zoals elke veralgemening aan empirische controle onderhevig is, is ook *de opvatting van Weismann* over de onveranderlijke erfelijkheid en de dienovereenkomstige niet-overerfelijkheid van verworven kenmerken der organismen principieel aan een weerlegging ten aanzien van haar algemene geldigheid onderhevig, d.w.z. aan de beperking van haar geldigheid. Het blijkt, dat er werkelijk zulke feiten bestaan, die tot een wezenlijke wijziging van deze opvattingen dwingen.

Tegelijkertijd geldt dit ook voor de tegengestelde opvatting over de overerving van de verworven kenmerken, voorzover deze opvatting aanspraak maakt op algemene geldigheid. Alle feiten, waarop Weismann en zijn volgelingen steunen, en alle voorbehouden, die T. D. Lysenko zich gedwongen zag op de bijeenkomst van de Academie van Landbouwwetenschappen „W. I. Lenin” van 31 juli 1948 te maken, spreken tegen de radicale veralgemeningen van deze opvatting. Ergo: Uitgaande van het meest algemene logische standpunt, zijn beide opvattingen aanvechtbaar. Aan deze omstandigheid moeten, naar onze mening, zowel het langdurige karakter van de discussie, als de tendentie, dat zij in nieuwe, gematigder versies wordt geformuleerd, en daardoor de toenadering van de in hun extreme gestalte onverzoenlijke stromingen, worden toegeschreven.

Organisme en omgeving

Op grond van een zeer algemeen natuurwetenschappelijk principe, het principe van Le Chatelier-Braun, heb ik de gedachte uitgesproken (in het bijzonder in mijn bijdrage tot het verzamelwerk „Naturwissenschaft und Philosophie”, Berlijn 1960, blz. 299-300), dat bij de veranderingen van de uiterlijke voorwaarden de organismen niet alleen veranderingen in de zin van de uiterlijke inwerking ondergaan, zoals dit gewoonlijk uitgelegd wordt, „*maar zich tegen de uiterlijke veranderingen te weer stellen*”. Mijns inziens zou men dit in verband kunnen brengen met de homeostase, d.w.z. met de reguleringen van le-

vende, vooral van de hoogontwikkelde systemen, die bij verandering van de omringende voorwaarden optreden, resp. daarin voorkomen. Misschien staat de idee van de dialectische eenheid van het afhankelijk zijn van de omgeving en van de relatieve zelfstandigheid van het organisme dichter bij de waarheid?

Toen in verband met het herstel van normale voorwaarden voor de wetenschappelijke discussies tal van verkeerde opvattingen van T. D. Lysenko van de hand gewezen werden, kon men verschillende soorten reacties waarnemen. Sommigen vatten het op als een slag tegen het dialectische materialisme, anderen als zijn mislukking. Zowel in het ene als in het andere geval gaat men ervan uit, dat het dialectische materialisme op dit gebied door dik en dun verbonden is met de leer van Lysenko — een opvatting, die, zoals wij hebben trachten uiteen te zetten, van het begin af aan verworpen moet worden. Het zijn dogmatische voorstellingen, die ineensstorten. Doordat het dialectische materialisme zich resoluut daarvan bevrijdt, doordat het de door deze voorstellingen opgedrongen rol als methodologie van de afzonderlijke wetenschappen verwerpt, krijgt het een grotere, reële betekenis.

Prof. dr. A. POLIKAROW

(Marxistische Blätter, jan.-febr. 1966)

De strijd tegen de kinderarbeid

De eerste sociale wet die in ons land tot stand kwam, was het „Kinderwetje van mr van Houten”. Deze naam draagt het, omdat mr van Houten, die hiertoe gebruik maakte van het recht op initiatief van de Tweede Kamer, het ontwerp ertoe indiende. Ook al ging het ontwerp niet zo heel ver, toch werd het bij de behandeling in de Staten Generaal nog beknot. De wet, die op 24 september 1874 in het Staatsblad werd gepubliceerd, legde echter enige beperking op aan de arbeid van kinderen. In de industrie mochten kinderen onder de 12 jaar niet meer werken.

Dergelijke verboden waren in andere landen reeds eerder uitgevaardigd. De achterstand op dit gebied hing samen met de nog geringe ontwikkeling van de industrie in Nederland. Doch ook al zette de industriële groei later in dan elders, ze toonde dezelfde misstanden, waartegen ingegrepen moest worden. Daarom was het „Kinderwetje” van groot belang, ofschoon het de kinderarbeid slechts zeer gedeeltelijk tegenging en — zoals later bleek — ook heel vaak overtreden werd. Deze wet doorbrak de toestand in het Nederland van die dagen, waar ingrijpen in sociale kwesties lang als onjuist, ongewenst en onmogelijk werd beschouwd. Ze was het begin van de Nederlandse sociale wetgeving en blijft ook als zodanig de aandacht verdienen.

Aan de geschiedenis van het tot stand komen van deze wet en meer in het algemeen aan de geschiedenis van de kinderarbeid en de strijd ertegen in de 19de eeuw, heeft de heer J. C. Vleggeert onlangs een studie gewijd.¹

De titel van zijn boek „Kinderarbeid in Nederland, 1500-1874” belooft meer, maar de periode voor 1800 neemt slechts een twintigtal bladzijden in beslag. Toch blijkt uit de daarin aangevoerde gegevens duidelijk hoe verspreid kinderarbeid in de geschiedenis is geweest, vooral ook bij de opkomst van het vroege kapitalisme in de Nederlanden. De 17de eeuw heet in onze geschiedschrijving de Gouden Eeuw, maar voor de kinderen die in de opkomende kapitalistische bedrijven moesten werken, bood ze weinig verheffends. De exploitatie van kinderen, ook van zeer jeugdige leeftijd, was een alom aangewend middel om deze bedrijven voordelig op te bouwen. Het was een gebruikelijk verschijnsel, dat kinderen voor deze arbeid geleverd werden door arm- en weeshuizen.

De Leidse lakenindustrie werkte bijvoorbeeld met kinderen en toen de Leidse weeshuizen niet genoeg jonge arbeidskrachten konden verstrekken, werden ze uit andere steden gehaald. Zelfs

¹) J. C. Vleggeert — Kinderarbeid in Nederland, 1500-1874. Van berusting tot beperking. (Van Gorcum — Assen, 1964).

uit Aken en Luik kwam er toevoer. Met deze laatste stad bestond er voor dit doel een speciale bodendienst. Deze kinderen moesten zeer lang werken, van vijf uur 's ochtends tot tien uur 's avonds en dat werd als normaal beschouwd. Mishandelingen waren geen uitzondering. In een door Vleggeert aangehaald document uit 1637 wordt daarover gezegd, dat de meesters de weeskinderen „seer wredelijk ende onmenschelijkerwijze mishandelt hebben soodat sij tot meermalen van de ontfangen slagen seer blauw, bebloet ende met gaeten int hoofd int huys sijn gecomen . . .” (gecit. op blz. 11).

Ook in de 18de en het begin van de 19de eeuw bleef de kwijnende huisindustrie en de traag opkomende fabrieksnijverheid profiteren van de goedkope kinderarbeid. Talloze kinderen waren wel gedwongen tot vroege arbeid door de bittere armoede die er in de gezinnen heerste. Het werd zelfs als een uiting van filantropie beschouwd als de ondernemers kinderen tewerk stelden. Zo mochten in de aanvankelijk gunstig bekend staande inrichting van Ter Hoeven in het Pesthuis in Feijenoord bij Rotterdam, die in het begin van de 19de eeuw bestond, kinderen geplaatst worden van 8 tot 14 jaar. Dezen werkten dan twaalf uur per dag, waarvan één uur voor onderwijs was bestemd.

Ook in de landbouwkolonies van de Maatschappij van Weldadigheid, die na 1818 onder leiding van J. van den Bosch werden gesticht en waarvan we de namen van plaatsen als Willemsoord, Frederiksoord en Veenhuizen danken, werd veel gebruik gemaakt van kinderarbeid. Weeskinderen niet alleen, maar ook kinderen van armen die ondersteuning ontvingen, werden er met ladingen tegelijk heengezonden. In 1824-1825 werden zo in enkele transporten 950 kinderen uit Amsterdam naar Overijssel en Drente gebracht. Bij de schepen, waarin de kinderen weggevoerd werden, deden zich relletjes voor, de schutterij moest te hulp worden geroepen om de orde te bewaren. Een ooggetuige deelde mede, dat hij in de kolonie te Omerschans in 1823 gezien had, hoe kinderen beneden 7 jaar aan het spinnen werden gezet.

Interessant zijn de door de schrijver aangevoerde gegevens, waaruit blijkt dat er alleen in de zuidelijke provincies een zekere beperking van de kinderarbeid plaats had. Dit vloede echter niet voort uit een principiële afwijzing van de tewerkstelling van kinderen, maar uit een afwijzing van kinderarbeid in een omgeving waar volgens de katholieke geestelijkheid het geloof in gevaar kwam. In de jaren na 1813 waren er bijvoorbeeld in Noord-Brabant wolfabrieken gesticht door protestantse ondernemers. Van het werk in die bedrijven werd geloofsafval gevreesd en daarom eiste de geestelijkheid, dat alleen kinderen die hun eerste communie hadden gedaan, er zouden mogen werken. Deze eerste communie had meestal op 12- of 13-jarige leeftijd plaats.

Deze beperking van de kinderarbeid was uiteraard zeer onvolledig en in de fabrieken van Regout in Maastricht werd de gehele 19de eeuw door gebruik gemaakt van kinderarbeid, zonder dat daartegen veel protest opging. Wat voor invloed de

arbeid in deze fabrieken op de kinderen had, blijkt uit een getuigenis van de hoofdcommissaris van politie van 1861: „Met innig leedwezen ziet men hier de jeugdige fabrieksarbeiders als schimmen en in hun opvoeding veel gelijkende naar redeloze schepselen, langs de straten lopen, hetgeen niets te verwonderen is bij het bewustzijn, dat een zeer groot aantal kinderen vanaf hun negende jaar in de glasblazerijen en aardewerkfabrieken en andere veel teveel uren daags moeten werken en sommigen hunner des nachts de fabrieken niet verlaten voor middernacht en twee uur later, om weder op die uren door anderen van hun leeftijd te worden vervangen” (gecit. op blz. 68).

Het verzet tegen de kinderarbeid, dat zich sinds de dertiger jaren van de vorige eeuw langzaam ontwikkelde, kwam aanvankelijk vooral uit onderwijskringen en van medische zijde. De onderwijzers en hun organisaties namen stelling tegen het feit, dat vele kinderen geen onderwijs kregen. Met name in de gebieden waar de industrie zich ontwikkelde, zoals in Overijssel, waar de textiel fabrieken ontstonden, werd de kinderen de gelegenheid om onderwijs te ontvangen, onthouden. In verband met de slechte gezondheidstoestand van de jeugd en de gevaren die hieruit voor de toekomst voortvloeiden, kwamen verscheidene artsen in het geweer tegen de kinderarbeid. Zij noemden deze één van de oorzaken van het hoge sterftecijfer, vooral onder de kinderen.

Ook andere sociaal geïnteresseerden begonnen stelling te nemen tegen de kinderarbeid. In onze literatuur is bekend geworden het optreden van de schrijver J. J. Cremer, wiens geschrift „Fabriekskinderen. Een bede, doch niet om geld” (1863) een grote indruk maakte.

In godsdienstige kringen heerste over dit vraagstuk grote verdeeldheid. Er zijn gevallen, dat kerkeraden opraden tegen het gebruik van dwang om de kinderen van de armen in de fabrieken aan het werk te zetten. Anderen hadden geen enkele aandacht hiervoor en beperkten zich tot het prediken van berusting. Over de grote kindersterfte werd zelfs gezegd, dat deze het godsvertrouwen zou versterken. Vleggeert citeert als voorbeeld daarvan een uitspraak van ds J. J. L. ten Kate uit diens boekje „Onze kinderen in den Hemel, Troostwoorden voor treurende Ouders” van 1860. De dood van een kind zou door de indruk die hij maakt vaak „de heilzaamste gevolgen hebben, want hij opent niet zelden het hart voor godsvrucht en hogere waarheid” (gecit. op blz. 53).

Toen de industrie zich na 1850 sneller ging uitbreiden en daarmee tevens de kinderarbeid steeds toenam, werd meer en meer aangedrongen op maatregelen van de zijde der overheid. Er waren ook fabrikanten die wettelijk optreden vroegen, omdat zonder een regeling die voor elke ondernemer zou gelden, de concurrentie elke beperking van de kinderarbeid zou verhinderen.

Onder druk van deze uitspraken en verlangens besloot de regering eindelijk tot het instellen van een enquête. Het onderzoek van de staatscommissie, die in 1863 werd ingesteld, duur-

de bijna zeven jaar en leverde weinig op. Het bracht de werkelijke toestand niet aan het licht, die veel erger was dan de uit steekproeven afkomstige cijfers in de commissie laten zien. In dezelfde periode zijn ook de eerste uitingen merkbaar, dat rekening moet worden gehouden met de arbeiders zelf. In die jaren ontstaan nl. de eerste, meestal plaatselijke, vakbonden en al waren ze nog zwak, hun bestaan alleen al oefende toch enige invloed uit. Dit blijkt o.a. uit een uitspraak die Vleggeert citeert uit een werk van mr M. J. de Witt Hamer „De arbeidersverenigingen” van 1966. De Witt Hamer, die op utopische wijze coöperatieve oplossingen voorstelde, schreef ter ondersteuning van zijn gedachten: „De arbeiders gaan meer en meer begrijpen, dat zij het meest verdienstelijke deel der maatschappij uitmaken; dat het hunne roeping niet langer is, even als de honden te leven van de afval van de tafels der groten . . . Begrip van eigenwaarde is in de plaats getreden van vernederende afhankelijkheid” (gecit. op blz. 84-85).

De overheersende liberalistische opvattingen die zich richtten tegen overheidsingrijpen bleven, tezamen met sleur en traditie, een rem op ieder optreden. De staatscommissie van 1863 achtte in haar verslag van 1869 geen stappen van de regering nodig. Doch het verzet bleef groeien. Ook bekende liberale woordvoerders gingen zich uitspreken voor overheidsmaatregelen. In zoverre zij moesten toegeven, dat de kinderarbeid een schandelijke uitwas was, legden zij de schuld echter niet bij het industriële kapitalisme maar bij de ouders. Een gezaghebbende econoom in die dagen, mr S. Vissering, schreef in zijn „Handboek van Praktische Staathuishoudkunde” (1860): „Zij (de kinderen) kunnen de machteloze slachtoffers worden van de zorgeloosheid en de hebzucht hunner ouders. Hunne opvoeding wordt verwaarloosd; van onderwijs worden zij moedwillig verstoken gelaten; zij worden gedwongen in tedere leeftijd een geest en lichaam dodende arbeid te verrichten om enige stuivers 's weeks te huis te brengen” (gecit. op blz. 64).

Een nieuwe etappe begint omstreeks 1870. De commune van Parijs had de heersende klasse in alle Europese landen de schrik in de benen doen slaan en de angst voor het optreden van de Eerste Internationale en haar aanhangers uitte zich ook in Nederland.

In Vleggeerts boek worden uitspraken aangehaald, die aantonen hoezeer deze beduchtheid voor revolutionair arbeidersoptreden van invloed is geweest. Terwijl er voordien weinig over de arbeiders en hun actie werd gesproken, gaat nu de waarschuwing tegen arbeidersoptreden een rol spelen in het streven tot beperking van de kinderarbeid.

Op een vergadering van de Vereniging voor de Statistiek van september 1871 verklaarde A. Sassen, dat het vraagstuk van de kinderarbeid dringend voorzinning eiste „in de tijd van spanning, van strijd tussen kapitaal en arbeid, die wij beleven” (gecit. op blz. 104). Een andere schrijver uit die jaren, P. Heiting, verklaarde in een boek over de leerplicht: „Tot nu toe hielden onze arbeiders zich rustig en bleven zij voor een groot deel afkerig van de woelingen der Internationale. Doch

het is de vraag of dit zo zal blijven . . . Wat waarborgt ons, dat wij voor altijd van de gruwelen der Commune en de uitspattingen der Intransigentes verschoond zullen blijven?" En verder klaagt hij dan nog over „het droevig schouwspel" van Parijs en Carthagena²⁾ dat vermeden moet worden (gecit. op blz. 119-120).

In een vergadering van de Algemene Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk van augustus 1871 werd een boodschap aan de kerkeraden aangenomen, waarin in de aanhef al wordt gezegd, dat „de maatschappelijke orde in gevaar is verstoord te worden door de woelingen in het volksleven". Er ontstaat meer dan vroeger „een geest van ontevredenheid en van verzet tegen een maatschappelijke orde, die tot zoveel ontbering bij zo weinig wezenlijk levensgenot verplicht". Daar op wordt uitgeroepen: „Die ontevredenheid wordt aangewakkerd door sommige volksleiders, wier leerlingen in andere landen een onkundige menigte reeds geleid hebben tot daden van geweld, waarvan de noodlottige gevolgen het zwaarst moeten terugvallen op hen, die ze hebben gepleegd" (gecit. op blz. 105-106). De oplossing van de Synode beperkte zich tot de opwekking tot versterkte godsdienstige verzorging om ook de arbeidende klasse „in een ernstiger levensopvatting" de kracht te geven „om te dragen wat hun wordt opgelegd". Anderen in gelovige kring kwamen echter tot de overtuiging, dat het niet genoeg is „de armen met de hemel te troosten".

In een debat in de Tweede Kamer in november 1871 verzocht mr van Houten de regering om met een wet tot beperking van de kinderarbeid te komen. Ook bij hem is de angst voor arbeidersoptreden duidelijk merkbaar. Hij wees op de toenemende invloed van de „werkmansverenigingen" en zei het beter te achten dat van regeringszijde zou worden opgetreden, dan dat de arbeidersorganisaties een regeling zouden afdwingen. Want, zo zei hij, „de pogingen der werkmansverenigingen gaan gepaard met een industriële strijd tegen de werkgevers, en het is vlichtmatig deze, waar het kan, te voorkomen (gecit. op blz. 112).

Toen de regering echter op grond van de liberale leer bleef weigeren iets te doen en een enquête van het Nederlands Schoolverbond van 1871 uitwees, dat de toestand veel erger was dan vaak was vermoed en de kinderarbeid wijd verbreid bleek te zijn, kwam mr van Houten in februari 1873 met zijn initiatiefvoorstel. Het leidde tot uitvoerige debatten, zowel in de Kamer als daarbuiten. Vele bestrijders van de kinderarbeid gingen het niet ver genoeg, anderen, vaak fabrikanten, verzetten zich tegen een wettelijke beperking, omdat zij hun belangen aange-

²⁾ De Intransigentes waren tijdens de Spaanse revolutie van 1868 tot 1874 de extreme vleugel van de republikeinen. Zij wilden Spanje verdelen in „onafhankelijke kantons" en kwamen daartoe in 1873 in opstand. Deze gingen snel ten onder en wist zich alleen enige tijd te handhaven in de vlootbasis Carthagena. In deze opstand die geen werkelijke waarde had, hebben de anarchisten een smadelijke rol gespeeld. In de jaren zeventig werden de gebeurtenissen in Carthagena vaak aangegrepen om de Commune van Parijs in een slecht daglicht te stellen.

tast zagen. Zelfs het argument, dat de kinderarbeid zo nuttig was, omdat ze de arbeiders hielp de strijd tegen de armoede te voeren, vond weer aftrek . . .

De nog jonge arbeidersorganisaties ondersteunden mr van Houtens initiatief. Het onder burgerlijke patronage werkende Algemeen Nederlands Werklieden-verbond organiseerde een demonstratief congres van de vakverenigingen en werkliedenverenigingen aan de vooravond van de openbare behandeling van het wetsontwerp. Deze had plaats op 19 april — eerste Paasdag — 1874. Ofschoon de sprekers van het ANWV de wet vooral verdedigden, omdat ze gunstig zou zijn voor de ontwikkeling van het kapitalisme en van „rust en orde”, spraken op deze vergadering toch de afgevaardigden van een honderdtal arbeidersverenigingen uit alle delen van het land zich uit voor de beperking van de kinderarbeid. Daarmee werd voor het eerst door een demonstratieve vertegenwoordigende arbeidersvergadering, buiten-parlementaire druk op de Tweede Kamer uitgeoefend om tot aanvaarding van een wet te geraken.

Het wetsontwerp van Van Houten werd pas na veel besoeiningen te hebben ondergaan tot wet verheven. Het was slechts een eerste stap, doch hoeveel was er niet nodig geweest om deze te doen, hoeveel strijd was er niet toe vereist geweest. Ook deze eerste stap, hoe laat en bescheiden ook, bleek echter niet mogelijk te zijn zonder het optreden van de zijde der arbeiders en hun organisaties. Terecht wijst de schrijver erop, dat de strijd voor het tot stand komen van deze wet hielp „de geesten rijp te maken voor de noodzaak van samenwerking en krachtige organisatie” (blz. 178). Bij de strijd, die daarna ontbrandde om andere sociale wetten, bleek de betekenis daarvan.

Vleggeerts studie behandelt niet alle aspecten van de hier aan de orde komende vraagstukken. Doch ook al geeft hij geen diepgaande analyse en trekt hij zelf weinig conclusies uit het bijeengebrachte materiaal, door de behandeling van talrijke geschriften en documenten uit de vorige eeuw geeft het toch een interessant beeld van die tijd en van de hardnekkige strijd tegen deze kapitalistische uitwas, de kinderarbeid.

S. van DONGEN

Communiqué van het partijbestuur der CPN

Op 8 en 9 april j.l. heeft het partijbestuur van de CPN de uitslag van de verkiezingen voor de Provinciale Staten besproken en tevens de daardoor aan het licht gekomen veranderingen in de politieke verhoudingen in Nederland. Deze vertonen een begin van verzet tegen het na-oorlogse bewind en tegen de corporatieve staatsinstellingen als SER en Stichting van de Arbeid, het Landbouwschap, de Publiekrechtelijke Bedrijfs Organisatie (in het bijzonder voor de middenstand), de prijzen-dictatuur van de EEG en de gehele politiek van de internationale kapitaalsmonopolies.

Gelijktijdig is een groeiende weerzin tegen de oorlogspolitiek van de Verenigde Staten in Vietnam en de gehele NAVO-politiek van bewapening en atoomspreiding tot West-Duitsland tot uiting gekomen.

Onder de jeugd groeit een actief verzet tegen de aantasting van de democratie en het politie-optreden tegen demonstraties en betogingen.

De Boerenpartij werpt zich op als voorvechter van de strijd tegen het Landbouwschap en de PBO. Doch in werkelijkheid wil zij de ontevredenheid daartegen afleiden en in reactionaire banen brengen. Het ware karakter van de Boerenpartij schuilt in zijn ondersteuning van de rassendiscriminatie en de „aparteitheid” in Zuid-Afrika, hetgeen een Kainsteken is dat de werkelijke, tot dusver zorgvuldig gecamoufleerde, verdere doeleinden van de Boerenpartij kenmerkt.

De toename van het stemmental voor de Boerenpartij moet een alarmsignaal zijn voor alle democratisch- en progressiefgezinden om gemeenschappelijk front te maken tegen deze ultra-reactionaire beweging.

Een belangrijk deel van de kiezers van de PvdA is naar de PSP overgelopen, hetgeen een teken is van protest tegen de NAVO-politiek, de militarisering en de ondersteuning van de Amerikaanse agressie in Vietnam, die door de regering, met steun van de ministers van de PvdA onveranderd bedreven wordt.

Bij de PSP zal dit protest echter verzanden en daarom moet veel en geduldig werk worden verricht om de PSP-kiezers politiek op te klaren.

Het partijbestuur constateerde met voldoening dat de PvdA-fractie zich na de Statenverkiezingen duidelijker dan voorheen tegen spreiding van atoomwapens heeft uitgesproken (op de conferentie tegen spreiding van kernwapens op 2 april te Utrecht). Of zij daarmee ernst zal maken, zal uit de houding van de PvdA-ministers in de regering moeten blijken. Het

voorbehoud, dat later inzake dit standpunt werd gemaakt, noopt tot waakzaamheid en versterkte actie.

Eveneens stelde het partijbestuur van de CPN vast, dat het congres van het NVV eindelijk besloten heeft voor vrijheid in de loonpolitiek op te treden, zonder inmenging van de regering en haar Rijksbemiddelaars.

De arbeiders moeten dit besluit in de praktijk omzetten door zonder te wachten in de bedrijven de eisen tot loonsverhoging te stellen die door de prijsstijgingen en de toegenomen winsten der ondernemers noodzakelijk zijn en die geen uitstel kunnen verdragen. Daartoe is de staking, bij eenheid van alle arbeiders en alle andere werknemers het meest doeltreffende wapen.

Het partijbestuur besloot tot het versterken van de activiteit van de CPN onder de landbouwende bevolking en de middenstand voor ernstige verbeteringen op het gebied van de gemeentepolitiek en voor een alomvattende strijd, gesteund door de arbeidersklasse, voor het doorbreken van het dwangbuis der corporatieve instellingen als PBO en Landbouwschap, voor het afschaffen van de heffingen en controles, en voor de liquidatie van al deze instellingen.

Het partijbestuur critiseerde in dit verband de rechtse reformistische neigingen, die in het werk van de CPN onder de landbouwende bevolking nog aanwezig zijn.

De CPN zal de eisen tot demonstratie-vrijheid voor ernstige doeleinden en belangen van de jeugd onvoorwaardelijk ondersteunen en al haar invloed aanwenden tot het smeden van eenheid onder de jeugd.

Het partijbestuur stelde vast, dat de verkiezingsuitslag aantoonde, dat de CPN over het algemeen de aanwas van jongere communistisch gezinde kiezers heeft gewonnen, hetgeen een toename met 10.000 kiezers opleverde, bij een gelijk gebleven landelijk percentage.

De uitslag is echter zeer wisselend volgens gemeenten en provincies. Vooral het stemmenverlies in Amsterdam is reden tot ongerustheid.

De voornaamste oorzaak daarvan ligt in de gebreken in de partij-organisatie, de onvoldoende centrale politieke leiding door het dagelijks bestuur, het verslappen van de partijgeest en de zwakten in de propaganda. Het partijbestuur nam met het oog hierop enkele besluiten met het doel de organisatie en propaganda te verbeteren en de partij-discipline te versterken.

Er werden in verband hiermede wijzigingen aangebracht in de samenstelling van het dagelijks bestuur. Pgt. J. Geerligts werd vervangen door pgt. J. van Esch (Eindhoven) als lid van het dagelijks bestuur. Verder werden in het dagelijks bestuur opgenomen de pgt. F. Dragstra (Heerlen) en H. Koopmans (Amsterdam), die gecoöpteerd werd als lid van het partijbestuur.

Het secretariaat werd samengesteld uit de kameraden H. Hoekstra, J. van Esch en W. Hartog — waarbij pgt. Jaap

Wolff uit het secretariaat treedt om zich meer te wijden aan zijn andere werkzaamheden. (P. de Groot maakt als voorzitter van het partijbestuur sinds enkele jaren geen deel meer uit van het partij-secretariaat.)

Om de partij te beschermen tegen doorkruising van de op het 21-ste congres in 1964 besloten algemene oriëntering, en tegen gewroet en ondermijning heeft het partijbestuur besloten gevolg te geven aan het verzoek van de afdeling Rivierenbuurt en het Districtsbestuur van Amsterdam om maatregelen te nemen tegen F. Baruch. Deze werd reeds in 1964 als lid van het partijbestuur geschorst wegens zijn obstructie waarbij hij van het partijbestuur „volgzaamheid” aan de revisionistische politiek van Chroestsjow in de Sowjet-Unie eiste en hij is toen ook als lid van de redactie van De Waarheid ontslagen. Sindsdien poogt hij hardnekkig en kwaadaardig in de partij tegen de partijpolitiek en de partijleiding te stoken. Kort voor de Statenverkiezingen zond hij een persoonlijk rondschrijven naar een groot aantal partijleden in het gehele land waarin de partijleiding als „anti-Sowjet” belasterd werd. Het partijbestuur is van mening dat dergelijk fractioneel gewroet niet langer geduld kan worden en heeft F. Baruch als lid van de CPN geroyeerd.

Ook het optreden van W. Klinkenberg kan niet langer worden geduld. Dit partijlid is, na zijn ontslag als redactielid van De Waarheid in 1963, onder andere als medewerker opgetreden van Het Algemeen Handelsblad, een der meest anti-communistische dagbladen, waarin hij de internationale houding van de CPN zijdelings poogde verdacht te maken met een beroep op rechtse elementen in de Sowjet-Unie als Maiski e.s. Ook doorkruiste hij de stellingname van het partijbestuur inzake het huwelijk van prinses Beatrix door een reportage in het rechtse geïllustreerde blad Panorama, waardoor een schandaal werd verwekt dat door de gehele rechtse pers werd uitgebuit, waarbij Klinkenbergs lidmaatschap van de CPN werd vermeld.

Het partijbestuur keurt deze journalistieke praktijken van Klinkenberg, die zich ook ten dele in het buitenland afspelen, ten scherpste af en droeg het dagelijks bestuur op hem ter verantwoording te roepen en zo nodig uit de partij te verwijderen.

De CPN zal standvastig de grondslag van haar organisatie handhaven, waarbij elk lid verantwoordelijk is voor de partij en de partij verantwoordelijk is voor elk lid. Wie zich daar niet aan houdt, verbreekt de discipline.

In dit verband werd in het partijbestuur ook nog de aandacht gevestigd op de werkzaamheid van J. Snellen als correspondent van de persdienst van de DDR.

J. Snellen is sinds geruime tijd geen lid meer van de CPN en de CPN heeft nooit bemoeienis gehad en wenst geen enkele bemoeienis te hebben met zijn activiteit en waarschuwt tegen elke poging om de autonomie van de CPN aan te tasten.

Het partijbestuur stelde met voldoening vast, dat in de af-

delingen en onder de leden een verheugende opleving van de strijdgeest aanwezig is en de gehele partij zich geestdriftig opmaakt, vooral in Amsterdam, om de propaganda voor de gemeenteraadsverkiezingen aan te pakken.

Gezien de veranderingen onder de bevolking, die uit de verkiezingsuitslag voor de Staten zijn gebleken, zijn er goede vooruitzichten voor de CPN om in de gemeenten vooruit te gaan en het constructieve werk voor de belangen van de werkende bevolking, waartoe de partijconferentie in 1965 besloten heeft, in de praktijk te brengen.

(De Waarheid, dinsdag 12 april 1966).

Communiqué van CPN-secretariaat

Het secretariaat van de Communistische Partij van Nederland deelt mede, dat de CPN telegrafisch een uitnodiging heeft ontvangen om het 23ste congres van de CPSU, dat aan het einde van de maand te Moskou zal plaats hebben, bij te wonen.

In verband hiermee heeft het kolonialistische Amsterdamse dagblad „Algemeen Handelsblad” in een artikel beweerd, dat deze uitnodiging door de leiding van de CPN zou zijn afgewezen.

Dit is een puur verzinsel.

Het „Algemeen Handelsblad” publiceert een dergelijk sensationeel bericht om de aandacht af te leiden van de crisis die in de VVD (de zgn. liberale partij) tijdens de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten is uitgebroken. Dit is vooral het geval in Amsterdam, waar enkele oude liberale figuren door zgn. jongliberalen als kandidaten zijn weggerukt en waar van deze zijde gepoogd wordt de toenemende invloed van de CPN tegen te gaan.

(De Waarheid, 2 maart 1966).

DE DERTIGER JAREN 1930/1935

Paul de Groot schrijft over de jaren waarin Hitler zijn greep naar de macht deed, jaren die het bewogen voorspel van de Tweede Wereldoorlog vormen. Voor hen die de vraag stellen: wat was, wat is en wat wordt de communistische partij, zal dit boek met herinneringen en overdenkingen een wegwijzer zijn. Twaalf bladz. documentaire foto's. 222 bladz., gebonden f 8.90.

de mensen zeggen zoveel, maar niets teveel over...

HANNA EN JÖRG

Wat doe je als meisje van zeventien als je merkt dat je liefde gevolgen heeft?

Je voelt je volwassen, maar je zit nog op school, en hoe het verder moet, dat is niet zo eenvoudig...

Deze geschiedenis van een jonge liefde geeft ouderen de mogelijkheid zich in te leven in een tienerliefde.

Jongeren kunnen zien hoe anderen het met zulke problemen klaarspelen.

Een roman van G. Richter. 304 bladz. gebonden f 8.90.

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij:

Boekhandel **Pegasus** — Leidsestraat 25 — Amsterdam
Hoogstraat 143 — Rotterdam

Dit tijdschrift op marxistische grondslag
verschijnt vijf maal per jaar.
Het eerste dubbelnummer
van de nieuwe jaargang, geheel gewijd aan
'MARXISME EN CHRISTENDOM'
is nog à f 3.— verkrijgbaar.

kontrast

Voor slechts f 2.50 meer, voor f 5.50,
ontvangt U naast dit nummer
de hele verdere jaargang. In het nieuwe nummer
dat binnen enkele weken verschijnt
komen o.m. aan de orde: kunstenaar en publiek,
districtenstelsel versus democratie,
de onvermijdelijkheid van de amerikaanse
nederlaag in Vietnam,
discussies, commentaren enz.

Bestel nu Uw abonnement bij: Boekhandel Pegasus
Leidsestraat 25 - Amsterdam - postgiro: 173.127

Wilt U zelf meer weten?

Vraag dan (onder bijsluiting van f 0.50 aan
postzegels)

een nummer ter kennismaking aan.

U krijgt dan direct een proefnummer
thuisgestuurd.

POLITIEK EN
CULTUUR

26ste JAARGANG NO 5 BEGIN JUNI 1966 PRIJS 0.70

P
C
45

BEGIN JUNI 1966

Inflatie en monopolies	Jaap Wolff	193
De staatsgreep van de generaals	J. Morriën	201
De Sowjet-economie in het licht van het 23-ste CPSU-congres	G. Pothoven, W. Swart	217
Karl Marx en de pers	Allen Hutt	225
Graham Greene en het kwaad	Theun de Vries	233

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527

Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Inflatie en monopolies

Reeds herhaaldelijk is gebleken, dat het jaarverslag van de president van de Nederlandse Bank dient als voorloper van reactionaire en voor de monopolies voordelige stappen in de regeringspolitiek. Ook dit jaar is dat weer het geval. Precies een maand na de uiteenzettingen van dr Holtrop in het bankrapport kwam de regering-Cals met haar nota over de lonen en prijzen in 1966. In deze nota werden niet alleen de redeneringen, maar ook de aanbevelingen van het jaarverslag braaf overgenomen. De overheidsuitgaven, o.a. voor woningbouw en gemeentelijke voorzieningen, worden verlaagd; de loonstijging wordt aan banden gelegd, vastgeketend aan enkele artikelen van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen; aan de prijzen wordt echter niets gedaan, want de dunne draadjes van meldingsplicht en niet-doorberekenen kunnen niet als een werkelijke belemmering van prijsstijgingen worden beschouwd.

Al is opnieuw het instellen van een prijsstop afgewezen, toch kan niemand voorbijgaan aan de schrikbarende prijsstijgingen. Vorig jaar stegen de prijzen van het levensonderhoud voor gezinnen met lage inkomens met 5 procent. Van december 1965 tot april 1966 steeg het indexcijfer van de kosten van het levensonderhoud met 8 punten. Terwijl het Centraal Plan Bureau voor 1966 prijsstijgingen van 5 procent verwachtte, is dit percentage nu al verhoogd tot 5,5 procent. Het inflatieproces schrijdt snel voorwaarts.

Weliswaar wordt daarover door dr Holtrop en door de regering in gevoelvolle woorden gesproken, maar een werkelijke

anti-inflatiepolitiek vrezen zij als de pest. Volgens dr Holtrop is er zelfs weinig aan de inflatie te verhelpen, omdat alles en iedereen er uiteindelijk schuld aan zou dragen. Op basis van zo'n gedachtengang worden de monopolies buiten schot gelaten en alleen maatregelen getroffen, die de bevolking treffen en de inflatie verder laten woekeren.

Dr Holtrop en de gehele burgerlijke politieke economie trachten in een werveling van ingewikkelde redeneringen en gejongleer met vaktermen weg te moffelen, dat de inflatie voortvloeit uit het moderne kapitalistische stelsel en een onafscheidelijke metgezel dreigt te worden, als de monopolies de dienst blijven uitmaken.

Winstbron voor de monopolies

Wat is inflatie nu eigenlijk? Het aanduiden van onophoudelijke prijsstijgingen met het woord inflatie — dat letterlijk opblazen of opzwellen betekent — is nauwelijks een eeuw oud. Het woord is ontstaan in de periode van de Amerikaanse burgeroorlog van 1861—1865 en pas weer opnieuw opgegraven, toen in het Duitsland van na de eerste wereldoorlog de wilde dans van het bankpapier de prijzen tot astronomische hoogte opjoeg.

Na de tweede wereldoorlog is inflatie het algemeen gebruikte en bekende begrip geworden om de prijsstijgingen aan te duiden, die zich sindsdien zonder een moment respijt, soms kruipend en soms hollend, voltrekken.

De inflatie in een maatschappij die beheerst wordt door de monopolies, roept vele problemen op. Er zijn burgerlijke economisten, die de inflatie toejuichen als een noodzakelijke voorwaarde voor economische groei onder het kapitalisme. Anderen noemen het weliswaar geen voorwaarde, maar wel een onvermijdelijk bijverschijnsel. Weer anderen vinden dat de prijsstijgingen — mits ze geen herhaling betekenen van de Duitse gebeurtenissen van 1923, waar de papiergeldcirculatie moest worden aangegeven in een getal met twintig nullen — in ieder geval geen last behoeven te veroorzaken. Doch daarnaast zijn er economen die de vrees koesteren, dat de inflatie op een bepaald moment tot stagnatie zal leiden en de monopolisten tegen dit euvel willen beschermen.

Het mechanisme van de moderne inflatie is, al zijn de hoofdlijnen bekend genoeg, nog ondoorzichtig en te weinig onderzocht.

Ook voor de marxistische economen geldt dit trouwens. Onder hen werd onder invloed vooral van de in de Sowjet-Unie verschenen leerboeken over de economie het begrip inflatie lange tijd niet van toepassing geacht op de in vele kapitalistische landen bestaande situatie van prijsstijgingen van 3, 4 of 5 procent per jaar. Van inflatie zou volgens deze leerboeken alleen kunnen worden gesproken als de bankbiljettencirculatie pijlsnel steeg en, zoals de gebruikelijke uitdrukking luidde, de kanalen van de geldomloop met papiergeld verstopt raakten. Bij prijsstijgingen uit anderen hoofde, bv. door de vaststelling

van hoge monopolieprijzen, zou niet van inflatie gesproken kunnen worden.

Dit was een onderschatting van de toestand, zoals deze onder de heerschappij van de monopolies is gegroeid. Want al kunnen de prijsstijgingen verschillende oorzaken hebben gehad, het opvallende is juist dat de prijzen nadien niet meer dalen. Ook bij een technische vernieuwing, die het product aanzienlijk goedkoper zou kunnen maken, treedt geen verandering van de prijs op. Hetzelfde geldt trouwens bij een daling van de grondstoffenprijzen op de wereldmarkt. Bij een prijsstijging schiet er als het ware een palletje te voorschijn, dat niet meer weggehaald kan worden. Na verloop van tijd komt er dan onder het hoger geworden prijsplafond een inflationistisch vloertje, in de vorm van een uitbreiding van de geldomloop of van de uitstaande bankcredieten.

In onderscheid dus tot de van vroeger bekende inflatiegevalen, waarin eerst de massa papiergeld steeg en pas daarna de prijzen, voltrekt zich nu vaak eerst de prijsstijging door een reeks uiteenlopende oorzaken en pas dan neemt de geldmassa toe. Onder geheel nieuwe omstandigheden bevestigt dit de stelling van Marx' geldtheorie, dat de hoeveelheid geld in circulatie — een bepaalde waarde van het geld gegeven zijnde — uiteindelijk door de hoogte der prijzen wordt bepaald.

Deze nu ontstane toestand maakt het zinloos om abstracte onderscheidingen te gaan maken tussen prijsstijgingen van inflationistische en van niet-inflationistische aard. Dit zou het begrip van de toestand alleen maar moeilijker maken en het deelnemen aan de strijd rondom het inflatieprobleem belemmeren.

In welke vorm zich het inflatieproces ook voltrekt, of dit nu gebeurt op de klassiek geworden Duitse manier van 1923 of in de moderne vorm, het gevolg is steeds dat er grootscheepse herverdeling van het nationale inkomen plaats heeft ten gunste van de monopolies. Alleen deze toch zijn door de omvang van hun bezittingen in staat zich te beveiligen tegen de daling van de koopkracht van het geld. De kleinere en midden-ondernemers, de middenstanders en de boeren, die dat niet in die mate kunnen doen, worden het slachtoffer en worden in toenemende mate verdrongen door het grootbedrijf. Het is een kenmerkend verschijnsel, dat in een tijd van inflatie het concentratieproces zich sneller ontwikkelt en de macht van het grootbedrijf aanzienlijk toeneemt.

Gepensioneerden en anderen met een vast geldinkomen worden zwaar getroffen; spaargelden worden aangetast. De inflatie kan wat dat betreft worden beschouwd als een soort omgekeerde spaarbank; deze laatste betaalt rente, de inflatie echter neemt rente, want bij een inflatietempo van zo'n 4 procent per jaar, teert de spaarder dit percentage in. Wie spaart, houdt dus hoogstens wat hij had, terwijl de monopolisten en de banken de bespaarde gelden productief weten te maken en er hun winsten mee verhogen.

Voor de arbeiders betekenen de prijsstijgingen, dat een deel van hun loon hun uit hun portemonnaie wordt getroggeld. Door

acties voor loonsverhoging wordt dit slechts met vertraging weer ingehaald. Bij volledige werkgelegenheid en grote vraag naar arbeidskrachten is het voor de ondernemers moeilijk om het loon direct aan te tasten. Het makkelijkste middel om de uitbuiting te vergroten, is dan het verhogen van de prijzen, waardoor de lonen op indirecte wijze worden verlaagd. De toch steeds weerkomende loonaanpassingen kunnen bovendien nog worden benut om tot verhoging van de arbeidsintensiteit te geraken.

Het inflatieproces is in handen van de monopolies een instrument om hun macht over de gehele maatschappij uit te breiden en allen die niet tot hun kleine groepje behoren als een vampier uit te zuigen. De inflatie komt neer op een soort extra schatting die allen wordt opgelegd door deze moderne roofridders. Voor de regeringen van de kapitalistische landen is de inflatie en de daarmee gepaard gaande opvoering van het staatsbudget een welkome gelegenheid om de militaire uitgaven op een minder in het oog lopende wijze te verhogen. Het zou natuurlijk onjuist zijn te denken, dat dit inflatieproces zich geheel en al voltrekt volgens de bewust genomen besluiten van de directie van de grote monopolies of van enkele bewindvoerders. Weliswaar is ook dit het geval. Zo is Hugo Stinnes van het gelijknamige Duitse reuzenconcern aangeduid als de organisator van de inflatie van 1923 en in ieder geval als de man, die het best de mogelijkheid van de inflatie tot versterkte uitbuiting had gezien. Maar in het algemeen is het net zo als met vele andere verschijnselen in de kapitalistische maatschappij, die zich van een gegeven moment af voltrekken buiten de wil en het bewustzijn van de kapitalisten om. De inflatie is een rechtstreeks gevolg van de werking van het kapitalistische stelsel in zijn monopolistische stadium.

Op zoek naar schuldigen

Indien de inflatie te snel gaat en verstoringen dreigt te veroorzaken, komt de vraag van anti-inflationistische maatregelen aan de orde. Hierbij kijken de monopolisten vooral naar hun eigen belangen en dit uit zich tevens in het aanwijzen van schuldigen voor de inflationistische ontwikkeling.

In de theoretische beschouwingen, zowel als in de praktische politiek, is het daarbij tot een gewoonte geworden vooral de lonen onder vuur te nemen. In de grofste vorm hebben we deze redenering kunnen aantreffen direct na de tweede wereldoorlog, toen de dreiging met loon- en prijspiralen niet van de lucht was. De demagogie van deze redenering, die er van uitging dat pas na een loonsverhoging de prijzen stegen en iedere verdere loonsverhoging alleen maar verdere prijsstijgingen ten gevolge zou hebben, lag er dik boven op. Later bleek duidelijk, dat in werkelijkheid de lonen de grootste moeite moesten doen om de prijzen bij te houden en daar zelfs vaak bij achter bleven. Denken we bv. aan de bestedingsbeperking van 1957 en aan de revaluatie (herwaardering van de gulden) van 1961: in

beide gevallen hebben NVV-leiders, zij het achteraf, verklaard dat de lonen het slachtoffer waren geworden van de regeringspolitiek.

Nadien is een ietwat verfijnder versie van de loon- en prijs-spiraal ten tonele gevoerd. Dit maal is deze verstoppt in het begrip inkomensinflatie, een term die in de moderne burgerlijke politieke economie moet aangeven, dat de inkomens sneller stijgen dan de productiviteit. Volgens deze redenering ontstaat er inflatie, als de lonen sneller omhoog gaan dan de arbeidsproductiviteit. Stijgt deze bijvoorbeeld 4 procent, dan zouden de lonen ook met 4 procent omhoog mogen gaan. Nog dezer dagen heeft een PvdA-gezind econoom als prof. dr. J. Pen in „*Het Vrije Volk*” (van 23 mei) dit verdedigd en gezegd, dat iedere verdere loonsverhoging tot inflatie leidt. Ook deze gedachtengang blijft uiterst primitief.

Het moet gezegd worden, dat dr Holtrop dit in het jaarverslag van de Nederlandse Bank heeft durven toegeven. Hij verklaarde daarin duidelijk, dat de loonsverhoging groter kan zijn dan de productiviteitsstijging als „die verhoging kan worden opgevangen door een daling van het winstinkomen”. Als een verhoging van de lonen (ook als ze groter is dan de stijging van de arbeidsproductiviteit) in een toestand van inflatie achterwege zou blijven, leidt dit slechts, aldus dr Holtrop, tot inflatie van de winsten. Een beperking van de loonsverhogingen in de achter ons liggende jaren tot de 4 procent van de productiviteitsstijging zou daarom niet alleen „in feite onrealiseerbaar”, doch ook „onbillijk” zijn geweest. Het was een realistische redenering, die we uit de mond van onze vakeconomen slechts zelden horen.

Ofschoon dr Holtrop daarna onmiddellijk terugkrabbelde en, zoals we verder zullen zien, de loonsverhogingen ging bestrijden is toch zijn wat realistischer toon direct scherp bestreden. In „*Economisch-Statistische Berichten*” van 11 mei 1966 noemt drs De Man uit Den Haag het „bevreemdend”, dat in het verslag van de Nederlandse Bank „de rol van de looninflatie in zo sterke mate buiten schot blijft”. Drs De Man is van oordeel, dat de loonstijging in het inflatieproces de grootste rol speelt en eist dat bevestigend zal worden geantwoord op de vraag „of voor een voldoende groei van onze economie in de komende jaren het looninkomen al niet te sterk ten koste van het winstinkomen is gestegen”. Op voor hogere winsten dus! Dat is de roep der (kapitalistische) wildernis en de regering heeft daar onmiddellijk oor voor gehad.

Nu had dr Holtrop daarvoor al de argumenten geleverd. De lonen zouden namelijk volgens zijn verslag „de leiding in het inflatieproces hebben overgenomen” en zo zei hij verder, „in ieder geval is de gevarenzone duidelijk bereikt”. Ook kwam hij met de redenering, dat door de loonsverhogingen de winstvoet (d.i. de verhouding tussen de winst en het belegde kapitaal) zou zijn aangetast, wat dan gevaar voor de investeringen zou kunnen opleveren. De winstcijfers, die bekend zijn geworden van de grote concerns en de twee grote banken wijzen daar evenwel in het geheel niet op. Indien er zich hier en daar moei-

lijkheden voordoen, is dat het geval in kleinere en middelgrote bedrijven. Deze worden door de grote concerns in de hoek gedrukt en, ook door gebruikmaking van de inflatie, tot de ondergang gedreven, of ze nu failliet gaan of zich in fusies e.d. aan de concerns moeten onderwerpen.

De ondernemers trokken uit de verhandeling van dr Holtrop onmiddellijk hun conclusie. Zij riepen op tot inflatiebestrijding. Hoe? Lees daartoe „*De Onderneming*”, het orgaan van het Centraal Sociaal Werkgeversverbond van 14 mei. Daarin heet het: „Van het bedrijfsleven zal moeten worden gevraagd er voor te waken dat de loonontwikkeling als zelfstandige inflatiebron fungeert. Het overheidsbeleid zal een dergelijk pogen niet mogen frustreren (tegengaan), meer nog, het zal de voorwaarden moeten scheppen die een zodanige gedragslijn in het bedrijfsleven mogelijk maken”.

Aan dit advies van de ondernemersorganisaties is de regering-Cals prompt tegemoet gekomen. In haar nota over lonen en prijzen werd de politiek die minister Veldkamp al voerde op loongebied bevestigd en verscherpt en de PvdA-ministers dekten dit met hun naam.

Overheidsuitgaven onder het mes

Naast de inkomensinflatie onderscheidt het jaarverslag van de Nederlandse Bank een bestedingsinflatie. Hiermee wordt aangeduid, dat de bestedingen sneller stijgen dan de productie en in dit geval wordt daarbij vooral aan de overheidsuitgaven gedacht. Van de stijging der overheidsuitgaven noemt dr Holtrop vooral de verhoging van de ambtenarensalarissen, de uitbreiding van de woningbouw en het beleid ten aanzien van de verhoging van de AOW- en AWW-uitkeringen. Dit zijn dus uitgaven, die direct betrekking hebben op het levenspeil van de bevolking.

Ook wat deze beperking van de bestedingen van de overheid betreft, heeft de regering onmiddellijk gediensstig gereageerd. De woningbouw zal nu worden ingekrompen, wegebouw en gemeentelijke voorzieningen zullen door de in de regeringsnota aangekondigde maatregelen worden aangetast. En de PvdA-ministers stemden hiermee eveneens in, ofschoon nog kort tevoren drs Roemers in het PvdA-blad „*Opinie*” (van 13 mei) in een artikel over dr Holtrops verslag had verklaard, dat het program van de regering-Cals ten aanzien van de woningbouw en de uitbreiding van collectieve voorzieningen uitgevoerd zou moeten worden.

Drs Roemers had in zijn artikel tevens de mogelijkheid geopend om de defensiebegroting wat te verlagen. Misschien was dit meer een gebaar in verband met de gemeenteraadsverkiezingen . . . In de regeringsnota is er namelijk niets van terug te vinden. Ook dr Holtrop spreekt trouwens nergens over de hoge militaire uitgaven. Deze zijn evenwel opgelopen tot drie miljard gulden en nemen een vijfde deel van de staatsbegroting in beslag. Deze uitgaven zijn zeer duidelijk en voor een ieder aanwijsbaar inflatoir; tegenover het geld dat wordt uit-

gegeven, staat niets nuttigs. Economisch gezien zouden de met de defensiegelden voortgebrachte goederen net zo goed direct in het water kunnen worden gegooid. Ze brengen echter een handjevol grote ondernemingen in ons land reusachtige winsten en dat heeft blijkbaar het meeste gewicht.

In alle beschouwingen over de inflatie speelt de kwestie van de belastingen een grote rol. Dr Holtrop critiqueerde in zijn verslag, dat behalve tot stijging van de overheidsuitgaven, door het parlement besloten was tot belastingverlaging. Hij eiste, dat daarin verandering zou worden gebracht in de volgende uitspraak: „Op sommige van die genomen beslissingen zal dienen te worden teruggekomen, of wel zullen vervangende bestedingsbeperkingen of belastingverzwaringen dienen te worden gevonden”.

Het ene deel van dit verlangen is al ingewilligd. Hoe zal het nu gaan met de belastingverlaging? Het ziet er naar uit, dat de door minister Vondeling juichend aangekondigde belastingverlaging die in spaarbrieven geblokkeerd zou blijven, van de baan zal worden geveegd. Daarmee heeft drs Nederhorst zich namens de PvdA-kamerfractie reeds accoord verklaard. Over de belastingverlaging, die op 1 januari 1967 moet ingaan, en waartoe reeds lang geleden is besloten, is tot op dit moment nog niets bekend.

Het aantasten van deze reeds genomen beslissingen is onaanvaardbaar, het is immoreel en ondemocratisch. Er is geen enkele reden om genoeg te nemen met het wegvallen van aangekondigde belastingverminderingen, met name niet nu deze voor een belangrijk deel ten goede zullen komen aan de lagere en middengroepen. Indien de regering meer inkomsten nodig heeft, dient ze deze te zoeken in belastingen op de rijken en door eventueel een gedwongen renteloze lening op te leggen aan de miljonairs, die in ons land zo welig blijken te tieren.

Inflatie en democratie

Zowel rondom inflatie als inflatiebestrijding ontwikkelt zich een felle strijd, waar de belangen der verschillende klassen op elkaar botsen. Het is daarom niet toevallig, dat bij bespreking van het inflatieprobleem vaak de in ons land bestaande, zij het zeer beperkte, parlementaire democratie aan de orde komt. Een van de bekendste KVP-pleiters voor reactionaire wijzigingen daarvan, dr S. W. Couwenberg, bestrijdt het huidige stelsel o.a. met het argument, dat het door de „constante veelzijdige druk der belangengroepen” tot een permanente inflatoire druk leidt. („Problemen der democratie”, Den Haag 1965). Drs De Man in zijn reeds geciteerde artikel in „*Economisch-Statistische Berichten*” komt met eenzelfde redenering: „Anderzijds ondervindt de overheid bij vele parlementariërs heel vaak grote tegenstand tegen structureel, zowel als conjunctureel noodzakelijk geachte belastingverhogingen, welke tegenstand niet zelden op electorale overwegingen steunt”.

Hier komt dan bovendien nog de gedachte van het stomme

kiesvec om de hoek kijken, die in sommige geleerde kringen nog wel eens verspreid wordt. Prof. Pen heeft dat van zijn kant onderstreept door in zijn artikel in „*Het Vrije Volk*” te zeggen, dat inflatie in de hand wordt gewerkt door het parlement „en dat allemaal omdat het misschien anders stemmen gaat kosten”. Zijn conclusie moet dan zijn, al zegt hij dit heel erg te vinden, dat „je haast een afkeer zou krijgen van dit soort democratie”.

De heren die naarstig plannen uitwerken tot herziening van kiesstelsel, parlementaire democratie en grondwet, zullen daarom wel in hun handen wrijven als het inflatieproces zich voortzet. Dan zien zij de kans eerder schoon voor de verwezenlijking van hun plannen.

Uit dit alles blijkt wel, dat de strijd rondom de inflatie een onderdeel is van de klassenstrijd. De inflatie voltrekt zich in het voordeel van de monopolies en treft het volk. Er moet daarom krachtig stelling tegen worden genomen. Dit kan alleen met succes geschieden als er een democratische anti-inflatiepolitiek wordt gevoerd, die de wortels van het kwaad treft en daartegen maatregelen neemt. Dit zullen stappen zijn, die de macht van de monopolies beperken en daarmee tegelijkertijd de democratie beschermen en helpen ontwikkelen.

JAAP WOLFF

De staatsgreep van de generaals

De reactionaire staatsgrepen, die het afgelopen jaar in een aantal Afrikaanse en Aziatische landen plaats vonden, hebben de buitengewoon heftige en intensieve strijd tussen de volken van de koloniale en pas onafhankelijk geworden landen enerzijds en het imperialisme anderzijds in alle scherpste blootgelegd.

In de strijd tegen het imperialisme hebben de koloniale volken belangrijke overwinningen behaald en de beweging tegen de koloniale overheersing heeft een omvang aangenomen, die ongekend is in de geschiedenis. De gebeurtenissen in Nigeria, Ghana en Indonesië tonen echter aan, dat het imperialisme zich nooit uit eigen vrije wil bij zijn nederlagen zal neerleggen en dat het erop uit is zijn verloren gegane posities te herstellen en zijn invloedssferen uit te breiden.

De imperialistische mogendheden moesten zich wel rekenschap geven van de veranderde krachtsverhoudingen in de wereld, vooral ook na de overwinning van de Chinese revolutie in 1949 die een doorbraak in het koloniale front betekende, maar zij behielden in gewijzigde vorm economische, politieke en vaak militaire posities in de landen, die hun staatkundige soevereiniteit verkregen.

Reeds in het werk „*Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*” is er door Lenin op gewezen, dat in het tijdperk van het imperialisme het financierskapitaal een gehele reeks van *overgangsvormen* van staatkundige afhankelijkheid schept. „Voor dit tijdperk zijn niet slechts de twee hoofdgroepen van landen: koloniën en koloniën-bezitters kenmerkend, maar ook afhankelijke landen van allerlei vorm, die politiek, formeel zelfstandig, in werkelijkheid evenwel in de netten van financiële en diplomatieke afhankelijkheid zijn verstrikt.”

Alleen in die Aziatische landen, waar de staatsmacht werkelijk in handen van het volk is overgegaan: China, Noord-Vietnam en Noord-Korea, werden het imperialisme zijn posities geheel en definitief ontnomen.

De staatsgrepen van de laatste tijd zijn schakels van één keten en vormen een onderdeel van een imperialistisch offensief om hun geschokte macht te herstellen en in neo-kolonialistische vormen uit te breiden. Zij verscheuren het net van revisionistische illusies, dat Chroestsjow wilde scheppen en waarbij het imperialisme als „redelijk” werd voorgesteld. Chroestsjow verkondigde een „nieuwe fase” van de nationale bevrijdingsbeweging, waarin allereerst de „sociaal-economische vraagstukken” aan de orde zouden zijn en de strijd met behulp van UNO-resoluties zou worden beslecht, want, zo stelde hij de retorische vraag: „Wie anders dan de Organisatie der Verenigde Naties moet opkomen voor de afschaffing van het koloniale stelsel?”

De ervaring leert echter, dat vrome wensen de aard van het imperialisme niet veranderen en dat maar één houding resultaten kan opleveren: het krachtig en consequent bestrijden van het imperialisme.

Het is daarbij natuurlijk zo, dat de geschiedenis zich niet langs een rechte lijn ontwikkelt en dat de strijd tegen het imperialisme met zware beproevingen gepaard gaat. Een revolutie is geen strak rechtlijnig proces, maar verloopt veelal in zigzagvorm, waarbij het soms noodzakelijk is om stappen terug te doen, tijdelijk slagen te incasseren en zelfs nederlagen te lijden, die evenwel het proces van de geschiedenis niet kunnen keren en niet in staat zullen zijn de gang van de revolutie tegen te houden.

Imperialisten en feodale elementen

In maart van dit jaar hebben in Indonesië de rechtse generaals Djakarta door de Siliwangi-divisie laten bezetten en een openlijke militaire dictatuur gevestigd, die in alle imperialistische landen met instemming en vreugde is begroet.

In de zomermaanden van 1965 was in het diepste geheim reeds met de voorbereiding van een militaire staatsgreep begonnen, die in september het stadium van concrete uitvoering bereikte. In oktober trokken de rechtse generaals in de Indonesische hoofdstad de macht aan zich, maar het toen bestaande kabinet konden zij niet direct omverwerpen. Er volgde een reeks zeer verwarde gebeurtenissen, die vooral werden gekenmerkt door een niets ontziende terreur van de rechtse elementen tegen de vooruitstrevende, nationale krachten, in het bijzonder de communisten. Vele tienduizenden hebben bij deze terreur het leven gelaten.

De druk van de rechtse generaals tegen het kabinet werd in die maanden steeds scherper, waarbij vooral de minister van Buitenlandse Zaken Subandrio tot hun mikpunt in Djakarta werd gemaakt.

President Sukarno bracht enkele malen wijzigingen in de regering, waarbij de generaals steeds verdergaande concessies verlangden. Op 26 maart bezetten in burger geklede eenheden van de Siliwangi-divisie het presidentieel paleis in Djakarta en gaf Sukarno alle macht in handen van generaal Suharto. Hij werd daarmede tot een ledepop, die voor de militaire klik moet dienen om met naam en functies de omwenteling en de verandering van politieke koers te dekken.

Vele ministers werden gearresteerd en onder leiding van de generaals werd een nieuwe regering gevormd. Generaal Suharto werd vice-premier met onder meer uiterst reactionairen als sultan Hamengko Buwono (sultan van Djokja), dr. Malik en Abdul Gani als vice-premiers en ministers.

Opvallend is de terugkeer op het politieke toneel van die elementen, die ten tijde van het sluiten van de RTC-overeenkomst in 1949 met Nederland een vooraanstaande rol hebben gespeeld. Sultan Hamengko Buwono was in die tijd minister van Defensie en bekend om zijn nauwe verbindingen met

generaal Nasution, die nooit werden verbroken. Thans treedt hij op als minister van Economische Zaken en heeft samen met de als minister van Buitenlandse Zaken fungerende Malik reeds verschillende keren duidelijk laten blijken, dat naar „samenwerking” met Nederlandse, Amerikaanse en Japanse imperialisten wordt gestreefd.

Deze landen hebben zich gehaast leningen en credieten ter beschikking te stellen. Vanuit Nederland zal een commissie van economische deskundigen naar Indonesië worden gezonden, een reis die werd voorbereid door prof. Tinbergen. Bij het Nederlandse koloniale kapitaal heerst grote verheugenis, omdat nieuwe resultaten worden verwacht van investeringen en men de mogelijkheid ziet gloren belangrijke bedragen als zogenaamde „herstelbetalingen” voor de indertijd overgenomen Nederlandse bedrijven alsnog te innen.

De staatsgreep van de generaals blijkt duidelijk in het voordeel van de imperialisten en feodale elementen in Indonesië, die sinds de soevereiniteitsoverdracht in 1949 reeds vaker hebben getracht om de Indonesische regering omver te werpen en het kolonialisme opnieuw te vestigen.

We willen nader ingaan op de situatie in Indonesië van de afgelopen jaren en op de positie van het leger.

Het leger

Door alle jaren heen heeft er een scherpe strijd plaats gevonden tussen de rechtse, met het imperialisme verbonden elementen in het leger en de democratische krachten; ook binnen het leger woedde deze felle strijd, die samenhang met de wijze waarop het tot stand was gekomen en aan de onafhankelijkheidsbeweging had deelgenomen.

Het Indonesische leger heeft namelijk een andere traditie dan bijvoorbeeld dat van Ceylon of India, omdat het — in tegenstelling tot die landen — de gewapende strijd tegen de Nederlandse overheersing voerde.

De Tentara Nasional Indonesia (TNI) — het nationale Indonesische leger — dat in de jaren van de Nederlandse koloniale oorlogen voor het merendeel uit vrijwilligers bestond, was een begrip geworden. Het heeft een belangrijke bijdrage geleverd tot de verovering van de onafhankelijkheid.

Van de eerste dagen van de Indonesische Republiek af waren de imperialisten er echter reeds op uit om hun invloedssferen te behouden en vertegenwoordigers in leidende posities te werven. Dat geschiedde ook via geheime diensten als de Nederlandse NEFIS, de Amerikaanse CIA en de Britse Intelligence Service — en tevens door de opleiding van officieren ter hand te nemen en binnen het bestaande leger voor de imperialisten te gebruiken legercorpsen te vormen. Deze legercorpsen werden toen al ingezet tegen generaals en groeperingen, die de revolutie werkelijk waren toegedaan.

Een groep Indonesische reserve-officieren, die in 1939 op de Koninklijke Militaire Academie (KMA) te Bandung werd opgeleid (onder wie Nasution) heeft in 1946 (met instemming

van Sjahrir¹⁾ die toen premier was) de Siliwangi-divisie gevormd. Vanaf dat moment reeds legde ze de bevelen van het oppercommando in Djokjakarta, dat toen in handen was van de algemeen geachte onderwijzer en moedige militair Sudirman, naast zich neer.

Commandant van de Siliwangi-divisie werd Nasution, die bij talrijke staatsgrepen een leidende rol heeft gespeeld en de Siliwangi-divisie bij elke reactionaire putsch ten tonele liet verschijnen. Hij was in 1941 vaandrig in het Koninklijk Nederlands Indische Leger (KNIL) en leidde later (evenals de huidige minister van Oorlog Suharto) de door de Japanse bezetter opgezette bewapende groepen.

De Siliwangi-divisie richtte zich in de jaren na 1945 meer tegen de revolutionaire elementen in de TNI en de volksmilitie, die uit gewapende arbeiders en boeren bestond, dan tegen de Nederlandse bezetters. In 1948 ontketende de divisie bij de door Hatta²⁾ in samenwerking met de Amerikaanse en Nederlandse imperialisten opgezette provocatie van Madiun en niets ontziende terreur tegen communisten en andere democraten. Deze provocatie was het voorspel tot de Ronde Tafel Overeenkomst van 1949, die Indonesië financieel, politiek en *militair* aan Nederland gebonden hield.

De Indonesische regering onder leiding van Hatta bespeelde onmiddellijk het thema van de vorming van een „geregeld” leger, dat wil zeggen de uitschakeling van de werkelijk revolutionaire en vooruitstrevende krachten. Volgens de besluiten van de RTC-overeenkomst bleef een Nederlandse Militaire Missie in Indonesië en werd het gehele Koninklijk Nederlands Indische Leger (KNIL) opgenomen in de TNI.

Tijdens een persconferentie in Medan in oktober 1951 verklaarde Nasution, toen chef-staf van het Indonesische leger, dat jaarlijks honderd officieren voor een opleiding naar het buitenland gingen en in die tijd ging daarvan 90 pct naar Nederland. De KMA in Breda reserveerde jaarlijks vijf plaatsen in elk wapen voor Indonesiërs, terwijl tevens in elk wapen vijf Indonesiërs opleiding kregen als reserve-officier.

Nasution zei toen te hopen in 1952 naar Nederland te kunnen gaan voor de studie. De Nederlandse regering had zich reeds bereid verklaard bijzondere faciliteiten te verlenen door hem na een jaar Hogere Krijgsschool te zullen plaatsen in het zogenaamde defensie-centrum, een nieuwe instelling naar Amerikaans voorbeeld.

Nauw samenwerkend met Hatta gold Nasution toen als de drijvende kracht voor een „geregeld” leger, waarvoor later ook

¹⁾ Sjahrir, een van de leiders van een rechtse partij, Partai Sosialis Indonesia (PSI), die in naam het woord socialisme gebruikte, maar in werkelijkheid met het imperialisme tegen de Republiek complotteerde. Leiders van de PSI namen in 1958 deel aan een door de imperialisten opgezette contra-revolutionaire tegenregering. De partij werd daarna verboden. Haar leiders leggen thans echter weer grote activiteit aan de dag.

²⁾ Hatta, vele jaren vice-president. De voornaamste Indonesische onderhandelaar bij het sluiten van de RTC-overeenkomst. Onderhoudt nauwe betrekkingen met de Masjumi-partij.

steeds meer officieren werden opgeleid in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.

De politieke situatie in Indonesië was in die jaren reeds zeer gecompliceerd en de nationale en klassentegenstellingen lagen dooreengeweven.

Hatta en consorten hadden het compromis met de Nederlandse imperialisten gesloten, maar delen van de Indonesische nationale bourgeoisie voelden zich belemmerd in hun mogelijkheden tot ontwikkeling; Amerikaanse, Nederlandse, Japanse en Britse imperialisten waren op eigen posities uit, zochten hun eigen handlangers, hetgeen tot tegenstellingen binnen de overgelopen groepering leidde. En dat alles in een periode, dat het Indonesische volk de strijd aanbod voor de voltooiing van de Augustus-revolutie en de vernietiging van de RTC-overeenkomsten.

Deze strijd leidde ertoe, dat de regering van de Masjumi-premier Sukiman in april 1952 ten val werd gebracht en vervangen door een regering met de PNI'er Wilopo als premier.

In de Wilopo-regering waren nog wel enkele vertegenwoordigers van de Masjumi opgenomen, een uiterst rechtse Mohammedaanse partij, geleid door feodale grootgrondbezitters en handlangers van het imperialisme.

Er begon een opleving van de nationale krachten, waarin na Madiun de herrijzende PKI een belangrijke rol vervulde, nadat zij zich in 1951 opnieuw op dappere en bekwame wijze tegen razzia's van de reactionaire Masjumi-kliek had geweed. De ontwikkeling begon de imperialisten vrees in te boezemen en op 17 oktober 1952 verscheen Nasution met eenheden van de Siliwangi-divisie op de stoep van het parlement, dat hij wilde ontbinden om een militaire dictatuur in te stellen en de Indonesische regering omver te werpen. Hij had zijn coup gepland met Masjumi- en PSI-generaals en werd in de Nederlandse pers (Frans Goedhart in Het Parool) luide bewierookt. Zijn opzet werd doorkruist door het verzet van de democratische krachten. Nasution verdween enige tijd naar de achtergrond, maar behield zijn contacten met de Siliwangi-divisie en de para's, die hun hoofdkwartier in Bandung op West-Java hebben.

Indonesië beleefde vervolgens vele jaren achtereen een machtsstrijd tussen de generaals, die wel wordt omschreven als „legeraffaires”, maar die in wezen pogingen waren van de imperialisten om Indonesië met neo-koloniale methodes onder hun beheer te brengen. Zo ontketenden commandanten van een aantal militaire districten (Kawilarang op Celebes en Simbolon in Noord-Sumatra) in 1957 opstanden tegen Djakarta. In de Indonesische hoofdstad deed de waarnemend chef-staf Lubis een greep naar de macht, die echter werd verijdeld.

Inmiddels waren reactionaire legerofficieren erop uit hun greep op het openbare leven te versterken; zij hielden bijvoorbeeld controle op de in- en uitreisvergunningen.

Toen het Indonesische volk op moedige wijze in de acties voor de bevrijding van Nieuw-Guinea de Nederlandse bedrijven

overnam, kwam door allerlei manipulaties het beheer over deze bedrijven veelal in handen van officieren. De generaals trokken ook steeds meer regeringsfuncties aan zich, waardoor zij zich niet alleen verriikten, maar ook de deuren wijd openzetten voor corruptie; de corruptie in hogere legerkringen werd een algemeen bekend feit.

In een hoofdartikel op 27 september 1965 schreef „*Harian Rakjat*” bijvoorbeeld:

„Een kapitein, met de naam Iskandar, vroegere directeur van de „Triangle Corporation” heeft in het jaar 1960—’61 corruptie gepleegd voor een bedrag van 6.000.000.000 rupiah en bovendien aan garen en textiel nog eens voor een bedrag van 1.000.000.000 rupiah ontvreemd”.

En verder:

„Niet alleen de economie van de staat wordt door deze corruptie en diefstal ontkracht, maar ook het levenspeil van het volk wordt door de praktijken van mensen als kapitein Iskandar steeds ondragelijker. En wij allen weten, dat er op het ogenblik in ons land niet zo maar „één kapitein Iskandar” is, maar dat er tientallen, honderden en misschien wel meer dan duizend „Iskandars” zijn”.

Onthullend is ook hetgeen de Amerikaan Kant in zijn in de Verenigde Staten gepubliceerd boek „*De onzichtbare machts-greep in Indonesië*” schreef. In 1965 gaf president Sukarno opdracht tot nationalisatie van de olie-industrie der buitenlandse maatschappijen, maar de Amerikanen, Britten en Nederlanders gedroegen zich opvallend kalm. Dat kwam — aldus Kant „omdat als resultaat van de nationalisatie van de olie, Indonesische generaals directeur van de oliemaatschappij werden”.

De nationale krachten binnen het leger verzetten zich tegen deze praktijken. Zij streefden naar een democratisering van het leger. Men vindt deze krachten niet alleen onder de soldaten en het lagere kader, maar ook op het niveau van commandanten van de strijdkrachten. In 1955 had 30 pct van de soldaten op de PKI gestemd en ook vele commandanten gaven blijk van hun sympathie met de PKI.

De voorzitter van de PKI, D. N. Aidit, is verschillende keren in de gelegenheid gesteld op de stafscholen van de landmacht, de zeemacht en de luchtmacht lezingen te houden en een uiteenzetting over de doeleinden van de PKI en de betekenis van de Indonesische revolutie te geven.

Dat was mogelijk in het politieke klimaat van de samenwerking van de nationale krachten, die zich in de afgelopen jaren had versterkt en waarover we nu een aantal opmerkingen willen maken.

Nasakom

ten in Indonesië vond sinds 1959 zijn belichaming in de NASAKOM-idee.

NASAKOM is een afkorting van NASional, Agama (godsdienst) en KOMmunis. Van de eerste groepering was de belangrijkste exponent de PNI (Partai Nasional Indonesia), maar ook de Partindo behoorde ertoe; van de tweede categorie was de belangrijkste groepering de Nahdatul Ulama, maar hiertoe rekende men ook de andere Islamitische partijen Perti en PSII en de katholieke en christelijke partijen; de derde groepering was de PKI.

De houding, die de partijen tegenover de NASAKOM innamen, kon men natuurlijk niet los zien van hun klassepositie. Daardoor deden zich in het proces van de samenwerking vaak spanningen voor als gevolg van het optreden van de rechtse nationalistische en fanatiek godsdienstige groeperingen. Deze spraken zich wel in woorden uit voor de NASAKOM, maar deden niets om de anti-imperialistische en anti-feodale inhoud van het program te ondersteunen en saboteerden het zelfs.

Deze rechtse stromingen verzetten zich tegen de vorming van een werkelijk NASAKOM-kabinet, waarin naast de PNI en NU, ook de PKI zou zijn opgenomen. Het gevolg was, dat op tal van gebieden geen maatregelen voor een verbetering van bijvoorbeeld de economische situatie en het beheer van de van buitenlanders overgenomen bedrijven werden getroffen.

Hoewel enkele vertegenwoordigers van de PKI de rang van minister verkregen, betekende dit volgens de partij niet de vorming van een NASAKOM-kabinet.

Op 22 september 1965 verklaarde Aidit tijdens een lezing voor studenten:

„In antwoord op hen, die vragen of het huidige kabinet een NASAKOM-regering is, meen ik, dat niemand er aan behoeft te twijfelen, dat dit niet het geval is. Indien er reeds een NASAKOM-regering zou zijn gevormd, zou de eis voor een NASAKOM-regering en NASAKOM-kernkabinet niet langer behoeven te worden gesteld. Wat mijn deelname en die van een aantal andere communisten aan het huidige kabinet betreft, dat feit toont alleen maar aan, dat het kabinet naar NASAKOM ruikt”.

Aidit leverde in die maand meer scherpe critiek op de onbekwaamheid van vele ministers en liet duidelijk blijken, dat de omvorming van de regering en het opnemen van werkelijke vertegenwoordigers van het volk noodzakelijk was.

Uitgaande van de verhoudingen in Indonesië heeft de PKI als lijn voor haar eenheidspolitiek naar voren gebracht „er alles voor te doen en onvermoeid te werken om de progressieve krachten tot ontwikkeling te brengen, zich te verenigen met de middengroeperingen en de diehards (directe handlangers van het kolonialisme) te isoleren”.

De PKI onderscheidde aldus drie grote groeperingen bij de opstelling van de klassenkrachten.

Deze indeling liep veelal door de andere partijen heen, waardoor zij bloot stonden aan grote druk van rechts. Dat gold bijvoorbeeld voor de Nahdatul Ulama, die in de loop der jaren was geïnfiltréerd door aanhangers van de verboden Masjumi-partij, maar ook als gevolg van haar klassebasis weifelingen aan de dag legde, zoals reeds eerder was gebeurd. (In 1955 bijvoorbeeld, toen vertegenwoordigers van deze partij aan de regering van de reactionaire Masjumi-premier Harahap hadden deelgenomen).

In de PNI vond een kristallisatieproces plaats, waarbij in augustus 1965 een rechtse groepering werd buitengesloten, die zich tegen samenwerking met de PKI verzette en daarbij op volgens de PNI-statuten ongeoorloofde wijze optrad.

Het waren de handlangers van het imperialisme, alsmede de rechtse krachten, die met hand en tand hun posities verdedigden en de staatsmacht wilden behouden.

Het fundamentele vraagstuk van iedere revolutie is het vraagstuk van de staatsmacht. Deze was vanaf het sluiten van de RTC-overeenkomst (ondanks de groeiende omvang van de revolutionaire strijd) in handen gebleven van de krachten, die de belangen van het imperialisme en het feodalisme verdedigden en die vooral hun controle op het voornaamste apparaat van de staatsmacht: het leger en de politie, hadden behouden. In de herfst van 1964 begonnen zich reactionaire plannen af te tekenen om tegen de groeiende revolutionaire strijd in Indonesië de openlijke militaire dictatuur in te stellen en tegen de communisten en democraten een jacht te ontketenen.

Dat hing ongetwijfeld samen met de gehele situatie in Zuid-oost-Azië en de nederlagen, die het Amerikaanse imperialisme in Zuid-Vietnam leed.

Indonesië trad op als een krachtige anti-imperialistische factor, die een obstakel vormde voor de Amerikaanse plannen tot uitbreiding van de agressie in Vietnam en zelfs tot de Chinese Volksrepubliek. Het Amerikaanse imperialisme begon met de „omsingeling” van China en trad driester op tegen de onafhankelijkheidsbewegingen in de Aziatische en Afrikaanse landen.

Er werden, in die herfst van 1964, vervalste documenten in omloop gebracht, waarin werd gesuggereerd dat de PKI „een opstand zou voorbereiden”. Het bleken vervalsingen vervaardigd door de Partai Murba, een trozskistische groepering, die zich vooral weer begon te roeren nadat een van haar leiders, dr. A. Malik, zijn post als ambassadeur in Moskou had verlaten en naar Djakarta was teruggekeerd.

Het trozskisme als groepering in Indonesië dateert van 1926, toen Tan Malakka verraad aan de Indonesische revolutie en de communistische beweging pleegde; het heeft nooit enigerlei invloed kunnen verwerven, maar is door de reactie altijd in het geweer gebracht om de PKI aan te vallen met „linkse leuzen”.

In haar nieuwjaarsboodschap voor 1965 verklaarde de PKI over de zogenaamde „geheime documenten” en over de situatie:

„Gedurende de laatste maanden van 1964 werd een nieuwe climax bereikt in de door de imperialisten, bureaucratische kapitalisten en trozskisten veroorzaakte spanningen. Met het doel om de middenkrachten naar hun zijde over te halen, ontke- tenden zij een lastercampagne, dat de PKI „de macht zou gaan overnemen”, waarbij een „geheim PKI-document” werd ge- noemd, dat zij zelf hadden opgesteld. Zij verspreidden de in- druk alsof „het gevaar van het communisme” een ernstige dreig- ing vormde met het oog op de gezondheid van Sukarno, die zoals zij zeiden achteruitging. Enkele naïevelingen van de mid- dengroepen, die geen ervaring met de intriges en provocaties van de trozskisten hebben, werden tijdelijk door deze laster misleid en lieten zich erdoor omver werpen”.

En verder:

„Met betrekking tot het zogenaamde „geheime PKI-document” werd de vervalsing volledig aangetoond door de PKI-verte- genwoordigers op een ontmoeting tussen president Sukarno en de tien politieke partijen op 12 december 1964 in Bogor (de vertegenwoordiger was D. N. Aidit, opm. schr.). Iedere erva- ren revolutionair kan gemakkelijk doorzien, dat dit zogenaam- de „geheime PKI-document” niet meer is dan het klassieke voorbeeld van het smerige werk van trozskistische agent-provo- cateurs, waarvan het doel is een soort tweede „Madiun-affai- re” te creëren.”

De provocaties tegen de PKI en democratische personen duur- den evenwel voort. In de zomermaanden van 1965 stuitte men op berichten over brandstichtingen door reactionaire Islamiti- sche studenten op Midden- en Oost-Java, het vernielen van PKI-borden bij plaatselijke partijgebouwen. Er zijn botsingen tussen reactionaire groeperingen van het leger en boeren, die opkomen voor grond en tegenover de feodale landheren die uitvoering van de wet op land- en pachthervorming eisen.

Volgens bepaalde berichten had generaal Jani op 28 mei in Djakarta een bijeenkomst bijeengeroepen, waar voor het eerst gesproken werd over de raad van generaals, die als een soort politiek orgaan van de rechtse groeperingen in het leger moest optreden en in nauw overleg met de CIA, de Amerikaanse inlichtingendienst, werkte.

Het doel was een einde te maken aan de NASAKOM-idee, de samenwerking met de PKI op te zeggen en de partij te ver- bieden.

Tijdens de zitting van het speciale militaire tribunaal verklaar- de de communist Njono (verslag in het dagblad „*Sinar Hara- pan*”), dat op 8 juni in het woonhuis van de toenmalige derde vice-premier Saleh op initiatief van de huidige vice-premier Ruslan Abdul Gani een vergadering werd gehouden, die werd bijgewoond door de generaals Jani, Sukendro (lid van het kern- kabinet) en Harjono en waarvoor leiders van de PNI, onder wie Ali Sastroamidjojo, waren uitgenodigd. Generaal Jani stel- de samenwerking voor tussen de PNI en het leger, die gericht

moest zijn tegen de PKI. De leiders van de PNI wezen dit echter af.

Njono wees erop, dat op 21 september in de academie van het militaire recht de raad van generaals bijeenkwam en „daar het plan voor de samenstelling van een kabinet van de raad van generaals en het plan voor een staatsgreep op 5 oktober goedgekeurde” (5 oktober was legerdag en er zou een militaire parade worden gehouden).

Tijdens het proces tegen de voormalige bataljonscommandant van de lijfwacht van president Sukarno, Untung, kwamen een geluidsband en een kwitantie ter sprake, die de voornemens van de raad van generaals en het optreden van de CIA aantonen.

Eén der getuigen à decharge, majoor Ruditho Kusuadi, bracht de band ter sprake, toen zowel Untung als de rechter hem eraan vroegen.

In antwoord op de vraag van de rechter of getuige de band zelf had gezien antwoordde deze:

„Ik heb zelf de geluidsband gezien waarop het resultaat van de vergadering van de raad van generaals was vastgelegd en die door Muchlis aan de grote leider van de revolutie (een van de aanspraaktitels van Sukarno) werd overhandigd”.

Rechter: Hebt U hem ooit zelf gehoord?

Getuige: Een groot deel van de stemmen heb ik gehoord, toen hij werd afgedraaid door Muchlis, zoals bijvoorbeeld de stem van wijlen generaal Achmad Jani. Daarin werd de samenstelling van de vorming van het kabinet van de raad van generaals bekend gemaakt, met als eerste minister: Generaal Nasution en als plaatsvervangend eerste minister: Luit. generaal Achmad Jani enz.

„Sinar Harapan” merkt op, dat de getuige met duidelijke stem alle namen van de ministers en de departementen uit het hoofd opnoemde.

De getuige verklaarde verder, dat ook buitenlandse cheques voor de actieve leden van de raad van generaals, die ieder 150 miljoen rupiah beliepen aan president Sukarno waren overgedragen. De getuige merkte daarbij op, dat „die zaak van de cheques ook reeds openbaar is gemaakt door president Sukarno”.

Eind september wisselde een Amerikaanse „econoom” 15 miljoen dollars in Tandjong Priok — een zeer ongebruikelijke daad, die gezien de wisselkoers een astronomisch bedrag aan rupiahs opleverde.

Waarom deze omwisseling?

„Harian Rakjat” schreef op 28 september in een hoofdartikel:

„Waarom wisselde deze Amerikaanse econoom zoveel geld? Om het er eens goed van te nemen, was het bedrag te groot. En op deze wijze handel drijven is niet gewoon.

Dus waarom, als het niet voor politieke doeleinden zou zijn? Wij hebben nooit illusies gehad over het Amerikaanse impo-

rialisme. Maar de omwisseling van dit grote geldbedrag en dat op in het oog lopende wijze (zodat er gemakkelijk kennis van kon worden genomen) zijn er een bewijs van, dat de Verenigde Staten een smerig plan hebben, dat zij snel willen uitvoeren. Wij moeten allen de waakzaamheid verhogen en de actie tegen het Amerikaanse imperialisme met alle kracht versterken. De revolutionaire golf in ons land heeft zulk een omvang genomen, dat we er niet op kunnen vertrouwen, dat de reactie er zich niet mee zal inlaten of er met gekruiste armen bij zal blijven staan”.

PKI niet te vernietigen

Er zijn nog onvoldoende feiten beschikbaar om een precies beeld te verkrijgen van hetgeen zich op de 30ste september, de eerste oktober en de dagen daarna heeft afgespeeld.

Het is echter duidelijk, dat men niet kan spreken van „*een staatsgreep door de PKI*”, zoals door de rechtse generaalskliek word rondgebazuind, maar dat deze *zelf* een militaire machts-greep had voorbereid en die in overeenstemming met het door haar gestelde plan heeft uitgevoerd. Deze generaals hebben een niets ontziende terreur ontketend en massaslachtingen uitgevoerd. Bijzonder wreed is daarbij ook opgetreden tegen de Chinese inwoners van Indonesië. Het behoorde in het verleden tot de praktijken van het Nederlandse kolonialisme om van tijd tot tijd een terreur tegen de Chinese bewoners te ontketenen, hen te vervolgen, uit hun huizen en bedrijven te zetten. Deze praktijken zijn thans door de rechtse machthebbers overgenomen. De juiste omvang van de slachting is nog niet vast te stellen en de cijfers, die buitenlandse correspondenten hebben vermeld, lopen sterk uiteen. Maar dat aan de levens van tienduizenden Indonesiërs een einde werd gemaakt, mag men als vaststaand aannemen.

In de gevangenissen van het eiland Onrust en Nusa Kambangan (vroegere gevangenissen van het Nederlandse imperialisme!) zijn duizenden democraten opgesloten.

Er is nu een verbod uitgevaardigd tegen de PKI.

Dat is niet de eerste keer in haar geschiedenis.

De reactie is er echter nooit in geslaagd de activiteit van de Indonesische communistische partij onmogelijk te maken en zij zal dit nu ook zeker niet kunnen bereiken.

De ontwikkeling in de komende jaren zal voor een belangrijk deel juist door de PKI worden bepaald, door haar vermogen om de strijd van het volk te organiseren en een juiste strategie en tactiek uit te werken.

De Indonesische communistische partij en het Indonesische volk hebben de toets van een langdurige revolutionaire strijd doorstaan. Zij zijn daarbij herhaaldelijk aan beproevingen onderworpen. In historisch perspectief gezien heeft de PKI daarbij van tijd tot tijd tijdelijke tegenslagen moeten incasseren en nederlagen geleden, maar zij heeft de lessen uit die strijd getrokken en rijke ervaringen vergaard.

In haar vijfenveertigjarige bestaan heeft de PKI verschillende fazen doorgemaakt, waarin zij haar stempel op de strijd

zette, en waarbij zij ook in de illegaliteit werd gedreven. Dat was onder meer het geval in de periode van 1926 tot 1945 tijdens de vorming van het anti-fascistische front en de strijd tegen de Japanse bezetters.

In het tijdvak na de tweede wereldoorlog heeft de PKI ook zowel onder legale als onder illegale verhoudingen gestreden en daarbij vooral haar houding tegenover de nationale bourgeoisie en de boeren moeten bepalen.

Na de eerste jaren van de verdediging van de Republiek volgde in 1948 de provocatie van Madiun, toen de nationale bourgeoisie het anti-imperialistische eenheidsfront verbrak en de zijde koos van de imperialistische handlangers bij het sluiten van de RTC-overeenkomst.

De PKI was van 1948 tot 1951 een door terreur vervolgd partij, die echter na 1951 met de opbouw van het nationale front en van de partij-organisatie begon.

Er zijn in de afgelopen maanden vergelijkingen getroffen met de provocatie van Madiun in 1948, die een ernstige tegenslag voor de toen 10.000 leden tellende PKI betekende en waarbij 30.000 revolutionairen slachtoffers werden van de woedende terreur.

In die periode was de PKI echter maar nauwelijks aan een heroriëntering begonnen, omdat in de jaren 1945—1948 de strategische taken niet juist waren uitgewerkt en in een objectief gunstige situatie onvoldoende leiding was gegeven. De strijd onder de boeren was onderschat.

Een maand voor Madiun — in augustus 1948 — had het partijbestuur van de PKI tijdens een zitting de resolutie „De nieuwe weg” aangenomen, waarvan de doorvoering pas na 1951 werkelijk ter hand kon worden genomen.

In zijn boek „*De geboorte en de groei van de Communistische Partij van Indonesië*” wees Aidit erop, dat de „resolutie „De nieuwe weg” de basis legde voor een verdere verbetering van het werk van de Indonesische communistische partij in het eenheidsfront, de gewapende strijd en op andere gebieden” en dat de „nieuwe weg de massa's tot strijd opwekte en een nieuwe opgang van de revolutie mogelijk maakte”.

In maart 1954 hield de PKI haar vijfde nationale congres — het eerste na de provocatie van Madiun. De fundamentele en belangrijke vraagstukken van de Indonesische revolutie werden behandeld.

Het congres stippelde twee belangrijke taken uit: ten eerste de vorming van een anti-imperialistisch nationaal eenheidsfront, geleid door de arbeidersklasse en gebaseerd op het anti-feodale bondgenootschap van arbeiders en boeren.

Ten tweede: een voortgezette opbouw van een massapartij, die zich ideologisch, politiek en organisatorisch volledig zou consolideren.

De leiding van de PKI was met de opbouw van de organisatie begonnen, met het doel haar tot een massa- en kaderpartij te maken. Er werden partij-scholen opgericht en partij-cursussen gehouden, waarbij verschillende „driejarenplannen” werden uitgevoerd.

Tijdens het eerste driejarenplan (1956—1959) werden de scholen na de cursussen door ongeveer 300.000 kaderleden bezocht, in de periode 1960—1963 door ongeveer 700.000 kaderleden. Volgens het vierjarenplan, waarmede men in 1964 begon, zouden per jaar ongeveer 250.000 kaderleden cursussen bezoeken. De PKI kreeg de beschikking over een uitgebreid corps geschoolde kaderleden, dat door geen enkele rechtse terreur ooit in zijn geheel kan worden uitgeschakeld, en dat in staat zal zijn de strategische taken van de revolutie, die in de jaren na 1951 werden uitgewerkt, onder gewijzigde omstandigheden uit te voeren.

De leiding berust bij de arbeidersklasse met in het overwegend agrarisch Indonesië de boeren als hoofdmacht. Zij voeren een anti-imperialistische en anti-feodale strijd ter voltooiing van de Augustus-revolutie 1945, die een burgerlijk-democratisch karakter heeft.

Het bondgenootschap van arbeiders en boeren vormt de basis van het eenheidsfront met de nationale bourgeoisie en de middengroeperingen.

De PKI heeft altijd de noodzaak beklemtoond te werken aan het eenheidsfront met de nationale krachten, maar tegelijkertijd gewezen op de aarzelende houding van de nationale bourgeoisie en de middengroepen, op hun tweeslachtigheid, die hen enerzijds naar het nationale eenheidsfront voert en hen anderzijds dit front wil doen verbreken, zoals enkele malen sinds 1945 is gebeurd.

Bij de middenkrachten treedt een differentiatie op, zoals uit de gebeurtenissen is gebleken. Uit vele berichten blijkt, dat belangrijke delen van de PNI zich dapper verzetten tegen de militaire dictatuur en tot de door de rechtse machthebbers direct vervolgte krachten behoren. Vele PNI-ministers zijn in de gevangenis opgesloten.

Het leger heeft geen andere leidende idee dan die van het anti-communisme en van de dienstbaarheid aan het imperialisme. Het verzet tegen de militaire dictatuur zal zich zeker in de komende tijd verder ontwikkelen.

De PKI heeft de gevaren van een militaire dictatuur niet uit het oog verloren en de leden er ideologisch en organisatorisch op voorbereid.

In 1959 verklaarde Aidit:

„De communisten zullen er steeds voor strijden, dat de militaire dictatuur zoals het Indonesische volk die tijdens de Japanse bezetting onderging, niet zal terugkeren. Om de ontwikkeling in Indonesië vooruit te brengen, is het belangrijkste vraagstuk de democratie te verdedigen en uit te breiden. Maar veronderstel, dat de militaire dictatuur niet zal kunnen worden voorkomen en toch zal worden ingesteld, dan zal het de plicht van iedere communist zijn er met alle kracht tegen te strijden. Strijd tegen de militaire dictatuur betekent de verdediging van de nationale vrijheid van Indonesië tegen de onbeschouftheden van het imperialisme”.

In de huidige situatie is de grootst mogelijke solidariteit met de Indonesische communistische partij en de Indonesische democraten noodzakelijk. Krachtig internationaal optreden tegen het neo-kolonialistische regime, dat in Indonesië aan de macht is gekomen en een bloedige terreur uitoefent, zal de Indonesische massa's kunnen helpen de rechtse militaire dictatuur te verslaan.

Daarbij kan men er echter niet aan voorbijgaan, dat sommige communistische partijen de toestand in Indonesië niet benaderen als een neo-kolonialistisch complot, waarbij daadwerkelijke steun voor de vervolgte communisten en andere anti-imperialistische krachten nodig is. Zij benaderen deze toestand alleen vanuit het oogpunt van de interne problematiek in de internationale communistische beweging en spannen zich vooral in om in de gruwelen in Indonesië een nederlaag te zien van de „Chinese” lijn. Daarmee zou de zaak dan als afgedaan kunnen worden beschouwd.

Nog vrij kort na de gebeurtenissen van september en oktober 1965 kwam het blad van de Oostenrijkse communistische partij, de „*Volksstimme*” met aanvallen op de leiding der PKI en zelfs tot loftuigen ten aanzien van Nasution. In „*De Waarheid*” (van 10 mei j.l.) is een uittaling van de SED-leider Hermann Matern signaleerd, die grof verklaarde dat de PKI „het gebruik van de Chinese lijn heeft betaald met de ondergang van de partij en met de lijfelijke vernietiging van honderdduizenden communisten”. Minder grof, maar eveneens onverantwoordelijk is het artikel, dat een lid van de Italiaanse partijleiding, Carlo Galluzzi, in de „*Unità*” van 24 april aan de Indonesische gebeurtenissen wijdde. Hij spreekt in dit artikel niet zozeer over het optreden van de reactie, als wel over „de fouten van de PKI”, waarbij het zijn conclusie is dat deze vooral zouden zijn voortgevloeid uit „de beslissende invloed van de Chinese communistische partij”.

Door op deze wijze de gebeurtenissen te behandelen, wordt de werkelijkheid geheel voorbij gezien en alles op absurde wijze teruggebracht tot de vraag of „Moskou of Peking zegeviert”... De met hulp van het imperialisme optredende generaalsklik heeft echter de contra-revolutie doorgevoerd en het is krankzinnig daarvoor de Indonesische communisten verantwoordelijk te stellen. Daarom is het in hoge mate onverantwoordelijk om te zwijgen over de noodzakelijke strijd tegen de generaalsklik, terwijl wel de PKI wordt aangevallen.

In dit verband een enkel woord over een artikel van een zekere S. Mikojan in de „*Literaturnaja Gazeta*” van 16 april j.l. over Indonesië. De schrijver in dit Sowjet-blad critiseert weliswaar de anti-communistische hysterie, maar zegt over de buitenlandse politiek, die de regering van de generaals wil voeren slechts, dat in weerwil van zekere wijzigingen „in officiële verklaringen de trouw wordt onderstreept aan de fundamentele concepties van het neutralisme, alsook vastbeslotenheid om de revolutie en de anti-imperialistische strijd voort te

zetten". Vervolgens citeert deze schrijver het blad van het Indonesische leger, dat in een artikel, gericht tot „mensen die de communistische ideologie delen" buiten de grenzen van Indonesië, verklaarde, dat de strijd tegen de PKI niet betekent dat er strijd wordt gevoerd tegen de ideologie van het communisme in het algemeen. De conclusie van S. Mikojan is dan, dat juist omdat het anti-communisme in iedere vorm onverenigbaar is met de revolutionaire en democratische beweging, „de ontwikkelingsweg van Indonesië er in velerlei opzicht van afhangt of de *thans in het land heersende krachten* deze conclusie zullen kunnen trekken".

Dit standpunt, al werd het slechts in een literair blad ingenomen, zal de Indonesische communisten en democraten in hun strijd tegen terreur en neo-kolonialisme nauwelijks kunnen helpen. Integendeel. Zulke vaag-vriendelijke en halfbakken redeneringen zijn koren op de molen van de generaalskliek, die uit tactische overwegingen herhaaldelijk zegt niet tegen de communistische ideologie te zijn. Ook Adam Malik, de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, speelde in een interview voor de KRO-televisie met de redenering, dat de vervolgingen niet zozeer tegen het communisme als tegen de PKI waren gericht. Zelfs is in deze reactionaire Indonesische kringen al de mogelijkheid geopperd om te komen tot de vorming van een „schijn-PKI", d.w.z. een door de generaalskliek goed te keuren groepering, met een „politieke lijn" die bij hun neo-koloniale gedoe zou passen.

Ook al waren in de eerste weken na de 30 september-gebeurtenissen de toestanden in Indonesië niet direct duidelijk en klaar, wel is toch snel gebleken, dat het Indonesische volk alleen gebaat is met volstrekte solidariteit met de door de imperialisten en hun handlangers vervolgte PKI. Het is daarom verheugend, dat de Franse communistische partij door een publicatie in haar theoretische blad „*Cahiers du Communisme*" van april een duidelijk standpunt heeft ingenomen. In dit artikel, dat de titel draagt „De generaalsraad aan de macht in Indonesië" wordt vastgesteld, dat de feiten aantonen dat er inderdaad een generaalscomplot bestond en hun staatsgreep een contra-revolutionair karakter heeft.

Er is inderdaad volkomen duidelijkheid hierover nodig. Als grondslag ook voor een vastbesloten en krachtige solidariteit met het Indonesische volk, met de PKI, alsook met de andere vervolgte democratische krachten en voor het bestrijden op krachtige wijze van de generaalskliek en haar imperialistische opdrachtgevers.

De communistische partijen van Nederland en Indonesië hebben in hun 45-jarige bestaan nauwe banden van solidariteit geschapen en elkaar wederzijds in hun strijd ondersteund. Dat gold voor de dagen, dat de PKI legaal haar activiteiten kon ontplooiën en voor de dagen, dat zij werd vervolgd en onderdrukt.

Op alle 1-mei meetings van de CPN hebben de sprekers deze solidariteit tot uitdrukking gebracht en scherp de kolonialisten in ons land veroordeeld, die triomfantelijk de misdaden van

hun geestverwanten in Indonesië vermelden. De strijd in Nederland is gericht tegen de imperialistische kringen, die dit neokolonialistische complot op touw hebben gezet en ervan dromen de indertijd door Indonesië nietig verklaarde leningen en herstelbetalingen op één of andere wijze toch nog te kunnen binnenhalen.

De CPN heeft in het verleden de PKI de verzekering gegeven van haar voortdurende onwankelbare steun aan de strijd voor onafhankelijkheid van het Indonesische volk. Elke steun en solidariteit zal ook nu door de CPN en de progressieve krachten worden verleend.

De rechtse machtsgreep in Indonesië zal het revolutionaire proces niet kunnen tegenhouden en niet in staat zijn het revolutionaire élan van het Indonesische volk te doven.

JOOP MORRIËN

Aan de lezers

Er is de afgelopen maanden achterstand ontstaan bij het verschijnen van „Politiek en Cultuur”, waardoor de abonnees de nummers later dan gewoonlijk het geval was in hun bezit kregen. Het vijfde nummer van deze jaargang heeft extra vertraging ondergaan als gevolg van de verkiezingsactiviteiten. Daardoor kan dit nummer pas begin juni verschijnen. We betreuren dit ten zeerste en streven er naar de achterstand zo snel mogelijk in te lopen.

*Redactie en administratie van
„Politiek en Cultuur”.*

De Sowjet-economie in het licht van het 23-ste CPSU-congres

Op het 23ste congres van de communistische partij van de Sowjet-Unie, dat van 29 maart tot 8 april in Moskou werd gehouden, zijn de richtlijnen voor het nieuwe Vijfjarenplan (1966—1970) aangenomen. Het congres gaf echter niet alleen de gelegenheid om zich een beeld te vormen van wat er in de komende tijd op economisch gebied zal worden nagestreefd. Ook bracht het gegevens over hetgeen zich in de afgelopen jaren op dit gebied heeft voltrokken.

Pas nu — hoewel Chroestsjow al in het najaar van 1964 werd afgezet — wordt langzamerhand de balans opgemaakt van het gebeurde in de periode, waarin hij als eerste secretaris en premier optrad. Volledig en duidelijk geschiedt dit nog niet; vermeden wordt man en paard te noemen. Veelal worden abstracte termen gehanteerd, waarbij een overvloedig gebruik waarneembaar is van scherp afgekeurde begrippen als „subjectivisme” en „voluntarisme”. Uiteraard vermag dit slechts een bescheiden benadering te geven. Het feit evenwel, dat gesproken wordt over het herstel van de leninistische principes op het Oktoberplenium (de in de Sowjet-Unie gebruikelijke term voor de zitting van het centraal comité van de CPSU die Chroestsjow uit de leiding verwijderde), toont wel dat er voordien een schending van deze principes plaats had.

Ofschoon deze vorm om in code te spreken onbevredigend is en weinig in overeenstemming met Lenins eis om de kritiek en zelfkritiek openlijk en ten overstaan van de massa te brengen, is toch een begin gemaakt met het opruimen van de schadelijke gevolgen van Chroestsjows revisionistische koers. Met name is dit het geval op economisch gebied; op het gebied van de verhoudingen binnen de internationale communistische beweging, waar de grootste schade is aangericht, is nog niet de voortgang gemaakt die vereist is om het vertrouwen te herstellen en de strijdkracht tegen het imperialisme te vergroten.

De negatieve gevolgen van de revisionistische politiek zijn op het gebied van de economie in cijfers uit te drukken. Er werden in de inleidende redevoeringen van Breznjew en Kosygin zowel als in de discussie op het 23ste congres talrijke gegevens aangevoerd.

Er had een daling plaats van het groeitempo van de productie. Als gevolg daarvan steeg het nationale inkomen in de periode van 1961—1965 slechts met gemiddeld 6 procent, terwijl de stijging per jaar van 1956—1960 gemiddeld 8,2 procent had bedragen. De stijging van de arbeidsproductiviteit, van 1956—1960 gemiddeld nog 6 procent, daalde in de laatste vijf jaar tot een gemiddelde van 4,6 procent.

Vooraf in de landbouw had het wanbeheer van de Chroestsjow-periode ernstige gevolgen. De totale stijging in het gehele

Zevenjarenplan bedroeg slechts 14 procent. In de laatste vijf jaar was de gemiddelde stijging 2,1 procent per jaar, nauwelijks meer dan de bevolkingstoename bedroeg! De toestanden op landbouwgebied leidden tot een daling van het ontwikkelings tempo van de lichte industrie en vooral van de voedingsmiddelenindustrie en de in het Zevenjarenplan vastgelegde stijging van het levenspeil van de bevolking werd niet verwezenlijkt.

Ofschoon op het gebied van de industrie het Zevenjarenplan in het algemeen vervuld werd, geschiedde dit niet bij enkele belangrijke takken ervan. De productie van een aantal chemische producten, van steenkool, van machines en van een reeks consumptiegoederen bleef ten achter bij de plannen. Er ontstonden wanverhoudingen in de ontwikkeling van verschillende takken van de zware industrie. Te bouwen fabrieken werden niet op tijd in gebruik genomen, in andere nieuw gebouwde bedrijven kon het geplande productieniveau niet worden bereikt.

De effectiviteit van het gebruik van de kapitaalgoederen en van de nieuwe investeringen daalde. Volgens cijfers, die door de econoom Notkin in de „Kommunist”, 1966 nr. 6, worden aangehaald, daalde deze van 1960 tot 1965 met 15 procent.

Terugziend op deze gang van zaken in het Zevenjarenplan spreekt Kosygin in zijn rapport bitter over „een willekeurige volutaristische houding ten aanzien van de behandeling van een reeks ingewikkelde economische problemen, waardoor de juiste verhouding tussen de verschillende takken van de nationale economie en binnen deze takken is geschaad. In sommige gevallen zijn economisch niet gefundeerde taken gesteld, die niet uitgevoerd konden worden . . . De partij heeft het subjectivisme bij de behandeling van economische vraagstukken veroordeeld, ze heeft het gekenmerkt als een dilettantisme ten aanzien van de gegevens van de wetenschap en de praktijk, dat vreemd is aan het leninisme. De besluiten van het Oktoberplenum en de daarop volgende zittingen van het centraal comité (maart en september 1965) hebben een einde gemaakt aan dergelijke „methodes” van leiding geven. Zij hebben de leninistische principes om op een wetenschappelijke wijze leiding te geven aan de socialistische opbouw hersteld en ontwikkeld”.

De gevolgen van de decentralisatie

Kosygin zet, als hij spreekt over het leidinggeven aan en de plannen van de nationale economie, het woord „methodes” tussen aanhalingstekens. Wat waren dat dan voor „methodes”, die in deze periode werden toegepast? Waarom worden deze niet-leninistisch genoemd?

Dit wordt duidelijk, als men zich herinnert hoe Lenin zich de planning in het socialisme voorstelde. Hij zei: „Alle plannen van de afzonderlijke productietakken moeten strikt gecoördineerd, met elkaar verbonden zijn en in hun totaal het een-eenheid vormende staatsplan vormen.”

In de Chroestsjow-periode echter werd deze strikte coördinatie opgegeven. De centrale leiding werd prijsgegeven en het beheer over de economie werd overgedragen aan een aantal op territoriale basis werkende organen, de zgn. sownarchozen. Deze decentralisatie heeft verhinderd, dat binnen een bepaalde bedrijfstak een specialisatie van de productie plaats had, ofschoon dit de belangrijkste schakel is om te komen tot verdere technische vooruitgang en tot ontwikkeling en vervolmaking van de productie. Dit gedecentraliseerde systeem van leiding geven was niet in overeenstemming met het hoge peil van de productiekrachten in de Sowjet-Unie en remde hun ontwikkeling.

In september 1965 werden de sownarchozen opgeheven en het beheer over de verschillende bedrijfstakken overgedragen aan ministeries. Dit herstel van de centrale leiding werd gecombineerd met een uitbreiding van de rechten van de bedrijven en de invoering van economische methoden om ze te leiden. Vanuit de bedrijven kunnen aldus meer initiatieven worden ontwikkeld. Er wordt in het nieuwe Vijfjarenplan rekening mee gehouden, dat de totale invoering van het nieuwe systeem van planning en leiding geven enige tijd zal vergen. Breznev noemde in zijn verslag de volledige invoering van dit nieuwe systeem een van de voornaamste taken van de komende jaren. Het ernstigste gevolg van de decentralisatie, die door Chroestsjow werd ingevoerd, was dat er een achterstand ontstond in de technische ontwikkeling. De ontdekkingen die door de mensen van de wetenschap werden gedaan, werden slechts met grote vertraging naar de industrie overgebracht. „De vertraging bij de toepassing van uitvindingen bedraagt soms jaren”, aldus Breznev, „en dit is nadelig zowel voor de nationale economie als voor de wetenschap zelf. Noemen wij slechts de onvoldoende toepassing van elektronische rekenmachines”. In dit verband signaleerde hij ook de onvoldoende invoering van volledige mechanisering en automatisering, waardoor het aandeel van de handenarbeid slechts langzaam afneemt. In de discussie sprak de minister voor de staalindustrie, Kasanets, over het achterblijven van deze bedrijfstak bij de automatisering en het gebruik van de modernste rekentechniek. In deze industrie worden vaak verouderde uitrustingen in bedrijf gelaten. De secretaris van de Moskouse partijorganisatie, Jegoritsjew, deelde mee, dat de modernisering van de Moskouse bedrijven kunstmatig belemmerd was en dat daardoor de bedrijven in de hoofdstad vaak technisch zijn achtergebleven. Een van de hoofdtaken van het nieuwe Vijfjarenplan is het snel invoeren van de laatste verworvenheden van wetenschap en techniek. Kosygin sprak in dit verband over de snelle technische heruitrusting van de gehele economie, van de modernisering van haar structuur en van de tijdige vervanging van een verouderde productiemethode door een nieuwere en meer geperfectioneerde. Deze snelle invoering van wetenschappelijke en technische vondsten is ook de beslissende factor bij de verhoging van de arbeidsproductiviteit, die voor deze periode gesteld wordt op gemiddeld 6 procent per jaar in de industrie.

In de afgelopen periode zijn er in de Sowjet-economie onevenwichtigheden en disproporties opgetreden, die een rem zijn geworden voor een harmonische ontwikkeling.

Een daarvan is het gebrek aan brandstoffen, vooral in het Europese deel van de Sowjet-Unie. Het blijkt een ernstige fout te zijn geweest, dat enige tijd de aandacht voor de steenkool-industrie verdween. Ofschoon de petroleum- en gaswinning ook in het nieuwe Vijfjarenplan snel ontwikkeld zullen worden, zal een nieuwe impuls gegeven worden aan de steenkool-industrie, die haar productie met 100 miljoen ton zal verhogen. Het plan is om door invoering van de nieuwste techniek deze productieverhoging te bereiken zonder het aantal arbeiders uit te breiden.

Ook de metallurgische industrie zal extra aandacht moeten hebben. De opvatting, die Chroestsjow indertijd verspreidde en volgens welke de behoeften aan metaal zouden dalen als gevolg van de toepassing van plastics, blijkt niet in overeenstemming te zijn met de werkelijkheid. Minister Kasanets sprak in dit verband over een subjectief tegenover elkaar stellen van de chemische- en de staalindustrie. „Deze bedrijfstakken mogen echter, zomin als andere, in tegenstelling tot elkaar gebracht worden. Zij moeten elkaar wederzijds aanvullen. De objectieve wetten verlangen, dat ze harmonisch en in overeenstemming met het doel de behoeften van de gehele economie te dekken, worden ontwikkeld”, zo verklaarde hij. Volgens zijn mededelingen aan het congres leidde de verslapping van de aandacht voor de ijzer- en staalindustrie ertoe, dat de plannen voor de investeringen en het in gebruik nemen van nieuwe productiecapaciteiten systematisch niet werden uitgevoerd. Wat de productie van gietijzer, staal, walsproducten en stalen buizen betreft werden de plancijfers van het Zevenjarenplan voor het in gebruik nemen van nieuwe productiecapaciteiten slechts vervuld voor 53 tot 82 procent.

Een derde industrietak, die als gevolg van verkeerde opvattingen verwaarloosd werd, is de auto-industrie. Men weet, dat Chroestsjow zich scherp keerde tegen de fabricage van personenauto's en van mening was dat met de oprichting van enkele taxibedrijven het vervoersprobleem te lijf kon worden gegaan. Thans blijkt, dat het gebrek aan auto's een groeiende lacune is in de Sowjet-economie. De industrie levert veel te weinig auto's. De productie zal in de loop van het Vijfjarenplan aanzienlijk worden uitgebreid, zowel door de modernisering van de bestaande bedrijven als door de oprichting van nieuwe fabrieken. Volgens het plan zal de productie van personenauto's stijgen van 201.000 tot 700 à 800.000 stuks per jaar.

Andere moeilijkheden zijn veroorzaakt door het op volkomen ongegronde redenen scherp tegenover elkaar stellen van de industrie van groep A (de productie van productiemiddelen) en groep B (de productie van verbruiksgoederen). Hierdoor zijn wanverhoudingen ontstaan en moeilijkheden verwerkt bij de uitvoering van het Zevenjarenplan. In het nieuwe Vijfjaren-

plan wordt er naar gestreefd de groeitempo's dichter bij elkaar te brengen. Terwijl in de afgelopen vijf jaar de productie in groep A steeg met 58 procent en in groep B met 36 procent, zal deze groei in de komende vijf jaar resp. 49—52 procent en 43—46 procent bedragen. De betrekkelijk geringe daling van het groeitempo in groep A zal volgens het plan voor een groot deel worden gecompenseerd door het zuiniger en economische gebruik van de productiemiddelen. Deze verschuiving betreft dus eerder een optrekken van het groeitempo van groep B dan een verlaging van het groeitempo van groep A.

Het rechtzetten van de onevenwichtigheden in de Sowjet-economie zal, tezamen met de behoeften voor de uitbreiding van industrie en landbouw en van de versnelde ontwikkeling van bedrijfstakken als bv. de chemische industrie, grote investeringen vereisen. Deze worden gepland op 310 miljard roebel in de komende vijf jaar, ofwel de helft hoger dan in de afgelopen vijf jaar. Daarbij zullen de investeringen in de landbouw zelfs worden verdubbeld.

De landbouw

De achterstand die in de landbouw is ontstaan, heeft op het congres veel aandacht gekregen. Dit is het gebied van de economie, waar de revisionistische politiek van Chroestsjow wel de ernstigste gevolgen had. Vooral hier werd door de elkaar opvolgende reorganisaties van economische, bestuurs- en partijorganen een geweldige verwarring gesticht. Zelfs is er ten tijde van Chroestsjow mee begonnen om de communistische partij eigenlijk in tweeën te delen; er zou in elk gebied een splitsing komen in een afdeling van hen, die in de landbouw werkten, en een afdeling van de in de industrie werkenden. Door Chroestsjows optreden werd het bondgenootschap van arbeiders en kolchosboeren bedreigd en zowel de levensomstandigheden van de industrie-arbeiders, alsook die van de werkers op het platteland werden ernstig geschaad.

Bij de beoordeling van de in de landbouw ontstane toestand wees Breznjew in zijn verslag op het niet in acht nemen van de economische ontwikkelingswetten, het niet met elkaar in overeenstemming zijn van de persoonlijke materiële belangen met die van de maatschappij, de gelijkvormige, cliché-achtige voorschriften van bovenaf, de onderschatting van de wetenschap en van de praktische ervaring der boeren en de foutieve vaststelling van de prijzen van de producten.

Zowel in de verslagen van Breznjew en Kosygin als in de discussie werden daarvan vele voorbeelden aangevoerd.

Zo werd er op gewezen, dat het gebruik van tractoren en andere landbouwmachines minder intensief is geworden, als gevolg van de grote fluctuatie onder het gekwalificeerde personeel. Het repareren kost grote moeilijkheden en wordt belemmerd door een gebrek aan reserve-onderdelen.

De trek van werkers op het platteland naar de steden is in de hand gewerkt door de achterstand en de ten achterstelling op velerlei gebied. Zo waren nog onlangs de prijzen van industri-

ële consumptiegoederen op het platteland hoger dan in de stad. De woningbouw op het platteland werd verwaarloosd. De voorziening met electriciteit is nog gebrekkig. Op cultureel gebied werd de toestand door de minister van cultuur, mevr. Foertsewa, aldus geschetst: „Wij klagen er soms over dat de jeugd naar de stad wil trekken. Dit streven wordt echter vaak hierdoor verklaard, dat de culturele behoeften van de plattelandsbevolking nog steeds niet voldoende bevredigd worden”.

Terzelfder tijd bleven de inkomsten van de plattelandsbevolking achter bij die van de stedelijke bevolking. In vele gebieden blijkt er volgens het reeds geciteerde artikel van Notkin in de „Kommunist” vrijwel een productenhuishouding te hebben bestaan, waarbij geldinkomsten en geldgebruik bijna geen rol speelden. Onder deze omstandigheden bestonden er uiteraard weinig prikkels om de landbouwproductie te verhogen. Daarbij komt dat er in de Chroestsjow-periode een zich herhaaldelijk wijzigend bedilsysteem van kracht was, dat tot de vreemdste maatregelen dwong. De secretaris van de communistische partij van Kazakstan, Koenajew, vertelde bv. dat volkomen ongegrond opdracht werd gegeven miljoenen hectares te beplanten met erwten en bonen, wat ten koste ging van de graanproductie. De minister van landbouw, Matskewitsj, en de voorzitter van de landbouwacademie, Lobanow, wezen eveneens op de schade die was aangericht door het op ondeskundige wijze ingrijpen in de landbouwtechnologie. Lobanow wees hen terecht, die de slechte oogsten alleen wilden verklaren uit het slechte weer en het gebrek aan kunstmest. „Zoals bekend, kunnen door het toepassen van een geheel van agrotechnische maatregelen bij een juiste vruchtwisseling zelfs bij een betrekkelijk geringe verstrekking van kunstmest toch aanzienlijke hogere opbrengsten per hectare worden bereikt dan tegenwoordig het geval is”, zo zei deze geleerde. Ook wees hij erop, dat in de afgelopen jaren de kwaliteit van het graan, in het bijzonder van tarwe, slechter is geworden. Om deze te verbeteren moet een betere technische verzorging van de gewassen worden bereikt.

Matskewitsj wees er nog op, dat de fouten in de leiding aan de industrie en met name de omschakeling op het systeem der sownarchozen negatieve invloed hebben gehad op de landbouw. „Nog niet zo lang geleden”, zo zei hij, „toen de leiding van de industrie over het gehele land versnipperd was, werd er niet voldoende vooruitgang geboekt bij het verbeteren van landbouwmachines en -werktuigen en van chemische preparaten. Vele nieuwe machines bleken de gegarandeerde werkperiodes niet te kunnen doorstaan. De kolchozen en sowchozen werden onvoldoende bevoorrad met reserve-onderdelen.”

In het nieuwe Vijfjarenplan zijn vele maatregelen neergelegd om de landbouw te bevorderen. De investeringen worden verdubbeld; vooral zal gestreefd worden naar de verhoging van de opbrengst per hectare. Het plan stelt tot taak om de gemiddelde jaarlijkse productie op te voeren tot 25 procent boven het gemiddelde van de afgelopen vijf jaar. De graanpro-

ductie zal gemiddeld 30 procent hoger moeten worden. Het is voor het bereiken van dergelijke resultaten nodig, dat de landbouwmethoden worden verbeterd. Nadrukkelijk waarschuwde Kosygin, dat dit niet op een stereotype wijze mag gebeuren. Dit is met het oog op de grote verschillen tussen de diverse gebieden zeer schadelijk gebleken. De landbouwkundigen, de specialisten en de praktici in de sowchozen en kolchozen moeten daarbij het laatste woord hebben.

Ten einde de verschillen met de stad te verminderen, zullen de inkomsten van de kolchosboeren meer verhoogd worden dan die der industrie-arbeiders. Ook ligt het in het plan om de kolchosboeren een in geld uit te betalen gewaarborgd maandinkomen te geven. Deze maatregel zal per 1 juli a.s. van kracht worden. Andere maatregelen zijn, dat de ouderdomsvoorziening ook voor het platteland van kracht wordt en dat door de verhoging van de aankooprijzen van landbouwproducten de inkomsten op het platteland zullen stijgen. Door een uitbreiding van de woningbouw, meer aandacht voor de culturele behoeften, verstrekking van meer electriciteit en andere maatregelen, zal er naar worden gestreefd het levenspeil van de plattelandsbevolking verder te verhogen. Verwacht wordt, dat dit alles tezamen zal leiden tot de uitbreiding van de warenomzet tussen stad en platteland en een verhoogde stimulans voor de kolchosboeren zal zijn om de productie uit te breiden.

Realisme

Bij de behandeling van het nieuwe Vijfjarenplan op het 23ste congres werd de nadruk gelegd op het realistische karakter van de plancijfers. Terzelfder tijd onderstreepte dat de irrealistische aard van vele in de Chroestsjow-periode gewekte verwachtingen.

In feite is het program van de CPSU, dat op het 22ste congres werd aangenomen, op economisch gebied op een aantal punten gewijzigd. Dit werd weliswaar niet met nadruk naar voren gebracht, maar het werd in één zin in het betoog van Kosygin vermeld. De Sowjet-premier zei namelijk: „... zekere taken die in het nieuwe Vijfjarenplan voor 1970 zijn gesteld, zijn in enkele bedrijfstakken wat lager dan die welke voorheen werden vermeld”. Met name is dit het geval inzake de taken voor de ontwikkeling van de landbouw, de chemische industrie en de aardgaswinning.

In het CPSU-program werd gesproken over de overgang tot de 35-urige werkweek in de periode tot 1970. Deze ongemotiveerd en irrealistisch bevonden aankondiging is nu vervangen door het plan om over te gaan tot een vijfdaagse werkweek, bij handhaving van de werktijd van 41 uur. Dit zal een verbetering zijn, zowel voor de arbeiders als voor de economie in zijn geheel. In een aantal bedrijven, waar dit systeem al zekere tijd als proefneming wordt toegepast, blijkt de productie te zijn gestegen en de productiekosten te zijn gedaald.

Ook ten aanzien van de doelstellingen van het nieuwe Vijfjarenplan, nl. een verhoging van de industriële productie met

60 procent, van de landbouwproductie met 90 procent en het reële inkomen van de werkers met 30 procent, werd onderstreept dat het hierbij gaat om zeer wel te verwezenlijken taken. Als de reserves die in de Sowjet-economie verscholen liggen, worden benut, zal volgens de voorzitter van de staatsplancommissie, Bajbakow, het nationale inkomen zelfs sneller kunnen groeien dan nu voorzien wordt.

Voor het behalen en overtreffen van de doelstellingen van het Vijfjarenplan is het echter vooral van belang, dat op ieder niveau zowel initiatief als discipline worden getoond. Hier is namelijk veel aan gaan mankeren, als gevolg van de remmende en demoraliserende uitwerking van de revisionistische koers op economisch gebied. Hoe demoraliserend dit was, blijkt wel uit de woorden van Tolstikow, de secretaris van de Leningradse partij-organisatie. Deze meende de ommekeer van oktober 1964 niet beter te kunnen karakteriseren dan met een citaat van Lenin te zeggen, dat de partij toen ging werken „zonder blinde verwarring, domheid en nutteloze drukdoenerij, zonder pogingen van afzonderlijke leiders' om van alles tegelijk aan te pakken en niets tot een goed einde te brengen”. Zo stond het dus blijkbaar vóór oktober 1964.

Deze revisionistische koers heeft allerlei illusies doen ontstaan bij de vijanden van het socialisme. De moeilijkheden, die er door werden opgeworpen, werden met wellust vergeleken en op één lijn gesteld met de problemen die in de kapitalistische economie aan de orde zijn. Er is zelfs een hele theorie ontworpen om het voor te stellen, alsof socialisme en kapitalisme naar elkaar zouden toegroeien en uiteindelijk in één soort „industriële maatschappij” zouden samenvloeien. Deze zgn. convergentie-theorie heeft grote publiciteit verkregen in de kapitalistische landen en wordt op allerlei manieren verbreid. Doch deze theorie kon slechts veld winnen, doordat er op economisch gebied revisionistische fouten werden gemaakt. Thans wordt er naar gestreefd deze te overwinnen. De algemeen secretaris van de CPSU, Breznjew, verklaarde aan het slot van zijn uiteenzettingen over de economische taken, dat de partij „alles verwerpt wat niet de proef op de som, die het leven stelt, kan doorstaan en dat een hindernis wordt op de weg voorwaarts”.

Inderdaad wordt dit thans gedaan op economisch gebied. En hoe groot zullen de successen niet kunnen zijn, als de Sowjet-Gulliver de touwen, waarmee de revisionistische dwergen hem vastbonden, geheel doorbreekt en krachtig de leden strekt! Als dan ook op andere gebieden zelfcritisch de gemaakte fouten worden rechtgezet en een einde wordt gemaakt aan de schadelijke nawerking van de revisionistische methoden, zal dit ongetwijfeld in de gehele wereld een bezielende uitwerking hebben.

G. POTHOVEN
W. SWART

Karl Marx en de pers

De communistische beweging besteedt steeds veel aandacht aan haar pers. Kranten en tijdschriften spelen een grote rol in haar revolutionaire strijd. Op een strijdbare wijze belicht de communistische pers de feiten en gebeurtenissen; zij tracht inzicht te geven in de ingewikkelde verschijnselen en levert aldus haar bijdrage tot het verhogen van het klassebewustzijn.

De strijd voor het uitgeven en redigeren van een communistische pers is reeds in Marx' dagen van groot belang geweest. Marx heeft daaraan veel werkkraft besteed. Aan zijn activiteiten op het gebied van de pers en de journalistiek wijdde Allen Hutt een uitgebreid artikel in het Britse maandblad „Marxism Today” (mei 1966), dat we hieronder in ietwat verkorte vorm afdrukken.

In zijn toespraak bij de begrafenis van Karl Marx legde Friedrich Engels bij de beschrijving van het leven en het wetenschappelijke werk van zijn vriend er de nadruk op, dat deze voor alles een revolutionair was. Zijn werkelijke levensroeping was mee te werken aan de val van de kapitalistische maatschappij en de bevrijding van het moderne proletariaat. „De strijd was zijn element”, zo zei Engels, „en hij heeft gestreden met een hartstocht, een taatheid en een succes als weinigen”. Als belangrijkste episoden in deze strijd kenmerkte Engels het werk aan de „*Rheinische Zeitung*”, 1842—1843, de Parijse „*Vorwärts*”, 1844, de „*Brüsseler Deutsche Zeitung*”, 1847, de „*Neue Rheinische Zeitung*”, 1848—1849, en de „*New York Tribune*”, 1852—1861. Aldus werd terecht grote betekenis toegekend aan Marx' werk in persorganen, aan zijn optreden als journalist en redacteur.

In het toenmalige versplinterde en economisch onontwikkelde Duitsland kwam de radicaal georiënteerde burgerij in het Rijnland in beweging. Zij streefde naar vooruitgang op technisch en economisch gebied en ijverde tegen de beperkingen, die uitgingen van het Pruisische jonkerdom en van de reactionaire krachten in het Rijnland zelf. Om daartoe bij te dragen werd in de loop van 1841 besloten tot de oprichting van een krant. Met ingang van 1842 verscheen de „*Rheinische Zeitung*”, die zichzelf een krant „voor politiek, handel en industrie” noemde en optrad voor economische vernieuwing, o.a. door de aanleg van spoorlijnen, voor constitutionele hervormingen en nationale vereniging. Om medewerkers en correspondenten te verkrijgen richtte de redactie zich tot de jonge filosofische kringen, die naar wijzigingen in Duitsland streefden. Aldus kwam ze ook in aanraking met de jonge Karl Marx, die pas de doctorstitel had behaald en reeds een naam had verworven door zijn scherpe pen.

Voor de „*Rheinische Zeitung*” schreef Marx een reeks artikelen over de persvrijheid, in verband met de pas gewijzigde cen-

suurinstructies. Marx gaf een vernietigend oordeel over deze instructies. Hij wees de willekeur van de censor geheel af en eiste een vrije pers als „het steeds geopende oog van de grootheid van het volk”. Deze artikelen waren opgezet als een gedetailleerde bespreking van de debatten, die in het Rijnlandse provinciale parlement waren gevoerd over de persvrijheid. Een der sprekers had in de loop van het debat gezegd, dat de persvrijheid een deel moest zijn van algemene vrijheid van handel. Marx antwoordde hierop: „Is een pers die zichzelf tot een handelsproduct verlaagt, vrij? Een schrijver moet zeker geld verdienen om te leven en te schrijven, maar moet niet leven en schrijven om geld te verdienen . . . De eerste vrijheid van de pers moet zijn, dat ze bevrijd wordt van de handel. De schrijver, die de pers degradeert tot alleen maar een middel om materieel voordeel te behalen, verdient als bestraffing voor deze innerlijke slavernij de slavernij van buiten af die censuur heet — of misschien is zijn bestaan zelf al een bestraffing”. Deze woorden hebben na 124 jaar nog niets van hun toepasselijkheid verloren!

De uitgesproken meningen van de „*Rheinische Zeitung*” wekten spoedig de ergernis van de censuur op. Dit werd er niet beter op gemaakt door de Jonghegeliaanse filosofen, die hun artikelen op provocerende wijze lardeerden met de wildste frases en daarmee het gevaar van een verbod opriepen.

Marx had zowel betrekkingen met de redactie als met deze kring van filosofen, die in Berlijn zetelde. Daarom consulteerde een redactielid, Dagobert Oppenheim, hem eens over een dergelijk artikel, dat een verwoede scheldkanonnade tegen de constitutionele monarchie bevatte. Marx waarschuwde, dat zo'n artikel alleen maar kon leiden tot verscherpte censuur en een mogelijk verbod. Hij maakte in zijn antwoord de opmerking dat „algemene theoretische discussies meer geschikt zijn voor zuiver wetenschappelijke bladen dan voor kranten. De juiste theorie moet duidelijk gemaakt en uiteengezet worden in concrete omstandigheden, waarbij ze op haar waarde wordt getest tegenover de bestaande toepassingen”.

Marx als hoofdredacteur

Weldra werd hem gevraagd de hoofdredactie van het blad op zich te nemen. In het midden van oktober 1842 begon Marx met deze werkzaamheden. Hij was net 24 jaar. Het schijnt toen de tijd te zijn geweest van jonge hoofdredacteurs. Pas tevoren was de 23-jarige Delane benoemd tot hoofdredacteur van „*The Times*”, toen de grootste krant ter wereld.

In zijn beleid als hoofdredacteur ging Marx er van uit, dat een blad niet geleid wordt door haar medewerkers, maar dat de medewerkers geleid moeten worden door het blad. Hij bracht deze opvatting onmiddellijk in de praktijk en dit leidde snel tot conflicten met de kring van Jonghegelianen. In een brief over zo'n conflict schrijft Marx: „Ik eiste dat ze minder redeneringen, snoevende frases, zelfvoldaanheid en ijdelheid zouden laten zien en een beter onderzoek van concrete omstandig-

heden en meer feitenkennis. Ik verklaarde het binnensmokkelen van communistische en socialistische dogma's (d.w.z. van een nieuwe wereldbeschouwing) in toevallige toneelcritieken als ongepast, zelfs als immoreel te beschouwen en een heel andere, grondiger bespreking van het communisme nodig te oordelen . . . Verder verlangde ik van hen, dat ze de religie eerder zouden bestrijden door middel van de critiek op de politieke verhoudingen dan dat ze critiek leveren op de politieke verhoudingen in en door de critiek op de religie. Zo'n handelwijze is meer in overeenstemming met de aard van een krant en de noodzaak om ons publiek op te voeden". Het filosofengroepje was vreselijk kwaad en eiste, dat de krant tot het uiterste zou gaan bij het afdrukken van hun ontboezemingen en zich eventueel daarvoor zou laten verbieden. Te vermelden is nog, dat een reeks van deze figuren later van ultra-links naar ultra-rechts gingen en dat een van hen zelfs de hoofdredacteur werd van de officiële „*Preussischer Staats-Anzeiger*".

Onder Marx en zonder de wildste uitlatingen van het Berlijnse groepje ging het blad goed vooruit. Het aantal abonnees was van de oprichting tot Marx hoofdredacteur werd, langzaam gestegen van 841 tot 885. Daarna ging het omhoog tot 3200 in januari 1843.

Weliswaar gaf Marx geen plaatsruimte aan het geschreeuw van wat hij in zijn correspondentie aanduidde als „windbuielen", maar hij was niet bang voor het brengen van onthullingen, die de autoriteiten schokten. Zo slaagde de „*Rheinische Zeitung*" er in om, vóór de officiële publicatie, het publiek op de hoogte te stellen van de nieuwe Wet op huwelijk en echtscheiding en het reactionaire karakter daarvan. Belangrijker nog waren de onthullingen die het blad bracht over de ellende onder de wijnbouwers in het Moezelgebied en over de wrede wijze, waarop de wetten tegen houtdiefstal werden toegepast.

Meer dan iets anders lieten de Moezel-affaire en het hanteren van de wetten tegen houtdiefstal Marx, de radicale journalist, beseffen hoe de fundamentele feiten van het economische leven lagen. Ze deden hem de weg naar socialisme en communisme des te vastbeslotener inslaan. Hij heeft de betekenis hiervan zelf uiteengezet in het voorwoord van zijn boek „*Zur Kritik der politischen Ökonomie*" (1859) en ook Engels onderstreepte dit in een brief die hij even voor zijn dood verstuurde: „Het was Marx' studie van de wetten betreffende de houtdiefstal en zijn onderzoek naar de toestand van de boeren aan de Moezel, die zijn aandacht van alleen maar politiek naar de economische omstandigheden deden gaan en hem aldus naar het socialisme brachten".

Als hoofdredacteur van de „*Rheinische Zeitung*" stond Marx in een voortdurend gevecht met de Pruisische censuur. Ofschoon een tijd lang zelfs een dubbele censuur van kracht was, werd het de reactie eindelijk toch te veel en het blad werd tot opheffing gedwongen.

Voor Marx zelf schijnt het een opluchting geweest te zijn. „De regering heeft me mijn vrijheid teruggegeven", schreef hij op 25

januari 1843 aan Arnold Ruge. „De atmosfeer werd te drukkend voor me. Het is een slechte zaak als je in slavernij moet werken en moet vechten met speldeprikken in plaats van met het zwaard.”

Dit eerste optreden van Marx op journalistiek gebied is van buitengewone betekenis geweest voor zijn ontwikkeling. Dit wordt zowel door niet-marxisten als door marxisten onderstreept.

Prof. E. H. Carr heeft er in zijn werk „*Karl Marx, A study in fanaticism*” (blz. 18, 20—21) op gewezen, dat Marx' artikelen in de „*Rheinische Zeitung*” een buitengewone indruk maakten op de toenmalige Duitse lezers, „die gewend waren aan een bangelijke en inschikkelijke journalistiek”. Marx noemt hij „de eerste opmerkelijke Duitse journalist”. Door zijn werk aan deze krant, aldus Carr, „verkreeg Marx ervaring en zelfvertrouwen en won hij het respect van zijn tegenstanders. Hij overtuigde de wereld van zijn briljante intellectuele gaven en zijn volledige persoonlijke onbaatzuchtigheid”.

De marxistische visie op deze periode in Marx' leven wordt duidelijk geformuleerd door prof. R. Pascal. „Als medewerker en redacteur kwam Marx ertoe de reële omstandigheden van de mens en de actuele functies van de staat waar te nemen; hij verliet het kringetje der filosofen en trad het maatschappelijke leven binnen . . . Zo werd de grondslag gelegd voor een nieuwe wereldbeschouwing, een wereldbeschouwing die zich niet alleen bezig hield met „het op een nieuwe wijze verklaren van de wereld”, maar zich richtte op het veranderen ervan” („*Karl Marx, His apprenticeship to politics*”, 1962, blz. 30).

Het revolutiejaar 1848

In de jaren, die volgden op de ondergang van de „*Rheinische Zeitung*”, werden de revolutionaire wetenschappelijke socialistische opvattingen definitief gevormd.

Naast intensieve economische en politieke studies zette Marx ook het journalistieke werk voort. Artikelen van zijn hand verschenen zowel in de „*Deutsch-Französische Jahrbücher*” (1844), als in het blad der Duitse emigranten in Parijs, „*Vorwärts*” en later in de „*Brüsseler Deutsche Zeitung*”. Brussel werd ook het centrum van de Communistenbond, waarvoor Marx het beroemde *Communistisch Manifest* schreef. Dit werk, dat de bekroning is van deze periode, bevatte de eerste volledige formulering van de marxistische stellingen. Het werd gepubliceerd juist op het moment, dat een grote golf van revoluties over Europa sloeg.

In dit revolutiejaar 1848 ging Marx, na jaren van ballingschap in Frankrijk en België, weer terug naar Duitsland. In de lente was hij weer in Keulen, waar de revolutionaire democraten — beïnvloed door de nog levende herinneringen aan de „*Rheinische Zeitung*” — er naar streefden een herleving van het blad tot stand te brengen. Marx en zijn vrienden namen de leiding hiervan in handen en reisden rusteloos rond om de nodige gelden bijeen te brengen. Dat ging niet gemakkelijk.

Engels, die naar zijn geboortestad Barmen trok, plaatste 14 aandelen, maar zoals hij aan Marx schreef, „er is niets te halen uit mijn oude heer”. Hij beschouwt de „*Kölnische Zeitung*” (een ultra-rechtse katholieke krant) als het laatste woord van opstandigheid en zou ons liever een duizend kogels doen toekomen dan duizend thalers om ons te helpen”. Toch gelukte het om voldoende geld bijeen te brengen en op 1 juni 1848 verscheen het eerste nummer van de „*Neue Rheinische Zeitung*”, die als ondertitel droeg „*Orgaan van de democratie*”. Dit was op zichzelf al een program. Het was Marx' lijn in de revolutie om de revolutionaire democratie te ondersteunen, terwijl tegelijkertijd de deelname en de leidende rol van de arbeidersklasse moest worden ontwikkeld, teneinde, zoals het Communistisch Manifest het zei: „het eigendomsvraagstuk, als de grondslag der beweging, op de voorgrond te plaatsen”. Het aantal abonnees van de „*Neue Rheinische Zeitung*” steeg snel tot 6000 en dit was, voor die dagen, een teken van groot succes. Dit kwam ook, omdat het blad de feiten liet spreken en zijn lezers een inzicht trachtte te geven in de loop der ontwikkeling.

Dit nam niet weg, dat de krant met kracht klappen uitdeelde, zowel tegen de feodale reactie, als tegen de aarzelende en weifelende bourgeoisie, die vreesde voor de gevolgen van de omverwerping van de feodale heerschappij. Deze houding had ten gevolge, dat een aantal aandeelhouders hun geld terugtrokken. Zo ontstonden er, ofschoon het aantal abonnees binnen en buiten Duitsland toenam, toch grote financiële problemen. Er moest van drukker worden veranderd en Marx maakte tweemaal grote reizen door Duitsland om geld bij elkaar te halen. Ook een erfenis die hij zelf ontving en de overblijfselen van het kleine fortuin van zijn vrouw werden voor de krant benut.

Het blad had trouwens niet alleen financiële problemen. In het nummer van 17 augustus 1848 werd meegedeeld, dat „onze zeters gisteren de Duitse eenheid zo overvloedig vierden, dat de krant niet kon verschijnen”. Op As-woensdag 1849 verscheen de krant met slechts twee pagina's, waarin de mededeling, dat het carnaval in Keulen „het de meeste van onze zeters onmogelijk heeft gemaakt om de zetterij te bereiken. We zijn daarom verplicht in beperkte omvang te verschijnen”.

Voor de journalistiek van die dagen was de „*Neue Rheinische Zeitung*” opmerkelijk ondernemend. Bij bijzondere gebeurtenissen werden twee edities gedrukt en extra-edities uitgegeven. Er werd veel aandacht besteed aan de vraagstukken van de buitenlandse politiek en de nationale bevrijdingsbeweging van de Hongaren, de Tsjechen, de Polen en de Ieren kregen ruime belangstelling. Ook de ontwikkeling van wetenschap en techniek werd regelmatig belicht. De krant bevatte enkele snel populaire satirische rubrieken en toen de revolutionaire dichter Freiligrath in de redactie opgenomen werd, kwamen gedichten de rol vervullen, die later door de politieke prenten gespeeld werd.

Op felle wijze reageerde de „*Neue Rheinische*”, toen in novem-

ber 1848 de koning van Pruisen de regering ontsloeg en het parlement ontbond. Onder de titel van de krant verscheen iedere dag in grote letters de leuze: „Keine Steuern Mehr!!!“ (Geen belastingen meer — met drie uitroepetekens). Daarna nam het politieke optreden tegen de krant scherpere vormen aan. De post werd onderzocht, de staf bedreigd. Tweemaal werd de redactie voor het gerecht gedaagd. In beide gevallen sprak een jury haar vrij, onder groot enthousiasme van het publiek. Marx zette bij deze gelegenheid de verplichtingen van de revolutionaire pers uiteen. In de eerste plaats is het de duidelijke plicht van de pers om te strijden voor de vertrapten en vernederden. Maar het is niet voldoende deze strijd op een alleen maar algemene manier te voeren. „De pers moet zich ook richten tegen die en die politie-agent, tegen die en die officier van justitie, tegen die en die plaatselijke grootheid . . . Het is de plicht van de pers om alle grondslagen van het huidige politieke stelsel te ondermijnen.”

Het lot van de „*Neue Rheinische*” was echter al bezegeld. De situatie verscherpte zich met de dag. Marx en de andere leiders van de Communistenbond lieten de Bond openlijk als revolutionaire partij van de arbeidersklasse optreden. In de krant werd steeds meer ruimte besteed aan de problemen van de arbeidersklasse. In april 1849 werd in een lange serie artikelen het werk afgedrukt, dat wij nu kennen als de brochure „*Loonarbeid en kapitaal*”. In mei 1849 vlamden nog opstanden op tegen de opdringende contrarevolutie. Deze werden neergeslagen en op 16 mei werd een deportatie-order tegen Marx uitgevaardigd. Op 19 mei verscheen de „*Neue Rheinische Zeitung*” voor de laatste maal.

Dit laatste nummer, nr. 301, verscheen in rood gedrukt. Op de voorpagina stond een afscheidsgedicht van Freiligrath en een artikel „Aan de arbeiders van Keulen”. Dezen wordt dank gebracht voor de steun, die ze het blad hebben gegeven en de redactie verzekert hun, dat hun laatste woord steeds en overal zal zijn „de bevrijding van de arbeidersklasse”.

Er was grote vraag naar dit laatste nummer. Volgens berichten uit die tijd zouden er 20.000 van zijn gedrukt en enkele dagen later werd er al een thaler voor betaald, een bedrag waarmee men twee maanden abonnee had kunnen zijn. Vaak werd dit nummer ingelijst aan de muur gehangen.

Zo eindigde een belangrijke episode. Meer dan dertig jaar later zei Engels tot de leiders van de Duitse sociaal-democratie, dat ze kranten moesten maken volgens het model van de „*Neue Rheinische*”, „door de minachting en spot, waarmee we onze tegenstanders bejegenden, verkregen we 6000 abonnees”, schreef hij.

Correspondent van de „New York Tribune”

Marx was nog pas 31 jaar, toen hij en zijn gezin naar Londen reisden. Hij was hoofdredacteur geweest van twee kranten. Hij zou zo'n post niet meer bezetten, maar tien jaar lang trad hij op als Londense correspondent van de „*New York Tribune*”, van 1851 tot 1862, toen het blad in verband met de Ameri-

kaanse burgeroorlog zijn Europese correspondenten niet kon handhaven.

De „*New York Tribune*”, die omstreeks 1840 was opgericht door Horace Greeley, een drukker en een vooruitstrevend politicus (later ondersteunde hij Abraham Lincoln), was niet alleen het belangrijkste dagblad in de Verenigde Staten, maar was dit met zijn 200.000 lezers in de gehele Engels-sprekende wereld. Het blad bracht in opmaak en journalistieke verzorging vernieuwingen — Greeley paste als eerste de interviewvorm toe — en bestreed de sensatiezucht en platvloersheid van het concurrerende blad, de „*New York Herald*”. De „*Tribune*” was tegen de slavernij en stond sympathiek tegen de in die jaren welig tierende utopisch-socialistische ideeën en plannen. Marx werd als correspondent bij de „*Tribune*” betrokken, omdat het de redactie nuttig leek met het oog op de stroom van Duitse immigranten na de overwinning van de contrarevolutie in Duitsland, een artikelen-serie te plaatsen over de ontwikkelingen die in Duitsland hadden plaats gehad. Marx kende toen nog slechts oppervlakkig Engels en de artikelen die met zijn naam ondertekend waren, werden in werkelijkheid door Engels geschreven, zoals in 1913 bij de publicatie van brieven van Marx en Engels bleek. Engels' artikelen — later vaak herdrukt onder de titel „*Revolutie en contra-revolutie in Duitsland*” — trokken grote aandacht. De redactiechef van de „*Tribune*” schreef Marx, dat „ze met graagte worden gelezen door vele mensen en op brede schaal worden overgenomen”.

Nadien werd Marx een regelmatig correspondent en hij behandelde een wijde scala van onderwerpen. Het salaris — vijf dollar per artikel — was van groot belang voor de familie Marx, die als bannelingen in armoedige omstandigheden leefden. Marx' dochter Eleanor vertelde later hoe de kinderen rond hun vader speelden, terwijl deze bezig was met zijn artikelen voor de „*Tribune*”: „de kinderen zetten stoelen achter hem, die een koets moesten voorstellen en hij werd als paard ingespannen en tot draven aangespoord, terwijl hij schrijvend aan tafel zat”.

Van januari 1853 af schreef Marx zelf in het Engels en zijn artikelen kregen een belangrijke plaats in het blad. „De heer Marx”, zo werd in een noot van de redactie bij een van zijn artikelen gezegd, „heeft inderdaad eigen opvattingen en met sommige daarvan zijn we het in het geheel niet eens, maar zij die zijn brieven niet lezen, missen een van de meest instructieve bronnen om geïnformeerd te zijn over de grote vraagstukken van de Europese politiek”. Marx volgde voor deze artikelen de Britse politiek op de voet, behandelde de gebeurtenissen in India en in China en hield zich uitvoerig met de Krim-oorlog bezig. Toen de schrijfster van „*De negerhut van Oom Tom*”, Harriet Beecher Stowe, naar Londen kwam en de hertogin van Sutherland een vrouwenvergadering, waar zij sprak, presideerde, herinnerde Marx aan het optreden van de Sutherlands in Schotland. Daar waren duizenden boeren van de grond verdreven om jachtterrein te krijgen en Marx gelselde hen die hun pachters als blanke slaven behandelden, ter-

wijl ze al tranen stortend de bevrijding van de zwarte slaven in het buitenland ondersteunden.

De „*Tribune*” vond de artikelen van Marx zo nuttig, dat de redactie — tot Marx’ woede — zijn ondertekening wegliet en zijn stukken, aangepast bij de smaak van de redactie, als hoofd-artikelen benutte. Daarnaast waren er natuurlijk de gebruikelijke ruzies tussen redactie en correspondent. De redactie vroeg Marx om de artikelen korter te maken of een serie sneller te beëindigen en Marx klaagde over deze eisen.

In dezelfde periode schreef Marx ook artikelen voor de „*Free Press*”, en de „*Peoples Paper*”, het blad dat geleid werd door Ernest Jones, de enige Chartistische leider die een tijd lang de marxistische posities naderde. Verder trad Marx in 1861 en 1862 op als correspondent voor het Weense blad „*Die Presse*”, waarin hij vooral schreef over de Amerikaanse burgeroorlog.

Na 1862 deed Marx geen journalistiek werk meer. Hij concentreerde zich op zijn economische studies en op het grote werk van de oprichting en leiding van de *Eerste Internationale*. In zijn politieke geschriften treedt evenwel aan de dag, dat zijn journalistieke pen niets van zijn kracht had verloren. Om de uitdrukking van professor Carr te gebruiken, kan worden gezegd, dat deze werken „tot kunst verheven journalistiek” zijn.

De sociale betekenis van de pers bleef zijn gedachten bezig houden. In een brief aan zijn vriend Kugelmann (uit het jaar 1871) komt de volgende uitspraak voor: „Tot nu toe is men van mening, dat de groei van de christelijke mythen tijdens het Romeinse keizerrijk alleen mogelijk was, omdat de drukkunst nog niet was uitgevonden. Maar precies het tegenovergestelde is het geval. De dagelijks verschijnende pers en de telegraaf, die de berichten in een oogwenk over de gehele aarde verspreidt, fabriceren meer mythes (en de burgerij gelooft ze en dikt ze aan) op één dag dan voorheen in een eeuw kon worden gedaan”. In onze dagen van radio en televisie heeft deze gedachte nog meer gelding.

Marx was een groot journalist, omdat hij een overtuigd communist en een wetenschapsman van de sociale verandering en van de sociale revolutie was. En hij werd een overtuigd communist en een wetenschappelijk denkend revolutionair door zijn werk als journalist.

Hoe Marx als journalist te werk ging, is duidelijk omschreven door zijn schoonzoon Paul Lafargue: „Hij zag niet alleen de verschijnselen aan de oppervlakte, maar drong tot in de diepte door . . . Hij gaf nooit feiten of cijfers, die hij niet met de beste autoriteiten kon staven. Op dit gebied stelde hij zich niet tevreden met bronnen uit de tweede hand, maar ging altijd naar de bron, hoeveel moeite dit ook met zich mee kon brengen”.

Dit is en blijft een aanwijzing voor ieder gewetensvol journalist en het is leidraad voor het werk van de communistische pers.

Graham Greene en het kwaad

I

De Engelsman Graham Greene (geb. 1904) heeft zich internationaal een grote naam gemaakt als een schrijver die typisch is voor de eeuw — en voegen wij eraan toe: voor dat deel van de wereld — waarin hij leeft. Hij deed dat met artikelen en essays, toneelstukken en verhalen; maar zijn roem berust toch in de eerste plaats op zijn romans. Hij begon zijn loopbaan als journalist, reisde veel en was in de tweede wereldoorlog voor de Engelse regering in West-Afrika gestationeerd, een terrein dat hem meer dan eens als achtergrond voor zijn boeken zou dienen. Maar eigenlijk kan men zeggen dat de hele hedendaagse wereld, van de Antillen tot in Vietnam, hem als 'achtergrond' dient. Hij is de belichaming van het moderne planeergevoel, maar van veel meer dan dat: hij belichaamt vooral de gevaarlijke geladenheid van deze tijd, het bijzonder instinct voor het zieke en misdadige, de corruptie en de negatieve verlokkingen die een wereldrol zijn gaan spelen in de XXe eeuw. Daar is nog iets bijgekomen; als jonge man werd Greene katholiek. Over de duistere zijden van de wereld waarin hij leeft zweeft bij hem, vooral in de romans van de dertiger en veertiger jaren, een vreemdsoortig mystiek licht. Avontuur, misdaad en sex worden bij Graham Greene niet gesteld als absolute machten die de mens tot weerloos schepsel maken; het genadegeloof dat bij Greene zeer sterk ontwikkeld is, geeft daaraan een merkwaardige, haast pikante betekenis.

Pikant is nog een ander verschijnsel in Greene's persoon en werk. Hij heeft zijn romans in twee 'genres' gescheiden: één dat hij 'entertainments' noemt, boeken ter verstrooiing maakt, en echte 'artistieke' romans. Een onderscheiding die nogal kunstmatig is en niet steeds opgaat, want soms zijn die als thriller bedoelde verstrooiingsboeken met groot literair raffinement geschreven (bijv. *A gun for sale*, *The confidential agent of The third man*)¹⁾, anderzijds zijn de als 'letterkundige kunst' bedoelde meestal niet minder, ja, soms om hun uitzonderlijke spanning en diepgang in sterkere mate thrillers. Het spelen met tegenstellingen, het leven in conflicten, het ondergaan van het menselijk bestaan als een paradox, ligt in Graham Greene's natuur.

Die paradox heeft zoals gezegd zeer vaak een religieus karakter. Zij komt op krachtige wijze tot uiting in de vijf grote 'moraal-psychologische' romans die hij tussen *Brighton Rock* (1938) en *A burnt-out case* (1961) heeft geschreven. In elk van die romans staat de tegenstelling van het (menselijke) kwaad en de (goddelijke) genade en verzoening in het middel-

¹⁾ Een lijstje van de juiste Nederlandse titels vindt men aan het eind van deze bijdrage.

punt, beheerst het gebeuren, vormt of breekt de karakters. In wezen draaien deze verhalen niet om de mens, zij wentelen om God, zij zijn ontworpen ter meerdere glorie Gods. Zo zou het kunnen schijnen, als de schrijver niet tegelijkertijd diep bleek te zijn geschokt door de menselijke onmacht en de menselijke misère. Niet sentimenteel, eerder vragend en bitter.

De mens die Graham Greene bezighoudt, is de mens van de XXe eeuw. Voor deze mens liggen schijnbaar de schatten der wereld uitgebreid, en hij grijpt er dan ook naar, ieder op zijn manier. Ook in de thrillers kwam dat uitermate duidelijk naar voren. Lag daar het morele probleem niet duidelijk aan de oppervlakte, de emoties en vooral de machten die daarin beslissend zijn, vormen de boze uitstralingen van deze tijd: rusteloze strijd en geweld tussen enkeling en wet, de gewetenloosheid van geldmachten en wapenfabrikanten, het soms makkelijk, soms gedwongen afglijden in de misdaad. Er wordt in deze boeken geïntrigeerd, verraden, gespioneerd, vermoord. De atmosfeer is die van het duistere avontuur; held is al te vaak de opgejaagde mens.

Dat is inderdaad typisch voor onze wereld van gejaagden en weggesleepten, niet alleen van land naar land of naar hun einde, maar ook moreel gesproken. Graham Greene's nergens thuis horende vluchteling, zijn eeuwig in afweer bevindende sociale bannelingen, zijn nachtgestalten zijn symbolen van de eeuw zonder vrede, zoals men soms vreest dat de XXe eeuw eenmaal zal worden genoemd. Het fascisme als zodanig wordt niet beschreven, maar het is wel de atmosfeer van het fascisme waarin men zich waant te bevinden: onveiligheid, marteling en dood. Dit lijkt mij, nog geheel afgezien van de wijze waarop Greene zijn sympathieën verdeelt, geen geringe verdienste. Het is onbegrijpelijk dat de Engelse marxistische criticus Arnold Kettle dit feit in zijn studie over de moderne Engelse roman niet heeft gezien. Hij heeft zich blijkbaar blind gestaard op sommige anti-communistische uitschieters in Greene's werk — het schijnt dat geen modern schrijver, of hij moet al de uitzonderlijke genialiteit hebben van een Thomas Mann, kan bestaan zonder zijn offertje aan deze 'domheid van onze eeuw' te brengen — en hem afgewezen.

Is Graham Greene wel zo anti-communistisch geweest of gebleven? Wij komen er zo dadelijk op terug. In geen geval is anti-communisme de drijvende kracht van zijn werk, zoals ik daareven heb uiteengezet. In zijn snel-dynamische, onversierde, droge, Britse stijl — hij heeft ook, zoals men terecht geschreven heeft, veel van de filmkunst geleerd — weet Graham Greene precies datgene te zeggen waar het voor hem op aankomt, en tekent hij met scherpe, harde nadruk juist datgene wat hem bezighoudt. Zo krijgen wij een merkwaardig psychisch portret van de mens in het kapitalisme. De geweldsstaat met de opgejaagden en de wrekers, de verraders en beroepsmoordenaars draagt de onmiskenbare trekken van de 'westelijke' wereld, hoe vaak Graham Greene zich ook in zijn vertellingen naar exotische hemelstreken wendt. En terwijl zijn atmosfeer die is van winstbejag, fascisme en oorlog, kan men

zeggen dat de geest ervan, zoals die zich in de menselijke reacties openbaart, kenschetsend is voor de hedendaagse menselijke vervreemding, zoals die — wij weten het sinds Marx' diepgaande analyse — deel uitmaakt van het hele producerende systeem van de door privé-eigendom beheerste samenleving.²⁾

Graham Greene zegt het zo niet; hij houdt er *zijn* wijze van spreken op na. Hij ontleedt geen verschijnselen als kapitalisme of vervreemding, maar beeldt ze praktisch in zijn grote romans uit. Voor hem zijn de duistere spanningen waaronder onze wereld laboreert gevolg van 's mensen zonde en schuld. De maatschappij in haar lelijkheid, holheid en onmenselijkheid is het product van de zondeval. Deze zondeval steekt voor Greene in al zijn misère schril af tegen de mogelijkheden van de goddelijke genade. In zijn beroemde roman *The power and the glory*' heeft de schrijver in de figuren van een vervolgd, nagenoeg tot heilige groeiende, priester en de vervolger, een politie-man, deze botsende principes zelfs directe gestalten verleend. Het drama van die botsing kan men echter ook in de andere 'serieuze' romans terugvinden; het is jaren lang Greene's obsessie, zodat het zielsconflict in zijn *The end of the affair*' zelfs onnatuurlijk krampachtige vormen aangenomen heeft. Het menselijke, het menselijke handelen wordt voor hem steeds weer tot de zonde en de vloek, maar juist ligt daarin voor de gelovige de voorwaarde tot 'redding'. Zelden zijn hemel en aarde, godsdienstig gedacht, zo fel in contrast, zo ver van elkaar geweest — en zo nauw, en wel met dialectische onvermurwbaarheid, door een schrijver met elkaar verbonden als bij Graham Greene.

Het is dan ook geen wonder dat men wel eens gesproken heeft van Greene's 'Jansenisme'. De Jansenistische katholieken³⁾ die later door Rome werden veroordeeld en uitgestoten, stelden ook Gods onmiddellijke genadewerking hoger dan de 'erkende' genademiddelen van de officiële kerk; zij erkenden in navolging van Augustinus in het verloop en de afloop van de geschiedenis de voltrekking van Gods wil en voorbeschikking; zij zagen in tegenstelling tot Gods genade hoezeer de 'natuur', d.i. de mens en zijn wereld met boosheid waren belast en besmet. Opvattingen en zienswijzen die men ook bij Graham Greene niet zelden tegenkomt, zodat men inderdaad de indruk heeft dat er aan zijn vormelijke katholiciteit misschien wel wat hapert . . . Een omstandigheid waaraan wij ons uiteraard niet kunnen stoten, en die misschien tevens de verklaring

²⁾ Met deze uitdrukking wordt natuurlijk bedoeld het feit dat de productiemiddelen, de techniek en de zeggenschap daarover zich in handen van een bevoorrechte topklasse bevinden.

³⁾ Het Jansenisme in de R.K. kerk gaat terug op de 17de-eeuwse bisschop van Yperen, Cornelius Jansen, die in 1640 een boek over Augustinus schreef. Tot de geniaalste aanhangers en woordvoerders van deze richting behoorde de Franse geleerde Blaise Pascal, wiens „Gedachten” van 1670 een oorspronkelijke denkkraft, ook op theologisch gebied, laten zien. Jansenisten en Oud-katholieken hebben zich na de excommunicatie van 1713 verenigd, vnl. op Nederlandse bodem.

schijnt in te houden voor een verdere ontwikkeling bij Greene.

II

De Jansenisten waren voor een ‚katholiek’ geloof dat Rooms noch Protestants zou zijn maar ‚algemeen’ in zijn zuiverheid; en zij hechtten de grootste betekenis aan de vrije wil. In het kader van Graham Greene’s romans zou men kunnen zeggen dat de mens niet willoos aan het boze is overgeleverd, maar dat er behalve de goddelijke genade die de enkeling deelachtig worden kan (een op de eeuwigheid geprojecteerd begrip) op aarde de mogelijkheid van een ‚keuze’ bestaat. Determinatie van het wereldgebeuren, dialectisch verbonden met strijd voor de vrijheid. Men ziet dat bij Greene de paradox diepe wortels heeft.

Nog vóór de laatste van Greene’s voorlopige reeks van ‚moreel-godsdienstige’ probleemromans verscheen had hij zich, om het zo uit te drukken, aan de thriller in de politieke satire gewaagd. In *Our man in Havana* van 1958 nam hij een loopje en niet zuinig ook, met het dictatorschap van Battista op Cuba en diens geheime politie, door de belevenissen van een sluwe Engelsman op dit eiland in de Grote Antillen te schilderen. Het was een verfrissend boek dat de internationale reactie een lieve schop tegen de schenen gaf. Het bevestigde een wending in Graham Greene’s visie op de *politieke* geaardheid van onze tijd.

Immers, was ‚politiek’ voor hem, als voor zovele tijdgenoten, eerst een vuile zaak geweest, had hij haar duistere sluiptwegen in zijn thrillers herhaaldelijk gevolgd, hij ontwikkelt nu het besef dat in de politiek van een tijd, een land of een persoon het wezen van de eigentijdse belangenstrijd onmiddellijk en geconcentreerd naar buiten treedt — de strijd tussen wie en op welke manier. Anders gezegd: Greene begon in het besef dat menselijke keuze mogelijk is, de haard van de bestaande vervreemding te ontdekken. In zijn roman *The quiet American* (1955) treedt dit bewustzijn voor het eerst op onverhulde wijze, krachtig en eenvoudig, aan het licht. Niet langer wordt Greene in dit boek geobsedeerd door de vraag van zonde en schuld in één mensenziel, maar *de zonde en de schuld van onze tijd worden gezien in de werking van het imperialisme*. Boosheid en verderf verschijnen niet meer als ingeschapen in het wezen van de mens, maar vloeien voort uit de brute machtsstrijd van kolonialisten en uitbuiters tegen schuldeloze volken, in dit geval tegen dat van Vietnam. Het drama voltrekt zich niet op tijdeloos toneel, maar hier en nu.

De roman over de ‚Stille Amerikaan’ is geschreven aan de vooravond van Dien Bien Phu en het ineensstorten van de Franse koloniale macht in Vietnam onder de slagen van de Vietminh. Maar reeds dringt dan in dat deel van Azië het Amerikaanse imperialisme binnen, om — zoals het dat overal op de aardbol doet — de ‚leegte’ te bezetten die door de nederlagen en het vertrek van de vroegere kolonialisten, Belgen, En-

gelsen, Nederlanders, Fransen, ontstaat. Reeds is het duidelijk dat Amerika de koloniale uitbuiting en onderwerping op Yankee-manier wenst voort te zetten, d.w.z. met uitgebreide vormen van interventie en schrik aanjaging, het geheel onder de huichelachtigste leuze van bescherming der 'jonge democratieën'. Graham Greene heeft Oost-Azië in de vijftiger jaren bereisd; hij voorzag het huidige drama van Vietnam. Dit inzicht spoorde hem aan de figuur te ontwerpen van een jonge *fatsoenlijke* Amerikaan die de werkelijke democratie belichaamt, in tegenstelling tot de leugens en misdaden van zijn landgenoten-interventen. Hiermee had Graham Greene *het politieke element als de eigenlijke kritische maatstaf van onze tijd herkend*, maar tevens had hij zijn held laten kiezen vóór de vrijheidsstrijders, waarbij het probleem communisme of anti-communisme al niet meer aan de orde kwam.

'*Our man in Havana*' geeft dan, drie jaar later, als voorlopig laatste van Greene's 'amusementsromans', een beeld van Batista's Cubaanse dictatuur, dat gelijk gezegd tot een vinnige bespottung wordt, maar in de ondergrond van dit verhaal bespeurt men toch ook de ernst: het is een trap tegen de door het volk gehate machthebbers die alleen kunnen bestaan omdat zij tegen Oom Sam aanleunen en hem het leeuwendeel van hun roof toeschuiven.

Na deze twee 'politieke' romans heeft Greene nog één roman geschreven, die de reeks van de 'moraal-psychologische' naar mijn smaak bekroont; een formidabel menselijk drama, zich afspelend in de Belgische Kongo, maar voordat daar de vrijheidsstrijd begon. '*A burnt-out case*' is de aangrijpende geschiedenis van een beroemd architect die in het vermoeide en leugenachtige Westen niets meer te zoeken heeft, maar zich vestigt aan een Afrikaanse rivier, in een door priesters en nonnen beheerde kolonie van melaatsen, tussen wie hij neerstrijkt als een mens die niets meer wil en verwacht. Maar het leven heeft nog één dramatisch hoogte- en eindpunt voor hem in petto, en het wedervaart hem in de wildernis, tegen de achtergrond van de hoge plichtsbetrachting en zelfopoffering van mensen die een vaste keuze gedaan hebben.

III

Na deze geschiedenis heeft Greene in een vijftal jaren geen roman meer geschreven. Daarom is zijn nieuwe roman '*The comedians*' (1966) een verrassing en een bevestiging van de lijn die hij met '*De stille Amerikaan*' begon. Evenals '*Onze man in Havana*' speelt het boek weer in de Caraïbische Zee, evenals de Cubaanse roman ontwerpt het een beeld van een Antilliaanse dictatuur, geheel opgebouwd op geweld, moord en terreur. Het is moedig van Greene om hiervoor de negerrepubliek Haïti te kiezen. Zoals er bij sommige lieden een gewoonte bestaat om iedere veroordeling van de politiek van de staat Israël uit te krijten voor anti-semitisme, zo zijn er mensen door

wie men van rassenwaan beschuldigd wordt als men critiek brengt op de corruptie of koopbaarheid van negers. Maar wij hebben de bloedhond Tsjombe en na hem al een reeks van door Amerikanen bezoldigde ‚kolonels’ in de negerrepublieken van Afrika zien verschijnen om te weten dat de klassenscheiding en de belangenstrijd óók door de negermaatschappij kan lopen zodra deze zich ‚vrij’ gaat ontwikkelen; wij weten, kortom, dat de democratie een ding is dat geleerd moet worden door blank en zwart.

Bij zijn beeld van de negerrepubliek Haïti, waar het eenvoudige volk door een groep heilloze profitanten geterroriseerd wordt, en wel door middel van een horde geheime dienst-agenten met zwarte brillen, wier revolvers zo gruwelijk los in de holster zitten dat de wetloosheid op het eiland wet is, gaat het voor Greene niet om een rassenkwestie.

Niets is hier meer politieke spot: eerder politieke nachtmerrie. Als er satire bij is dan uit die zich slechts in ondergeschikte dingen, zoals in de naam die de zwartgebrilde moordenaars dragen, Tontons Macoute, „oompjes” van de onderworpen bevolking. Als er nog een lichte toon is dan bewaart Greene die voor de schildering van de ‚komedianten’ in dit drama, drie (eigenlijk) vier personages die met opzet de akelig-alledaagse namen Brown, Smith en Jones dragen. Komedianten zijn voor Greene haast allen die optreden in de ‚betere’ kringen, diplomaten, zakenlui, ministers. Als doorgaans beheerst ook in deze roman het paradoxale in de karakters, goed en kwaad liggen op het persoonlijke vlak dicht bij elkaar. Argeloos en ontstellend idealistisch betoont zich Smith, voormalig kandidaat bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen, vegetariër, liberaal en strijder voor de vooruitgang, geholpen door zijn even brave en onverschrokken ega. Jones is een raadsel: hij werpt zich op tot een oud-strijder, een expert in de guerilla-oorlog, en lange tijd weet men niet wat hij voor komediant is. De wrangste komediant blijkt Brown, de ‚ik’ van het verhaal, de man zonder vaderland die bij toeval een hotel op het eiland van zijn avontuurlijke moeder heeft geërfd. Hij komt daar na een buitenlands verblijf terug om zijn verhouding met de (Duitse) vrouw van een Zuidamerikaans diplomaat voort te zetten en in de gruwelijkste episode van het voorlopig einde van de binnenlandse vrijheidsstrijd betrokken te worden — met Smith en Jones overigens, die ieder hun kleine heldenrol spelen.

Goed en kwaad, argeloosheid en boosheid op klein niveau derhalve beheersen het privébestaan van de enkelingen. Maar des nachts knallen de revolvers van de zwartgebrilde „oompjes”: het grote kwaad is dat van het politieke schrikbewind waarbij nog slechts corruptie aan de orde is en elke poging tot democratisch denken en handelen met de cel of de kogel wordt beloond. Het grote kwaad, dat is de triomf van het onvervalste anti-communisme. De dictator van het eiland, een neger-arts, heeft na een korte verkoeling met de Amerikanen het recept voor hun terugkeer, hulp en zegen gevonden. Het anti-communisme immers is de uitredding van alle geweldregimes, het excuus voor alle misdaden van de staat tegen zijn burgers, het

wachtwoord van allen die bereid zijn voor een gouden dollar land en geweten te verkopen.

Het is dan ook geen wonder dat een van de weinige positieve personen in deze roman géén komediant is: dat is de eveneens zwarte arts Magiot. Hij is communist. Graham Greene maakt hem in de roman in deze atmosfeer van drank, sex en dood tot een ingetogen, integer man die precies weet wat er aan de hand is, maar tegelijk tot machteloosheid en tot ondergang is veroordeeld. Ik weet niet of er zulke communisten in Centraal-Amerikaanse republieken bestaan; deze Magiot komt mij wat te abstract en te weerloos voor. Maar de bedoeling van zijn figuur is duidelijk: ook met de dood voor ogen (Magiot wordt werkelijk aan het slot van de roman door de „oompjes” geliquideerd) blijft de echte democraat, de echte voorvechter van de vrijheid, nooit onverschillig terzijde staan. Graham Greene heeft bevonden dat het grote kwaad van de eeuw tweezijdig is: één kant ervan is de imperialistische kneveling van menselijkheid en vrijheid, de andere kant is de onverschilligheid van duizenden tijdgenoten die het mogelijk maakt dat bandieten gelegenheid krijgen telkens weer hun slag te slaan op het politieke toneel.

Kenmerkend voor Greene's houding van vandaag lijkt mij de afscheidsbrief die hij dokter Magiot aan de hotelbezitter Brown, eertijds door katholieken grootgebracht, laat schrijven en waarin we o.a. lezen: 'Wij zijn humanisten, u en ik. U wilt dit misschien niet erkennen, maar u bent de zoon van uw moeder en u maakte eens die gevaarlijke reis die wij allen voor het einde zullen moeten maken. Katholieken en communisten hebben grote misdrijven begaan, maar zij hebben tenminste niet terzijde gestaan als een gevestigde gemeenschap om onverschillig te blijven. Ik zou liever bloed aan mijn handen hebben dan het water van Pilatus.'

In *De komedianten* komen tal van Greene's typische schrijversgaven in nieuwe verbinding aan het licht. Zijn beeldkracht is suggestief gebleven; zo goed als we met hem in de Londense blitz waren, of op een internationale luxetrein, of in de guerilla-diepten van Vietnam of de hete benauwenis van Afrika's westkust, zo leven we ook in deze roman met zijn personages in de sombere beklemming van de Antilliaanse terreurrepubliek alsof wij daar zelf opgesloten zitten. Greene's hang naar de intrige en het avontuurlijke versmolten hier op hoger plan met zijn politiek besef omtrent de dodelijke werking van het huidige imperialisme, het Amerikaanse bovenaan. In zijn religieuze overtuigingen uit de romans als *Brighton Rock*, *The power and the glory* en bovenal uit *A burnt-out case* is een ondubbelzinnig humanisme gegroeid. Zijn droge, suggestieve stijl behoedt hem daarbij voor sentimentaliteit; zijn 'Jansenisme' voor een goedkope ophemeling van het godsdienstige of mystieke. Men voelt dat hij het denkbeeld van God en de goddelijke genade niet heeft losgelaten; maar het is voor hem vooral mensenplicht en -taak geworden om in vrijheid van keuze te ijveren voor een menswaardiger, democratischer aards bestel.

Of dat bestel ook bereikbaar is? Of de nasleep van de zondeval, om het zo uit te drukken, ooit zal worden overwonnen? Men heeft niet de indruk dat Graham Greene onvoorwaardelijk in zo'n toekomst van vrijheid gelooft. Hij blijft daarmee ten dele 'in de vervreemding' steken. Maar niet als een mens die zich onder zijn noodlot neerwerpt; dat doen ook zijn laatste romanhelden niet. Zij zien het kwaad onder ogen, zij pogen het strijdende af te wenden. Het gaat om de menselijke inzet. Dat lijkt mij de belangrijkste les van deze bittere roman.

THEUN DE VRIES

In het Nederlands verschenen van Graham Greene (Uitgeverij Contact):
Het tweede ik (The man within)
Als een slagveld (It's a battlefield)
Engelsman in Stockholm (England made me)
Brighton Rock
Het geschonden geweten (The power and the glory)
De kern van de zaak (The heart of the matter)
Het einde van het spel (The end of the affair)
De stille Amerikaan (The quiet American)
Genezen verklaard (A burnt-out case)
Onder de tuin (4 novellen)
Stamboel-express (Stamboul train)
De geheime agent (The confidential agent)
De derde man (The third man)
De verliezer wint (Loser takes all)
Onze man in Havana (Our man in Havana)
De komedianten (The comedians)

PHILOSOPHISCHES WÖRTERBUCH

Herausgegeben von Georg Klaus und
Manfred Buhr.

Een veelomvattende, moderne en we-
tenschappelijke exakte kleine ency-
clopedie van de marxistische filoso-
fie.

634 bladz. geb. f 13.85

Religion und Atheismus heute

Ergebnisse und Aufgaben Marxistischer Religionssozio-
logie.

Deze publikatie werd door O. Klohr samengesteld uit de
inleidingen en discussies, die werden gevoerd op het
"1. Internationalen Colloquium über Soziologie der Reli-
gion in sozialistischen Ländern".

176 bladz., gebr. f 5.90

Soziologie und Geschichte

De auteur Peter Bollhagen geeft in
zijn werk een systematische sa-
menvatting van de sociologische
vraagstukken van de marxistische
geschiedenis-wetenschap.

257 bladz., geb. f 10.20

DER DIALEKTISCHE WIDERSPRUCH Formen und Funktionen

In deze uitgave van het Akademie-Verlag te
Berlijn geeft Gottfried Stiehler bouwstenen
voor een omvattende theorie van de tegen-
stelling.

284 bladz., geb. f 9.35

Verkrijgbaar bij:

Boekhandel
PEGASUS
Amsterdam
Leidsestraat 25
Rotterdam
Hoogstraat 143

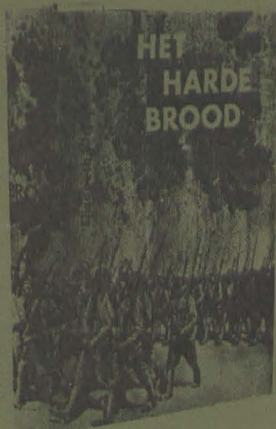
OKTOBER 1917...

Een spannend ooggetuigeverslag van
de dagen die de wereld deden wankelen

Elisabeth Drabkina

HET HARDE BROOD

430 blz. Met illustraties f. 8,90.

Een uitgave van Pegasus verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

POLITIEK EN
CULTUUR

26ste JAARGANG NO 6 EIND JUNI 1966 PRIJS 0.70

Eind juni 1966

Na twee verkiezingen	H. Hoekstra	241
De spook-grondwet en het kiesrecht	M. Bakker	247
Sport en politiek	H. Verheij	254
Wijzigingen in de positie van employés en beambten	H. Bindels	259
De Amerikaanse mislukkingen van het droge seizoen		267
Tegen de apartheid	Abram Fischer	275
Gesprek met Tony Richardson over zijn film „The loved one”		278

BOEKBESPREKINGEN:

Politieke problemen gepast en gemeten	Jaap Wolff	281
De Gouden Eeuw van het handelskapitaal	S. van Dongen	283
De stille Don	Th. de V.	285

PARTIJDOCUMENTEN:

Verklaring van het dagelijks bestuur der CPN	287
Communiqué van het partijbestuur der CPN	287

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

26e jaargang no. 6 eind juni 1966

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Na twee verkiezingen

De twee verkiezingen, die in de achter ons liggende maanden zijn gehouden, hebben aangetoond dat er zich grote veranderingen in de politieke verhoudingen in ons land voltrekken. Daarbij zijn er belangrijke verschuivingen opgetreden.

Bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten op 23 maart leden de regeringspartijen zware verliezen. De VVD, die een ultra-rechtse politiek naar voren bracht onder het mom van oppositie, kon met haar demagogie geen successen behalen. Winst werd geboekt door de Boerenpartij en de PSP. De CPN ging in vele delen van het land vooruit. In het bijzonder in de mijnstreek van Limburg en in Noord-Brabant werd de invloed van de communistische partij aanzienlijk groter en kwam een stevige grondslag tot stand voor een uitbreiding van de partij-activiteit. Deze vooruitgang was evenwel nog niet voldoende om de aanwas van het kiezerscorps volledig op te vangen, die ontstaan was doordat in verband met de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd een half miljoen jonge kiezers voor het eerst naar de stembus gingen. In Amsterdam trad zelfs een stemmenverlies op.

De verkiezingen voor de gemeenteraden, die op 1 juni j.l. plaats vonden, brachten een verdere teruggang van de regeringspartijen aan het licht, terwijl ook de winst van de Boerenpartij zich voortzette. Het meest kenmerkende van deze tweede verkiezingen was de zich nu in het gehele land en in versterkte mate af-

tekenende vooruitgang van de CPN. Daarentegen verloor de PSP over vrijwel de gehele linie.

Dit is de droge constatering van een aantal feiten. Daarachter gaat echter een heroriëntatie van de massa schuil. Het verzet tegen de gehele na-oorlogse politiek, die in het teken stond van de bewapening in het kader van de NAVO en de toenemende dictatuur van de grote monopolies, begint steeds duidelijker gestalte te krijgen.

Er wordt in de commentaren op de verkiezingsuitslagen vooral veel ach en wee geroepen over de winst van de Boerenpartij. Er bestaat geen twijfel aan de gezindheid van de voornaamste leidende figuren uit deze partij. Dezen zijn uiterst reactionair, zelfs rassistisch, en gaan daar nog prat op ook. Dit moet op zichzelf al een signaal zijn voor alle democraten om gemeenschappelijk front te maken. De voedingsbodem voor deze Boerenpartij werd echter geschapen door het optreden van de regering-Cals, als gevolg waarvan de ontevredenheid onder alle groepen van de werkende bevolking sterk toenam. Boeren- en middenstandsbedrijven worden door de EEG-politiek en het inwilligen van de verlangens der monopolies stelselmatig naar de afgrond gedreven. De wijze, waarop in ons land de grote problemen in het parlement werden behandeld, heeft het klimaat tot stand gebracht, waarin het grove stutwerk van de Boerenpartij kon gedijen.

Toch kan de winst van de Boerenpartij niet uitgelegd worden als een ondersteuning voor de uiterst rechtse standpunten van de leiders van deze partij, die trouwens vele kiezers volslagen onbekend zijn. Vele stemmen op de Boerenpartij waren proteststemmen van hen, die zich afkeerden van de regeringspolitiek en nog niet de juiste weg hebben gevonden. Doch al is de stemmenwinst van de Boerenpartij een uiting van ontevredenheid, zij doet in wezen de regering geen schade.

Reeds uit de eerste reacties van de pers der monopolies op de vooruitgang van de CPN bleek, dat deze wel degelijk als een pijnlijke verrassing werd gezien. Dit is begrijpelijk, omdat de stemmenwinst van de communistische partij zich richt tegen de politiek van de monopolies en een ondersteuning betekent van het program tot verwezenlijking van een werkelijk vrije loonvorming, tot verhindering van de Westduitse atoombewapening, voor vrede in Vietnam en voor verlaging van de militaire uitgaven. Door een actieve en op eenheid gerichte politiek wordt iedere stem, die op de communisten is uitgebracht, in wezen vermenigvuldigd.

Het PvdA-verlies

Zeer opvallend waren de verliezen, die de PvdA in deze twee, kort op elkaar volgende verkiezingen heeft geleden. Sommige leiders van de PvdA hebben gezegd, dat voor hen deze uitslag een raadsel is en ze geen duidelijke verklaringen voor het verlies kunnen geven. Deze verbijstering werd het duidelijkst door mi-

nister Vondeling uitgesproken, toen hij de uitslag van de Provinciale Staten-verkiezingen als een „dreun” betitelde. Toch zou hij de laatste moeten zijn om zich te verbazen, want de belangrijkste oorzaken zijn bij hem en de andere PvdA-ministers te vinden.

Het is niet verwonderlijk, dat als gevolg van het nederige buigen van de PvdA-ministers voor de KVP-politiek een oppositionele stemming onder de PvdA-aanhang ontstond en een belangrijk deel van de kiezers zich van deze partij afwendde.

De deelname aan de regering-Cals werd door een reeks PvdA-politici gerechtvaardigd met beloften dat er een geheel andere, progressieve, regeringskoers zou worden gevaren en er een belangrijke „ombuiging” zou plaats vinden van het beleid, zoals dat gevoerd werd onder de kabinetten-De Quay en -Marijnen. In de praktijk is dit evenwel totaal anders uitgevallen. De KVP-politiek werd voortgezet, zonder VVD, maar nu onder dekking van PvdA-ministers.

Daar zijn vele voorbeelden van. We noemen slechts de volgende:

1. Op het gebied van de loonpolitiek bleek de belofte van een vrijere loonvorming vals te zijn en thans is onder leiding van minister Veldkamp (KVP) de botste loondictatuur ingevoerd.
2. In weerwil van de uitspraken op het laatste PvdA-congres over de noodzaak van nationalisatie van de aardgas-rijdommen werden deze grondstoffen door minister Den Uyl in handen gelaten van de grote concerns en dreigen zelfs in hun belang de steenkolenmijnen opgeofferd te worden.
3. De regering-Cals-Vondeling beloofde betere collectieve voorzieningen en hogere belastingen op de rijken, o.a. door invoering van een speculatiewinstbelasting. In plaats daarvan werden echter de werkers zwaarder belast, hetgeen zijn schandelijkste vorm vond in de belasting op bijzondere verdiensten, zoals vacantietoelagen. Ook worden nu de gemeentefinanciën en in het algemeen alle gemeenschapsvoorzieningen beknop.

Door de steun aan deze politiek plaatsten de PvdA-ministers zich in feite tegenover het program van het PvdA-congres en de kiezers op deze partij. In deze sfeer had er een reeks conflicten plaats tussen de regering en de NVV-bonden, die onder zware druk van hun leden stonden, over de vraagstukken van de loonpolitiek.

In de laatste tijd treedt er in de PvdA zelf een zekere gespletenheid van optreden op. Na de Provinciale Statenverkiezingen kondigde de PvdA-secretaris Eibert Meester in een Mei-rede een „koers naar links” aan. Dit werd openlijk gecritiseerd door het PvdA-Kamerlid Goedhart in „Het Parool” en door dr. De Galan van de Wiardi Beckman-stichting op een forumbijeenkomst.

Toen het bestuur van de PvdA een brief stuurde aan de Amerikaanse ambassadeur over de oorlog in Vietnam werd dit gecritiseerd van rechts, omdat het te ver ging en van links, omdat het niet ver genoeg ging. Drs. Roemers plaatste in het blad „Opinie” een artikel, waarin hij o.m. betoogde, dat de defensiebegroting wel eens onder de loupe genomen mocht worden. Zijn partijgenoten in de regering-Cals verleenden echter hun medewerking aan de nota over lonen en prijzen, waarin weliswaar een reeks bezuinigingen werden aangekondigd, maar de defensiebegroting buiten beschouwing werd gelaten. Waarom dit gebeurde, bleek een dag na het debat over deze nota in de Tweede Kamer. „De Volkskrant” verkondigde toen, dat de defensiebegroting opnieuw zou moeten stijgen.

De verkiezingen hebben getoond, dat het optreden van de rechtse elementen in de PvdA de positie van deze partij sterk ondermijnen en scherpe botsingen veroorzaken. Het bukken voor de KVP-politiek is schadelijk voor alle werkers en roept steeds nieuwe gevaren op voor de parlementaire democratie. Dit beklemtoont de noodzaak om gemeenschappelijk op te treden ten einde de belangen van de democratische krachten in ons land te verdedigen tegen de monopolies en de aan hen onderhorige politieke marionetten.

De wittebroodsweken van de PSP

Tussen de twee verkiezingen in heeft er voor de PSP een ontluisterende ontwikkeling plaats gehad.

Toen deze partij bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten een zekere winst boekte, werd dit allerwege, ook door de regeringspartijen, zwaar opgepijpt. Ofschoon in deze stemmenwinst ook de afkeer van oprechte pacifisten van de NAVO-politiek en de Amerikaanse agressie in Vietnam tot uiting kwam, was deze toch vooral sterk beïnvloed door de gebeurtenissen rondom het huwelijk van prinses Beatrix en de hieromheen door de PSP-leiders bedreven campagne. De opzet was daarbij om gerechtvaardigde gevoelens te misbruiken voor verkiezingsdoeleinden. Daardoor trad een tijdelijke vertroebeling op en gingen de belangrijkste vraagstukken (die betrekking hebben op het gevaar van de Westduitse atoombewapening, de aantasting van de democratie en de aanvallen op het levenspeil) even schuil achter deze kunstmatige nevel, waarvan achteraf beschouwd alleen de regering-Cals heeft geprofiteerd. Dit is tevens de verklaring voor de uiterst waarderende houding die minister-president Cals ten aanzien van de republikeinse tirades van de PSP'er Lankhorst innam. De CPN heeft zich niet van de wijs laten brengen en snel is gebleken, dat de wittebroodsweken van de PSP niet lang hebben geduurd.

Reeds na de uitslag van de Rijnmondverkiezingen in 1965, waarbij de PSP een aanzienlijk stemmenverlies leed, constateerden wij, dat na de stagnatie nu achteruitgang van de PSP enver-

mijdelijk zou zijn. De gemeenteraadsverkiezingen hebben aangetoond, dat dit proces zich, in weerwil van een korte opflukking, verder voortzet.

De PSP is niet in staat geweest om een werkelijke partij op te bouwen. Zij bezit geen aanhang van betekenis onder de arbeiders, mede als gevolg van haar negatieve houding in vakbondsvraagstukken en haar onkunde van en minachting voor problemen van sociale aard.

Ook het pacifisme van de leiding van de PSP had een wrange bijsmaak. De strijd tegen de Westduitse atoombewapening werd door haar vervaagd in een wazige theorie, dat het niet zozeer om West-Duitsland ging als om de atoombewapening „als zodanig”. In de kwestie Vietnam trad zij nimmer op voor de onvoorwaardelijke terugtrekking van de Amerikaanse troepen.

Bij de oprichting van de PSP werd gespeculeerd op scheuring in de communistische partij als gevolg van het optreden van revisionistische elementen. Op hun beurt hebben dezen, van het slag van Gortzak, onderdak gevonden bij de PSP. Daarna heeft de PSP, haar traditie al getrouw, gepoogd munt te slaan uit de meningsverschillen in de internationale communistische beweging, in de hoop dat het revisionistische optreden van Chroestjow tot scheuring zou leiden. De nederlaag van de PSP bij de gemeenteraadsverkiezingen is tegen deze achtergrond terzelfder tijd een nederlaag voor het revisionisme.

CPN-winst goed benutten

De verkiezingscampagne, die door de communistische partij is gevoerd, is zeker niet eenvoudig geweest. De omstandigheden, waaronder dit geschiedt, blijven moeilijk; met alle middelen wordt gepoogd een sfeer van anti-communisme te handhaven.

In het communiqué van 12 april over de zitting van het partijbestuur van de CPN werd geconstateerd, dat in onze partij werd gewroet tegen de besluiten van het 21ste partijcongres. In verband daarmee werden maatregelen genomen en werd F. Baruch als lid van de CPN geroyeerd, zeer tot ongenoegen van de redacties van „Het Parool” en „Vrij Nederland”. Onze partij besloot hiertoe omdat het onduidelijk is, dat terwijl al haar leden zich inspannen voor een verkiezingsoverwinning er enkelen zijn, die door hun ondermijnd optreden de partij proberen te verlammen in haar activiteiten. Tevens was dit nodig om de uitvoering te verzekeren van de besluiten van het 21ste congres over de autonomie van de CPN.

Dit vastberaden optreden van onze partij heeft er toe bijgedragen, dat vooral in Amsterdam de remmen werden weggenomen en zij zich energiever in de verkiezingsstrijd kon werpen. Ook hieruit blijkt weer, dat de eenheid van de partij op grondslag van het democratisch-centralisme de voornaamste voorwaarde is voor een krachtig optreden.

Uit de verkiezingsuitslag blijkt, dat de politiek van de CPN door

de werkers wordt goedgekeurd en ondersteund en dat ze veld wint ook in delen van het land, waar de CPN tot dusverre weinig invloed had. In totaal werden behalve tienduizenden stemmen dertig gemeenteraadszetels gewonnen.

Wat zal de CPN nu doen met de verkiezingswinst die ze heeft behaald?

Ze onderscheidt zich van alle andere partijen, die slechts verkiezingen voeren ter wille van zetels en posities. Voor de communisten is de uitslag van deze verkiezingen een bron van verdere inspiratie, een aansporing om door actie verbeteringen in de toestand van de werkende bevolking tot stand te brengen. In deze geest eist de CPN haar rechten op om wethoudersposten te bezetten. Met des te meer klem kunnen wij dit doen, omdat in de gemeenten waar communisten reeds als wethouder optraden, zij door hun constructieve en strijdbare optreden aan vertrouwen wonden.

Door de verkiezingsuitslag is de positie van de regering-Cals verzwakt. Meer dan ooit is thans de tijd rijp voor initiatieven tot actie om de eisen van deze tijd te realiseren en om te komen tot verhoging van de lonen en verlaging van de militaire uitgaven en een wijziging in het buitenlandse beleid, in het belang van de vrede.

HENK HOEKSTRA

De spook-grondwet en het kiesrecht

Zwart en rood geletterd, gedrukt op wit, groen, blauw en grijs papier en fraai gebonden, hebben we dan nu de „proeve van een nieuwe grondwet” voor ons liggen.

Een spook-grondwet, want niemand is verantwoordelijk.

Het stuk is samengesteld door ambtenaren van het ministerie van binnenlandse zaken; niet in hun vrije avonduren, maar in hun werktijd. Stukken die aldus worden geproduceerd, zijn voor de verantwoordelijkheid van hun politieke chef. Dat geldt op alle terreinen van ons staatsrecht, hetgeen maar goed is ook. Als overheidsmensen in diensttijd en dienstverband gelegenheid kregen om politieke standpunten uit te dragen buiten verantwoordelijkheid van hun politieke chefs, dan waren leger en politie binnen de allerkortste tijd openlijk heer en meester in het land. Het bijzondere echter van deze, door de ambtenaren van binnenlandse zaken gemaakte ontwerp-grondwet is, dat de regering er geen verantwoordelijkheid voor neemt. Dat wordt door minister Smallegenbroek duidelijk gezegd in zijn inleidende woorden.

De proeve verschijnt onder zijn verantwoordelijkheid en onder zijn verantwoordelijkheid.

Het is voor het eerst dat zoiets gebeurt, en men moet de draagwijdte van deze stap niet onderschatten.

In het verleden zijn voorstellen als hier gedaan, tot al of niet verandering van de grondwet dus, steeds op tweeërlei manieren tot stand gekomen. Of de regering kwam onder haar eigen verantwoordelijkheid met een voorstel, of de regering stelde een staatscommissie in, bestaande dus uit met name genoemde personen, die onder hun eigen verantwoordelijkheid een advies uitbrachten, dat dan meestal openbaar werd gemaakt.

Dezelfde methode is ook steeds gevolgd ten aanzien van andere vraagstukken. Of een standpunt direct van de regering, eventueel van één of meer ministers, of een stuk dat, op verzoek van de regering, door een aantal personen onder hun naam werd opgesteld.

De ambtenaren als ambtenaren bleven daarbij echter altijd buiten schot, men wist waar men heen moest met zijn opvattingen. Zou het echter, zoals nu met de „proeve” is gebeurd, min of meer regel gaan worden dat men ambtenaren-zonder-verantwoordelijkheid naar voren schuift om bepaalde gedachten en standpunten te lanceren, dan verdwijnt de regeringsverantwoordelijkheid in de mist en wordt daarmee de parlementaire democratie op zeer gevaarlijke wijze ondergraven.

Dat blijkt ook, als we nader zullen bezien waarom in dit geval deze vorm gekozen is.

Maar voordat we dat doen, moet eerst een andere vraag beantwoord worden, en wel: is een volledige herschrijving van de grondwet dringend noodzakelijk?

Bij de bevestigende beantwoording van deze vraag worden in de regel twee argumenten aangevoerd.

Het ene is, dat de grondwet zo onduidelijk geschreven is en dat ze bovendien zo verouderd is in haar omschrijvingen, dat voor de goede kennis van de Nederlanders van hun grondwet een geheel nieuwe tekst wenselijk zou zijn.

Nu is de grondwet inderdaad geen Flintstone-tekst. Maar ze is zeker niet ondoorzichtiger dan een redevoering van minister-president Cals over de parlementaire democratie of een vertoog van staatssecretaris De Meijer over de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie.

De grondwet is in eerste opzet van 1815, en ook toen al was ze geënt op de constituties uit de Franse tijd. Ze is in de loop van ongeveer 150 jaar talloze malen gewijzigd en het stuk van 150 jaar geleden is er nog slechts hier en daar in terug te vinden.

Belangrijker is echter, dat een aantal van haar formuleringen door de ontwikkeling der dingen zelf een geheel andere betekenis hebben gekregen dan daaraan door de oorspronkelijke opstellers werd gegeven.

De groep artikelen „van de macht des konings”, waarin aan de koning de gehele uitvoerende macht, de buitenlandse betrekkingen, het opperbevel van de strijdkrachten, wordt toegekend, staat nog steeds in de grondwet, maar de zin van die artikelen is wezenlijk veranderd door de ministeriële verantwoordelijkheid, d.w.z. door de regel dat voor iedere regeringsdaad en zelfs politieke daad van het staatshoofd, de ministers ter verantwoording zijn te roepen.

Men hoeft geen staatsrechtsgeleerde te zijn om deze eenvoudige waarheden te weten; ze worden al op school onderwezen en bij iedere kabinetscrisis worden ze in de kranten uitvoerig uiteengezet voor het publiek. Alleen zulke restanten uit een ver verleden als de heren Jongeling en Van Dis komen nog op het denkbeeld om het artikel, met de zinsnede „Hij (de koning) benoemt ministers en ontslaat hen naar welgevallen” letterlijk op te vatten.

Daarom zijn al de klachten over de onduidelijkheid van de grondwet erg overdreven, en nog overdrevenier zijn de wensen dat iedere burger op elk ogenblik in staat zou dienen te zijn om de grondwet na te slaan. Daar zit die burger helemaal niet om te springen; wat hij wil is, dat er zo bestuurd en recht gesproken wordt, dat hij de grondwet niet hoeft op te slaan.

Het andere argument voor herschrijving van de grondwet is veelvuldiger aangevoerd. Het luidt: het is een grondwet onwaardig, dat er iedere paar jaar in gewijzigd moet worden.

Nu zijn ook werkelijk de grondwetswijzigingen na de tweede wereldoorlog niet van de lucht geweest. We hebben grondwetswij-

zigingen gehad in 1946, 1948, 1953, 1956 en 1963. En bevorderlijk voor de rechtszekerheid van het Nederlandse volk is zulks allerminst.

Maar wat waren het wel voor grondwetswijzigingen, die we al die keren hebben gehad? Liefst vier daarvan hingen onmiddellijk samen met de reactionaire koloniale politiek van de diverse regeringen, of moesten dienen om het mislukken van die politiek te registreren. De andere wijzigingen van betekenis waren het gevolg van de al even reactionaire en kortzichtige politiek op het gebied van de NAVO en soortgelijke imperialistische organisaties. Ze hadden de strekking om de zeggenschap van Nederland, en in het bijzonder van het parlement, op de buitenlandse en militaire politiek te verminderen ten gunste van Amerikanen en Duitsers.

Van de gelegenheid die d e z e wijzigingen boden, is dan meestal nog gebruik gemaakt om enkele kleinere wijzigingen door te voeren. Maar doorgaans hadden die geen haast; het was zeker mogelijk geweest om ze in één of twee keer af te handelen.

De zaak is, dat diegenen die nu zo klagen over het steeds maar veranderen van de grondwet, z e l f de schuldigen zijn aan die veranderingen, door de reactionaire en tevens tot mislukking gedoemde politiek die zij voeren. Men gaat toch werkelijk wel een beetje ver, als men aan de grondwet verwijt wat men zelf misdoet.

Met dit alles wil niet gezegd zijn, dat de Nederlandse grondwet ideaal zou zijn, zelfs in een kapitalistische maatschappij.

Het wil echter wel zeggen dat vooruitstrevende mensen niet hoeven staan te trappelen van ongeduld om de grondwet te veranderen, omdat er zonder dat geen verbeteringen in de Nederlandse samenleving tot stand te brengen zouden zijn.

De positieve betekenis van de grondwet is:

Ze legt een aantal vrijheden vast — vrijheid van vereniging en vergadering, vrijheid van drukpers, van religie, bescherming van briefgeheim.

Ze houdt verder een reeks belangrijke rechten in: kiesrecht volgens evenredige vertegenwoordiging, gelijke benoembaarheid in overheidsdienst.

En ze bevat g e e n voorschriften voor de maatschappelijke orde; afkomstig uit de denkwereld van het zich ontwikkelende liberalisme, legt ze de kapitalistische eigendomsverhoudingen niet dwingend op. Ze verzet zich dus ook niet tegen een wijziging van deze eigendomsverhoudingen door nationalisaties.

Evenredige vertegenwoordiging in het geding

Het typerende is dan ook bij alle discussies die tot nu toe plaats vinden over de grondwet — en ze zijn niet zo bijzonder talrijk — dat nergens naar voren komt welke veranderingen men dan wel zo dringend in de grondwet zou willen aanbrengen. De hele

discussie beweegt zich op het vlak van „te lang”, „te onoverzichtelijk”, „te ouderwets” — maar daar hebben we het hierboven al over gehad.

Als we dit zeggen, dan moeten we meteen één uitzondering maken. Er is één argument, dat in de laatste tijd wel bij voortduuring naar voren is gekomen voor een wijziging, en dat is de voorgewende noodzaak van opheffing of wijziging der evenredige vertegenwoordiging.

De wens om de evenredige vertegenwoordiging aan te tasten leeft al lang en wordt ook al sedert lange tijd naar voren gebracht. Aanvankelijk ging de discussie voornamelijk over een verhoging van het percentage stemmen, dat men nodig zou hebben om in het parlement vertegenwoordigd te kunnen zijn.

Op dit ogenblik is daarvoor het honderdvijftigste deel nodig van het totaal der uitgebrachte stemmen, de kiesdeler dus. Jaar in, jaar uit echter werd de wens naar voren gebracht dat dit percentage verhoogd zou dienen te worden; dat men drie, vijf of zelfs tien procent van de stemmen nodig zou hebben om in het parlement vertegenwoordigd te zijn.

Vooraf van communistische zijde is hiertegen steeds stelling genomen.

In de grondwet staat:

„De Staten-Generaal vertegenwoordigen het gehele Nederlandse volk” en verder:

„De Tweede Kamer bestaat uit honderd en vijftig leden, gekozen op de grondslag van evenredige vertegenwoordiging binnen door de wet te stellen grenzen.”

Deze „door de wet te stellen grenzen” zijn volgens gebruik:

a) de verdeling van restzetels volgens het systeem van de grootste gemiddelden (welke partij heeft het hoogste gemiddelde aantal kiezers per zetel, als men er één of meer restzetels bij krijgt);

b) de noodzaak om minstens de kiesdeler te halen teneinde voor een zetel in aanmerking te komen.

Beide regels vormen al een afwijking van de zuivere evenredige vertegenwoordiging, maar ze zijn in ieder geval reeds jaren van kracht en dus min of meer ingeburgerd.

Verhoging van de toelatingsnorm tot een aantal procenten echter zou een wezenlijke verandering betekenen. Het zou groepen die recht hebben op één of meer zetels uitsluiten. Het zou bovendien de weg naar willekeur openen, omdat, als men eenmaal de norm op 3 procent stelt, niets een kamermeerderheid verhindert deze norm tot 5, 7 of 10 procent te verhogen.

En daarmee zou dan feitelijk de evenredige vertegenwoordiging om zeep zijn gebracht.

De aandrang om passages als deze in te voeren is de laatste jaren iets verminderd.

De oorspronkelijke initiatiefnemer, Beernink van de CHU, veranderde van mening en begon zich tegen verandering van het systeem te keren — waarschijnlijk omdat hij begon in te zien, dat een dergelijke verandering zich vandaag of morgen ook tegen zijn eigen partij zou kunnen gaan keren.

In de periode van het kabinet-Marijnen verzette de VVD-minis-

ter Toxopeus, tegen wie veel van de betogen tot wijziging waren gericht, zich hardnekkig.

Maar gewichtiger was zonder twijfel dat in 1962 en 1963 een keerpunt bleek te zijn gekomen in het stemmenverloop voor de CPN, en de aanhang van onze partij weer groeide. Dat maakte het bijzonder moeilijk om een norm te stellen die niet bijzonder grof zou zijn.

En bovendien was er de PSP gekomen, die ongeveer een gelijk aantal stemmen kreeg als de CPN. Zou men de CPN treffen, dan zou tegelijkertijd de PSP uit het parlement verdwijnen. Uit het parlement — en daarmee van de aardbol, want de PSP bestaat feitelijk alleen rond haar parlamentszetels. Een dergelijke verdwijning echter zou precies tegengesteld zijn aan de plannen die men met de PSP voorhad. Ze moest, in de ogen van het publiek, de vervanger van de communistische partij worden. Ze moest gepopulariseerd worden om daarmee de CPN op de achtergrond te kunnen dringen en zo mogelijk te laten verdwijnen. Een wet, die beide partijen buiten het parlement zou sluiten, zou evenwel tot gevolg hebben dat er alleen maar een CPN zou zijn, aangezien die voor haar bestaan niet van een paar kamerzetels afhangt.

Districtenstelsel

Bovendien was inmiddels de discussie een andere richting ingegaan.

Steeds meer bleek, dat de parlementaire posities van de grotere partijen voor een belangrijk deel op lucht, dat wil zeggen niet op solide wensen en sympathie van het volk waren gebaseerd. De politiek van deze partijen was zozeer vervlochten met de koude oorlog en de NAVO, en zozeer gericht op het doortrekken van die lijn in de binnenlandse verhoudingen, dat daarop op den duur een reactie van het volk moest komen — vooral bij een wijziging van de internationale verhoudingen.

Bovendien was de discussie inmiddels in een andere richting gegaan, die van een terugkeer naar het districtenstelsel.

De oorzaak hiervan is terug te voeren op het feit, dat de bestaande partijen — vertegenwoordiging op grondslag der evenredigheid steeds meer in tegenstelling komt met de belangen van de heersende monopolistische groepen.

Het bestaande systeem biedt gelegenheid voor de arbeidersbeweging tot legale politieke organisatie en vertegenwoordiging, het maakt het onmogelijk om de stemmen van niet-monopolistische groepen in de burgerij uit het parlement te weren, het bemoeilijkt de greep op regering en staatsapparaat door de vele wisselingen van regeringscoalities, het vormt een sta-in-de-weg voor de anti-nationale bedrijvigheden van de monopolisten.

Daarbij komt een ander feit: Iedereen kon de laatste jaren zien aankomen, dat een politieke ontwikkeling had ingezet, die vroeg of laat diepe invloed moest krijgen op de posities van de politieke partijen, die na de oorlog de lakens hadden uitgedeeld. De

tegenstellingen tussen de toppen van deze partijen en de groeiende politieke en economische bewustwording van de massa werd zienderogen groter — en daarmee tussen de massa en de hoofdvoerders van de politiek der binnen- en buitenlandse monopolies.

Deze factoren veroorzaakten de kreet van de terugkeer naar het districtenstelsel — een halve eeuw geleden vol verachting op de vuilnisbelt der geschiedenis geworpen.

Cals luidde de campagne in en „De Telegraaf” en „Het Parool” namen haar over, gevolgd door Burger en enkele andere geheel op de Amerikaans-Duitse macht ingestelde PvdA-ers.

Het is de vrucht van deze campagne, die wij nu als voornaamste nieuwigheid vinden in de „proeve van een nieuwe grondwet”.

In een enkel woordje maar, doch met een verstrekkende betekenis.

Staat nu in de grondwet, dat de Tweede Kamer gekozen wordt „op de grondslag van evenredige vertegenwoordiging”, de „proeve” wil van het bestaande artikel maken: „De verkiezingen geschieden met inachtneming van het beginsel van evenredige vertegenwoordiging”.

De grondslag vervalt dus, het beginsel doet in zijn intrede, maar dan alleen om „in acht” te worden genomen.

De opstellers van dit lieve paragraafje hebben in het midden willen laten, op welke manier later dat „beginsel” in acht genomen zou kunnen worden.

Doch daar hebben anderen dan ook inmiddels al hun zegje over gezegd.

Er zijn ideeën geopperd, om Nederland in een aantal districten te verdelen en per district de evenredige vertegenwoordiging te laten gelden.

Anderen, vooral in de PvdA, hebben de gedachte geopperd om tot het Westduitse systeem over te gaan: ieder district een vertegenwoordiger, en dan de rest van de zetels verdelen op grond van een landelijk percentage der partijen. Maar zoals nog weer anderen hebben opgemerkt: dit Duitse systeem werkt pas in de gewenste richting, doordat daaraan een minimum-grens is verbonden. Wie niet in één streek 5 procent haalt, komt helemaal niet voor afvaardiging in aanmerking.

Een gedetailleerde bespreking van alle mogelijkheden en hun ongewenste gevolgen kan hier achterwege blijven. In het PvdA-maandblad „Socialisme en Democratie” van april jl. hebben twee schrijvers, mr. Mok en dr. Drees, op uitstekende gronden het ongewenste van deze systemen aangetoond, daarbij vooral uitrekenende, hoezeer de PvdA zelf het slachtoffer zou worden van de door Burger c.s. geopperde gedachte.

Nederhorst heeft nadien, bij een bespreking van de resultaten der statenverkiezingen, nog een flauwe echo van het Burgerstandpunt laten horen. Maar gezien de uitslag van die verkiezingen en ook van de latere, voor de gemeenteraden, kan van die zijde moeilijk meer iets gesuggereerd worden dat niet onmiddellijk de verdenking van een poging tot toekomstige vervalsing der verkiezingsuitslagen oproept.

En hier komen we dan aan het antwoord op de vraag, waarom juist een anonieme commissie op fraai gebonden wijze de idee van het overboord gooien der evenredige vertegenwoordiging op nieuw leven moest inblazen.

De conclusie lijkt voor de hand te liggen.

Uit de mond van de officiële partijleiders der zogenaamde grotere partijen begint deze stelling zo langzamerhand uitermate verdacht te klinken.

Drie partijen vormen de regering. Deze partijen hebben bij de laatste verkiezingen ernstige slagen in ontvangst moeten nemen. Het naar voren brengen van een verandering in het kiesrecht, direct vanuit die hoek, zou onmiddellijk de reactie oproepen, dat men bezig is om zijn eigen tanende positie veilig te stellen. Daarom komt het het mooiste uit om nu de betreffende ideeën maar door deze anonieme commissie te laten lanceren. Doch daarmee zijn deze ideeën niet minder gevaarlijk, juist omdat men weet wie er achter staan.

Wij hebben in bovenstaand overzicht slechts één punt behandeld uit de „proeve van de nieuwe grondwet”, maar dan ook het belangrijkste en gevaarlijkste punt. Het verdient aller aandacht en het verdient scherpe bestrijding door ieder die de democratie wil verdedigen.

MARCUS BAKKER

Sport en politiek

Tussen sport en politiek ligt in Nederland nog steeds een grote kloof. Dat heeft verschillende oorzaken. Ten eerste hebben de politieke partijen lange tijd de sport niet gezien en erkend — en ook nu doen ze dat nog niet ten volle — als een volwaardige maatschappelijke behoefte en ten tweede wilden de sportorganisaties veelal de politiek buiten de sport houden als iets minderwaardigs, als iets dat tot verdeeldheid aanleiding kon geven, waar eensgezindheid in de sportbeoefening beleden werd.

Deze opvattingen en gevoelens leven nog steeds in sterke mate en leiden ertoe, dat de sportorganisaties de politieke activiteit, waar het de bemoeienissen met de sport betreft, met wantrouwen gadeslaan. Dit euvel dient snel en doeltreffend te worden opgeheven, omdat het een doortastende aanpak voor de behoeftevoorziening op het terrein van de sport in de weg staat.

Sport is een maatschappelijk verschijnsel en is in zijn ontwikkeling verbonden met en gebonden aan de maatschappelijke ontwikkeling. Het begrip „sport” is ontstaan gelijk met de ontwikkeling van de menselijke cultuurvormen. Het maakt vanaf de vroegste tijden der menselijke beschaving deel uit van het culturele patroon. Toen de mens uit zijn primitieve staat trad. ontstond gelijktijdig de sport waarin de mens zijn lichamelijke behendigheid, zijn intelligentie om zijn lichamelijke mogelijkheden tot het uiterste te benutten, kon uitleven.

Met de verdere maatschappelijke ontwikkeling voltrok zich ook een verdere verandering in de vormen van de sportbeoefening, die echter altijd spel en sport — ontspanning en inspanning — is gebleven en waarin de wedijver, de toetsing van onderlinge prestaties, een grote rol speelde.

Tegelijk ontstond de noodzaak tot de bouw van sportaccommodatie als collectieve voorziening; de Grieken en Romeinen b.v. hadden reeds hun sportarena's.

Nu, in het tijdperk van de industrialisatie, neemt de functie van de sport in betekenis toe. De sport gaat in de geïndustrialiseerde maatschappij een taak vervullen als deel van de zorg voor de volksgezondheid én bij opvoeding en karaktervorming, mede doordat de sport een compensatie-element verschaft dat onontbeerlijk is voor de spanningen van het hedendaagse leven.

Of, zoals het „Manifest over sport”, dat de „Internationale Raad voor de lichamelijke opvoeding en sport” heeft opgesteld, het noemt:

„Ze kan het fysieke en psychische evenwicht van de mens, dat bedreigd wordt door de gevolgen van de industrialisatie, de verstedelijking en de mechanisatie, bewerken en beschermen.”

De sport in het na-oorlogse Nederland

De algemene schets in het voorgaande wordt bevestigd door de sportontwikkeling in Nederland.

Aan het eind van de vorige eeuw — ook in verband met het op gang komen van de industrialisatie — zien we een aantal sportorganisaties ontstaan en vindt er tevens een begin plaats van georganiseerde competitiesport.

Alles is dan nog gebaseerd op het particuliere initiatief en het zijn in eerste instantie de beter-gepositieerde kringen die zich met de sportbeoefening bezighouden. In betrekkelijk korte tijd komt de massa-sportbeoefening op gang, maar die beperkt zich nog slechts tot enkele sporten, omdat de bourgeoisie een aantal sporten voor de arbeiders gesloten of onbereikbaar weet te houden.

Deze ontwikkeling voltrekt zich tot de tweede wereldoorlog vrij gelijkmatig, maar na de oorlog komen er vele spanningen en veranderingen, die grote schokken veroorzaken.

In de voetbalsport komt het vraagstuk van het professionalisme aan de orde en blijkt het „betaalde” voetbal niet tegen te houden. De roeisport is gedwongen in haar reglement de middeleeuwse bepalingen te schrappen, dat handarbeiders niet aan wedstrijden mogen deelnemen, omdat ze door het verrichten van handarbeid in het dagelijkse leven als roeier „professional” zouden zijn.

De zaaIsporten — voor de oorlog nauwelijks in tel — komen tot ontplooiing en trekken veel beoefenaren.

De algemene behoefte aan sportbeoefening groeit, mede door de toenemende industrialisatie van ons land, maar de achterstand in accommodatie neemt overeenkomstig toe. Daarbij treedt de miskenning van de sport door de overheid duidelijk aan het licht.

Hoé de groei zich voltrok, blijkt uit de volgende cijfers:

In 1900 waren er in ons land 23.000 georganiseerde sportbeoefenaren, in 1930 waren dat er 180.000; na de oorlog, in 1957, komt er een sprong naar 1.186.000 en eind 1964 was het aantal boven de 1.500.000 gestegen.

Die cijfers overziende is het logisch, dat aan het vraagstuk van de sport niet meer achteloos kan worden voorbijgegaan en wordt het begrijpelijk dat er tegenwoordig zoveel sportnota's van provincies en gemeenten verschijnen, waarbij dan weer opvalt dat de beloofde sportnota van de regering — die vorig voorjaar zou uitkomen — er nog steeds niet is.

We zijn daarmee het punt genaderd waarop sport en politiek — en dan bedoelen we gezonde, bonafide politiek — elkaar ontmoeten, omdat sportbeoefening op particuliere basis niet meer mogelijk is. Overheidsbemoeiing met de sport is wenselijk en noodzakelijk op grond van een reeks factoren.

Daar is in de eerste plaats de schaarste aan grond, mede in verband met de industrialisatie en verstedelijking, die het de verenigingen onmogelijk maakt zelf grond voor hun terreinen te verkrijgen. Dit dient tevens te worden gezien tegen de achtergrond van de enorm gestegen grondprijzen die het sportorganisaties financieel verhinderen de grond te kopen of te huren.

Naast de stijging van de grondprijzen komt nog de stijging van de kosten voor de accommodaties, enerzijds ook door prijsstijgingen en anderzijds door de hogere eisen, die aan de accommodaties moeten worden gesteld. Dit geldt zowel voor de uitwendige bouw (bouwvoorschriften en schoonheidscommissies) als voor de inrichting die thans wordt vereist op grond van nieuwe inzichten

op het gebied van de sporthygiëne en medische verzorging. Dat alles kan niet meer zonder hulp van de overheid tot stand worden gebracht.

Overheid en sport

De betekenis van de sport door zijn functie in het huidige maatschappelijke leven en de massale, maar tevens toch nog te geringe sportbeoefening, dwingt de overheid zich met de vraagstukken van de sport bezig te houden.

Hoe onontkoombaar deze ontwikkeling is, valt aardig te illustreren met het volgende voorbeeld:

Op het schriftelijk examen G.A. 1 (= Gemeente-Administratie, red.) werd aan de kandidaten het volgende vraagstuk voorgelegd:

„Het bestuur van de voetbalvereniging „Vooruit” te Z. is voornemens twee in het buitenland wonende beroepsvoetballers (zogenoemde profs) in het eerste elftal op te nemen. Hiermede is voor 1966 een uitgave gemoeid van f 150.000.—. Genoemd bestuur richt zich nu tot de raad van de gemeente Z. met het verzoek het aantrekken van deze twee buitenlandse voetballers mogelijk te maken, door voor het jaar 1966 aan de vereniging „Vooruit” een subsidie te verlenen gelijk aan een eventueel tekort van de vereniging over 1966 tot een max. van f 75.000.—. De raad stelt dit verzoek in handen van burgemeester en wethouders om advies. Ontwerp het gemotiveerde voorstel.”

Een (goed) teken aan de wand, dat men de jonge gemeente-ambtenaren confronteert met de sportvraagstukken van deze tijd, hoewel het hier slechts om één aspect gaat, de topsport betreffende. Naast dit voorbeeld is er meer te noemen.

De actieve belangstelling van de overheid, speciaal dan van de provinciale en gemeentelijke overheid, neemt toe; ook al omdat deze organen dichter bij het volk staan.

Maar juist die praktische aanpak door een aantal gemeenten en een paar provincies toont de behoefte aan een doeltreffend regeeringsbeleid op sportgebied.

Er is nu een ministerie voor cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, dat zich met sportzaken bezighoudt. Dat is een teken van meer belangstelling — men kan het ook erkenning noemen — voor en van de sport.

Een planmatige, goed doordachte en goed omschreven aanpak ontbreekt echter, waardoor de sportwereld nog steeds in het onzekere verkeert over wat er kan of gaat gebeuren en er in feite niets of zeer weinig gebeurt.

Er zal een beleid moeten worden gevoerd, dat gericht is op het stimuleren van de provincies en gemeenten tot de bouw van de noodzakelijke sportaccomodaties, evenwel gepaard aan een aantal financiële maatregelen, waardoor de gemeenten in staat zullen zijn daadwerkelijk iets tot stand te brengen.

De betekenis van de sportbeoefening vereist, dat er een aparte financiële regeling wordt ontworpen, zoals bv. bij de woningbouw, die het de gemeenten mogelijk maakt goedkoop geld te verkrijgen waarmee de bouw van sportaccomodaties ter hand zou kunnen worden genomen.

Er zal een nationaal sportplan moeten komen, niet alleen gericht op het totstandbrengen van grote nationale voorzieningen — waar dus grote nationale en internationale sportgebeurtenissen kunnen plaatsvinden — maar ook met ruimte en mogelijkheden voor provinciale, streek-, of gemeentelijke voorzieningen. Een dergelijk nationaal sport- annex financieringsplan, met ruimte voor provinciale- en gemeentelijke initiatieven, zou een einde maken aan de huidige toestand dat de sportvoorzieningen vaak als sluitpost worden beschouwd, omdat de beschikbare middelen thans voor andere urgente zaken (waarvan de betekenis en het belang door niemand worden betwist) moeten worden gebruikt.

Naast woningbouw, onderwijs, bejaardenzorg, goede straten en wegen, riolering en wat dies meer zij, zijn sportaccomodaties noodzakelijk. Zij zijn van toenemend belang voor de lichamelijke vorming van de jeugd en ter ontspanning van jongeren en ouderen, die zijn blootgesteld aan de spanningen van de huidige maatschappij.

Topsport of massasport

Ieder jaar, vooral aan het eind van het voetbalseizoen, verschijnen er berichten in de pers over mogelijke fusies tussen clubs uit het betaalde voetbal, waarbij dan tevens wordt vermeld dat de fusie ook als voorwaarde is gesteld voor een eventuele gemeentelijke subsidie. Wethouders voeren intensieve fusiebesprekingen, die dan meestal op het laatste moment toch mislukken omdat de oude vertrouwde clubgevoelens een sta-in-de-weg zijn. Deze vorm van overheidsbemoeiing met de sport, — soms met resultaat zoals bij het ontstaan van „Telstar” uit het samengaan van Stormvogels en V.S.V., maar meestal met minder goed gevolg — zou moeten laten zien dat er een actief sportbeleid wordt gevoerd. Dat is in genen dele waar.

Het subsidiëren van de topsport als zodanig heeft niets te maken met de bevordering van de actieve sportbeoefening. Wij achten het niet verwerpelijk, dat de topsport wordt geholpen (hoewel die hulp problematisch blijft en mede de buiten alle verhoudingen staande transferbedragen opvoert), maar geen enkel gemeentebestuur kan en mag wat zijn activiteit op sportgebied betreft, daarmee volstaan.

Het gaat er in de eerste plaats om de sportbeoefening voor de massa mogelijk te maken. Dat kan vooral gebeuren door de bouw van sportgelegenheid. De aanleg van sportvelden, -hallen en zwembaden is uiteindelijk veel belangrijker dan het hebben van een beroepsvoetbalclub.

Het is b.v. een regelrecht nationaal schandaal, dat er veel te weinig zwembaden zijn. En van de 550 baden die er zijn, dient dan

nog 25 procent te worden afgekeurd, omdat ze niet meer voldoen aan de normaal te stellen eisen, terwijl 21 procent dringend behoefte heeft aan verbetering. Het totale tekort wordt geschat op 500 open baden, 40 overdekte en 200 instructiebaden; en dat is dan nog een voorzichtige schatting!

Aandacht dáárvóór verdient de voorkeur bóven aandacht voor beroepssport — dat zal ieder moeten toegeven.

Een andere directe algemene voorziening ligt op het vlak van de bouw van gymnastieklokalen. In ons land wordt er — o.a. door de Nederlandse Sport Federatie, de Nederlandse Ouderraad voor het openbaar onderwijs, de vereniging voor Volksonderwijs, de vereniging voor christelijk Volksonderwijs, de katholieke vereniging van leraren lichamelijke oefening St. Thomas van Aquino en de Koninklijke Nederlandse Vereniging van leraren en onderwijzers in de lichamelijke opvoeding — reeds lang en steeds meer op aangedrongen, dat er op de scholen drie lesuren lichamelijke opvoeding per week worden gegeven, als eerste stap naar één uur lichamelijke opvoeding per dag.

Nog steeds evenwel worden er scholen gebouwd zónder gymnastieklokalen, omdat de regering daarvoor geen bouwvergunning geeft!

We zitten dan weer meteen bij ons uitgangspunt: politiek en sport.

Want het is uiteindelijk de huidige regeringspolitiek, die de ontplooiing van de sport in Nederland in de weg staat.

Het zal een taak zijn van de vooruitstrevende krachten om als deel van een democratische politiek het sportleven meer mogelijkheden en kansen te verschaffen.

Daarom ligt er voor de democratische krachten in parlement, provinciale staten en gemeenteraden een belangrijke taak om op dit front slag te leveren.

De komende jaren zullen laten zien, dat de vraagstukken en de belangen van de sport een grote rol in de politieke strijd gaan spelen als bestanddeel van de belangenbehartiging van de bevolking.

HARRY VERHEIJ

Wijzigingen in de positie van employés en beambten

In de laatste jaren verschijnen er opvallend veel publicaties over de sociale positie van het lagere administratieve en technische personeel, meestal aangeduid als employés en beambten. Dit is niet verwonderlijk, want deze groepen van werkers worden zowel absoluut als relatief voortdurend groter en er voltrekken zich belangrijke veranderingen in hun bestaan.

Deze wijzigingen hangen samen met de zich, vooral sinds het midden van de vijftiger jaren, razend snel voltrekkende veranderingen in de techniek. De wetenschappelijk-technische revolutie gaat gepaard met een verdere concentratie van de industriële productie en een grote uitbreiding van de monopolistische bedrijven. Een van de gevolgen daarvan is de sterke groei van de arbeidersklasse en het zich terzelfder tijd voltrekken van structurele veranderingen binnen de arbeidersklasse, vooral door de toename van het aantal hoofdarbeiders.

Dit is een verschijnsel, dat in de gehele kapitalistische wereld zichtbaar is.

In de Verenigde Staten was in 1960 het aantal „white collar workers”, de hoofdarbeiders met het witte boord, gestegen tot 43 procent van het totale aantal werknemers. Het aantal handarbeiders, dat volgens de Amerikaanse uitdrukking een „blue collar occupation” heeft, d.w.z. in overall werkt, was gedaald tot 38,6 procent. Ook het aantal arbeiders in de landbouw daalt, terwijl het aantal in de dienstverlenende bedrijven voortdurend stijgt. Blijkens in „De Vakbeweging” (3 maart 1964) aangehaalde gegevens varieert het aantal hoofdarbeiders in de vliegtuigbouw, de chemische industrie, de olie-industrie en de industrie van electrotechnische apparaten van 33 tot 45 procent van het totale aantal werknemers.

In West-Duitsland steeg van 1950 tot 1962 bij een totale stijging van 14,6 tot 21,3 miljoen werknemers, het aandeel van de employés en beambten van 28,4 tot 37,5 procent.

Ook in Nederland is dezelfde ontwikkeling aan de gang. Het aantal handarbeiders steeg in ons land van 1947 tot 1959 van ongeveer 1,3 miljoen tot 1,7 miljoen, doch het aantal hoofdarbeiders van 0,8 miljoen tot 1,2 miljoen. Dit betekent, dat het aantal handarbeiders steeg met 30 procent en het aantal hoofdarbeiders met 58 procent. In de nijverheid bedroeg de stijging van het aantal hoofdarbeiders zelfs bijna 100 procent (J. A. A. van Doorn — „Sociale ongelijkheid en sociaal beleid”, Utrecht 1963).

De uitbreiding van de staf van technisch personeel en het daarbij behorende administratieve personeel hangt direct samen met de toename van de omvang en de ingewikkeldheid van de technische apparatuur en de productieprocessen. Enig inzicht daarin kan verkregen worden door te bezien welke enorme bedragen in de

grote industriële ondernemingen worden geïnvesteerd. Terwijl in 1959 een bedrag van 2,5 miljard gulden werd geïnvesteerd in de industrie, was dit bedrag in 1964 gestegen tot 5,4 miljard en daarvan kwam 36 procent voor rekening van bedrijven met meer dan duizend personeelsleden.

Om een voorbeeld te geven wat dit betekent: de Hoogovens te IJmuiden hebben aangekondigd in de komende vijf jaar 1115 miljoen gulden te zullen investeren aan nieuwe uitbreidingen, bij een toename van het personeel met 2700 man. Dit betekent, dat globaal voor iedere nieuwe arbeidsplaats meer dan 400.000 gulden zal worden geïnvesteerd.

Mechanisering van kantoorwerk

Niet alleen in de industrie echter, ook in de administratieve sector voltrekken zich ingrijpende wijzigingen, die een drastische verandering in de positie van de werkers in deze sector met zich meebrengen.

Hoe paradoxaal het ook moge klinken: terwijl het aantal employés sterk toeneemt, begint de kantoorbediende te verdwijnen. Wie de grote kantoren van de banken en verzekeringsmaatschappijen, opgetrokken uit staal en glas, ziet, begrijpt dat in deze „administratiefabrieken” geen plaats meer is voor de ons van oudsher bekende boekhouder.

In een boekje over „De beambte in onderneming en maatschappij” (Amsterdam 1951) omschrijven A. C. J. Rottier en F. J. C. J. Nuyens dit als volgt:

„De administratieve revolutie, die ruim een eeuw later plaats vond dan de industriële omwenteling, heeft de ondergang van de oorspronkelijke functie van het boekhouden bewerkt. Het overgrote deel van het eigenlijke boekhoudwerk van eertijds wordt bij de grote onderneming thans in de gemechaniseerde administratie verricht door brede scharen lager personeel. Men zou kunnen zeggen, dat de waardige hooggeboren boekhouder van voorheen van de hoogte van zijn kantoorkruk is afgedaald tot de parterre van de „boekhoudfabriek”, waar hij als geroutineerde employé in overal de cadans der machines, de hartslag van het administratieve apparaat controleert”.

De gegevens, die al ter beschikking staan, wijzen erop dat deze veranderingen zich in versterkte mate zullen voortzetten en niet alleen de werkomstandigheden, maar ook de positie van de kantoorbedienden verder zullen aantasten. Het kantoorwerk dreigt nog meer dan reeds het geval is, te zullen bestaan uit eentonig zich steeds herhalend werk. De ervaring in de Verenigde Staten is, dat in vier jaar tijds het aantal boekhouders in de zich automatiserende banken terugliep met 80 procent. Voor Nederland wordt al aangenomen, dat 21 procent van het totale aantal werknemers in het bankbedrijf bij automatisering in hoge mate kwets-

baar zal zijn. Daarnaast zou beperkte kwetsbaarheid optreden voor 29 procent van het aantal werknemers („De Vakbeweging”, 24 mei 1966).

Toenemende ongerustheid

Ook in het industriële grootbedrijf treden aanzienlijke veranderingen op in de positie van het technische en administratieve personeel en in hun verhouding tot de handarbeiders. Prof. Van Doorn stelt in het door ons reeds aangehaalde boek vast, dat er onmiskenbare parallellen zijn te bespeuren in de ontwikkeling van hoofd- en handarbeid. Bij beide soorten arbeid is er sprake van vergaande arbeidssplitsing en van toenemende mechanisering, die reeds het stadium van de automatisering ingaat. Zelfs constateert hij, dat voor aanzienlijke aantallen lager kantoorpersoneel hun positie wat de arbeidsomstandigheden betreft, slechter is dan die der handarbeiders. Een andere schrijver — eertijds werkzaam bij het NVV en thans werkzaam aan de universiteit van Leiden — stelde vast, dat door de technische en organisatorische ontwikkelingen enerzijds handarbeiders op de functielijst hoger worden gewaardeerd, terwijl anderzijds een reeks beambtenfuncties veel lager op de functieladder staat aangegeven (H. Wallenburg — „Vakbeweging en beambten”, Meppel 1964).

Niet alleen in dit opzicht, ook in hun bestaanszekerheid hebben de beambten reeds verschillende schokken moeten doorstaan. Dit is overduidelijk geïllustreerd bij de bedrijfssluitingen, die de laatste maanden hebben plaats gehad. Hierbij is gebleken, dat juist de beambten de grootste moeite hadden om een passende werkring te vinden en van velen de toekomst op losse schroeven kwam te staan.

Bij rationalisatiemaatregelen in de bedrijven zijn de beambten vaak het eerst het kind van de rekening. Daarnaast kan er op gewezen worden, dat bij sommige grote bedrijven, zoals bv. bij Philips, besloten is de werving van administratief personeel geheel stop te zetten.

Dit proces wekt grote onrust op onder de employés en beambten. Ook op de eerste vergadering van het NVV-Centrum voor Hoger Personeel, die begin maart van dit jaar werd gehouden, vond dit zijn weerslag. Mr. Versloot, voorzitter van het Centrum en functionaris van „Mercurius”, wees er in zijn rede op, dat het hogere personeel even weinig zeggenschap over het voortbestaan van bedrijven of diensten heeft als het lagere personeel. Daarover beslist alleen degene, die de lonen betaalt. Hij wees erop, dat ook de hogere beambten deze afhankelijkheid, die nu weer eens scherp tot uiting is gekomen, niet moeten vergeten. Zijn conclusie was, dat de werknemers „van hoog tot laag” zwak staan en tegenover de feitelijke economische macht van de ondernemers zo goed mogelijk een daartegen opwegende macht moeten opbouwen.

Ongetwijfeld is het nodig de georganiseerdheid te versterken, maar toch kan mr. Versloot de vraag gesteld worden, of er dan

al niet lang een vakbeweging bestaat, met name het NVV met 530.000 leden. Het alternatief is niet alleen een betere organisatie van de werknemers, ook van employés en beambten, maar vooral het aanbinden van de strijd om de werknemers „van hoog tot laag” te beschermen tegen de willekeur van de monopolisten. Een actief optreden van de vakbeweging zal voor de employés en beambten een stimulans zijn om zich te organiseren. Reeds nu neemt — ofschoon er nog een duidelijke achterstand bij de georganiseerdheid van de handarbeiders bestaat — het inzicht in de rol van de organisatie bij de behartiging van hun belangen onder deze groepen van werkers toe. Bedroeg het aantal georganiseerde employés in het vrije bedrijf in 1940 nog slechts 80.700, in 1960 was dit reeds 146.700 en op 1 januari 1964 bedroeg het 171.567.

Hoe de employés en beambten zijn georganiseerd, blijkt uit de statistiek over het lidmaatschap van de verschillende vakorganisaties, die door het Centraal Bureau voor de Statistiek is uitgegeven. Deze statistiek heeft betrekking op de toestand op 1 januari 1964.

	NVV	CNV	NKV	NVC	overige	totaal
Arbeiders in het vrije bedr.	359.076	138.695	315.220	5.720	4.993	823.704
Adm. en tech. pers. in vrije bedrijf	56.317	25.270	45.616	4.380	39.984	171.567
Pers. in openb. dienst	113.780	65.103	60.013	—	237.096	475.992
Totaal	529.173	229.068	420.849	10.100	282.073	1.471.263

Eenheid van hand- en hoofdarbeiders nodig

In „De Vakbeweging” (16 februari 1965) is een nader inzicht gegeven in de mate van georganiseerdheid van hand- en hoofdarbeiders. Hieruit blijkt, dat 57 procent van alle georganiseerden bestaat uit handarbeiders in het vrije bedrijf en 11 procent uit beambten in het vrije bedrijf. Verder blijkt, dat van de handarbeiders 48 procent is georganiseerd en van de beambten 21 procent. Van de georganiseerde beambten is 79 procent bij één van de vakcentrales aangesloten en 21 procent is lid van één der categorale bonden.

Bij de lagere beambten blijkt het inzicht, dat hun belangen het best gediend zijn door in één organisatie tezamen met de handarbeiders op te treden, groter te zijn dan bij de hogere beambten. Ook is er een verschil van inzicht merkbaar tussen de beambten, die georganiseerd zijn in het NVV en zijn bonden, en de beambten in de confessionele organisaties. Een onderzoek, dat gehouden is onder 100 arbeiders en beambten, die lid zijn van de diverse metaalbonden, wijst daarop. Het resultaat van deze enquête, dat gepubliceerd werd in „De Vakbeweging” van 1 maart 1966, drukken wij hierbij gedeeltelijk af.

	ANMB		St. Eloy		CMB	
	arb.	beamb.	arb.	beamb.	arb.	beamb.
Beter één vakbond	70	77	63	39	67	52
Beter afzonderlijk	23	20	31	55	26	38
Geen mening	7	3	6	6	7	10
<i>Redenen a</i>						
Samen meer te bereiken	42	45	34	27	37	29
Verhouding wordt beter	16	12	12	5	12	13
Gelijke belangen	9	13	9	5	7	10
<i>Redenen b</i>						
Uiteenlopende belangen	10	8	17	28	11	15
Verschil opleiding en functie	6	7	6	11	9	7
Beambten komen in verdrukking	—	—	1	8	1	9

Daarnaast blijken echter vele beambten en technici nog de voorkeur te geven aan aparte categorale bonden, d.w.z. organisaties die niet bij een vakcentrale zijn aangesloten. Dit vindt eensdeels zijn oorzaak in de door de ondernemers, voor zover het in hun belang is, zorgvuldig aangekweekte statusverschillen. Anderdeels ook in de vaak bij deze beambten en employés bestaande vrees, dat zij zich via één der vakcentrales aan een politieke partij zouden binden.

De geringere mate van georganiseerdheid, die er bij de beambten en employés in vergelijking met de handarbeiders bestaat, als ook de neiging om zich apart van de handarbeiders te organiseren, laten zien dat er nog veel obstakels uit de weg geruimd moeten worden om een krachtig gemeenschappelijk optreden van de werkers van hoofd en hand tot stand te brengen.

Hierbij blijkt de positie, die de beambten en employés lange tijd in het industriële bedrijf hebben vervuld en waardoor zij afzijdig bleven van de arbeidersbeweging, hun denkwijze nog lang te bepalen. Hun bewustzijn is achtergebleven bij hun werkelijke status en zij worden nog aanzienlijk beïnvloed door kleinburgerlijke gedachten.

Nu zij in versterkte mate geconfronteerd worden met de klassenverhoudingen zoals die werkelijk bestaan, draagt hun verweer nog sterk de sporen van denkbeelden die in de arbeidersbeweging reeds grotendeels zijn overwonnen. Vaak duiken allerlei kleinburgerlijk-radicalen en anarchistische ideeën op. Het is voor de arbeidersbeweging van belang om op te treden voor het overwinnen van deze, op een verkeerde weg leidende gedachten en het klassebewustzijn van deze groepen te versterken. De negatieve rol, die de PSP vervult, komt daarbij ook tot uitdrukking in het feit, dat zij juist deze in wezen primitieve ideeën tracht te bevorderen en afzonderlijke, categorale bonden propageert.

Van een andere zijde gezien, wordt de aansluiting van de arbeiders in de directe productie met de employés en beambten ook belemmerd door het traditionele wantrouwen, dat in de „fa-

briek" vaak tegen het „kantoor" bestaat. Vaak ontmoeten de productie-arbeiders de beambten vooral als tijdschrijvers, tariefmakers, kwaliteitscontroleurs, kortom als verlengstukken van de bedrijfsleiding, wier optreden vaak direct hun loon raakt. De verschillen tussen „fabriek en kantoor" zijn trouwens door de ondernemers opzettelijk scherp geaccentueerd, bv. door verschillen in werktijd, aanwezigheidscontrole (priklok of presentielijst), controle bij ziekteverzuim, wijze van loonbetaling en ontslagregeling. Nog altijd wordt daarbij gebruik gemaakt van de gedachte, dat de employé de rechterhand van de kapitalist zou zijn. In het begin van de industriële ontwikkeling was dat inderdaad vaak het geval. Een typerend voorbeeld is het optreden van de boekhouder in Heijermans' „Op Hoop van Zegen".

Dit beperkt zich evenwel tot een zeer kleine groep hoge employés. Zo kon het gebeuren, dat een hoog geplaatste beampte van de Hoogovens in 1964 nog deel uitmaakte van de beambtenvertegenwoordiging in de ondernemingsraad en in 1965 als mededirecteur voorzitter van diezelfde ondernemingsraad werd! Voor de beambten en employés, die in grote zalen onder toezicht van een chef hun op fabrieksarbeid gelijkende werk verrichten met weinig of geen promotiekansen ligt deze periode evenwel reeds in een ver verleden. Vaak blijft het loon van geschoold kantoorpersoneel al achter bij dat van geschoolde handarbeiders.

Herhaaldelijk is reeds gebleken, dat de employés en beambten bereid zijn gemeenschappelijk met de handarbeiders actie te voeren tegen de aanvallen, die door de grote ondernemers op beiden werden gedaan. Hieruit blijkt, dat de invloed van de door de ondernemers in het leven geroepen verschillen begint te verminderen en zowel bij de administratieve werkers als bij de handarbeiders de noodzaak van gemeenschappelijke actie in toenemende mate wordt ingezien.

Opvattingen, die een blijvende scheiding tussen werkers van hoofd en hand propageren, moeten krachtig worden afgewezen. Zo kan een redenering, die door de Sowjet-econoom W. S. Semjonow wordt gehuldigd (zie hiervoor „Vraagstukken van Vrede en Socialisme", 1961 nr. 5) en die inhoudt, dat de kantoorwerkers niet tot de arbeidersklasse kunnen worden gerekend, alleen maar schade aan de strijd berokkenen. Ook de gedachte, die voorheen in de Duitse communistische beweging werd gehuldigd en die inhield, dat de kantoorwerkers pas in de strijd konden worden betrokken als ze geheel geproletariseerd waren, zou de strijd belemmeren. Er is eens gezegd (zie het boek van prof. Van Doorn, blz. 97), dat de marxisten met het horloge in de hand op dit moment zouden staan te wachten. Doch passiviteit op dit gebied kan alleen maar uiterst nadelig zijn. Het is juist nodig om actief op te treden, ten einde de band en de gemeenschappelijke actie van hand- en hoofdarbeiders te versterken.

Integratie van productie-arbeiders en beambten

Des te meer is dit nodig nu als gevolg van de wetenschappelijk-technische revolutie aanmerkelijke veranderingen in de grote bedrijven optreden. Het administratieve personeel wordt verdron-

gen of tot het aanhangsel gemaakt van de modernste gemechaniseerde en deels geautomatiseerde kantoormachines. In de productiesector, waar zoals bekend ontzaglijke bedragen worden geïnvesteerd, wordt het voor de ondernemer steeds belangrijker om de op de ingewikkelde machines en productie-apparatuur ingespeelde arbeiders aan het bedrijf te binden.

Dit heeft tweërlei gevolg. De grote ondernemer ziet de mogelijkheid om de uitbuiting van het administratieve personeel te vergroten en het meer in het gareel te dwingen. Aan de andere kant acht hij het in het belang van zijn winsten, de arbeiders door wijzigingen in een reeks minder belangrijke arbeidsvoorwaarden de idee te geven, dat hun status in het bedrijf ten goede wordt veranderd en dat zij als „gelijke” worden behandeld van het zo lang als „hoger” beschouwde administratieve en technische personeel.

Formeel worden dan ook in enkele grote bedrijven op het ogenblik de scheidingen tussen kantoor en fabriek in een aantal opzichten opgeheven. Dit proces wordt aangeduid als integratie. Dit houdt in, dat voor productie-arbeiders en beampten dezelfde CAO zal gelden en de functie-indeling gelijkelijk voor arbeiders en beampten van kracht zal zijn.

Bij de NV Petrochemie AKU te Delfzijl zijn de functies van het geïntegreerde personeel ingedeeld naar rangorde in tien groepen, waarbij de stenotypiste en de ketelmaker in dezelfde functiegroep zijn opgenomen. Ook bij de NV Silenka te Hoogezand is een zelfde indeling in functies met één CAO voor het gehele personeel van kracht („De Vakbeweging”, 26 mei 1964).

In de kort geleden geopende Aluminiumfabriek te Delfzijl, een gezamenlijk project van de Hoogovens, Billiton en de Zwitserse maatschappij „Aluisse”, waar 300 personeelsleden werken, is onmiddellijk begonnen met een geïntegreerde personeelsopbouw, zonder onderscheid dus tussen arbeiders en beampten.

Het Philips-concern, Vlisco en verscheidene AKU-fabrieken hebben als eerste stap het verschil in loonuitbetalingstermijnen gedeeltelijk opgeheven. In andere bedrijven is daarbij tegelijkertijd het klokken voor het kantoorpersoneel ingevoerd.

Bij de Hoogovens zal met ingang van 1 juli een eigen CAO van kracht worden, waarin de personeelsintegratie is opgenomen. Van directiezijde is deze integratie al jarenlang in voorbereiding geweest. In verband daarmee werd reeds in 1965 een verandering in de positie van de beampten tot stand gebracht. Deze bracht een verslechtering met zich mee voor de beampten. Er werd voor hen een ziekteverzuimcontrole ingevoerd, zoals deze voor de arbeiders geldt, maar voor de beampten tot voor kort niet bestond. De invoering van maandloon voor de productie-arbeiders (ook wel als een onderdeel van een jaarloon) staat natuurlijk niet alleen in verband met het opheffen van een verschil met de beampten. Veeleer vloeit dit voort uit het feit, dat in de hooggemechaniseerde en deels geautomatiseerde industrie de tarifiëring op basis van uurlonen weinig zin meer heeft en bovendien de uitbetaling van maandloon de vereenvoudiging en mechanisering van de loonadministratie bevordert. Bovendien willen de grote ondernemers met de vervanging van het weekloon door het

maandloon ook het relatief grote verloop in deze periode van schaarste aan arbeidskrachten tegengaan.

De maatregelen, die tot invoering van deze integratie worden genomen, hebben in het geheel niet ten doel om de verhoudingen in het bedrijf „menselijker” te maken. Ook voor de integratie geldt ten volle het cynische woord van de Amerikaanse socioloog Peter Drucker: „De primaire taak van de onderneming is niet geluk te verschaffen, maar schoenen te fabriceren en te verkopen” („Management in de praktijk”, 1960). Het gaat de grote ondernemers, ook als ze staal, kunstvezels, aluminium en gloeilampen maken, alleen om de verhoging van hun winsten door versterkte uitbuiting. Daarbij proberen ze gaarne de arbeiders de gedachte aan te smeren, dat het proletariaat zou opgaan in een algemene middenklasse. De burgerlijke sociologen, ook de door ons enkele malen geciteerde prof. Van Doorn, raken daarover niet uitgepraat.

De snel in omvang stijgende literatuurstroom over de integratie van hand- en hoofdarbeiders staat vol bezweringen tegen de klassenstrijd. Doch deze laat zich nu eenmaal niet wegpraten. Ook de integratie en de daarmee samenhangende stappen zullen de klassentegenstellingen niet kunnen verdoezelen. Integendeel. Door het wegnemen van vele scheidslijnen tussen „kantoor” en „fabriek” zal het mogelijk worden om beter te zien, dat productie-arbeiders en beampten dezelfde tegenstander hebben en voor dezelfde belangen moeten opkomen. Waar de ondernemers de integratie willen invoeren, zal de directe praktische strijd zich dienen te ontplooiën, zowel tegen het doorvoeren van verslechteringen voor de beampten als voor het tot stand brengen van verbeteringen voor de handarbeiders, op het gebied van de lonen, de vacantieregelingen en de werktijden.

Juist door een beter inzicht in de achtergronden van dit integratieproces zal het mogelijk zijn om de doeleinden, die de monopolisten daarbij nastreven, te doorkruisen en in het belang van alle werkers met hoofd en hand op te treden.

H. J. BINDELS

De Amerikaanse mislukkingen van het droge seizoen

De gegevens voor dit overzicht van de militaire gebeurtenissen in Zuid-Vietnam tijdens de droge periode zijn ontleend aan beschouwingen en berichten in „Nieuwe Tijden” (Moskou), „Peking Review” en „Démocratie Nouvelle” (Parijs).

In Vietnam is het droge seizoen geëindigd en de natte moesson weer begonnen. Het is nu mogelijk om de balans op te maken van de militaire activiteiten in deze periode.

Het opperbevel van de Amerikaanse agressietroepen, die in aantal voortdurend zijn uitgebreid, koesterde de hoop in de achter ons liggende maanden van de droge tijd successen te kunnen bereiken tegen de strijdkrachten van het Zuidvietnamese bevrijdingsfront. Dit stond in verband met de grotere mogelijkheden die er zijn om in deze maanden gebruik te maken van de luchtmacht.

Van oktober tot mei waait in deze Aziatische moessonzone de wind van het vasteland naar de zee. Van mei tot oktober brengt de wind de vochtige oceanlucht naar het vasteland en dit veroorzaakt zware regens. In die tijd worden de wegen moeilijk begaanbaar, de rijstvelden worden meren, kleine riviertjes woeste stromen, er is veel bewolking en nevel.

De luchtmacht kan daarom makkelijker in de droge dan in de natte tijd worden benut. En, zoals bekend, zijn de Amerikaanse troepen in grote mate afhankelijk van het gebruik van vliegtuigen. Zij worden benut voor het vervoer van de troepen om bedreigde plaatsen te bereiken en in geval van een nederlaag te kunnen weggomen. Zonder vliegtuigen wordt er praktisch geen stap gedaan en geen operatie uitgevoerd. Bij een aanval op een dorp, waar partisanen worden vermoed, wordt meestal eerst een zwaar bombardement uitgevoerd. Indien er angst bestaat voor de aanwezigheid van scherpschutters in de bomen, gaan de troepen niet voorwaarts voor eerst een deel van het oerwoud uit de lucht is bestookt. Daarnaast wordt de luchtmacht gebruikt voor het uitvoeren van de chantage-bombardementen op de Noordvietnamese Democratische Republiek.

Hoezeer de Amerikaanse agressors de nadruk leggen op de luchtmacht, blijkt wel uit een door hen gedane mededeling, dat in de loop van 1966 638.000 ton bommen zou worden neergegooid op Noord- en Zuid-Vietnam. Dat is bijna net zoveel als in de drieënehalf jaar van de Koreaanse oorlog in totaal uit de Amerikaanse vliegtuigen werd geworpen.

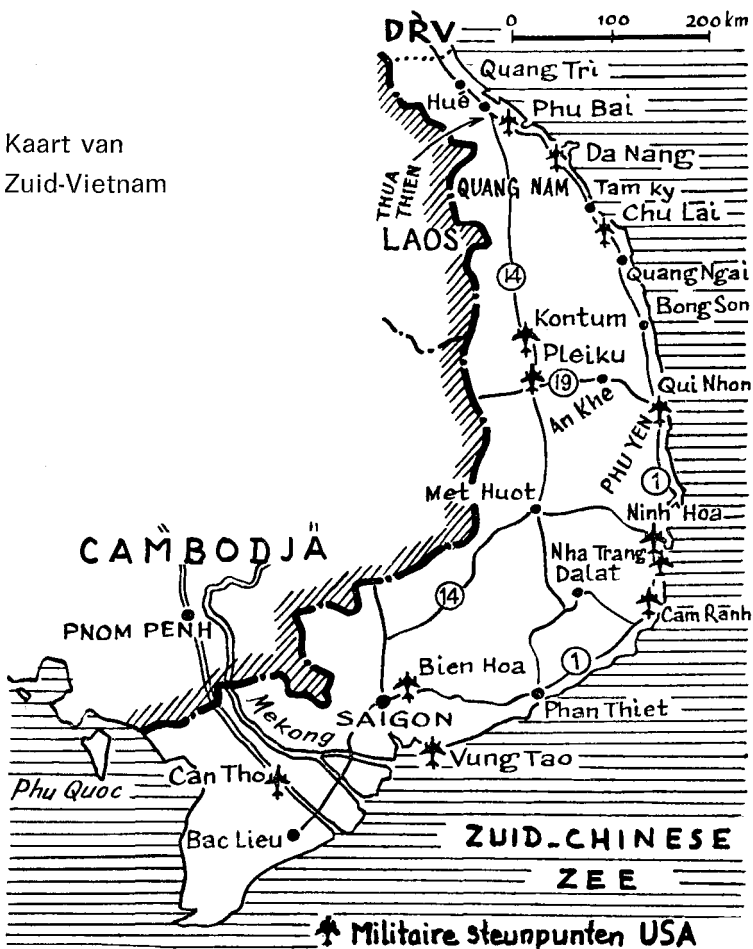
Zijn er in de natte moesson dus bepaalde moeilijkheden bij het inzetten van de luchtmacht, in de droge maanden is deze veel beter te benutten en daarom streefde het Amerikaanse opperbevel

in Zuid-Vietnam naar een enorme opvoering van de militaire operaties in deze tijd.

Eind 1964 waren er 23.000 man Amerikaanse troepen in Zuid-Vietnam, in september 1965 was dit aantal opgevoerd tot 130.000 man. Voor deze eenheden, die in de maanden nadien verder werden uitgebreid, waren grote bases langs de kust ingericht. In hoofdzaak liggen deze langs de weg, die van Saigon langs de kust naar het noorden loopt, de weg die bekend staat als weg nr. 1. Het zijn de bases Vung Tao, Cam Ranh, Nha Trang, Ninh Hoa, Chu Lai, Da Nang en Phu Bai. Daar komen in het midden van Zuid-Vietnam de bases An Khe en Pleiku bij, alsook het bij Saigon gelegen steunpunt Bien Hoa. Daar zetten de Amerikaanse troepen zich vast, poogden zij de directe omgeving van de bases voor zich veilig te maken en acclimatiseerden zij zich.

Van deze bases uit zouden volgens de plannen van de Amerikaanse legerleiding in oktober 1965 de offensieve acties over een breed front, van Saigon tot de 17de breedtegraad (de grens

Kaart van
Zuid-Vietnam

tussen Zuid- en Noord-Vietnam), moeten beginnen. De doelstellingen waren ambitieus. De bases langs de kust zouden met elkaar worden verbonden door de tussenliggende gebieden te ont-rukken aan de eenheden van het bevrijdingsfront. Troepen die uit de bases oprukten, zouden samenwerken met eenheden die uit de lucht zouden worden neergelaten. Hun acties zouden ten doel hebben het bergplateau langs de westgrens van Zuid-Vietnam en de gebieden in het noorden te isoleren. Deze zouden dan geen rijst meer kunnen krijgen uit de Mekong-delta in het zuiden. Nadat aldus het bevrijdingsleger in stukken zou zijn verdeeld, zou het daarna moeten worden teruggedrongen.

Bevrijdingsleger neemt initiatief

Dit plan kon in weerwil van de superioriteit in militaire techniek niet ten uitvoer worden gebracht. Het bevel van de troepen van het bevrijdingsfront doorzag de plannen van de Amerikanen en nam maatregelen om het voorbereide offensief te doorkruisen. Per slot van rekening had het leger van het bevrijdingsfront in gevechten sinds 1960 een marionettenleger van een half miljoen man met 23.000 Amerikaanse adviseurs verslagen en teruggedrongen op een gebied dat hoogstens een vijfde van Zuid-Vietnam uitmaakt. In de loop van deze strijd is de kracht zowel als het strategische en tactische vermogen van de eenheden van het bevrijdingsfront enorm gestegen.

Dit bleek al direct in oktober 1965, snel na het intreden van de droge tijd. Niet de Amerikaanse agressors, maar het bevrijdingsfront nam het initiatief in handen. Op 19 oktober 1965 gingen eenheden van het bevrijdingsleger bij Pleyme, op 40 km afstand van Pleiku in het westelijke deel van Zuid-Vietnam, in de aanval. Het garnizoen van Pleyme werd omsingeld; pogingen om met troepen uit Pleiku te hulp te komen, werden afgeslagen. Er ontwikkelde zich een grote, wekenlang durende slag.

De 1ste luchtlandingsdivisie van de Amerikanen, die juist op het bergplateau zou worden ingezet, moest daar worden teruggetrokken om in het gebied van Pleyme te hulp te komen. Begin november werden duizenden Amerikaanse parachutisten uit de lucht neergelaten. Aanvankelijk ontmoetten zij geen verzet, maar bij het binnentrekken van de bossen werden zij fel aangevallen. De gevechten duurden twee weken lang; versterkingen werden al bij de landing onder vuur genomen. Het inzetten van bommenwerpers uit Guam, ver in de Stille Oceaan, bracht weinig hulp; de gevechten werden vooral 's nachts gevoerd, meestal op korte afstand en in het bosgebied was het niet mogelijk de doelen nauwkeurig te bepalen. Herhaaldelijk bleken de Amerikaanse troepen door hun eigen vliegtuigen te zijn aangevallen. Op 16 en 17 november moesten de Amerikaanse troepen zich terugtrekken, een deel in helicopters en een deel over land. Van 19 oktober tot 17 november verloren de Amerikanen 1000 en de marionettenlegers 1500 man. 56 tanks en 42 voertuigen werden vernietigd en 19 vliegtuigen en helicopters neergeschoten.

Dit was de eerste slag, waarin de Amerikanen in groten getale

meevochten en hun 1ste luchtlandingsdivisie, die — zoals Mac-Namara had gezegd — „een grote bijdrage zou leveren tot de oorlog tegen de partizanen”, had de nederlaag geleden.

Onmiddellijk daarna verloor de 1ste infanteriedivisie van de Amerikanen een groot gevecht dicht bij Saigon. De troepen waren na een lange luchtvoorbereiding opgerukt om een weg te zuiveren. In hun nachtkamp bij Baubang, 54 km van Saigon, werden zij op 12 november 1965 vroeg in de ochtend aangevallen. Toen om 8 uur 's ochtends vliegtuigen te hulp kwamen, verdwenen de strijdkrachten van het bevrijdingsfront. Er waren in die enkele uren 2000 Amerikanen gesneuveld. Het was de zwaarste nederlaag die de Amerikanen was toegebracht; pas veel later drongen enkele berichten hierover tot de Amerikaanse pers door. In deze gevechten waren de Amerikaanse troepen in botsing gekomen met de regelmatige eenheden van het bevrijdingsfront. Het waren, om het zo uit te drukken, gevechten van traditionele aard, maar toch kwam hun superioriteit in bewapening niet tot uiting. In de nachtelijke gevechten van man tegen man had deze weinig nut. Na een reeks van deze ontmoetingen werd de Amerikaanse soldaten door hun leiding aangeraden gebruik te maken van hakmessen . . .

In diezelfde maanden werden grote aanvallen uitgevoerd op de bases An Khe, Da Nang en Chu Lai, waarbij meer dan honderd toestellen op de grond werden vernietigd.

Als resultaat van het optreden van het bevrijdingsfront moest het Amerikaanse plan om een groot offensief te ontketenen, worden opgegeven. In december 1965 en januari 1966 werden slechts beperkte operaties uitgevoerd in Midden-Vietnam en ten westen en noordwesten van Saigon, om afzonderlijke eenheden van het bevrijdingsfront die daar gesignaleerd waren „te vinden en te vernietigen”. Als regel lukte dit niet. Bij deze operaties stuitten de Amerikanen vaak op, zoals generaal Taylor toefaf, „on-aangename verschijnselen”: de tegenstander bleek plotseling verdwenen te zijn. In de loop van de achtervolging waren de Amerikanen vaak van alle kanten bestookt en liepen ze steeds de kans op mijnen te lopen. Met bijzondere wreedheid werd door de Amerikanen in deze gebieden de politiek van de „verschroei-de aarde” toegepast; alles wat onderdak kan geven of als voedsel kan dienen wordt verbrand. Ook gifgassen werden daarbij herhaaldelijk toegepast. Willekeurig worden gebieden gebombardeerd, waar partizanenconcentraties worden vermoed.

Er konden weliswaar geen luchtgevechten boven Zuid-Vietnam plaats hebben, maar op de grond zijn de Amerikaanse verliezen in Zuid-Vietnam ongeveer even groot als ze boven Noord-Vietnam in de lucht zijn. De aanslagen op hotels in Saigon, waar de piloten vertoeven, hebben dezelfde resultaten als een gewonnen luchtslag.

Het offensief van generaal Westmoreland

desoffensief". Dit moest dienen om de waakzaamheid te verlammen, zoals spoedig bleek. Want op 31 januari 1966 werden de bombardementen op Noord-Vietnam hervat en begon tegelijkertijd een algemeen offensief in Zuid-Vietnam. In totaal kwamen 60 bataljons Amerikaanse, Zuidvietnamese, Zuidkoreaanse en Australische troepen in actie. Generaal Westmoreland had zich bij dit offensief een beperkter taak gesteld dan hij in oktober voor ogen had. Zijn doelstelling was nu: het zuiveren van de strategische weg nr. 1, die de Amerikaanse bases langs de kust verbindt, en het beveiligen van de hoofdstad Saigon.

De grootste operatie van dit offensief speelde zich af tussen Bong Son en Quang Ngai. Op 25 februari werden eenheden van de 1ste luchtlandingsdivisie door helicopters in het gebied van Bong Son gebracht; tezamen met Zuidvietnamese en Zuidkoreaanse eenheden rukten zij naar het noorden. Vlak daarop, op 28 januari, werden ten zuidoosten van Quang Ngai door dertien schepen 4000 Amerikaanse infanteristen aan land gezet. Het was de grootste landingsoperatie in de Vietnamese oorlog. Deze troepen rukten op naar het zuiden. Het was de bedoeling door deze operaties de bataljons van het bevrijdingsleger in de An-Lao-vallei te omsingelen en te vernietigen. De aanvallers drongen door in gebieden, die al jarenlang door het bevrijdingsfront werden bestuurd. Zij werden ondersteund uit de lucht en door het geschut van de Amerikaanse marine. De gebieden, waar de bataljons van het bevrijdingsleger vermoed werden, werden zwaar gebombardeerd.

In de eerste dagen voerden de strijdkrachten van het bevrijdingsfront voortdurend gevechten om de terugtocht van hun hoofdmacht uit de gevarezone te dekken. Daarna werd het contact steeds moeilijker. De AFP-correspondent Marc Hutten, die bij de Amerikaanse troepen verbleef, schreef op 3 februari 1966: „De mariniers die zwaar zijn uitgerust met 60 en 81 mm mortieren en met mitrailleurs vorderen slechts langzaam. Hun bewapening maakt hen geducht, maar de Vietcong is veel bewegelijker. Ze aanvaardt of weigert de strijd, naar het haar uitkomt . . . Wij hebben zeven uur nodig om drie of vier kilometer af te leggen.”

Toen op de vijftiende dag de ring werd gesloten, die door de troepen vanuit het noorden en het zuiden was gelegd, bleken de tegenstanders verdwenen te zijn. Na nog veertig dagen naar ze te hebben gezocht, werd het An-Lao-gebied weer verlaten en vrij snel kwam het weer onder controle van eenheden van het bevrijdingsleger te staan.

De Amerikaanse operaties ten zuiden van Qui Nhon en ten oosten en ten noordwesten van Saigon hadden niet meer resultaat. Het gelukte niet de eenheden van het bevrijdingsfront te omsingelen en te vernietigen.

Het was hun ook niet mogelijk om garnizoenen in de bezette gebieden te leggen. Vrij spoedig moesten ze zich weer terugtrekken. De „Washington Evening Star” schreef: „Deze operaties maken het niet mogelijk nieuwe gebieden te veroveren en te handhaven . . . Het zou juist nodig zijn om deze gebieden blijvend te bezetten”. Op 18 februari berichtte een correspondent

van AFP uit Saigon, dat in kringen van het Amerikaanse opperbevel toegegeven werd, dat de grote operaties het gestelde doel, nl. de vernietiging van de tegenstander, niet hebben bereikt. Na al deze operaties bleef het gebied rondom Saigon net zo onveilig voor de Amerikanen als voordien het geval was. John Wheeler, de correspondent van AP, schreef op 16 februari: „In Vietnam lijkt het Amerikaanse militaire apparaat op een zwaargewichtbokser, goed in conditie maar half blind, die moet boksen in een ring die hem volkomen vreemd is en die vol is met klemmen en valluiken. De tegenstander is echter een veel lichtgewicht, heel listig en ervaren, met ogen zelfs in zijn nek”.

Aanvallen op Amerikaanse bases

Toen het Amerikaanse offensief was doodgelopen en dit was blijkens deze getuigenissen in de tweede helft van februari het geval, gingen de Vietnamese vrijheidsstrijders weer in de aanval. Ofschoon het aantal Amerikaanse militairen aanzienlijk was uitgebreid en ver boven de 200.000 was gestegen, moesten zij zich overal verdedigen. De Amerikaanse steunpunten blijven van elkaar geïsoleerd; meer dan de helft van de troepen in deze steunpunten is nodig om ze te bewaken. Een marinier in Da Nang zei tot een journalist, dat hij na acht maanden nog niet veel verder was geweest dan het strand. Een jaar na de vorming van deze basis, in maart 1966, leed een patrouille van 200 mariniers op slechts 8 mijl van de stad ernstige verliezen. Voor de bewaking van de weg van Qui Nhon naar An Khe is een hele divisie nodig. Grote eenheden zijn vereist voor de bouw van havens, bruggen en wegen en voor het voortdurend herstel ervan. Als gevolg daarvan is slechts een betrekkelijk gering deel van de Amerikaanse eenheden mobiel. Vandaar de eis tot voortdurende uitbreiding van de Amerikaanse troepen, die door de generaals wordt gesteld. Een uitbreiding tot 400.000 man in dit jaar nog achten zij noodzakelijk.

Daar komt nog bij, dat de strijdbereidheid van de marionettenlegers terugloopt. Een Amerikaan verklaarde cynisch, dat dit leger het wereldrecord in het aantal deserteurs bezit. Volgens de officiële statistieken bedroeg het aantal deserteurs in 1965 113.000 man en in 1966 neemt het aantal deserteurs voortdurend toe. Hele regimenten sluiten zich aan bij het bevrijdingsfront en er zijn gevallen bekend, waarin tijdens de gevechten de eenheden van het marionettenleger van front verwisselden en op de Amerikanen gingen schieten. Op 23 maart kwamen in de provincie Thu Dau Mot eenheden van de vijfde divisie van het marionettenleger in opstand; zij vernietigden dertig tanks en versloegen eenheden die hen wilden tegenhouden, toen ze zich aansloten bij het bevrijdingsleger.

De Amerikaanse agressors tonen duidelijke en op racistische gronden gebaseerde minachting voor de marionettentroepen. Bij A Sau, toen de Amerikanen moesten vluchten voor de troepen van het bevrijdingsleger, schoten zij zeven soldaten van het marionettenleger neer die in de helicopters trachten te klimmen. In

een ander geval werd bij een keuze tussen een Zuidvietnamese soldaat en een hond, de hond meegenomen. Dit soort incidenten opent de ogen van vele soldaten en officieren in het marionettenleger.

In de loop van april, waarin de Amerikaanse agressors verklaarden zich te gaan voorbereiden op de actie van de Vietcong in de komende regenperiode, werden een reeks aanvallen gedaan op de Amerikaanse bases.

Zeer succesrijk verliep de aanval op het vliegveld Tan Son Shut, in de nabijheid van Saigon. In de vroege uren van 13 april werd het vliegveld met mortieren bestookt. 67 Amerikaanse vliegtuigen werden vernietigd of zwaar beschadigd en 300 piloten en technisch personeel werden gedood of gewond. Enkele granaten ontploften dicht bij de woning van Cao Ky op dit vliegveld en deze vluchtte haastig met een daartoe steeds gereedstaande heli-copter. Op 20 april werd het vuur geopend op de Amerikaanse luchtbasis An Khe en in de nacht van 22 april werden bij een aanval op de luchtbasis bij Pleiku 40 Amerikaanse toestellen vernield. Op 24 april werd een aanval gedaan op het vliegveld bij Hué. Deze aanvallen waren voorafgegaan door een bomaanslag op het Victoria-hotel in Saigon, waarbij de helft van de daar wonende officieren werd gedood of gewond.

Volgens het overzicht, dat het opperbevel van het Zuidvietnamese bevrijdingsleger heeft gegeven over de militaire gebeurtenissen in de droge tijd, zijn er in die periode 114.000 soldaten en officieren van de tegenstander, waaronder 40.000 buitenlanders, in hoofdzaak Amerikanen, buiten gevecht gesteld.

In de maand mei en ook in de loop van juni hebben de troepen van het bevrijdingsleger hun aanvallen voortgezet, nu begunstigd door de regentijd, waardoor het gebruik van de luchtmacht en gemotoriseerde eenheden wordt bemoeilijkt. De grootste operatie in mei was het gevecht bij An Khe, dat meer dan een week duurde en waarbij de Amerikaanse troepen van de 1ste luchtlandingsdivisie zware verliezen leden.

In de loop van de droge periode zijn de verliezen van de interventielegers gestaag omhoog gegaan. Volgens de officiële Amerikaanse gegevens zijn ze viereneenhalf maal zo hoog als vorig jaar het geval was. De kracht van het bevrijdingsleger is in diezelfde periode toegenomen.

De nederlagen, die de Amerikanen en de marionettetroepen hebben geleden in het droge seizoen, vallen samen met de versterking van de politieke strijd in de nog bezette gebieden en steden tegen het regiem van Cao Ky. Door de toename van het aantal Amerikaanse troepen en hun wijze van optreden zijn de anti-Amerikaanse stemmingen onder de bevolking versterkt. In alle sociale lagen, onder de boeddhisten, de studenten, de nationale bourgeoisie en zelfs een deel van de bevelvoerders van het marionettenleger wint de gedachte veld, dat de Amerikaanse invasie de wortel is van de moeilijkheden, die Zuid-Vietnam ondervindt.

De volksoptstanden in Danang, Hué en in andere steden hebben er toe geleid, dat de deelname van de marionettenstrijdkrachten aan de strijd tegen het bevrijdingsfront aanzienlijk is afgenomen.

Na de militaire en ook de politieke gebeurtenissen uit de droge periode te hebben overzien, kan men enige conclusies trekken:

- de Amerikaanse strijdkrachten zijn er niet in geslaagd het initiatief te verkrijgen, in belangrijke mate terrein te heroveren en het is hun niet gelukt hun tactiek en strategie op te leggen aan de bevrijdingsstrijdkrachten;
- de Amerikaanse wapens hebben, ondanks hun vernietigingskracht, niet de betekenis die men ze vaak toedenkt; in een oorlog zonder front, waarin een heel volk vecht met toepassing van alle mogelijke middelen, wordt de doeltreffendheid van deze wapens aangetast;
- nóch het leger, nóch de regering van het marionettenbewind in Saigon zijn geconsolideerd; integendeel hun positie wordt steeds wankeler en dit ondermijnt de politieke mogelijkheden van de Amerikaanse legerleiding;
- de Amerikanen hebben in deze periode door grote wreedheden de Zuidvietnamese bevolking veel leed toegebracht, maar deze hebben de haat tegen de vreemde indringers en de strijdvaardigheid slechts doen toenemen;
- het Amerikaanse opperbevel heeft het bevrijdingsfront niet kunnen isoleren van de buitenwereld, terwijl Washington op internationaal niveau steeds meer geïsoleerd raakt;
- des te meer strijdkrachten de Amerikanen in Vietnam in de strijd werpen, des te groter worden hun verliezen.

Het wordt voortdurend duidelijker, dat de Amerikaanse imperialisten er niet in zullen slagen de doelstellingen die zij nastreven te bereiken. Het bevrijdingsleger is een machtige kracht geworden, die in staat blijkt te zijn ook de keurtroepen van de interventen de nederlaag toe te brengen.

Het heldhaftige Vietnamese volk is vastbesloten zijn rechtvaardige zaak te doen overwinnen. De militaire inspanningen van de imperialisten zullen daarom slechts leiden tot nieuwe, grotere nederlagen.

Er is slechts één oplossing voor de vraagstukken van Vietnam: de Amerikaanse troepen moeten uit Zuid-Vietnam verdwijnen!

Tegen de apartheid

Abram Fischer is door een rassistische rechtbank in Transvaal tot levenslange gevangenisstraf veroordeeld. De rechtbank hanteerde een wet, die in Zuid-Afrika wordt toegepast tegen hen, die optreden voor de opheffing van de schandelijke apartheidswetgeving.

Fischer stond terecht in verband met achttien beschuldigingen, op enkele waarvan de doodstraf staat. De bekwame advocaat verdedigde zich in een rede, die tot een krachtige beschuldiging werd tegen het rassistische Verwoerd-regiem. Abram Fischer was al in het begin van 1964 voor het gerecht gedaagd, onder de beschuldiging de wet „op de onderdrukking van het communisme en tegen de sabotage” te hebben geschonden. Hij was er in geslaagd zich een jaar lang te onttrekken aan de politievervolging, zonder in deze periode ooit op te houden te strijden tegen het rassisme en deel te nemen aan het werk van de verzetsbeweging tegen de regeringspolitiek.

Abram Fischer, een afstammeling van een president van de vroegere Oranje-Vrijstaat, is een van de bekendste en geachtste tegenstanders van het Verwoerd-regiem. Er is vrijwel geen proces geweest tegen een neger of een blanke die tegen het rassisme streed, of Fischer trad op als verdediger. Met zijn oprechte en scherpe wijze van optreden geselde hij dan de misdaden van het rassisme. Ook is er geen openbare bijeenkomst gehouden voor de rassengelijkheid, waar men Fischer niet zag verschijnen naast de neger-arbeiders. Wij publiceren hier ter ere van deze moedige strijder, lid van de Zuidafrikaanse communistische partij, een deel van zijn verdedigingsrede, die hij even voor de rechtbank hem veroordeelde, uitsprak.

Ik word vervolgd voor mijn politieke opvattingen en het gedrag, waartoe deze overtuiging me heeft geïnspireerd. Welke ook de beschuldigingen zijn die tegen me zijn ingebracht, ze komen alle uit het feit voort, dat ik lid ben van de communistische partij en uit mijn activiteiten als zodanig. Ik heb deze activiteiten verricht, omdat ik ervan overtuigd ben, dat ik me aldus moest gedragen in de gevaarlijke toestand die in Zuid-Afrika is geschapen. Ik aanvaard de algemene stelregel, dat de wetten gerespecteerd moeten worden, ten einde de maatschappij te verdedigen. Maar als deze wetten immoreel worden en ze de burgers dwingen om deel te nemen aan een georganiseerd onderdrukkingssysteem -- zij het slechts in stilte en apathisch -- dan bestaat er volgens mij een hogere plicht.

Deze wetten zijn niet uitgevaardigd om de verspreiding van het communisme te verhinderen, maar om de oppositie van de grote meerderheid van onze medeburgers tot zwijgen te brengen.

Er zijn twee heel duidelijke redenen voor mijn lidmaatschap van de communistische partij. De eerste is het duidelijke onrecht dat er bestaat, en dat er reeds lang bestaat, in de Zuidafrikaanse maatschappij. De tweede is dat mij het feit langzamerhand duidelijk werd, naarmate ik deelnam aan de beweging voor de vrijheid en voor de gelijkheid van de menselijke rechten, dat het altijd de leden van de communistische partij waren, die vastbesloten waren om alles op te offeren, om het beste van hen zelf te geven, om de grootste gevaren te trotseren in de strijd tegen de armoede en de discriminatie, wat ook de prijs daarvan mocht zijn.

Een ieder die niet door vooroordeel is verblind, kan het duidelijke onrecht zien. Alle blanke Zuidafrikanen kunnen het zien. De grote meerderheid van hen blijft evenwel ongevoelig en passief. Zij ontkennen het onrecht of praten het, in weerwil van alle wreedheid goed, omdat zij uitgaan van de uitgesproken of verzwegen veronderstelling, dat de niet-blanke inwoner van dit land een inferieur wezen is, met idealen, verlangens, liefdes en passies die anders zijn dan de onze.

Het is juist, dat de apartheid al vele tientallen jaren bestaat, met alles wat ze met zich meebrengt, van rassenscheiding tot het ontkennen van menselijke rechten. Ze uit zich ook op de meest platvloerse manieren, zoals in de vaak voorkomende symbolisering van de Afrikaan¹⁾ in de prenten van onze kranten als een kruising tussen een aap en een Amerikaanse neger van de negentiende eeuw.

Wat mijn blanke medeburgers niet begrijpen, omdat zij geheel geïsoleerd zijn van ieder contact met de niet-blanken, is dat zij als geheel als verantwoordelijk worden beschouwd voor de extreme verergering van de apartheidspolitiek in de laatste vijftien jaar. Als Afrikaner worden zij beschuldigd van alle misdaden en van alle vernederingen van de apartheid. Een politie-agent wordt tegenwoordig een „Hollander” genoemd. En toen, tijdens een boycott-actie van een autobusdienst, ik een lift gaf aan een Afrikaan weigerde hij te geloven, dat ik een Afrikaner was.

Dit alles zijn slechte voortekenen voor onze toekomst. Het heeft een diepe weerzin teweeg gebracht tegen de Afrikaners, tegen onze taal, tegen onze politiek op rassengebied, van de zijde van alle niet-blanken, ja zelfs van hen die veinzen de apartheid te ondersteunen. Dit doet op snelle wijze de hoop van de niet-blanken op een toekomstige samenwerking met de Afrikaner teniet. Om deze slagboom weg te nemen, zullen de wijsheid, de leiderscapaciteiten en de invloed van de leiders van de (verboden) Afrikaanse congresbeweging noodzakelijk zijn, van hen die nu geïnterneerd of in de gevangenissen opgesloten zijn in verband met hun politieke overtuiging. Het zal ook nodig zijn, dat de Afrikaners zelf openlijk en duidelijk tegen de discriminatie protesteren. De daden, waarvoor ik als beschuldigde voor de rechtbank sta,

¹⁾ De Zuidafrikaanse negers worden Afrikanen genoemd, de blanke inwoners Afrikaners.

hebben altijd ten doel gehad het contact en het begrip tussen de verschillende rassen in dit land levend te houden. Indien deze daden er eens toe kunnen bijdragen om een brug te slaan, via welke de blanke leiders en de waarachtige niet-blanke leiders elkaar kunnen ontmoeten om het lot van ons allen te bepalen in besprekingen en niet door wapengeweld, dan zal ik moedig elke straf dragen, waartoe deze rechtbank me zal veroordelen. Het zal een moed zijn, die versterkt wordt door het bewustzijn op geen enkele wijze te hebben deelgenomen in deze afgelopen vijftientig jaar, ook niet door een passieve aanvaarding, aan het monsterlijke systeem van discriminatie dat in dit land is geschapen en dat spreekwoordelijk is geworden in de gehele beschaafde wereld.

ABRAM FISCHER

Gesprek met Tony Richardson

over zijn film

„The loved one”

In het midden van juni heeft in ons land de première plaats gehad van Tony Richardsons nieuwe film „The loved one” (De dierbare). Deze film is gebaseerd op het gelijknamige boek van de Britse schrijver Evelyn Waugh, dat de begrafenisexcessen in de Verenigde Staten satirisch benadert. De Britse regisseur Richardson heeft al een grote naam gemaakt met films als „Look back in anger” (Omzien in wrok), „A taste of honey”, „The loneliness of the long distance runner” (De eenzaamheid van de lange afstandloper) en „Tom Jones” (naar de beroemde roman van Fielding). Ook „The loved one” heeft al grote aandacht getrokken. In dit vraaggesprek, ontleend aan „Les lettres françaises”, vertelt Richardson iets over deze film.

- Wilt U ons iets vertellen over de roman en de film?
- De roman dateert van een jaar of twintig geleden. Ik heb het verhaal overgebracht naar het Californië van nú. De auteur werd door een bezoek aan het beroemde kerkhof Forest Lawn tot „The loved one” geïnspireerd. Het is de begraafplaats, die als geen andere in Californië bekend staat door zijn cultus voor de doden. Het zijn, voor mij, praktijken die valse waarden tot uitdrukking brengen. Let wel, deze zijn er niet alleen in de Verenigde Staten. Ze bestaan ook in Engeland en in Frankrijk. Bij de Amerikanen heeft deze cultus van de dood echter uitzonderlijke vormen aangenomen. Mijn film bevat ook veel andere elementen: dat dient om te laten zien, dat in Californië het leven nog dwazer en overdrevenier is.
- Wat is kort samengevat het onderwerp van de film?
- Er zijn vier hoofdpersonen die worden verbonden door een sterfgeval. Er komt een relatie tot stand tussen een jonge Engelsman die in Californië is gekomen en een meisje dat lijken balsemst. Daarnaast komt een reeks andere dingen aan de orde: er komt een schoonheidsinstituut in voor.
- Maar wat is het wezenlijke?
- Ik wil laten zien, dat de Amerikaanse maatschappij weigert de waarheid te zien. De cultus voor de overledenen, de behoefte om de doden er mooi en aardig te laten uitzien, dit op een sentimentele wijze omspringen met de dood, de behoefte om de scherpe kanten te verzachten, verraden een vlucht voor het werkelijke leven.
- Een vlucht naar het verleden bijvoorbeeld?
- Niet alleen naar het verleden. Men kan ook de werkelijkheid ontvluchten door troost te zoeken in het onwerkelijke, door zich te vereenzelvigen met „sentimentele” gedachten en ideeën.

— Kent U het leven in de Verenigde Staten goed?

— Ik ben er lang geweest en daarom heb ik in de film zekere aspecten van de Amerikaanse psychologie kunnen laten zien.

— Is Uw film een vinnige satire op de Amerikaanse maatschappij?

— Het is een satire op het hedendaagse Californië, uitgaande van het boek. En het is waar, dat ik in de film enkele kanten van de zeden in Amerika heb aangevallen. Maar ik spreek niet zo graag over mijn films. Ik zou alleen willen onderstrepen, dat het een onjuiste critiek zou zijn als men de roman met de film zou willen vergelijken. Waugh en ik verschillen geheel van elkaar. Zijn stijl is in „The loved one” heel geraffineerd, heel elegant. Mijn stijl van filmen bevat een reeks uiteenlopende elementen.

— Heeft U in de film ook scènes opgenomen, die niet in het boek voorkomen?

— Het was nodig om dingen te bedenken en voor te stellen, die gebaseerd waren op de werkelijkheid in het Amerika van nu. Zij zijn het resultaat van mijn eigen ervaringen en van mijn eigen verbeeldingskracht. Of, om het anders uit te drukken, het werkelijke leven vindt zijn voortzetting in het denkbeeldige, maar niets wat ik heb voorgesteld, is een onmogelijkheid.

— Had U reeds lang het plan deze film te maken?

— De hele geschiedenis hoe deze film tot stand is gekomen, is eigenlijk te lang om na te vertellen. Vier jaar geleden al werd me gevraagd een film hierover te maken. Ik heb toen het boek gekocht en gelezen. Ik dacht toen, dat het niet mogelijk was er een film van te maken. Op dat ogenblik kreeg ik toen ook een scenario in handen; dit was gemaakt door Helene Hay. Ik las dit scenario en herlas toen nogmaals de roman. Ik heb toen „nee” gezegd. „Nee” zei ik ook, toen een producer me de film wilde laten maken met Elisabeth Taylor in de hoofdrol. Daarna zijn er twee jaar voorbij gegaan. En in 1963 dacht ik mijn herinneringen en mijn gevoelens over het Californië dat ik had leren kennen, te kunnen gebruiken als grondslag voor een film. Toen heb ik Terry Southern en Christopher Isherwood — een Engelse schrijver die in de Verenigde Staten woont — gevraagd een scenario te schrijven. Isherwood heeft het verhaal in elkaar gezet en Terry Southern, die geen scenario kan vervaardigen, heeft de dialogen gemaakt. Want hij heeft een bijzonder oor om komische dialogen vast te houden en weer te geven.

— U spreekt over de stijl van Uw „The loved one”; kan deze worden vergeleken met de stijl van bijvoorbeeld „A taste of honey”?

— De film is in een absoluut geheel verschillende stijl gemaakt. Wat mij interesseert bij het maken van een film is het onderwerp, het verhaal. Het is een satirische comédie.

— Heeft Uw film „Tom Jones” U de smaak doen krijgen van het maken van kleurenfilms?

— Ik draai nog altijd liever in zwart en wit. Indien het onderwerp niet gediend wordt door het gebruik van warme tonen, lijken wit en zwart me preciezer te zijn dan kleuren.

— Hebt U moeilijkheden gehad bij het maken van de film?

— Toen ik de film aan het opnemen was, had ik geen enkele last. Dit was niet de eerste keer, dat ik in de Verenigde Staten werkte. Het contract, dat Metro-Goldwyn-Mayer me had voorgesteld, liet me volledige vrijheid. De film heeft veel geld gekost, want het maken van de opnamen duurde enkele maanden. Ze dachten, dat ze van de maker van „Tom Jones” een aardige Amerikaanse comédie zouden krijgen. De producer, Marin Ranshoff, had zelfs gelachen toen hij enkele afzonderlijke scènes zag. Maar toen hij de gehele film onder ogen kreeg, was hij verschrikt; hij vond haar afschuwelijk en een toonbeeld van wansmaak. Hij begreep er niets van. Bovendien is het een heel verlegen man en voor hem was het iets krankzinnigs om zo'n film te maken. Toen hij de zaal verliet, waar de film hem werd vertoond, zei hij: „Deze film is een belediging voor de Verenigde Staten”. Hij eiste toen, dat zijn naam als producer werd weggehaald van de begintiteling en de affiches. (Later toen de film goed bleek te lopen, heeft hij zijn naam er weer op laten zetten!) Het was heel moeilijk om de film in de Verenigde Staten te lanceren. Ze wilden niet erkennen, dat het een heel ernstige film was. Ze waren geschokt. In de publiciteit werd de film niet gepresenteerd als een film, die een aspect van de moderne werkelijkheid weergeeft. Integendeel. Er werd gezegd, dat „The loved one” een film was, die een ieder tegen zijn schenen wilde schoppen.

— En wat denkt U verder van de film?

— Ik hoop warme reacties van de zijde van het publiek te mogen ontvangen. Maar eigenlijk verwacht ik elke keer een slechte ontvangst. Dat was zo bij al mijn films — tenminste in Engeland. Zo is het trouwens voor alle filmregisseurs, ik spreek dan over de revolutionaire regisseurs. Maar misschien zijn er ook optimisten onder.

Opgetekend door PIERRE HAHN

Politieke problemen gepast en gemeten

De rij van Nederlandse tijdschriften is weer uitgebreid. Onder de titel „Acta Politica” zal voortaan vier maal per jaar aandacht worden besteed aan wetenschappelijke verhandelingen over vraagstukken van het politieke leven. Het nieuwe kwartaalschrift wordt uitgegeven onder auspiciën van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek en in het bijzonder van haar publicatiecommissie, die bestaat uit de vier hoogleraren in de politicologie te Leiden, Nijmegen en Amsterdam (zowel van de Gemeentelijke als de Vrije Universiteit).

Ter introductie van het tijdschrift is een boekwerk van een kleine 300 bladzijden verschenen, dat tevens de eerste jaargang (1965—1966) vormt. *) In zijn woord vooraf schrijft prof. mr. Schlichting, dat hierin een beeld wordt gegeven van de veelzijdigheid van de politicologie als onderdeel van de sociale wetenschappen. Als aspecten ervan noemt hij „de geschiedenis der politieke leerstellingen, de theorie der politieke instituties, politieke partijen en pressiegroepen, het onderzoek van het politieke gedrag en de leer der internationale betrekkingen”.

Ofschoon het nu verschenen boekdeel zeker niet beantwoordt aan dit wijdse overzicht, behandelen de twaalf er in opgenomen studies wel allerlei onderwerpen van uiteenlopende aard en betekenis. Enkele daarvan, zoals het artikel van dr. Van der Land, beperken zich tot een ingewikkeld jongleerspel met abstracties; andere staan in directe relatie met de discussie die er in ons land wordt gevoerd over de werking van het parlementair-democratische stelsel.

Zo kan het onderzoek van dr. Lipschits over de verhouding tussen partijbesturen en parlamentsfracties in nauw verband worden gebracht met de aanvallen, die er van reactionaire zijde herhaaldelijk worden gedaan op de partijvertegenwoordiging, die een progressieve verworvenheid is. Dr. Lipschits deelt mee, dat er op een door hem hierover gehouden werkcollege door een aantal inleiders was verklaard, dat „in de Nederlandse politieke partij in het algemeen in de praktijk de scheiding tussen de functies van fractieleden en partijbestuurders onvoldoende is” en dat enkele anderen nog verder gingen en tot de conclusie kwamen: „Schadelijk voor het politieke leven in Nederland is, dat de onafhankelijkheid en eigen verantwoordelijkheid van de fractie niet voldoende door de partijleiding worden erkend”. Het zijn uitspraken, die de voorstanders van het districtenstelsel, dat de partij-

*) Acti Politica, tijdschrift voor politicologie, 1965—1966. Uitg. J. A. Boon en Zoon, Meppel. Prijs f 12,50. Abonnement voor vier afleveringen per jaar f 12,50, voor studenten f 9,50.

vertegenwoordiging aanzienlijk zou aantasten, uit het hart gegrepen moeten zijn. Ook dr. Lipschits zelf doet concessies aan hen door eveneens grotere zelfstandigheid van de fracties in het parlement te verlangen, al zegt hij sterke banden tussen fracties en partijleidingen noodzakelijk en onvermijdelijk te achten.

In andere artikelen wordt gepoogd om bepaalde aspecten van het Nederlandse politieke leven kwantitatief, dus in cijfers uitgedrukt, te benaderen. Daartoe behoort bijvoorbeeld een studie van prof. Daalder over de „kleine” politieke partijen. De beperktheid van deze benadering met alleen maar cijfertjes blijkt wel uit het feit, dat hij aan iedere activiteit van een partij op het buitenparlementaire vlak en buiten verkiezingen om geheel voorbijgaat. Juist de betekenis van deze activiteit echter maakt, dat het redeneren in begrippen als „groot” of „klein” met behulp van allerlei verkiezingspercentages slechts van zeer geringe betekenis is en volstrekt onvoldoende om een juist beeld te verkrijgen van de reële partijverhoudingen.

Prof. Daudt en NIPO-directeur Stapel proberen aan de hand van een NIPO-enquête onder 786 personen in cijfers vast te stellen hoe „de” Nederlander over het parlement, over zijn werkwijze en over de Kamerleden denkt. Ongeveer een vijfde deel van de gevraagden vond de werking van het parlement „niet zo goed” of „slecht”, terwijl twee derde van de ondervraagden het salaris van de Kamerleden „aan de hoge kant” vond. Interessant is, dat onder de VVD-aanhangers naar verhouding de meeste aanvallen op het parlementaire stelsel werden gedaan en terzelfder tijd in deze kring de meesten werden gevonden, die het salaris der Kamerleden te laag vonden. De onderzoekers stellen wel wat erg veel vertrouwen in het resultaat van deze beperkte enquête. Dit geldt trouwens ook voor de door hen bedachte methode om de „politieke kennis” te toetsen aan het kunnen opnoemen van een aantal leden van de Eerste of Tweede Kamer. Over politieke kennis en inzicht zegt dit weinig, hoogstens laat het zien of de krant goed gelezen wordt. Met dergelijke versimpelingen wordt niet meer gevonden dan wat al lang bekend is, bv. dat onder vrouwen en vooral jongere vrouwen wat minder interesse voor politieke problemen bestaat dan onder mannen.

In enkele artikelen wordt temidden van veel gewichtigheid ook interessante informatie gegeven. Zo blijkt uit een artikel van drs. Moquette, dat het aantal ambtenaren in het parlement voortdurend stijgt. Hij brengt dit in verband met de regeling, die voor overheidsambtenaren is getroffen; dezen verkrijgen als zij door verkiezing in het parlement hun baan moeten opgeven, een aanvulling op het salaris van Kamerlid tot het peil dat zij in hun oorspronkelijke functie hadden, terwijl zij bovendien in de ambtelijke promotielijnen kunnen blijven meelopen. In de Eerste Kamer nam vooral het aantal burgemeesters aanzienlijk toe.

Van de artikelen over buitenlandse politieke vraagstukken trekt een artikel van dr. Baehr de aandacht. Daarin wordt nagegaan hoe de Verenigde Staten bij 603 stemmingen over koloniale kwesties in de eerste veertien zittingen van de UNO-Assemblee zijn opgetreden (van 1945 tot 1959 dus). Het blijkt, dat de Amerikaanse vertegenwoordigers in 81 procent van de gevallen met

de Westeuropese koloniale mogendheden meestemden. Aldus wordt de door de Amerikaanse propaganda gelanceerde gedachte, dat de Verenigde Staten in de UNO anti-koloniaal zouden handelen, met cijfers geloochenstraft.

JAAP WOLFF

De Gouden Eeuw van het handelskapitaal

De geschiedenis van de ontwikkeling van het Nederlandse kapitalisme blijft de aandacht der historici boeien. Dit is volkomen verklaarbaar, want Nederland was in de 17de eeuw het kapitalistische land bij uitstek en de strijd om de kapitalistische winsten, die leidde tot de talrijke handelsoorlogen van die tijd, werd geopend met zijn opstand tegen de Spaanse overheersing.

Amsterdam was het hart van het Nederlandse kapitalisme en als zodanig gedurende de gehele 17de en een deel van de 18de eeuw de belangrijkste handelsstad en het financiële centrum van Europa. Aan de activiteiten van Amsterdam en de Amsterdamse kooplieden en financiers heeft de Amerikaanse historica Violet Barbour in 1950 een grote studie gewijd. Deze is thans, ontdaan van het wetenschappelijke instrumentarium als voetnoten e.d., in een populaire uitgave in het Nederlands verschenen. *)

In dit boek wordt een kleurig beeld geschetst van de opkomst en rol van Amsterdam, zowel als scheepvaartcentrum, stapelmarkt en als bankstad.

In deze 17de eeuw, waarin slechts enkele jaren zonder oorlog zijn voorgekomen, werden vanuit Amsterdam alle oorlogvoerenden voorzien van schepen, wapens en munitie, ook wel de Spaanse legers waarmee de Republiek der Verenigde Nederlanden in oorlog was. Namen van mannen als De Geer en Trip zijn bekend geworden, omdat zij als eersten in de internationale wapenproductie en -handel als monopolisten konden optreden, veelal ook buiten de Nederlandse grenzen, met name in Zweden. Violet Barbour citeert uit een Franse publicatie van 1723, dat „Lodewijk XIV, voor alles wat tot het leger behoort, afhankelijk was van de kanonnengieters en smeden van Amsterdam, de metropool van de vijand, om zijn legers van wapenen en munitie te kunnen voorzien”.

Veel aandacht besteedt ook Violet Barbour aan de in 1609 opgerichte Amsterdamse Wisselbank. De groei van deze bank, die het mogelijk maakte in wissels te betalen, droeg bij tot het ver-

*) Violet Barbour — „Het Amsterdamse kapitalisme in de 17de eeuw”, vert. door dr. H. Leids (De Bussy Paperback, prijs f 5,90).

werven van de positie als wereldmarkt van de goud- en zilverhandel. Veel van het zilver, dat op Spaanse vloten uit Midden- en Zuid-Amerika werd aangevoerd, ging vrijwel onmiddellijk naar Amsterdam, vanwaar het zijn weg verder vond, naar Oost-Azië en naar de Oostzeelanden vooral. Zo groot was het Nederlandse belang bij de zilvertloten, dat in 1661 De Ruyter bevel kreeg om toe te zien, dat de Spaanse zilvertvloot niet in handen van de Portugezen zou vallen.

Tevens werd Amsterdam de grote kapitaalmarkt. Op ruime schaal werd geld geleend aan vreemde mogendheden en deelgenomen aan buitenlandse handelsmaatschappijen. De Nederlandse handel werd tot woede van zijn concurrenten bevorderd doordat de rentevoet in Nederland aanzienlijk lager was dan in de andere landen. Dit maakte het de Nederlandse kooplieden mogelijk om hun schepen goedkoper in de vaart te houden dan hun (in het bijzonder Engelse) concurrenten. Waar goedkoop vervoer de doorslag gaf, zoals bij massagoederen als graan, hout, metaal en vis, hadden ze daardoor groot voordeel. De schrijfster citeert de Engelse econoom Josiah Child, die bitter schrijft: „Wij raken een groot deel van de handel op Cadiz kwijt aan de Nederlanders doordat die, door hun lage rentevoet, in staat zijn in Sevilla en Cadiz te deponeren, tegen dat de Spaanse vloot binnenkomt, hetgeen soms 3, 6, 9 of 12 maanden te laat is . . . en daardoor kopen ze het grootste deel van het zilver op. Want wij kunnen, vanwege de hogere rente, ons geld niet zo lang dood laten liggen.” De lagere rentevoet maakte het verder mogelijk een lang krediet te geven, soms zelfs van een of twee jaar. Daarom hadden de Nederlanders vooral in de Noordse handel een grote voorsprong op hun concurrenten.

De bloei van het Nederlandse en speciaal het Amsterdamse kapitalisme berustte vooral op de handel. Uit de gegevens, die door de historici zijn verzameld en zoals ze in dit werk zijn weergegeven, blijkt, dat de industrie alleen in zoverre werd ontwikkeld als ze beantwoordde aan de behoefte van de kooplieden. Behalve de scheepsbouw betraf deze vooral industrieën, die ingevoerde materialen bewerkten om ze gereed te maken voor heruitvoer. Ontwikkeling van de techniek en verhoging van de vakbekwaamheid van de arbeiders speelde daarbij geen grote rol.

Later, toen bij de verdere ontwikkeling van het kapitalisme de industrie de leiding overnam, ging daarom de positie van Nederland als heersende handelsnatie ten onder.

In de periode van zijn bloei liet het Nederlandse handelskapitaal evenwel een aantal kenmerken van het kapitaal in het algemeen duidelijk uitkomen. De schrijfster wijst bijvoorbeeld op de cosmopolitische geest van het Amsterdamse koopmanskapitaal. „De internationale kapitalist is in 't algemeen altijd iemand zonder vaderland geweest, voor zover het de zaken betref”, schrijft zij. De Amsterdamse kooplieden dreven niet alleen handel met de vijand, maar investeerden zelfs in Duinkerker kapers die op Nederlandse schepen aasden. Tijdens de zee-oorlogen met Engeland verkreeg de Engelse vloot vanuit Amsterdam touwwerk en zeildoek. Aan de pogingen van Fransen, Denen, Zweden en anderen om het monopolie van de Oost-Indische Compagnie op de handel

met Azië te breken, namen Amsterdamse kooplieden ijverig deel. Een Amsterdamse koopman werd zelfs eens betrappt op het organiseren van aanvallen van negerstammen op de Nederlandse factorijen op de kust van Guinee.

De uitbuiting van Indonesië door het Nederlandse handelskapitaal krijgt bij Violet Barbour te weinig aandacht. Wel wijst zij erop, dat Amsterdam in de tweede helft van de 17de eeuw was geworden tot het zakelijke hoofdkwartier van de negerhandel. In Amsterdam werden de contracten voor levering van negers aan de Spaanse koloniën in Amerika opgesteld. Curaçao was tot de stapelmarkt van negerslaven gemaakt.

Jammer is het, dat de Amerikaanse schrijfster geen aandacht besteedt aan de toestand van de volksmassa's in de 17de eeuw. In deze bloeiperiode, die aangeduid wordt als de Gouden Eeuw, werden deze op grovere wijze uitgeplunderd en uitgezogen dan waar ook in Europa. Dit was het begeleidende verschijnsel van wat Marx aanduidde als „het morgenrood van het tijdperk der kapitalistische productie”. Wel onderstreept zij, dat de belastingen tot grote hoogte werden opgevoerd. Op de meeste verbruiksgoederen rustten zware accijnzen, die vooral drukten op de boeren, de handwerkslieden, de zeelui en de vissers. De koopmansoligarchie die de macht in handen had, zorgde er daarbij voor zelf „tussen de druppels door te lopen”.

In zijn beknoptheid geeft de populaire uitgave van Barbours werk echter ondanks deze tekortkoming een interessant beeld van deze periode uit de Nederlandse geschiedenis.

S. VAN DONGEN

De stille Don

Zojuist is in Nederland de 9de druk verschenen van een der eerste romans die de jeugdige Sowjet-literatuur ver buiten de Sowjet-Unie bekend maakten: Michail Sjolochows „De stille Don” (*). Deze 9de druk verschijnt nadat Sjolochow in het najaar van 1965 door de Zweedse Academie onderscheiden is met 's wereld meest begeerde literaire lauweren: de Nobelprijs.

Men kan even weifelend stilstaan bij de vraag of Sjolochow de aangewezen man is om in het oog van de wereld als typische vertegenwoordiger van de Sowjet-literatuur op te treden. Zijn oeuvre is niet groot, maar vooral ongelijk. Zijn roman over de begintijd van de invoering van de socialistische landbouw — de „collectivisatie” — heeft al niet meer het elan en de natuurlijke

*) Michail Sjolochow — De stille Don. Vier delen in twee banden. Negende druk. Vertaling van dl. 1, 2 en 3 van S. van Praag, bewerkt door Jac. v. d. Ster, van dl. 4 van mevr. E. A. Keuls-Schuur. (Uitg. Wereldbibliotheek NV, 1966). Prijs f 32,50.

kracht van 'De stille Don'. zijn oorlogsroman 'Zij vochten voor hun land' is nooit afgekomen; zijn novellen zijn de mindere van die van een Ws. Iwanow, Paustowski of Leonow, waarvan de middelste auteur trouwens verleden jaar als mede- of tegen-candidaat van Sjolochow genoemd werd. Hoe het moge zijn, de prijs is aan Sjolochow toegevallen, en geldt dan vooral de roman 'De stille Don', en dan nog waarschijnlijk in de eerste plaats deel 1 en 2.

'De stille Don' is het epos der Kozakken aan de veronderstelde stille rivier — het boek dat de ommekeer van een in oude en taaie tradities gevestigde mensenslag met wonderbaarlijke verve en meeslepende dramatiek uitbeeldt. De Donkozakken, sinds eeuwen een steunpilaar van het tsarisme, werden door de eerste wereldoorlog en nog veel meer door de Oktoberrevolutie omgewoeld als een mierennest waardoor laarzenvoeten lopen. Van dit omwoelingsproces, dat diepe sporen nalaat in de gemoederen van de individuele Kozakken, mannen en vrouwen, ontwierp Sjolochow, nog maar verbazend jong, het onuitwisbare beeld. De eerste delen van 'De stille Don' werden geschreven toen de auteur nog geen dertig jaar oud was. Het was Sjolochows beste, meest geïnspireerde en oorspronkelijkste tijd. Wij bespeuren in deze beide beginromans het geboren-worden van een nieuw type mens en schrijver, een man wiens levenszin en levensdoel wortelen in de socialistische revolutie. Die nieuwe revolutionaire geest, verbonden aan een diepgewortelde liefde voor de natuur en een tolstojaanse beeldkracht om de mens, alsook de sociale gemeenschap in omwenteling, in één machtig proces te schilderen, maakt van 'De stille Don' een uniek werk dat destijds toen het verscheen — de schrijver van deze regels telt het onder zijn levendige herinneringen — diepe indruk maakte in Europa en Amerika, op auteurs zowel als op een breed lezerspubliek.

De frisheid en de glans van die indruk is door tal van latere gebeurtenissen, inzonderheid de opkomst van het fascisme en de ontketening van de tweede wereldoorlog wat verdoft, maar de betekenis van de roman als één van de boeiendste, menselijkste documenten van de jaren vlak vóór en vlak na 1917 blijft voortbestaan. Deel 3 en 4 van het in 1940 voltooide werk missen de pracht en de vaart van de eerste delen, al bevatten zij tal van boeiende bladzijden: de schildering van de vele veldslagen en de onmacht van de held, Grigori Meljehow, om 'rood' of 'wit' te kiezen, gaan vaak vermoeiend werken. Men krijgt de indruk dat de kunstenaar Sjolochow eigenlijk al vroegtijdig in de agroom is ondergegaan. En het heeft bepaald niet bijgedragen tot de popularisering van zijn werk als hij nu op partij- en schrijverscongressen dogmatisch uitpakt tegen de jonge generatie van schrijvers. Het is een wat droeve figuur: de Sjolochow die eenmaal zelf in de twintiger jaren tot de voorhoede behoorde in de jaren '60 als een conservatieve grootvader te horen grommen en te zien trappen naar al wat nieuw is. In dat opzicht mag hij in 1966 zeer zeker een 'typische vertegenwoordiger' van de Sowjet-literatuur meer heten.

Th. de V.

Verklaring van het dagelijks bestuur der CPN

Het dagelijks bestuur van de CPN heeft in de middaguren van 14 juni 1966 het volgende communiqué uitgegeven:

Het dagelijks bestuur van de Communistische Partij van Nederland heeft kennis genomen van de verschrikkelijke gebeurtenissen tijdens een vreedzame demonstratie van bouwvakarbeiders in Amsterdam, waarbij een der demonstranten het leven liet.

Deze gebeurtenissen onderstrepen de eis van de CPN, dat dringend ingegrepen moet worden in het politiebeleid in Amsterdam en dat de verantwoordelijke hoofdcommissaris van zijn post ontheven dient te worden.

De Amsterdamse bouwvakkers, en ook die uit de Zaanstreek en andere gemeenten, hebben dinsdagmorgen op waardige wijze geprotesteerd en gedemonstreerd tegen het gebeurde, daartoe opgeroepen door de strijdcomité's van de Amsterdamse bouwvakarbeiders.

Op de demonstratieve protestbijeenkomst op het Waterlooplein werd door de deelnemers eensgezind besloten tot het inzamelen van steungelden en het opwekken tot protest.

Na deze indrukwekkende betoging zijn provocatorische pogingen ondernomen om de protestbeweging in discrediet te brengen. Op verschillende plaatsen in de stad zijn door onverantwoordelijke elementen, die niets met de protestactie te maken hebben, vernielingen aangericht. Dit kan slechts ten doel hebben politie-optreden uit te lokken en bij voorbaat te rechtvaardigen.

Het dagelijks bestuur van de CPN waarschuwt zeer ernstig tegen deze provocaties en wekt de arbeiders op de strijd voor hun gerechtvaardigde looneisen en voor hun democratische recht op demonstratie met volle kracht en in volstrekte eenheid voort te zetten.

(De Waarheid, 14 juni 1966).

Communiqué van het partijbestuur der CPN

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland is op zaterdag 11 juni bijeengewees. Partijgenoot Henk Hoekstra, secretaris van het partijbestuur, hield een inleidende rede over de uitslag van de verkiezingen voor de gemeenteraden. In de

discussie voerden de partijgenoten Fr. Aarts, M. Bakker, C. Haringa, Tj. Jager, H. Koopman, Fr. Meis, H. Niemeijer, G. v. Oosterum, W. v. h. Schip, K. Smits, Th. Stuivenberg, A. v. Turnhout, H. Verheij, H. de Vos-Krul en Joop Wolff het woord. In het gehele land behaalde de CPN een aanzienlijke stemmen- en zetelwinst. In de plaatsen, waar bij de Provinciale-Statenv-kiezingen nog een teruggang moest worden geconstateerd, is door het actieve optreden van de partij-organisaties een ommekeer tot stand gebracht. In het bijzonder geldt dit voor Amsterdam, waar een winst van 9.000 stemmen ten opzichte van de verkiezingen van maart werd bereikt.

Op grondslag van deze gegroeide invloed zal de CPN met grote kracht optreden voor wethouderszetels, zowel in de hoofdstad van ons land als in een reeks andere gemeenten.

Om de door de kiezers ondersteunde en goedgekeurde politiek van de CPN sterker ten uitvoer te brengen, is het nodig de partij met nieuwe leden en nieuwe afdelingen uit te breiden. Het partijbestuur roept de gehele partij op om daartoe een grote campagne te voeren in de komende weken en maanden en ook de werving van abonnees te versterken zodat op het Waarheid-Festival kan worden bekendgemaakt dat vele honderden leden voor onze partij en lezers van „De Waarheid” zijn gewonnen.

Het partijbestuur besloot het Waarheid-Festival te houden op zondag 11 september in de Oude RAI te Amsterdam en wekt de partijafdelingen op onmiddellijk met de voorbereidingen ervan te beginnen en de deelname aan dit feest van onze krant nog groter dan vorige jaren te doen zijn.

(De Waarheid, 13 juni 1966).

DE OORSPRONG VAN HET CHRISTENDOM

door Archibald Robertson.

Dit boek is het resultaat van een onderzoek naar de maatschappelijke wortels van het vroege christendom en van de krachten die hebben geleid tot het stichten van de christelijke kerk.

Het is een grondige studie geworden van het jodendom en christendom, gezien van uit de werkelijkheid van de Romeinse slavenhoudersmaatschappij.

De schrijver schenkt aandacht aan het aanvankelijk sterk democratisch karakter van de vroege christelijke gemeenschappen dat tenslotte verloren ging in de overheersing van clerus en dogma's.

288 blz., geb. f 13.90 — Pegasus — Amsterdam.

1917

**DE
RUSSISCHE
REVOLUTIE
VAN
NABIJ . . .**

in de belevenissen van een jonge
vrouw tijdens de Oktoberrevolutie 1917!

E. Drabkina HET HARDE BROOD

430 blz. Met illustraties f. 8,90.

PEGASUS verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

POLITIEK EN
CULTUUR

P
C 47

Spanje strijdt nog voor de vrijheid!	M. Meijer	289
Wettelijke vakantieregeling	C. de Rover	297
Van spraakverwarring naar begrip	Joop Wolff	302
De Westduitse monopolies als maatschappijvormers	Jaap Wolff	310
Nationalisme als wapen	Dr. W. Neubert	319
Staatsmonopolistisch kapitalisme en uitbuiting	Serge Laurent	326

BOEKBESPREKING:

Natuurwetenschap en evolutie	S. van Dongen	336
------------------------------	---------------	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Spanje strijdt nog voor de vrijheid!

Op 18 juli was het dertig jaar geleden, dat de Spaanse burgeroorlog begon. Aangespoord en ondersteund door het Duitse en Italiaanse fascisme kwamen de Spaanse militaristen, die vooral de feodale grootgrondbezitters en de grote bourgeoisie vertegenwoordigden, in opstand tegen de regering van de Spaanse republiek.

Om de achtergrond van deze strijd, die drie jaar zou duren, te begrijpen, is het nodig zich een beeld te vormen van de Spaanse geschiedenis in de daaraan voorafgaande jaren. Reeds in 1923 was in het voetspoor van de militair-fascistische staatsgrepen in Italië, Bulgarije en Hongarije de macht in handen gekomen van een dictatoriaal bewind. Generaal Primo de Rivera, de leider van de toenmalige fascistische beweging, trad op als onbeperkt heerser, waarbij hij de toen in Spanje bestaande monarchie als dekmantel gebruikte.

Op sociaal gebied toonde Spanje een eigenaardige vermenging van feodale onderdrukking en kapitalistische uitbuiting. Boeren en landarbeiders leefden als gevolg daarvan in onvoorstelbare armoede. In feite was hun positie in vele gebieden gelijk aan die van lijfeigenen. De grootgrondbezitters, in totaal één procent van de bevolking, bezaten tezamen meer dan de helft van de grond. De arme boeren, bijna de helft van de bevolking, bezaten tezamen 14 procent van de grond. De toestand van de arbeiders was niet beter en werd nog slechter, toen onder de heerschappij van De Rivera gestreefd werd naar versnelde concentratie van de industrie en de vorming van monopolies en de weg geëffend werd voor het binnendringen van buitenlands kapitaal.

Het uitbreken van de wereldcrisis van 1929 teisterde Spanje diep. In 1930 bedroeg het aantal werklozen in de industriële centra 650.000. De kapitalisten poogden de last van de crisis op de arbeiders af te schuiven en hun loonsverlagingen op te leggen. Daartegen braken grote stakingen uit. Een overzicht over het jaar 1930 geeft daarvan het volgende beeld: in april namen 50.000 arbeiders aan stakingen deel; in september waren het er 200.000; in oktober 250.000 en in november bedroeg het aantal stakers 600.000.

Ook de boeren, de kleine stedelijke bourgeoisie, de intellectuelen en de nationale bewegingen in Catalonië, Galicië en Baskenland kwamen tegen het fascistische regiem in beweging. Dit moest afstand doen van de macht en de monarchie, die zich met het fascisme had gelieerd, moest verdwijnen.

Dit geschiedde in april 1930. Bij de toen gehouden gemeenteraadsverkiezingen behaalden de partijen, die stelling hadden genomen tegen de dictatuur van Primo de Rivera (die inmiddels naar Parijs was gevlucht) en tegen de monarchie een grote overwinning. De regering moest aftreden, de republiek werd uitgeroepen en de koning en zijn familie moesten het land verlaten.

Er werd een coalitie-regering gevormd, waarin naast de partij van de republikeins-gezinde bourgeoisie, de liberalen en sociaal-democraten zitting hadden. De oude, reactionaire krachten in het staatsapparaat en vooral ook in het leger bleven echter rustig op hun posten zitten. Vooruitstrevende maatregelen werden gesaboteerd en het economische leven werd nog verder verstoord. De coalitie-regering kwam als gevolg daarvan in toenemende tegenstelling tot de bevolking te staan; protestbewegingen en demonstraties werden vaak bloedig neergeslagen.

Bij de verkiezingen van 1933 werd deze coalitie-regering ten val gebracht. De verschillende rechtse partijen, die een blok hadden gevormd, behaalden de meerderheid. Er kwam een regering, waarin zij de sleutelposities bezetten, ofschoon er ook nog enkele sociaal-democraten zitting in hadden.

Groeiend fascistisch gevaar

Onder deze omstandigheden nam het fascistische gevaar hand over hand toe. Daartegen groeide de eenheid van de arbeidersklasse. De communisten vervulden een leidende rol in talrijke politieke stakingen. In de socialistische partij groeide de stroming voor samenwerking met de communisten.

Deze eenheid maakte het in 1934, toen een clericaal-fascistische partij in de regering werd opgenomen, mogelijk om een grootse protestbeweging te ontketenen. Deze groeide uit tot een opstand, die zich over bijna het gehele land uitstreekte. In Asturië, het mijnwerkersgebied in Noord-Spanje, hadden de arbeiders twee weken lang de macht in handen. De beweging werd op gewelddadige wijze neergeslagen en er volgde een periode van vervolging en onderdrukking.

parlementair-democratische stelsel af te schaffen en de macht met geweld over te nemen. Zij vestigden nauwe contacten met de fascisten in Duitsland en Italië. Primo de Rivera onderhandelde met Hitler en sloot met hem een overeenkomst; hetzelfde gebeurde ook met Mussolini in Italië. In beide gevallen werd hulp en steun beloofd aan alle partijen, die het republikeinse regiem bestreden. Voor de Duitse nazi's en de Italiaanse zwarthemden was het van groot belang, dat Spanje een met hen verbonden regering en een hun welgevallig regiem zou krijgen.

In de eerste plaats bracht reeds de ligging van het land mee, dat in geval van een oorlog in Europa Spanje een belangrijk strategisch punt zou zijn. Verder had vooral Duitsland zeer grote economische belangen in Spanje en sloeg het een gretig oog op een aantal in Spanje voorkomende grondstoffen.

Niet alleen werd hulp in wapens en munitie beloofd, maar zoals later duidelijk zou blijken, hebben de Duitse en de Italiaanse fascistten van de aanvang af een groot en actief aandeel gehad in het organiseren van de militaire opstand tegen de republiek.

In die jaren waarschuwden de communisten onophoudelijk tegen het groeiende fascistische gevaar en op de noodzaak om zich daartegen te verenigen. Zij streefden naar het tot stand brengen van de eenheid van alle democratische krachten in het land.

De noodzaak daarvan werd bijzonder duidelijk, toen in het begin van 1936 de sociaaldemocratische ministers uit de regering werden gezet. Toen had zich in de socialistische partij reeds de discussie ontwikkeld over het voorstel van de communistische partij om een democratisch eenheidsfront te vormen.

In januari 1936 kwam dit Volksfront tot stand. Het was de basis voor de eenheid van actie van brede lagen van het volk tegen het dreigende fascisme.

Bij de verkiezingen in februari 1936 behaalde het Volksfront een grote overwinning, terwijl de fascistten zware klappen kregen. Er werd een Volksfront-regering gevormd, die als één van haar eerste maatregelen besloot tot het herstel van een reeks in 1934 afgeschafte democratische vrijheden.

Voorbereiding van de opstand

Deze verkiezingsnederlaag was voor de fascistten en hun Duitse en Italiaanse bondgenoten een aanduiding, dat het hun in Spanje niet zou gelukken om langs „legale” weg aan de macht te komen. Zij begonnen daarom onmiddellijk aan de voorbereiding van een militaire opstand, ten einde hun dictatuur te kunnen vestigen.

Het Spaanse leger — waartoe ook het beruchte vreemdelingenlegioen in de Spaanse koloniën behoorde — was door zijn samenstelling en ook door de sterk feodale sfeer in het leger zelf, hiervoor bij uitstek geschikt.

Het leger telde 80.000 man. Het had op deze sterkte een officierscorps van liefst 499 generaals, 578 kolonels en meer dan 23.000 hoofd- en subalterne officieren. In weerwil van de armoede in het land werden voor de salarissen, gratificaties en pensioenen van deze officieren enorme sommen uitgegeven. Zestig procent van de begroting van het ministerie van oorlog was hiermee gemoeid.

Hoe hoog deze salarissen waren, blijkt uit enkele cijfers. Voor de soldij van de troep was een bedrag nodig van 45 miljoen peseta, het materiaal voor het leger vergde een bedrag van 13 miljoen peseta. Het instandhouden van het abnormaal grote officierskorps kostte alleen al 80 miljoen peseta. *)

Toch bleken de hoge officieren niet in staat de opstand in Spanje zelf te laten uitbreken. Zij werd ontketend op 17 juli 1936 in de Spaanse kolonie Marokko. Aan het hoofd ervan stond generaal Sanjurjo. Deze vertrok onmiddellijk naar Spanje, dat hij echter nimmer zou bereiken. Zijn vliegtuig stortte onderweg neer en hij kwam daarbij om het leven.

In allerijl werd toen generaal Franco — eveneens één der leiders van de generaalskliek — die zich als commandant van het vreemdelingenlegioen op de Canarische Eilanden bevond, naar Marokko gehaald, om de plaats van Sanjurjo in te nemen. Op 18 juli 1936 trok hij aan het hoofd van eenheden van het vreemdelingenlegioen naar Spanje. Met Duitse en Italiaanse transportvliegtuigen werden Franco en zijn Moorse en andere huurlingen naar Spanje gebracht.

Het is goed hier na te gaan wat de activiteit vooral van nazi-Duitsland kort voor het begin van de opstand was.

Vlak voordien reisde Juan March, een beruchte Spaanse smokkelaar en wapenhandelaar die multimiljonair geworden was en de organisatoren van de opstand financierde, nog naar Duitsland en Italië.

In het boek van de Engelse schrijver E. Burns, „The Nazi Conspiracy in Spain” (Londen 1937) wordt o.a. verteld, dat begin juli 1936 in kleine cafétjes in Madrid opvallend veel aardappelen werden verhandeld.

Ontdekt werd, dat er onder deze handelaren een vertegenwoordiger was van een Duitse firma „Teubert”, die molens bouwde in Spanje. Een onderzoek wees uit, dat de aardappelhandelaren werkzaam waren voor de Duitse militaire spionage. Hun aardappelhandel diende als camouflage voor de distributie van gesmokkelde wapens.

Een Duitse oud-vlieger werkte in Spanje als vertegenwoordiger van de Junkerfabrieken. Als zodanig had hij vrij toegang tot alle vliegvelden en verzorgde hij de levering van vliegtuigen aan de opstandelingen. Meteen na het begin van de opstand begonnen onder leiding van Duitse instructeurs de bombardementen op Madrid en andere steden van Spanje.

Burns deelt ook mede, dat reeds tijdens de voorbereidingen

*) Gegevens ontleend aan „Itenerario Histórico de la Espana” door Eduardo Aunós.

voor de opstand de Duitse NSDAP cursussen en voordrachten hield voor agitatoren en instructeurs van de „Falanga”, de fascistische partij.

In Spanje zelf waren in de garnizoenssteden voorbereidingen voor de opstand getroffen. Toen vanuit Marokko, op deze 18de juli, via de radio werd opgeroepen de macht over te nemen, sloot 80 procent van de officieren zich bij de samenzweerders aan.

Onderschatting en overschatting

De betekenis van de opstand werd in Spanje zowel onderschat als overschat.

Onderschat werd haar betekenis door de leden van de republikeinse regering. Zij waren van mening, dat de opstand beperkt zou blijven tot militairen in de koloniën en zagen niet de internationale achtergrond van deze opstand.

Voorals de communisten, die steeds hadden opgewekt tot waakzaamheid, riepen echter op de fascistische opstand snel en krachtig het hoofd te bieden.

Nog een dag voor de opstand had de secretaris van de communistische partij, José Diaz, in de permanente commissie van de Cortès (het parlement) verklaard, zich richtend tot de uiterst-rechtse kamerleden: „U bent bezig een staatsgreep voor te bereiden. Maar past op! Wij blijven waakzaam . . . wij zullen alles doen opdat de republiek behouden blijft. Wij zullen niet toestaan, dat verloren gaat, wat met zoveel energie en ten koste van zoveel bloed verworven is”.

Op dezelfde dag publiceerde het politieke bureau van de communistische partij een communiqué, waarin alle partij-afdelingen werden opgeroepen contact op te nemen met de regionale en plaatselijke commissies van het Volksfront (in deze commissies waren vertegenwoordigers van alle aan het Volksfront deelnemende partijen en groeperingen opgenomen), ten einde op alle mogelijke gebeurtenissen voorbereid te zijn.

Door deze houding werd het land voor een volslagen verrassing bewaard.

Bij de generaalskliek en bij de fascistten in het algemeen heerste er een grote overschatting van de door hen georganiseerde opstand. Zij waren ervan overtuigd elk eventueel verzet gemakkelijk en snel onder de voet te kunnen lopen. Via de radio spraken zij zelfs van een actie, die slechts enkele uren zou duren.

Het verloop van de gebeurtenissen bewees weldra, dat de oproep van de communisten grote invloed uitoefende. Er werd gehoor aan gegeven en de fascistten slaagden er niet in, in de eerste stormloop het land te overheersen. Het Spaanse volk stond op om zijn land te verdedigen en de strijd aan te binden tegen de fascistten en de met hen samenspannende royalisten, alsook tegen de hen te hulp komende Italiaanse en Duitse troepen.

De Britse journalist Frank Pitcairn schreef over deze 18de juli:

„De mannen en vrouwen, die deze ochtend in actie kwamen om zich in hun steden tegen de aanval van het leger te verdedigen, dachten er zelfs niet aan, dat zij volgens alle regels van de krijgskunst de kazerne (als voorbeeld nam hij hier het gevecht bij en in de Montana-kazerne in Madrid — M.) nooit zouden kunnen veroveren. Maar zij veroverden haar. Bij het binnendringen zagen zij 20 tot 30 officieren met machinepistolen achter de borstwering. De gezichten van deze officieren zagen groen. Zij beefden, niet alleen van angst, maar ook van verwondering over de geweldige moed van deze mensen, die zich op de mitrailleurstellingen en infanteriesoldaten wierpen en hindernissen, die onoverkomelijk leken, doorbroken hadden . . .”

Reeds spoedig waren ook Duitse en Italiaanse troepen in Spanje. Eerst heimelijk, maar later in alle openlijkheid.

Het ging de Duitsers en Italianen namelijk niet naar de zin.

In een rapport van generaal von Faupel, de Duitse zaakgelastigde bij Franco, van 10 december 1936 berichtte deze nazimilitair aan zijn regering, dat Franco hem tijdens een onderhoud gezegd had Madrid te zullen innemen. Daarna was hij er zeker van, dat het gehele land bijna zonder strijd in zijn handen zou vallen.

Von Faupel voegde daar echter als zijn mening aan toe, dat deze mededeling van Franco hem veel te optimistisch leek. Hij drong aan op het nemen van maatregelen door de Duitse regering omdat „. . . de perspectieven om succes te behalen voor de ‚roden‘ beter (zijn) dan voor de nationalisten en elke week beter worden . . .”

De maatregel die hierop genomen werd, was dat Hitler zowel als Mussolini het aantal interventietroepen in Spanje verdubbelde.

Internationale solidariteit en non-interventie

Het Spaanse volk streed dus niet alleen tegen de opstand van de Spaanse reactie, maar tegen de best uitgeruste en uitstekend geoeffende legers van twee agressieve fascistische staten, die op Spaanse bodem tegelijkertijd hun wapens beproefden tot voorbereiding van de tweede wereldoorlog.

In de gehele wereld werd deze strijd met de grootste bewondering gevolgd. Overal werd morele en materiële solidariteit met het strijdende Spaanse volk georganiseerd.

Maar er gebeurde nog meer. Uit meer dan dertig landen snelden vrijwilligers naar Spanje om met de wapens in de hand en met inzet van het leven de Spaanse kameraden bij te staan en het fascisme en de oorlog een halt toe te roepen.

Het waren vooral communisten en socialisten, die in groten getale naar Spanje gingen.

Uit deze vrijwilligers werd de voor de altijd beroemd geworden „Internationale Brigade” gevormd. Het totale aantal buitenlandse vrijwilligers, dat aan deze strijd deelnam bedroeg ongeveer 18.000.

Zevenhonderd van hen kwamen uit Nederland. Van hen lieten 430 anti-fascisten in deze strijd het leven. Slechts 270 kwamen er in Nederland terug.

In de strijd, die tijdens de bezetting van ons land tegen het fascisme gevoerd werd, lieten nogmaals vijftig van deze overlevenden het leven. Zij werden gedood of kwamen om in Duitse gevangnissen en concentratiekampen.

De bedoelingen van deze inmenging door Duitsland en Italië gingen verder dan het installeren van een fascistisch regime in Spanje.

Natuurlijk, allereerst wilden zij het democratische bewind in Spanje wurgen, maar gelijktijdig diende deze „burgeroorlog” om de voorwaarden te scheppen voor een nieuwe wereldoorlog.

Franco had echter nog meerdere — zij het niet altijd openlijke — helpers.

Hulp kreeg hij ook van de reactionaire heersende kringen in de Verenigde Staten, in Engeland, Frankrijk en andere landen van Europa.

Van grote betekenis was daarbij de oprichting van het „non-interventie-comité”. Dit comité moest er officieel voor zorgen dat geen buitenlandse inmenging plaatsvond. Ook werd de door alle landen erkende Spaanse republikeinse regering het recht ontzegd in andere landen wapens aan te kopen.

Reeds een week na het begin van de opstand, op 25 juli 1936, weigerde de regering van Frankrijk de reeds lang door de republiek bestelde wapens te leveren.

Terzelfder tijd kochten landen als Duitsland, Italië en Portugal grote partijen wapens in de Verenigde Staten. Deze werden zonder meer direct doorgezonden naar Franco . . .

Het zijn vooral deze buitenlandse steun aan de Franco-fascisten en het in het achterland van de republiek georganiseerde verraad — d.w.z. de beruchte „vijfde colonne”, een betiteling, die sinds de Spaanse burgeroorlog ingeburgerd is — geweest, die uiteindelijk tot de val van Madrid en daarmee tot de instorting van de republiek hebben geleid.

Vrijheidsstrijd duurt voort

Daarna daalde zwarte nacht over Spanje. Politieterrorisme behoorde van toen af tot de dagelijkse praktijk. Duizenden en duizenden betaalden de door hen gevoerde strijd met de dood. Duizenden anderen sletten de beste jaren van hun leven in de berucht geworden gevangnissen en steengroeven van Franco. Zij, die door vlucht naar het buitenland het leven konden redden, vertoeven sindsdien als bannelingen in den vreemde.

Maar nieuwe generaties zijn in Spanje opgestaan. Steeds opnieuw laait de strijd weer op. De ene keer strijden de arbeiders voor economische eisen en politieke rechten, dan weer komen studenten en intellectuelen in beweging voor democratische rechten en vrijheden.

De arbeiders en andere democratische krachten verenigen zich in hun strijd, die ongeacht het uitgangspunt altijd dezelfde tegenstander heeft. Dat is Franco en zijn rotgenoten.

Zelfs onder hen, die jarenlang geloof hebben gehecht aan het demagogische geschreeuw van de fascistten en waren misleid, sluiten zich thans velen bij de anti-fascistische krachten aan. De veroordeling van een zoon van één der ministers van de Franco-regering, die zich bij de strijd van de communisten had aangesloten, is daarvan wel één van de meest sprekende voorbeelden.

Vooraf de jonge garde van arbeiders en studenten, intellectuelen en kunstenaars heeft de fakkel van de strijd overgenomen.

Dertig jaar geleden brak de opstand van de fascistten uit. Uit de hele wereld werd de solidariteit met het aangevallen Spaanse volk georganiseerd. De Spaanse anti-fascisten, die nu de strijd voortzetten en zullen blijven strijden tot de overwinning op de fascistische overweldigers is behaald, hebben recht op onze volledige solidariteit. Wij staan naast hen en roepen met hen „Pasaremos!” (Wij zullen erdoor komen).

MAX MEIJER

Wettelijke vakantieregeling

De Tweede Kamer heeft kort geleden de „Wettelijke vakantie-regeling met behoud van loon” met algemene stemmen aanvaard. Na verwacht wordt, zal de wet, na goedkeuring in de Eerste Kamer, op 1 januari 1967 in werking treden. Daarmee komt dan een einde aan de uitzonderingspositie, die Nederland tot nu toe innam op het gebied van bij de wet geregelde vakantie. Alleen Amerika en Engeland kennen een dergelijke regeling nog niet.

In ons land is het regel, dat vakantie-aanspraken worden overceengekomen in het georganiseerde overleg tussen ondernemers en vakbonden en dan verder in cao's of bindende regelingen worden vastgelegd.

Er zijn echter diverse (rest)groepen van werknemers, waarvoor geen cao van toepassing is. Volgens het advies, dat de SER indertijd over een wettelijke vakantieregeling uitbracht, omvatten deze restgroepen circa 15 procent van het aantal werknemers. Voor hen gold de zgn. „Minimum Vakantieregeling”, die in 1952 bij beschikking van het College van Rijksbemiddelaars in het leven geroepen is. Het is een onbevredigende regeling, die bovendien het huishoudelijke personeel uitsluit. Dit personeel kon zich op geen enkel vakantierecht beroepen.

De thans aangenomen wet bepaalt, dat vakantie dient te worden verleend aan iedere werknemer met wie een arbeidsovereenkomst is gesloten. Dit betekent, dat ook het huishoudelijke personeel in het vervolg aanspraak op een wettelijk gewaarborgde vakantie kan maken.

De nieuwe wet vertoont de nadelige gevolgen van een zeer lange voorbereidingstijd, die zich over een periode van elf jaar uitstrekt.

Reeds in 1955 was een voorontwerp van de wet gereed. Het werd ter beoordeling aan de SER voorgelegd. Het SER-advies werd in 1957 uitgebracht. Het zou echter nog zes jaar duren voor het wetsontwerp bij de Tweede Kamer aanhangig werd gemaakt. Dat gebeurde op 24 april 1963. Tenslotte nam de schriftelijke behandeling drie jaar in beslag en zo kwam de wet pas op 26 april 1966 bij de Tweede Kamer in behandeling. De wettelijke vakantieregeling verzekert een minimumvakantie van twee weken voor volwassenen en van drie weken voor jeugdigen beneden de 18 jaar. De mogelijkheid wordt openge-laten, dat partijen een langere vakantie overeenkomen, waarbij geen grens naar boven is gesteld.

De communistische afgevaardigde in de Tweede Kamer, Annie van Ommeren—Averink, die het wetsontwerp een stap voorwaarts noemde, constateerde anderzijds, dat het voorstel na zoveel jaren van voorbereiding reeds kenmerken van veroudering vertoonde. Wat in 1955 nog niet algemeen aanvaardbaar was, is dit thans wel.

Twee weken vakantie voor volwassenen en drie weken voor

jongeren is een uiterst minimale regeling. In het algemeen zijn in de Nederlandse cao's vakanties overeengekomen, die hier bovenuit gaan. Ook in vergelijking met de wettelijke vakantieregelingen in andere landen van West-Europa loopt het wetsontwerp ten achter. Zo werd in België het vorige jaar een wetsontwerp ingediend, waarbij drie weken vakantie voor volwassenen ten aanzien van alle werknemers bindend zal worden verklaard. In Zweden en Noorwegen geldt een wettelijke regeling van vier weken vakantie. Een en ander toont aan, dat de Nederlandse wet onvoldoende voortbouwt op de bestaande maatschappelijke ontwikkeling, zo stelde de communistische woordvoerder.

Minister Samkalden (PvdA), die het wetsontwerp verdedigde, bracht tegen dit betoog in, dat Nederland in het geheel niet achter zou zijn bij de andere landen van de EEG, maar zelfs in het voorste gelid staat. Dit is een bewering, die de bewindsman moeilijk met feiten zal kunnen staven.

Volgens een in 1962 verschenen studie onder auspiciën van de EEG, waarin de jaarlijkse vakantie wordt gezien in samenhang met de feestdagen waarop vrijaf wordt gegeven, loopt Nederland beslist niet voorop. Uit deze studie blijkt namelijk, dat Italië 16 (vrije) feestdagen telt, West-Duitsland, België en Luxemburg 15 en Nederland van 6 tot 7.

In 1964 publiceerde het Internationale Arbeidsbureau een overzicht van het aantal vakantiedagen in diverse landen en het aantal officiële feestdagen. Deze publicatie vermeldt o.a., dat het aantal wettelijke vakantiedagen in Frankrijk op 18 tot 24 dagen is gesteld, dat er daarnaast 11 officiële feestdagen zijn, zodat het totale aantal vrije dagen van 29 tot 35 bedraagt. West-Duitsland kent 15 tot 24 vakantiedagen, 10 tot 13 feestdagen met een totaal aan vrije dagen derhalve van 25 tot 37.

Nederland daarentegen met zijn 15 vakantiedagen, 6 tot 7 feestdagen komt hiermede slechts aan een aantal vrije dagen van 21 tot 22.

Deze cijfers illustreren, dat Nederland niet, zoals minister Samkalden beweert, in EEG-verband voorop loopt, maar zich in de achterhoede bevindt.

Overigens stelde de minister in het vooruitzicht, dat de minimum vakantietermijnen wel zullen worden verhoogd, als de wetgever opnieuw met deze materie te maken krijgt. Met name is dit het geval bij de herziening van het betreffende onderdeel in het Burgerlijk Wetboek. Hiermede schoof de minister een verhoging van het vakantieminimum op een zeer lange baan.

Verbeteringen

Een en ander neemt niet weg, dat de wettelijke vakantieregeling enige verbeteringen bevat in vergelijking met de vakantiebepalingen in de cao's.

Hierbij kan worden gewezen op de aanspraak op vakantie over de tijd, waarin de werknemer arbeidsongeschikt is. In dit geval kan een deel van zijn recht op vakantie verloren gaan. Dit hangt samen met het beginsel, dat aan het verlenen van vakantie ten grondslag ligt. Volgens dit beginsel heeft een werknemer geen aanspraak op vakantie over de tijd, waarin hij niet de bedongen arbeid heeft verricht en diens gevolg niet het in geld vastgestelde loon heeft ontvangen. Deze situatie doet zich voor bij arbeidsongeschiktheid wegens ziekte of ongeval. De bedongen arbeid kan dan niet worden verricht en in plaats van loon wordt ziekgeld uitgekeerd.

Nu worden in de cao's de gevolgen van deze stelregel beperkt met de bepaling, dat de vakantie-aanspraken tijdens de arbeidsongeschiktheid gedurende een half jaar van kracht blijven. Daarna wordt voor iedere maand langere arbeidsongeschiktheid de vakantie verminderd met 1¼ dag. Aldus kan de vakantie tot de helft worden teruggebracht als de arbeidsongeschiktheid het gehele lopende vakantiejaar heeft geduurd.

De wettelijke regeling verzacht deze aantasting van vakantie in zoverre, dat bij arbeidsongeschiktheid of bij herhalingsoefeningen de aanspraak op vakantie over het tijdvak van een jaar behouden blijft. Als dit ongewild verzuim een jaar heeft geduurd, acht de regering het verder aangroeien van vakantie niet gerechtvaardigd.

Een vooruitgang is eveneens, dat de wet een einde maakt aan de praktijk, waarbij de werkgever geen vakantievergoeding (d.w.z. de doorbetaling van het loon tijdens de vakantie) verschuldigd is aan de werknemer die aanleiding geeft tot ontslag op staande voet.

Vrijwel alle cao's bevatten namelijk een bepaling, dat bij ontslag wegens een voor de werkgever dringende reden het recht op de nog niet genoten vakantiedagen komt te vervallen. Voorts kan bij dit ontslag teveel genoten vakantie met het loon worden verrekend. Aangezien vakantievergoeding uitgesteld en opgespaard loon is, komt inhouding hiervan op ontvreemding van vakantie neer. Een recent voorbeeld hiervan gaf de directie van de ADM bij het ontslag op staande voet aan arbeiders, die voor verbetering van hun positie opkwamen. Het nadeel voor deze arbeiders was zoveel te zwaarder, omdat het ontslag aan het tijdstip grensde, waarop de vakantie opgenomen wordt.

De wet voorziet er thans in, dat eenmaal verworven aanspraken op vakantie nimmer worden aangetast, ook niet bij ontslag op staande voet. Anders luidende bepalingen in individuele of collectieve arbeidsovereenkomsten zullen in het vervolg strijdig met de wet en nietig zijn.

Vakantietoeslag

Behalve een ruimere minimumvakantie ontbreekt aan de wettelijke vakantieregeling het verlenen van een verplichte vakantietoeslag.

Een belangrijke minderheid in de SER verdedigde indertijd het standpunt, dat het recht op vakantietoeslag mede in de wet zou worden opgenomen. In het bijzonder voor die groepen, welke niet onder een cao of bindende regeling vallen, verdient het recht op vakantietoeslag wettelijk verzekerd te zijn.

De vakantietoeslag, die bij het ontstaan van de wet nog in een beginstadium verkeerde, is thans uitgegroeid tot een toeslag van zes procent.

Tijdens de behandeling in de Tweede Kamer is bij monde van mevr. Singer—Dekker (PvdA) en Annie van Ommeren—Averink nadrukkelijk voor het vastleggen in de wet van een vakantietoeslag gepleit.

De eerste spreekster diende een amendement in voor een aanspraak op vakantietoeslag gelijk aan tenminste het loon van twee weken. Het had er alle schijn van, dat een meerderheid van de Kamer dit amendement zou aanvaarden. Minister Samkalden voorkwam dit met het aanvoeren van louter formele en wetstechnische bezwaren.

Weliswaar moest hij onder druk van de Kamer erkennen, dat op het punt van de vakantietoeslag de maatschappelijke verhoudingen zich belangrijk sneller hebben ontwikkeld dan in 1955 kon worden voorzien, maar zijn argument was, dat vakantietoeslag behoort tot de sfeer van het loon, dat niet in de vakantieregeling thuis hoort.

Hoewel hij op dit punt werd bestreden, wist hij de Kamer ten slotte voor zich te winnen, zij het dan onder de nadrukkelijke toezegging, dat hij met voortvarendheid een wettelijke regeling zal bevorderen voor het recht op vakantietoeslag, dat mogelijk kan worden opgenomen in de wettelijke regeling van het minimumloon. Het amendement Singer—Dekker werd daarna ingetrokken.

Vermeldenswaard is nog, dat de wettelijke vakantieregeling een bepaling bevat, die schadevergoeding ter vervanging van niet verleende vakantie verbiedt. Deze bepaling heeft ten doel te voorkomen, dat de werkgever de vakantie tegen een bepaald bedrag „afkoopt”.

Van deze bepaling kan echter worden afgeweken als de dienstbetrekking wordt beëindigd, terwijl de werknemer recht op vakantie heeft. Hij kan dan een uitkering in geld vorderen gelijk aan het loon over de nog niet genoten vakantiedagen. De werkgever is verplicht een verklaring af te geven, waaruit blijkt op hoeveel vakantiedagen de werknemer nog aanspraak had bij het einde van de dienstbetrekking. De werknemer kan dan bij zijn nieuwe werkgever te zijner tijd zoveel verlofdagen nemen als met de uitkering overeenkomt. Deze vrije dagen kunnen eventueel aansluiten met de vakantie, die in de nieuwe werkkring verworven wordt.

Deze regeling is in de wet vastgelegd om te voorkomen, dat werknemers die van werkgever verwisselen, gedwongen worden hun vakantie in snipperdagen op te nemen. Daarnaast kan de regeling verhinderen, dat bij het einde van de dienstbetrekking vakantiedagen moeten worden opgenomen, terwijl het tijdstip zich niet voor vakantie leent.

Dit beknopte overzicht toont al aan, dat, ofschoon in de nieuwe wet een aantal in het oog lopende onrechtvaardigheden onmogelijk is gemaakt, ze toch slechts het uiterste minimum aan wettelijke vakantie biedt. Er zal nog veel gedaan moeten worden, opdat het recht op een ruimere vakantie voor alle werknemers verzekerd zal zijn.

C. DE ROVER

MEDEDELING AAN DE LEZERS

Zoals gebruikelijk zal in de zomermaanden een dubbelnummer verschijnen. Dit jaar zullen het augustus- en septembernummer worden gecombineerd. Het ligt in de bedoeling dit nummer begin september te doen verschijnen.

Van spraakverwarring naar begrip

Kanttekening bij problemen rond de dialoog

We hebben het zo langzamerhand met een zekere royale vanzelfsprekendheid over „de dialoog”. En ook zonder nadere precisering weet iedereen dan zo ongeveer wel dat het hier gaat om een confrontatie van christendom en communisme, om een gesprek tussen gelovigen en marxisten.

Toch echter is de dialoog nog steeds een nieuw verschijnsel — als zodanig vertoont zij daarvan ook alle sporen. Daarvan wordt men zich bewust zodra men de geschriften ter hand neemt, die op deze dialoog betrekking hebben. Of het nu de uiteenzettingen van christelijke of die van marxistische kant betreft, er is nog steeds een zoeken naar eigen plaatsbepaling in het gesprek zowel als naar wat deze of gene gesprekspartner nu eigenlijk bedoelt. Op zichzelf is dat allerminst vreemd, want er is veel achterstand in te halen, veel kennis te vergaren op gebieden die lange tijd braak gelegen hebben of het uitzicht hadden van een keurig aangelegd, zorgvuldig gewied en onkruidvrij gehouden tuintje waarin verandering ondenkbaar was en spitten hoogst ongewenst.

De zich ontwikkelende dialoog heeft zich begrijpelijkerwijze nog niet kunnen bevrijden van de spraakverwarring, misvattingen over leerstellingen en theoretische opvattingen en evenmin van andere gebreken, die met het verleden — de lange periode van koude oorlog, die meningen en beginselen als conserven inblikte — verband houden.

De sporen van dit alles zijn ook terug te vinden in het speciale nummer „Godsdienst en Communisme” van het in Nederland verschijnende maandblad „Oost-West”. *) Desondanks echter biedt het veel stof tot nadere overweging en levert het nummer dit positieve op, dat naast enkele bekende katholieke publicisten (op drift geraakt na de encycliek „Pacem in Terris” van de overleden paus Joannes en het concilie in Rome) ook figuren uit protestantse kring en uit het „Humanistisch Verbond” (waar verschillende soorten sociaaldemocratische opvattingen een rol spelen) hun visie geven op de problemen rond de dialoog. Vooral in een land als Nederland, waar de reformatorische richtingen en de niet-kerkelijken zo'n belangrijke plaats innemen, een belangrijk verschijnsel. En ook daarom is het extra-nummer van het bewuste maandblad bestudering waard.

Maar wat treedt in deze nieuwe discussie het meeste op de voorgrond? Ik dacht dit: dat de dialoog voor sommigen in dit stadium nog altijd meer een poging is tot hernieuwd zelf-onderzoek, een overdenking van eigen positie in de nieuwe omstandigheden (belangrijk genoeg overigens!) dan een middel en een weg om de argumenten en gedachtengangen van de ander,

*) „Godsdienst en Communisme; van antithese naar dialoog”, Maandblad „Oost-West”, 1966 nr. 5—6.

redenerende vanuit een geheel andere levens- en wereldbeschouwing, te leren kennen en beproeven.

Academische kwestie

Hoe vaak het woord „mens” en „wereld” ook gebruikt wordt, tòch maakt de inhoud van de dialoog-bijdrage van het maandblad „Oost-West” de indruk van een discussie, vèr weg van mensen en dingen en eindeloos verwijderd van de grote vraagstukken die de wereld van vandaag concreet raken en beroeren. Oók degenen, die het tijdschrift dit keer vol geschreven hebben, moesten dit wel als een bezwaar voelen en in dit verband is zonder twijfel de ontboezeming daarover van drs. W. Rood ssc nogal opmerkelijk aan de ene kant en uitnodigend tot critiek aan de andere kant.

In zijn artikel „Problematiek van de dialoog” schrijft drs. Rood namelijk o.a. dit: *„Voor Nederland geldt nog een speciaal probleem: door het ontbreken van een krachtige communistische partij kennen wij de ander voornamelijk theoretisch, uit ervaringen van anderen, uit de literatuur en het wereldnieuws. Zo wordt onze bekommernis om de dialoog, overigens een aangelegenheid van zeer weinigen, gemakkelijk tot een academische kwestie”.*

Om in een beschouwing over de „Ontwikkeling van de dialoog tussen Christenen en Communisten” daar als volgt op door te borduren: *„In een dergelijke situatie verkeren alle landen van West-Europa, waar de communistische partij een minderheid is of verboden werd. De publicaties in deze landen zijn afgestemd op gebeurtenissen buiten de grenzen van eigen land”.*

Wie dan, zoals drs. Rood kennelijk doet, alleen dan een communistische partij als „krachtig” en als een representatieve gesprekspartner beschouwd wanneer deze een meerderheid onder de bevolking heeft, begrijpt niet alleen weinig van de werkelijke kracht van een communistische partij, maar begeeft zich ook op een vreemde weg. Wat zou drs. Rood — en dan terecht! — niet zeggen, wanneer wij ons als communisten op het standpunt zouden stellen, dat er alleen gesproken kan worden met het christelijke deel van de bevolking zolang dat numeriek nog zeer sterk is, maar niet meer zodra het „een minderheid” zou betreffen? Dit hele uitgangspunt vinden wij verwerpelijk en bovendien kortzichtig. Terwijl de aan de gang zijnde processen, die zich nu ook aan de oppervlakte aftekenen (zeker ook bij de jongste verkiezingen, die een ware schok te weeg brachten), een open oog voor de toekomst vragen.

De noodzaak en de zin van de dialoog ligt niet in de getallen, die aan wisseling onderhevig zijn, maar in de belangrijke beginselen, de grote geestelijke stromingen waarom het gaat en in deze eenvoudige, maar indringende werkelijkheid dat de grote mogelijkheden en gevaren van het huidige tijdperk, met z'n wetenschap en techniek die een geweldige vlucht genomen hebben, daarom vragen.

Wanneer deze problemen niet aangeraakt worden, wanneer

niet gezocht wordt naar nieuwe mogelijkheden die de wereld voor het onheil van een atoomoorlog kunnen behoeden, dan blijft het debat inderdaad „academisch”. En dan bedoelen wij niet wèrkelijk academisch, (want dat zou een behandeling van de grote vraagstukken op geestelijk en politiek gebied inhouden juist in samenhang met de maatschappelijke ontwikkeling en op grond van een diepere kennis van de ontwikkeling in eigen land) maar „academisch” in de ongunstige betekenis van het woord.

De dialoog over filosofische vraagstukken kan pas vruchtbaar geschieden, wanneer zij zich voltrekt op een manier die zich er niet op richt de maatschappelijke vraagstukken, die zich aan iedereen opdringen, van dit debat te isoleren, maar er integendeel op uit is deze daarin zoveel mogelijk te betrekken. Het is mij opgevallen, dat in het bijzonder vele jongeren in katholieke kring bijvoorbeeld de noodzaak daarvan scherp voelen. Tijdens een ontmoeting, die ik namens de CPN enige tijd geleden had met een groot aantal theologische studenten op het grootseminarie Rijsenburg—Driebergen, vond ik dat één van de opmerkelijkste dingen. Natuurlijk werd er daar véél en soms nogal hartstochtelijk gesproken over „atheïsme”, over „materialisme”, „idealisme” en „existentialisme”. Steeds echter kwamen er bijzonder praktische en politieke kwesties aan de orde, die vele Nederlanders op het ogenblik bezig houden. Laat ik er een paar noemen: het verbod van de Comm. Partij van Indonesië, de oorlog in Vietnam, het vraagstuk van de confessionele partijen, de afbraak van de monopoliepositie van de KVP, het effect van de belangrijke verkiezingsvoortgang van de CPN in de zuidelijke provincies, de verhouding tussen „de politiek” en „het geloof”. En daarbij werden er verrassende dingen gezegd. Dit alles schermde niet de weg af naar een behandeling van de filosofische problemen, maar hielp ongetwijfeld elkaars denkwijze te begrijpen en de spraakverwarring te verminderen.

Het resultaat van drs. Roods redenering is ongetwijfeld te vinden in het hele nummer „Godsdienst en Communisme” van het maandblad „Oost-West”, dat voor het grootste deel aanpraat tegen toestanden en opvattingen in een aantal socialistische staten in Oost-Europa, die dan maar meteen representatief verklaard worden voor „het marxisme”. Misschien is ook het karakter van het maandblad, dat immers over „Oost en West” pretendeert te schrijven en zich daarin specialiseert, daar debet aan. Ook al wordt dan af en toe een uitstapje naar Latijnse landen als Frankrijk en Italië ondernomen.

Dit uitgangspunt dreigt een vruchtbare ontplooiing van de dialoog te belemmeren. De neiging om het marxisme tot „Oost” en het christendom tot „West” te bestempelen, introduceert een geografische indeling van geestelijke stromingen, die niet houdbaar is. Want al zijn de staten, waar het socialistische productiesysteem gevestigd is ontegenzeggelijk in oostelijke richting gelegen, daarmee zijn zij niet algemeen maatgevend geworden voor de verwerkelijking van de marxistische opvattingen en doelstellingen op velerlei gebied, die zich (ook dat is

een wetmatigheid gebleken) niet los laten denken van historisch gegroeide verhoudingen en problemen.

Zo langzamerhand begint bijvoorbeeld toch wel door te dringen, dat de manier waarop in de Sowjet-Unie het geloofsvraagstuk benaderd wordt (in de tijd van Chroestsjow zelf met een plan van de inmiddels afgezette Iljitsjow tot bestrijding en zelfs opheffing van de godsdienst) bepaald niet als representatief voor „het marxisme” beschouwd kan worden. Iljitsjows plan stond zelfs in grove tegenspraak met de marxistische opvattingen, met de marxistische methode van analyse van geschiedenis en maatschappij. Toen dit plan in de Sowjet-Unie aan de orde werd gesteld, nam de CPN er dan ook onmiddellijk duidelijk stelling tegen en gaf zij tegelijkertijd een uiteenzetting van haar opvattingen inzake het geloof en de gelovigen, waarmee wij samen het socialisme in ons land willen opbouwen.

Wie vèr kan zien en daar zelfs een voorliefde voor heeft, kan daar ongetwijfeld nut van hebben. Maar wie tegelijkertijd niet bij machte is de dingen dichtbij, direct onder eigen ogen, te zien, wordt belemmerd bij het verkrijgen van een beter en precieser inzicht in de marxistische opvattingen.

Wat echter het thema vèr-af betreft: het staat buiten kijf, dat de verhouding tussen de staat en de kerk in een aantal socialistische landen in Oost-Europa een probleem vormt, waaraan bovendien nog vele kanten zitten. Voor de marxisten is het ongetwijfeld nodig deze toestand kritisch te bezien. Zoals het ook noodzakelijk en begrijpelijk is, dat een aantal figuren in christelijke kring zich de vraag gaat stellen hoe deze toestand zo gegroeid is.

Weegt de erfenis van het verleden voor beide partijen in die landen niet bijzonder zwaar? De staat zowel als de kerk, die in een aantal van deze landen bijzonder sterk steunde op feodale groepen, ondergaan ongetwijfeld ook de beïnvloeding die uitgaat van de specifieke historische ontwikkeling in deze landen. Zo is de stand van ontwikkeling van de geloofsinstituties in sommige van deze landen, de opvattingen die traditioneel binnen deze instituties heersen, ongetwijfeld één van de aspecten, waarmee bij een beoordeling rekening gehouden moet worden.

Er is dus ook in dit opzicht een kritische benadering nodig!

Theïsme en atheïsme

Steeds weer keert in de dialoog de discussie over „theïsme” en „atheïsme” terug. Sterker nog: zij treedt zeer in het bijzonder op de voorgrond.

Deze discussie is zeker nuttig en ook nodig. Al zitten er bepaalde gevaren aan, waar volstaan wordt met vlug neergeschreven algemeenheden, die bijzonder snel misvattingen doen ontstaan. Als één terrein zich leent voor spraakverwarring en vertekende beelden, dan is het juist dit wel.

In een lezing, die ik hield voor de Adelbert-vereniging te Gou-

da, heb ik erop gewezen, dat prof. Delfgaauw in zijn boek „Over de Schreef” met betrekking tot het communisme schrijft over een „agressief atheïsme” en óók dat zijn redenering niet vrij te pleiten is van een zekere schematiek op dit punt.

Ter afronding van dit probleem werd door mij naarvoren gebracht: „De simpele stelling „marxisme = atheïsme” is uiting van een misleidende, in dit geval zèlf-misleidende schematiek. Het gaat hier namelijk om twee begrippen, die elkaar niet dekken. Het marxisme is méér en minder.

Het is véél meer, omdat de omvorming van de maatschappij het creëren van een nieuwe wereld als doelstelling omvat. Het is véél minder, omdat het 't burgerlijke atheïsme met z'n mechanische benadering van de geestelijke problemen, met z'n vulgarisatie en vaak ruwe bespottung van het christendom en religie afwijst en uitsluit”.

Het hoeft hier, lijkt mij, géén betoog meer dat het hanteren van het begrip „atheïsme” met de grootste omzichtigheid en niet een vereiste helderheid van interpretatie gebeuren moet, juist omdat dit begrip in z'n historische ontwikkeling een bepaalde kleur heeft gekregen als burgerlijke stroming, die verbonden was met een bestrijding van het geloof als zodanig.

Prof. Delfgaauw heeft nu de moeite genomen om zijn standpunt nader te verduidelijken en er in een brief aan de redactie*) de nadruk opgelegd, dat hij het marxisme en atheïsme niet in deze zin bedoelt te vereenzelvigen. Deze verhelderende aanvulling stellen wij vanzelfsprekend op prijs.

In het bestek van deze kanttekeningen rond de problemen van de dialoog, kan het niet de bedoeling zijn opnieuw in te gaan op de begrippen „theïsme” en „atheïsme” en verwijzen wij naar het artikel in het februarinummer van „Politiek en Cultuur”. Wij drukken de brief van prof. Delfgaauw gaarne af, opdat de lezer een en ander zelf kan overwegen. Er daarbij van uit gaande, dat wij in de komende tijd de gelegenheid zullen hebben om in een ruimer verband op verschillende van de aangeroerde kwesties nader in te gaan.

Ontegenzeggelijk heeft prof. Delfgaauw, zeer summier geformuleerd, een reeks vraagstukken ter tafel gelegd, die overigens ook bij anderen een belangrijke rol spelen. Hij stelt o.a. de vraag: „Waarheen zouden wij gaan, wanneer de marxisten in een Westeupees land aan de macht zouden komen?” Afgezien van het feit, dat de geachte schrijver in een nieuwe macht kennelijk een exclusieve macht van marxisten ziet (m.i. ten onrechte), valt het op dat hij enige stellingen poneert, waarvan de stelligheid toch wel in twijfel getrokken moet worden. Letterlijk schrijft prof. Delfgaauw bijv. dit: „Een bepaalde „burgerlijke” stroming, die in een Europees land de meerderheid zou krijgen, zou haar politiek noch bouwen op een theïstische noch op een atheïstische overtuiging, omdat deze stromingen „gesaeculariceerd” (verwereldlijkt) zijn.” Waaruit put prof. Delfgaauw echter zijn zekerheid, dat een burgerlijke stroming niet zijn bijvoorbeeld theïstische opvattingen via staat en

maatschappij aan de staatsburger zou opdringen? Tot dusver heeft de geschiedenis rijkelijk voorbeelden gegeven van het tegendeel. En dan hoeven we niet eens naar het exorbitante voorbeeld Spanje en Portugal te gaan, waar de fascistische stroming voor een bestendig verweven-zijn van kerk en staat gezorgd heeft en voor een staat, die zogenaamd z'n „theïsme”, in dit geval z'n zeer specifieke katholicisme, belijdt. Zò, dat zelfs nu nog niet alleen buitenkerkelijken maar ook protestanten tot „derderangsburgers” gedegradeerd zijn. Om dan maar te zwijgen over de marxisten, die vogelvrij verklaard werden.

Maar nogmaals, dit voorbeeld doet niet eens zoveel ter zake. Er zijn de ervaringen in het eigen land, die de stellingen minder stellig maken dan men misschien zou aannemen. Het is nog niet zo erg lang geleden, dat prof. Romme (in 1953 — toen nog voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de KVP) in z'n boekje „Katholieke Politiek” aandrang op de „*opbouw van een Christelijke staat en Maatschappij*”, zoals hij de doelstelling dan citeerde uit een vroegere verklaring van het episcopaat. Toen in Nederland voor het eerst na de oorlog rechtse coalitie-kabinetten op het tapijt verschenen, dook in de regeringsverklaringen weer het „christelijke beleid” en de „sociaal-christelijke” grondslag op, waarmee notabene zelfs de VVD die toen in het kabinet kwam zich mee accoord moest verklaren.

Het is heel duidelijk, dat prof. Delfgaauw niet behoort tot de pleitbezorgers van een dergelijk streven en in katholieke kring beginnen steeds meerderen duidelijk te zien, dat er geen sprake meer mag zijn van het opdringen van theïstische stellingen in het raam van de staatsmacht. Niet ten onrechte zijn velen ook van mening, dat op deze manier het geloof als zodanig alleen maar in discredit gebracht kan worden.

In dit verband is het tē verleidelijk om niet nog eens te herinneren aan Marx's critiek op de „christelijke staat” in Pruisen. In zijn „Zur Judenfrage”, waarvan in Nederland jammer genoeg alleen maar een zeer oude en gebrekkig vertaalde uitgave in het Nederlands bestaat, schrijft Marx: „*De zogenaamde Christelijke staat verboudt zich . . . politiek tegenover de godsdienst en godsdienstig tegenover de politiek. Wanneer hij de staatsvormen tot schijn verlaagt, verlaagt hij even zozeer de godsdienst tot schijn*”.

Door de schematiek „theïsme—atheïsme” door te trekken tot het vraagstuk van de staat, waarbij dan een soort atheïsme te voorschijn wordt gebracht als een soort binnenste buiten gekeerd theïsme, dreigt het werkelijke vraagstuk vertroebeld en misvattingen opgeroepen te worden over het standpunt van marxisten. Zo maakt prof. Delfgaauw bezwaar tegen „*een marxisme, dat niet-marxisten tot tweederangsburgers maakt*”. Maar zou dat dan nog marxisme zijn? Het marxisme gaat uit van een noodzakelijke, uit de kapitalistische maatschappij voortspuitende verandering van de maatschappij, die de productiekrachten in dienst van de gemeenschap brengt en daarmee in feite allen tot eersterangsburgers maakt. Daar ligt de kern van de zaak.

Het valt op dat, waar de saecularisatie een zo belangrijk as-

pect is van de ontwikkeling in christelijke en vooral katholieke kring, de neiging ontstaat om ook het marxisme met een soortgelijke maatstaf te gaan meten. Scherper gezegd: om het marxisme te gaan benaderen als een binnenste buiten gekeerde godsdienst — de godsdienst dan van de ontkenning van de godsdienst. Een probleemstelling, die naar het mij lijkt, verbonden is met de opvattingen van het burgerlijke, vulgariserende atheïsme, die — óók al zijn wij als marxisten beslist niet godgelovig — ver afstaan van de marxistische benadering van het geloofsvraagstuk.

Ook op dit punt is in de komende tijd verdere discussie nodig. Even nodig ongetwijfeld als de „broodnodige samenwerking tussen marxisten en christenen”, waarover prof. Delfgaauw spreekt. De terreinverkenningen, die wij wederzijds ondernemen, kunnen daartoe veel bijdragen en een basis scheppen voor een gemeenschappelijk zoeken naar de zin van het leven in deze tijd, naar een antwoord op de vraag in hoeverre filosofische en politieke uitgangspunten in overeenstemming zijn met de geweldige vlucht van de menselijke geest, zoals deze in wetenschap en techniek tot uitdrukking worden gebracht. Zowel de filosofie als de politiek worden voor nieuwe vragen gesteld en ondervinden de spoorslag die van de grote ontdekkingen van deze eeuw uitgaat.

JOOP WOLFF

De brief die wij van prof. B. Delfgaauw ontvingen, had de volgende inhoud:

Tot mijn spijt kon ik niet eerder reageren op het artikel „*Christendom en Communisme*” van Joop Wolff in het februarinummer van dit tijdschrift. De Heer Wolff citeert uit *Over de schreef*: „Het gaat er om, dat in het Oosten het atheïsme wezenlijk element is in de doctrine, waarop het politiek en sociaal-economisch leven rust”. Waarom is dit zo? Omdat in de communistische landen de leer van Marx tot doctrine verheven is, d.w.z. de basis geworden is van het gehele staatsbestel. Ik heb geen bezwaar tegen een Marxisme, dat een element is in een openlijke discussie tussen gelijkwaardigen, maar wel tegen een Marxisme, dat niet-Marxisten tot tweederangs-burgers maakt.

Er is geen sprake van, dat ik Marxisme en atheïsme zou identificeren, zoals de Heer Wolff stelt. Er zijn vooreerst vele vormen van atheïsme, waaronder het Marxisme er slechts een is; er zijn anders vele aspecten aan het Marxisme, waaronder wederom het atheïsme slechts één aspect is. Maar in de gedachtengang van Marx hangen atheïsme en communisme zo nauw samen en is het atheïsme zo wezenlijk, dat het geen zin heeft zich Marxist te noemen, als men het atheïsme verwerpt. Hierin ligt geen enkele grond voor een verwerping van samenwerking tussen Marxisten en Christenen. Integendeel: deze is in onze wereld broodnodig.

Maar wel ligt hierin een grond voor de vraag: waarheen zouden wij gaan, wanneer de Marxisten in een West-Europees land aan de macht zouden komen? Er is immers een diepgaand verschil tussen de politieke houding van „burgerlijke” stromingen en die van het Marxisme. Een bepaalde „burgerlijke” stroming, die in een Europees land de meerderheid zou krijgen, zou haar politiek noch bouwen op een theïstische noch op een atheïstische overtuiging, omdat deze stromingen „gesaeulariseerd” zijn. Het Marxisme

echter zou zijn politiek baseren op een atheïstische overtuiging, juist omdat het *niet* gesaeculariseerd is, maar de godsdienstige vragen tot onderdeel van de politiek maakt.

Uiteindelijk gaat het om de erkenning van de rechten van de mens, waartoe de vrijheid van godsdienst behoort. Deze vrijheid wordt in beginsel ook door de Marxisten (in Oost en West) erkend, maar zij blijft een *ideële* vrijheid, zolang de politieke structuur der gemeenschap als zodanig op een atheïstische (respectievelijk theïstische) grondslag wordt opgebouwd. Een *reële* vrijheid veronderstelt saecularisatie, d.w.z. een opbouw van de gemeenschap, waarbij de tegenstelling theïsme-atheïsme buiten spel blijft. Dit is een eis van de democratie, die — ook voor Marx — niet enkel sociaal-economische democratie moet zijn, maar tevens politieke democratie. Een verwerkelijking van de doelstellingen van Marx vereist — hoe paradoxaal dit moge klinken — een „tussen haakjes zetten” van het atheïsme.”

De Westduitse monopolies als maatschappijhervormers

De heersende kringen in West-Duitsland streven op koortsachtige wijze naar uitbreiding van hun politieke macht. Zij willen deze in overeenstemming brengen met hun economische kracht als nummer twee op de ranglijst van kapitalistische staten. Om dit te bereiken en op die grondslag dan verdergaande imperialistische plannen na te jagen, wordt nergens voor teruggeschrokken. Er worden steeds nieuwe eisen gesteld en er wordt voortdurend brutaler opgetreden om ze ingewilligd te krijgen. Daarbij wordt volop gebruik gemaakt van de tegenstellingen, die er in de kapitalistische wereld zijn en die zich zienderogen verscherpen. Op een onbeschaamde chantage-maniër wordt de een tegen de ander uitgespeeld om zodoende de tegenstand tegen hun plannen te verlammen en zelf sterkere posities in te nemen. In het eigen land wordt tegelijkertijd gewerkt aan het opruimen van alle hinderpalen, die de uitvoering van deze politiek in de weg zouden staan.

Om dit offensieve optreden goed te praten, hebben de Westduitse imperialisten zelfs al een eigen periodisering van de geschiedenis bedacht. In november 1965 verklaarde bondskanselier Erhard, dat de na-oorlogse periode nu was geëindigd. Daarmee zou een nieuwe toestand zijn ontstaan, die nieuwe middelen vereiste. Met andere woorden: de Duitse nederlaag in de tweede wereldoorlog zou vergeten moeten worden en de Bondsrepubliek zou op tafel kunnen komen met nieuwe eisen, vooral onder de leuze dat West-Duitsland geen tweederangsmogendheid mag zijn. Op deze wijze wordt de oude revanche-gedachte thans vermomd. Vooral heeft dit dan betrekking op het verkrigen van de macht over atoomwapens en de uitbreiding van het militair-technische potentieel.

Zowel met het oog daarop als ten einde krachtiger te kunnen deelnemen aan de botsingen op de kapitalistische wereldmarkt willen de Westduitse machthebbers alle krachten inspannen om volledig deel te nemen aan de technisch-wetenschappelijke revolutie, die nog steeds in volle omvang aan de gang is. De hiermee verbonden omschakelingen in de economie, alsook de versterkte bewapening eisen enorme bedragen en om deze ten koste van de werkers te verkrijgen, moet de uitbuiting verder worden opgevoerd.

Dit in wezen oude recept, dat echter verwezenlijkt moet worden onder geheel veranderde internationaal-politieke en economisch-technische verhoudingen, poogt men nu voor te stellen als een nieuw kersvers alternatief dat in het belang van de gehele bevolking zou zijn.

Erhard spant zich nu al meer dan een jaar in om dit program zo mooi mogelijk te verpakken en het met alle middelen van de reclametechniek aan de man te brengen. Hij poogt het voor te stellen als een stelsel, dat zowel tegenover het kapitalisme in

zijn reeds bekende vormen als tegenover het socialisme gesteld zou kunnen worden.

Zijn alternatief heeft een gewichtig aandoende, maar niet erg heldere naam gekregen. Dit trouwens in overeenstemming met de van ouds bekende gewoonte van de Duitse imperialisten, die hun plannen graag optoelen met en verstoppen achter onschuldig klinkende codewoorden. Het wordt de „formierte Gesellschaft”, de geformeerde of gevormde maatschappij genoemd. Wat dit allemaal met zich zou meebrengen en inhouden, is zowel door Erhard zelf als door een hele schare medewerkers en propagandisten uiteengezet, in een zelfde moeilijk-doorzichtige en schijnheilig-wetenschappelijke stijl. Hoe wazig en verward dit alles echter ook moge klinken, achter dit program van de „gevormde maatschappij” verbergen zich uiterst gevaarlijke plannen en gedachten — niet alleen gevaarlijk trouwens voor de ontwikkeling in Duitsland, maar ook voor ons land waar van uiterst rechtse zijde, zij het in andere woorden, soortgelijke plannen worden gelanceerd.

Het eerst heeft Erhard zijn plan ontvouwd op het 13de congres van de CDU, in een rede op 31 maart 1965. Daarna is het nog eens uitvoerig behandeld op een „economische dag” van deze partij in Düsseldorf en ook in zijn regeringsverklaring van november 1965 en op het 14de congres van de CDU in maart j.l. heeft Erhard er beschouwingen aan gewijd. Het plan is door een aantal van zijn medewerkers en adviseurs ook samengevat in een twaalfstal thesen en er is een overvloed van artikelen en beschouwingen in de Westduitse pers aan gewijd, een stroom die nog geen einde schijnt te nemen. *)

Er zijn dus verhandelingen en verklaringen in overvloed aanwezig. Het is mogelijk om daaruit een beeld te destilleren wat het plan van de „formierte Gesellschaft” nu eigenlijk inhoudt en betekent. Het reeds gesignaleerde onfris taalgebruik maakt het echter veelal noodzakelijk om de uitspraken van de opstellers van het plan te decoderen of te vertalen in begrijpelijker woorden.

Drie fasen-theorie

Om het plan een schijn van diepzinnigheid te geven, is het ingepast in de tegenwoordig in de mode zijnde theorieën over de „industriële maatschappij”. Dit geschiedt vooral, omdat in deze theorieën het onderscheid tussen socialisme en kapitalisme wordt weggevaagd: beide toch zouden vormen van de „industriële maatschappij” zijn. Een fundamentele verandering van de maatschappij kan Erhard aldus gemakkelijk wegwuiven, want volgens deze redeneringen bestaat er geen wezenlijk

*) De citaten, die hierna worden aangevoerd, zijn in hoofdzaak afkomstig uit Erhards rede op het CDU-congres van 1965 (gepubliceerd onder de titel „Programm für Deutschland”) en aan „12 Thesen zur ‚formierten Gesellschaft’” (gepubliceerd in „Gesellschaftspolitische Kommentare”, Bonn 1965, nr. 13—14). Ook de andere aangehaalde artikelen zijn voor het grootste deel verschenen in deze „Gesellschaftspolitische Kommentare”.

verschil tussen. Volgens hem gaat het bij de „gevormde maatschappij” dan ook minder om een „nieuwe” maatschappijvorm. „Het gaat veeleer”, aldus Erhard, „om het bewust verder ontwikkelen van de vorm die onze maatschappij in toenemende mate krijgt, zodat wij haar in de toestand brengen dat zij haar volle prestatievermogen kan tonen”.

De „gevormde maatschappij” zou slechts een nieuwe fase zijn van de „industriële maatschappij”. Om dit nieuwe goed te laten uitkomen, hebben Erhard en zijn adviseurs een eigen theorie van de fasen van de „industriële maatschappij” bedacht. Er zouden drie fasen te onderscheiden zijn. De eerste fase is dan de „klassenmaatschappij van de 19de eeuw”, die tot de eerste wereldoorlog zou hebben bestaan. Daarop volgt dan de „pluralistische maatschappij”.

In de „klassenmaatschappij van de 19de eeuw” zou er strijd zijn gevoerd om het bestaan zelf van het maatschappelijke stelsel; in de „pluralistische maatschappij” echter zouden vakbonden, ondernemersverenigingen en boerenorganisaties en andere belangengroepen met elkaar twisten over de verdeling van het nationale inkomen. Deze „pluralistische maatschappij” zou ondertussen overontwikkeld zijn geworden en om de woorden van één van de leden van Erhards braintrust, Rüdiger Altmann, te gebruiken, zou door het optreden van allerlei belangenorganisaties „de maatschappij gevoeliger zijn gemaakt voor crises en zou haar vermogen om te handelen in ziekelijke mate zijn verzwakt” („Handelsblatt”, 30 juni 1966). Daarom zou dit pluralisme nu overwonnen moeten worden door over te gaan naar de derde fase, de „gevormde maatschappij”.

Daarin zou dan, volgens Erhards mening, een orde bestaan, „die niet meer door sociale strijd wordt geschokt en door culturele conflicten wordt gescheurd; ze bestaat in het geheel niet meer uit strijdende groepen en klassen, die elkaar uitsluitende doeleinden nastreven. Naar haar werkelijke wezen is ze veeleer coöperatief, dat wil zeggen gericht op een samenwerken van alle groepen en klassen. Het resultaat van deze vorming is een vitale verhouding tussen sociale stabiliteit en economische dynamiek, kortom een maatschappij van dynamisch evenwicht”.

Deze theorie van de drie fasen van de „industriële maatschappij” geeft uiteraard geen reëel beeld van de ontwikkeling. De strijd van de klassen is niet geëindigd met de eerste wereldoorlog, zoals de Duitse geschiedenis zelf duidelijk genoeg heeft aangetoond. De bedoeling van deze redenering is slechts om de preek tot het afzien van de klassenstrijd en het tot stand brengen van klassenvrede en coöperatieve harmonie een wetenschappelijk tintje te geven. Tegelijkertijd moet dan de veroordeling van de „overontwikkelde pluralistische maatschappij” het uitgangspunt zijn om het optreden van zowel de vakbonden als de organisaties van andere niet-monopolistische groepen te belemmeren en lam te leggen. Al deze organisaties zouden zich ondergeschikt moeten verklaren aan wat dan het „algemeen welzijn” wordt genoemd en wat in werkelijkheid neer komt op het belang van een handjevol monopolisten.

De opeenvolging van de fasen zou moeten laten zien, dat de tegenstellingen in de maatschappij van steeds minder gewicht worden en dat ze van scherp tot gematigd en daarna tot niets worden teruggebracht, naarmate alle belangenorganisaties zich in de maatschappij „integreeren” op zo'n manier dat „de eenheid van de maatschappij niet in gevaar komt”. In werkelijkheid toont deze opeenvolging alleen maar, dat het in de bedoeling ligt van de monopolisten om hun macht steeds meer uit te breiden. In die zin komt het eindpunt van de „gevormde maatschappij” neer op een volslagen almacht van de monopolies in het kader van het staatsmonopolistische kapitalisme. De idee van de „gevormde maatschappij” is dan ook een ideologische weerspiegeling van dit stadium van de kapitalistische ontwikkeling. Ze geeft de wensen van de monopolisten weer.

Alles ondergeschikt aan de winsten

Wat alle frases over de eenheid van de maatschappij en het dienen van het algemeen welzijn inhouden, wordt duidelijk als men ziet wat er op economisch gebied volgens Erhards plannen zou moeten geschieden.

Op dit gebied wil Erhard een „Leistungsgemeinschaft”, een „prestatiegemeenschap”, tot stand brengen met als doel: „Voortdurende verhoging van de prestaties en waarborging van een verdere expansieve ontwikkeling van de economie, evenals van het bevorderen en benutten van technische en wetenschappelijke vooruitgang”.

Omgezet in andere woorden wil dit zeggen, dat de winsten tot maximale hoogte moeten worden opgevoerd en dat daarbij allerlei middelen tot verhoging van de arbeidsintensiteit zullen worden benut. Om het geformuleerde doel te bereiken, zou de staat moeten ingrijpen met staatsmonopolistische reguleringsmaatregelen, die uiteindelijk leiden tot herverdelingen van het nationale inkomen ten gunste van de monopolies.

Er wordt gesproken over een „prestatiegemeenschap”, maar deze „gemeenschap” gaat niet zover, dat anderen dan de ondernemers iets te zeggen zouden krijgen. Erhard c.s. onderstrepen nadrukkelijk, dat het optreden van de ondernemers in de grote bedrijven onontbeerlijk is en dat dezen steeds het „algemeen welzijn” voor ogen hebben. Op de „economische dag” van de CDU werd gezegd: „De ondernemer moet zich zelf beschouwen als de sleutelfiguur van de toekomstige maatschappelijke orde”. Het is wel duidelijk, dat het daarbij niet gaat om de kleine of middelgrote ondernemers, maar om de bezitters van de monopolistische grote bedrijven. Deze vormen in West-Duitsland een kleine, maar bijzonder machtige groep. Om slechts één voorbeeld aan te halen: in de auto-, electro-technische, chemische en scheepsbouwindustrie hebben een vijftal bedrijven de helft of meer van de productie in handen. Om deze „prestatiegemeenschap” te dienen, zouden de vakbonden zich geheel anders moeten gaan gedragen. De ondernemers, zo schrijft bv. Götz Briefs, hebben hulp en bescher-

ming nodig, „in de eerste plaats van de zijde van de vakbeweging en hier ligt het probleem van een heroriëntering van de vakbonden en van het tot stand komen van een nieuwe filosofie”. Het komt er dus op neer, dat de vakbonden zich geheel zouden moeten richten op de winst- en machtsverlangens van de grote monopolisten. Prof. Eric Vögelin, evenals Briefs en Hartmann behorend tot Erhards adviseursgroep, eist van de vakbonden, dat ze afstand zullen doen van het wapen van de staking. Zijn redenering is, dat een staking in een afzonderlijk bedrijf „het totaal-bedrijf” van de „gevormde maatschappij” zou storen, want deze kan alleen functioneren „als zijn deel-bedrijven coöperatief functioneren”.

Niet alleen de vakbonden zouden zich moeten onderwerpen aan de eisen van de „economische dynamiek”, ook de sociale regelingen zouden er geheel ondergeschikt aan moeten worden gemaakt. Zowel de lonen als de sociale uitgaven zouden scherp begrensd moeten worden. In de negende these van de uiteenzetting van Erhards propagandisten wordt verklaard, dat de burger „in de gevormde maatschappij zijn privé-initiatief vrij moet ontplooiën, ook en juist in de zelfvoorziening voor de gebeurlijkheden in het menselijke leven, als ziekte, ongeval, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid bij ouderdom (invaliditeit) enz.” Na de aanval op de sociale regelingen te hebben gelanceerd, wordt er dan nog vroom bij gezegd, dat dit juist nodig is om de persoonlijke vrijheid van de burger te waarborgen. Anders toch — bij meer sociale zekerheid dus — zou hij steeds afhankelijker worden van de staat

Van groot belang is voorts de vraag, hoe in de „gevormde maatschappij” de uitbreiding van de infrastructuur, d.w.z. het wegennet, onderwijs, gezondheidswezen enz. moet worden gefinancierd. De uitbreiding hiervan wordt terecht als zeer belangrijk gezien. „Als de uitbreiding van de infrastructuur geen gelijke tred houdt met de bevolkingsgroei en de economische expansie, dan dreigen toekomstige ontwikkelingskansen te niet gedaan te worden”. Erhard wil de uitgaven daartoe echter niet op het staatsbudget laten drukken, omdat hierop de uitgaven voor bewapening een steeds grotere pressie uitoefenen. Om de bevolking te laten betalen, wil hij buiten de gewone begroting om een apart fonds openen, dat deze „gemeenschapsvoorzieningen” moet financieren. De inkomsten moeten dan, boven de reeds bestaande belastingen, door de bevolking worden opgebracht. Aldus zouden de lasten op de werkers extra worden verzwaaard, terwijl de monopolies gevrijwaard worden tegen de invoering van zwaardere belastingen op hun winsten en vermogensaanwas.

Hiermee zou nog een algehele financiële hervorming gepaard dienen te gaan, waardoor de middelen van de „Länder” (de deelstaten, te vergelijken met provincies, maar met veel grotere eigen bevoegdheden) en de gemeenten ook onder de centrale leiding van de regering in Bonn zouden komen. De staat zou aldus kunnen beslissen, waar het geld heen gaat en daarbij zouden niet zozeer de verlangens van de bevolking tot uiting komen, als de winstbehoefte van de grote monopolisten.

De arbeiders en de andere niet-monopolistische groepen zouden zich met dit alles tevreden moeten stellen in naam van het „dynamische evenwicht” en het „algemeen welzijn”. Tegelijkertijd dreigt de staat in geval van verzet met de invoering van een gedwongen integratie in de „gevormde maatschappij” door middel van allerlei wetten op de noodtoestand. Om hierover nogmaals prof. Vögelin te citeren: „Er verheffen zich steeds meer stemmen volgens welke wetgevende maatregelen inzake de arbeiders nodig zullen zijn, als deze mensen door hun wanbegrip de rationele gang van zaken van het totale proces in gevaar zouden brengen”.

Democratie onder het mes

Na zo'n redenering te hebben gehoord, wordt het duidelijker waarom in de zevende these van Erhards propagandisten wordt gezegd, dat „het doel van de komende jaren de hervorming van de Duitse democratie zal zijn, die de ontwikkeling van onze maatschappij naar het beeld van de gevormde maatschappij moet bevorderen”. De programs van de Westduitse monopolisten vinden hierin hun directe politieke uitwerking. Voorop staat bij deze hervormingsgedachten de versterking van de macht van het centrale staatsapparaat. Erhard zei het zelf zo: „Deze (gevormde) maatschappij zal de autoriteit van het staatsapparaat zodanig versterken, dat de noodzaak van hervormingen en het vaststellen van prioriteiten bij het volbrengen van gemeenschappelijke taken wordt erkend en daardoor politiek mogelijk wordt gemaakt”. Tevens sprak hij in dit verband over de noodzaak om „de terreur van buitenparlementaire krachten” af te weren.

De betekenis van deze hervorming van de democratie is treffend gekenmerkt door de bekende filosoof prof. Karl Jaspers, die in een pas verschenen werk, „Wohin treibt die Bundesrepublik?” (München 1966) schrijft: „De democratie in de Bondsrepubliek verandert zich voor onze ogen. Er worden wegen begaan, aan het einde waarvan er noch democratie, noch vrije burgers zullen zijn”.

Zo eisen Erhard c.s., dat de staat zal gaan werken als een modern grootbedrijf, met dezelfde „orde en discipline” als in zo'n bedrijf gelden. En zoals een bedrijf allen die er niet aan onderhorig zijn buiten de poort wil houden, zou dat ook op staatkundig terrein moeten gebeuren.

Vooraf aan de herhaaldelijk tot uitdrukking komende invloed van belangengroepen willen zij een einde maken. In de twaalf thesen wordt verklaard: „Het parlement mag evenmin als de regering of het ambtelijke apparaat onderworpen zijn aan de georganiseerde belangen”; „het is niet te verdragen, dat in de parlementaire commissies alleen of in overwegende mate opgetreden wordt door de belangenvertegenwoordigers uit de verschillende partijen”. Om dit te verhinderen, zou de techniek van het parlementaire werk moeten worden veranderd en het parlement alsmede de partijen hervormd. Er zou daardoor

helemaal niets meer overblijven van de burgerlijke parlementaire instellingen, ofschoon die in West-Duitsland nu al veel minder betekenis hebben dan elders als gevolg van de stelselmatige uitholling van de democratische regelingen en er ook weinig democratisch bewustzijn was om er fel tegen op te treden, vooral na het verbod van de KPD.

Een van de regelingen, waarvan Erhard c.s. vooral af willen, is de gedeeltelijk federatieve opbouw van de Bondsrepubliek. Na het einde van de oorlog werden door de Westelijke mogendheden in de door hen bezette gebieden allerlei regelingen ingevoerd, als gevolg waarvan de verschillende deelstaten (Länder) en gemeenten een reeks eigen bevoegdheden kregen. Door het bestaan van verschillende bezettingszones liepen deze regelingen ook nog per gebied uiteen. Ongeacht de bedoelingen die de Westelijke bezetters daarmee mogen hebben gehad, hebben bevoegdheden van Länder en gemeenten het de bevolking mogelijk gemaakt enige invloed te doen gelden. Bij de vorming van de Westduitse staat zijn deze bevoegdheden van de Länder en gemeenten in de nieuwe grondwet opgenomen. Deze democratische bevoegdheden zijn de monopolisten en de aanhangers van een vergaande centralisatie bij de autoriteiten in Bonn een doorn in het oog. Zij willen deze bevoegdheden, waaraan al heel wat gemorreld is, geheel teniet doen en het verwijt, dat ze daarmee het federalistische karakter van de Bondsrepubliek aantasten, leggen ze naast zich neer. De orde van de Bondsstaat, zo is hun redenering daarover, moet worden aangepast „bij de politieke en maatschappelijke veranderingen die in de Bondsrepubliek na de aanvaarding van de grondwet zijn ingetreden”. Zij willen het monopolistische systeem ook in het staatswezen volledig van kracht doen zijn en elke bestuursvorm, waarop de bevolking invloed kan uitoefenen, afschaffen.

Door allerlei nieuwe regelingen en wetten te ontwerpen, zouden de bevoegdheden van de Länder en gemeenten worden opgeheven en de vakbonden en de SPD, de sociaaldemocratische partij, aan banden worden gelegd, terwijl de KPD reeds jaren geleden in de illegaliteit is gedreven.

De reeds lang in behandeling zijnde wetten op de noodtoestand (Notstandsgesetze) hebben deze drang tot anti-democratische hervormingen als achtergrond. Deze Notstandsgesetze zouden, indien aangenomen, het mogelijk maken, dat een waar dwangbuis van reactionaire maatregelen kan worden aangelegd.

In West-Duitsland ontwikkelt zich de strijd tegen deze pogingen van Erhard c.s. om te komen tot deze volslagen negatie van alle democratie. Dit uit zich in het optreden tegen de Notstandsgesetze, maar ook blijkt het uit de voor Erhard slecht uitvallende verkiezingen. Het laatste voorbeeld daarvan is het verlies, dat de CDU heeft geleden bij de verkiezingen in de deelstaat Noordrijn-Westfalen op 10 juli j.l. In deze deelstaat wordt de betekenis van de eigen bevoegdheden duidelijk bevestigd en is er grote weerstand tegen overdracht ervan aan de regering in Bonn aan de dag getreden.

De Westduitse monopolies hebben daarom ten einde hun doeleinden te bereiken de massa's niet alleen nodig als uitbuitingsobject, maar ook als gewillige uitvoerders van hun plannen. Daarom wordt er aan gedacht om in het kader van de „gevormde maatschappij” een „totaal-maatschappelijk bewustzijn” tot stand te brengen, dat als een „beslissend eenheid-vormend moment in de maatschappij” zou werken.

Het gaat daarbij om het teniet doen van progressieve gedachten en opvattingen, die een hinderpaal vormen voor het drijven van de monopolies en de militaristen. Deze gedachten en opvattingen worden als aftands, ouderwets en gevaarlijk uitgekreten en op de Westduitse intellectuelen en kunstenaars, die er in woord en geschrift voor opkomen, worden de grofste aanvallen gedaan. Hetzelfde geldt trouwens ook voor de vakbondsvetegenwoordigers, die tegen het drijven van de monopolies stelling hebben genomen.

Op de „economische dag” van de CDU in 1965 zei één van de sprekers, Pickert: „De negatieve positie van de intellectuelen berust — en dat niet alleen in Duitsland — op hun denktechniek; hun denken dat zijn wortels vaak heeft in de tradities van het humanisme, vaak ook in het materialisme of zelfs het marxisme, wordt op geen enkele wijze beperkt door het bewustzijn van plicht of verantwoordelijkheid”.

Het „totaal-maatschappelijke bewustzijn” moet daar blijkbaar een eind aan maken. Alle gedachten moeten onder één noemer worden gebracht. Dit is een andere vorm van de uit het verleden zo beruchte „gelijkschakeling”.

Om hieraan nog enige smaak en kleur te geven, probeert Erhard zijn „totaal-maatschappelijk bewustzijn” voor te stellen als een perspectief-biedende, optimistische beschouwingswijze. Bij nader inzicht blijkt evenwel al gauw, dat de hoogconjunctuur en de ondoorzichtigheid van de maatschappij benut worden om gedachten van ononderbroken vooruitgang en maatschappelijke harmonie te kweken. Dit is natuurlijk op iets langere termijn een uitzichtsloze bezigheid en dit verklaart mede de haatuitvallen tegen progressieve denkbeelden en hun dragers.

Juist de ontoereikendheid van het perspectief van de „gevormde maatschappij” verklaart ook, waarom naast het „totaal-maatschappelijke bewustzijn” ook een „scheppend nationaal bewustzijn” ten tonele wordt gevoerd. Nu het Westduitse imperialisme voortdurend agressiever gaat optreden, in binnen- en buitenland, wordt er niet voor teruggedeeind weer met onvervalst nationalisme voor de dag te treden. Typierend is bijvoorbeeld, dat één der meest vooraanstaande CDU-politici, Gerstenmaier, onlangs een boek publiceerde onder de titel „Neuer Nationalismus?” (Stuttgart 1965). Er is trouwens een stroom van nationalistische literatuur te signaleren. *) Vooral

*) Zie hiervoor het in dit nummer opgenomen artikel van dr. W. Neubert.

de roep, dat West-Duitsland geen „tweederangsnatie” mag blijven, weerklinkt veelvuldig.

Ofschoon binnenlandse vraagstukken op de voorgrond staan bij de uiteenzettingen over de „gevormde maatschappij” is toch wel duidelijk, dat de doelstellingen op het gebied van de buitenlandse politiek er rechtstreeks mee verbonden zijn. Zo is verklaard, dat de „gevormde maatschappij” ten doel heeft om bepaalde verder af liggende politieke doeleinden na te streven. Erhard heeft zelfs laten uitkomen, dat het Duitse imperialisme deze „gevormde maatschappij” wil opdringen aan andere landen. Zijn verklaring hierover luidde als volgt: „De gevormde maatschappij is geen model, dat alleen binnen een nationale staat zou kunnen functioneren. Hierin kan het beeld van een verenigd Europa tot uitdrukking komen. Het is geschikt om te dienen als leidende idee voor een nieuwe formering van ons werelddeel en ook voor de economische en sociale ontwikkeling van andere volken. Tegelijk zal het het socialisme ideologisch en politiek verteren” . . .

Op de „economische dag” van de CDU liet de bankier Münchmayer de imperialistische bedoelingen van het begrip „gevormde maatschappij” nog openlijker uitkomen. Hij zei, dat het de taak is van de Bondsrepubliek „een met onze voorstellingen overeenkomend beeld te ontwerpen van de economische orde in de gehele EEG, dit dan bij ons te verwerkelijken en het dan op de EEG te projecteren”.

Voor de landen, die nauw aan de Westduitse economische en politieke druk bloot staan, geldt dit natuurlijk bovenal. Het is daarom nodig om daartegen uiterst waakzaam te zijn. De Westduitse imperialisten en de met hen verbonden reactionaire krachten zullen proberen ook in ons land hun denkbeelden te „projecteren”. Daarvan is in een reeks standpunten, die van reactionaire zijde zijn gelanceerd, al een afspiegeling te bespeuren. Dit geldt zowel voor de aanvallen op het parlementair-democratische stelsel, als voor de pogingen om de gemeenten hun rechten te ontnemen en de vakbonden in het staatsmonopolistische keurslijf te dwingen.

Het is daarom nodig om tegen iedere afzonderlijke stap in de richting van wat Erhard een „gevormde maatschappij” noemt, te strijden en in plaats daarvan voor anti-monopolistische hervormingen en vernieuwingen van de democratie op te komen.

JAAP WOLFF

Nationalisme als wapen

In Erhards plan voor de „formierte Gesellschaft” speelt ook het nationalisme als onderdeel van een nieuw „al-omvattend maatschappelijk bewustzijn” zijn rol. Sinds ruim een jaar worden deze openlijk-nationalistische gedachten op steeds brutaler wijze tot uiting gebracht. In „DWI-Berichte”, 1966, nr. 5, heeft dr. W. Neubert hieraan een artikel gewijd, waaruit hieronder grote delen worden overgenomen.

Sinds ongeveer een jaar is in West-Duitsland een herleving van de openlijk-nationalistische gedachte waar te nemen. Dit is een nieuw verschijnsel. Geruime tijd werden deze ideeën alleen in rechts-extremistische kringen gekoesterd, terwijl de heersende kringen in de Bondsrepubliek er de voorkeur aan gaven er niet over te spreken.

Tussen 1947 en 1952 was er in de Westduitse literatuur op het gebied van de sociale wetenschappen zelfs een zogenaamde „Europese golf” waar te nemen. Thans hebben we echter te maken met een soort „nationale golf”, met een overvloed van theoretische beschouwingen over het nationale bewustzijn, de idee van het vaderland, het nationalisme, e.d. In de bijlagen van het Westduitse tijdschrift „Das Parlament”, die in zekere zin de bedoeling hebben in een wetenschappelijk manteltje een ideologische oriëntering te geven aan het geestelijke leven in de Bondsrepubliek, verschijnen de laatste periode vele artikelen over deze onderwerpen. De teneur van deze artikelen is in wezen, wat prof. Eugen Lemberg tot uitdrukking bracht in de titel van zijn artikel in dit blad: „het nationalisme als probleem van politieke opvoeding”, wat prof. Walter Hofer in een ander stuk omschreef met de woorden, dat het noodzakelijk leek te zijn „in West-Duitsland weer een nieuw aan de tijd aangepast nationaal bewustzijn tot ontwikkeling te brengen” en wat W. W. Schütz in zijn boek „Reform der Deutschlandpolitik” (Keulen—Berlijn 1965) zich afvraagt: „Waarom niet eindelijk weer moed tot patriottisme? Er bestaan oorspronkelijke en onvervreemdbare waarden. Daartoe behoort ook het vaderland”.

In het kader van deze nationalistische campagne treden sommige Westduitse politici en ideologen, die kort geleden nog konden worden aangeduid als nationale nihilisten, thans op als de behoeders bij uitstek van de natie en de idee van het vaderland. CDU-politicus en Bondsdag-voorzitter Gerstenmaier gaf een artikel in „Die Welt” (24 december 1965) het verontwaardigd klinkende opschrift: „Heeft het vaderland geen waarde meer?” En Heinrich Bechtholdt, de hoofdredacteur en uitgever van het officieuze tijdschrift „Aussenpolitik” (Buitenlandse politiek), dat bol heeft gestaan van de „Europese” demagogie, zegt plechtig: „Het nastreven van nationale belangen is in de politiek altijd als gewettigd beschouwd”.

Al deze en soortgelijke uitingen leggen er getuigenis van af, dat zo ongeveer van het moment dat Erhard op het 13de CDU-congres van maart 1965 zijn plannen over de „gevormde maatschappij” lanceerde, ook de ideeën van het vaderland — vanzelfsprekend in hun op burgerlijke wijze verdraaide vorm — weer worden verbreed. Daarmee hebben bij de Duitse imperialisten de ideeën weer ingang gevonden, die zij een tijdlang opzij hadden gezet, nadat deze al sinds onheuglijke tijden praktisch met voeten getreden of misbruikt waren. Het Westduitse chauvinisme als ideologisch-politieke uitdrukking van de door economische voorwaarden bepaalde drang tot expansie verhuult zich niet meer alleen in „Europees” gewaad, maar treedt ook als openlijk nationalisme op.

Wat zich hier afspeelt, is allerm minst dat bij de imperialistische bourgeoisie het inzicht doorbreekt in de betekenis van het nationale vraagstuk in onze tijd en ook geen bewijs voor een late erkenning van de ongebroken kracht der nationale gedachte. Weliswaar verwijzen sommige Westduitse schrijvers bij de motivering voor hun „herontdekking” van de nationale gedachte wel eens naar de processen die zich in de „derde wereld” voordoen, maar het zou volkomen onjuist zijn de restauratie van het imperialistische nationalisme in West-Duitsland in verband te brengen met het ontstaan van nieuwe nationale staten in Azië, Afrika en Latijns-Amerika. Integendeel, deze processen zijn door de Westduitse monopolisten altijd als gevaarlijk en eigenlijk reactionair afgeschilderd. Als er nu toch naar verwezen wordt, dan is dit niet de verklaring voor het ontstaan van de „nationale golf”, maar alleen een begeleidend verschijnsel ervan. Het bewijst alleen maar, dat een imperialistische conceptie zich nooit kan veroorloven volledig aan de feiten voorbij te gaan, indien zij geloofwaardig schijnen wil.

Achtergrond van nationalistische golf

Deze heroriëntatie is het gevolg van de bedoelingen van het Westduitse imperialisme, dat thans gelooft in deze nationalistische opvattingen een conceptie te hebben gevonden, die beter in overeenstemming is met zijn veranderde klassepositie en met zijn versterkte streven naar hegemonie en revanche. De nieuwe nationalistische golf is de ideologische reflex van twee voor het Duitse imperialisme zeer verschillende omstandigheden van zijn classesituatie in het midden van de zestiger jaren: enerzijds van het bereiken van een bepaalde mate van sterkte van de eigen monopolistische macht, anderzijds van het bestaan van een achterstand daarop van zijn politieke kracht. Ten einde de hieruit voortvloeiende tegenstellingen op imperialistische wijze te overwinnen, worden nieuwe inspanningen gedaan om alle interne en externe hulpbronnen van het staatsmonopolistische systeem te benutten. Het openlijke nationalisme is daartoe ook ingeschakeld.

Dat dit openlijke nationalisme voor de Duitse monopolistische bourgeoisie de ideologische tegenhanger is van haar politieke

streven om met toegenomen agressiviteit een uitweg uit haar tegenstrijdige situatie te vinden, is door een van de leden van het CDU-presidium, Josef-Hermann Dufhues, op het 13de CDU-congres als volgt tot uitdrukking gebracht: „Wij moeten ... duidelijk inzien, dat wij de belangen van ons land op een meer veeleisende wijze moeten uitspreken en ter discussie stellen. Dat is van des te groter belang, omdat niet alleen onze betekenis, maar ook het beeld van de wereldpolitiek sedert enkele jaren is veranderd”.

En de Westduitse premier Erhard zei op hetzelfde congres: „Hoe duidelijker de binding van het Westduitse volk aan zijn staat, aan zijn vaderland, tot uitdrukking komt, hoe meer West-Duitsland zich aan de wereld presenteert als geconcentreerde, gesloten eenheid, des te meer zal deze bereid zijn ons te begrijpen”.

Om deze „eenheid” te bereiken, grijpt de Westduitse grote bourgeoisie niet toevalligerwijs terug op de fraseologie over het vaderland en op de nationale gedachte. Dit heeft enerzijds historische motieven: de Duitse imperialisten hebben altijd al gepoogd de volksmassa's met deze leuzen voor hun agressieve doeleinden te winnen en ze hebben daarbij helaas ook succes geboekt. Anderzijds vindt dit zijn oorzaak in de kenmerken van de nationale gedachte en de gedachte van het vaderland zelf.

Nationale gedachten en gedachten van het vaderland zijn vormen van gemeenschapsideeën, die in staat zijn de individu met geestdrift te bezielen voor taken van maatschappelijke, boven-individuele aard. Zodoende zijn ze de werkers op zich zelf niet vreemd of vijandig. Zij zijn in overeenstemming met bepaalde objectieve feiten van de ontwikkeling van de natie en tevens met het verlangen van de mens als maatschappelijk wezen naar gemeenschapsleven en naar denken in de zin van de gemeenschap. Ten slotte kan „nationale” propaganda door de imperialistische kringen gemakkelijk voor hun reactionaire doelen worden benut, doordat zij het gemakkelijker maakt groepsbelangen te vermommen als algemene belangen. Weliswaar is de natie onder het kapitalisme op zichzelf niet-homogeen, naar klassen verdeeld, maar zij vormt tegelijkertijd tegenover andere naties een bepaalde eenheid. Juist het feit, dat het bij iedere natie, ondanks haar maatschappelijke verdeeldheid, gaat om een betrekkelijke eenheid, wordt door het burgerlijke nationalisme met overgrote kracht beklemtoond, waarbij natie en vaderland in klasse-opzicht als neutraal worden beschouwd. Daardoor wordt de indruk gewekt van een werkelijke, algehele, volslagen totaliteit van de natie en worden de tegenstellingen binnen de natie verhuld. Het burgerlijke nationalisme zwijgt over de vraag van de reële hoofdvijand van de natie of brengt deze tot uiterlijke factoren terug.

Ten slotte kent de nationale gedachte als vorm van gemeenschapsbewustzijn met een gemeenschapsopvatting als de klasse-idee het verschil en heeft zij het voordeel, dat zij een werkelijke gemeenschapsbinding kan aanduiden met gemakkelijk te begrijpen kenmerken, bij voorbeeld de taal en het grondge-

bied, terwijl het onderscheiden van de klassengemeenschap een dieper doordringen in het wezen van maatschappelijke processen vereist.

Dit alles maakt het de imperialistische bourgeoisie mogelijk de leuzen van de natie en van het vaderland aan zich dienstbaar te maken.

Het doen herleven van de nationale gedachte en de idee van het vaderland gaat ook samen met het toepassen van een andere lijn in het anti-communisme. Prof. Hofer zag in zijn reeds genoemde artikel het nationalisme „als springstof voor het wereldcommunisme” en de voorzitter van de CDU-fractie in de Bondsdag, Rainer Barzel, zei op het 14de CDU-congres van maart j.l., dat het zeer positief zou zijn als de Sowjet-politiek zich zou ontwikkelen tot Sowjetrussische en uiteindelijk tot een Russische politiek. Opmerkelijk is hoe vanuit dit nationalistische patroon ook de beoordeling van de Duitse Democratische Republiek wordt veranderd. Naarmate deze zich ontwikkelt, wordt hiervoor een „nationale” motivering bedacht. De successen zouden niet voortkomen uit het socialistische maatschappelijke stelsel, maar „een product (zijn) van mensen van onze (Duitse) vlijt en van onze bekwaamheid”. Vooral W. W. Schütz heeft in zijn boek „Reform der Deutschlandpolitik” deze redenering ontwikkeld en in overeenstemming daarmee wordt de vaak gebruikte term van „arme broeders en zusters in de zone” opgegeven ten bate van de argumentatie over de „bekwame en schrandere Duitser in de zone”, die dapper volhoudt onder een „on-Duits” systeem en die nog meer zou presteren als hij daarvan verlost zou worden . . .

Openlijk nationalisme en „Europese” gedachte

In verband met de nieuwe nationalistische golf in de Bondsrepubliek rijst de vraag: Hoe is het gesteld met de „Europa”-gedachte van de Westduitse imperialisten? Kon deze dit gewenste offensieve bewustzijn niet tot stand brengen? Is daarvan nu weer afgestapt?

Deze „Europa”-gedachte heeft in West-Duitsland aanzienlijke invloed verworven, gedeeltelijk ook in verband met het subjectief eerlijke streven van vele Duitsers na de tweede wereldoorlog om te breken met het nationalisme en bij te dragen tot een werkelijke toenadering tussen de volken. Daar echter, zoals juist in de huidige periode duidelijk is gebleken, de „Europese” politiek zich in de greep van ernstige crises bevindt, heeft deze „Europa”-gedachte veel van haar eens aanwezige aantrekkingskracht ingeboet.

De heersende krachten in West-Duitsland achten het daarom klaarblijkelijk doelmatiger om niet in de eerste plaats te bouwen op de „Europese” gedachte. Dit geldt des te meer, omdat de „Europa”-gedachte toch slechts een opvatting vormt over een nog te vormen gemeenschap, terwijl het nationalisme kan aanknopen bij een aanwezig feit, bij de natie, ook al vervalt het dit.

Er kan natuurlijk geen sprake van zijn, dat met het opnieuw te berde brengen van het openlijke nationalisme de „Europa”-gedachte op de achtergrond geraakt of zelfs opgegeven zou zijn. Voor het Duitse imperialisme zijn de „Europa”- en „Avondland”-gedachten zelfs een levensbehoefte, enerzijds omdat zij een ideologische motivering leveren voor allerlei bondgenootschappen met andere imperialistische landen en anderzijds omdat de „Europa”-ideologie een geschikte vorm is om het streven naar overheersing in West-Europa te camoufleren, nadat het dit tweemaal op openlijk-nationalistische vorm heeft geprobeerd en daarin heeft gefaald. De „Europa”-gedachte kan dus bepaalde behoeften van de Duitse monopolistische bourgeoisie dienen, voor welke het openlijke nationalisme niet toereikend is. Daarom blijft zij ook voortbestaan en is het zelfs nog niet mogelijk om te zeggen welke redenering nu de voorrang geniet. Beide vullen elkaar aan ten bate van de politiek van de Westduitse monopolies.

Ongetwijfeld echter zal de Westduitse „Europa”-gedachte veranderingen ondergaan en wel in die zin, dat het supra-nationale beeld minder beklemtoond zal worden en de nationalistische eisen meer naar voren zullen worden gebracht. Er zal tegenover de Westeuropese partners steeds meer en met een open, nationalistisch vizier worden opgetreden.

De Westduitse machthebbers rijden als het ware op een dubbel spoor: „Europees” en Duits-nationalistisch. Dit blijkt in het bijzonder in hun streven naar heerschappij over de atoomwapens. Het optreden voor een multilaterale kernmacht in het kader van het Atlantisch Pact vindt plaats onder de leuze: „Gelijke rechten en geen discriminatie jegens de Duitsers”. In deze eis zijn de supra-nationale en de openlijk-nationalistische varianten direct met elkaar verenigd. Ook Gerstenmaier geeft toe, dat het openlijke nationalisme ten opzichte van de partners van de Bondsrepubliek een agressieve inhoud heeft. Hij heeft gezegd: „(West-)Duitslands politieke status in de wereld kan voortaan niet alleen worden gegrondvest op zijn economische energie ... en zijn bondgenootschappelijke trouw. Het noodzakelijke gewicht in de grote wereld verwerft het pas, wanneer het op krachtdadige wijze wordt geconcentreerd in een in zichzelf harmonische, vooruitziende en methodisch zekere activiteit”.

Al deze feiten onderstrepen, dat met het opnieuw invoeren van openlijk-nationalistische gedachtengangen in de Westduitse heersende ideologie ernstige gevaren verbonden zijn. Op de restauratie van het imperialisme en het militarisme in West-Duitsland is thans ook de herleving van het openlijke nationalisme gevolgd.

Deze terugkeer naar het nationalisme is ditmaal echter moeilijker voor de Duitse grote bourgeoisie dan vroeger het geval was. De hele wereld en ook vele Duitsers zijn, nadat het Duitse imperialisme tweemaal misbruik heeft gemaakt van de nationale gedachte, zeer scherp van gehoor ten aanzien van iedere nieuwe openlijk-nationalistische leuze in Duitsland. De openlijk-nationalistische en nog meer de rassistische vorm van

het chauvinisme stuit bij zeer vele mensen op scherpe afwijzing. Ten einde de waakzaamheid der volken hiertegen in slaap te wiegen, zijn de Westduitse imperialistische politici en theoretici derhalve gedwongen hun nationalistische propaganda te beginnen met een defensieve inkleding ervan. Zij verbreedden de stelling, dat het nieuwe Duitse „gevoel van eigenwaarde” niets gemeen zou hebben met het oude slechte Duitse nationalisme.

Enkele voorbeelden daarvan. Dufhues kwam met de volgende schijnheilige uiteenzetting: „Wij hebben hoegenaamd op geen enkele manier de wens of de macht, de rol van een grote mogendheid te spelen; nog minder willen of kunnen wij machts-politiek in de oude stijl bedrijven. En bovenal zal er zolang de CDU regeert geen sprake zijn van een terugkeer naar een nationalistische politiek”. Prof. Rothfels sprak (in een rede ter gelegenheid van Bismarcks 150ste geboortedag) over de vorming van een nationale gemeenschap, die vrij zou zijn van overmoed en verwatenheid. En Coulmans verklaarde: „Het huidige Duitse nationale bewustzijn omvat nòch de oude dromen van wereldmacht en van grote mogendheid in een nieuw gewaad — de schok van 1945 is ditmaal voldoende geweest — nòch agressieve wrokgevoelens . . . De nationale drang een eigen rol te spelen, is thans niet naar buiten gericht en nog minder expansionistisch” („Aussenpolitik”, 1965, nr. 16).

Deze lijn wordt, psychologisch niet onhandig, gemotiveerd met het argument, dat het thans zou gaan om een „op maat” brengen van een eindelijk „normaal” nationaal bewustzijn. Tot 1945 zouden er overdreven nationalistische ideeën zijn nagestreefd, na 1945 zou men zich ontzet hebben afgekeerd van alles wat nationaal was en nu zou de overgang naar de juiste maat plaats vinden.

Deze defensieve probleemstelling is uitgesproken demagogisch. Het is een leugen of op zijn minst een noodlottige naïviteit te beweren, dat de politiek van de Duitse Bondsrepubliek en het nieuwe Westduitse nationalisme in het bijzonder nòch agressief, nòch onverdraagzaam zouden zijn. Alleen al de zogenaamde „Europa”-politiek van Bonn, ook zonder openlijk-nationalistische gedaante, doch „slechts” met een supra-nationaal tintje, is een chauvinistisch streven naar grotere macht.

Nationalistische pretenties

Alle verontschuldigen en goedpraterij ten spijt komen de nieuwe openlijk-nationalistische klanken van de zijde der heersende imperialistische kringen op treffende wijze overeen met die van het Duitse nationalisme ten tijde van de keizer en van het fascisme, of vertonen daarmee ten minste veel gelijkenis.

Een van de typisch Duitse pretenties, waaraan het Duitse imperialisme in het verleden steeds uitdrukking gaf, was dat door het „Duitse wezen” de wereld zou moeten „genezen”. Van deze pretentie heeft men ook thans geen afstand gedaan.

Vanzelfsprekend wordt deze niet zo kras geformuleerd als certijds het geval was. Maar Erhards verklaring, dat de „gevormde maatschappij” een leidende gedachte zou kunnen zijn voor een nieuwe vormgeving van Europa en van de „derde wereld” is naar inhoud toch hetzelfde.

Een andere kant van de nationalistische gedachten van het Duitse imperialisme uit de tijd van de keizer werd gekenmerkt door de leuze: „Veel vijanden, veer eer”. Het standpunt is er nog, maar de formulering is wat verzacht. Erhard zei in november 1965 voor de Bondsdag: „Wij zullen onze inspanningen (om geacht te worden heel Duitsland te vertegenwoordigen) niet verslappen, zelfs op het gevaar af hier en daar als storend element te gelden”.

Een derde aspect, dat in de Duitse nationalistische ideologie steeds weer terug te vinden is, is de zogenaamde leugen van de schuld aan de oorlog. Iedere brief, die in de eerste jaren na 1933 door een fascistische gemeentesecretaris werd verstuurd, droeg het stempel: „Wie beweert dat Duitsland schuldig is aan de oorlog, liegt. Deze leugen is de kiem van onze nood”. Het standpunt van Strauss is thans al niet anders, wanneer hij de eis stelt dat men een einde moet maken aan het „Sühne-Deutschum”, het berouwvol-Duitser-zijn. Hij voerde de brutaliteit al ten top door in de Bondsdag in november 1965 te verklaren (in het debat over Erhards regeringsverklaring), dat „in het bewustzijn van de wereld niet de indruk mag worden gevestigd, dat alleen door de Duitsers en hun bondgenoten misdaden tegen de menselijkheid zouden zijn begaan. Het zou een dienst zijn aan de objectieve waarheid en aan de gerechtigheid, tegenover de gehele wereld duidelijk te maken, dat er gedurende de oorlog en na de oorlog ook in groten getale misdaden tegen de menselijkheid zijn gepleegd jegens Duitsers en hun toenmalige bondgenoten”.

Deze feiten tonen aan, dat de nieuwe „nationale golf” wel alerminst een „op maat” brengen is van een verstandig nationalisme, geschoeid op het voorbeeld van de opkomende bourgeoisie en humanistische ideeën. Veeleer gaat het om de van een imperialistisch Duits stempel voorziene aartsreactionaire vervalsing ervan.

Dit proces is voor hen, die de ontwikkeling in West-Duitsland volgen, zeer duidelijk. Om één getuige aan te halen: Kurt Grossman, die vóór 1933 voorzitter was van de Duitse Liga voor Mensenrechten en die nu in de Verenigde Staten woont, zei, na zijn elfde na-oorlogse reis in de Bondsrepubliek te hebben gemaakt, dat waar hij ook kwam „het negatieve sterker was dan het positieve. Het Duitse nationalisme groeit. Waarlijk, het aangezicht van de Bondsrepubliek is veranderd en niemand kan beweren, dat het vriendelijker en vreedzamer is geworden” („Rheinischer Merkur”, 21 januari 1966).

Dr. W. NEUBERT

Staatsmonopolistisch kapitalisme en uitbuiting

In deze tijd zijn de macht van de monopolies en de macht van de staat nauw met elkaar verbonden tot één mechanisme. Daarom spreken we over het stelsel van het staatsmonopolistische kapitalisme. De druk, die het monopoliekapitaal op alle niet-monopolistische lagen van de bevolking uitoefent, wordt onder deze omstandigheden steeds groter.

Dit vindt zijn oorsprong in de snel groeiende behoefte tot kapitaalsaccumulatie. De ontwikkeling van de productiekrachten in verband met de technisch-wetenschappelijke revolutie en de snel voortschrijdende concentratie leiden tot omvangrijker vorming en sneller vernieuwing van het vaste kapitaal. Om de reusachtige bedragen die daartoe nodig zijn bijeen te brengen, wordt er door de monopolies en de staat opgetreden voor een verscherping van de uitbuiting en een verhoging van de winsten.

Het is daartoe niet voldoende, dat de reële lonen van de arbeiders worden aangetast en de arbeidsintensiteit wordt opgevoerd; ook op de inkomsten van alle andere bevolkingslagen wordt een aanslag gedaan. Daarmee gaat gepaard, dat het groeitempo van het verbruik wordt geremd op hetzelfde ogenblik dat de productie sterk wordt gestimuleerd en de arbeidsproductiviteit wordt opgevoerd.

Het staatsmonopolistische kapitalisme vergroot door de presie, die het uitoefent op de economische en sociale positie van alle niet-monopolistische groepen, de klassenongelijkheid. Terzelfder tijd vergroot het de kloof tussen de productiecapaciteit en de verbruiksmogelijkheden van de werkende massa. Aldus worden de fundamentele tegenstellingen van de kapitalistische productie verscherpt.

Veranderingen in de waarde van de arbeidskracht

De uitbuiting van de arbeidersklasse wordt vergroot onder invloed van een tweezijdige tendentie: het kapitaal streeft naar een intensiever gebruik van de arbeidskracht en naar een beperking van wat er nodig is om deze na het gebruik weer te herstellen.

Ofschoon de arbeidsintensiteit ook bij veranderingen in de techniek toeneemt, richten de monopolies en de staat zich tegen een verkorting van de arbeidsduur. Ook boven de officiële arbeidstijd wordt trouwens nog veel gewerkt. Bovendien wordt door de verlenging van de tijd die nodig is om zich te verplaatsen — als gevolg van de uitbreiding van de steden en de ontoereikendheid van het openbare vervoer — de lengte van de arbeidsdag nog uitgebreid.

De verlenging van de arbeidsduur, die zich in feite vaak voltrekt, en nog meer de intensievere arbeid, leiden tot een ver-

Geschiedenis de van het Kap.

verder gesch.

groting van de duur en de ernst van bedrijfsongevallen of beroepsziekten.

Tevens doet ze nieuwe, objectief vastgestelde behoeften ontstaan. Behoeftte aan beter individueel transport in de eerste plaats, zowel om naar en van het werk te gaan, maar ook om in de weekenden en in de vakantie ver van de stad te kunnen uitrusten. Dit wordt onderstreept door de grotere behoefte aan ontspanning en rust, — een behoefte die nog meer uitgesproken wordt nu naast lichamelijke inspanning ook veel grotere inspanningen van hersens en zenuwstelsel worden geëist. Verkorting van arbeidstijd en verlenging van rust- en vakantieperiodes is daarom een sociale behoefte van grote betekenis, zonder weerga in het verleden.

De monopolies en de staat oefenen voortdurend druk uit op het loonpeil. Ze proberen de verhoging van de nominale lonen zoveel mogelijk te beperken.

Het herstel van de arbeidskracht na de dagelijkse inspanning staat echter niet alleen in verband met het loonpeil. Het directe loon is slechts een deel, zij het natuurlijk het belangrijkste deel, van de prijs van de reproductie van de arbeidskracht. Het sociale element gaat een steeds grotere rol spelen. De behoeften aan gezondheidszorg, onderwijs en beroepsopleiding en, voor een geringer deel, aan ontspanning en vervoer, worden in toenemende mate uit sociale fondsen bestreden. Deze tendentie wordt door het staatsmonopolistische kapitalisme versterkt. Tegelijkertijd remt het echter de verwezenlijking ervan af, door zo weinig mogelijk openbare middelen daarvoor beschikbaar te stellen en de arbeiders zoveel mogelijk zelf direct te laten betalen. Vandaar dat de strijd van de arbeidersklasse voor loonsverhoging niet kan worden gescheiden van de daarmee parallel lopende strijd voor verbeteringen in de sociale regelingen, die bijdragen tot het herstel van de arbeidskracht.

De ontwikkeling van deze sociale behoeften brengt grote wijzigingen aan op de lijst van bestaansmiddelen, die de arbeidersklasse nodig heeft. Daarmee gaat samen, dat de waarde van de arbeidskracht verandert.

Hier doet zich een tweezijdig en tegenstrijdig proces voor:

— Er doet zich een tendentie gelden tot verhoging van de waarde van de arbeidskracht, direct voortkomend uit de nieuwe, objectief bestaande behoeften die opgeroepen worden door de ontwikkeling van de productiekrachten en de verscherping van de uitbuiting: behoeften aan gezondheid en rust, beroepsopleiding en transport; grotere verscheidenheid in de behoeften aan voedsel, kleding en woning; nieuwe goederen en diensten die tot het normale leven gaan behoren en daarom betrokken moeten worden bij het vaststellen van de waarde van de arbeidskracht.

— Anderzijds echter leidt de vooruitgang van de arbeidsproductiviteit, die aanzienlijk wordt gestimuleerd door de monopolistische concentratie en accumulatie van het kapitaal tot een tendentie om de waarde van de arbeidskracht te doen dalen.

Over een langere termijn bezien overheerst de tweede tendentie. De arbeidersklasse van 1966 is waarschijnlijk collectief minder in staat om de behoeften te dekken die nodig zijn voor het herstel van de arbeidskracht dan de arbeidersklasse van bv. 1936 dit kon doen, met de behoeften die toen de hare waren.

Er treedt over hele periodes stagnatie op in de koopkracht van de arbeiders. Bovendien zijn er binnen de arbeidersklasse ook allerlei ongelijkheden in de betaling van de arbeidskracht, bv. tussen mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, tussen hen die wonen in verschillende gebieden, enz.

Alle niet-monopolistische groepen in de klem

Het staatsmonopolistische kapitalisme verscherpt ook de overheersing van het kapitaal over alle tussenlagen in de maatschappij.

De kleine en middelgrote-boeren, de handwerkers, ambachtslieden en kleine middenstanders zijn hiervan de eerste en belangrijkste slachtoffers.

In de landbouw worden de kleine bedrijven met allerlei middelen tot verdwijnen gedwongen. Deze middelen hebben des te meer uitwerking nu de ontwikkeling van de productiekrachten in de landbouw objectief leidt tot de vergroting van de omvang van het bedrijf, zo niet in oppervlakte dan toch in technische uitrusting. De politiek in het kader van de EEG-integratie versterken dit proces. Industrieel- en financierskapitaal dringen op allerlei manier in de landbouw binnen. Dit leidt tot een toenemende uitbuiting van de werkende boeren. Deze worden in groeiende mate los gemaakt van hun productiemiddelen en de beschikking over de resultaten van hun arbeid wordt hun ontnomen. De prijs, waartegen de collectieve arbeidskracht van de boeren wordt betaald, daalt voortdurend. Tegenover ambachtslieden en middenstanders wordt door de monopolistische bourgeoisie eenzelfde politiek gevolgd. Hun economische en sociale positie wordt regelmatig slechter. Zelfs al neemt het aantal bedrijven maar langzaam af, toch wordt een toenemend deel van de omzet geconcentreerd op een kleiner aantal van deze bedrijven. Dit brengt een daling teweeg van de activiteiten van de kleine zakenlieden, die slechts ten koste van grote moeilijkheden hun zaak kunnen voortzetten. Om deze ontwikkeling nog te versnellen, treden monopolies en staat op om de opening van zaken in nieuwe commerciële centra voor te behouden aan de kapitalistische grote bedrijven; ze laten door hun optreden ten aanzien van de prijzen, winstmarges en belastingmaatregelen de bedrijfskosten van de kleine bedrijven toenemen en ze treden belemmerend op bij het verkrijgen van credieten en leningen.

Aldus scheidt het staatsmonopolistische kapitalisme in feite de voorwaarden voor een collectieve uitbuiting van alle niet-monopolistische groepen. Het verheft de uitbuitingsverhoudingen tot het peil van de gehele maatschappij.

De natuurlijke tendentie van het kapitaal om iedere arbeid tot loonarbeid te maken, krijgt een grote speelruimte. In samenhang met de groeiende omvang van de bedrijven en de ontwikkeling van de productiekrachten groeit het aantal employés, technici en ingenieurs dat tegen loon en salaris werkzaam is. Door de uitbreiding van het staatsapparaat neemt ook het aantal ambtenaren toe. Onder de actieve beroepsbevolking nemen lonen en salarissen als belangrijkste bron van inkomen in betekenis toe. Daar de politiek van het staatsmonopolistische kapitalisme om druk op de lonen uit te oefenen ook hen treft, ontwikkelt zich het besef van de gemeenschap van belangen tussen allen die in loondienst staan. Bovendien worden de arbeidsvoorwaarden van deze groepen snel anders. De arbeidsverdeling beperkt zich niet tot de directe materiële productie, maar is ook zichtbaar in het distributie-apparaat, in het administratieve apparaat en zelfs bij het wetenschappelijke onderzoekswerk. Daarmee gaat samen, dat geprobeerd wordt het salarispeil van een groter wordend deel van deze groepen, in het bijzonder van de kantoorbedienden en technici, dat van de handarbeiders te laten naderen. Ook daardoor groeit echter het besef, dat voor gemeenschappelijke belangen moet worden opgekomen en neemt het klassebewustzijn toe.

Tegelijkertijd echter blijft het monopoliekapitaal er naar streven een zo groot mogelijke differentiatie in lonen en sociale positie tot stand te brengen. Dit heeft ten doel de concurrentie tussen de verschillende groepen arbeiders van hoofd en hand zoveel mogelijk tot het uiterste op te drijven. Daarmee wordt gepoogd het bewustzijn van individualiteit te veranderen tot individualisme, dat de negatie is van het reële menszijn. (Het monopoliekapitaal roept evenwel op hetzelfde moment een belangensolidariteit op door steeds meer arbeiders in één bedrijf te verenigen.) In dit verband moet ook gewezen worden op het bestaan van een voortdurende onzekerheid: alleen deze kan voor onze tijd zo kenmerkende verschijnselen verklaren als vlucht in het privéleven, ontwikkeling van sociale angstverschijnselen en een zekere intellectuele en menselijke verarming.

Grondslagen voor bondgenootschap tegen monopolies

De arbeidersklasse neemt toe in getal. Haar gewicht in de actieve beroepsbevolking stijgt zowel absoluut als ook relatief. Dit komt, omdat de meeste takken van de materiële productie een steeds meer industrieel karakter krijgen. Dat is ook het geval met vele handelingen in de distributiesector, die tot een directe voortzetting worden van de productieprocessen. Door de ontwikkeling van de productiekrachten wordt het intellectuele werk in het productieproces van grotere betekenis. Het voorbereidende studiewerk wordt ook meer en meer een element van de productie zelf; het gaat samen met de direct productieve arbeid. De intellectuele arbeid wordt even als de handenarbeid tot het product van „collectieve arbeiders, waarvan de verschillende ledematen deelnemen aan het bewerken

van de grondstof, doch op zeer verschillend peil, van dichtbij of van veraf of zelfs in het geheel niet" (Marx — Das Kapital, Deel I).

Als collectieve arbeid omvat de arbeidersklasse zowel hen die fysiek werk doen als hen, die in steeds groteren getale door hun intellectuele arbeid deelnemen aan de voortbrenging van het product en hen die hulpwerkzaamheden verrichten.

Aan de andere pool van de maatschappij versterkt de monopolistische bourgeoisie zich. Ze verrijkt zichzelf, zowel als gevolg van de kapitaalsaccumulatie als door gebruik te maken van de haar door de staat gegeven voordelen op belastinggebied. Het deel van het nationale inkomen, dat zij zich toe-eigend, neemt toe. De overheersing, die zij uitoefent over de gehele maatschappij, doet echter alle andere sociale lagen zich steeds meer tegen haar richten. Ten einde haar privileges te handhaven, streeft de monopolistische bourgeoisie daarom naar versterking van het autoritaire en anti-democratische karakter van de openbare instellingen en naar uitbreiding van het onderdrukingsapparaat.

Terzelfder tijd probeert zij voor zich te winnen of in ieder geval te neutraliseren

— de tussenlagen, door deze met behulp van allerlei afzonderlijke beloningssystemen en toenemende arbeidsdeling een schijnbaar individuele positie te geven en tegelijkertijd een voortdurende ideologische en politieke druk op hen uit te oefenen;

— een deel van de arbeidersklasse, in het bijzonder door een grote druk op de werkers, die juist zijn opgenomen in de arbeidersklasse en wier houding nog niet bepaald is.

Deze pogingen stuiten echter op groot verzet. Er ontstaan in toenemende mate objectieve grondslagen voor het bondgenootschap tussen de arbeidersklasse en de andere niet-monopolistische lagen, waardoor ook het gevoel groeit, dat ze gemeenschappelijke belangen hebben. Dit groeiende bewustzijn en de strijd die op velerlei gebied wordt gevoerd, beperken de mogelijkheden van het monopoliekapitaal om de uitbuiting van de gehele werkende bevolking en in de eerste plaats van de arbeidersklasse te doen toenemen. De uitbreiding en verscherping van deze strijd getuigt van de toenemende wankelheid van de kapitalistische economie, wier speciale basis nauwer wordt naarmate de uitbuiting toeneemt.

Het probleem van de afzet

Deze wankelheid wortelt in de fundamentele tegenstelling van de kapitalistische productiewijze: de tegenstelling tussen productiekrachten en productieverhoudingen. Deze tegenstelling wordt aanzienlijk verscherpt, nu de snelle groei van de maatschappelijke productiecapaciteit botst op de beperktheid van de consumptiemogelijkheden van de werkende massa's.

De crisis van de afzetmarkten is daarom een van de ernstigste problemen, waarvoor het staatsmonopolistische kapitalisme staat. In weerwil van de middelen waarover het beschikt,

slaagt het er echter niet in de verscherping van dit vraagstuk te stuiten. Deze crisis komt vooral tot uiting in een relatieve stagnatie van het consumptiefonds per inwoner. De productie per hoofd en meer nog de productiviteit per arbeider neemt toe in een tempo, dat in geen enkele verhouding staat tot de mate waarin het consumptiefonds per inwoner stijgt. De ontoereikendheid van de statistieken maakt het niet mogelijk deze wanverhouding precies in cijfers uit te drukken. Wel tonen de gegevens, dat deze steeds groter wordt en dat een toenemend deel van de productie dient om de accumulatie uit te breiden en dat een ander omvangrijk deel benut wordt voor het parasitaire verbruik van de bourgeoisie of zuiver en alleen onvruchtbaar wordt gemaakt.

Er heeft inderdaad een aanzienlijke verspilling van de productiekrachten plaats. Niet alleen dat een deel — een soms zeer belangrijk en toenemend deel — van de productiecapaciteit ongebruikt wordt gelaten, maar een groeiend deel van de productie zelf wordt onttrokken aan het maatschappelijke verbruik. Dit is vooral het geval bij het oorlogsmateriaal en in het bijzonder bij de atoombewapening. De enorme middelen die nodig zijn voor de productie en het vervolmaken van atoomwapens zijn een soort heffing ineens op het maatschappelijke product en verscherpen de inflationistische spanningen. Daarnaast leidt het staatsmonopolistische kapitalisme tot een kunstmatige verhoging van de marktwaarde, waarbij de prijzen van een toenemend aantal verbruiksartikelen tot boven deze waarde wordt opgedreven, m.a.w. de monopolieprijzen worden tot een algemeen verschijnsel. Een ietwat afwijkende bereiding en verpakking en allerlei kunstgrepen bij het aanbieden van de producten zijn daarbij van bijzonder belang. Ze dragen bij tot de verhoging van de marktwaarde van de zo in de handel gebrachte producten, maar ze dienen ook om de vermindering van de inhoud, naar gewicht of kwaliteit, of prijsverhogingen te camoufleren. De overdreven uitzetting van het commerciële en reclame-apparaat leidt eveneens tot aanzienlijke kostenstijgingen. De kunstmatige veroudering en afwisseling van duurzame verbruiksgoederen en de uitbreiding van het aantal merken beantwoorden niet aan werkelijke individuele of collectieve behoeften; ze leiden slechts tot een kunstmatige stijging van de marktwaarde. En tenslotte wordt een deel van de productie eerder aan de distributie onttrokken en soms zelfs vernietigd, dan te worden afgezet onder voorwaarden die door het kapitaal niet als winstgevend worden beschouwd.

De verscherping van de crisis van de afzetmarkten brengt het staatsmonopolistische kapitalisme ertoe om systematisch op te treden voor het aanpassen van de vraag bij het aanbod. (Wat natuurlijk niet wil zeggen, dat de monopolistische bourgeoisie zich ook niet zou inspannen om het aanbod op te voeren tot de grens van de koopkrachtige vraag.)

In een inleiding tot zijn „Ter critiek op de politieke economie” had Marx ons dit proces reeds laten zien: „Een verbruik zonder verbruiksvoorwerp is geen verbruik — het is dus de

productie die zo beschouwd de consumptie schept . . . De productie schept niet alleen het verbruiksvoorwerp, ze schept ook de verbruikswijze, niet alleen objectief maar ook subjectief. De productie schept dus de verbruiker . . . en ten slotte levert de productie niet alleen de materialen voor de behoeften maar ook een behoefte aan de materialen. Door het voorwerp onder ogen te krijgen, ontstaat er bij de verbruiker behoefte aan . . . De productie schept dus niet alleen een object voor het subject, maar ook een subject voor het object" (Karl Marx — Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie —, 1857/58, editie van 1953, Berlin, blz. 13—14).

Deze analyse is bijzonder treffend. De pressie, die op de verbruikers wordt uitgeoefend, beperkt zich niet tot de keuze van de producten. Zij heeft de strekking om ook een ranglijst van behoeften aan de verbruikers op te leggen, waarbij de ontwikkeling van de meest rendabele afzetmarkten voorop staat. De verbruikers worden aldus als het ware opgeroepen om de anarchistische ontwikkeling van de kapitalistische productie achteraf goed te keuren. Onder invloed van de reclame wordt wat hoog op de kapitalistische ranglijst is geplaatst tot werkelijke „behoefte”, een vaak overdreven behoefte die ten koste gaat van behoeften die objectief gezien de voorrang hebben.

De ontwikkeling van de productieve krachten maakt een zeer grote verscheidenheid van producten mogelijk, maar de aanpassing van de vraag bij het aanbod leidt er toe, dat vaak een zeer uniforme, gestandaardiseerde consumptie wordt opgelegd, die echter terzelfder tijd vaak wisselt en zeer labiel is. Er is vaak een schijnbare veelheid van producten, die hun werkelijke uniformiteit moeilijk verbergen kan. Het staatsmonopolistische kapitalisme heeft verder de neiging om een verbruiksmodel op te leggen, dat de wens versterkt om zich een maatschappelijk product privé toe te eigenen; aldus wordt bijgedragen tot het isolement en het individualisme van de verbruikers, die zodoende gemakkelijker aan de heerschappij van het kapitaal zijn te onderwerpen.

De reclame die uitgaat van de monopolistische bedrijven is het voornaamste middel om de verbruiker te beïnvloeden. Het is echter niet het enige middel. De moderne handelsmethoden en het verbruikerscrediet spelen ook een toenemende rol.

Pogingen tot rechtvaardiging

Een aantal ideologische redeneringen — die op grote schaal worden verbreid en in populaire vorm worden weergegeven — tracht deze dwang op de consumenten een schijn van rechtvaardiging te geven. Teruggebracht tot de wezenlijke inhoud trachten deze redeneringen het volgende aan te tonen:

1. — Eerste stelling: De technische vooruitgang opent de weg voor een maatschappij van gelijkheid, waarin de klassenverhoudingen worden overwonnen door de veralgemening van de overvloed. (Voor al de Franse socioloog J. Fourastié ontwikkelt

deze stelling.) De ervaringen, die echter al zijn verkregen met het staatsmonopolistische kapitalisme — in het bijzonder de buitengewone verspilling van productiekrachten die het met zich brengt — tonen aan, dat de technische vooruitgang geen doel op zichzelf is, en dat het gebruik ervan niet los te maken valt van de productieverhoudingen, waarin ze zich voltrekt.

2. — Tweede stelling: Overvloed is gelijk aan menselijke ont-plooiing. De Amerikaanse socioloog E. Dichter die er van uit gaat, dat er tussen mens en wat deze verbruikt nauwe betrekkingen bestaan, schrijft bv.: „Indien het verlangen naar vrijheid en naar avontuur tot uitdrukking kan worden gebracht door de verleiding van een nieuwe auto met een afneembare kap, dan neem ik graag de verantwoordelijkheid op me deze twee machtige menselijke verlangens te hebben gecombineerd ten behoeve van de grotere winsten van de autohandelaars en ten bate van de nationale economie”. In werkelijkheid is het vraagstuk echter wie kiest en wie wordt gekozen: de mens of de gebruiksartikelen. In feite overheersen in de kapitalistische economie de producten de mens.

3. — Deze twee voorafgaande stellingen worden in het algemeen gekleurd met een naïef optimisme, dat kenmerkend is voor de rol, die zij ter verdediging van het kapitalisme moeten vervullen. Dichter schrijft bv. nog: „Onze economie zou van de ene dag op de andere in elkaar storten, als wij ons er mee tevreden stelden onze belangrijkste en meest directe behoeften te bevredigen. Onze economie draait slechts op wat daar boven uit gaat. De werkelijke voorstanders van het optimisme, de ware scheppers van de voorspoed — en dus van de democratie — zijn dus zij, die het recht verdedigen om een andere auto, een ander huis, een andere radio te kopen. Kopen betekent vertrouwen in de toekomst hebben”. Anders gezegd: de kapitalistische maatschappij kan slechts blijven leven door zijn eigen productieverhoudingen te vermommen (zie de eerste stelling) en door alle menselijke behoeften te verheerlijken (zie de tweede stelling) ofwel door zijn tegenstellingen op een steeds hoger peil te brengen door een voortdurende vlucht voorwaarts.

Vermaatschappelijking van verbruikswijze

De kapitalistische productiewijze ontwikkelt echter processen, die met haar eigen aard in strijd geraten. Het staatsmonopolistische kapitalisme brengt namelijk een tendentie tot vermaatschappelijking van de verbruikswijze tot ontwikkeling. Deze komt op steeds diepgaander wijze tegenover de privé-toeëigening van het maatschappelijke product en van de productiemiddelen, tegenover deze fundamentele kenmerken van de kapitalistische productiewijze te staan.

Deze tendentie is allereerst verbonden met de ontwikkeling en de concentratie van de productiekrachten, die een toenemende vermaatschappelijking van de productie met zich brengen en de voorwaarden scheppen voor een sociale bevrediging van een groeiend aantal menselijke behoeften: onderwijs, ontspanning,

voeding, enz. In de tweede plaats met de economische rol die de staat in nauw verband met de monopolies vervult en met de noodzakelijke ontwikkeling van het openbare verbruik dat daaruit voortvloeit. Deze rol wordt nog versterkt door de snelle en vaak brute wijze, waarop in het tijdperk van het staatsmonopolistische kapitalisme de sociale omgeving wordt vernietigd: verspilling van natuurlijke hulpbronnen, verontrustende ontwikkeling van de vervuiling die voortspruit uit allerlei oorzaken, ongeremde uitbreiding van de industrie en van de verstedelijking, opstopping van de steden, enz.

De structuur van het particuliere verbruik wordt hierdoor op ingrijpende wijze veranderd. Maar de officiële statistieken tonen de veranderingen die werkelijk intreden in de verbruikstructuur net zo min als ze dat deden ten aanzien van de stagnatie van het consumptiefonds. Uit de statistieken krijgt men slechts een vertekend beeld van het werkelijke verbruik en zijn ontwikkeling. Bovendien komt de aard en de betekenis van de bevredigde behoeften niet overeen met de zich uitende behoeften (die zelfs als gevolg van de reclame weer verschillen van de werkelijke behoeften), daar de kapitalistische productie zich niet richt op de objectief bestaande behoeften, maar op de koopkrachtige vraag.

Uit onderzoeken van huishoudrekeningen blijkt echter, dat er wel degelijk wijzigingen optreden, die in direct verband staan met de ontwikkeling van het staatsmonopolistische kapitalisme. Om twee punten te noemen: toenemende uitgaven voor allerlei verzekeringen en voor allerlei sociale fondsen en toenemende belastingen.

In het particuliere verbruik stijgt ook het aandeel van de collectieve voorzieningen. Ook dit kan niet precies gemeten worden, maar in deel-onderzoekingen is aangetoond, dat deze ontwikkeling zich voltrekt.

Deze uitbreiding van het collectieve verbruik en van de collectieve diensten wordt aanzienlijk geremd door de onderontwikkelde toestand, waarin de sociale en culturele voorzieningen verkeren. In alle kapitalistische landen worden ten opzichte daarvan eisen gesteld door de werkende bevolking. De meest vooruitziende burgerlijke economen maken zich ongerust over deze onderontwikkeling, omdat deze — na een zekere aantasten. In zijn „De economie van de overvloed” critiqueert John K. Galbraith „de heerschappij van de materiële goederen in een atmosfeer van overvloed en van openbare ellende” en hij voegt hieraan toe, „daar de organisatie en de concurrentie ten voordele werken van de privé-productie hebben de openbare diensten een ingebouwde tendentie om daarbij achter te blijven”. Anders gezegd, terzelfder tijd dat het staatsmonopolistische kapitalisme de vermaatschappelijking van het verbruik bevordert, laat het de doeltreffende verwezenlijking ervan niet toe.

In feite wordt de ontwikkeling van de collectieve voorzieningen pas verwezenlijkt — en dan nog binnen nauwe grenzen en met een aanzienlijke achterstand op de behoeften — naarmate

het tot stand brengen en het benutten ervan rendabel wordt vanuit het oogpunt van het kapitaal. Daarbij wordt gepoogd om de bevolking de kosten dubbel te laten betalen: de eerste keer in de vorm van belastingen om de bouw van deze voorzieningen uit openbare middelen te financieren en dan nog eens een tweede keer als het beheer overgedragen wordt aan privé-instellingen die een bijdrage van de verbruikers vragen. Bovendien worden deze openbare investeringen ondergeschikt gemaakt aan de directe belangen van de monopolies. De staat moet uit de openbare middelen de sociale kosten van de privé-accumulatie betalen. Het tot stand brengen van de noodzakelijke infrastructuur, die nodig is voor de uitbreiding van het kapitaal (energiebronnen, transport, beroepsopleiding, enz.), heeft de voorrang boven de sociale en culturele uitrusting die bestemd is voor de gehele bevolking (woningen, gezondheidszorg, vrijetijdsbesteding enz.), waarvan de rentabiliteit, vanuit het oogpunt van het kapitaal, in het heden noch in de toekomst verzekerd is.

Ofschoon het staatsmonopolistische kapitalisme de vermaatschappelijking van de verbruiksvormen en nog meer van de productiemiddelen onderstreept, heeft het tegelijkertijd de tendentie om de bevrediging van de werkelijke behoeften van de grote massa van de bevolking te beperken. Daarom kunnen de behoeften van de werkende bevolking uiteindelijk alleen dan een zo groot mogelijke bevrediging vinden, als er strijd wordt gevoerd tegen het staatsmonopolistische kapitalisme en een anti-monopolistische democratie wordt tot stand gebracht. Want daar economische en politieke macht nauw samengaan, is ook de ontwikkeling van de democratie niet los te maken van de strijd ter beperking van de macht der monopolies.

SERGE LAURENT

„*Economie et Politique*”, juni/juli 1966.

Natuurwetenschap en revolutie

De problemen van de ontwikkeling in natuur en maatschappij blijven uiterst actueel. Dit wordt o.a. geïllustreerd door de grote aandacht, die — vooral in kringen van gelovigen — de werken over dit onderwerp van de Franse katholieke geleerde Teilhard de Chardin (na diens dood in 1955 gepubliceerd) ook in ons land hebben getrokken.

Het is inderdaad nodig deze vraagstukken steeds weer onder ogen te zien, naarmate de moderne natuurwetenschap nieuwe gegevens levert over de wijze, waarop de evolutie zich op verschillend gebied voltrekt. In een pas in het Duits verschenen werk „Quo vadis, Universum?“ *) worden door een reeks auteurs deze vraagstukken op min of meer populaire wijze behandeld.

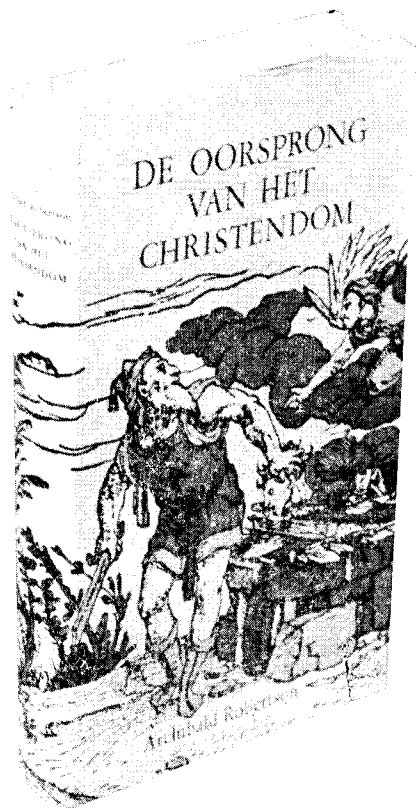
Deze hoofdstukken worden voorafgegaan door een interessant historisch overzicht over het doordringen van de ontwikkelingsgedachte in de wetenschap en besloten met uiteenzettingen over de moderne technische ontwikkeling (met name de automatisering) en een behandeling van de theorieën van enkele burgerlijke geleerden over de evolutie.

De behandeling van de gegevens der moderne natuurwetenschappen brengt veel belangwekkend materiaal ter kennis van de (niet-deskundige) lezer. Het valt daarbij op, dat door een enkele auteur afgeweken wordt van de in de marxistische literatuur in de Oosteuropese landen veelvuldig, ofschoon ten onrechte, bereden stokpaardjes. In het hoofdstuk over de ontwikkeling van het bewustzijn bestrijdt W. Hofman bv. de overschatting van de leer van Pawlow, die hij bij de bestudering van de activiteit van het hogere zenuwstelsel van de mens van slechts beperkte betekenis acht.

Waar de uiteenzetting een polemisch karakter heeft, richt zij zich vooral tegen opvattingen, die in godsdienstige kringen leven (of vaker leefden). Zo wordt bv. herhaaldelijk een aanval gedaan op de Westduitse katholieke filosoof Wetter, die zich de bestrijding van het marxisme als hoogste doel stelt. Er wordt echter onvoldoende aandacht geschonken aan een rustige dialoog met de geleerden en filosofen in deze kringen, die ernstig deze vraagstukken bestuderen. Sommige auteurs maken zelfs de ernstige fout te vervallen in min of meer platvloerse anti-godsdienstige opmerkingen, die de dialoog slechts kunnen schaden en niet in overeenstemming zijn met de ernst van de behandelde problemen. Ook de uiteenzetting van de opvattingen van enkele burgerlijke geleerden is uitermate oppervlakkig en het is opvallend hoe de schrijvers de opvattingen van een popularisator van wetenschappelijke denkbeelden en science-fictionschrijver als Arthur C. Clarke wel erg overschatten.

S. VAN DONGEN

*) „Quo vadis, Universum?“, onder redactie van H. Ley, H. Hörz en R. Löther (Dietz Verlag, Berlin, 1965).

DE OORSPRONG VAN HET CHRISTENDOM

door Archibald Robertson

Dit boek is het resultaat van een diepgaand onderzoek naar de maatschappelijke wortels van het vroege christendom en van de krachten die hebben geleid tot het stichten van de christelijke kerk.

Het is een grondige, fascinerende en hoogst-oorspronkelijke studie geworden van het jodendom en christendom, gezien van uit de werkelijkheid van de Romeinse slavenhoudersmaatschappij.

De schrijver schenkt daarbij veel aandacht aan het aanvankelijk sterk democratische karakter van de vroege christelijke gemeenschappen, dat tenslotte verloren ging in de overheersing van clerus en dogma.

Vanuit zijn historisch-materialistische en humanistische opvatting kiest Robertson partij voor degenen die van het christendom de verlossing verwachtten uit de slavernij van de Romeinse onderdrukking.

Zo leest men dit indrukwekkende boek als een epos van de menselijke strijd voor vrijheid, rechtvaardigheid en vernieuwing.

292 blz., geb. / 13.90

Pegasus - Amsterdam

● Russische Revolutie 1917

DE AURORA GAF HET SEIN!

Een spannend ooggetuigeverslag van de dagen die de wereld deden wankelen

E. Drabkina

HET HARDE BROOD

430 blz. Met illustraties. f. 8,90.

Een uitgave van Pegasus verkrijgbaar bij Uw boekverkoper

POLITIEK EN
CULTUUR

P
C 48

Kolonialisme, neo-kolonialisme en het marxisme-leninisme	P. de Groot	337
Positie en program van de Boerenpartij	M. Bakker	353
Rassisme — een wapen van de reactie	Annie van Ommeren—Averink	365
Rassenwaan en wetenschap	A. de Leeuw	375
Strijd tegen discriminatie is sleutel tot eenheid	Gus Hall	385
De bondgenoten van Verwoerd en Salazar	A. Jefremow	392
De volksoorlog tegen het Amerikaanse imperialisme in Vietnam	Van Tien Dung	395
Maurice Dobb beantwoordt vragen over de betekenis van „Das Kapital” van Karl Marx		409

BOEKBESPREKINGEN:

Zeven wereldsteden	H. Verheij	413
Pius XII en de vloek van het anti-communisme	M. B.	414
Een strijdbare Patriot	Th. de V.	417
Karl Jaspers en de Duitse crisis	Th. de V.	420
„Newsweek”-enquête over het neger-vraagstuk	J. W.	423

PARTIJDOCUMENT:

Breng de CPN verder vooruit!	424
------------------------------	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Kolonialisme, neo-kolonialisme en het marxisme-leninisme

In de afgelopen maanden was het vijftig jaar geleden, dat Lenin — in 1916 — zijn fundamentele werk „Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme” voltooide.

In dit werk ontleedde Lenin de overgang van het oude kapitalistische systeem naar een hogere trap, die van de overheersende macht van de wereldmonopolies, welke ook gepaard ging met een tot dusver ongekende uitbuiting van de tropische landen en de worsteling tussen de imperialistische blokken om het bezit ervan, of invloedssferen aldaar.

In verband met de brandende, letterlijk als napalm brandende, actualiteit van dit koloniale vraagstuk, drukken wij hierbij een hoofdstuk af dat bestemd is voor het tweede deel van „De Dertiger Jaren”, de herinneringen en beschouwingen van Paul de Groot, waarin een uiteenzetting wordt gegeven van de ideeën van Lenin in deze vraagstukken en waarin de schrijver deze heeft getoetst aan de ervaringen die de communistische beweging sindsdien heeft opgedaan.

In de beginjaren van de eerste wereldoorlog heeft Lenin, in zijn boek „Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme”, de ontwikkelingsgang van het oude kapitalistische

stelsel ontleed, die gedreven werd door de groei en de wereldomspannende werkingsfeer van de kapitaalmonopolies. Het kapitalistische stelsel was in een nieuw stadium getreden, dat Lenin imperialisme heeft gedoopt en waarvan hij de bewegingswetten bestudeerde. Een der voornaamste daarvan was de onlesbare dorst naar extra winsten door uitbreiding van de kapitaalexport uit de westerse centra naar zwak ontwikkelde landen en vooral de tropische gebieden, waar de grondstoffen gewonnen werden waaraan de moderne techniek toenemende behoefte had.

Daaruit ontstond een wilde strijd tussen de aan elkaar tegen-gestelde internationale monopoliegroepen om de oppermacht in deze gebieden. Tegelijkertijd werd daar de uitbuiting van de volksmassa's intensiever en scherper dan zij ooit in het verleden was geweest. Het logische gevolg hiervan was een groeiend verzet van de bevolking in de koloniën en zwak ontwikkelde landen, die in haar geheel vrijwel bezitloos is.

De objectieve aanleiding tot de revolutionaire volksbewegingen in de koloniën was dus het monopoliekapitalisme zelf; zij werd niet in het leven geroepen, zoals later steeds weer beweerd werd, door een behoefte van de communisten om „onrust te stoken”.

Het is wél waar, dat deze revolutionaire massabewegingen eerst tot politiek bewustzijn en georganiseerdheid kwamen als gevolg van de activiteit van de marxisten in de Europese imperialistische centra en vooral in Rusland.

Bijvoorbeeld waren de eerste verschijnselen van een politiek gericht, en georganiseerd, verzet tegen de koloniale overheersing in China een directe weerklink van de eerste revolutie van 1905 in Rusland.

En de Oktober-revolutie van 1917 gaf dan ook de voornaamste stoot tot de stormachtige groei van de vrijheidsbeweging, die tegenwoordig alle tropische landen omvat.

Hiertoe hebben ook enkele bijzondere omstandigheden meegewerkt.

Het tsaristische Rusland speelde in de wereld van vóór de eerste wereldoorlog de bijzondere rol van werktuig in dienst van de westerse Europese imperialisten, ter onderdrukking van opstandige bewegingen in het oosten. De Oktober-revolutie bewerkte het omgekeerde van wat het tsarisme had gedaan: van beul werd Rusland tot vaandeldrager van de revolutie in de koloniën.

Een andere bijzonderheid, zij het van bijkomstige betekenis, was het gebruik van troepen door de geallieerden tijdens de eerste wereldoorlog, die uit de koloniale bevolking waren gerecrueteerd en onder andere ook aan het westelijke front in Frankrijk vochten. De gekleurde soldaten leerden daar niet alleen moderne wapens hanteren, maar werden ook door de opstandigheid aangestoken, die op het einde van de oorlog aan de fronten was gegroeid. In hun geboorteland teruggekeerd maakten zij van die kennis gebruik voor hun eigen zaak.

Dit alles had een toestand geschapen, die enorm verschilde van wat vóór de eerste wereldoorlog had bestaan. Er waren

nieuwe voorwaarden geschapen voor de arbeidersbeweging in haar strijd tegen het imperialisme en er openden zich nieuwe vooruitzichten voor de overwinning van het socialisme in de wereld. De arbeidersbeweging in Europa en de Verenigde Staten had er bondgenoten bij gekregen die voordien nog in eeuwenlange slaap gedompeld waren geweest. Bondgenoten, „talrijk als het zand van de zee” en vol van onverbruikte strijdkracht.

De arbeidersbeweging in Europa, die in grote meerderheid sociaal-democratisch was geweest, had deze toestand eerder niet gekend en de sociaal-democratische partijen stonden er negatief tegenover. De sociaal-democratie in de ontwikkelde westerse landen had altijd het bezit van koloniën door „haar” kapitalisten als een vaststaand feit geaccepteerd. Zij beschouwde dit als volkomen normaal en rechtmatig. Zij verdedigde zelfs het nut ervan voor de arbeiders in de ontwikkelde landen die, als gevolg van de in de koloniën behaalde winst, betere levensvoorwaarden konden bedingen.

De algemeen geldende sociaal-democratische opvatting over de volksmassa's in de koloniën was, dat zij „nog niet rijp” waren voor onafhankelijkheid of zelfs maar voor zelfbestuur als „overzeese gebiedsdelen”. De sociaal-democratische partijen onderscheidden zich dan ook van hun burgerlijke regeringen alléén door het bepleiten van een „humanere” behandeling van de „inlanders”. Zij dachten er niet aan de koelies van Azië en Afrika als medestrijders tegen het kapitalisme te erkennen, koelies, die tot volkeren behoorden die in de oudheid een hoge trap van beschaving gekend hadden, doch in de laatste eeuwen in onvoorstelbare achterlijkheid leefden.

De nu en dan uitbarstende opstanden in de koloniën werden als schadelijk voor het „moederland” beschouwd en de sociaal-democratische partijen hadden dan ook geen principiële bezwaar tegen het „dempen” ervan, ofschoon de barbaarse middelen die daarbij door het koloniale gezag gebruikt werden wel tot een platonisch humanitair protest aanleiding gaven. Socialisme echter was, in de ogen van de sociaal-democraten, een doelstelling „voor blanken alleen”, beperkt tot Europa en Noord-Amerika.

De zeldzame kleurlingen die men in de sociaal-democratische partijen aantrof, waren uitsluitend intellectuelen die in het westen opgeleid waren. Zij streefden slechts hervormingen in het koloniale bestuur na en stonden fanatiek-vijandig tegenover revolutionaire bewegingen.

Een nieuwe weg

Voor de communisten was dus allereerst een principiële afrekening nodig met het revisionisme van de sociaal-democratie. En tegelijk moesten de nieuwe problemen opgelost worden, die de nieuwe situatie na de eerste wereldoorlog had gesteld.

Dit gebeurde door Lenin op het Tweede Congres van de Communistische Internationale in 1920.

Hij zei daar:

„De aaneensluiting van de revolutionaire proletariërs der ontwikkelde kapitalistische landen met de revolutionaire massa's in de landen waar bijna geen proletariaat bestaat, met de onderdrukte massa's van de koloniale landen in het oosten, — deze aaneensluiting vindt op dit congres plaats.

Het is onze plicht deze aaneensluiting te versterken.

Het wereldimperialisme zal ten val gebracht worden zodra de revolutionaire stormloop van de uitgebuite en onderdrukte arbeiders in elk land . . . zich verenigt met de revolutionaire stormloop van honderden miljoenen mensen, die tot dusver in de geschiedenis geen rol speelden en slechts als voorwerp van die geschiedenis werden beschouwd.”¹⁾

En tegenover elke revisionistische tendentie stelde hij de kwestie op scherp in zijn artikel over de resultaten van het Tweede Comintern-congres, waarin hij schreef:

„Zonder de algehele, de nauwste aaneensluiting van de arbeiders in hun strijd tegen het kapitaal in Europa en Amerika met de door het kapitaal onderdrukte honderden en honderden miljoenen „koloniale” slaven zou feitelijk de revolutionaire beweging in de ontwikkelde landen gewoon bedrog zijn.”²⁾

Lenin sprak en schreef deze woorden in 1920. Maar hoe meer tijd er sindsdien verstreken is, des te meer reliëf hebben zijn gedachten gekregen. Zij wezen de arbeidersbeweging een geheel nieuwe weg, waarvan het uitgangspunt was dat de overwinning op het imperialisme voortaan *afhankelijk* zou zijn van de *combinatie* van de activiteit in de industrieel-ontwikkelde landen met de revolutionaire, hoofdzakelijk boerenbeweging in de tropische gebieden.

Het ging niet meer om solidariteit alléén, om humanitair protest, om een nevengebied van de uitbuiting door het imperialisme. Het ging om de nauwst mogelijke combinatie van beide krachtbronnen, welke door Lenin werd beschouwd als een kwestie van *overwinning* of *nederlaag* van het socialisme, als een kwestie van *te zijn* of *niet te zijn*.

Lenin trok niet alleen de grote lijnen, maar wierp zich ook op de uitwerking ervan. Onze grote belangstelling verdient, juist in de tegenwoordige tijd, de wijze waarop hij de vraag behandelde met *wie*, met welke elementen in de maatschappij in de tropische landen de marxisten-leninisten uit het ontwikkelde land zich verbinden moeten om resultaat te bereiken.

Volgens Lenin moest dat eerst en vooral met de communisti-

¹⁾ Documenten van congressen en redevoeringen van W. I. Lenin. — Het Eerste en Tweede Congres van de Communistische Internationale. Uitgave in het Duits. Dietz Verlag, Berlin 1959, pag. 142.

²⁾ Als voren pag. 316.

sche partij zijn, onverschillig of zij legaal of illegaal bestond. Waar nog geen communistische partij ontstaan was, moesten de Europese communisten helpen om deze op te richten, hoe klein die aanvankelijk ook mocht zijn, als organisatie van de industrie- en landarbeiders en arme boeren in de koloniën.

Daarnaast is ook samenwerking nuttig met de nationale bourgeoisie, die voornamelijk uit het door de koloniserende mogendheid opgevoede intellect bestaat. Maar deze samenwerking moest aan twee voorwaarden voldoen: ten eerste, dat de nationale bourgeois-beweging een revolutionaire inhoud heeft en, ten tweede, dat de nationale bourgeois-kringen zich niet verzetten tegen het oprichten en het bestaan van de zelfstandige marxistisch-leninistische partij en de zelfstandige klasseorganisaties van de arbeiders en arme boeren — vakverenigingen en boerenbonden.

Lenin achtte het onontbeerlijk om een onderscheid te maken tussen de reformistische en de revolutionaire richtingen in de schoot van de nationale bourgeoisie.

Hij zei:

„Dit onderscheid is in de laatste tijd in de achtergebleven en koloniale landen met alle duidelijkheid aan de dag getreden, want de imperialistische bourgeoisie spant haar krachten in om ook onder de onderdrukte volken een reformistische beweging in het leven te roepen.

Tussen de bourgeoisie van de uitbuitende landen en die van de koloniale landen is een zekere toenadering tot stand gekomen, zodat de bourgeoisie der onderdrukte landen zeer vaak — ja zelfs in de meeste gevallen — weliswaar de nationale bewegingen ondersteunt, maar tegelijkertijd in overeenstemming met de imperialistische bourgeoisie, d.w.z. met haar samen, alle revolutionaire bewegingen en revolutionaire klassen bestrijdt.”

Lenin trok hieruit de conclusie,

„dat wij als communisten *slechts dan* de burgerlijke bevrijdingsbewegingen ondersteunen moeten en zullen, als deze bewegingen werkelijk revolutionair zijn, als de vertegenwoordigers ervan ons niet verhinderen de brede massa der uitgebuiten in revolutionaire geest op te voeden en te organiseren.

Zijn daarentegen deze voorwaarden niet aanwezig, dan moeten de communisten in deze landen de reformistische bourgeoisie bestrijden . . .”

En, voegde hij er aan toe, ook de sociaal-democraten onder hen! ³⁾

In de stellingen die Lenin met bovenstaande woorden op het

³⁾ Verslag van de commissie voor het nationale en koloniale vraagstuk door W. I. Lenin op het Tweede Congres van de Communistische Internationale. Als voren pag. 166.

Tweede Congres van de Comintern had ingeleid, wordt deze zaak nog eens extra als volgt onderstreept:

„Het is nodig om een vastbesloten strijd te voeren tegen de poging om revolutionaire vrijheidsbewegingen in de achtergebleven landen, die niet werkelijk communistisch zijn, een communistisch manteltje om te hangen. De Communistische Internationale heeft tot plicht om de revolutionaire bewegingen in de koloniën en achtergebleven landen te ondersteunen, (doch) slechts met het doel om de bestanddelen van toekomstige proletarische partijen — niet alleen in naam doch werkelijk communistisch — in alle achtergebleven landen te verzamelen en ze tot het bewustzijn van hun bijzondere taak op te voeren . . . De Communistische Internationale moet een tijdelijk samengaan, ja zelfs een verbond met de revolutionaire bewegingen der koloniën en achtergebleven landen tot stand brengen, zij mag zich echter niet met hen versmelten, doch moet absoluut het zelfstandige karakter van de proletarische beweging — zij het in haar kiemvorm — in stand houden.”⁴⁾

Vraagstukken van de anti-koloniale strijd

Op het Tweede Congres van de Comintern dook voor het eerst de vraag op of het mogelijk zou zijn in de koloniën en onderontwikkelde landen een socialistische economie op te bouwen, zonder eerst door het kapitalistische stadium te gaan.

Socialisme betekent immers, zoals de beknopte doch heldere formulering van Lenin luidt „niets anders dan de volgende stap voorwaarts van het staatskapitalistische monopolie”.⁵⁾

Het gaat hier dus om de mogelijkheid om van de, voornamelijk grondstoffen producerende, koloniale economie naar het socialisme te gaan en daarbij het stadium van het monopolistische kapitalisme te overspringen.

Uit de documenten over het Tweede Congres van de Comintern blijkt niet, dat Lenin uit eigen beweging dit vraagstuk opgeworpen had. In zijn eerste ontwerp voor de stellingen over het koloniale vraagstuk komt het niet voor. De vraag werd in de discussie opgeworpen door de Indiase afgevaardigde Roy.

Lenin ging de vraag niet uit de weg. In zijn antwoord gaf hij er echter blijk van de volle ingewikkeldheid ervan te doorzien.

Laat ons zijn antwoord aan Roy letterlijk citeren:

„Kunnen wij”, zei Lenin, „de bewering als juist beschouwen dat de achtergebleven volkeren, die zich thans bevrijden en onder wie wij thans . . . een vooruitstrevende

⁴⁾ Als voren pag. 175.

⁵⁾ W. I. Lenin — De dreigende catastrofe en hoe men haar moet bestrijden. Keuze uit zijn werken, Deel II (Amsterdam 1950), pag. 311.

beweging waarnemen, het kapitalistische ontwikkelingsstadium van de nationale economie onvoorwaardelijk moeten doorlopen? Op deze vraag hebben wij ontkenmend geantwoord.

Als het overwinnende revolutionaire proletariaat onder hen een planmatige propaganda voert en als *de sowjet-regeringen hun met alle ter beschikking staande middelen te hulp te komen*, dan is het niet juist om te menen dat het kapitalistische stadium voor de achtergebleven volkeren onvermijdelijk is.”⁶⁾

Lenin maakte zich niet schuldig aan goedkope frases over een „niet-kapitalistische weg”, die door de onderontwikkelde landen *uit eigen krachten* zou kunnen worden bewandeld, doch maakte alles afhankelijk van *de hulp met alle ter beschikking staande middelen* door de sowjet-regeringen en van het bestaan van communistische partijen in de onderontwikkelde landen.

Ook hoedde Lenin, als praktische staatsman en realist die hij was, zich er voor kant en klare recepten op te stellen.

„De achtergebleven landen (kunnen) met steun van het proletariaat der meest ontwikkelde landen naar de sowjet-orde overgaan en langs bepaalde trappen van de ontwikkeling het communisme bereiken, zonder het kapitalistische ontwikkelingsstadium te moeten doormaken.

Welke middelen hiervoor noodzakelijk zijn, is niet te voorspellen. Dat zal de praktische ervaring leren.”⁷⁾

Lenins stellingname hield dus allerlei voorbehoud in en hij beperkte zich tot een vrije discussie. In de definitief door het congres aangenomen stellingen werd het vraagstuk van het overspringen van de kapitalistische productiewijze in de onderontwikkelde landen dan ook *niet* opgenomen.

Lenins nuchtere geest had meer belangstelling voor onmiddellijk voor de hand liggende oplossingen. Hij bepleitte met grote nadruk het vormen van raden van arme boeren in de onderontwikkelde landen, waar bijna geen proletariaat bestond, en *de aanpassing* van hun strijd tegen de landheren aan de *voorkapitalistische productieverhoudingen*.

Een andere kwestie, waaraan Lenin op het Tweede Congres van de Comintern grote aandacht besteedde, was de onderlinge verhouding van de communistische partijen in de ontwikkelde landen (vooral de socialistische Europese landen) en de communistische beweging in de tropische landen. Dit is een kwestie, die in onze tijd de hoogste actualiteit heeft gekregen, nu er naast de Europese socialistische staten ook socialistische staten in Azië en op Cuba zijn gevestigd.

Het lijkt wel alsof Lenin in 1920 reeds de huidige moeilijkhe-

⁶⁾ Documenten van congressen en redevoeringen van W. I. Lenin. — Het Eerste en Tweede Congres van de Communistische Internationale. (Berlijn 1959). Pag. 167—168.

⁷⁾ Als voren pag. 168.

den voorzag en vooral het wantrouwen tegenover de Europese communisten als onvermijdelijk begeleidend verschijnsel van het intreden van Aziatische communistische massapartijen en socialistische staten in de wereldarena. Lenin had hierover het volgende behartigenswaardige woord te zeggen:

„De eeuwenlang voortdurende knechting der koloniale en zwakke volkeren door de imperialistische groot-machten liet bij de werkende massa's der geknechte landen niet slechts gevoelens van verbittering, maar ook gevoelens van wantrouwen tegen de onderdrukkende naties in het algemeen achter, hierbij meegerekend ook tegen het proletariaat van deze naties.

Het schandelijke verraad aan het socialisme door de officiële leiders van dit proletariaat in de jaren 1914 tot 1919, toen de sociaal-patriotten onder de leuze der „vaderlandsverdediging” de verdediging van het „recht” van „hun” bourgeoisie tot knechting der koloniën en uitplundering der financieel-afhankelijke landen verborgen — dit verraad kon dit volkomen gerechtvaardigde wantrouwen slechts versterken. Daar dit wantrouwen en de nationale vooroordelen eerst na de vernietiging van het imperialisme in de ontwikkelde landen en na de radicale omvorming van de gezamenlijke grondslagen van het economische leven van de achtergebleven landen uitgeroeid kunnen worden, kan de opheffing van deze vooroordelen zich slechts zeer langzaam voltrekken.

Daaruit volgt de verplichting voor het klassebewuste communistische proletariaat van alle landen tot bijzondere omzichtigheid en bijzonder welwillende aandacht ten aanzien van de nationale gevoelens, die zich zelf overleefd hebben, in de sinds lange tijd geknechte landen en volgt hieruit terzelfder tijd de plicht concessies te doen om dit wantrouwen en deze vooroordelen des te sneller uit de weg te ruimen.”⁸⁾

Dit punt uit de door het Tweede Comintern-congres aangenomen stellingen over het nationaliteiten- en koloniale vraagstuk is letterlijk overgenomen van het ontwerp, dat Lenin er voor geschreven had en dus geheel in zijn geest.

Niet overgenomen is een zin uit het ontwerp, dat misschien destijds een niet zo dringende zaak betrof, maar die op het ogenblik des te scherper aan de orde is. Deze volgde op de erkenning van het gerechtvaardigde wantrouwen van de onderdrukte naties en luidde aldus:

„Aan de andere kant — hoe meer een land achtergebleven is, des te sterker zijn daarin het kleine landbouwbedrijf, patriarchale verhoudingen en provincialisme aanwezig, die onontkoombaar en met uitzonderlijke kracht en hardnekkigheid tot de diepste gewortelde van

alle kleinburgerlijke vooroordelen leiden, namelijk het vooroordeel van het nationale egoïsme, van de nationale beperktheid.”⁹⁾

Zoals men ziet, Lenin dacht er niet aan dit verschijnsel met scheldwoorden en ex-communicatie af te doen!

Dit waren de kernvraagstukken van het kolonialisme en de strijd ertegen van de volkeren in de tropische landen, zoals die in 1920 door Lenin zelf waren uitgewerkt.

De-kolonisatie en neo-kolonialisme

Zijn zij in onze tijd nog juist? Of zijn er veranderingen ingetreden die een herziening ervan nodig maken?

Veranderingen zijn er inderdaad gekomen.

Na de tweede wereldoorlog, in het bijzonder na de nederlaag van Japan, bevrijdden China, Noord-Vietnam en Noord-Korea zich volledig van de koloniale overheersing. Zij werden niet alleen staatkundig zelfstandig, maar liquideerden volledig de koloniale economie en het feodale grondbezit in de landbouw. Onder de bescherming en met economische hulp van de toenmalige regering van de Sowjet-Unie, de voornaamste overwinnaar op Japan in deze gebieden, kwamen zij in de sfeer van de socialistische mogendheden. De Amerikaanse imperialisten waren in die tijd niet bij machte om dit te verhinderen en moesten zich vergenoegen met steun aan de contra-revolutionaire elementen in Zuid-China en Zuid-Korea. In Zuid-China werden deze, het bewind van Tsjang Kai-tsjek, in 1949 door eigen kracht van de Chinese bevrijdingslegers tot het eiland Formosa teruggedrongen.

In de andere koloniën ging intussen de strijd voor de vrijheid verder. Hier begon een nieuw na-oorlogs fenomeen mee te spelen: de koers van de monopolies der Verenigde Staten op verovering van investeringsgebieden en machtsposities in de koloniën van de „bondgenoten” Engeland, Frankrijk, Nederland en België, die in Europa van de Verenigde Staten afhankelijk waren geworden.

Het is noodzakelijk dit concreet te beoordelen als een nieuwe tactiek speciaal van de *monopolies van de Verenigde Staten in hun strijd tegen de andere*, en niet van het monopolistische kapitalisme *in het algemeen*. De Amerikaanse monopolies, die nauwer dan in andere landen met hun staatsapparaat zijn vergroeid, hadden deze tactiek — het neo-kolonialisme — al met succes in Latijns-Amerika toegepast en gingen haar nu veralgemenen. De „klassieke” koloniale vormen, waarmee de oude koloniale imperiums niet grondig wilden opruimen, waren daarvoor een obstakel.

Zo was het weliswaar een grote hervorming, toen Engeland India „vrijwillig” staatkundige zelfstandigheid toekende, maar de voorwaarde daartoe was niet alleen de onaantastbaarheid van het Engelse kapitaal in India, doch tevens het behoud

⁹⁾ W. I. Lenin — Verzamelde Werken. (4e Russ. uitgave), Deel 31, (Moskou 1950), pag. 128.

van de staatkundige banden van India met het Britse Gemenebest.

Het Amerikaanse neo-kolonialisme ging verder.

Nehroe, de Indiase staatsman, karakteriseerde het eens in een brief aan zijn dochter als volgt:

„Verbeeld je niet dat het wereldrijk van de Verenigde Staten zich tot de Philippijnen beperkt . . . Zij hebben de oude methoden verbeterd door lering te trekken uit de ervaringen en moeilijkheden van andere imperialistische machten. Zij geven zich niet de moeite om een land te annexeren, zoals Groot-Brittannië India annexeerde; het enige waar zij belang bij hebben is winst en zodoende nemen zij maatregelen om de rijkdommen van een land onder hun macht te brengen.

Door middel van de controle op de rijkdommen is het gemakkelijk genoeg om het volk van een land te overheersen en het land zelve . . .

Als men de aardrijkskundige atlas bekijkt, lijkt een land vrij en onafhankelijk te zijn. Maar als je achter het scherm kijkt, zul je vinden dat het zich in de greep van een ander land bevindt, of liever van zijn bankiers en big businessmen.

Dit is het onzichtbare wereldrijk dat de Verenigde Staten van Amerika bezitten.”¹⁰⁾

Dit beeld was nog enigszins te mooi; op de bankiers en businessmen bleken de generaals en militaire bases te volgen. Maar dat is van latere orde. Om ruimte te maken voor de opmars van het Amerikaanse neo-kolonialisme oefenden de Verenigde Staten druk uit op Engeland, Frankrijk en o.a. ook op Nederland in Indonesië en op België in Congo om de „klassieke” methoden van het kolonialisme op te geven. Tegelijkertijd ondersteunden zij de burgerlijke elementen en groothandelaren in de koloniën met het doel hun een leidende rol te verschaffen bij de verwezenlijking van de staatkundige zelfstandigheid.

De strijd van de Amerikaanse monopolies met de andere schiep gunstige objectieve omstandigheden voor de liquidatie van de oude koloniale imperia van Engeland, Frankrijk, Nederland en België. Zij liep uit op het plechtige besluit van de Verenigde Naties tot algemene de-kolonisatie, waar zich tot dusver alleen Spanje en Portugal niet bij hebben neergelegd, terwijl Nederland er zich op Nieuw-Guinea nog tot 1962 tegen bleef verzetten.

Uitbuiting duurt voort

Deze de-kolonisatie heeft ongetwijfeld gunstig gewerkt op de nationale bewustwording van de volkeren in de voormalige koloniën. De communistische beweging heeft er een grote stimulans door gekregen.

De Sowjet-Unie, China en de andere socialistische staten, en

de communistische beweging in het algemeen, hebben de dekolonisatie dan ook terecht ondersteund. Maar men kan er niet bij stil blijven staan, alsof dit nu de oplossing van de koloniale uitbuiting betekende. Want die werd er niet door opgeheven. De kapitaalexport naar de staatkundig zelfstandig geworden landen werd niet minder, doch kreeg juist nieuwe uitbreiding. En de uitbuiting van de onderontwikkelde volken werd onder het nieuwe systeem nog erger. De macht van de kapitaalmonopolies is er thans veel groter dan zij ooit in „klassieke” koloniale verhoudingen geweest is.

De Verenigde Staten hebben daarbij de leiding. Het financiële aandeel van de Amerikaanse monopolies en hun regering in de onderontwikkelde landen was in 1961 reeds tweemaal zo groot als dat van Engeland, Frankrijk en West-Duitsland tezamen.¹¹⁾ De Verenigde Staten leverden in 1963 meer dan de helft van het totaal der financieringen. Maar ook de Westeuropese investeringen werden, ondanks de staatkundige veranderingen, niet geringer doch nog groter dan onder het oude koloniale regime.¹²⁾

West-Duitsland en Italië, die in de wereldoorlogen hun koloniën verloren, hebben opnieuw toegang tot de koloniale uitbuiting gekregen door middel van de „collectieve” investeringen door de EEG, waaraan zij deelnemen.

De vergroting der economische penetratie in de onderontwikkelde staten dwingt de monopolies terzelfder tijd tot bepaalde verbeteringen, o.a. verbetering van de gezondheidszorg voor de bevolking, modernisering in de infrastructuur (wegen, vliegvelden, havens, enz.) en leningen aan de jonge staatsapparaten. Deze „hulp” is onontbeerlijk voor het eigen belang van het neo-kolonialisme, ofschoon de bevolking er zijdelings van meeprofiteert. Doch over het algemeen genomen bracht het neo-kolonialisme de werkende massa's in de vroegere koloniën in vele gevallen nog grotere ellende dan zij onder het oude systeem gekend hadden.

De imperialistische propaganda's spreken zelf over de steeds verder toenemende tegenstelling tussen de rijkdom der westerse landen en de armoede der onderontwikkelde landen.

Het resultaat is blijvende opstandigheid van de bijna-totaliteit van de bevolking der voormalige koloniën tegen het imperialisme. De regerende nationale bourgeois-leiders komen daardoor onder grote druk te staan. Om hun bewind overeind te houden, zijn zij gedwongen steeds meer geld in het buitenland te lenen. De leningen, die de neo-koloniale machten verstreken, en de renten en aflossingen leggen een zware hypotheek op de nieuwe staten, daar zij door de werkers moeten worden opgebracht.

¹¹⁾ Zie hiervoor ook het rapport aan de wetenschappelijke conferentie in Rome 1965 in het Gramsci-instituut gehouden en gepubliceerd in „Miro-waja Ekonomika i Mezjdoenarodnnije Otnosjennije”, nr. 10 en 11 van 1965.

¹²⁾ Prof. dr. E. de Vries in het artikel „Economic relations between Europe and the developing countries”, Internationale Spectator, nr 7 van 8 april 1965, pag. 567.

Deze buitenlandse schuld van de gezamenlijke „ontwikkelingslanden” was van 9 miljard dollar in 1955 gestegen tot 33 miljard dollar in 1964. De omvang van de betalingsverplichtingen aan rente en aflossing steeg voor 37 „ontwikkelingslanden” van 680 miljoen dollar in 1956 tot 2497 miljoen dollar in 1964.¹³⁾

Onder de nationalistische regeerders in de nieuwe staten zijn er, en zijn er geweest, die hiertegenover een tegenwicht wilden opwerpen door hulp en leningen van de Europese socialistische staten en China.

De neo-kolonialisten beperken zich echter niet langer tot financiële pressie doch grijpen, stap voor stap, terug naar de „klassieke” brute, bloedige heerserspraktijken, er intussen zorgvuldig voor wakend dat deze niet in hun eigen naam, maar onder de verantwoordelijkheid van de rechts-nationale „onafhankelijke” regeringen uitgeoefend worden.

De geschiedenis van de laatste jaren heeft te zien gegeven hoe door middel van door de neo-kolonialisten op touw gezette staatsgrepen en paleisrevoluties, gepaard aan in de koloniale geschiedenis ongekende massaslachtingen (denk aan Indonesië 1965), de progressieve nationale leiders worden weggewerkt, ook wel zonder meer vermoord, en door een militair bewind van oud-koloniale samenstelling vervangen.

De Amerikaanse imperialisten hebben er ook nooit definitief afstand van gedaan om de voormalige koloniën, die na de tweede wereldoorlog tot socialistische staten — onder marxistisch-leninistische regeringen — zijn geworden, alsnog door militair geweld te onderwerpen.

De Korea-oorlog, de militaire bedreiging van Cuba en bovenal de huidige oorlogshandelingen van de Verenigde Staten tegen Noord-Vietnam getuigen hiervan.

Weerstandskracht aangetast

Er hebben zich veranderingen voorgedaan sinds 1920.

Doch zijn zij van dien aard, dat zij tot een revisie van de opvattingen en conclusies van Lenin noodzaakten?

Laat ons de praktijk en de ervaring laten spreken.

Dat wat de „ineenstorting van het kolonialisme” werd genoemd, was niet het einde van de koloniale uitbuiting der onderontwikkelde volkeren, doch een aanpassing daarvan, enerzijds aan de door de vrijheidsbeweging geschapen politieke noodzakelijkheid, anderzijds aan de behoeften van de Amerikaanse monopolies tot verovering van nieuwe invloedssferen in de koloniën van Engeland, Frankrijk, België en Nederland. De zelfstandigheid van deze koloniale landen „op de landkaart” maakte geen einde aan de machtsposities van de imperialistische monopolies, maar bracht een verschuiving van vroegere machtsposities van Engeland, Frankrijk, Nederland

¹³⁾ Ontleend aan berekeningen van prof. dr. E. de Vries in de „Internationale Spectator”, nr. 5 van 8 maart 1966. Pag. 346 en 355.

en België in deze gebieden naar de Amerikaanse, en in zekere mate de Westduitse, monopolisten.

Over de gehele lijn werden de kapitaalsinvesteringen der monopolies groter en de uitbuiting intensiever.

De voorstelling van zaken door de nationaal-reformistische elementen in de onderontwikkelde landen dat, na de staatkundige zelfstandigheid „alleen maar” strijd gevoerd behoefde te worden voor economische zelfstandigheid, en zelfs voor het socialisme, bleek een bittere farce.

De staatkundige zelfstandigheid, die aanvankelijk een stap vooruit betekende, wordt stelselmatig illusoir gemaakt door stijgende staatsschulden waarvoor geen dekking is en door een overwegende macht van de imperialistische monopolies over de nationale bourgeoisie, gaande tot militaire interventie, staatsgrepen en contra-revoluties.

De staatkundige zelfstandigheid was tot stand gekomen door de anti-imperialistische strijd van de volksmassa's in de koloniën, die bijna overal door de communistische partijen uit de vooroorlogse tijd werden aangevoerd, — een strijd die zich afspeelde in het krachtveld van de tegenstellingen tussen Amerika en de oude koloniale machten.

Steunend op de imperialistische monopolies hebben de nationaal-reformistische elementen in de nieuwe staten echter, in het ene land na het andere, de communistische partijen uitgeschakeld en het politieke leven gelijkgeschakeld in een „eenheidspartij” onder hun eigen leiding. De arbeiders, arme boeren en andere lagen van de overgrote meerderheid van de bevolking werden van hun zelfstandige klasse-organisaties beroofd, niet alleen van hun partij, maar ook van vakverenigingen, boerenorganisaties en bewapende formaties, die zij in de strijd tegen het imperialisme hadden gevormd.

Als gevolg daarvan werd de opmars van de monopolies en het neo-kolonialisme ruim baan gegeven.

Onder deze omstandigheden is er geen sprake van een weg naar socialisme, zelfs niet volgens het verwaterde begrip „niet-kapitalistische weg”.

Lenins hypothese over de mogelijkheid van het overspringen van het kapitalistische stadium in de onderontwikkelde landen had tot voorwaarde het bestaan van een marxistisch-leninistische partij, hoe klein ook, die als inspirerende, verenigende en actieve kracht tegen de imperialistische monopolies zou optreden. Als minimum stelde hij het bestaan van boerenraden, die de strijd tegen de grondbezitters voerden.

Waar de nationaal-reformistische regeerders dit met geweld onderdrukken, ontbreekt de kracht om het neo-kolonialisme te weerstaan, een nationale economie op te bouwen, en wordt de „staatkundige zelfstandigheid” tot een nauwelijks gecamoufleerde heerschappijvorm van het imperialisme in de onderontwikkelde landen. Onder die omstandigheden blijft er ook niet veel over van de rol der nieuwe staten als „derde wereld” van neutrale, niet aan de militaire bondgenootschappen gebonden mogendheden.

Aanvankelijk kon aan die rol betekenis voor de wereldvrede

gehecht worden, doch bij onderdrukking van de marxistisch-leninistische organisaties in het binnenland kunnen de nieuwe staten ook geen van het imperialisme onafhankelijke internationale politiek voeren.

Lenin achtte het mogelijk, dat de voormalige koloniën een socialistische economie zouden kunnen opbouwen, maar stelde, naast het bestaan van communistische partijen, ook als voorwaarde dat de socialistische landen en de arbeidersbeweging uit de ontwikkelde landen „met alle ter beschikking staande middelen” zouden helpen.

Deze hulp van de socialistische staten is gering gebleven. Zij bestaat in hoofdzaak uit staatscredieten voor leveringen met bijbehorende technische hulp. Deze credieten bedragen, voor wat de Sowjet-Unie betreft, aan alle ontwikkelingslanden in totaal 3,5 miljard roebel tegen 2,4 à 3 procent jaarlijkse rente.¹⁴⁾ Dit weegt bij verre na niet op tegen de 35 miljard dollar, waarvoor de gezamenlijke onderontwikkelde staten bij de imperialistische landen in de schuld staan.¹⁵⁾

In aanmerking moet worden genomen, dat de nationaal-reformistische regeringen de economische relaties met de socialistische landen beperkt houden en deze voornamelijk als tegenwicht gebruiken om van de westerse monopolies meer voordelen te verkrijgen en tegelijk om zich tegenover de eigen bevolking als „niet-gebonden” en zelfs als „socialistisch” voor te doen. Dat moet helpen om hun „eenheidspartijen” meer aanvaardbaar te maken en de hongerige en onrechte werkersmassa's van de strijd voor hun belangen af te houden, de krachtadige verdediging van de marxistisch-leninistische partij tegen te houden en een eventuele oprichting daarvan te beletten.

Aaneensluiting tegen imperialisme noodzakelijk

De ervaring toont aan, dat de verloochening van de principes van het leninisme in deze kwestie door revisionistische stromingen in de socialistische landen, en in de meeste andere communistische partijen, slechte resultaten heeft gehad.

Door politieke en economische hulp te blijven geven aan nationaal-reformistische regeringen, die de communisten vervolgen, de zelfstandige marxistisch-leninistische partijen verbieden, elke zelfstandige klasse-organisatie van de arbeiders en uitgebuite massa's beletten, is de ontwikkeling van de nieuwe staten naar werkelijke staatkundige onafhankelijkheid en het betreden van de weg naar het socialisme geschaad en ondervinden de neo-kolonialisten geen werkelijke weerstand.

Ook het versieren van de nationaal-reformistische leiders met Lenin-orden en andere medailles van de socialistische staten heeft hun geholpen om zich een „socialistisch manteltje om te

¹⁴⁾ Zie het artikel „Vruchtbare samenwerking met ontwikkelingslanden” van D. Degtiar, vice-voorzitter van de Commissie voor Buitenlandse Betrekkingen van de regering van de USSR in „Wnesjnaja Torgowlja”, 1966, nr. 5. (In het Engels vertaald in het APN-bulletin van 15 juli 1966, supplement).

¹⁵⁾ Zie „Ontwikkelingshulp” door ec. drs. I. B. de Wit. „Internationale Spectator”, nr. 5 van 1 maart 1966, pag. 346.

hangen", waarvoor Lenin gewaarschuwd heeft, en zo de onderdrukking van de consequente anti-imperialistische krachten in hun landen te camoufleren.

De ervaring heeft bewezen, dat zonder het bestaan van een marxistisch-leninistische partij, zonder de ontplooiing van de eigen krachten van de arme bevolking tegen de neo-kolonialistische machtsposities in hun eigen land, zonder strijd tegen die nationaal-reformisten die aan de kapitaalmonopolies ondergeschikt zijn, er geen sprake kan zijn van economische zelfstandigheid, van een niet-kapitalistische weg en dat ook de staatkundige zelfstandigheid en de internationale rol van de voormalige koloniale landen geen betekenis meer hebben.

De ervaring heeft geleerd, dat de strijd tegen het imperialisme een bondgenootschap nodig maakt met de nationale kringen van de bourgeoisie, maar dat hij niet gevoerd kan worden *onder hun leiding*, doch alleen als een marxistisch-leninistische partij, in welke vorm ook, de anti-imperialistische strijd inspireert.¹⁶⁾

De revisionistische opvatting, dat met de liquidatie van het „klassieke” koloniale stelsel de zelfstandige revolutionaire strijd van de communisten in de voormalige koloniën een afgedane zaak was, dat men voortaan alleen met het verzamelbegrip „nationale vrijheidsbeweging der volkeren” te maken had, zich van de communistische partijen in de voormalige koloniën kon des-solidariseren, en dat de communistische partijen in de imperialistische landen geen andere taken meer hadden dan zich achter de ontwikkelingshulp van de socialistische landen te scharen, heeft bankroet geleden.

De revisionistische onderschatting van het neo-kolonialisme en het zich afwenden, of zelfs afkeuren, van de opstand daartegen in de onderontwikkelde landen onder de vlag van de „vreedzame coëxistentie” en de „niet-inmenging” heeft de Amerikaanse, Westduitse en andere monopolies de kansen gegeven, die zij thans ten volle benutten, om te pogen het rad van de geschiedenis terug te draaien.

Dit revisionisme is de grondoorzaak van de broederstrijd tussen communisten in de wereld, al speelt daarbij ook de dogmatische overdrijving van de andere kant een rol.

¹⁶⁾ In het theoretische orgaan van de Communistische Partij van de Verenigde Staten, „Political Affairs” is in juni j.l. een studie verschenen van Dennis Ogden, die de contra-revolutie van februari 1966 in Ghana had meegemaakt.

Daarin constateert hij, dat de voornaamste zwakte van de „niet-kapitalistische weg” die de, overigens progressief-denkende dr. Kwame Nkrumah poogde te verwezenlijken, was dat diens partij, de „Constitutionele Volkspartij”, — de eenheidspartij van Ghana, — niet in staat bleek een „werkelijk democratisch politiek leven op te bouwen”.

Er is in Ghana een, zij het niet talrijk, proletariaat en een groot aantal landarbeiders en arme boeren, maar in de eenheidspartij overheersten de bourgeois, ambtenaren en militairen.

Ofschoon Dennis Ogden deze conclusie niet trekt, is het toch het overdenken waard of niet het afstand doen van zelfstandige klasse-organisaties van de arbeiders en arme boeren en het nalaten van de vorming, al was het maar een kern, van de marxistisch-leninistische partij-organisatie, de overrompeling van het bewind van Kwame Nkrumah zonder slag of stoot mogelijk heeft gemaakt.

De stelling van Lenin, dat het imperialisme op wereldschaal verslagen zal worden door de nauwste aaneensluiting van de communistische beweging in de ontwikkelde landen met de opstandige miljoenenmassa's in de onderontwikkelde landen, is door de imperialisten het best begrepen.

Zij sparen dan ook geen moeite, zijn bereid tot concessies en gunsten met het doel een breuk tot stand te brengen, en in stand te houden, in de communistische wereldbeweging, vooral tussen de communistische partijen van de Sowjet-Unie en China.

Zij suggereren dat, als men hun maar de vrije hand laat in de tropische gebieden, de wereldvrede daardoor behouden kan blijven. Het tegendeel is waar.

In onze tijd is met onweerlegbare duidelijkheid de kerngedachte van het marxisme-leninisme, door Lenin zelf in 1920 praktisch geformuleerd, bevestigd, nl. dat alleen door de *combinatie*, de *nauwste aaneensluiting* van de krachten van de arbeidersbeweging in de ontwikkelde landen, waarbij de socialistische staten vooraan dienen te gaan, met die van de honderden miljoenenmassa's in de tropische landen, die met alle middelen tegen hun verslaving vechten, het imperialisme, en daardoor de dreiging van nieuwe oorlogen ook in Europa bestreden, in toom gehouden en tenslotte ook overwonnen kan worden.

P. DE GROOT

Positie en program van de Boerenpartij

Van de politieke groeperingen die Nederland kent, is de meest opvallende stemmenvanger de laatste jaren de Boerenpartij van Koekoek.

De vergelijkende cijfers, die het ANP na de laatste gemeenteraadsverkiezingen opstelde over 131 gemeenten die geacht worden een duidelijk koersbeeld aan te geven, laten dit wel zien. In die gemeenten was het stemmenverloop van de Boerenpartij over de laatste vier jaren als volgt:

Raad	1962	0,1 pct.
Kamer	1963	1,6 pct.
Staten	1966	6,3 pct.
Raad	1966	8,8 pct.

Deze cijfers geven niet dezelfde percentages als een landelijk overzicht, doordat meerdere partijen in tal van gemeenten en zelfs in delen van provincies niet met een lijst uitkomen. Maar ze tonen toch wel de omvang aan van de stemmengolf, die de laatste jaren naar de Boerenpartij is gevloeid.

Een vergelijking laat dan verder zien, dat dit deel van de stemmen vrijwel overeenkomt met het aantal, dat met name de PvdA en de KVP in de afgelopen jaren hebben verloren. Men mag hieruit natuurlijk niet de conclusie trekken, dat de aanhang der Boerenpartij vrijwel geheel uit voormalige kiezers van PvdA en KVP bestaat. Er heeft duidelijk een aanzienlijke doorstroming door alle partijen plaatsgevonden, terwijl vooral de laatste raadsverkiezingen dan nog een uiterst belangrijke winst voor de Communistische Partij hebben opgeleverd.

Dit artikel is niet bedoeld om de verkiezingsuitslagen als zodanig te analyseren, noch ook om de positie der verschillende partijen onder het oog te zien. Het gaat ons ditmaal in het bijzonder om de positie van de Boerenpartij.

Eerste onder gelijken

De Boerenpartij is geen uniek verschijnsel, ook niet in Nederland. Al jarenlang is er een reeks van rechtse partijtjes actief bij de verkiezingen, die op elkaar lijken als idem zoveel druppels water. Tussen hen is er dan ook een regelmatige overgang van „leiders”, zodat ze maar moeilijk uit elkaar te houden zijn — hetgeen overigens ook een nodeloze bezigheid is.

We hebben een partij van „vrije burgers” gehad onder leiding van ene Fabius, die later secretaris werd van de Boerenpartij (om na enige tijd met ruzie weer te verdwijnen).

We hebben een Nationale Oppositie Unie gehad, geleid door

Galliard, wiens oorlogsverleden nogal omstreden is, en waar we Koekoek als tweede candidaat vinden.

Er is, of is geweest, een Liberale Staatspartij, voorgegaan door de ultra-reactionaire Gorkumse burgemeester Ridder van Rappard, die van zijn kant nog slechts kort geleden onderhandelde met Koekoek over een plaats op diens Boerenlijst.

Dat de Boerenpartij uit deze concurrentie als grootste naar voren is gekomen, is niet te danken aan een buitengewoon onderscheid tussen haar en haar soortgenoten. Een bepaalde samenloop van omstandigheden heeft dit veroorzaakt.

Alle genoemde partijtjes zijn, stuk voor stuk, kampioenen in de strijd tegen het ambtenarendom. Maar de Boerenpartij heeft zich weten vast te bijten in het, speciaal door de in moeilijkheden verkerende kleine en middel-boeren gehate en op toenemende weerstand stuitende, Landbouwschap. Ze heeft de bekende actie in Hollandseveld gevoerd tegen de gedwongen verkoop van boerderijen, waarvan de eigenaars weigerden de heffingen voor de PBO te betalen, en mede door het grove optreden van politie en autoriteiten heeft ze hiermee een reusachtige publiciteit gekregen.

Met name juist ook met Hollandseveld heeft zij de steun verworven van het meest openlijke reactionaire dagblad in ons land, „De Telegraaf”. En daarin dan nog in het bijzonder van die gifschrijver bij uitstek, Jacques Gans, die het wonderbaarlijke vermogen heeft om zelfs van de meest reactionaire schanddaden al wat progressief is de schuld te geven.

Landbouwschap en Hollandseveld gaven Koekoek voldoende voorsprong op zijn rechtse mededingers om inderdaad met een fractie in het parlement te komen, waarna vooral de televisie de rest deed. Met grote sluwheid wist Koekoek van zichzelf het beeld te scheppen als van de eenvoudige, rechtschapen boerenman die maling heeft aan alle ingewikkelde ambtenaren- en advocatentaal, waar officieel Nederland zozeer in uitblinkt.

De tot nu toe over tal van groepen verspreide reactionairen, Telegraaflezers, benevens mensen die met een groeiende afkeer bezielde zijn jegens de misdragingen der „grote politieke partijen” en tegen parlementaire hansworsterij, gingen hun stem aan Koekoek schenken.

Dit zijn zo in grote lijnen de incidentele factoren, die een rol hebben gespeeld bij het stembussucces van de Koekoek-partij. Ze geven echter geen verklaring van de werkelijke krachten die aan het werk zijn, van de omstandigheden waaronder deze factoren tot een verkiezingssucces konden leiden.

Om het eens anders te stellen: Men mag aannemen dat bijvoorbeeld twintig jaar geleden, kort na het einde van de tweede wereldoorlog, vergelijkbare elementen in het geheel niet het gevolg zouden hebben gehad dat ze op het ogenblik hebben. Er zijn, lijkt ons, een tweetal punten, één van binnenlandse en één van buitenlandse aard, die de omstandigheden rijp hebben gemaakt voor Koekoek.

Product van monopoliepolitiek

De ontwikkeling in Nederland staat, economisch en politiek gezien, na de oorlog in het teken van zeer snel groeiende macht van de monopolies, de enorme kapitaalconcentraties van het type Philips en AMRO-bank. Over dit punt is al vele malen geschreven in „Politiek en Cultuur”, zodat we er niet over zullen uitweiden.

Een van de aspecten van deze machtsontplooiing is het terugdringen en uithollen van de zeggenschap van het parlement. Naarmate zij streven naar verabsolutering van hun macht, onder meer met gebruikmaking van de EEG, ondervinden de monopolies toenemende hinder van een parlement, dat nu eenmaal onvermijdelijk vertegenwoordigers van arbeiders, boeren en niet-monopolistische kapitaalgroepen bevat.

De uitholling van de parlementaire bevoegdheden is dan ook een duidelijk verschijnsel van de laatste tientallen jaren. Beslissingen over sociale en economische vraagstukken zijn meer en meer verlegd naar PBO-organen als SER en Stichting van de Arbeid, politieke, militaire en zelfs belastingkwesties worden meer en meer afgedaan met verwijzing naar de EEG, de NAVO en andere zogenaamd boven-nationale organen.

Het Nederlandse volk blijft hier natuurlijk niet onkundig van, al zal het zich in vele gevallen niet scherp realiseren wat er aan de hand is. Wel ervaart het uit eigen waarneming, dat de kunst om lang te praten over futiliteiten ten zeerste gedijt, evenals de bekwaamheid om over uiterst gewichtige zaken in een achternamiddag te beslissen. Het wordt tevens gewaar hoe, met deze harmonica-bekwaamheid, het vermogen groeit om in een vrijwel onverstaanbaar jargon de vragen en vraagstukken aan te duiden en . . . te ontwijken. Maar de middelen die gebruikt worden om de ontmanteling van werkelijk parlementair debat en parlementaire beslissing te maskeren, zijn geen geloofwaardige plaatsvervangers van dat debat en die beslissing. Er groeit, wat men zou kunnen noemen, een toenemende vervreemding tussen het volk en het parlement.

Is er ten gevolge van het kapitalisme al nooit overeenstemming geweest tussen wat het volk wilde en wat de volksvertegenwoordiging deed, er is voorheen althans een zekere gemeenschap van taal geweest.

De staatkundige en politieke diarrhee waaraan het parlementaire stelsel, dank zij de activiteiten van het monopoliekapitaal, lijdt, maken de verstaans-grondslag echter steeds smaller.

Zulke vervreemding wekt tweërlei reactie op.

Enerzijds een progressieve kritiek, die met name in een radicalisering van de socialistische massa's en in versterking van de positie der communisten tot uitdrukking komt.

Men herkent die kritiek ook in de politieke activiteit van jongeren, die het gezag dat hun niets zegt en waarmee zij ieder contact verloren hebben, minachtend de rug toedraaien.

De andere reactie is die van groepen mensen die zich speciaal in hun zekerheden van gisteren bedreigd voelen, die het klas-

sekarakter van die dreiging niet zien en de hoofdschuld geven aan een aantal bij de hand zijnde instituten of groepen — dat kunnen dan, naar gelang van de omstandigheden, ambtenaren zijn, of de politieke partijen in het algemeen, of de „roden”, de vakverenigingen, eventueel de joden, de negers of de Chinezen.

Het is deze laatste, anti-parlementaire reactie, die gewenst wordt door de verwekkers der ontstane spanningen, de monopolies, en die daarom door die monopolies direct of indirect wordt ondersteund. Zij is het ook, waaruit de groepjes van Galliard, Ridder van Rappard en in het onderhavige, zeer concrete geval, Koekoek voortkomen.

Zielsverwantschap over de grens

Een tweede hoofdoorzaak van het ontstaan van een partij als die van Koekoek ligt in de wijzigingen in de internationale verhoudingen.

De na-oorlogse wereldpolitiek heeft, zeker een vijftien jaren lang, volledig in het teken gestaan van de koude oorlog, de tegenstelling tussen socialistische landen en kapitalistische landen. Dat die tegenstelling kunstmatig werd aangeblazen, onder andere om er de klassenstrijd binnen de kapitalistische landen tegen de arbeiders mee te voeren, laten we in het beste van dit artikel terzijde.

Een feit is, dat in Nederland de politieke indeling was: óf je geloofde in het Heilige Amerika, en dan was je goed, óf je deed dat niet en dan deugde je ook niet. PvdA, KVP en andere partijen hebben jarenlang op deze grondslag hun positie gekozen. Een aantal ontwikkelingen hebben dit koude-oorlog-schema danig afbreuk gedaan.

De Amerikaanse oppermacht — met name de beslissende, die op het gebied van atoomwapens — bleek een fictie. Er had een geweldige revolutionaire beweging plaats in de koloniale landen, die door geen Amerikaans machtsvertoon was tegen te houden. En bovendien bleek het imperialisme niet dat monolitische, gestroomlijnde machtsblok te zijn dat sommigen dachten dat het was, maar ging het de scheuren en tegenstellingen vertonen die nu eenmaal in de aard van het beest lagen.

De controverse tussen Frankrijk en Amerika is nu overbekend, maar reeds lang is er ook reeds de spanning tussen de imperialistische landen van het vasteland van West-Europa en Engeland, die bij de stichting van de EEG openlijk aan het licht trad, en tenslotte, belangrijker dan al het andere, groeit de tegenstelling tussen West-Duitsland, de sterkste economische en militaire macht in kapitalistisch Europa, en de overige kapitalistische mogendheden. Verhuld soms, verzacht af en toe door kortstondige verzoeningsgebaren, maar dieper en dieper doorgretend naarmate de Duitse economische en militaire macht groeit en naarmate, in overeenstemming daarmee, de oude politieke heersersseisen luider weerklinken.

Nu weet een kind in de politiek, dat van een wijziging in de positie van een belangrijke mogendheid, een uitstraling uitgaat op andere landen, zeker op de meest nabijliggende. Nederland is lang genoeg klein tussen grote landen geweest, om over zulke invloeden folianten vol te kunnen schrijven.

We weten hoe de Engelse politiek hier doorwerkte de hele negentiende eeuw lang, toen Engeland het sterkste land van Europa, zo niet van de wereld was. We weten hoe de Amerikaanse overheersende positie na de tweede wereldoorlog zich afspiegelde in een veramerikaansing van onze politiek, tot en met het McCarthyisme toe in de persoontjes van Frans Goedhart en Jacques de Kadt.

We weten ook hoe de drie grote Duitse machtsexplosies van de laatste eeuw — de Bismarck-tijd, de eerste wereldoorlog en de aanloop naar de tweede wereldoorlog — elke keer weer in ons land krachten opriepen die, uit welke overwegingen dan ook (het kon geïntimideerdheid zijn, brandkastbelangen, misplaatst respect of, niet te vergeten, botte omkoperij) een „Duitse lijn” in de politiek gingen vertegenwoordigen. Waar dan nog bij komt, dat het Duitse imperialisme de bijzondere hebbelijkheid heeft om als een soort stokebrand op te treden in de politiek van zijn nabuurlanden, daar het gezien zijn aard en doelstellingen een bijzonder belang heeft bij de innerlijke verzwakking van die landen.

De Duitse politiek van *dit* ogenblik nu wordt gekenmerkt door een bijzonder snelle toeneming van het ouderwetse revanchisme, door een versnelde greep naar zo groot mogelijke militaire macht, tot uitdrukking komend in het bezit van de atoombom.

Het falen van de Amerikaanse politiek van wereldoverheersing, de tegenstellingen ook tussen socialistische landen en zeker de toename van de eigen macht, hebben de Duitse wraakzucht en machtsdrang in een stroomversnelling gebracht, die zich ook politiek begint af te tekenen: de oprichting en het snelle succes van de nazistische NDP, de generaals-revolte, de dreigende triomfantelijke terugkeer in de regering van de „sterke man” Strauss.

Het is deze internationale ontwikkeling die men, naast de hiervoren geschetste machtstoename van de monopolies, als één van de grondoorzaken moet zien van de recente stembussuccessen van Koekoeks Boerenpartij.

Trouwens, blijkbaar om iedere twijfel daaraan weg te nemen werd in het congresmateriaal van de bovengenoemde NDP de Boerenpartij begroet als een geestverwante organisatie. Het materiaal was door een vooraanstaand man van de Boerenpartij geleverd (een medewerker van het schendblad „Boulevard”, dat laatst de gebeurtenissen van juni j.l. in Amsterdam het werk noemde van „communisten en homoseksuelen”; hoe ver kun je gaan in je imitatie van de NSB?) en Koekoek, gevraagd naar zijn mening over deze gepubliceerde zielsverwantschap, commentarieerde: „Daar zit wel wat in”.

Wel, dat doet het.

Leiden onze algemene overwegingen ons dus tot de conclusie dat de Boerenpartij een kind is, enerzijds van de anti-democratische machtsgroei der monopolies en anderzijds van de al even anti-democratische machtsgroei van het Duitse imperialisme, dan is daar natuurlijk de beslissende vraag of program, politiek en eventueel personen deze conclusies rechtvaardigen.

Ze doen dat dubbel-op.

Een van de vaste gezegden van Koekoek is de mededeling, dat zijn partij er één is met een program. Daaraan wordt dan veelal de conclusie gekoppeld, dat zijn tegenstanders het program van de Boerenpartij niet eens kennen, maar dat daarentegen de kiezers met smaak kennis daarvan hebben genomen.

In het eerste zit een kern van waarheid, maar iedere veronderstelling dat meer dan 1 pct van de kiezers van de Boerenpartij ook maar zou bevroeden wat er in het program van die partij staat, lijkt ons al erg gewaagd.

We kunnen intussen in zoverre met Koekoek meegaan, dat het uiterst nuttig zou zijn als die kiezers althans wat meer kennis van de op schrift gestelde doelstellingen van hem en de zijnen zouden bezitten.

Misschien kunnen we op deze plaats een handje helpen.

Artikel 1 van het program van de Boerenpartij luidt:

„Verwerpde de souvereiniteit van de mens of het volk, die beurtelings tot individualisme en collectivisme pleegt te leiden, gaat zij uit van de souvereiniteit Gods over al het geschapene. Aan deze souvereiniteit ontleent de overheid haar gezag”.

Deze passage, die voor velen op zijn minst verrassend zal klinken, is hoofdzakelijk ontleend aan wat Anti-Revolutionairen, Christelijk-Historischen en Staatkundig-Gereformeerden in hun diverse beginselprograms hebben staan. Het enige duidelijke verschil is de nadrukkelijke afwijzing van „individualisme en collectivisme” als gevolgen van het niet-erkennen van Gods souvereiniteit. Voor hen die zich nader verdiept hebben in de politieke geschiedenis van de laatste eeuw moet deze gezamenlijke veroordeling van „individualisme en collectivisme” een verdachte bijklank hebben. Ze herinnert zeer sterk aan de fascistische propaganda, die zei zowel tegen socialisme als tegen kapitalisme te zijn — terwijl ze ondertussen een direct werktuig was van het monopoliekapitaal.

Onmiddellijk op bovengenoemde passage volgt de zinsnede: „Op grond hiervan wijst zij elke vorm van republikenisme af en stelt zij zich op het standpunt dat het Koninkrijk der Nederlanden dient te worden geregeerd door het Huis van Oranje, drager der souvereiniteit. De rechten des Konings dienen te worden geëerbiedigd en voor uitholling te worden behoed”. Terwijl alle christelijke partijen een woord van lof voor het Oraniehuis in hun beginselprogram hebben opgenomen, gaat ook hier de Boerenpartij een stapje verder. Niet alleen is hier

het koningschap als zodanig een politieke eis, maar bovendien wordt de wens uitgesproken, dat het koninklijke staats-hoofd een actieve politieke rol speelt, klaarblijkelijk buiten en boven de ministerraad — een situatie, die zelfs Anti's en CH-ers niet terugwillen. Het zeer nadrukkelijke gepraat over de „rechten des konings” kan niets anders betekenen dan dit. Het is een uiterst gevaarlijke eis. Want versterking van de „rechten” van de Koning is één van de meest gangbare methoden om de democratie aan te vallen. Griekenland en België zijn daar bekende voorbeelden van.

Artikel 2 van het Boerenprogram roept onder andere op tot de „herkerstening” van ons volk; artikel 3 heeft een paar wonderlijke formuleringen die nadere aandacht vragen.

In de eerste plaats wordt de eis gesteld van een „behoorlijke volksinvloed” . . . die dus alles, maar meer waarschijnlijk weinig of niets kan inhouden. In beginsel betekent het woordgebruik dat die volksinvloed bij voorbaat reeds danig aan banden dient te worden gelegd, dat van een volledige volksinvloed geen sprake mag zijn.

En even verder lezen we dan, in het zelfde artikel, dat de BP is voor „terugdringing van de macht der pressiegroepen”. Pressiegroepen — een veel gebezigd woord tegenwoordig — zijn groepen mensen die druk uitoefenen op overheid en parlement, om hun specifieke belangen te respecteren, dan wel voorrang te geven.

Nu is één van de zonderlinge punten die onmiddellijk in het oog springen bij het lezen van dit verlangen, dat Koekoek c.s. tot nu toe bepaald niet vies zijn geweest van de activiteit van pressiegroepen.

Op goede gronden kan men verdedigen, dat de groep die zij oorspronkelijk zeggen te vertegenwoordigen, de boeren of in elk geval een deel daarvan, mede via Koekoek flink wat pressie hebben uitgeoefend — al is het resultaat dan onvoldoende. en vormen Koekoek c.s. zelf nauwelijks het meest geschikte pressiemiddel.

Maar ook daarbuiten zien wij schier dagelijks pressiegroepen werken achter Koekoeks optreden.

Niemand twijfelt er aan dat bijvoorbeeld de hardnekkige propaganda voor het apartheidregiem van Verwoerd in Zuid-Afrika, en zelfs de openlijke verdediging van het rassistische regiem van Smith in Rhodesië, op zijn minst mede het resultaat is van pressiegroepen.

En laten we nog een ander voorbeeld noemen.

Kort geleden verscheen, nadrukkelijk aanbevolen door Koekoek zelf, een brochure'tje van ir. W. Stam, dat de BP-beginselen uiteenzette. Weliswaar kan er twijfel bestaan over de volledigheid van die uiteenzetting, daar niemand die de heer Stam enigszins kent ooit weet heeft gehad van diens erkenning van de Souvereiniteit Gods over alle, ook de politieke, dingen — op Koekoeks woord willen we echter geloven dat het hier toch om een juiste weergave van de doelstellingen der Boerenpartij gaat.

Stam nu schrijft aan het eind van zijn geschriftje de volgende peroratie neer:

„Juist doordat de leidende figuren uit het bedrijfsleven, die bewezen hebben over moedig initiatief, inzicht en ijver te beschikken, zich tot dusver politiek afzijdig hebben gehouden, hebben zij tegelijkertijd toegelaten, dat hun zakelijke activiteit van overheidswege werd gefrustreerd, dat de hoeveelheid arbeid die zij moeten verrichten, door bureaucratisch ingrijpen werd vergroot en dat door de falende dirigistische economie hun zakelijke zorgen werden verzwaard.

Wij doen dus een dringend beroep op hen, om zich niet langer af te wenden van de politiek, die ook als *zij* er zich niet mee wensen te bemoeien, zich wel op *z  r* ingrijpende wijze met *hen* bemoeit”.

Nou, als wij ooit van ons leven een openlijke oproep tot pressiegroepen hebben gezien om actief te worden, dan is dit er toch wel een.

En wat voor pressiegroep!

De Boerenpartij, die zo graag zegt een partij te zijn voor het gehele volk, doet hier een beroep op de grote zakenwereld om de boel liever direct in handen te nemen!

Ze laat trouwens in de praktische politiek ook allesbehalve na om duidelijk te maken, wat ze precies bedoelt met zulke zinswendingen als die van Stam.

De pressiegroep van de REM, met Verolme aan het hoofd, heeft zelfs in de VVD niet zo'n vurige verdedigster gevonden als in de Koekoek-partij.

Vakbeweging en leger

Nu we dus zo goed weten welke pressiegroepen *niet* veroordeeld worden door de Boerenpartij, is ook gemakkelijker terug te vinden wie ze *wel* bedoelt. Dat is dan met name die van de vakorganisaties.

De keren dat Koekoek zich in het openbaar tegen de vakbonden heeft gekeerd zijn legio. Maar ook in zijn beginselprogramma zijn de aanwijzingen voor deze opvatting terug te vinden.

Daar is eerst het artikel 13, dat een bijna complete opsomming geeft van zaken die voor de vakbeweging belangrijke strijdpunten zijn of moeten zijn, en die door de Boerenpartij worden afgewezen.

Om te beginnen: „Gewaakt worde voor een overspannen arbeidsmarkt”. Het streven naar een werklozenlegertje, dat hierin is vervat, staat hoog op de lijst van BP-verlangens — zo hoog, dat het de eer deelt samen met de Souvereiniteit Gods meerdere malen in het programma voor te komen.

En dan volgt verder de volledige verlanglijst van alle aartsreactionairen:

De sociale wetgeving moet gericht worden op „een zo groot mogelijke verantwoordelijkheid voor het eigen bestaan”. Dat was ze, zoals men weet, honderd jaar geleden ook. De bedeling, al dan niet via de kerk, kon altijd nog voor de krepeergevallen zorgen.

De „kring der verplicht verzekerden dient kleiner te worden”. Minder ziekteverzuim en meer winst voor de particuliere verzekeringsmaatschappijen dus.

, Bij gedwongen verzekeringen dient er een redelijke verhouding te zijn tussen premie en uitkering.

Zij mogen niet voor inkomensoverdracht gebruikt worden”. Hoe meer je verdient, hoe hoger je AOW dus. Scheepsbouwer Verolme en Kamerlid-boer-huiseigenaar Koekoek een hogere uitkering dan lasser Jansen en boerenknecht Pietersen.

„Geleidelijk aan worde de kinderbijslag voor personen die zelf in het onderhoud van hun gezin kunnen voorzien, afgeschaft”.

Inkomenvermindering dus voor hen, voor wie kinderbijslag een vast deel van hun loon is geworden.

Dat is dan de „sociale paragraaf” van Koekoek, voor iedere kapitalist iets om van te watertanden en een openlijk strijd-program tegen de arbeidersbeweging en tegen de vakbeweging. Maar we zijn er nog niet.

Woningbouw moet geheel in handen van particulieren komen, woningwetbouw moet uitzondering blijven, de huren moeten vrij worden gelaten. Koekoek c.s. vinden deze wensen van de persiegroep der grote huiseigenaren en bouwers zo belangrijk, dat ze er een apart artikel in hun Beginselprogram aan hebben gewijd.

We kunnen natuurlijk niet eindeloos doorgaan, maar er zijn toch nog enkele juweeltjes die niet onvermeld mogen blijven. Daar is in het bijzonder de belastingparagraaf, die waarschijnlijk meer dan welke ook naar het hart van alle bezitters is geschreven.

Ze luidt (art. 8): „De belastingheffing dient in hoofdzaak gericht te zijn om de overheid de middelen te verschaffen haar beperkte taak op financieel verantwoorde wijze te volvoeren. Zij verwerpt principieel een belastingheffing die mede beoogt een verdeling van het nationale inkomen door de overheid, omdat dit haar taak niet is.

Het heffen van successierechten in de rechte linie worde opgeheven en voor het overige drastisch beperkt. Zij verwerpt een belastingpolitiek, die door scherpe progressie beoogt de particuliere eigendom op te heffen. Elke vorm van fiscale bevoordeling dient vermeden”.

Kort gezegd: De Boerenpartij is er tegen dat rijken meer belasting betalen dan armen. Want als Philips, Verolme of misschien ir. Stam, die zich in zijn boekje ook erg te sappel maakt over de hoge belastingen, te veel betalen, dan „wordt hun eigendom opgeheven”.

De nuchtere Nederlander heeft tot nu toe alleen kunnen merken, dat de eigendom van de heren Verolme en Philips van jaar op jaar duizelingwekkend is toegenomen, maar wie bekommert zich om zulke onnozele feitjes?

Een heel aardig geval is ook de volledige opheffing van de successiebelasting, als de eigendom overgaat van vader op

zoon. Die successiebelasting is toch al geen diep ingrijpende zaak, ze begint pas te werken bij vrij hoge bedragen. Maar voor Koekoek, of zijn program-opstellers, is dat niet genoeg. Die willen dat de miljonairszootjes pa's complete rijkdommen in handen krijgen, zonder dat er een cent afgaat. Ze zijn voor het erfelijke koningschap, maar niet minder voor het erfelijke ondernemerschap.

Er is dan tenslotte nog een paragraaf in het beginselprogram van de Boerenpartij, die wij er even apart moeten uitlichten. Dat is artikel 5, handelend over de defensie.

De eerste alinea daarvan luidt als volgt:

„Zij staat een krachtig en doelmatig defensie-apparaat voor, dat niet alleen in staat is in uitzonderingsgevallen de binnenlandse orde te handhaven, doch ook in samenwerking met de bondgenoten het vrije deel van Europa, desnoods met de uiterste middelen tegen elke aanval kan verdedigen”.

Men herleze de passage nog maar eens en men verbaze zich, met ons, om wat hier in werkelijkheid staat:

Het leger is er niet alleen om tegen de Nederlandse bevolking te kunnen optreden („orde handhaven” heet dat, zoals gebruikelijk), maar ook om „vrij Europa” te kunnen verdedigen. Voor de Boerenpartij staat dus als eerste taak van het Nederlandse leger (waarvoor met haar instemming jaarlijks zo'n drie miljard gulden wordt uitgegeven — daarbij wordt niet over bezuinigingen en ambtelijke bureaucratie gesproken) het optreden in het binnenland — en dan wel niet tegen al die voortreffelijke ondernemers, waar theoreticus Stam zojuist de lof van heeft gezongen, maar natuurlijk juist tegen de door de BP meest gehate „pressiegroep”, de arbeidersklasse en haar organisaties.

Dat is de eerste taak die Koekoek ons leger toedenkt.

En taak twee, als het leger nog enige tijd over heeft van het handhaven van de orde?

Niet de verdediging van de landsgrenzen, bij andere gelegenheid door Koekoek zo hoog geprezen, maar de verdediging van „vrij Europa” als dat wordt aangevallen.

En ook bij dit laatste vatte men de fijne kneepjes. Andere partijen hebben het, als ze over defensie spreken, nog over het Atlantisch Pact, Atlantische verbondenheid en zulke zaken meer waarbij dan, in ieder geval in woorden, een bepaalde verwantschap met Amerika, Engeland, Canada wordt gesuggereerd.

Die moeite nemen Koekoek c.s. niet eens. Het gaat *hen* alleen maar om militair optreden voor het „Vrije Europa” — met andere woorden, voor hen hoeft het leger slechts oorlogsdienst te doen als de Westduitse „bondgenoten” ons in een conflict weten te manoeuvreren. Mogelijk een van de redenen, waarom de Duitse neo-nazistische partij zich zo nauw verwant voelt aan de Boeren-collega's hier te lande.

Vreemde aantrekkingskracht

362 We willen hier voorlopig een streep zetten bij onze bespreking van het program van de Boerenpartij en de verleiding

weerstaan om de anti-culturele barbarij in het program — en in het bijzonder in Stams boekje — te bespreken.

We willen tevens, zij het met bloedend hart, voorbijgaan aan Stams beschouwingen over landbouwproblemen, die helemaal niet blijken uit te lopen op een tegengaan van overheidsingrijpen en van het verlenen van subsidies, zoals men zou kunnen denken, maar alleen op een pleidooi om het systeem enigszins te wijzigen.

Wel moeten we nog iets zeggen over de kop van de Boerenpartij zelf.

Iets voorlopigs alleen maar, want zoals bij dergelijke bewegingen gebruikelijk, wordt er nog al wat heen en weer gesmeten. De berichten over ruzies zijn dagelijkse kost in de kranten.

Niettemin is bij de verkiezingen van dit jaar één ding wel duidelijk geworden: de Boerenpartij blijkt een bijzondere aantrekkingskracht te hebben voor personen wier oorlogsverleden nogal enige vragen opwerpt.

We hebben de publicaties gehad over het, thans in de Eerste Kamer verkozen, BP-lid Adams, die tenslotte zelf heeft toegegeven dat hij brieven tekende met Heil Hitler. We hebben ze gehad over diverse gemeenteraadsleden, in Den Haag en elders. Het is hier niet de plaats om al deze gevallen precies na te gaan. Er komen trouwens een paar processen, dus wellicht horen we er nog wat over.

Zeker is echter wel, dat de Boerenpartij niet hardhandig afwijzend staat tegen een toevloed uit deze kring. Hetgeen overigens ook nauwelijks te verwachten is van een partij, die als vrijwel enige in Nederland openlijk op het standpunt van rassendiscriminatie staat.

Het program is in elk geval geen beletsel, voor deze toestroming.

Pressie en contra-pressie

We moeten tot slot nog een opmerking maken over de directe uitwerking, die de stemmenwinst van de Boerenpartij in de Nederlandse politiek heeft.

Een goede waarnemer kan bemerken, dat alleen al door deze stemmenwinst de Boerenpartij zelf een reactionaire pressiegroep van belang is geworden.

Wat dat betreft is er geen nieuws onder de zon.

De opkomst van een uiterst rechtse groep heeft altijd en overal de uitwerking gehad, dat rechtse groepen in andere partijen zich duchtiger gingen weren en dat de lieden die een „centrum-positie” innamen, zoals dat dan heel vriendelijk heet, zich in rechtse richting gingen aanpassen. Om nu niet wéér over Duitsland te beginnen — waar we bij de opkomst van Hitler bijna een schoolvoorbeeld van een dergelijke ontwikkeling zagen — we hebben het een tiental jaren geleden in Frankrijk kunnen zien. De greep naar de macht van De Gaulle

bracht een algemene glijpartij naar rechts teweeg, in alle burgerlijke partijen, maar ook binnen de socialistische partij. De angst voor de Boerenpartij, de pogingen om haar wind uit de zeilen te nemen, het is ook nu duidelijker merkbaar. De aanwijzingen zijn terug te vinden in zulke maatregelen als een botte ambtenarenstop, onlangs door het kabinet-Cals afgekondigd, in het reactionaire geschreeuw rondom de gebeurtenissen in Amsterdam, in het feit dat verschillende andere groepen en personen storm zijn gaan lopen tegen hulp aan de slachtoffers van de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek.

We hebben, altijd nog schetsmatig, een beeld willen geven van de positie en het program van de Boerenpartij, en van de gevaren die aan haar opkomst zijn verbonden.

Het is goed om de gevaren te kennen — niet om er voor terug te wijken, maar teneinde ze doeltreffend te kunnen bestrijden.

En doeltreffend bestrijden betekent aanvallen: de bedoelingen van de Boerenpartij onder het volk duidelijk maken, en het verweer organiseren daar waar anderen de politiek van de Boerenpartij uitvoeren. De Duitse machtsdrang tegengaan, de macht der monopolies beknotten, de aaneensluiting van de democratische krachten bevorderen — ziedaar het antwoord. Een antwoord met perspectief. Want tenslotte leven we *na* de val van het fascisme, niet in de tijd van zijn opkomst.

MARCUS BAKKER

Rassisme – een wapen van de reactie

Pers, radio en televisie brengen vrijwel elke dag berichten die getuigen van een opvlammen van het rassisme. Er worden racistische gruweldaden begaan, veroordelen in verband met een anders gekleurde huid worden systematisch aangestookt. Dit gif wordt toegepast om binnen een land de ene groep van de bevolking tegen de andere op te zetten en het wordt ook benut om de openbare mening te beïnvloeden in de conflicten die er tussen verschillende staten bestaan. Voordeel van dit rassisme heeft in alle gevallen alleen de reactie, die er kunstmatige tegenstellingen mee aankweekt en het benut om uitbuiting en onderdrukking te verscherpen.

De oorzaak van het rassisme, van rassenhaat en rassenstrijd moet daarom niet gezocht worden in het eenvoudige feit van een verschil in huidskleur, van enkele oppervlakkige biologische verschillen. Ontstaan en verscherping van het rassisme staan steeds in verband met de economische behoeften van de uitbuitersklassen om de onderdrukking te verscherpen en daartoe zowel de mogelijkheden alsook een rechtvaardiging te scheppen.

Slavernij

Dit wordt al geïllustreerd door het eenvoudige historische feit, dat ras- en kleurvooroordelen pas zo scherp werden en systematisch in het denken van de mensen werden ingeplant sinds de onstuimige expansie van het kapitalisme begon. Om de rijkdommen te ontginnen en voor de kapitalistische accumulatie te benutten, die op zo grote schaal waren gevonden als gevolg van de ontdekking van Amerika, de ontsluiting van Afrika en de opening van de Aziatische gebieden, had het kapitalisme behoefte aan goedkope en weerstandsloze arbeidskrachten. Er werd overgegaan tot een grootscheepse toepassing van de slavernij, in het bijzonder van negers.

Het bleek in de in Amerika ontsloten gebieden weldra niet voldoende de Indiaanse bevolking te benutten voor het bevredigen van de kapitalistische winstzucht. Velen gingen snel te gronde aan de uit Europa ingevoerde ziekten en bleken te zwak (of ook te opstandig) om op de plantages of in de zilver- en goudmijnen slavenarbeid te verrichten. De eerste „bevolkingspolitiek”, die het kapitalisme in de dagen van zijn ontstaan voerde, bestond daarom uit mensenroof. Miljoenen negers werden uit Afrika weggesleept en geboeid aan armen en benen naar Amerika overgebracht. In enkele eeuwen zijn waarschijnlijk, ofschoon onderweg een zeer hoog percentage het leven verloor, vijftien miljoen negers als slaven in Amerika aan land gekomen.

In de 17de eeuw hebben de Nederlandse kooplieden op grote

schaal deelgenomen aan deze slavenhandel en er schatten mee verdiend. Het is bekend, dat Vlissingen één van de havens was, waar slaven werden verkocht en gekocht. De negers, die de overtocht uit de verre gebieden overleefden, werden als vee in loodsen opgesloten. Voordat de markt zou plaats vinden, werden zij gelucht en werd hun huid met olie ingesmeerd, opdat zij er maar glanzend zouden uitzien. Daarna werden zij voor de directeur-generaal gevoerd, waar ze onder toezicht van de chirurgijn (de arts van die dagen) nauwkeurig werden onderzocht en geselecteerd. De leverbaren werden van de onleverbaren gescheiden. Slaven die ouder leken dan 35 jaar en zij die verminkt waren of aan een ziekte leden, behoorden tot de onleverbaren. Tot de goedkopere soorten rekende men hen, die tanden misten of grijze haren hadden. De leverbaren werden, net als vee, gekenmerkt met het wapen van de maatschappij.

Tot de gebieden in Amerika, waarheen de negers werden vervoerd, behoorde ook Suriname. De onmenselijke uitbuiting en vernedering op de plantages leidde er toe, dat vele negers vluchtten en zich in de oerwouden verborgen hielden. In weerwil van bloedige terreur wisten zij zich te handhaven en hun nakomelingen, de Bosnegers, wonen nu nog in de Surinaamse bossen. Na de afschaffing van de slavernij, nog later dan in de Verenigde Staten, wilden de negers in het algemeen niet als „vrije arbeider” op de plantages werken en zij zochten veelal ander werk. Toen werden Chinezen, Javanen en Hindoes als contractkoelies geïmporteerd.

Slaven werden ook ingevoerd in de gekoloniseerde gebieden in Zuid-Afrika. Hier was Jan van Riebeeck op 6 april 1652 bij Kaap de Goede Hoop geland om er voor de Oost-Indische Compagnie een verversingsstation op te richten ten dienste van de passerende schepen, die op weg waren naar de Indonesische archipel. Het was de bedoeling om groentetuinen aan te leggen en handel te drijven met de Hottentotten, die vee teelden. Deze vestiging van de Oost-Indische Compagnie wordt daarom in de beschrijvingen van verschillende vormen van kolonisatie nog steeds aangeduid als „gezondheidskolonie”. In overeenstemming daarmee werd aanvankelijk een zeer voorzichtige houding ingenomen tegenover de inheemse bevolking.

Een plakkaat, dat Van Riebeeck na zijn aankomst in Zuid-Afrika uitvaardigde, toont duidelijk de gedachtengang van de bewindvoerders van de Oost-Indische Compagnie. In dit reglement werden de richtlijnen samengevat aan zijn ondergeschikten, waaraan zij zich op straffe van vijftig stokslagen hadden te houden in de omgang met de Hottentotten, omdat „inzonderheid ten aanzien van de wilde natie van een land, die zeer ruw is” met grote voorzichtigheid te werk moest worden gegaan. Iedereen werd daartoe ernstig aangemaand en er werd gelast om minzaamheid en vriendschap te tonen om de mensen, die Van Riebeeck eens met de fijnzinnigheid van de kolonisator aanduidde als een „botte plompe ende luie stinkende natie”, aldus „ons welgezind te maken”. Het doel was

om daardoor een grotere aanvoer van vee te verkrijgen en minder kans te hebben op „molest” of „overlast” van de zijde der Hottentotten bij het bewerken van de aanplantingen, „het belangrijkste oogmerk van onze heren principalen”.

Naarmate er moeilijkheden kwamen en vooral nadat een aantal kolonisten voor eigen rekening was gaan werken en als vrijburgers meer in het binnenland plantages begonnen, klom ook hier de roep om slaven. Uit Van Riebeecks correspondentie blijkt, dat Hollandse werklieden te duur zouden uitkomen wegens het voedsel. Slaven konden leven op rijst, vis, zeehonden- of pinguinvlees en zouden geen loon hoeven te ontvangen. De Hottentotten konden echter niet tot slaaf worden gemaakt, met name omdat ze te sterk in aantal werden geacht. Daarom werden de slaven aangevoerd uit Oost- en West-Afrika, die het werk moesten doen, waartoe de blanken zich weldra te hoog achtten. Tot op vandaag spreekt men in Zuid-Afrika nog over „kafferwerk”.

De kapitalen, die door de kooplieden werden verdiend met de slavenhandel en de koloniale uitbuiting, dienden als één der grondslagen voor de industriële ontwikkeling in de zogenaamde „moederlanden” in Europa. Ook voor Nederland gold dit.

„De ontdekking van de goud- en zilvervelden in Amerika”, zo schrijft Marx in „Das Kapital”, het uitroeien, het tot slavernij brengen en het begraven van de inheemse bevolking in de mijnen, de beginnende uitplundering van Oost-Indië, het veranderen van Afrika in een wildpark voor de handelsjacht op zwarthuiden, vormden het morgenrood van het tijdperk van de kapitalistische productie.”

In hun hoogmoed en jacht op rijkdom legden de buitenlandse kolonisten nog een misplaatste trots aan de dag op het in slavernij brengen van negers en Indianen. Zij voelden zich meerderwaardig tegenover de anders gekleurde mensen, een ontwikkeling die nog bevorderd werd door het feit, dat de blanken christenen waren en de negers en Indianen als heidenen konden worden uitgekreten. Godsdienstige overwegingen hebben ongetwijfeld bij het groeiende rassengevoel een rol gespeeld; in die tijd werden uit de bijbel bewijzen geput ter rechtvaardiging van de slavernij. Curieus is bijvoorbeeld, dat een bekeerde neger uit Guinea in het midden van de 18de eeuw in Leiden tot doctor in de godgeleerdheid promoveerde op een proefschrift met als titel: Staatkundig godgeleerd onderzoek-schrift over de slavernij, als niet strijdig tegen de Christelijke vrijheid.

Doch al werden godsdienstige redeneringen gebruikt, de werkelijke oorzaken van de rassenwaan lagen veel dieper. Zij berustten in de maatschappelijke ontwikkeling, in de hebzucht van de zich vormende klasse van bezitters en uitbuiters, die naar steeds grotere rijkdom en macht streefde. Ook als de mis-sie en de zending bekeerlingen maakte voor het christendom en er van geloofsverschil geen sprake meer was, bleef toch het superioriteitsgevoel van de blanke tegenover de gekleurde voortbestaan. Nog nooit heeft een bevoorrechte klasse vrij-

willig afstand gedaan van privileges, ook niet ten behoeve van geloofsgenoten. Het rassenvraagstuk is net zo min een biologisch vraagstuk als een godsdienstig vraagstuk. Het is allereerst een klassenvraagstuk.

Klassenstrijd tegen extra uitbuiting

Ook al kwam er in de loop van de 19de eeuw overal, naarmate de industrie zich ontwikkelde, een eind aan de slavernij, daarmee verdween het rassisme niet. De industrie had weliswaar behoefte aan „vrije” arbeiders, maar probeerde tegelijkertijd de uitbuiting zo hoog mogelijk op te voeren. De vrij gemaakte negers werden degenen die extra uitgebuit werden en die, omdat zij zwart waren, het slechtste werk en het geringste loon kregen. Aldus bleef de rassendiscriminatie niet alleen bestaan, maar verkreeg ze tezamen met de kapitalistische uitbuiting scherpere vormen.

Het gaat bij deze economische discriminatie op grond van een andere huidskleur niet om een peuleschilletje. In de Verenigde Staten bv. bestaat de negerbevolking uit ongeveer 20 miljoen mensen, tien procent van de totale bevolking. Zij vormen ongeveer 4,5 miljoen gezinnen. Het verschil tussen het gemiddelde jaarinkomen van een negergezin en een blank gezin bedraagt volgens de Amerikaanse statistieken ongeveer 3000 dollar. Een eenvoudige berekening leert dan, dat de monopolies uit de extra uitbuiting van de negers in de Verenigde Staten een winst slaan van 13 à 14 miljard dollar per jaar. Volgende om te begrijpen — ook al geeft zo'n sommetje niet de totale werkelijkheid weer — dat de monopolisten alle redenen hebben om te proberen de gelijkstelling van de negers met de blanken tegen te houden.

De discriminatie uit zich op elk gebied. Bij het onderwijs en de gezondheidszorg worden de negers aanzienlijk ten achter gesteld. Het lage levenspeil en de slechte omstandigheden, waaronder de negers moeten leven, maken de levensduur geringer en de kindersterfte groter dan bij de blanke bevolking het geval is.

Voor al in de zuidelijke staten van de Verenigde Staten is de rassendiscriminatie scherp. Ook in de noordelijke en westelijke staten, waar vele negers heen zijn getrokken om in de industrie te werken, worden zij echter veelal als tweederangs burgers behandeld. Zij worden samengeperst in „negerwijken” en kunnen in een andere buurt praktisch geen woning krijgen. Ofschoon de Amerikaanse burgers volgens de grondwet gelijke rechten hebben, komt daarvan in de praktijk niet veel terecht. Ook van de „gelijke mogelijkheden” die Amerika volgens de geijkte propaganda aan een ieder zou bieden, blijkt niets.

Ofschoon ze tien procent van de bevolking zijn, leverden de negers in de intellectuele beroepen bv. slechts 3 pct van de leraren op middelbare scholen, 2 pct van de artsen, 1,7 pct van de ingenieurs, 1,3 pct van de juristen, 1,4 pct van de

journalisten enz. In elk van deze beroepen neemt weliswaar het aandeel van de negers toe, maar dit geschiedt in een uiterst langzaam tempo. Volgens de berekeningen van professor *Pattigrew* van de Harvard-universiteit zullen de negers de plaats die hun naar hun aantal toekomt, innemen: als overheidsambtenaren pas in het jaar 1992, als gekwalificeerde arbeiders in 2005, als arbeiders met een vakopleiding in 2017 en onder de managers en bezitters van bedrijven niet eerder dan in 2730, indien het huidige tempo gehandhaafd blijft.

De strijd voor het verkrijgen van gelijke burgerrechten is in de afgelopen jaren steeds sterker geworden. Zij wordt ondersteund door de democratisch denkende mensen in Amerika, maar bereikt door het verzet van de rassistische elementen slechts langzaam resultaten. Dit verzet versterkt zich zelfs en leidt, zoals bij de demonstraties voor gelijke mogelijkheden op het gebied van de huisvesting in verscheidene steden is gebleken, tot bloedig geweld. Daarbij verscheen het symbool van het gemeenste rassisme, het hakenkruis, openlijk op de straten, zoals we op onze televisieschermen hebben kunnen zien.

Van de negerbevolking in de Verenigde Staten wordt volgens officiële berekening slechts 2,6 pct tot de stedelijke bourgeoisie gerekend. Ook deze staat trouwens onder de zware druk van de monopolies en lijdt onder talrijke discriminaties. Dit brengt met zich mee, dat de strijd van de negers niet alleen om gelijke burgerrechten gaat. Zij voeren een klassenstrijd tegen de extra uitbuiting. Zij willen niet langer lager betaald worden en het eerst en zwaarst aan de vernederingen van de werkloosheid worden blootgesteld. Zij richten zich tegen de grove vernederingen en voeren een gerechtvaardigde strijd voor gelijke rechten, zowel op politiek als op economisch gebied. Juist omdat dit een klassenstrijd is, weigeren vele negers terecht zich te beperken tot één strijdvorm — nl. de geweldloosheid waartoe Martin Luther King de beweging wil beperken — en wordt de strijd op steeds actievere wijze gevoerd.

In deze strijd behoren de blanke arbeiders naast hen te staan. Deze strijd toch is gericht tegen dezelfde monopolisten, die ook hen uitbuiten en verbeteringen in hun positie zoveel mogelijk tegenhouden. Zo is het bekend, dat de rassistisch ingestelde Democraten uit het zuiden met de meest reactionair ingestelde Republikeinen in het noorden een coalitie hebben gevormd, die zich ten doel stelde om voorstellen tot verbetering van de sociale verzekering te torpederen.

Een deel van de vakbeweging staat echter nog in sterke mate onder invloed van het rassisme en er zal nog veel moeten worden gedaan om haar volledig achter de strijd van de negers te brengen. Toch zijn er echter al opmerkelijke wijzigingen ingetreden. De Amerikaanse communist George Morris gaf in de „Worker” als voorbeeld daarvan de verkiezingen die in mei 1964 in de staat Oklahoma zijn gehouden. De reactionaire krachten in deze staat hadden erop gerekend, dat zij bij een referendum over het opnemen van een anti-vakbondspassage in het wetboek van arbeid de overwinning zouden behalen. De vakbonden in deze staat, waarin slechts 7 pct van de arbeiders

was georganiseerd, verenigden zich echter met neger-, boeren- en gepensioneerd-organisaties en wisten op deze wijze deze aanslag van de reactie te verijdelen. Zo groeit de gedachte van een bondgenootschap tussen de negerbeweging en de vakbonden.

Koloniale uitbuiting

Rassisme wordt niet alleen benut om een extra uitbuiting te verwezenlijken. Ook speelde en speelt het zijn rol om koloniale verhoudingen in stand te houden.

In het vroegere Nederlands-Indië was een rassenindeling in de wet vastgelegd, die benut werd om te discrimineren tussen de verschillende groepen. Nu werd dit rascriterium niet op elk gebied strikt gehandhaafd, maar als het ging om kwesties als gezag en macht werd er wel degelijk de hand aan gehouden. De grens was, aldus dr. S. L. van der Wal („Internationale Spectator”, 1966, nr. 12), „waar loslaten van het rascriterium onontkoombaar tendeerde naar het prijsgeven van de Nederlandse leiding en naar beëindiging van de koloniale verhoudingen”. Dr. van der Wal citeert een nota, die o.a. getekend was door de reactionaire katholieke politicus Welter, waarin opgetreden werd tegen de gedachte, dat „het raskenmerk in onze staatsinrichting” zou moeten worden opgeheven; deze eis had volgens hem steeds alleen maar ten doel „de Nederlandse invloed en de controle van het Nederlandse gezag terug te dringen”.

Een bijzonder voorbeeld hoe het invoeren van rascriteria ter handhaving van de overheersing door een bepaalde kapitalistische groep uitgroeit tot een walgelijke vorm van rassisme wordt gegeven door het huidige Zuid-Afrika.

Vooraf nu het koloniale stelsel in zijn traditionele vorm grote nederlagen heeft geleden, is men in Zuid-Afrika overgegaan tot het tot stand brengen van een gesloten systeem van rascwetten om een absolute rassenscheiding te handhaven. Er wordt tevens een regelrechte terreur uitgeoefend om deze wetten te doen naleven, die dan nog gecamoufleerd zijn met een manteltje van christelijke naastenliefde, alsof zij de ontwikkeling en de beschaving van de Bantoes zouden dienen.

De grote massa van de Bantoe-bevolking woont in reservaten, waar haar de slechtste gronden en de meest schaarse middelen ter beschikking staan om te leven. Indien zij in de steden zijn tewerk gesteld, wonen zij ver buiten de „blanke” woonsteden, in armoedige omstandigheden, vaak gescheiden van hun gezinnen.

De „apartheid” heeft ten doel, evenals in Amerika, om „de neger op zijn plaats te houden”. Daartoe wordt het onderwijs zoveel mogelijk beperkt, omdat de Bantoes toch voorbestemd zijn om slechts lagere functies te vervullen, zolang Verwoerd het voor 't zeggen heeft.

Evenals het geval was onder de Hitler-dictatuur, waarvoor trouwens onder de thans in Zuid-Afrika aan de macht zijnde

lieden veel sympathie bestond, zijn gemengde huwelijken, hier dus tussen een „blanke” en iemand van een ander „ras” verboden. Het bloed van bloeddonors wordt in de ziekenhuizen gescheiden, hoewel iedere scholier weet dat dezelfde bloedsamenstellingen onder alle volken en mensengroepen voorkomen en dat het overbrengen van erfelijke eigenschappen niets met het overbrengen van bloed te maken heeft. Evenals in Hitler-Duitsland het geval was ten aanzien van de joden, wordt in Zuid-Afrika aangegeven in de hoeveelste graad men van negervoorouders afstamt.

Het Zuid-Afrika van Verwoerd doet dienst als een reactionaire, racistische voorpost in Afrika, die zich richt tegen alle voor hun onafhankelijkheid strijdende Afrikaanse volken. Zo heeft het regiem-Verwoerd zich onmiddellijk geschaard aan de zijde van Ian Smith in Rhodesia, waar de blanke minderheid met het oog op het behoud van haar voorkeurspositie een soort apartheidsstaat heeft uitgeroepen. Zuidwest-Afrika, dat eertijds — na de eerste wereldoorlog — onder Zuidafrikaans mandaat werd geplaatst, is in feite geannexeerd en het stelsel van rassendiscriminatie is er in alle scherpte ingevoerd. Het Internationale Gerechtshof te Den Haag heeft nog kort geleden, zij het met de allerkleinste meerderheid, Verwoerd de kans gegeven om daarmee voort te gaan. Om tot zo'n uitspraak tot aanmoediging en legalisering van het rassisme te komen, had het hof nota bene vijf jaar nodig . . .

In Zuid-Afrika en elders in zover het de negers betreft en in Zuid-Vietnam in zover het het „gele ras” betreft, dient het rassisme om koloniale uitbuiting en kolonialistisch geweld met meer kracht door te zetten en om door gebruik te maken van de laagste vooroordelen de strijd ertegen te verzwakken.

Antisemitisme als wapen van het Duitse imperialisme

De grofste en vreselijke vorm van rassisme, waarmee de volken van Europa zijn geconfronteerd, is het antisemitisme.

In de middeleeuwen werd het antisemitisme gehanteerd door de feodale heersers om op kosten van de vervolgte joden extra geldmiddelen bijeen te brengen. Bij de door hen opgeroepen pogroms werd in die tijd vooral een religieuze motivering benut.

Aan het eind van de 19de eeuw trok opnieuw een golf van antisemitisme over Europa. Dit maal ging deze samen met het ontstaan van het monopolistische kapitalisme, waarbij banken en industriekapitaal nauw samen gingen. Hierbij deden zich allerlei sociale schokken voor en er werd gepoogd deze op te vangen door de joden als zondebok te gebruiken. Vooral in Oost-Europa en met name het tsaristische Rusland kwam het tot grote vervolgingen en pogroms. Ook in landen als Oostenrijk en Duitsland beleefde het antisemitisme hoogtijdagen en in Frankrijk leidde het bijvoorbeeld tot de beruchte Dreyfus-affaire.

Toen het Duitse imperialisme om een uitweg uit zijn moeilijkheden te vinden en een sprong naar wereldheerschappij te doen, echter naar het middel van het fascisme greep, werd het antisemitisme één van de hoofdwapens om het volk uit te buiten, te onderdrukken en op de weg van misdaad en oorlog te leiden. Hitler c.s. zetten de klok terug tot de duisterste middeleeuwen en veroordeelden de joden tot volkomen rechteloosheid. Zowel sociale demagogie als terreur tegen alle linkse organisaties werden begeleid met een antisemitische campagne, onder de leuze, dat „de joden ons ongeluk zijn” en het land naar de afgrond hadden geleid. Met behulp van het antisemitisme werden alle nationaal-chauvinistische sentimenten opgezweept. Een „ideoloog” als Arthur Rosenberg gaf aan de rassenwaan een „theoretische” grondslag, die erop neerkwam, dat het germaanse arische ras aan alle andere rassen superieur was. De ware Duitser was groot, blond, slank en onbevreesd . . . Door wat rasvermenging werd genoemd, zouden in de geschiedenis hele volken tezamen met hun cultuur te gronde zijn gegaan. Dit gebrabbel, tezamen met allerlei onzin, was niet van de lucht.

Om het ras „zuiver” te houden, werden gemengde huwelijken met iemand van joodse afkomst verboden en werden deze bestempeld als rassenschennis. In de „Völkische Beobachter” verschenen in die dagen advertenties van jonge mensen, die uit angst voor vervolgingen in het openbaar mededeelden dat zij hun verloving hadden verbroken. De in strijd met alle wetenschap zijnde rassenrimram werd bovendien vastgelegd in bijzondere wetten, de zgn. Neurenberger wetten.

In ons land werd in het blad van de NSB, „Volk en Vaderland”, eveneens antisemitische propaganda gemaakt. Tevens werd aan de Nederlandse ouders voorgehouden, dat het voor een Nederlands meisje vernederend was om met een Indonesiër te trouwen; ook dit werd als „rassenschennis” betiteld. Na het tot stand komen van de as Rome-Berlijn ging ook Mussolini het antisemitisme hanteren. Toen de as werd uitgebreid tot Tokio werd het wat ingewikkelder, maar geen nood: de nazi's vonden uit, dat de Japanners een „noordse” ziel hadden.

Iedereen weet, dat de fascistische rassenwaan heeft geleid tot het uitmoorden van zes miljoen mensen, op een als in een reuzenconcern geleide manier. Dit zou voldoende moeten zijn om iedereen en voor altijd van elk rassenvooroordeel te genezen. Helaas is dit niet zo. Om *bewust* de strijd hiertegen te kunnen aanbinden, moet men er van doordrongen zijn, dat rassisme — waaronder het antisemitisme — in welke vorm ook, altijd en overal in het belang is van fascisme en reactie of daaraan diensten bewijst. Het is niet voldoende om het hoofd te schudden en te zeggen, dat joden en negers toch ook mensen zijn . . .

Nu het Duitse imperialisme zich in de Westduitse Bondsrepubliek steeds brutaler manifesteert, herleeft ook weer het antisemitisme, als verschijnsel dat daarmee ten nauwste blijkt samen te hangen.

weer grote vraag is naar „Mein Kampf”. Op de foto, waarop dit boek van Hitler, waarin deze zijn rassistische viezigheden verkondigde, te zien is in een etalage, ligt er een boek naast met als titel „Die Judenfrage”. Toevallig is het niet, als men bedenkt dat Herr Globke, de vervaardiger van de Neurenberger rassenwetten, nog maar kort geleden — en dan als gevolg van acties in andere landen — op pensioen is gegaan. En hij was niet de enige oud-nazi, die nog op een belangrijke post zat. Het wemelt van oud-nazi's bij de rechterlijke macht, in het leger, bij het onderwijs en in de regeringsinstanties.

Deze lieden blijken niets van hun vroegere opvattingen te hebben opgegeven. Als voorbeeld kan gewezen worden op de televisieuitzending over de „Operatie Barbarossa”, de inval van de Nazi-Wehrmacht in de Sowjet-Unie. Miljoenen Nederlandse televisiekijkers zagen hoe de gepensioneerde Nazi-generaals in hun riante villa's werden geïnterviewd en hoe één van hen, generaal Walrimont, duidelijk liet uitkomen hoe jammer hij het vond dat Hitler de oorlog had verloren. Als klap op de vuurpijl verklaarde hij, dat hij en zijn medestanders er voor het gerechtshof van Neurenberg, waar zij als oorlogsmisdadigers terecht stonden, er zo slecht waren afgekomen, omdat hun woorden vertaald werden door joodse tolken . . .

Rassenvooroordelen worden dikwijls door ouders op hun kinderen overgebracht en het is daarom noodzakelijk, dat zowel in het openbaar als op de scholen de geschiedenis en de misdaden van het rassisme op de juiste wijze worden belicht. Ook op de Nederlandse scholen. Het is echter bekend, dat in de Bondsrepubliek op de scholen nog altijd van boeken gebruik wordt gemaakt, waarvan de nationalistische en rassistische tendenties afdruipten. Het is dan ook niet toevallig, dat in deze schoolboeken de Duitse jonge mensen wordt geleerd, dat de beste plek voor de blanke kolonisten om zich op het Afrikaanse continent te vestigen Zuid-Afrika is! Met zijn naar verhouding groot aantal blanken, zit het „blanke” kapitaal daar naar verhouding het veiligst en dat is blijkbaar voor het Westduitse kapitaal, ondanks alle gepraat over ontwikkelingshulp aan de nieuwe nationale staten in Azië en Afrika, het allerbelangrijkste.

Met West-Duitsland als uitgangspunt dringen bij de groeiende macht van het Duitse imperialisme de rassistische denkbeelden ook naar andere Westeuropese landen door. In Frankrijk is onlangs een heel schandaal ontstaan in verband met het verschijnen van een boek met antisemitische tendenties van de hand van een aanhanger van het Gaullisme. In België is de Vlaamse Volksunie een duidelijke draagster van rassistische denkbeelden en in ons land zijn in het optreden van de Boerenpartij rassistische kenmerken aanwezig, zoals o.a. bleek in het optreden van de Kamerfractie van deze partij ten gunste van Ian Smith in Rhodesië. In de KVP-fractie heeft admiraal Moorman al herhaaldelijk laten merken, dat hij op het punt van het rassisme bepaald niet brandschoon is.

Waakzaamheid en strijdvaardigheid vereist

Daarom is het noodzakelijk om de allergrootste waakzaamheid en strijdvaardigheid, ook op dit gebied, aan de dag te leggen. Lauwheid en onverschilligheid zijn onaanvaardbaar. De strijd om alle rassendiscriminatie op te heffen dient onverminderd voort te gaan. Het rassenvraagstuk is tot een wereldvraagstuk geworden. De strijd tegen het rassisme, dat een instrument is van het imperialisme, is daarom zowel een strijd tegen het monopoliekapitaal, dat de gehele maatschappij tracht te overheersen en uit te buiten, als een onderdeel van de bevrijdingsstrijd van de koloniale volken.

Als zodanig worden alle landen, ook de socialistische, op wereldschaal met het rassenvraagstuk geconfronteerd.

Voor de marxistisch-leninistische arbeidersbeweging, die in deze strijd voorop moet gaan, is het vanzelfsprekend dat zij geen enkel onderscheid naar ras en kleur maakt. De vooroordelen die de kapitalistische maatschappij gekweekt heeft, dient zij altijd te bestrijden.

Lenin heeft in Rusland steeds scherp stelling genomen tegen het anti-semitisme, als middel „om de ogen van de arbeider te verblinden en zijn aandacht af te leiden van de werkelijke vijand van de werkers — het kapitaal”, zoals hij bijvoorbeeld zei in een eind maart 1919 op een grammofoonplaat opgenomen korte verklaring.

Ook als de macht in handen van de onderdrukte klasse is overgegaan en de economische structuur verandert, verdwijnen racistische vooroordelen niet vanzelf. De bestrijding ervan, vormt daarom een onverbreekelijk deel van de ideologische bevrijding van de volksmassa's en de opbouw van het socialisme.

Het is dan ook een ernstige tekortkoming, als dit, zoals in sommige socialistische landen geschiedt, de campagne tegen rassisme en rassenvooroordeel wordt achterwege gelaten of niet krachtig wordt gevoerd. Het is juist vereist om elk rassisme, zowel als het zich richt tegen negers of tegen volken met een gele of bruine huidskleur als wanneer het het anti-semitisme betreft, onvermoeid te lijf te gaan. Dit is absoluut noodzakelijk, omdat het imperialisme de racistische opvattingen blijft gebruiken voor zijn doeleinden. Om derhalve succes in de strijd tegen het imperialisme te bereiken, moet het ook op dit gebied verslagen worden.

ANNIE VAN OMMEREN—AVERINK

Rassenwaan en wetenschap

„Obwohl die jüdische Abstammung angeblich von Mutterseite her, sich an etwas jüdischem im Gesichtsausdruck zeigt, fallen verschiedene Züge für die Möglichkeit einer arischen Abstammung ins Gewicht. Die Gestalt ist von mittlerer Grösse, die Augen sind reinblau, die Lippen sind dünn und das Kinn ist ausladend. Somit entsprechen die meisten Merkmale arischen Normen; also ist das Ergebnis der anthropologischen Untersuchung in Uebereinstimmung mit der Angabe halbarischer Abstammung.“

(„Hoewel de joodse afkomst zagezegd van moederskant uit iets joods in de gelaatsuitdrukking blijkt, pleiten verschillende trekken voor de mogelijkheid van een arische afkomst. De gestalte is van middelmatige lengte, de ogen zijn zuiver blauw, de lippen zijn dun en de kin steekt naar voren. De meeste kenmerken komen dan ook overeen met arische normen; het resultaat van het antropologische onderzoek is dus in overeenstemming met de opgave van half-arische afkomst“.)

In Nederland is de rassenwaan geen academisch vraagstuk. In de jaren '40—'45 werd het aantal „joodse grootouders” door Hitlers beulen beslissend geacht voor automatische uitroeiing. Eén van mijn verwanten slaagde er in, met behulp van het boven geciteerde knap vervalste stukje pseudo-wetenschap, de nazi-vervolgers op een dwaalspoor te brengen. De belachelijke argumenten die daarvoor in het veld moesten worden gebracht, onderstrepen het sinistere, middeleeuws duistere karakter van het rassisme. Het rassisme dat altijd weer poogt zich met kwasi wetenschappelijke argumenten te tooien.*)

De fascistena maekten jacht op de „joden”, die in geen enkel opzicht als „ras” kunnen worden aangeduid, en die dan ook een gele ster moesten dragen, omdat hun beulen hen anders niet konden herkennen.

Hitler had de joden nodig als zondebok, als „minderwaardig ras” om de „superioriteit” van zijn eigen bruine horden te verkondigen en het verdeel en heers tussen de volkeren toe te kunnen passen.

De rassenwaan heeft altijd als enige doel: verkregen of genomen voorrechten te verdedigen en met behulp van pseudo-wetenschappelijke biologische kletspraat een schijn van redelijkheid te geven.

*) De UNESCO deed in 1956 een buitengewoon waardevolle bundel studies verschijnen waarin rassistische vooroordelen aan de hand van de resultaten van het wetenschappelijke onderzoek op verschillend gebied worden uiteengegafeld. Dit werk „*The Race Question in Modern Science*” (het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap) vormde een belangrijke documentatiebron bij het schrijven van dit artikel. Inmiddels is het boek, dat door Juan Comas e.a. geschreven werd, ook in het Nederlands verschenen.

De geschiedenis van het kolonialisme is daar een typerend voorbeeld van. Multatuli heeft met zijn *Dominee Wavelaar* en *Droogstoppel*: „Dààr kruipen zij rond (de Javanen) in de walgelijke slangenholen van heidense onkunde, daar buigen zij het zwarte kroesharige hoofd . . .” etc., de caricaturen getekend van de Nederlandse rassistische kolonialen.

Ook in de Nederlandse wetenschap zijn onder invloed van de koloniale situatie rassistische schiftingen opgetreden. Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje bv. schreef: „Jawel er zijn inlandse jongens, die in de eerste kinderjaren de menschen letterlijk verbazen door hunne schranderheid. Men doet ze op school en alles gaat naar wensch. Dat blijft zoo gaan tot hun twaalfde, dertiende jaar; maar wees dan zoo wijs ze van school te nemen, wanneer ge U tenminste teleurstelling besparen wilt. Naarmate de puberteit nadert, treedt eene onbeschrijflijke soort van apathie in, die zich door niets laat overwinnen; het intellect heeft alles gepresteerd waartoe het in staat is, en alle moeite aan verdere ontwikkeling besteed is vruchteloos”.

Overigens behoren rassistische uitspattingen in de Nederlandse wetenschapsbeoefening nog niet geheel tot het verleden. Nog vorig jaar kon de ambtenaar Van Kappen aan de Utrechtse faculteit voor rechtsgeleerdheid promoveren op een „Geschiedenis der Zigeuners in Nederland” waarin het Zigeuner „ras” bepaalde minderwaardige en misdadige kenmerken werden toegemeten. Dit onderzoek, dat mede gebaseerd was op zonder kritiek verwerkte gegevens van Nazistische „rassenkenners” werd mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek, Z.W.O.

Sociaal darwinisme

Men kan stellen dat „rassenvraagstukken” slechts voorkomen als verhulling van klassentegenstellingen. Het begrip ras is een zuiver biologisch begrip. Buiten de biologie heeft het geen enkele betekenis. „Rassenvraagstukken” ontstaan dan ook als men probeert biologische argumenten, of liever schijnargumenten in het veld te brengen om sociale problemen op te lossen. Rassenvraagstukken bestaan bij de gratie van het misbruik van de biologische wetenschap, bij de gratie van de indruk die onjuiste biologische argumenten weten te maken.

De biologie onderscheidt rassen in de plantkunde en de dierkunde. Ook de mensen kunnen in een aantal rassen onderscheiden worden aan de hand van een aantal uiterlijke kenmerken. Maar in de biologie gaat deze indeling niet gepaard, en kan ook niet gepaard gaan, met de onderscheiding in „meerwaardige” en „minderwaardige” eigenschappen of rassen. De gemiddelde schedelmaten, of huidskleur kan in het algemeen niet aan een waarde-oordeel onderworpen worden. Welke eigenschap is waardevoller? Een bruin vel of een wit vel? Dat hangt, als de vraag al betekenis heeft, van de omstandigheden af. In een tropisch klimaat biedt een bruine huid voordelen in verband met zonnebrand, maar een dergelijk

voordeel is natuurlijk van uiterst relatieve betekenis.

Zodra biologische argumenten in de strijd worden geworpen in sociale conflicten, gebeurt dat echter om waarde-oordelen te vellen. Het kolonialisme en imperialisme werden ideologisch gerechtvaardigd door de „minderwaardigheid” van de onderworpen en uitgeplunderde volkeren. Een bruine huid werd dan, zonder een schijn van wetenschappelijke rechtvaardiging, verbonden met „luiheid”, „primitiviteit”, ingeboren „onbekwaamheid” . . . de passage over de gebogen kroescharige hoofden van Dominee Wavelaar spreekt boekdelen.

Het misbruik van biologische argumenten blijft echter zeker niet beperkt tot de ophitsing tussen de rassen. Integendeel, de geschiedenis van West-Europa kent zeer vele voorbeelden van pogingen om de heerschappij van groepen en maatschappelijke klassen te rechtvaardigen met argumenten van biologische superioriteit.

Het misbruik van biologische argumenten wordt vrijwel altijd direct of indirect gekoppeld aan een door de wereldberoemde bioloog Darwin ontdekte wet, die bekend is als „the survival of the fittest”, het overwinnen van de sterkste. Deze wet heeft zolang zij op biologische problemen wordt toegepast een belangrijke betekenis. Zij heeft als strekking dat planten- en diersoorten en variëteiten die het best aan de natuurlijke omstandigheden zijn aangepast, op den duur soorten en variëteiten die minder goed zijn aangepast zullen gaan overheersen en verdringen.

Het imperialisme, de overheersing van vreemde volkeren werd in de lijn van deze argumentatie, nu door de ideologen van het rassisme voorgesteld als de overwinning van „meerderwaardige” volkeren op „minderwaardige”. Niet alleen rechtvaardigde men het gebeurde. Door deze argumentatie werd er een schijn van noodzakelijkheid aan gegeven — zo gaat het nu eenmaal in de natuur — een soort historische missie verschijnt voor het geestesoog van de rassist.

Binnen de koloniserende landen gold een soortgelijke redentatie. De heersende klassen konden heersen omdat zij „beter” waren, „superieur” over de „minderwaardige” lagere klassen. Zij heersten omdat de natuur dat zo bestemd zou hebben, omdat zij daar van nature de aanleg voor zouden hebben mee gekregen.

Naast de „minderwaardige” negers en „inlanders” kwamen zo natuurlijkerwijs de „minderwaardige” arbeiders, de „gewone” mensen.

Er werd reeds in de inleiding van dit artikel een citaat gegeven, waarin werd betoogd dat Indonesiërs van nature niet zouden kunnen leren. De zelfde argumentatie werd lange jaren gebruikt om de praktische uitsluiting van arbeiderskinderen bij het middelbaar en hoger onderwijs te rechtvaardigen. Sociale discriminatie werd als biologisch onvermogen verkocht. Men moet er in dit verband op wijzen, dat tot op de dag van vandaag het beurzen- en toelagenbeleid voor studenten op dit soort argumenten gebaseerd schijnt te zijn. Een feit is immers, dat bij het beleid van Minister Diepenhorst, de beurzen van de

arbeiderskinderen worden beperkt, terwijl de belastingfaciliteiten die vooral de gegoede milieu's doen profiteren in tact werden gelaten.

„De Neger”

In de Verenigde Staten geldt iemand als „neger” als hij donker gekleurd *onder zijn voorouders* telt, onafhankelijk dus van eigen blanke huidskleur. Sommige van deze „negers” weten zich met succes voor „blanken” uit te geven. Dit feit illustreert beter dan wat ook, niet alleen de absurditeit van de rassendiscriminatie, maar vooral dat het wezen van de zaak sociale discriminatie is en niet biologische onderscheiding. Frappant is trouwens de gelijkenis met de nazistische rassenleer, die iemand aan de hand van de godsdienst van zijn grootouders tot „jood” verklaarde.

Het behoeft geen betoog, dat rassistische wetenschapsmensen in de Verenigde Staten, zich alle moeite gegeven hebben met behulp van antropologische en psychologische methoden „te bewijzen” dat de neger inderdaad inferieur was. Men mat schedels, bepaalde gemiddelde hersengewichten en vooral Intelligentie Quotienten.

Wat schedelmaten betreft, is het duidelijk dat hoe ook de verschillen tussen de rassen uitvallen — en de verschillen blijken zeer gering — dit in geen enkel opzicht iets anders vast legt dan wat getallen, die over de „waarde” van mensen hoe genaamd niets kunnen vertellen.

Bij de vergelijking van gemiddelde Intelligentie Quotienten (I.Q.) werden inderdaad belangrijke verschillen geconstateerd. Maar wat werd daarmee aangetoond? Niet dat negers dommer zijn dan blanken. Het is immers onomstotelijk vastgesteld, dat bij het meten van de I.Q. niet alleen aanleg maar ook opvoeding een doorslaggevende rol speelt. Niet de intelligentie als zodanig, maar de getrainde intelligentie wordt gemeten en vergeleken, tot op zekere hoogte althans. Vanzelfsprekend zegt het niets, dat jonge negers uit het Donkere Zuiden van de Verenigde Staten die geen enkele ontwikkelingsmogelijkheid hebben gehad en soms onder de meest primitieve omstandigheden leven, bij een dergelijke psychologische test minder resultaat behalen in vergelijking met hoog ontwikkelde blanke jongeren uit het Noorden. Dit blijkt wel uit het feit, dat een vergelijking van de gemiddelde I.Q. van jonge negers uit het Noorden met jonge blanken uit het Zuiden van de Verenigde Staten, in het voordeel van de eersten uitviel.

Er is tot nu toe geen schijn van bewijs dat de capaciteiten van de verschillende menselijke rassen in het algemeen uiteen zouden lopen.

Vergelijkingen met behulp van I.Q.'s werden trouwens ook gebruikt om „aan te tonen” dat arbeiderskinderen dommer zijn, dan de kinderen van de bourgeoisie ...

Opvattingen dat negers „minderwaardig” zouden zijn, „dichter bij de apen staan” etc. zijn natuurlijk strijdig met alle we-

tenschappelijke onderzoeken. Daarom wordt er door de rassisten een nieuwe argumentatie naar voren gebracht — men zie Zuid-Afrika — de negers zijn daar niet „minder” maar „anders” en daarom moeten zij „apart”.

Deze argumentatie gaat er van uit, dat het bezitten van een zwarte huid van zodanig overwegende betekenis is, dat alle andere eigenschappen daaraan ondergeschikt zijn. Dit is natuurlijk absurd. Ondanks een gelijke huidskleur zijn de verschillen tussen de mensen onderling enorm groot. Deze verschillen liggen op het vlak van de persoonlijke begaafdheden en natuurlijk in de sociale positie. Rassendiscriminatie gaat er van uit dat „negers” één pot nat zijn, dat iemand door zijn huidskleur een „getekende” is, dat daarmee zijn voornaamste kenmerk gegeven is. Niets is echter minder waar. Het is bekend hoezeer bijvoorbeeld de negermaatschappij in de Verenigde Staten in verschillende klassen en sociale groeperingen is onderverdeeld, nog afgezien van de persoonlijke verschillen. Wie de sociale verschillen tussen de negers verwaarloosd kan zelfs in het geheel niets begrijpen van de verschillende strijdvormen zoals die op het ogenblik in de strijd voor gelijke rechten worden gebruikt.

Niet alleen de theorie van de „minderwaardigheid” maar ook de opvatting van het „anders” zijn, is gebaseerd op een ontmenselijking van de negerbevolking.

„De Jood”

De oudste vormen van rassendiscriminatie waren gericht tegen de joden. De uitroeiing van de joodse bevolkingsgroep door Hitler is een onvergankelijk afschuwwekkend voorbeeld waar rassenwaan toe kan leiden. Deze gigantische moord, die met biologische rassenargumenten werd bedreven, trof echter een bevolkingsgroep die in het geheel geen afzonderlijk „ras” vormt. Men kan niet spreken van een „joods ras”. De joden vormden aan het begin van onze jaartelling een natie. Sinds die tijd heeft er een zodanige verplaatsing en vermenging van bevolkingsgroepen plaats gevonden, dat de joodse groep biologisch in geen enkel opzicht meer een eenheid vormt. De bevolking van het Israël van nu is veel gedifferentieerder dan de bevolking van Nederland.

De nazi's waren dan ook niet in staat biologische criteria op te stellen om de joden als groep te herkennen en zij moesten hun toevlucht nemen tot de godsdienst van de voorouders.

De joden vormen een religieuze, en in zoverre zij in een meer of minder uitgesproken maatschappelijk isolement leven, ook een sociale groep. Typische joodse kenmerken berusten dan ook niet op lichamelijke — biologische — gelijkvormigheid, want wat lichamelijke kenmerken betreft zijn de joden zeer uiteenlopend, maar op gedragskenmerken die de sociale groep eigen zijn en die te maken hebben met de sociale rol die deze groep in het geheel van de maatschappij inneemt. Het is daarbij zeer opvallend, hoewel ook zeer goed te begrijpen, dat allerlei als „typisch joods” geachte kenmerken, bij emigratie

naar de Kibboetsj in Israël, in één generatie verdwenen zijn. Zogenaamde raskenmerken bleken groeps- en gedragskenmerken.

Het is in dit verband dan ook buitengewoon vreemd en verontrustend, dat in de Sowjet-Unie nog steeds een aparte „joodse nationaliteit” wordt onderscheiden. Een biologische groep zijn de joden, zoals werd betoogd, geenszins — een aparte nationaliteit nog veel minder. Er is geen sprake van een gemeenschappelijke woonplaats of een gemeenschappelijke en aparte taal. Waarom dan toch de „J” in de paspoorten gehandhaafd blijft, is een vraag waarop de Sowjet-autoriteiten helaas geen bevredigend antwoord weten te verschaffen.

„De Ariër”

Tegenover de „minderwaardige jood” stelde de rassenpropaganda van het fascisme „de superieure Ariër”, de blanke edelgermaan, die zoals bekend, even blond als Hitler, even lang als Goebbels en even slank als Göering diende te zijn. Volgens de bruine kwasi-wetenschap was het verschil in biologisch opzicht (bouw en structuur) tussen mens en dier kleiner dan het verschil tussen het superieure „Noordse” ras en de andere rassen!

Het is typerend, dat de fascistische rassentheorieën terug gaan op een man, die het niet zozeer te doen was om de superioriteit van een land of volk te bewijzen, maar die de superioriteit van een *klasse* wilde aantonen. In 1853 kwam de Fransman Gobineau met zijn „*Essay over de ongelijkheid van de menselijke rassen*”. Zijn ideeën zouden in Duitsland vooral door Richard Wagner worden verspreid. Gobineau's „Arische ras” was niets anders dan de heersende klasse waarvan hij de meerderwaardigheid op rassengronden wilde aantonen. En zijn eerste doel was dan ook nog, aan te tonen dat hijzelf en zijn familie van adel waren. De „superieure” heersende groepen stelde hij tegen over de „minderwaardige”, raciaal gemengde werkende bevolking, waarover zij tengevolge van de uitverkiezing van het ras zouden moeten heersen.

Pas na de Frans-Duitse oorlog (1870) werd de theorie van het „Ariër-ras”, van de superioriteit van een bepaalde maatschappelijke klasse, omgebogen tot de superioriteit van een bepaald land en werd de basis gelegd voor de Duitse rassenwaan waar Hitler later op zou voortbouwen.

Al deze „rassentheorieën” ontberen natuurlijk ieder wetenschappelijk fundament, daar zij sociale begrippen als klasse of natie verwisselen met een biologisch begrip als ras. De bevolking van Europa is buitengewoon gemengd. De verschillende delen van ons continent worden niet door een in biologisch opzicht homogene bevolking bewoond. Als men de bevolking van de verschillende delen van Europa zou willen onderscheiden aan de hand van eenvoudige biologische kenmerken als alleen de kleur van ogen en haren, dan vindt men dat er geen gebied is, waar meer dan een derde van de bevolking in deze twee opzichten overeenstemt. Wordt nog een derde karaktere-

ristiek toegevoegd, de vorm van de schedel, dan valt opnieuw een groot deel van de bevolking buiten de gestelde normen. Deze eenvoudige en makkelijk te controleren waarneming, maakt een einde aan iedere mythe over het zogenaamde Aritsche „ras”.

Erfelijkheid en opvoeding

Alle racistische theorieën berusten uiteindelijk op een verschil in prestatievermogen. Dan worden de „luiheid van de inboorling”, de „onbetrouwbaarheid van de neger”, het „gesjacher van de jood” en de „heldhaftigheid en bekwaamheid van de germaan” als kenmerkend en biologisch vastgelegd en onveranderlijk beschouwd. Het behoeft geen betoog dat dit kletsboek is.

Toch wordt hiermee de vraag aan de orde gesteld in hoeverre biologische eigenschappen welke door vererving werden verworven bepalend zijn voor het prestatievermogen en de andere eigenschappen van het individu. Met andere woorden: wat is door overerving bepaald en wat wordt daar door de opvoeding aan toegevoegd.

Het is onmogelijk bij een mens de eigenschappen te splitsen in een groep aangeboren en een groep verworven eigenschappen. Het gaat steeds om de samenwerking van beide factoren. Het is duidelijk, dat er tussen de verschillende mensen grote verschillen zijn in aangeboren eigenschappen. Het is echter evenzeer duidelijk, dat de omstandigheden waaronder deze mensen opgroeien van buitengewoon groot belang zijn voor het al of niet tot ontplooiing komen van de verschillende eigenschappen. Een eenvoudig voorbeeld hiervan is het feit, dat in de grote steden van ons land de kinderen uit de arbeidersbuurten gemiddeld duidelijk kleiner en lichter zijn dan hun leeftijdgenootjes uit de z.g. „betere buurten”. Erfelijkheid? Nee, verschil in voeding, met name minder dierlijke eiwitten voor de arbeidersjeugd.

In de negergetto's van de Verenigde Staten, in de hongergebieden van Azië, bestaat natuurlijk ten enen male niet de mogelijkheid voor de jeugd aangeboren mogelijkheden tot ontplooiing te brengen, zelfs voor de arbeidersjeugd in ons land blijkt dit al moeilijk. Het is zeker, dat grote talenten zo onopgemerkt verloren gaan.

„Bloed” of gen

De rassenleer gaat er van uit, dat het vermogen tot persoonlijke ontplooiing, onder gunstige omstandigheden, voor de verschillende rassen verschillend is. Neger zijn betekent voor blanke rassen een onveranderlijke en biologisch bepaalde som aan eigenschappen bezitten, die alle prestaties van het begin af aan zullen beperken. Zij spreken van „negerbloed”, „joods bloed”. Een kind geboren uit een gemengd huwelijk tussen een neger en een blanke is dan een „halfbloed”. Half neger vooral en voor de rest half blank. Volgens racistische op-

vattingen is een „halfbloed” een onnatuurlijke bastaard, die dan ook als gevolg van de kruising slechts een minderwaardige aanleg kan hebben. In het Nederlandse koloniale jargon een „Indo”.

Nu stelt deze „bloed”theorie niets voor. De erfelijke eigenschappen vormen niet één totaal, dat aan het bloed gebonden heel of eventueel half wordt overgebracht.

De verschillende erfelijke eigenschappen worden onafhankelijk van elkaar op het volgende geslacht overgebracht, ieder gebonden aan een apart stoffelijk deeltje, het „gen”, dat zich in de geslachtscel bevindt.

Verschillende kenmerken, typisch voor het ras, worden ook door aparte genen over gebracht. Er is een gen dat de donkere huidskleur met zich brengt. Een ander dat verantwoordelijk is voor het kroeshaar. De rassen verschillen nu in zo verre, dat binnen de ene groep mensen bepaalde erfelijke kenmerken méér voorkomen dan bij de andere groep mensen. Een donkere huid en kroeshaar komen het meest voor in Afrika. Dat wil niet zeggen, dat de combinatie blanke huid — kroeshaar niet voor kan komen en deze komt ook bijvoorbeeld in Noorwegen voor.

Omdat de verschillen tussen de menselijke rassen onderling kleiner zijn dan de overeenkomstige eigenschappen, zijn de meeste genen het gemeenschappelijke eigendom van de gehele wereldbevolking. Vergelijkt men de verschillende werelddelen dan zijn er kleine verschillen binnen het geheel van de erfelijke kenmerken. Deze kleine verschillen bepalen het voorkomen van verschillende rassen. Hoeveel rassen men kan onderscheiden is een vraag welke nog niet bevredigend is opgelost. In het algemeen worden vijf hoofdrassen onderscheiden: het in Azië voorkomende gele ras; het in Europa en Noord-Amerika vooral voorkomende blanke ras; het neger- of zwarte ras; het op Australië inheems voorkomende ras, dat een donkere huid paart aan sluk haar. Zoals gezegd zijn de verschillen tussen deze rassen relatief en hebben betrekking op een klein deel van het totaal aantal erfelijke eigenschappen. Gezien deze relatief kleine verschillen is er ruimte ook voor andere indelingen waarbij bijvoorbeeld enkele tientallen verschillende rassen worden onderscheiden. Vermenging van twee rassen kan tot het ontstaan van een nieuw ras leiden.

Het ontstaan van de rassen

Waar komen de verschillende rassen vandaan? Men neemt aan dat de mensheid oorspronkelijk niet in rassen was onderverdeeld. In de loop van de geschiedenis is een opdeling in rassen tot stand gekomen. Het is denkbaar dat in de toekomst door een vermenging op grote schaal de rasverschillen onbetekend zullen worden.

Het ontstaan van de verschillende rassen voert men terug op een aantal factoren.

In de eerste plaats is het bekend, dat erfelijke eigenschappen plotseling veranderen kunnen. Men noemt dat *mutatie*, dat wil zeggen dat een gen plotseling een andere eigenschap erfelijk overdraagt. Een voorbeeld is het plotseling optreden van kroeshaar als erfelijke eigenschap in Noorwegen. Als gevolg hiervan komen in Noorwegen steeds meer mensen met kroeshaar.

In de tweede plaats speelt bij het ontstaan van rassenverschillen de vraag een rol in hoeverre zulke plotseling ontstane erfelijke eigenschappen in het levensmilieu een voordeel bieden of niet. Zo is in een tropisch klimaat een donkere huid van voordeel. Men neemt nu aan dat in de loop van de historie de mensen met erfelijke eigenschappen die het best op de plaatselijke omstandigheden waren afgestemd, dus de donkere huid in Afrika, zich het meest hebben voortgeplant en dat mensen met ongunstige eigenschappen zich minder goed hebben kunnen voortplanten. Het zelfde verschijnsel is in de planten- en dierenwereld bekend en wordt *selectie* genoemd. Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat de cultureel-technische ontwikkeling de relatieve voordeligheid of nadeligheid van bepaalde erfelijke eigenschappen steeds meer van ondergeschikt belang doet zijn. Blanken kunnen zich op het ogenblik heel goed onder tropische omstandigheden handhaven. Deze factor zal dus bij het instand blijven van rassenverschillen steeds minder een rol gaan spelen.

De derde factor die het ontstaan van verschillen tussen mensengemeenschappen met zich mee brengt, is het *toeval*. Door toevallige omstandigheden kunnen bepaalde erfelijke eigenschappen in kleine gemeenschappen relatief veel of juist relatief weinig gaan voorkomen. Als er nu een betrekkelijk sterke isolatie bestaat ten opzichte van andere mensengemeenschappen, kunnen dergelijke toevallig ontstane verschillen bijdragen tot het ontstaan van rassenverschillen.

Een vierde factor is de *migratie*, de verplaatsing van bevolkingsgroepen waardoor in bepaalde gebieden nieuwe erfelijke eigenschappen geïntroduceerd worden en zodanig kunnen gaan overheersen dat zij bijdragen tot de rasverschillen.

De belangrijkste factor echter, die vooral het werkzaam zijn van genoemde vier factoren bepaald is het *isolement*. De mate waarin bevolkingsgroepen van andere afgesloten zijn en waardoor de huwelijkskeus wordt beperkt. Als er geen isolatie van mensengemeenschappen onderling bestond en iedereen werkelijk vrije keus had bij het kiezen van zijn huwelijkspartner, wat nu door geografische factoren en sociale barrières bepaald niet het geval is, dan waren er nooit rassenverschillen opgetreden en zouden de bestaande verschillen snel verdwijnen.

Rasvermenging

Het is vooral de rasvermenging waartegen alle soorten van rassen altijd van leer trekken. Wie de boeken na slaat, die over dit onderwerp gevuld zijn, kan een opsomming vinden van de meest ellendige en walgelijke verschijnselen en degene-

raties die uit de vermenging zouden kunnen voortkomen ... Het is nu helaas een feit, dat in de hedendaagse wereld kinderen geboren uit ouders van verschillend ras vaak grote moeilijkheden wacht. Dat zij vaak in een laag sociaal milieu terecht komen, als gevolg van de rassendiscriminatie die zich vooral tegen *hén* richt. Deze omstandigheid is het die door de rassen wordt aangegrepen om gemengde huwelijken af te keuren en de gevolgen daarvan te bejammern.

Maar daarmee wordt oorzaak en gevolg omgekeerd.

Biologische bezwaren tegen rasvermenging missen iedere grond. Deze bezwaren worden slechts gevoed uit de meest achterlijke en obscurantistische overwegingen.

Rasvermenging heeft tot gevolg dat nieuwe erfelijke eigenschappen in een bepaalde gemeenschap worden ingevoegd. Of dat gunstig of ongunstig is kan in het algemeen niet beantwoord worden. Men kan daaraan nu eenmaal moeilijk in het algemeen een waarde-oordeel hechten. Eigenschappen kan men pas beoordelen als zij zich in individuele mensen manifesteren. Bij rasvermenging op grote schaal zullen de rasverschillen aanmerkelijk verminderen. Dat zal echter geenszins een algemene gelijkvormigheid van de dan levende mensen met zich brengen, omdat door de toeneming van het aantal erfelijke eigenschappen de verschillen tussen de mensen onderling kunnen toenemen.

CONCLUSIES

- 1 Het begrip ras heeft slechts in biologische zin betekenis. Tussen de rassen bestaan slechts geringe verschillen, voornamelijk betrekking hebbende op de huidskleur; biologisch gesproken bestaan er geen meer- of minderwaardige rassen.
- 2 Rassenconflicten ontstaan als verhulling van sociale conflicten. Daarbij worden aan de geringe biologische verschillen juist wel waarde-oordelen gehecht en wordt de ene huidskleur „superieur” geacht boven de andere.
- 3 Er is geen aangetoond verband tussen de lichaamskenmerken die het ras bepalen en de andere eigenschappen van de menselijke persoonlijkheid. „DE neger” en „DE jood” zijn rassistische begrippen, die in werkelijkheid niet bestaan.
- 4 Het rasverschil is in de loop van de geschiedenis ontstaan en bestond oorspronkelijk niet. Isolering van de verschillende mensengemeenschappen van elkaar is de hoofdoorzaak van het ontstaan van de relatief geringe verschillen tussen de mensen van de verschillende werelddelen, welke biologisch rasverschillen worden genoemd.
- 5 Rasvermenging is slecht noch goed als zodanig, biologische bezwaren daartegen missen iedere grond. Rasvermenging zal er toe leiden de rasverschillen te verminderen.
- 6 Rassenwaan is niet aangeboren, maar het product van sociale spanningen.
- 7 De mensheid is één geheel; de rasverschillen zijn onbeduidend vergeleken bij de gemeenschappelijke eigenschappen.

Strijd tegen discriminatie is sleutel tot eenheid

De strijd tegen de rassendiscriminatie in de Verenigde Staten heeft de laatste jaren, met name na de gebeurtenissen in de stad Montgomery, vele belangrijke overwinningen geboekt. Deze overwinningen kan men op tweeërlei wijze bekijken. Als ze worden gezien als doelen op zichzelf, zal hun een kort leven beschoren zijn. Want de krachten van Jim Crow (het hele stelsel van de onderdrukking en discriminatie der negerbevolking — *vert.*) wachten altijd op het gunstige moment om tot de tegenaanval over te gaan, zoals b.v. de moordaanslagen uit een hinderlaag in Mississippi. Als ze echter worden gezien als belangrijke eerste stappen, die nodig zijn ter voorbereiding van het volgende stadium van de strijd, dan wordt hun betekenis groter.

Elke strijd en alle bewegingen doorlopen noodzakelijkerwijs specifieke stadia. Ook de beweging voor burgerrechten, de strijd voor volledige politieke, sociale en economische gelijkheid is nu in een nieuw stadium getreden. Dit stadium van de strijd heeft een fundamentele, nieuwe kwaliteit. De strijd richt zich nu tegen enkele van de wortels van het systeem van discriminatie en afscheiding als zodanig, omdat hij zich nu moet begeven op het gebied van de economische en politieke gelijkheid. Concreet betekent dit baantjes, promoties, gelijkheid op beroepsgebied en in zaken. Het betekent het beëindigen van de lucratieve discriminerende praktijken op het gebied van prijzen, huren, interest en verzekeringspremies.

Het betekent, dat elke burger een stem kan uitbrengen. Het betekent negerambtenaren op elk niveau. Het betekent, dat aanvaarde beginselen van de democratie, zoals regering door de meerderheid, verkiezing van kandidaten uitsluitend op grond van hun persoonlijke capaciteiten, ongeacht de huidskleur, en doeltreffende vertegenwoordiging van de minderheid, nu alle en in hun volle omvang volledig moeten worden toegepast op de politieke rechten van de Amerikaanse negerbevolking.

Het is het beste, de vraagstukken van dit stadium van de strijd met volkomen onbevangenheid onder ogen te zien.

De eisen gaan nu gebieden betreffen, die door de grote ondernemers als hun privéterreinen worden beschouwd en waarop de monopolies een bordje „verboden toegang” hebben geplaatst. Economische gelijkheid betekent, dat je nu van de monopoliekapitalist verlangt, dat hij zijn uitsluitende voorrecht om maximum-winsten te maken met je deelt. Politieke gelijkheid betekent, dat je hem nu vraagt, een deel van zijn politieke macht met je te delen. Je staat nu oog in oog met de tegenstander, die tot dusverre een heel eind op de achtergrond was gebleven. Naarmate de strijd op deze terreinen zich ontwikkelt, zullen de aard van de strijd, de aard van bondgenoot-

schappen, van terreinen, waar je steun ontmoet, en van terreinen waarop verzet wordt geboden, veranderen.

Het is een wet van het kapitalisme, dat het grootkapitaal nooit één cent van zijn winsten of een fractie van zijn politieke macht heeft prijsgegeven, als er om werd gevraagd. Het monopoliekapitalisme kent geen morele verantwoordelijkheid. Het staat alleen maar concessies toe, wanneer het daartoe gedwongen wordt.

In dit stadium van de strijd zal de beweging voor burgerrechten ook moeten optornen tegen de uitwerking van de staatsmonopolistische samenzwering. In sommige gevallen zal de regering ingrijpen ten gunste van de monopolisten. In andere gevallen zal die hulp stilzwijgend worden verleend. En in sommige gevallen, zoals in het Zuiden, treedt de samenzwering in de openbaarheid. Terreur en zogenaamde burgerwachtbewegingen worden door de regering oogluikend toegelaten. Ze verleent vrijdom voor moord. Ze staat toe te kijken, wanneer benden de vrijheidstreckers van Meredith in Mississippi aanvallen — een hulp aan het rassisme, waartegen met alle kracht dient te worden geprotesteerd. In welke vorm de inmenging van de regering ook moge plaatsvinden, het is duidelijk, dat de beweging voor burgerrechten ook tot taak zal hebben, de samenzwering tussen de regering en de monopolies stuk te slaan.

De samenzwering tussen de regering en de monopolies wordt duidelijk op een plaatselijke schaal geïllustreerd in Birmingham, Alabama — een stad, die economisch en politiek wordt overheerst door het staalconcern U.S. Steel. Het geweld, waarmee tegen negerburgers wordt opgetreden, is het werk van rassistische gemeente-ambtenaren, die niets anders zijn dan werktuigen van deze maatschappij. Een aantal jaren geleden daarentegen, toen een verontwaardigde publieke opinie verlangde, dat U.S. Steel zou ingrijpen om de golf van terreur tot staan te brengen, die toentertijd heerste, werd door functionarissen van de maatschappij met een stalen gezicht ontkend, dat de onderneming invloed in Birmingham uitoefende!

De sleutel tot de overwinning in de strijd voor economische en politieke gelijkheid is gelegen in het feit, dat de arbeidersklasse, negers en blanken, oog in oog komt te staan met dezelfde tegenstander als de beweging voor burgerrechten. De samenzwering tussen regering en monopolies en de problemen, die door de automatie en alles wat daarmee verband houdt ontstaan, dwingen de arbeidersklasse haar economische en politieke strijd te coördineren.

De parallel lopende belangen en de noodzaak van strijd doen dan ook een nieuw bondgenootschap geboren worden. Een bondgenootschap tussen de arbeidersbeweging en de negerbevolking is geen nieuw idee, maar heeft nu wel een nieuwe betekenis gekregen. Het bondgenootschap wordt geboren krachtens de noodzaak van strijd voor de eigen belangen. De wederzijdse betrekkingen zullen echter gevormd worden door het nieuwe politieke bewustzijn, dat bezig is te ontstaan.

Over de politieke macht van de negerbevolking

Er wordt in de pers veel drukte gemaakt over het feit, dat enkele negerleiders ertoe hebben opgeroepen, op plaatselijke basis, daar waar negerkiezers de meerderheid behalen, politieke machtscentra op te bouwen.

Mensen (vaak uit liberale en arbeiderskringen afkomstige voorstanders van de vrijheidsbeweging der negers), die er nooit enige moeite mee hebben gehad om te wennen aan de oude en voortdurende praktijk van *blanke overheersing* en van blanke meerderwaardigheid en bevoorrechtiging, tonen zich op eens geschokt en gealarmeerd door de bewering van negerleiders, dat de tijd gekomen is om een meerderheidsbewind ook daar in te stellen, waar *negers* de meerderheid in de gemeenten, de steden, de districten en de staten behalen.

Wij, communisten, hebben ten aanzien van dit vraagstuk een mening, overigens al jarenlang.

Op het 17de Congres in december 1959 nam onze partij een fundamenteel theoretisch standpunt in over de aard en de oplossing van het neger-vraagstuk in de Verenigde Staten. Heel de daaropvolgende ontwikkeling op dit gebied heeft de juistheid van de echt wetenschappelijke, marxistisch-leninistische richtlijnen en perspectieven van de in die resolutie neergelegde politiek aangetoond.

De resolutie van het 17de Congres inzake het neger-vraagstuk in de Verenigde Staten is, duidelijker dan ooit, een voorbeeld van scheppende toepassing van onze wetenschap, een voorbeeld van waarachtig theoretisch werk, dat licht werpt op en helpt bij de oplossing van dringende, ingewikkelde en diepgaande vraagstukken van de strijd voor vrijheid, voor vrede en voor het socialisme. De resolutie van het 17de Congres was het resultaat van drie jaren van werk en discussie, op gang gebracht en geleid door onze negerkameraden.

Als ik naar die resolutie verwijs, wil ik mij in het bijzonder tot diegenen richten, die het vraagstuk van de „politieke macht der negers” vandaag op een nogal paniekerige wijze aan de orde stellen, alsof het om een jammerlijk dilemma gaat, of tot diegenen, die zeggen dat wij achter de gebeurtenissen aanhinken. Zes jaar geleden al werd in die resolutie met alle duidelijkheid de wezenlijke inhoud van de huidige ontwikkeling aangegeven.

Er werd o.a. in verklaard:

„... De negerbevolking in de Verenigde Staten moet haar rechtmatige aandeel in de regeringsmacht ten volle verzekeren. In die stedelijke en plattelandsgemeenten, waar zij de meerderheid van de bevolking uitmaakt in het algemeen, en in het Zuiden, de historische Amerikaanse bakermat van de negerbevolking in het bijzonder, moet zij *als meerderheid de bestuursmacht* vestigen.

De strijd voor de rechten der negers is *in wezen* dus niet louter een strijd voor „burgerrechten”, doch een *politieke* strijd; een strijd voor een rechtvaardig *aandeel* in de

volksvertegenwoordiging; een strijd voor een *meerderheidsbestuur in de gemeenten, waar zij de meerderheid van de bevolking uitmaken; een strijd voor een werkelijk representatieve regering in de zuidelijke staten in het bijzonder en in het land in zijn geheel.*”

Dit is wat onze partijresolutie zes jaar geleden over het vraagstuk van de politieke *macht* had te zeggen.

De praktische aspecten van de politieke macht zijn even gevarieerd als de politieke verhoudingen. Waar negerburgers in de meerderheid zijn, dienen zij het recht te hebben om die macht uit te oefenen. Dat betekent de overdracht van de macht van de tegenwoordige minderheid aan hen als de meerderheid. In politieke organen, waar de omgekeerde verhouding heerst, wordt het probleem van de rechten der minderheid, van de politieke gelijkheid, het voornaamste punt. Dergelijke rechten worden thans niet in acht genomen.

De wijze, waarop deze macht politiek tot uitdrukking wordt gebracht, is eveneens verschillend. De Partij voor Vrijheid en Democratie in Mississippi (Mississippi Freedom Democratic Party) is één manier. De candidaatstelling en de verkiezing van zes negervertegenwoordigers voor de staat Georgia van de Democratische Partij is een andere manier, en de verkiezing van zes negers tot gemeenteraadsleden in Virginia is weer een andere manier.

In al deze uiteenlopende situaties geldt de zich ontwikkelende algemene conceptie van de gelijkheid, onafhankelijkheid en van bondgenootschappen.

Een ander actueel probleem, waarover er zeer grote verwarring en een ongerechtvaardigde ongerustheid bestaan, is dat van de eenheid der negers en van het onafhankelijke organisatorische optreden der negers. Op ons 17de Congres werd al op dit bijzondere probleem gewezen en werd een duidelijk licht geworpen op de dialectiek ervan. De resolutie zegt hierover:

„De strijd van de negerbevolking en de belangrijke vooruitgang, die daarvan het gevolg is, hebben de Amerikaanse negers met een geheel nieuw zelfvertrouwen beziel . . . Hun vastbeslotenheid is aangewakkerd om hun eenheid steeds hechter te maken, ten einde met nog meer strijdvaardigheid te vechten voor het neerhalen van alle hinderpalen, die het uitoefenen van alle politieke, economische en sociale rechten, die door andere burgers worden genoten, in de weg staan.

De grote massa van de negers verenigt zich niet om zich af te scheiden van het politieke, economische of sociale leven van ons land, doch ze verenigt zich om op doeltreffender wijze de kracht van haar eigen aantal en het gewicht van haar bondgenootschap met andere delen der bevolking tot gelding te brengen om alle barrières op te ruimen, die de volledige integratie met alle aspecten van het economische, politieke en sociale leven van

het Amerikaanse volk in zijn geheel beletten. *De negersmeden een internationale eenheid om hun strijd voor integratie als vrije en gelijkwaardige Amerikaanse burgers te vergemakkelijken*".

Deze resolutie is het richtsnoer geweest voor de bijdrage van onze partij in de strijd voor burgerrechten. Ze was gebaseerd op een juiste beoordeling van de realiteit, van de aan de gang zijnde ontwikkeling. Op grond daarvan kon zij toen al het perspectief bieden van concepties, die thans in het middelpunt van de discussie staan.

Dit nieuwe stadium van de strijd heeft tal van nieuwe vraagstukken opgeworpen. Het is b.v. duidelijk, dat formele integratie niet noodzakelijkerwijs gelijkheid betekent. De formele integratie kan in feite in plaats van reële gelijkheid een geheel van formele regels en bepalingen stellen. In de stad New York bv. heeft het er alle schijn van, dat hoe groter het aantal stappen is, dat genomen wordt om de scholen te integreren, des te sterker de rassenscheiding op de scholen wordt. Dit nieuwe stadium van de strijd heeft niet zozeer te maken met de formele verschijnselen van de verandering, als wel met het wezen ervan. De strijd voor politieke en economische gelijkheid houdt dan ook verband met het wezen van de politieke macht, met het wezen van de economische gelijkheid.

De terreur in het Zuiden is een ander voorbeeld om aan te tonen, dat formele rechten niet overeenstemmen met werkelijke rechten. In het belang van de democratie voor allen moet het Amerikaanse volk de federale regering dwingen de wetten ten uitvoer te leggen en daardoor een einde te maken aan de heerschappij van de terreur. Het ministerie van justitie moet gedwongen worden meer te doen dan het sturen van brieven van rouwbeklag aan de nabestaanden van slachtoffers. Daar de regering geweigerd heeft de wetten van kracht te doen worden, is het volkomen begrijpelijk, dat sommigen zich gedwongen hebben gezien hun bescherming in zelfverdediging te zoeken.

Wegens het multi-nationale en verschillende rassen omvattende karakter van ons volk dient de strijd voor eenheid van de arbeidersklasse de voortdurende en speciale aandacht te hebben. Het bondgenootschap van de arbeidersbeweging met de negerbeweging zal alleen maar doeltreffend kunnen zijn, als het gebaseerd is op de eenheid van de arbeidersklasse. De eenheid van blanke en negerarbeiders wordt derhalve dringend noodzakelijk. De sleutel voor die eenheid is de strijd tegen alle vormen van discriminatie in de bedrijven en het uit de weg ruimen van alle hinderpalen voor het lidmaatschap van en voor leidende functies in de vakbonden.

Door de praktische strijd is de ideologische sfeer ietwat gezuiverd van de bezoedeling van rassistisch blank chauvinisme. Dit heeft een aantal blanke Amerikanen in de gelederen van de strijd voor gelijkheid gebracht. Weer anderen hebben een neutraal standpunt ingenomen. Deze zuivering heeft het morele

klimaat, waarin de strijd kan worden gevoerd, verbeterd. Ze heeft ook aanleiding gegeven tot wanhoopsdaden van enkelen. De ervaring van deze strijd heeft de situatie rijp gemaakt voor een kwalitatieve sprong, voor een massale stormloop op de ideologische bolwerken van blank chauvinisme. Dit kan gebeuren door de klasse-wortels ervan krachtiger en diepgaander aan de kaak te stellen. Het inzicht, dat begint bij de noodzaak van eenheid wegens gelijkopgaande belangen, moet ontwikkeld worden tot het begripsniveau, dat de ideeën van blanke meerderwaardigheid kunstmatig, willekeurig en boosaardig gekweekte illusies zijn.

De communisten moeten vooraan gaan in deze ideologische zuivering. Zij moeten meer gespitsd zijn op de subtielere uitingen van de gevolgen van deze kreet van achterlijkheid. In die strijd verkrijgen zij een groter vermogen om nieuwe ervaringen te verwerken. Daarnaast moeten zij de strijd aanbinden tegen sleur en formalisme en ernaar streven, de gehele strijd van een nieuw gevoel van actualiteit te doordringen.

De eenheid van negers en blanken is de onwrikbare grondslag van de strijd voor vooruitgang in de Verenigde Staten. Deze eenheid zal groeien en zij zal haar gelederen versterken naarmate de invloed van het blanke chauvinisme onder het blanke bevolkingsdeel van Amerika zal worden verdreven.

Anti-semitisme

Het is gemakkelijk om te doen alsof het anti-semitisme van geen belang is. Er zijn immers geen pogroms. Maar het zich neerleggen bij achterlijke ideologische stromingen is altijd gevaarlijk. Als dergelijke ideologische stromingen niet worden bestreden, kunnen zij gelijk ondergronds woedende heidebranden zijn. Ze smeulen onder de grond, maar zijn in staat hele bossen in vuur en vlam te zetten. En het anti-semitisme woedt niet bepaald onder de oppervlakte.

Het is een centraal punt in het ideologische arsenaal van de fascistische en rassistische ultra-rechtsen. Het John Birch Genootschap, de Ku Klux Klan, de Raad van Blanke Burgers — zij alle zijn leveranciers van het smerigste soort anti-semitisme. De uiterst rechtse kringen overstromen het land met een hoop anti-semitisch vuil en inspireren tot het bekladden van synagoges en andere soortgelijke daden van vandalisme.

Dit gaat vergezeld van het „fatsoenlijke anti-semitisme, dat nog altijd sterk verbreid is en dat discriminatie bedrijft jegens joden op het gebied van werkgelegenheid, huisvesting en onderwijs. Het levert brandstof voor de potentiële bosbrand van het woeste, gewelddadige anti-semitisme, dat ultra-rechts tracht aan te wakkeren.

Alle ultra-rechtse organisaties worden gevoed met blank chauvinisme, anti-semitisme en anti-communisme. Zolang het gevaar van ultra-rechts bestaat, is er het gevaar van de openlijke, gewelddadige uitbarsting van het anti-semitisme. En niet alleen hier in de Verenigde Staten, maar ook in landen als West-

Duitsland en Argentinië. Het propageren van anti-semitisme is geen spontane zaak, doch wordt bewust en weloverwogen in de hand gewerkt als een onmisbaar onderdeel van de ideologie van het voeren van rassistische agressie-oorlogen en het herbewapenen en opnieuw nazificeren van een revanchistisch, op oorlog belust West-Duitsland. En dit feit kan door geen enkele afleidingsmanoeuvre van de koude oorlog ongedaan worden gemaakt. Onze partij moet elk teken van zelfgenoegzaamheid ten opzichte van dit gevaarlijke drijven naar achterlijkheid met wortel en tak uitroeien.

Wij kunnen de overwinning behalen in de strijd om de rede. Het nieuwe peil van politiek bewustzijn der massa's vraagt van onze kant een nieuw peil van activiteit op het gehele ideologische front.

GUS HALL

Uit de rede op het 18de Congres van de Communistische Partij van de Verenigde Staten van Amerika (22-26 juni 1966).

De bondgenoten van Verwoerd en Salazar

Het Duitse verleden staat in Bonn in hoog aanzien. De machthebbers in de Duitse Bondsrepubliek herinneren zich met graagte de tijden van Bismarck, toen Zuidwest-Afrika de eerste kolonie van Duitsland werd en de koloniale expansie werd gepropageerd en georganiseerd door tal van organisaties met brallende namen. Zij bekijken dan met trots de oude landkaarten, waarop de Duitse expansie — in Europa zowel als in Afrika — is afgetekend, en vergeten hoe velen het leven verloren hebben als gevolg van de veroveringslust van het Duitse imperialisme.

Terugkerend uit de herinneringen aan het verleden richten zij dan hun aandacht weer op het heden. Westduitse propagandisten doen hun uiterste best om in de kranten, die in de Afrikaanse staten verschijnen, artikelen geplaatst te krijgen, waarin de „weldaden” van de Duitse kolonisators worden geprezen en gesproken wordt over „hun missie om beschaving te brengen naar de landen die behoorden tot het Duitse koloniale imperium”.

De oorzaak van deze uitstapjes naar het verleden is overduidelijk. Het Engelse blad „*New Africa*” constateert, „dat West-Duitsland grote belangstelling aan de dag legt voor de voormalige Duitse bezittingen in Afrika — Togo, Kameroen en Tanganjika”. Niet alleen voor deze drie landen trouwens. De Duitse Bondsrepubliek verleent ondersteuning aan Portugal en draagt op alle mogelijke manieren bij tot het versterken van de positie van de racistische regiems in Zuid-Afrika en Rhodesië, terwijl ze tracht vaste voet te krijgen in de Afrikaanse landen die de staatkundige onafhankelijkheid hebben verworven.

De samenzwering tussen Bonn en de Portugese dictator Salazar heeft reeds het karakter gekregen van een militair-politiek verbond. De Westduitse Bundeswehr heeft van Portugal het recht gekregen om een luchtbasis te bouwen bij Beja (ten zuiden van Lissabon), waar de vliegeniers van de Luftwaffe zich zullen oefenen in het besturen van vliegtuigen met supersonische snelheid, die in staat zijn om kernwapens te vervoeren. In ruil daarvoor verschaft de Duitse Bondsrepubliek wapens aan de Portugese leger-eenheden, die pogen de bevrijdingsbeweging in Angola, Mozambique en Portugees Guinee te onderdrukken. In de pers is meegedeeld, dat de automatische geweren die de strijders van het Angolese volksleger hebben buitgemaakt op de soldaten van Salazar een Westduits merk dragen. Bonn heeft ook oorlogsvliegtuigen geleverd om het koloniale rijk van Lissabon te helpen redden — het bombardements-toestel „Dornier-27” en de straaljager „F-86” die de Bondsrepubliek in Canada heeft aangekocht. Westduitse officieren, die zich zelf beschouwen als meesters in het voeren van strijd

tegen partisanen, helpen bij de opleiding van de Portugese militairen.

De actieve ondersteuning, die de Bondsrepubliek verleent aan de Portugese heerschappij in Afrika, wordt verklaard uit zeer bijzondere omstandigheden. Hierover wordt in Bonn liever gezwegen. In Angola zijn er 1100 Duitse grondbezitters. Zij nemen na de Portugezen de tweede plaats in op de lijst van de Europese kolonisten. Enkelen van hen bezitten werkelijk gigantische plantages. Zo bezit een zekere Von Alfeldt in het gebied Nieuw Lissabon een plantage van 11.000 ha. Deze koffiebaron heeft op zijn plantage 700 vaste landarbeiders. Deze en dergelijke bezitters zijn nauw verbonden met de machthebbers in Bonn.

De Duitse Bondsrepubliek is ook geïnteresseerd bij het optreden van de Duitse banken en monopolies in de Portugese koloniën. Het Krupp-concern bijvoorbeeld speelt in Angola een grote rol. In Kassinga, in het zuiden van het land, ontgint dit concern grote vindplaatsen van ijzererts. Ook andere Westduitse industriële bedrijven streven naar een vergroting van hun invloed in Angola.

De Duitse Bondsrepubliek verleent op openlijke wijze ondersteuning aan het racistische regiem van Smith in Rhodesië. Onlangs bracht Strauss een bezoek aan dit land, dat hij kenschetste als een „bastion van de westelijke wereld”.

Bijzondere belangstelling hebben de Westduitse imperialisten voor de versterking van de betrekkingen met het regiem van Verwoerd in Zuid-Afrika. De nauwe samenwerking tussen Bonn en Pretoria is geworden tot een factor, die zijn uitwerking heeft op de toestanden in Afrika.

Tussen de Duitse Bondsrepubliek en de Zuidafrikaanse Republiek is een nauwe militaire samenwerking tot stand gekomen. Na de tweede wereldoorlog zijn tweeduizend officieren van de Hitler-Wehrmacht door de rassisten naar Zuid-Afrika gehaald. Tezamen met militaire specialisten, die thans uit West-Duitsland komen, helpen zij Verwoerd bij het opleiden van militaire en politie-eenheden in Zuid-Afrika zelf en in de onder haar controle staande gebieden. Onlangs nog heeft één der leiders van de Zuidwest-Afrikaanse vrijheidsbeweging verklaard, dat Westduitse specialisten de troepen opleiden, die de Afrikaanse bevolking moeten onderdrukken.

Ook de militair-economische samenwerking tussen West-Duitsland en Zuid-Afrika breidt zich uit. In de eerste plaats houdt dit verband met de wens van Bonn om het atoomwapen te verwerven. Het is bekend, dat de Westduitse regeerders bij de Parijse Accoorden de verplichting op zich namen op hun grondgebied geen kernwapens te produceren. Terwijl zij deze accoorden bezinnen te betwisten, gebruiken zij terzelfdertijd omwegen om zich er aan te onttrekken. Daarbij hebben de regeerders van Zuid-Afrika hun de helpende hand geboden. Zuid-Afrika levert op het ogenblik 20 procent van het uranium, dat in de kapitalistische wereld wordt geproduceerd. De Westduitse concerns proberen de hand te leggen op dit uranium. Een grote activiteit legt op dit gebied het Westduitse

Degussa-concern aan de dag. In speciale opdracht van de monopolisten aan de Ruhr treedt in Zuid-Afrika reeds geruime tijd één van hun vertrouwensmensen op, een zekere Hans Paul. Hij houdt zich bezig met de bouw van een groot uraniumbedrijf. Een groep Westduitse deskundigen zetelt in de „Atomic Energy Board”, het centrum van de uraniumproductie in Zuid-Afrika. Het regiem-Verwoerd is aldus geworden tot een belangrijke schakel in het mechanisme om te geraken tot de atoomuitrusting van de Westduitse legers.

In het voetspoor van de atoomconcerns volgen de andere Westduitse monopolies. Voor hen is Zuid-Afrika een aantrekkelijk gebied om kapitaal te beleggen. Er is reeds meer dan een miljard mark geïnvesteerd. In weerwil van alle besluiten van de UNO om het regiem van Verwoerd te boycotten, voert West-Duitsland een zich uitbreidende handel met Zuid-Afrika. De „Deutsche Bank”, de „Kreditanstalt für Wiederaufbau” en andere banken verstrekken Verwoerd grote leningen. Met één woord, zij doen alles om dit gehate rassistische regiem te ondersteunen. Het is begrijpelijk, dat deze Westduitse politiek verontwaardiging wekt in Afrika. Het bondgenootschap van Bonn met het regiem-Verwoerd laat het werkelijke gezicht van de neo-kolonialistische koers van de Westduitse leiders in Afrika zien.

De Westduitse monopolies zijn er bijzonder in geïnteresseerd om hun posities in de economie van de jonge Afrikaanse staten geleidelijk te versterken. Zij streven er naar uit Liberia jaarlijks een miljoen ton ijzererts te betrekken en uit Lybië grote hoeveelheden olie. In Mauritanië ontginnen Westduitse firma's vindplaatsen van ijzererts en op Madagascar vindplaatsen van grafiet en uranium . . .

In Loma, de hoofdstad van Togo, bestond indertijd één krant, de *Togo Observer*”, die gestencild verscheen en betrekkelijk „liberale” artikelen bevatte. Enige jaren geleden werd het blad onder reactionaire druk opgeheven. In Loma is nu een grote drukkerij gebouwd, waar een expert uit West-Duitsland optreedt als raadgever. De pers en de radio van Togo worden nu op grote schaal gebruikt om Westduitse propaganda te verspreiden. Landen, die normale betrekkingen met de DDR willen onderhouden, worden aan grote druk blootgesteld, zoals bijvoorbeeld het geval is geweest met Tanzania.

Deze politiek in Afrika staat in nauw verband met de Westduitse koers in Europa. Zij is gegrondvest op een bondgenootschap met de rassen, die de aartsvijanden zijn van de Afrikaanse volken.

A. JEFREMOW

De volksoorlog tegen het Amerikaanse imperialisme in Vietnam

In het orgaan van het Noordvietnamese leger „Quan Doi Nham Dan” heeft de stafchef van de gewapende strijdkrachten van de Democratische Republiek Vietnam, generaal Van Tien Dung, een studie gepubliceerd over de oorlog in Zuid-Vietnam en over de militaire toestand in dit land. Nu generaal Westmoreland, de bevelhebber van de Amerikaanse troepen, na zijn besprekingen met president Johnson, nieuwe troepeninzendingen heeft aangekondigd, leek het ons van groot belang te weten, hoe in Vietnam de vraag beoordeeld wordt wat de betekenis van deze uitbreiding der agressielegers kan zijn. Generaal Van Tien Dung zet in dit artikel, dat enige tijd geleden verscheen, uiteen, dat de uitslag van de oorlog niet kan worden beïnvloed door het zenden van enkele honderdduizenden manschappen en dat de Verenigde Staten de overwinning niet kunnen behalen.

Het Amerikaanse imperialisme leed zware politieke en militaire nederlagen, toen in het kader van de strategie van de „speciale oorlog” het marionettenleger gebruikt werd als belangrijkste kracht om agressie te plegen tegen het volk van Zuid-Vietnam. Daarom was het Amerikaanse imperialisme gedwongen om in massa de eigen troepen in de strijd te werpen, in de hoop dat deze directe interventie het marionettenleger en de marionettenregering van de ineenstorting zou kunnen redden.

Maar het volksbevrijdingsleger en de heldhaftige bevolking van Zuid-Vietnam hebben, zoals na zes maanden van gevechten met de Amerikaanse troepen kan worden vastgesteld, *ononderbroken het initiatief in handen gehouden en ontwikkeld*. Zij hebben de 200.000 man van het Amerikaanse expeditiecorps en de 500.000 man van het marionettenleger de handen gebonden. Het Pentagon (het Amerikaanse ministerie van oorlog) is er niet in geslaagd om de strategische doeleinden te bereiken die het had gesteld: zijn bases versterken, de bezette gebieden vast in handen krijgen, de bevrijde gebieden aanvalen, de geregelde strijdkrachten van het Bevrijdingsfront vernietigen, het initiatief heroveren en de loop van de oorlog veranderen. Erger nog, het Pentagon is in een nog grotere toestand van passiviteit verzeild geraakt. De beste eenheden van het Amerikaanse leger en van het marinierscorps zijn in de strijd geworpen en hebben met zware tegenslagen te kampen gehad. Het marionettenleger blijft in een toestand van ontbinding verkeren en valt, eenheid na eenheid, uiteen. Een belangrijk deel van de agressielegers, — meer dan 200.000 man,

— is in de loop van 1965 uiteengevallen of vernietigd. Zowel de tactische methodes als de oorlogstechniek van de Amerikaanse troepen waren tot mislukking veroordeeld, zoals dit in het verleden met de Franse troepen het geval is geweest.

De grote overwinningen die het bevrijdingsleger en de bevolking van Zuid-Vietnam in de tweede helft van 1965 hebben behaald, tonen aan dat ze niet alleen in theorie maar ook in praktijk volledig in staat zijn om de meest geharde eenheden van het Amerikaanse expeditiecorps te verslaan en om de aanvallen op de Amerikaanse troepen en op de marionetteneenheden op alle slagvelden te versterken, ook als dit geschiedt onder de omstandigheden, die zijn geschapen door de aanwezigheid van honderdduizenden G.I.'s (de sinds de tweede wereldoorlog gebruikelijke afkorting om de Amerikaanse soldaten aan te duiden). Ook onder deze omstandigheden kunnen ze steeds grotere overwinningen behalen.

Gesteld tegenover zo ernstige militaire tegenslagen bereidt Washington zich voor op het zenden van nieuwe versterkingen. Het plan is om de sterkte van de Amerikaanse troepen in Zuid-Vietnam te brengen op 300.000 of 400.000 man of nog meer. Kunnen de agressors door het zenden van enkele honderdduizenden manschappen ter versterking van hun legers de loop van de oorlog veranderen en het initiatief hernemen? Kunnen het bevrijdingsleger en de bevolking van Zuid-Vietnam ook dan het Amerikaanse imperialisme, dat door zijn economische en militaire kracht het machtigste land van de kapitalistische wereld is, trotseren en militair verslaan, zoals ze dit hebben kunnen doen op politiek terrein?

Overwicht en initiatief

Om op deze vragen te kunnen antwoorden, moeten we ons een juist beeld vormen van het geheel van de krachtsverhoudingen en van de objectieve en subjectieve voorwaarden, die hebben geleid tot het ontstaan en de groei van het militaire overwicht van de bevolking en het bevrijdingsleger van Zuid-Vietnam op de Amerikaanse agressors.

De algemene wet van de oorlog is, dat de kracht triomfeert over de zwakte. In de omstandigheden van een strijd, waarin de troepen en de bevolking van Zuid-Vietnam het zwakst zijn (het zwakst vanuit een materieel en technisch oogpunt, maar sterker vanuit politiek en moreel oogpunt, terwijl hun vijand op materieel en technisch gebied sterker is, maar politiek en moreel zwakker), moet om te kunnen overwinnen deze zwakte in kracht worden omgezet en moet een militair overwicht op de slagvelden worden verkregen.

Overwinningen en nederlagen, initiatief of passiviteit op het slagveld, zijn altijd verbonden met het feit, dat één van de twee oorlogvoerende partijen een veilig militair overwicht heeft op de andere. Zij zijn de toetssteen om vast te stellen, welke zijde over de suprematie beschikt. De militaire nederlagen, die de Amerikaanse imperialisten leden met hun strategie van de

„speciale oorlog”, maakten het mogelijk om vast te stellen, dat het bevrijdingsleger en de bevolking van Zuid-Vietnam een onbetwiste militaire suprematie hadden op de marionettenlegers, die uitgerust, opgeleid en bevolen werden door het Pentagon. Het feit, dat de 200.000 G.I.'s die ter versterking waren gezonden, nòch het initiatief hebben kunnen hernemen, nòch de loop van de oorlog hebben kunnen veranderen, maar integendeel de ene tegenslag na de andere ondervinden, bewijst dan ook, dat het bevrijdingsleger en de bevolking van Zuid-Vietnam hun militaire overwicht handhaven en versterken. Het feit, dat het Pentagon genoodzaakt is om nieuwe versterkingen te zenden om te trachten de superioriteit te heroveren, toont, dat de 200.000 G.I.'s en het halve miljoen man van de marionettenlegers verslagen zijn door het bevrijdingsleger en de bevolking van Zuid-Vietnam en dat deze zonder een moment van stilstand het initiatief van de aanval handhaven. Daartoe gedwongen door de onrechtvaardige aard van hun oorlog en beïnvloed door de burgerlijke militaire opvattingen kunnen de Amerikaanse imperialisten niets anders doen dan steunen op hun beroepslegers en op hun moderne wapens, om daarmee te pogen hun militaire suprematie te vestigen en de verzetskracht van de Zuidvietnamese bevrijdingstroepen en de bevolking aan te tasten. Maar de factoren van de militaire suprematie worden niet alleen bepaald door de hoeveelheid manschappen en de hoeveelheid wapens, maar ook door de toestand in het achterland, door de politieke toestand in het binnen- en buitenland, door de strijdbaarheid van de troepen en van de bevolking, door de subjectieve oorlogvoering, enz. Deze suprematie ontstaat uit de wisselwerking van het geheel van politieke en zuiver militaire factoren, van de objectieve en subjectieve factoren, ieder afzonderlijk en in hun geheel. Als wij het vraagstuk onderzoeken van de militaire suprematie op het strijdtoneel in Zuid-Vietnam, moet het conflict tussen het volk van Zuid-Vietnam en het Amerikaanse imperialisme in zijn juiste historische kader worden geplaatst. Het is noodzakelijk om rekening te houden met het geheel van de politieke en militaire omstandigheden; niet alleen met de omstandigheden die betrekking hebben op het strijdtoneel voor elk van de twee partijen, zoals de aard van de oorlog (rechtvaardig of onrechtvaardig), de subjectieve wijze van oorlogvoeren, de militaire krachten die direct op het slagveld komen, maar ook met hun militaire wetenschap, de feitelijke toestand op het strijdtoneel, de posities van offensief en initiatief of van defensief en passiviteit van de ene en van de andere zijde. Indien men deze historische concrete omstandigheden buiten beschouwing laat, is het onmogelijk om te verklaren hoe de bevolking en de bevrijdingskrachten van Zuid-Vietnam de militaire suprematie op de Amerikaanse imperialisten hebben kunnen behalen en hen kunnen verslaan.

Het Amerikaanse imperialisme is de leidende kracht van het imperialisme; zijn economische en militaire potentieel is het grootste van de kapitalistische wereld. De Amerikaanse troepen zijn uitgerust met de talrijkste moderne wapens, hun be-

wegelijkheid is groot en zij hebben een grote vuurkracht, vooral hun luchtmacht, vloot en artillerie. Het Pentagon heeft het gebruik van chemische wapens tot een gewoonte gemaakt. Door de Amerikaanse versterkingen is de kracht van de agressielegers ongetwijfeld vergroot. Het aantal manschappen is uitgebreid, hun vuurkracht is vergroot, de mobiele eenheden die de strategische en tactische reserve vormen, zijn talrijker geworden. Voorlopig en tot op zekere hoogte beschikt het marionettenleger over een steun, die een snelle volledige ineenstorting verhindert. Om deze redenen staat de strijd van de bevrijdingssrijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam voor nieuwe beproevingen en nieuwe moeilijkheden. Deze strijdkrachten moeten nu een zeker aantal nieuwe militaire problemen oplossen, die gesteld worden door de taak om nu direct het hoofd te bieden aan 200.000 en misschien 300.000 of 400.000 G.I.'s en een half miljoen man van het marionettenleger, ondersteund door de grote vuurkracht van de Amerikaanse luchtmacht en vloot.

Rechtvaardige oorlog

Het is duidelijk, dat de belangrijkste bepalende factor om de militaire en de politieke suprematie te verkrijgen, berust in de aard van de oorlog. Militaire kwesties zijn op een directe en diepgaande wijze afhankelijk van de politiek. De fundamentele politieke zwakte van het Amerikaanse imperialisme komt niet alleen op moreel gebied tot uiting, maar ook op materieel gebied, en dit op een concrete en niet op een abstracte wijze. Deze zwakte heeft een directe uitwerking op de *kracht* en op de *houding* van de Amerikaanse troepen op het slagveld; zij bepaalt de richting van hun militaire strategie en doet zich gevoelen in het gedrag van iedere Amerikaanse soldaat en van iedere soldaat uit het marionettenleger in iedere schermutseling.

De oorlog die onze landgenoten in het zuiden in het bijzonder en die ons volk aan beide zijden van de 17de breedtegraad in het algemeen voeren, is een rechtvaardige oorlog. Daarom beschikken wij over een absoluut politiek overwicht, dat in de loop van de oorlog ononderbroken toeneemt. Daar wij verkeren in de voordelige positie van een verdedigingsoorlog op ons eigen grondgebied, zijn wij, als de bewoner van een huis die het hoofd moet bieden aan een van verre gekomen rover, in staat om op maximale wijze de menselijke, financiële en materiële hulpbronnen en de krachten van ons land te gebruiken om de overwinning te behalen. De versperringen, de mijnen, de valstrikken rondom de versterkte dorpen van ons volk in hun strijd tegen de vreemde indringers hebben een grote kracht en zijn in staat om in ieder deel van het land de agressors te decimeren en te vernietigen. Wij kunnen de strijd voortzetten van jaar tot jaar, van generatie tot generatie. Nooit zullen de menselijke hulpbronnen verdwijnen om de leegten die in onze rijen vallen, op te vullen. De realiteit toont, dat er op het

ogenblik families zijn, waarvan mannen van drie generaties zijde aan zijde op het anti-Amerikaanse front strijden. Voor ons zijn de fauna en de flora bondgenoten en wat men ook zegt over regen en mooi weer, warmte en koude, alle elementen zijn tegen onze vijanden. De Amerikaanse soldaten zijn vreselijk bang voor de wespen en de slangen, de schorpioenen en de vliegen van onze oerwouden. Wij hebben het voordeel van het klimaat, van het terrein en van de mensen onder de omstandigheden van een moderne oorlog. Onze militaire positie is gunstig, onze militaire hulpbronnen zijn onuitputtelijk en ontwikkelen zich voortdurend.

Het is duidelijk, dat de absolute politieke suprematie van een rechtvaardige oorlog niet automatisch de militaire suprematie waarborgt. Het is noodzakelijk deze politieke suprematie te gebruiken als hefboom om de verandering van politieke kracht in militaire kracht te verwezenlijken en geleidelijk de politieke suprematie tot militaire suprematie te maken. Bij het begin van de oorlog bevond de bevolking van Zuid-Vietnam zich, met naakte handen en met minieme gewapende strijdkrachten, in een militair ongunstige toestand. In een lange en moeilijke strijd zijn de strijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam er in geslaagd om gunstige omstandigheden tot stand te brengen, zowel op politiek als op militair gebied, om de Amerikaanse agressors in iedere situatie militair te verslaan. De bevrijde gebieden, die ongeveer viervijfde deel van het grondgebied en drievierde deel van de bevolking omvatten, vormen het directe, stevige achterland van het verzet in Zuid-Vietnam. Hoezeer de vijand de materiële en menselijke hulpkrachten ook plundert, welke moeilijkheden hij in deze gebieden ook verwekt, nooit zal hij er in slagen ons achterland te veroveren. In de bevrijde gebieden zijn meer dan twee miljoen hectare grond verdeeld onder de burgers. Andere democratische hervormingen maken, tezamen met de voortdurende verbetering van de levensomstandigheden op ieder gebied, van deze gebieden een bron voor de heruitrusting in mensen, goederen en morele hulpbronnen, zo niet een meeslepend beeld van het bevrijde Zuid-Vietnam van morgen. De strijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam steunen op het uitgebreide achterland dat het socialistische noorden is en verheugen zich in de vastbesloten ondersteuning en actieve bijstand van de landen van het socialistische kamp en van de volkeren in de gehele wereld. De aanzienlijke morele en materiële hulp, die het socialistische kamp verleent, schept nieuwe voorwaarden voor de versterking van ons potentieel in ieder opzicht.

In het licht van deze analyse zien wij, dat daar het maximale peil van de strijdkrachten, die Washington in staat is aan de agressie in Zuid-Vietnam te wijden, beperkt wordt door de mate waarin de militaire en politieke factoren duidelijk ongunstig zijn voor hen en daar de doelstellingen van de gerechtvaardigde strijd van ons volk die van de zelfverdediging en de bevrijding van het zuiden van ons land van het juk van de Amerikaanse agressors zijn (en niet de vernietiging van de totaliteit van de militaire strijdkrachten van de Verenigde

Staten in hun eigen hol), de troepen en de bevolking van Zuid-Vietnam volledig in staat zijn de Amerikaanse imperialisten in iedere situatie te verslaan. Wij stellen de militaire krachten van ons volk niet op hetzelfde plan als die van het Amerikaanse imperialisme. Wij analyseren deze echter in het licht van de ongunstige en passieve positie, die ze innemen in de agressie-oorlog die op dit ogenblik tegen ons land wordt gevoerd. Wij zien duidelijk in welke mate de fundamentele politieke zwakte van de Amerikaanse imperialisten hun militaire positie en hun militaire krachten beïnvloedt.

De strategie „half muis, half vlermuis”, (d.w.z. dat naast de marionettenlegers Amerikaanse troepen in groten getale in de strijd worden geworpen) die een product is van de mislukking van de strategie van de „speciale oorlog”, is op zichzelf een fatale vergissing, die niet gecorrigeerd kan worden. Het is inderdaad een allerongelukkigste oplossing voor een legerleiding, als ze een actie moet ondernemen waarin ze niet gelooft en zonder dat ze zeker is te zullen overwinnen. Met het overbrengen van hun landstrijdkrachten naar Zuid-Vietnam waren de Amerikaanse imperialisten gedwongen een daad te stellen, die ze niet hadden gewild en die velen van hen niet beschouwden als een voorwaarde voor de overwinning, maar zagen als een weg naar de nederlaag.

Daarmee gaat samen, dat het Pentagon bij de militaire operaties en botsingen regelmatig in het duister tast met betrekking tot de krachten van zijn tegenstanders en ook zijn eigen krachten niet kent. De eigen kracht wordt overschat en de kracht van het bevrijdingsfront en de bevolking van Zuid-Vietnam onderschat. Dat brengt met zich mee, dat het niet in staat is de zege te behalen. Toen de G.I.'s op massale wijze in Zuid-Vietnam aan land werden gezet, was Washington in extase en te overhaast kreeg men er de indruk, dat het bevrijdingsfront de strijd met de G.I.'s zou vermijden. Maar juist het tegendeel was het geval. In de gevechten bij Van Tuong, Bau Bang, Plei Me, Nha Do (Phuoc Thanh) vielen de G.I.'s van verrassing in verrassing en moesten zij de ene slag na de andere incasseren! Washington had de betekenis van het aantal van zijn manschappen en van zijn moderne wapens overschat en had de politieke kracht en de strijdvaardigheid van de bevrijdingsstrijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam onderschat, alsook de uitmuntende tactiek en oorlogstechniek van de volksoorlog.

Geen duidelijke oriëntatie

Op het strategische vlak blijken onze vijanden thans in verlegenheid te verkeren ten aanzien van een reeks van problemen: hoe moeten de Amerikaanse strijdkrachten en de marionettenlegers gebruikt worden, wat moet de betekenis zijn van de nieuwe versterkingen, moet er een offensieve of een defensieve strategie worden gevolgd, moet er een langdurige oorlog worden gevoerd of moet getracht worden een snelle oplos-

sing te bereiken, waar moet het zwaartepunt van de operaties liggen: aan de kust of in het binnenland, op de vlakke of in het bergland, moeten de bezette gebieden worden beperkt om de mobiele strijdkrachten te concentreren voor de aanval of moeten deze gebieden worden uitgebreid om zodoende aan de bevrijde gebieden te knabbelen? En zo verder. Geen enkele oplossing schijnt bevredigend; alle veroorzaken ze moeilijkheden. Deze besluiteloosheid ontneemt het Amerikaanse bevel een duidelijke oriëntatie en veroorzaakt aarzelingen, waardoor de passiviteit van zijn positie verergerd wordt en zijn operaties een nog wanordelijker karakter krijgen.

Zoals hierboven al is gezegd, is de militaire suprematie altijd verbonden met een bepaalde militaire kracht. De militaire eenheden die direct op de slagvelden worden ingezet, zijn de geconcentreerde afbeelding van deze militaire kracht. Als we de militaire krachten van de twee partijen met elkaar vergelijken, komen we tot de volgende constatering.

Vanuit het oogpunt van de troepensterkte bezien, kan worden vastgesteld, dat de Amerikaanse en marionettenlegers meer dan 700.000 manschappen tellen. Als ze worden uitgebreid met enkele honderdduizenden G.I.'s zal de vijand beschikken over een militaire macht van ongeveer een miljoen man. Voor het strijdtoneel in Zuid-Vietnam betekent dat een zeer groot aantal. Maar al zijn de Amerikaanse troepen talrijk, zij hebben minder gevechtssrijders dan mannen, die bestemd zijn voor het onderhouden van de diensten en minder mobiele eenheden dan bezettingstroepen. De tegenstellingen tussen de Amerikaanse troepen en de marionetteneenheden nemen toe. Als gevolg van het heldhaftige verzet van de bevrijdingsstrijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam valt het marionettenleger snel uiteen en in dezelfde mate verzwakt hun militaire en politieke steun aan Washington. Naarmate de Amerikaanse troepen verliezen lijden, worden de steunpilaren waarop het marionettenleger rust wankeler. Zijn de versterkingen voldoende om de verliezen aan doden, gewonden en uiteengevallen eenheden goed te maken? In 1965 bedroegen de Amerikaanse versterkingen 200.000 man, maar de verliezen van de Amerikanen en de marionettentroepen bedroegen 220.000 man. En om een expeditiecorps van 400.000 man in Zuid-Vietnam te handhaven, zal het Pentagon een aanzienlijk groter aantal mensen in dienst moeten roepen met het oog op de verliezen en de aflossingen. Om dit te doen, zal men moeten overgaan tot een mobilisatie als in een grote oorlog, doch dit is een politiek vraagstuk van groot gewicht in de Verenigde Staten.

Aan onze zijde beschikken de troepen en de bevolking van Zuid-Vietnam niet alleen over geregelde eenheden, maar ook over regionale troepen, over de volksmilitie en over een enorme reserve aan mensen in het achterland. De strijdkrachten en de bevolking van Zuid-Vietnam voeren de strijd op hun eigen grond met de methodes van de volksoorlog, die op een hoger peil gebracht zijn, waarop iedere bewoner ook een strijder is en waarop de politieke strijd verbonden is met de gewapende strijd. Zij beschikken over een absolute superioriteit over de

Amerikaanse en marionettenlegers vanuit het oogpunt van het aantal dat strijdt en optreedt op het slagveld.

Kwaliteit en moreel

Maar de kracht van de gewapende eenheden berust niet alleen op het aantal: *wat vooral telt is de kwaliteit*. Bij de beoordeling van de kwaliteit van de gewapende strijdkrachten moet men rekening houden met de concrete omstandigheden en met de militaire wetenschap, die deze strijdkrachten benutten. Op het strijdtoneel in ons land toont het Amerikaanse expeditiecorps — dat staat tegenover een heldhaftige tegenstander, die rijk is aan ervaringen en tradities uit tientallen jaren gewapende strijd en die een volksoorlog voert op een hoger peil — vele zwakten, terwijl de punten waarop het sterk is beperkt zijn. De bevrijdingsstrijdkrachten breiden hun rijen zonder onderbreking uit en hebben een hoog niveau van strijdbaarheid; zij worden goed opgeleid en hun uitrusting wordt met de dag beter.

Of het nu infanteristen, mariniers, parachutisten of de door de lucht vervoerde gemotoriseerde strijdkrachten betreft, de Amerikaanse troepen zijn *wat hun lage moreel* betreft volkomen aan elkaar gelijk. De Amerikaanse troepen zijn georganiseerd, uitgerust en opgeleid voor een geregelde oorlog, met een wel omschreven front en achterland, die niet in elkaar overgaan en elkaar overlappen; zij zijn voorbereid op de strijd met een tegenstander, die op hen gelijkt en op een strijdtoneel, dat geschikt is voor een grootscheeps gebruik van gemotoriseerde eenheden. De Amerikaanse troepen zijn in een oorlog geraakt, waarin front en achterland door elkaar heen gemengd zijn en waarin zij staan tegenover de moed, het enthousiasme, de bewegelijkheid en de behendigheid van de volksoorlog. Onder deze omstandigheden daalt de lage moreel van deze troepen nog verder; de mogelijkheden om gebruik te maken van hun gemotoriseerde eenheden en hun vuurkracht worden geringer en hun tactiek slaat in zijn tegendeel om. Dat blijkt met alle duidelijkheid in de botsingen tussen de eenheden van beide legers. Het Amerikaanse bevel kan doen wat zij wil; het kan opscheppen, praten over psychologische oorlogvoering, de organisatie en de uitrusting van zijn troepen verbeteren, na een snelle opleiding anti-partisaneneenheden naar Zuid-Vietnam sturen; maar het wezen van de zaak kan het toch niet veranderen.

Ongetwijfeld beschikken de Amerikaanse vloot en luchtmacht over een grote kracht. Washington heeft het grootste deel van de 7de vloot naar Zuid-Vietnam gezonden, met ongeveer een kwart van de Amerikaanse vliegtuigmoederschepen en ongeveer 3000 vliegtuigen van alle types (de gevechtsvliegtuigen die tegen ons worden ingezet, vormen een vijfde deel van de Amerikaanse luchtmacht). Maar ongelukkig voor hen, wordt over de uitslag van de oorlog niet op zee of in de lucht beslist, maar op het vasteland. Het bevrijdingsfront beschikt niet over

vliegtuigen en ook niet over oorlogsschepen, maar het weet hoe Amerikaanse vlooteenheden moeten worden aangevallen en hoe honderden vliegtuigen op de grond moeten worden vernietigd en in de vlucht moeten worden neergeschoten.

De aanzienlijke vuurkracht van de Amerikaanse vloot, luchtmacht en artillerie, die ingezet wordt ter ondersteuning van de landstrijdkrachten, schept zekere moeilijkheden voor het bevrijdingsfront, zowel bij de voorbereiding van een gevecht, tijdens het gevecht zelf en op het ogenblik dat de beslissing valt. Doch het gebruik van bombardementstoestellen voor tactische opdrachten ter ondersteuning van in gevecht zijnde landstrijdkrachten blijkt niet zeer doeltreffend. De vijand heeft dit moeten erkennen na meer dan 150 bombardementen met B52-toestellen te hebben uitgevoerd. In het bijzonder als er gevechten van man tegen man worden gevoerd, blijken de Amerikaanse luchtmacht en artillerie volslagen ondoeltreffend. Ook als we niet spreken over het enthousiasme van de soldaten, maar alleen kijken naar de vuurkracht van de infanterie tijdens de gevechten op de grond dan is het toch opvallend, dat de vijand moet erkennen, dat de vuurkracht van de eenheden van het bevrijdingsfront groot is en met veel precisie wordt benut. Wij spreken dan nog niet eens over de gevallen, waarin de Amerikaanse luchtmacht en artillerie de G.I.'s en de marionettentroepen beschieten. Volgens een bericht van 3 februari 1966 van het persagentschap AP heeft de Congrescommissie voor de gewapende strijdkrachten opgemerkt, dat de luchtmacht verantwoordelijk is „voor ernstige en ongeloflijke technische fouten bij het verlenen van steun aan de infanterie in Zuid-Vietnam”. Het bevrijdingsfront blijkt in staat te zijn, dank zij de snelheid waarmee bewegingen om zich te concentreren en zich te verspreiden worden uitgevoerd, dank zij zijn grote bewegelijkheid en de stipte geheimhouding en het verrassende karakter van zijn operaties en dank zij het systematisch voeren van gevechten van man tegen man, om de vuurkracht van de Amerikaanse en marionetteneenheden te neutraliseren en in een gevecht één of twee bataljons van het Amerikaanse leger volledig op te rollen.

Het bevrijdingsfront heeft zeer elastische strijdmethodes ontwikkeld en slaagt erin de Amerikaanse troepen steeds bij verrassing te overvallen en dwingt ze aldus vaak tot passiviteit. De geregelde gevechtsmethodes, waarvan de Amerikaanse troepen op de hoogte zijn, kunnen hier niet op een geschikte wijze worden toegepast. Uitgaande van het feit, dat hun tactiek altijd in zijn tegendeel schijnt te verkeren, zijn de Amerikaanse autoriteiten tot de conclusie gekomen, dat „*over tactische problemen alleen ter plaatse kan worden beslist*”. Zij geven toe, dat zij „*gedwongen zijn te strijden volgens de methodes die door de tegenstander zijn gekozen*”.

Kwetsbare expeditie

Washington beroept zich op zijn enorme economische en militaire potentieel en heeft herhaaldelijk verklaard, dat „het be-

langrijkste probleem" dat opgelost moet worden is, hoe de behoeften aan materiële verzorging van het expeditiecorps moeten worden bevredigd. In feite echter heeft het expeditiecorps te kampen met grote moeilijkheden op logistisch *) terrein. Er is een militair gezegde, dat niets zo kwetsbaar is als een expeditie in een verafgelegen gebied. De agressie tegen Zuid-Vietnam heeft plaats op 13.000 km van het achterland (en dit is een zeldzaam geval in de geschiedenis: het achterland van het Amerikaanse expeditiecorps is veel verder verwijderd dan zelfs bij de Duitse en Japanse fascistische troepen tijdens de tweede wereldoorlog het geval was). Het Pentagon geeft toe, dat zijn logistische diensten op drie gebieden moeilijkheden ondervinden: het transport van de Verenigde Staten naar Zuid-Vietnam (door het gebrek aan schepen en de weigering van de zeelieden en koopvaardij van verschillende landen om deze route te varen); de schaarste aan havens en vliegvelden in Zuid-Vietnam (door het gebrek aan en de ontoereikendheid van de installaties); het vervoer van de Zuidvietnamese bases naar de slagvelden (door de voortdurende vernieling van de wegen, door de hinderlagen, terwijl het luchtvervoer onvoldoende is, zelfs nu driekwart van de transportvliegtuigen van de luchtmacht zijn ingeschakeld, om nog maar te zwijgen over de aanvallen op de vliegvelden). *De materiële behoeften van de G.I.'s zijn daarbij enorm en zeer veelzijdig.*

De bevrijdingseenheden stellen zich echter tevreden met de hulpbronnen van het land zelf en met de voorziening, die hun door de bevolking gegeven wordt, waarbij hun materiële en technische behoeften niet dezelfde zijn als van hun tegenstanders. Daarbij hebben zij nog de zekerheid, dat zij zullen krijgen wat voor hen onmisbaar is en dat hun tegenstand beter zal worden naarmate het bevrijde gebied zich uitbreidt en er daarmee een grotere hulp uit het achterland komt.

In velerlei opzicht blijken de Amerikaanse troepen, als ze de ondersteuning van hun luchtmacht, hun tanks en artillerie missen, inferieur te zijn aan de troepen van het marionettenleger. Zij hebben een zware in plaats van een lichte uitrusting, zijn langzaam in plaats van snel en zijn dan zwak in plaats van sterk. De Amerikaanse pers heeft haar eigen troepen terecht aangeduid als „aristocratisch”, zonder er echter op te wijzen wat dit voor zwakten meebrengt, en beschouwt het bevrijdingsfront als „een moedig leger, dat beschikt over een reële kracht en een discipline, die een gehard leger waardig is”. Militaire beslissingen worden steeds genomen op het terrein waar de met elkaar strijdende legers elkaar ontmoeten. De Amerikaanse en marionettenlegers hebben als voordeel alleen hun superioriteit aan vuurkracht. Zij zijn echter zwakker als men let op de strijdvaardigheid en hun militaire kennis van een oorlog van dit soort. Zij zijn niet gewend aan de bijzonderheden van het strijdtoneel; hun logistische bases zijn ver van de troepen verwijderd en functioneren met moeite. Hun superioriteit aan vuurkracht kan daarbij niet ten volle tot ui-

ting komen, omdat het bevrijdingsfront wegen heeft gevonden om deze te vermijden en haar werking te beperken. Het bevrijdingsfront, met zijn reeds genoemde drie categorieën van troepen, en met actieve deelname van de bevolking aan de strijd, is weliswaar inferieur in vuurkracht, maar heeft de numerieke superioriteit over de Amerikaanse troepen en is ook moediger; zijn troepen kennen het strijdtoneel op hun duimpje en beschikken over logistische bases ter plaatse. Bovendien verkeert hun vuurkracht niet in een positie van absolute inferioriteit, die zou gelden voor alle omstandigheden. De beslissende factor bestaat niet uit wapens, maar uit mensen, met hun moreel en hun militaire capaciteiten. Daarom zijn de eenheden van het bevrijdingsleger, die in hun strijd ondersteund worden door het gehele volk en beschikken over het grote achterland van de volksoorlog, militair superieur. Zij zullen sterker worden en de Amerikaanse en marionettetroepen nieuwe nederlagen op het slagveld toebrengen.

Wij hebben niet vergeten, dat in de periode van de winter van 1964 tot de lente van 1965 de volksoorlog in Zuid-Vietnam vele zwakten had overwonnen en in staat was grote stappen voorwaarts te doen, zowel op het platteland als in de steden, in de bergen en op de vlakte, in partisanenacties en in de gevechten met geregelde troepen, in de militaire strijd en in de politieke strijd. De Amerikaanse en marionettetroepen leden nederlagen en werden tot passiviteit gedwongen, de marionettenregering leefde onder de bedreiging van een volledige ineenstorting. De westelijke pers sprak toen reeds van een dramatische situatie, die leek op die van de Fransen aan de vooravond van de slag om Dien Bien Phu.

Wat kunnen enkele honderdduizenden G.I.'s doen, als Zuid-Vietnam in zo'n situatie verkeert? In een klassieke oorlog, met een wel omschreven front, met een stabiel achterland, zonder een hoog ontwikkelde volksoorlog, waarin bezette en bevrijde gebieden in elkaar overgaan, zou een dergelijke massa soldaten in staat zijn als een beslissende stormram te dienen. Maar in een volksoorlog, zoals die zich in Zuid-Vietnam voltrekt en waarin een half miljoen man van het marionettenleger niets bereiken kon, waren 200.000 G.I.'s als een handvol zand die in de oceaan wordt gegooid. Bovendien nemen de verliezen van de marionettenlegers voortdurend toe: terwijl in 1964 acht bataljons volledig werden vernietigd, steeg dit aantal in 1965 tot 52, waaronder 9 Amerikaanse bataljons.

Tegenstellingen van de agressie-oorlog

De allerslechtste zaak voor een generaal is het, als hij het initiatief verliest, de tegenstander moet laten manoeuvreren en niet beschikt over een voldoende hoeveelheid mobiele troepen om in volle vrijheid te kunnen handelen. Nauwelijks aan land kwamen de Amerikaanse troepen in de oceaan van de volksoorlog terecht; onmiddellijk werden zij aangevallen door de eenheden van het bevrijdingsfront en door de bevolking, waar

ze zich ook bevonden. Dit dwong hen zich over een breed front te verspreiden en bezorgde hun grote moeilijkheden. Het Amerikaanse bevel bevond zich in een situatie, waarin het twee gevaren moest ontlopen: hun tegenstanders laten manoeuvreren en de eigen militaire krachten te veel te verstrooien. Als de bevrijdingslegers vrijelijk kunnen manoeuvreren, zijn de Amerikaanse troepen, hoe talrijk ook, onvoldoende en hun kracht verandert in zwakte. En als de Amerikaanse troepen te zeer verspreid worden, blijven er onvoldoende eenheden in reserve om mee te manoeuvreren en dit dwingt tot een positie van passiviteit.

Op het ogenblik zijn de 700.000 man van de Amerikanen en hun marionetten verspreid over de nieuwe Amerikaanse bases en de meer dan 3000 versterkte punten van de marionetten. De Amerikaanse bases zijn nooit veilig en talrijke bezettings- en patrouille-eenheden en vele soldaten, die de bases moeten bewaken, zijn immobiel geworden. Daarom zijn in weerwil van de grote versterkingen de Amerikaanse mobiele eenheden niet zo zeer uitgebreid. Als men let op hun mobiele eenheden dan kan de vijand slechts beschikken over 20 tot 25 procent van zijn totale getalsterkte. (De Franse koloniale legers beschikten tijdens hun agressie tegen ons land slechts over nauwelijks meer dan de helft van het totale aantal manschappen van de Amerikanen en hun marionetten, maar hun mobiele strijdkrachten waren naar verhouding tweemaal zo groot). De vijand klaagt zelf over het feit, dat zijn mobiele eenheden vaak gedwongen zijn om bezettings- en zuiveringswerkzaamheden te verrichten, terwijl „een Vietcong-regiment in zijn geheel een mobiele eenheid is”. Tevergeefs poogt de vijand een grote mobiele strijdmacht te groeperen: steeds is hij weer gedwongen om deze te verspreiden ten einde te kunnen optreden rondom de eigen bases en versterkte punten. Als het aantal versterkte punten zou worden verminderd, zouden de mobiele eenheden groter worden, maar dan zou de controle op de bevolking minder sterk worden en het bezette gebied zou kleiner worden. Als daarentegen gepoogd wordt het bezette gebied uit te breiden, is het nodig de eigen troepen te verspreiden en dat heeft tot gevolg, dat de mobiele eenheden geringer in aantal worden. De bezetting of de verovering van een positie stellen de vijand vele en ingewikkelde problemen: bezettingsstrijdkrachten, strijdkrachten voor het verlenen van steun, strijdkrachten voor pacificatie, transport en levering van voorraden, enz. De acties om de communicatiewegen open te houden en te beschermen eist zelf weer de inschakeling van aanzienlijke krachten. Enkele schoten, die door partizanen gelost worden, zijn voldoende om hele posten in alarmstemming te brengen en hun hun slaap en eetlust te ontnemen: enkele honderden strijders van het bevrijdingsfront die een versterkt punt omringen, kunnen de vijand dwingen om voor de verdediging duizenden manschappen in te schakelen. In een klassieke oorlog kan men als de mobiele troepen de geregelde eenheden van de tegenstander hebben verslagen of op de vlucht gejaagd, het gebied als definitief veroverd beschouwen. In Zuid-Vietnam ligt de toe-

stand heel anders. Indien de mobiele troepen zich terugtrekken, wordt alles weer als voordien; het is niet meer dan een slag in de lucht geweest. Maar als de mobiele troepen de taken van een bezetting en pacificatie gaan vervullen, dan zijn ze geen mobiele troepen meer. Derhalve zijn de Amerikaanse troepen, of ze het nu willen of niet, niet in staat zich te onttrekken aan de tegenstellingen, die iedere agressie-oorlog met zich meebrengt als ze stuit op een hoog ontwikkelde volks-oorlog.

Moeilijke en harde strijd

Het front van de bevrijdingstroepen en de bevolking van Zuid-Vietnam tegen de Amerikanen en de marionetten strekt zich uit over de volle lengte van het land. De eenheden van het bevrijdingsleger hebben de posities ingenomen die hun zijn aangewezen en zijn gereed om aan te vallen. De militaire geschiedenis toont aan, dat als in een oorlog de troepen in staat zijn hun stellingen te betrekken, de overwinning reeds voor de helft behaald is. En op grondslag van de ervaringen van de partisanenoorlog kan men zeggen, dat als de geregelde troepen die er aan deelnemen zich kunnen opstellen in strategische posities en daar „sterke gebalde vuisten” vormen, een prestatie van groot belang is verricht.

In het schaakspel komt het vaak voor, dat een eenvoudige pion de opmars van een toren of een raadsheer kan belemmeren. Enkele detachementen van het bevrijdingsleger, die er in geslaagd zijn om voet te krijgen en op te treden in gebieden van vitaal belang, worden van tienvoudige betekenis: zij trekken aanzienlijke krachten naar zich toe en zijn in staat om een onbepaalde periode te vechten tegen gehele divisies van de vijand. En in die tijd is de vijand overal in Zuid-Vietnam gedwongen om de slagen af te weren, die iedere afdeling, iedere groep van het bevrijdingsleger toedient, om zich te verdedigen tegen elke bewoner, zowel de ouden als de jongsten. Voor Washington is het onmogelijk om dit door elkaar heen gevlochten front te ontwarren en dit is zeer nadelig voor haar troepen en heel gunstig voor de volksoorlog. Enkele honderdduizenden soldaten meer zullen het de Amerikanen niet mogelijk maken om deze krachtsverdeling te wijzigen. Het Amerikaanse expeditiecorps zal ook in de toekomst dag na dag worden omsingeld, aangevallen en verslagen.

Het is duidelijk, dat de oorlog van ons volk nog zeer moeilijk en hard zal zijn. Wij hebben te maken met het sterkste imperialistische land, dat even machtig als hardnekkig en wreed is; haar agressiezucht is nog niet gebroken. Onze tegenstanders willen zich niet bij een nederlaag neerleggen; zij versterken hun troepen en laten het bommen regenen om ons volk uit te moorden en ons land te vernietigen. Nooit echter zal ons volk zich meer onder het juk buigen; het zal strijden tot de overwinning. Onze troepen en ons volk moeten een buitengewone vastbeslotenheid aan de dag leggen en een enorme

krachtsinspanning opbrengen, zonder daarbij te aarzelen voor opofferingen en verliezen. Wij moeten onze subjectieve kracht op maximale wijze ontwikkelen en onze militaire suprematie versterken; wij moeten het initiatief in handen houden en versterken en steeds grotere overwinningen behalen. Om een nog grotere ramp te voorkomen, zullen de Amerikaanse imperialisten uiteindelijk niets anders kunnen doen dan hun troepen terug te trekken en ons volk vrij te laten om over zijn eigen lot te beschikken. Ons volk wil alleen het grondgebied waarop het leeft, bevrijden. Uit de geschiedenis van onze nationale bevrijding is bekend, dat Le Loi en Nguyen Trai de terugtocht hebben georganiseerd van de verslagen generaal Vuong Thong van de Ming-dynastie en dit volgens alle regels van de goede opvoeding. Onze landgenoten in Zuid-Vietnam zullen gaarne de Amerikaanse imperialisten op dezelfde manier behandelen.

VAN TIEN DUNG

Maurice Dobb beantwoordt vragen over de betekenis van "Das Kapital" van Karl Marx

In 1867 werd na een voorbereidende studie van enkele tientallen jaren het eerste deel van „Das Kapital” van Karl Marx gepubliceerd. Ofschoon een eeuw oud duren de discussies en debatten over dit economische hoofdwerk van de grondlegger van het wetenschappelijke socialisme nog steeds voort. Enkele actuele vragen over de betekenis van „Das Kapital” werden door de bekende Britse marxistische econoom Maurice Dobb onlangs in een interview met het Italiaanse blad „Rinascita” beantwoord.

Vraag:

Marx schreef „Das Kapital” in de periode van de stoommachine en nadien is de elektrische energie in de industrie tot toepassing gekomen. Thans naderen we de tijd, dat de atoomenergie op grote schaal zal worden toegepast. Automatisering en cybernetica ontwikkelen zich stormachtig. De vooruitgang van de wetenschap leidt tot wijzigingen in de verhouding van mens en natuur. De vraag rijst of een werk als „Das Kapital” nog geldigheid bezit, als we te maken hebben met zulke diepgaande veranderingen. Zou Marx beschouwd moeten worden, — om een thans gangbare uitdrukking te gebruiken — als een vertegenwoordiger van het pre-atomaire tijdvak?

Antwoord:

Nu de honderdste verjaardag van de publicatie van het eerste deel van „Das Kapital” nadert, is het zeker van belang zich af te vragen in hoeverre de analyse van Marx nog een bruikbaar instrument is om de wereld van thans te leren kennen. Het zou ongetwijfeld verrassend zijn, als ieder woord van een historisch werk als „Das Kapital”, iedere beklemtoning, iedere poging om vooruit te zien, thans nog voor honderd procent juist zou zijn, zonder verdere analyse van de nieuwe en veranderde toestand, waarin wij in de tweede helft van de 20ste eeuw verkeren. Ik ben van mening, dat de veranderingen die zich op wereldschaal hebben voorgedaan in het evenwicht tussen de sociale krachten, d.w.z. tussen de klassen, veel belangrijker zijn dan alle technologische wijzigingen, die in de loop van deze eeuw hebben plaats gehad. Nu ongeveer een derde deel van de wereldbevolking leeft onder de omstandigheden van het socialisme (of ten minste in sociale stelsels die werken aan de socialistische omvorming van de maatschappij) en ook in verband daarmee de kracht van de arbeidersklasse in de kapitalistische landen (in het bijzonder daar waar de arbeiders

ders beschikken over klasse-organisaties) aanzienlijk is versterkt, moet toch erkend worden, dat wij leven in een tijdperk van diepgaande sociale veranderingen, in het tijdperk van de overgang van het kapitalisme naar het socialisme. Deze nieuwe historische situatie stelt nieuwe vraagstukken aan de orde en de oplossing daarvan is niet te vinden in één of ander handboek. De problemen, die thans aan de orde zijn, moeten echter worden geanalyseerd met behulp van de theorie van Marx, als vertrekpunt en als methode. Wat het nieuwe woord „pre-atomair” betreft, het lijkt me dat als men het wil toepassen op Marx, uitgegaan wordt van een opzettelijk verkeerde uitleg van zijn werken, waarbij „Das Kapital” gelijk gesteld wordt met een technisch handboek dat maar opengeslagen hoeft te worden om antwoord te vinden op alle vragen. „Das Kapital” geeft echter een analyse van een gegeven maatschappij, van de kapitalistische maatschappij, en het is een analyse die — ook al ondergaat deze maatschappij verschillende veranderingen — in zijn wezenlijke trekken van gelding blijft. Een theoretische methode, een analytisch „model” blijven van kracht, ook als er veranderingen in de toestand intreden, mits de essentiële kenmerken en verhoudingen er niet door worden geraakt.

Vraag:

In hoeverre is de waarde-theorie van Marx van kracht in de huidige fase van snelle technologische ontwikkeling en van concurrentie tussen enkele grootbedrijven en hoe is in dit verband de verhouding tussen waarde en prijs? Is het mogelijk om te zeggen, zoals enkele economen doen, dat de reproductie op uitgebreider schaal alleen berust op de verhoging van de arbeidsproductiviteit, dank zij de technische vooruitgang?

Antwoord:

Het belangrijkste kenmerk van Marx' analyses in „Das Kapital” is zijn theorie van de meerwaarde, als theorie van de uitbuiting. Daaruit vloeit voort, dat de uitbuiting behoort tot het wezen van de op concurrentie en warenproductie gebaseerde maatschappij, die geregeld wordt door de verhoudingen op de markt. Deze analyse blijft de grondslag van iedere theorie over het functioneren van de kapitalistische economie, ook als — zoals thans het geval is — deze economie gekenmerkt wordt door het optreden van de monopolies, door de economische concentratie en eerder door een zogenaamde „administratieve prijsvaststelling” dan door „volledige concurrentie”. Het is zeker, dat de monopolieprijzen geen eenvoudige en directe band hebben met de productiekosten; en deze op hun beurt wijken reeds af van de „productieprijzen” van Marx (die zelfs reeds verschillen van de „waarden”, ofschoon ze daarvan op een bepaalde wijze afgeleid zijn). De betekenis van de waardetheorie van Marx (en iedere economische theorie moet uitgaan van een of andere waardeleer) ligt ech-

ter niet zozeer in een soort „coïncidentie” tussen prijzen en waarden (wat Marx ook nooit heeft gesteld), maar in het feit dat Marx de aandacht heeft gericht op de verhoudingen in de productie, in zoverre deze de marktrelaties oriënteren en regelen. Dit is een toepassing van de principes en methodes die eigen zijn aan het historische materialisme, op de analyse van de kapitalistische maatschappij en in deze zin behoudt zij ook thans haar volle kracht en kan ze beschouwd worden als essentiële voorwaarde voor iedere diepgaande analyse en voor ieder wetenschappelijk onderzoek.

Het is waar, dat onlangs in enkele discussies over de accumulatie van het kapitaal en de technische ontwikkeling de vraag is gerezen, welke van de twee nu de motor is van de economische ontwikkeling (zoals het slot van de vraag ook gesteld kan worden). Ik ben van mening, dat het tegenover elkaar stellen van kapitaalaccumulatie en technische ontwikkeling absoluut onjuist is, omdat beide van elkaar afhankelijk zijn. Ook als er een onderscheid tussen beide wordt gemaakt in hoeverre zij „dynamische factoren” zijn, is dit het geval. Want in elke reële samenhang en in elk reëel ontwikkelingsproces kan er slechts zelden een technologische ontwikkeling zijn zonder een directe investering van kapitaal om haar tot stand te brengen en, omgekeerd, een hoge investeringsvoet heeft de tendentie om technische vernieuwingen en een snellere vervanging van oudere technieken te stimuleren en te bepalen. Ofschoon Marx het accent legt op de accumulatie van het kapitaal als beslissende motor van de ontwikkeling, onderstreept hij in ieder geval ook dat de kapitalistische concurrentie dringt naar een „voortdurende technologische revolutie”: het gaat hierbij om twee momenten in één proces van economische ontwikkeling. De technische vooruitgang van de 20ste eeuw beschouwen als iets dat Marx’ theorieën zou weerleggen, is wel zeer naïef en getuigt van weinig kennis.

Vraag:

„Das Kapital” is, zoals Mehring zei, „geen bijbel die onveranderlijke en absolute waarheden bevat”, maar moet men dit werk dan alleen beschouwen als een geschiedkundig werk over de ontwikkeling van het kapitalisme, of moet men het eerder zien als een werk dat een methode geeft voor het onderzoeken en het leven van de structuur van de werkelijkheid en de veranderingen daarin?”

Antwoord:

De uitspraak van Mehring is natuurlijk juist en kan worden onderstreept om vulgarisatie en dogmatische uitleg af te wijzen. Op de vraag of men „Das Kapital” moet beschouwen als een geschiedkundig werk of als een werk dat een methode biedt voor het onderzoeken en het leren kennen van de structuur van de werkelijkheid, zou ik willen antwoorden, dat men het kan zien als beide. Als men de beide beoordelingen zou

willen zien als elkaar uitsluitend, dan zou voor mij de tweede zijde het belangrijkste zijn.

In het bijzonder zou ik willen onderstrepen, dat de theoretische uiteenzettingen van Marx „moderner” zijn gebleken dan de meeste andere theorieën uit de 19de eeuw en dat in een reeks recente studies over de economische theorie teruggegaan wordt tot standpunten, die Marx gemeen had met de klassieke politieke economie en die hij vervolgens ontwikkelde en perfectioneerde. In het bijzonder wijs ik daarbij op de groeiende aandacht van de economen voor de zogenaamde „macro-economische” problemen (die de sfeer van de verdeling van de inkomens omvatten) en voor de ontwikkelingsproblemen (die Marx de problemen van de „bewegingswetten” van de kapitalistische maatschappij noemde). Het gaat hier om een terugkeer van de economen (die zich sinds Jevons en Walras vooral hadden bezig gehouden met de omstandigheden van het statische evenwicht en het evenwicht der prijzen) tot de uitgangspunten van het economische denken van de klassieken en van Marx. Zonder dat ze zich dit vaak bewust zijn, hebben vele moderne economische theorieën veel te danken aan Marx; zij wijken echter af van Marx’ denken doordat zij voorbijgaan aan de klassenverhoudingen (d.w.z. de uitbuitingsverhoudingen), die de grondslag vormen van de kapitalistische productie en accumulatie en doordat zij in hun analyses en ontwikkelingsmodellen nauwelijks aandacht besteden aan de productieverhoudingen.

„Rinascita”, 30 juli 1966.

Zeven wereldsteden

Onder de titel „Zeven wereldsteden” is in de Wereldacademie-reeks — een gezamenlijke serie van acht grote internationale uitgevers — een boeiend boek verschenen van Peter Hall, lector in de economische aardrijkskunde aan het Birkbeck College te Londen, *) waarin hij problemen van groei en leefbaarheid van een aantal wereldsteden behandelt.

Peter Hall is voor zijn keuze van de behandelde wereldsteden uitgegaan van de volgende definitie: „een stedelijke eenheid met een bevolking van minstens 100.000 zielen, die een agglomeratie is van een centrale stad of van steden plus aangrenzende gebieden met economische banden met die stad en waar 65 procent of meer van de economisch-actieve bevolking werkzaam is in niet agrarische beroepen”.

Deze definitie leidde tot de op het eerste gezicht wat verrassende keuze van de Randstad Holland en het Roergebied naast de ogenschijnlijk meer voor de hand liggende keuze van New York, Londen, Tokio, Moskou en Parijs. Hij heeft de Randstad Holland erbij betrokken omdat alle kenmerken waarvan genoemde definitie spreekt, opgaan voor de Randstad en tevens ziet hij er een voorbeeld in voor de toekomst, dat navolging in het buitenland verdient.

De beschrijving van de Randstad Holland en de vergelijkingen met de ontwikkeling in het buitenland maken het boek voor de Nederlandse lezer in hoge mate interessant.

Er blijkt ook veel gemeenschappelijks te zijn in de problematiek van alle wereldsteden, zoals b.v. het vraagstuk van de woningbouw en de hoge grondprijzen, zomede als de planning van stadsontwikkeling. We vinden dat ook voortdurend terug bij vraagstukken als openbaar vervoer, verkeer en de beperkte financieringsmogelijkheden van de diverse stadsbesturen. Bestuursproblemen en -verhoudingen worden wel in enkele gevallen vermeld, maar nergens uitgewerkt, hetgeen ons als een gemis voorkomt.

Peter Hall wijst ook op de invloed van de economische politiek in het kader van de EGG als hij de gevaren aanduidt van een verstrengeling van de Randstad Holland met het Rijn-Roer-gebied.

Hij zegt daarover: „De groei van de Randstad dreigt zich voort te zetten tot aan de grensstad Arnhem, en dit betekent dat nauwelijks meer dan 100 km min of meer groen gebied langs de grens de grote agglomeraties van de Randstad scheidt van die van het Rijn-Roer-gebied. Naarmate de banden binnen de EEG sterker worden, wordt het gevaar groter, dat men in dit deel van Europa één eindeloze stedelijke agglomeratie krijgt”.

*) Peter Hall — Zeven Wereldsteden, problemen van groei en leefbaarheid (Wereldacademie-reeks, Uitg. Meulenhoff en De Haan, 1966. Prijs f 9,50.

En even verder: „Maar Nederlandse geografen en planologen kijken met angstige ogen naar de bufferzone. Zij vrezen met grote vrees, dat in 1980 de Randstad Holland en de steden van het Duitse Rijn-Roer-gebied aaneen gegroeid zullen zijn tot één gigantische agglomeratie: een Europese megalopool (reuzenstad), 290 km lang, zich uitstrekkend langs de Rijn van Bonn tot Hoek van Holland”.

Ten aanzien van de politieke en economische ontwikkeling in West-Europa doet Peter Hall over het Rijn-Roer-gebied nog een uitspraak, die de aandacht trekt. Nadat hij gewezen heeft op de kwetsbare positie van dit gebied schrijft hij: „Maar de geheel gewijzigde Europese constellatie van na 1945 heeft een nadeel in een voordeel doen omslaan: minder aan de rand van de Bondsrepubliek gelegen dan aan die van het keizerrijk en Hitlers „Reich” is het Rijn-Roer-gebied nu het natuurlijke middelpunt geworden van de Europese Economische Gemeenschap”. Een onverwachte, maar daarom niet minder duidelijke uitspraak over de grote Westduitse belangen en de voordelen, die deze uit de EEG-politiek trekken.

Het boek „Zeven wereldsteden” geeft ons een indruk van de ontwikkeling van de behandelde wereldsteden en tegelijkertijd doemt er een beeld uit op van steeds meer uitdijende huizenmassa's. De schrijver geeft er geen oplossing voor, maar duidelijk spreekt uit het boek dat we aan het eind zijn van een periode van steeds groter wordende steden, en dat een nieuwe periode moet worden ingeluid met totaal andere aanpak op grond van de nieuwste wetenschappelijke en technische kennis.

Al met al een boeiend en leerzaam boek, met goed overzichtelijk verwerkt cijfermateriaal en van een prettig formaat.

H. VERHEIJ

PIUS XII en de vloek van het anti-communisme

Toen we destijds Guenther Lewy's boek „De Rooms-katholieke Kerk en Nazi-Duitsland” bespraken (P. en C. sept. 1965) hadden we naast waardering, ook een reeks bezwaren.

Onze waardering gold de grondigheid, waarmee het fatale gedrag van een reeks Duitse kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders was ontleed. Onze bezwaren waren gericht tegen het feit, dat al wat katholiek was op één hoop werd gegooid met die kerkprinsen en dat de schrijver ook min of meer tot de conclusie kwam, dat het niet anders mogelijk was geweest, gezien de leerstellingen van de kerk.

We waren van mening, dat deze stellingname in zijn absoluteheid niet alleen onjuist, maar bovendien ook uitermate schadelijk is. Ze kwam hoofdzakelijk voort uit een onpolitieke wijze van benadering van het vraagstuk, een beschouwing die

onvoldoende rekening hield met de in de maatschappij werkende krachten.

Anders is het gesteld met het korte tijd later verschenen boek „Pius XII en het IIIe Rijk”, geschreven door Saul Friedländer en hier (vertaald uit het Frans) uitgebracht door Uitgeverij Contact. *)

Evenals Lewy heeft Friedländer zijn terrein van onderzoek beperkt gehouden. Was dat bij Lewy het gedrag der Duitse bisschoppen voor en onder Hitler, bij Friedländer betreft het de politieke en diplomatieke houding van het Vaticaan en zijn hoogste chef tegenover Nazi-Duitsland. Friedländer knoopt aan het onderzochte feitenmateriaal ook geen filosofische beschouwingen vast. Hij geeft de documenten zoals hij die — zonder twijfel na veel inspannend werk — gevonden en gezift heeft, en voorziet ze van streng zakelijke commentaren.

Schrijvers bronnenmateriaal was beperkt. Hij heeft inzage gehad van Duitse archieven, niet van die van het Vaticaan. Eerst na de verschijning van zijn boek zijn deze laatste, althans voor een deel, open gegaan. Maar het resultaat dààrvan is weer niet van dien aard geweest, dat het algemene beeld dat Friedländer schetst een wijziging heeft ondergaan.

Het betreft hier dus voornamelijk Wilhelmstrasse-materiaal, stukken uit het archief van Von Ribbentrops ministerie van buitenlandse zaken.

En daarin spelen dan weer de brieven en telegrammen van de Duitse ambassadeur bij het Vaticaan, Bergen, een hoofdrol. Andere stukken zijn van de hand van Von Ribbentrop zelf en van diens staatssecretaris Von Weizsäcker. Begrijpelijk legt het bijna uitsluitend beschikbaar zijn van materiaal van die zijde grote beperkingen op en is wetenschappelijke achterdocht bij de behandeling daarvan dringend nodig. Maar men krijgt de stellige indruk, dat de schrijver zich dat volop gerealiseerd heeft en dat hij alles nauwgezet geverifieerd heeft, alvorens tot vermelding, laat staan tot conclusies, over te gaan.

Komt men dan tenslotte tot een oordeel op grond van het beschikbare materiaal, dan is dat ronduit vernietigend voor het politieke gedrag van Pius XII.

Friedländer zelf zegt, in zijn korte „Besluit”:

„Het zij ons voldoende, er op te wijzen dat, op twee belangrijke punten, de Duitse teksten een indrukwekkende overeenkomst tonen: aan de ene kant schijnt de paus voor Duitsland een voorliefde gehad te hebben die door de aard van het nazi-regiem niet verminderd is, en die tot in 1944 onveranderd is gebleven; aan de andere kant was er niets dat Pius XII zo zeer vreesde als een bolsjewisering van Europa en hij hoopte, naar het schijnt, dat Hitler-Duitsland, eventueel verzoend met de Angelsaksen, het belangrijkste bolwerk tegen ieder opdringen naar het Westen zou vormen.”

Het laatste nu zouden wij *de* onthulling van het boek willen noemen.

*) Friedländer, Pius XII en het Derde Rijk. Uitgave Contact. Prijs f 8,90.

Dat Pius zeer deutschvriendlich was is algemeen bekend. Hij had jarenlang in Duitsland gewerkt als nuntius en hij was de voornaamste auteur van het concordaat, dat het Vaticaan kort na Hitlers machtsovername sloot met het nazi-regiem. Dat hij een fel anti-communist was, is eveneens bekend. Maar wat Friedländers boek onomstotelijk vaststelt is, dat zijn anti-communisme de voornaamste drijfveer was om tot het eind toe Hitlers macht de hand boven het hoofd te houden en om de miljoenenmoord op de Joden zonder een woord van protest te laten voortgaan.

Het meest onthullend zijn de feiten op dit punt, waar ze het jaar 1943 betreffen.

1943 is in de geschiedenis van de tweede wereldoorlog in alle opzichten een beslissend jaar geweest. In de eerste weken van dat jaar werd de ring rondom Von Paulus' troepen bij Stalingrad definitief gesloten en vond de massale liquidatie plaats van wat op dat ogenblik Hitlers hoofdmacht was.

Dat betekende de grote ommekeer in de oorlog.

Maar wat daarvan allemaal het gevolg is geweest — dat is nog bij lange na niet bekend.

Het besef toch, dat van dit ogenblik af de overwinnende Sowjet-troepen de Wehrmacht steeds verder zouden terugdringen, leidde niet alleen direct tot de inval van de Engelse en Amerikaanse troepen in Italië, maar het was „aanleiding voor een koortsachtige samenzweringsactiviteit, gericht op pogingen om met alle middelen de opmars der Sowjet-legers en de verhoogde activiteit der progressieve verzetskrachten tegen te gaan”. Hier in ons land was 1943 het jaar van een geconcentreerde aanval op de illegale communistische partij, waarbij SD, Gestapo, geheime agenten van grote monopolies en Engels-Duitse dubbelspionnen allen in dezelfde richting werkten.

In dezelfde tijd vonden onderhandelingen plaats tussen zogenaamde illegale kopstukken en hooggeplaatste Duitsers, met het doel tot een soort vrede-onder-Duitse-leiding in het westen te komen, teneinde gezamenlijk de Sowjet-troepen het hoofd te kunnen bieden.

Uit het boek van Friedländer blijkt nu overduidelijk, dat paus Pius XII één van de voornaamste drijvers van deze misdadige politiek was.

Niet alleen laat een overvloed van uitlatingen, door Friedländer bijeengebracht, zien, dat dit de gedachte was die de Paus in die tijd meer dan welke andere ook beheerste. Maar de kerkvorst ging zelfs zover een persoonlijke vertrouwde naar Amerika te sturen om via de beruchte kardinaal Spellmann de Amerikaanse regering in die richting te beïnvloeden.

Het is één van de belangrijkste verdiensten van Friedländers boek, dat hij deze feiten vastlegt en er ook geen doekjes om windt, dat die misdadige politiek een belangrijke verantwoordelijkheid draagt voor ontzaglijk veel leed, dat in de oorlogsjaren is geleden.

Uit een oogpunt van politieke geschiedbeschouwing lijkt het een zaak van uitermate groot belang, dat iemand eens een ge-

coördineerd onderzoek doet naar de samenhang van al deze feiten uit het jaar 1943. Een dergelijk onderzoek zou wel eens tot onthutsende conclusies kunnen leiden over de grote samenzwering die toen heeft plaats gevonden, om de onvermijdelijk geworden nederlaag van de nazi-Wehrmacht alsnog te voorkomen.

Politieke geschiedschrijving vindt haar grootste betekenis in wat ze ons voor nu en de toekomst te leren heeft.

De geschiedenis van de betrekkingen tussen het Vaticaan en Hitler-Duitsland is uiteindelijk de onthulling geworden van de verschrikkelijke gevolgen die verblind anti-communisme kan hebben voor de mensheid, de menselijkheid en de democratie. De bewijsvoering heeft in later jaren niet stilgestaan — ze vindt dagelijks plaats in Vietnam.

Maar er zullen kringen zijn, vooral in de katholieke wereld, die voor de feiten uit Friedländers boek bijzonder gevoelig zijn. Hopelijk zal men in die kring werkelijk doordenken over wat hier te boek gesteld is. Niet om nog eens flink kwaad te worden op een inmiddels overleden paus, maar om de lessen te leren voor de toekomst.

M. B.

Een strijdbare Patriot

De geschiedenis van de democratie in Nederland moet nog, in haar samenhangend geheel, beschreven worden. Van laat-middeleeuwse boeren- en handwerkers-opstanden, van Kaas- en Broodvolk, Wederdopers en Geuzen tot de Patriotten van de 18de en de arbeidersbeweging van de 19de en 20ste eeuw. In afwachting van de toekomstige historici die met zulke werken een nieuwe „lijn” in onze geschiedenis zullen brengen, zijn we blij dat er al een aantal studies over personen en perioden bestaan, die voorlopige hoofdstukken van die geschiedenis kunnen worden genoemd.

Een soortgelijk hoofdstuk wordt ons voorgelegd door de in modern Nederlands omgezette uitgave van het beroemde pamflet van de Gelderse landjonker en vurige democraat Joan Derk baron van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland* (1781), verricht door prof. Wertheim en mevrouw Wertheim—Gijse Weenink. *) Het is in sterke mate hun inleiding die het doet en dit geschrift van een hedendaagse waardering voorziet die er wel bij nodig is. Liefde voor de figuur van Van der Capellen en het onderwerp heeft het echtpaar Wertheim ertoe bewogen om dit patriottisch pamflet niet minder dan „Het democratisch manifest” te noemen, wat misschien wel wat een te fraaie omschrijving mag heten. Overwaardering derhalve, waar bij vroegere geschiedschrijvers een al te duidelijke onderwaardering aanwezig was.

De eerste biografie van betekenis was die van M. de Jong Hzn.: *Joan Derk van der Capellen; staatkundig levensbeeld*

*) Joan Derk van der Capellen tot den Pol: AAN HET VOLK VAN NEDERLAND. Het democratisch manifest (1781). Ingel. door prof. dr. W. F. Wertheim en mr. A. H. Wertheim—Gijse Weenink. De Bezige Bij, Amsterdam, 1966. (Kwadraatpocket no. 24). Prijs f 6,50.

uit de wordingstijd van de moderne democratie in Nederland, een dissertatie uit het jaar 1922. De Jong wees het oordeel van degenen, die vonden dat Van der Capellens pamflet (uiteraard om de felle anti-orangistische strekking) een prul of een laaghartigheid was, met scherpte af en prees het als een „meesterstuk van betoog en zeggingskracht”. Voortbordurend op dit oordeel, met nauwgezette correctie van misvattingen in de onderdelen, heeft het echtpaar Wertheim de wederuitgave van dit stuk als „eis van historische piëteit” vervuld. Voor hen is Van der Capellen geen „burgerbaron” maar een volbloed democraat, en zij wijzen er terecht op dat niet de klasse-afkomst, maar het *klasse-denken* en -handelen iemand tot revolutionair stempelel, waarvoor zij voorbeelden aanhalen als Kropotkin, Tolstoj en Ho Tsji Minh, alle zonen van hoge adel of zelfs vorsten, wier namen en daden verbonden zijn met democratische en radicale bewegingen.

Van der Capellen was een overtuigd voorvechter van de democratie in zijn dagen, d.w.z. de vroeg-burgerlijke. Hij was een patriot en streed als Geldersman fel tegen de aristocratie en de Oranje-regenten die — sinds stadhouder Willem III de medezeggenschap van de kleine burgerij in de oostelijke provincies zwaar beknot had (z.g. vanwege hun slappe houding in de oorlog van 1672 tegen Frankrijk) — onbepert aan de macht waren. De „Nieuwe Plooi”, die na Willems dood inzette en waarbij de burgerij haar rechten poogde te heroveren, was op niets uitgelopen. De Oranje-stadhouders steunden op de provinciale ridderschap en wilden niets van opruiming der misstanden weten. Van der Capellen, ter school gegaan bij de Franse filosofen en vooral bij de verlichte Engelse denkers van de 18de eeuw als Locke en Hume, stond op het standpunt dat de Nederlandse samenleving moest worden omgewenteld. Dat hij een boek als Fletchers betoog voor de noodzaak van een burgermilitie vertaalde, zegt voldoende. De opstand van de Amerikaanse koloniën tegen Engeland en de vestiging van een Amerikaanse burgerlijke democratie vervulde hem en zijn vooruitstrevende tijdgenoten met hoge verwachtingen. Hij vocht voor zijn zetel in de Gelderse Staten, waar hij zich de meeste faam heeft verworven door zijn actie tegen de „vernederende en onwettige drostendiensten in Overijsel, waarmee hij zich de rol toebedeelde van een moderne Robin Hood, strijder voor de rechten der boeren”, zoals het echtpaar Wertheim schrijft. Zijn aartsvijand Hompesch, drost van Twente, werkte hem uit de Staten en liet hem in een bij alle kerken aangeplakte publicatie tot leugenaar en volksverleider stempelel.

Van der Capellen, aanvankelijk gekrenkt en makkend, hervond zijn positieve strijdbaarheid tijdens de Vierde Engelse zee-oorlog, waarin de bedroevende staat van de Nederlandse vloot, waaraan ook de overwinning van Zoutman bij de Doggersbank niets kon afdoen, schril aan het licht kwam. Van der Capellen zag in de Engelsgezindheid van het huis Oranje en stadhouder Willem V de bron van al het kwaad. Willem V, misschien geen domkop, maar een onvergeeflijke reactionaire

zwakkeling, werd Van der Capellens zwarte schaap. Als hij in 1781 naar de pen grijpt om zijn vlugschrift *Aan het Nederlandsche volk* te schrijven, belichaamt hij in de stadhouder alle gebreken, onverdraaglijkheden en vergripen van het „oude regime”. Dat mag ook de verklaring zijn van de bij tijd en wijle hoogdravende wijze, waarop Willem V door hem beschuldiging na beschuldiging in het gezicht wordt gespuwd. Concreet aanwijsbaar zijn de misstanden waartegen hij zijn stem verheft, de adelsvoorrechten in de oostelijke provincies, de militaire tribunalen die het recht opeisen overtredingen van militairen tegen burgers te berechten waardoor de burgers steeds aan het kortste eind trekken, de onvrijheid van drukpers, en bovenal de soevereine macht van de stadhouder, die vreemdelingen begunstigt met hoge posities in het leger of ze (zoals de gehate hertog van Brunswijk) tot directe raadslieden maakt. Van der Capellen eiste burgerrechten voor stedelingen en plattelanders, democratisch verkozen bestuurscomité's van burgerij en boeren, en een volksbewapening op basis van de Zwitserse of Amerikaanse.

Het was een waar program, dat in september 1781 te „Ostende” verscheen. Er stond althans „Ostende” op het stuk, maar het zal wel dichterbij huis gedrukt zijn. Het pamflet had een sterke uitwerking. Het nadrukken en verspreiden werd bij plakkaat verboden, maar ging rustig voort, zij het dat het geheim van het schrijverschap lange tijd welbewaard bleef!

In 1782 wisten de patriotten Van der Capellen terug te brengen in de Overijsselse staten, waar hij er in slaagde de dros-tendiensten werkelijk afgeschaft te krijgen. En de patriotten, door de onhoudbare politieke toestand al meer gesard, begonnen met hun „exercitie-bewegingen” een grondslag te leggen voor de volksbewapening, die Van der Capellen steeds gewild heeft. Het kon hun leiders en ook Van der Capellen zelf niet ontgaan, dat zij daarmee bij het huis Oranje en vooral bij de bazige ega van de stadhouder, prinses Wilhelmina, de vurige wens tot radicale represailles uitlokte. De prinses was een zuster van de Pruisische koning, en wij weten dat zij in 1787, toen zij zich door de bewegingen van de „vliegende legertjes” beledigd achtte, niet schroomde om Pruisische troepen te hulp te roepen, die dan ook kwamen en de patriottenbeweging — voorlopig — neersloegen.

Dat was na Van der Capellens tijd. Hij overleed in 1784, en hoefde daardoor niet te zien hoe de Pruisen de beste vaderlanders, voor zover zij niet waren gevluht, naar de kazematten van Wezel sleepten. De patriottenhaters zagen er geen been in om het familiegraf van de Van der Capellens op het kerkhof van Gorsel eerst te vernielen, en een jaar later met buskruit op te blazen. Graftschennis schijnt altoos een privilege van de reactie te zijn.

Het is curieus, en de inleiders van het pamflet wijzen er in een apart hoofdstukje op, dat Van der Capellen toch een monument heeft gekregen of behouden. Het staat in de tuinen van de Villa Borghese te Rome, en is het eerst opgemerkt door

de Nederlandse schrijver Godfried Bomans. Hoe dat beeld daar is gekomen en welke interessante historie er vastzit aan zijn maker, de beeldhouwer Giuseppe Ceracchi, kan men bij het echtpaar Wertheim nalezen.

Hun inleiding, die de hele wordingsgeschiedenis van Van der Capellens brochure en de relaties van de schrijver voor en tijdens het schrijven ervan grondig onderzoekt, is een waardevolle verheldering van een der strijdbare hoofdstukken in de geschiedenis van onze burgerlijke democratie, en daarmee een goede bijdrage tot de rechtzetting van onze vaderlandse historie. Met critiek op het huis Oranje alleen kan de geschiedenis van onze democratie niet worden geschreven, hetgeen ook in de inleiding duidelijk naar voren komt. Noten en literatuuropgaven verduidelijken de lezing van Capellens boeiend staatspamflet. Het geheel is nu in een aangenaam geïllustreerde pocket uitgegeven, de eerste herdruk sinds 1795! Th. de V.

Karl Jaspers en de Duitse crisis

De Duitse filosoof Karl Jaspers kan nauwelijks een democraat uit één stuk worden genoemd. Begonnen als psychiater (hij is van 1883), werd hij hoogleraar in de wijsbegeerte en doceerde van 1921 af te Heidelberg. Hij is een van de „kerkvaders” van de moderne existentiële filosofie, vanuit welk standpunt hij steeds op typische wijze geschommeld heeft tussen elite-waan, afkeer van de grote massa en een erkenning van het objectief bestaan van een maatschappij die 's mensen verantwoordelijkheid vraagt. Van dat eerste besef heeft hij meer dan eens blijk gegeven in onbewimpelde anti-communistische uitspraken, van het laatste in een zeer consequent anti-fascisme. Dit anti-fascisme zal hem zeker niet alleen zijn ingegeven door zijn huwelijk met een joodse vrouw. Hij hield het oude Duitsland voor een lustoord van intellectuele bedrijvigheid, zonder dat hem toch het gevaar van jonkerdom en militarisme ontging. Toen Hitler aan de macht kwam, ging hij aanvankelijk door met college geven en publiceren in zijn oude stijl, tot de nazi's hem in 1937 van zijn leerstoel verjoegen. Hij ging in de emigratie en keerde na de oorlog wel naar Europa terug, maar niet naar Duitsland. Hij woont thans in Zwitserland, hoogbejaard, maar met een levendig oog op de wereldsituatie, en vooral op de Duitse.

Het is van belang wanneer een man als Jaspers, welke gebreken hem in onze ogen ook aankleven, juist vanuit zijn „verheven wachttorens” waarschuwend kreten laat horen ten aanzien van het hedendaagse Duitsland. De z.g. rebellie der generaals — die helemaal geen rebellie is maar een duidelijke samenwerking om zelfs de waan van democratie, die in het staatsstelsel van de Bondsrepubliek wordt bewaard, overboord te gooien — vloeit voort uit de hele opzet van rechtse Duitse elementen om van heel Duitsland één „uitzonderings-toestand” te maken.

verschenen geschrift tot de Duitsers met de vraag: „*Wohin treibt die Bundesrepublik?*” *) Waar gaat het met de Bondsrepubliek naar toe? Zijn vrees en zijn protest zijn gericht tegen de voorgenomen „Notstandsgesetzgebung”, de uitzonderingswetten die in de Bondsdag ter discussie staan, en waarmee het — zo ze worden aangenomen — de economische en militaire reactie in West-Duitsland vrij zal staan, ook de laatste schamele schijn van democratische rechten, als hun dit past, te verpletteren.

De strijd om deze uitzonderingswetten is een der belangrijkste punten van de Westduitse binnenlandse politiek. Jaspers aarzelt niet te verklaren, dat bij het aannemen van deze wetsvoorstellen de vrede op slag in gevaar zal zijn gebracht, en dat een nieuw en definitief vernietigende ramp over Duitsland kan worden afgeroepen.

Jaspers valt de bewering aan dat de uitzonderingswetten een „noodzakelijke aanvulling” betekenen van de grondwet. Integendeel, zo zegt hij, zij betekenen dat de opheffing van de grondwet gelegaliseerd wordt, dat wil zeggen opheffing van de fundamentele volksrechten. Mochten zij in geval van oorlog worden toegepast, dan wordt het Duitse volk niet anders dan een naar de slachtbank gedreven kudde. En de drijvers zullen politici zijn van de „absolutistische” denkwijze, even machtsbelust als dom.

Mocht het Duitse volk geen oorlog willen voeren — gezien de situatie van onze tijd — dan, zo betoogt Jaspers, moet het 't recht en de mogelijkheid hebben van de revolte: door stakingen, door dienstweigering, door het in het geweer brengen van alle krachten, die lijf en vrijheid dienen. Dit zijn ongetwijfeld radicale woorden, en het blijkt dat er ook oude mannen zijn, die op hun oude dag niet halsstarriger worden, maar iets van de geschiedenis van hun dagen hebben geleerd. Even radicaal klinkt Jaspers' betoog voor de vrijheid van verzet tegen de bedreiging met slavernij, die in de uitzonderingswetten opgesloten zit.

Dat Jaspers het mechaniek van het moderne imperialisme dóórgekregen heeft, blijkt zeer zeker uit zijn vaststelling dat degenen die de „uitzondering” voorgeven te vrezen, deze zelf wel eens zouden kunnen provoceren om de dictatuur naderbij te brengen. Want dat men „misbruik van de uitzonderingswetten” zou kunnen voorkomen, gelooft de oude filosoof niet. Het beginsel van deze wetten zelf is het weren van iedere contrôle. „Het beginsel van het totale geweld komt tenslotte achter alle beperkingen en clauses toch weer te voorschijn”, zegt hij op blz. 166 van zijn geschrift.

Interessant is ook Jaspers' mening over de kopstukken van de huidige Westduitse politiek. „Dat misbruik (van de uitzonderingstoestand) niet alleen mogelijk, maar waarschijnlijk is, dat leren ons de gebeurtenissen van de laatste tijd”, zo schrijft hij. „Wanneer mensen als Strauss, Adenauer en Hopf bij de Spiegel-affaire in staat waren paniek te stichten onder de beamb-

*) Karl Jaspers: *Wohin treibt die Bundesrepublik?* R. Piper & Co., München. 288 blz. Ingen. 9,80 Mark.

ten die hen vervolgden, als of de staat in gevaar verkeerde, als de minister van justitie niet werd ingewijd, als toentertijd dingen gebeurden „die ietofwat buiten de legaliteit lagen”, dan mag men zich nu wel afvragen: Als toentertijd de uitzonderingswetten bestaan hadden, zouden deze lieden dan toen niet onmiddellijk de noodtoestand hebben afgekondigd om te doen wat zij wilden?” (blz. 167).

Jaspers is er zich van bewust, dat het Duitse volk er nooit bepaald vlug bij is om zich te weren als een noodtoestand wordt afgekondigd, en zeker niet als die uitzonderingstoestand misbruikt wordt. „De terreur der verleende volmachten is oppermachtig”, vreest hij. Van CDU-oligarchie naar autoritaire staat, van autoritaire staat naar dictatuur en vandaan tot de oorlog acht hij maar weinig schreden. Hitler is het voorbeeld van de man die de legaliteit misbruikte om aan de top te komen, alwaar hij iedere legaliteit de nek omdraaide. De mannen van thans kunnen, zo waarschuwt Jaspers, precies hetzelfde doen. Het grote gevaar is dat niemand van deze dingen duidelijke notie heeft. „De Bondsrepubliek is vastgelopen in een fantastische voorstellingswereld” (blz. 257). Misschien is het de schijnbaar eindeloos voortvloeiende stroom van welvaart, die de Westduitse burger vandaag politiek heeft bedwelmd als een verdovend middel.

Jaspers' redenering beweegt zich niet over het sociale of economische vlak; hij ziet de toestand louter staatkundig en veronachtzaamt daardoor bepaalde elementen in de ontwikkeling, zeggen wij de loon- en prijspolitiek, de acties van de vakbonden, het optreden van de massa in het algemeen, waarvoor hij nooit oog gehad heeft. Het doet aan de diepe ernst en de vele waarheden in zijn betoog niet af. Want hij blijkt zeer wel besef te hebben van de schreeuwende brutaliteit, die in de jongste Westduitse „eisen” ligt opgesloten, brutaliteit en ongemotiveerdheid die voortkomen uit de wens van de weer heersende kringen om net te doen of „de Duitsers andere mensen geworden zijn”, of de oorlog niet met onvoorwaardelijke capitulatie geëindigd is, of herstel van de grenzen van 1937, dat door de scherpslijpers van thans geëist wordt, niet een volstrekte onmogelijkheid is; om maar te zwijgen van de gevaren die een alzijdig opgebouwde Bundeswehr met zich brengt voor de rest van de wereld. Hier is het „existentialistisch” denken in de zin van de hulpeloze vereenzaming toch praktisch doorbroken; de filosoof Karl Jaspers komt, ten overstaan van de reële crisis van „de anderen”, d.i. de medemensen, tot een bijna revolutionaire conclusie:

„Het omgooien van het stuur van de politiek der Bondsrepubliek naar binnen en naar buiten, kan niet in één of ander onderdeel voltrokken worden. Wil zo'n ommekeer succes hebben, dan moet ze over de hele linie plaats vinden . . . Nog is het tijd. Maar alleen een principiële ommekeer in de politiek kan de ramp, het verlies van de vrijheid en het bestaan verhinderen” (Blz. 279).

Het is een slotsom, waarmee men het volledig eens kan zijn.

„Newsweek“-enquête over het negervraagstuk

Het Amerikaanse weekblad „*Newsweek*“ heeft onlangs een nummer gewijd aan het rassenvraagstuk in de Verenigde Staten.*) In dit nummer wordt een sociologisch onderzoek samengevat, dat in deze zomer is verricht onder auspiciën van het blad. Daarmee herhaalde het een onderzoek, dat drie jaar geleden werd verricht en dat later, in uitvoeriger vorm, als boek werd gepubliceerd. (Vorig jaar verscheen daarvan een Nederlandse vertaling, die in „Politiek en Cultuur“ van juli-augustus 1965 werd besproken).

Uit het overzicht blijkt, dat de eisen van de negers in de afgelopen drie jaar niet zijn veranderd en dat er ofschoon er op verschillende terreinen wel van vooruitgang wordt gesproken, op het gebied van huisvesting en lonen van verbetering geen sprake is geweest. Vooral de eis tot opheffing van de rassenscheiding bij de huisvesting is sterk gaan leven. Volgens het onderzoek eist 68 procent van de negers met kracht, dat op dit gebied snelle voortgang zal worden gemaakt. Daarentegen zou volgens de Newsweek-sociologen 42 procent van de blanken hiertegen sterk gekant zijn.

De conclusie van „Newsweek“ uit deze gegevens is, dat „het zwarte ghetto een tijdbom blijft, die in het hart van elke grote stad blijft tikken“. Van de negers verwacht 61 pct, dat er verdere botsingen op dit punt zullen voorkomen; onder de negers in de ghettos van de steden in het noorden is dit percentage zelfs 75 pct.

Over de betekenis van demonstraties, botsingen en het optreden van de politie lopen de opvattingen van negers en blanken (ten minste van de 1059 geïnterviewde negers en 1088 geïnterviewde blanken sterk uiteen.

73 pct van de negers is van mening, dat de demonstraties verbeteringen zullen brengen; 34 pct is er van overtuigd, dat de botsingen hierbij een gunstige uitwerking zullen hebben.

Een van de geïnterviewde blanken zei over de demonstraties: „Het zijn bijlslagen aan de voet van een vreselijk dikke boom“. Veel meer blanken keren zich er echter tegen en 70 pct van de ondervraagden vond, dat de negers in hun optreden voor gelijke rechten te hard van stapel liepen.

Eén van de conclusies, die men kan trekken uit dit onderzoek — dat vanzelfsprekend ontoereikend is en niet vrij van propagandistische doeleinden — is dat de crisistoestand in de Amerikaanse rassensituatie niet snel voorbij zal gaan.

J. W.

*) „Newsweek“, 22 augustus 1966. Gegevens verzameld onder leiding van Louis Harris en gepubliceerd onder redactie van William Brink.

Breng de CPN verder vooruit!

Bij de achter ons liggende verkiezingen voor staten en raden behaalde de CPN een flinke winst. Zij zal deze aanwenden in het belang van de werkende bevolking en zal alles doen om in grote eenheid op te treden teneinde de reactie nieuwe nederlagen toe te brengen.

In de komende maanden zal er daartoe veel, heel veel moeten gebeuren. Ook, omdat in het komende voorjaar de verkiezingen voor de Tweede Kamer zullen plaats hebben.

Om goed te kunnen optreden, is er geld nodig!

De Communistische Partij roept U daarom op Uw bijdrage te storten in haar Donatie- en Propagandafonds en aldus te helpen de CPN *verder vooruit te brengen*.

Uit het Donatie- en Propagandafonds zullen de materialen worden bekostigd, waaruit de stem van de CPN zal klinken in de gezinnen van de Nederlandse werkers, van allen die onder de druk staan van de in ons land optredende monopolies. Vooral het dagblad De Waarheid vervult daarbij een belangrijke rol. Dag in, dag uit licht het de Nederlandse werkers voor en helpt het hen in de strijd voor een beter bestaan.

Deze voor werkend Nederland onontbeerlijke krant kan niet buiten de steun van haar vrienden en lezers.

Om De Waarheid de nodige bijdragen te verschaffen en een actieve en efficiënte verkiezingscampagne te kunnen voeren, heeft het Donatie- en Propagandafonds dit jaar

3 0 0 . 0 0 0 gulden nodig.

Het beheer van het Donatie- en Propagandafonds zal in handen zijn van een commissie van bekende en beproefde communisten. Dit jaar bestaat deze uit de kameraden

Cor Borst

Esther Muller—Van West

Liesje Blom

Siem Groenendijk

Piet Kuiper

Cor Haringa

Ben Kuster

Hendrik Schwertmann.

Om het bedrag, dat dit jaar nodig is, bijeen te brengen, is het nodig onmiddellijk te beginnen met het inschrijven van donaties en verkiezingsaandelen.

Op de dag van het Waarheid-festival, op 11 september a.s., zal het dan mogelijk zijn vast te stellen, hoeveel reeds verzekerd is voor ons Donatie- en Propagandafonds teneinde de CPN te versterken en verder vooruit te brengen!

COMMUNISTISCHE PARTIJ
VAN NEDERLAND.

PAUL DE GROOT

DE DERTIGER JAREN

1930 - 1935

Een kritisch boek met belangrijke conclusies. Paul de Groot maakt de balans op van de activiteiten en standpunten van de internationale communistische beweging in een — van historisch standpunt bezien — zo bij uitstek belangrijke periode: Hitlers greep naar de macht en het bewogen voorspel van de Tweede Wereldoorlog. Voor hen die de vraag stellen: wat was, wat is en wat wordt de communistische partij zal dit boek met herinneringen en overdenkingen een waardevolle wegwijzer zijn. Twaalf blz. documentaire foto's, 222 blz. geb. f 8.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam - Leidsestraat 25
Rotterdam - Hoogstraat 143

binnenkort verschijnt:

DE UITDAGING VAN HET MARXISME

waarin is opgenomen:

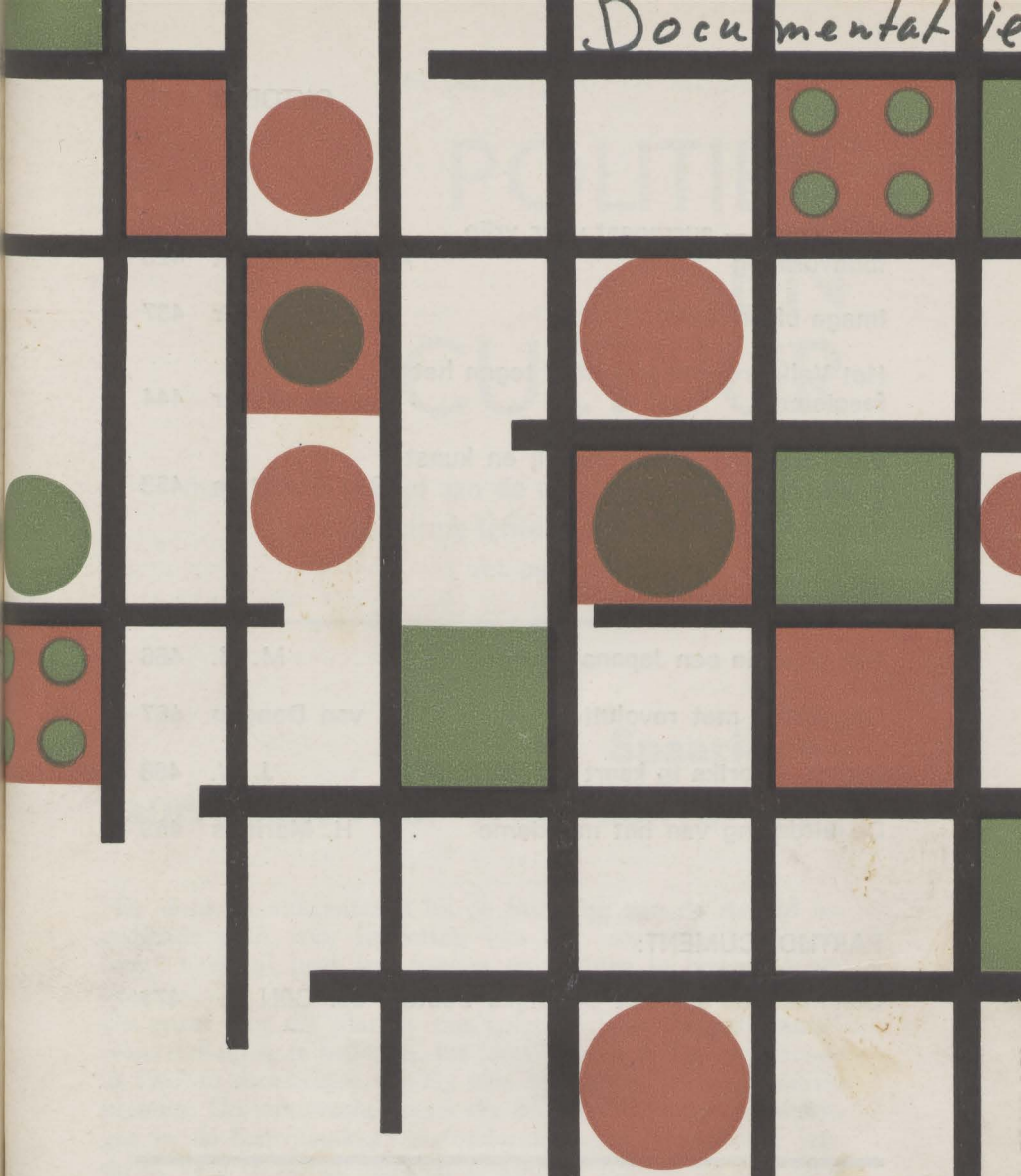
Marxisme en democratie door Joop Wolff
Marxisme en christendom door Marcus Bakker
De jonge Marx door Theun de Vries
Marx en de managers door Ger Verrips

Het marxisme is een uitdaging!
Een uitdaging aan de denkende mens, die de werkelijkheid van het heden met zijn grote problemen wil onderzoeken en toetsen.
Een prikkel tot zelfstandig denken en kritische analyse. 138 bladz., gebr. f 6.50

Uitgeverij Pegasus — Leidsestraat 25 — Amsterdam

Documentatie

POLITIEK EN

CULTUUR

Spaarloon — surrogaat voor vrije loonvorming	A. van Turnhout	425
Image of politiek?	M. Bakker	437
Het Volksfront in de strijd tegen het fascisme	M. Meijer	444
Vervreemding, maatschappij en kunst (Van Marx tot Kafka)	S. Finkelstein	453

BOEKBESPREKINGEN:

Het leven in een Japans kamp	M. M.	466
Gegoochel met revoluties	S. van Dongen	467
Latijns-Amerika in kaart	J. W.	468
De uitdaging van het marxisme	H. Marinus	469

PARTIJDOCUMENT:

Communiqué van het Dagelijks Bestuur der CPN	471
--	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527

Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,

Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Spaarloon - surrogaat voor vrije loonvorming

Het door de vakcentrales bij de Stichting van de Arbeid ingediende plan voor invoering van een zogenaamd „spaarloon” heeft al heel wat tongen en pennen in beweging gebracht.

De opzet van dit plan is om volgend jaar de „contante” loonsverhoging te beperken tot „iets” boven de hoogte van de in 1967 te verwachten stijging van de prijzen, huren en sociale premies. De loonsverhogingen die bij de CAO-onderhandelingen in de bedrijfstakken en ondernemingen boven deze landelijk vast te stellen normen uitkomen, zouden op een voor vijf jaar geblokkeerde spaarrekening geplaatst moeten worden.

Volgens de toelichting van de vakcentrales zou dit spaarloonplan niet alleen een „oplossing” bieden voor het loonbeleid in 1967, maar ook kunnen leiden tot een „verzoening” inzake een nieuwe loon*politiek*, die met ingang van 1967 de huidige „overgangsregeling” dient te vervangen. Naast een middel tot afremming van een zogenaamde „overbesteding”, wordt het spaarloonplan dus ook opgeworpen als een soort „vrije loonvorming” en een „alternatief” voor de door de regering en de grote ondernemers verlangde voortzetting van de loondicatuur.

Intussen blijkt uit de miljoenennota dat ook de regering door het „spaaridee” begeistert is. Bij een streven om de loonsver-

hogingen in de CAO's het volgende jaar zo dicht mogelijk bij de geraamde productiviteitsstijging van 3,5 procent te houden, is er een soort „nationale spaaractie” aangekondigd, waarover een aparte nota aan de Tweede Kamer zal worden aangeboden.

De ondernemersorganisaties hebben al laten weten dat zij het spaarloonplan van de vakcentrales „ten principale” verworpen. Zij hebben in het plan zelfs een soort „sluipende socialisatie” weten te ontdekken(!). Tegen het sparen op zichzelf hebben de grote ondernemers natuurlijk geen bezwaar en zeker niet als zij daarvan zelf weer kunnen profiteren voor hun investeringen. Maar er dient volgens de heren gespaard te worden van een „loonsverhoging” die maximaal gelijk is aan de gemiddelde stijging van de arbeidsproductiviteit met 3,5 procent (voor de monopolies en concerns ligt dat cijfer uiteraard veel hoger) en niet via een spaarbedrag daarboven, zoals door de vakcentrales wordt voorgesteld. Met andere woorden: de ondernemers willen de arbeiders en andere werkers laten sparen bij de gelijktijdige doorvoering van een reële *loonsverlaging*. De prijzen zullen volgend jaar immers — zelfs volgens de officiële raming van de regering — tenminste weer met 4,5 procent stijgen!

De ondernemers blijken zich plotseling ook geroepen te voelen om de werknemers „in bescherming” te nemen. In het orgaan van het *Verbond van Nederlandse Werkgevers* („De Nederlandse Industrie” — 15 sept. 1966) wordt geschreven:

„... dat dwang (direct of indirect) op de wijze waarop iemand aan zijn inkomen bestemming geeft in onze maatschappelijke verhoudingen toch zeer ongewenst is”.

Klinkt dat niet aandoenlijk?

De ondernemers vergeten er echter een kleinigheid bij te vermelden. Zij zijn wel voor vrijheid-blijheid in de inkomstenbestedingen (allereerst natuurlijk voor hun eigen inkomsten en vermogens en van de winsten), maar — voor zover het de werknemers betreft — *niet* voor vrijheid in de inkomstenvorming; in ieder geval geen vrije loonvorming! Als de ondernemers zich keren tegen de bestedingsdwang bij invoering van het spaarloon (die er inderdaad inzit) dan berust dat van hun kant slechts op een al te duidelijke schijnheiligheid. Hun redeneringen komen er in de praktijk immers op neer: Bezorg de werknemers een feitelijke loonsverlaging door de lonen minder te verhogen dan de prijzen stijgen, maar laat hen vrij in de keuze hoe zij dit verlaagde loon wensen te „besteden” . . .

Niet nieuw

Intussen is het bekend, dat ook onder de arbeiders en bij diverse vakbonden zeer terecht sterke weerstand bestaat tegen het spaarloonplan van de vakcentrales. Uiteraard echter op geheel andere gronden dan bij de ondernemers.

Het spaarloonidee is bepaald geen nieuwe uitvinding. Onder de naam van „investeringsloon” vormt het al jarenlang een onderdeel van de KVP-, NKV- en CNV-propaganda in het kader van de zogenaamde „bezitsvorming” — het confessionele smeermiddeltje om „kapitaal en arbeid” met elkaar te „verzoenen”; om de arbeiders met „zilveren draden” aan de ondernemers te binden in de hoop daardoor de klassenstrijd te kunnen „uitbannen”. Ook al worden er nu — naast het „element van bezitsvorming” — voor het spaarloon vele andersluidende motieven ter tafel gebracht, naar de reden van het enthousiasme voor dit idee bij de confessionele leiders behoeft men dus niet te raden.

De vraag is wel, wat het NVV-bestuur bewogen heeft zich achter dit spaarloonplan te stellen en welke argumenten daarvoor zijnerzijds worden aangevoerd. Deze vraag geldt des te meer, omdat — ook al worden daartoe nu allerlei pogingen aangewend — het voorgestelde spaarloon zeker niet valt te rijmen met de eis van het jongste NVV-congres (april 1966) dat er een einde moet komen aan de Haagse loondictaten en er een werkelijk vrije loonvorming ingevoerd moet worden. Ter verdediging van het spaarloon werden in het NVV-kaderblad „De Vakbeweging” (6 sept. 1966) o.a. de volgende motieven naar voren gebracht.

„De betalingsbalans bewijst dat we langzamerhand de grens van de groei der bestedingsmogelijkheden naderen, terwijl ten slotte de hoogte van de rentestand erop wijst dat er gebrek aan kapitaal is. Deze laatste factor is ook van belang voor de moeilijkheden waarvoor de regering staat om het te verwachten begrotingstekort voor het volgende jaar te dekken.”

En verder:

„Dit spaarloon zou de prijsstijgingen afremmen, omdat de consumptieve bestedingen minder sterk zouden stijgen en bovendien kapitaalmiddelen voor bedrijfsleven en overheid zouden verschaffen.”

Tenslotte halen wij nog aan:

„Dit laatste punt, de overheidsfinanciën, is voor het NVV en de andere vakcentrales een belangrijke stimulans geweest voor het indienen van een voorstel tot invoering van het spaarloon. Niet omdat wij dit kabinet vriendelijker gezind zouden zijn dan een ander, maar omdat het spaarloon, gecombineerd met een aantal andere maatregelen een oplossing zou bieden die de werknemers het minst schade zou doen en de inflatie niet zou bevorderen. Het alternatief is in de politieke constellatie van vandaag alleen een aanmerkelijke verhoging van de indirecte belastingen.” (spatiëring van de schr.)

Het leek ons nodig deze citaten aan te voeren om de argumentatie voor invoering van een spaarloon te leren kennen en te kunnen bestrijden.

Betalingsbalans

Aangevoerd wordt het tekort op de betalingsbalans. Het is hier niet de plaats om een verhandeling te houden over de werkingssfeer van deze — ook in de loondiscussies — veel gebruikte en misbruikte financiële balans van onze nationale in- en uitvoer. Maar wèl om vast te stellen, dat de tekorten op de betalingsbalans niets anders zijn dan afwisselingen van even zoveel voorkomende overschotten. Als bewijs daarvoor mag het feit dienen, dat in de afgelopen jaren door een voordelig verschil tussen in- en uitvoer van goederen, diensten en kapitaal, een „potje” aan deviezenreserve is gekweekt van rond 7 miljard gulden. Dat is dan voornamelijk te danken aan de beperking van de bestedingsmogelijkheden voor de werkende mensen door de Haagse loonbeheersing, waarvan de baten vooral ook zijn terug te vinden in de van jaar op jaar stijgende winsten van de concerns en de monopolies.

Ook ditmaal is het tekort op de betalingsbalans niet veroorzaakt door een zogenaamde „overbesteding” van de werkende mensen. Dit feit is bovendien door het NVV zelf onlangs nog bevestigd, toen naar aanleiding van het debat over lonen en prijzen in de Tweede Kamer (mei j.l.) in „*De Vakbeweging*” (van 7 juni 1966) werd geschreven:

„Bezien wij echter de diverse bestedingscategorieën, dan blijkt heel duidelijk dat de omvang van de particuliere consumptie niet de oorzaak is van de overbesteding in 1966. De toeneming van de reële particuliere consumptie blijft met 4,5 procent beneden de stijging van de productietoename met 6 procent.”

Waarom wij nog willen toevoegen, dat de stijging (dit jaar) van de particuliere consumptie met 4,5 procent een nationaal *gemiddelde* is, waarin de rijken uiteraard een (relatief) heel wat groter aandeel hebben dan de werkers. In laatstgenoemd nummer van „*De Vakbeweging*” werd overigens ook gesteld waar de overbesteding dan wèl gezocht moest worden, toen het blad schreef:

„De bruto-investeringen in de bedrijven en vooral die van de overheid, alsmede een zeer stevige voorraadvorming bij de bedrijven, vormen de bestedingscategorieën die tot die hoge invoer (en dus tot het tekort op de betalingsbalans, schr.) aanleiding geven.”

En waar de feiten er op dit punt zó voorstaan is het toch volkomen onjuist om uit een tijdelijk tekort op de betalingsbalans een argument te putten om nu juist de bestedingen van de

werkende mensen opnieuw aan banden te leggen door middel van een gedwongen „spaarloon”!

Kapitaal„gebrek”

Het gebrek aan kapitaal bij het bedrijfsleven en vooral bij de overheid wordt als een belangrijk argument aangevoerd voor de invoering van een spaarloon.

Het zou ons in het kader van dit artikel te ver voeren diep in te gaan op de groeiende heerschappij van het monopolie- en financierskapitaal onder de verhouding van het staatsmonopolistische kapitalisme. We moeten volstaan met het maken van enkele kanttekeningen die rechtstreeks met de argumentatie van de vakbeweging te maken hebben.

Allereerst dient vastgesteld te worden, dat door invoering van een spaarloon wèl de bestedingen van de loontrekkers, maar niet de totale bestedingen worden afgeremd. Het is immers de bedoeling het geblokkeerde deel van de lonen weer ter beschikking te stellen van de overheid en het bedrijfsleven ten behoeve van hun uitgaven en investeringen. Het spaarloon wordt dus niet uit de circulatie genomen, maar slechts overgeheveld. Als middel tot inflatiebestrijding (waarop we hierna nog terug komen) kan het spaarloon dus niet gezien worden. En als er gesproken wordt over kapitaalgebrek bij de overheid (de regering in dit verband), kàn en mág men dan voorbijgaan aan het al vaak genoemde, maar nog altijd geldende feit van de voortdurend stijgende bewapeningsuitgaven? Volgens de miljoenennota zullen deze uitgaven het volgende jaar de 3 miljard gulden overschrijden. Wie dergelijke kapitalen verslingert aan oorlogstuig en het militaire apparaat, verliest toch ieder recht om over kapitaalgebrek te spreken. Daarin kan dus ook geen argument ter verdediging van het spaarloon gevonden worden.

Hier zou de kwestie heel anders gesteld dienen te worden. De buitensporige bewapeningsuitgaven vormen een steeds grotere rem op de noodzakelijke verhoging van de uitgaven op velerlei gebied en tegelijkertijd ook één van de voornaamste inflatiebronnen. Juist ook de vakbeweging — het NVV — zou daarom dienen op te treden voor de eis, dat de kapitalen die nodig zijn in de voorzieningsfeer, mede verkregen worden door de bewapeningsuitgaven te verlagen.

Er is nog een ander middel voor de overheid om aan het geld voor die doeleinden te komen. Deze mogelijkheid werd nog eens scherp belicht bij de onlangs uitgeschreven staatslening van tweehonderd miljoen gulden tegen een toprente van 7 procent, waarop door de bezitters voor duizenden miljoenen werd ingetekend. Het moge dan waar zijn dat de bezitters méér geld aanboden dan waarover zij op dat moment beschikten om zich op die wijze een zo groot mogelijk deel van de zoetlokkende staatskoek te kunnen toeëigenen — in ieder geval werd door deze affaire wèl aangetoond, dat er nog heel wat kapitaal „verborgen” zit en ook gehouden wordt om

slechts tegen het hoogst mogelijke rentepeil te voorschijn te komen.

Een deel van dit geld kan echter ook op tafel gebracht worden door een gedwongen staatslening tegen een normale rente, waarop door de CPN al meermalen is aangedrongen. Ook langs die weg zou het rijk (èn de gemcenten) over goedkoper geld de beschikking kunnen krijgen.

Investerings

Een andere kwestie die in de vakbewegingsargumentatie als belangrijk wordt aangeduid is de kapitaalbehoefte bij het bedrijfsleven.

Het is een feit, dat de snelle mechanisering en de op gang komende automatisering (behalve in de administratieve sector vooral ook in de electrotechnische en de chemische industrie) steeds kostbaardere machines en dus steeds meer kapitaal vergende investeringen vereisen. Zo is het bijvoorbeeld bekend dat voor de nieuwe olieraffinaderij die Mobil Oil in Amsterdam bouwt, de investeringen niet minder dan bijna één miljoen gulden per arbeidsplaats bedragen. Daarnaast is het behoud van de werkgelegenheid — waarnaar de vakbeweging in verband met de investeringsbehoefte verwijst — een bijzonder belangrijke kwestie. Maar ook rekening houdend met beide vernoemde zaken blijft het de vraag, of het reële betekenis kan hebben en of het nut kan afwerpen om zoveel aandacht aan de investeringen te besteden als door de vakbeweging wordt gedaan. Zulke vragen dienen dáárom gesteld te worden, omdat onder het kapitalisme de investeringen nu eenmaal niet gericht zijn op het scheppen van werkgelegenheid voor een groeiende beroepsbevolking, maar op het behalen van maximale winsten. En dat geldt temeer onder de verhoudingen van de heerschappij van het monopolie- en financierskapitaal.

Of worden de bedrijfsssluitingen die vandaag de dag steeds veelvuldiger plaats vinden en waarbij honderden arbeiders tegelijk op straat worden gezet soms ingegeven door „zorg” voor de werkgelegenheid? Ook hier gaat het immers om een door de monopolies en concerns geforceerd proces in de strijd om binnen de EEG en op de wereldmarkt de eigen posities en winstmogelijkheden te versterken. Niet alleen op kosten van de werknemers, maar steeds meer ook ten koste van de niet-monopolistische ondernemingen en handelsbedrijven die in de hoek gedreven worden waar de liquidatie- en fusieslagen vallen.

Zowel de omvang als de richting van de bedrijfsinvesteringen worden door het monopolie- en financierskapitaal bepaald *en de vakbeweging kan daarop nog steeds geen enkele invloed uitoefenen*. Ook niet op het tempo van de bedrijfsinvesteringen, waarbij de koers gericht is op versnelde mechanisering en automatisering, welke weliswaar steeds grotere kapitalen vergen, maar die tegelijkertijd een *inkrimping* van de werkgelegenheid inhouden. Welke sociale gevolgen dit soort inves-

teringen kan verwekken (zeker bij een ongeremd en ongecontroleerd tempo) hebben de arbeiders en hun organisaties in Amerika (en in het beginstadium ook reeds in West-Duitsland) met bitterheid moeten ervaren.

Vandaar de vraag, of het juist is om zoveel aandacht aan de investeringen te besteden als iedere economische medezeggenschap van de vakbeweging en de arbeiders ontbreekt; als zelfs een enkele „werknemerscommissaris” (welk „nut” men daarvan ook mag verwachten) door de grote ondernemers als een ondermijning van hun „baas zijn in eigen huis” wordt gezien. Is het niet allereerst noodzakelijk om voor de arbeiders garanties te scheppen tegen de sociale gevolgen van de monopolistische ontwikkeling en economische medezeggenschap af te dwingen voor en aler investeringen een vakbewegings„zorg” kunnen uitmaken?

En is het bij het ontbreken van iedere zeggenschap wel verantwoord om door middel van spaarlonen investeringen in de hand te werken waarvan men nòch de bestemming kan controleren, nòch de sociale gevolgen kan voorzien? Aan dergelijke vraagstukken kan en mag men niet voorbij gaan.

Door bestuurders van de vakcentrales wordt in dit verband opgemerkt, dat ook bij invoering van een spaarloon en het in eigen beheer nemen van de daardoor opgebrachte gelden, de vakbeweging het investeringsproces zou kunnen beïnvloeden. Bij 1 procent van de totale loonsom als spaarloon, aldus de redenering, wordt per jaar een bedrag verkregen van 350 miljoen gulden. Volgens het hierboven reeds eerder aangehaalde ondernemersorgaan „*De Nederlandse Industrie*” zou het echter 250 miljoen zijn, waarbij dit laatste bedrag waarschijnlijk berekend is van de totale loonsom van de onder de CAO's vallende werknemers.

Maar 250 of 350 miljoen; welke invloed kan daarvan uitgaan op een bedrag aan (particuliere) bedrijfsinvesteringen (gebouwen, outillage, transportmiddelen) van 6.000 à 7.000 miljoen? (Cijfers van 1965, schr.) Zelfs als men er van zou uitgaan dat het spaarloon over de gehele linie zou worden doorgevoerd en dat de arbeiders een deel van hun inkomen vier of vijf jaar lang zouden laten blokkeren, dan nog kan het totaal verkregen bedrag zeker geen „beslissende” invloed op het — ook in omvang groeiende — investeringsproces uitoefenen. Temeer niet, omdat de monopolies en concerns hun investeringen voor een groot deel uit hun enorme overwinsten financieren en dus daar, waar het juist het hardste nodig is, de minste invloed met door de arbeiders gespaard geld op de investeringen verkregen kan worden.

Zowel in Amerika als in West-Duitsland hebben de ervaringen geleerd, dat het beïnvloeden van het investeringsproces door middel van spaar- of investeringslonen een illusie is en de vakbeweging is daar van dergelijke opvattingen teruggekomen.

Het is overigens ook onjuist om te beweren, dat zonder afremming van de lonen de investeringen in gevaar zouden komen. Inplaats van de lonen te beperken kunnen ook de uit-

gekeerde winsten besnoeid worden. En wat dat betreft is er nog een rijke bron voorhanden.

Op 3 september 1966 meldde het „*Financieel Dagblad*” dat bijna vijftig procent van de grote ondernemingen die hun aandelen op de beurs verhandelen, de dividenduitkeringen over 1965 opnieuw hebben verhoogd. Slechts tien procent van deze ondernemingen kwam met een iets lagere uitkering, terwijl de overige het hoge dividend van voorgaande jaren handhaafden. Sinds het begin van dit jaar hebben de aandeelhouders van bedoelde ondernemingen gezamenlijk een bedrag aan dividend opgestreken van niet minder dan 1360 miljoen gulden. Als de grote ondernemers dus hun investeringen veilig willen stellen, laat hen dan beginnen met de vaak ongegeneerd hoge dividenden, die voor een niet onbelangrijk deel ook nog naar het buitenland afvloeien, te beperken.

Meer vragen

In het (PvdA) tijdschrift „*Tijd en Taak*” toont de oud-staatssecretaris van sociale zaken, dr. A. A. van Rhijn, zich ook voorstander van een spaarloon, maar in een artikel onder het hoofd: „Hoe zit het met het spaarloon”, werpt hij tevens enkele vragen op. Hij schrijft:

„Hoe zal het met de prijzen gaan? Zullen de werkgevers trachten het spaarloon in hun onkosten op te nemen en in hogere prijzen op het publiek te verhalen?”

Op die vraag hebben de ondernemers zelf al met „ja” geantwoord. In „*De Nederlandse Industrie*” van 15 september 1966 staat het zo:

„Of de werkgever het loon nu uitkeert in contante of in geblokkeerde vorm maakt geen verschil. Hoe men het ook noemt, het blijven loonkosten. Indien de vakbeweging had voorgesteld om voor 1967 een deel van de loonsverhogingen op basis van de productiviteitsstijging in geblokkeerde vorm uit te keren, zou men nog kunnen zeggen dat hier inderdaad een poging was gedaan om een inflatiebron in Nederland in te dammen”.

En om elk misverstand uit te sluiten werd in het antwoord van de ondernemers op het spaarloonplan (d.d. 18 augustus 1966) al gezegd, dat een overschrijding door de loonstijging van de productiviteitsnorm „nadelige gevolgen heeft voor (het) prijspeil” . . .

In „*Tijd en Taak*” merkt Van Rhijn verder op:

„Waar het de bedoeling is dat het spaarloon aan de consumptie wordt onttrokken, moet de werknemer zijn spaarloonbewijs niet direct kunnen verzilveren. Er moet

*dus een blokkade worden ingesteld. Voor hoe lang? Zie-
daar een punt waarover de meningen gemakkelijk kun-
nen uiteenlopen”.*

En verder:

*„Van belang lijkt mij ook waarom de werknemer d e-
b l o k k e r i n g vraagt. (Spatiëring door mij, schr.)
Wanneer het zijn bedoeling is om het bedrag te gebrui-
ken, b.v. voor studie van zijn kinderen, dan zou ik een
grote soepelheid willen aanbevelen”.*

Maar zou deze soepelheid niet eveneens bij tal van andere ge-
zinsomstandigheden nodig zijn, zoals bij ziekte, bij overlijden
of pensionering, om maar enkele gevallen te noemen? Als men
bij behoorlijke verdiensten in staat is zelf te sparen, dan kan
men in ieder geval ook nog zelf bepalen wanneer en voor welk
doel men het spaargeld geheel of gedeeltelijk terughaalt.

Van Rhijn komt tenslotte tot de conclusie:

*„Invoering van het spaarloon in het gehele bedrijfsleven
lijkt mij thans moeilijk door te voeren. Daarvoor loopt
de positie in de verschillende bedrijfstakken veel te veel
uiteen. Zo zullen a r b e i d s i n t e n s i e v e bedrijfs-
takken waarin het spaarloon een relatief veel grotere
last oplegt, niet met k a p i t a a l s i n t e n s i e v e be-
drijfstakken, waarin relatief weinig werknemers wer-
ken, over één kam kunnen worden geschoren.”*

De vraag is nu maar of bijvoorbeeld Philips een arbeids- of
een kapitaalsintensief bedrijf is, of de Hoogovens, of de AKU,
en door wie wordt dat uitgemaakt?

Er doemen nog andere vragen op. Men kan bij het stellen van
looneisen door de vakbeweging niet uitgaan van de zwakste
sectoren in het bedrijfsleven. Maar de vraag is wèl, of men in
sectoren als de middenstand en de landbouw, of bij de kleinere
ondernemingen — die zich veel minder uitbreiden dan de
grote industrie en dus ook minder behoefte hebben aan een
ruimere kapitaalmarkt — spaarloon kan eisen, waarvan het
vruchtgebruik naar alle waarschijnlijkheid ook in handen komt
van hen, die deze sectoren juist naar het leven staan.

En verder is het de vraag of het geld over vijf jaar ook inder-
daad gedeblokkeerd zal worden en wie dat dan bepaalt? Of
kan de regering dan weer zeggen, dat de economische situatie
een deblokkering van het spaarloon „niet kan verdragen”?
In ieder geval kan men er op rekenen, dat de ondernemers bij
deblokkering weer van de daken zullen schreeuwen dat er een
nieuwe overbesteding dreigt en de deblokkering als argument
zullen gebruiken om de loonsverhogingen in dat jaar weer
aan banden te leggen.

„Politieke constellatie”

Als één van de belangrijkste argumenten ter verdediging van
het spaarloon is destijds door het NVV-bestuur aangevoerd,

dat dit een oplossing zou zijn die de werknemers „het minst schade doet”, daar het alternatief „in de politieke constellatie van vandaag” alleen zou kunnen zijn „een aanmerkelijke verhoging van de indirecte belastingen”.

Maar wat blijft er van dit argument over nadat de regering-Cals de miljoenennota heeft ingediend?

Daarin zijn immers niet alleen een aantal belangrijke lastenverzwaringen voor het komende jaar opgenomen, maar ook een drastische verhoging van de omzetbelasting over de gehele linie per 1 januari 1968 met niet minder dan 680 miljoen gulden.

Bovendien is de regering intussen accoord gegaan met een „structuurherziening” op korte termijn van het Nederlandse omzetbelastingstelsel op basis van de EEG-eisen. Terwijl de regering de mond vol heeft over „inflatiebestrijding”, wordt door bovengenoemde maatregelen een nieuwe rondedans van de prijzen ontketend. Het „alternatief” waarover het NVV-bestuur sprak, is dus in feite al gepresenteerd.

De vraag is nu, of ook onder deze omstandigheden het invoeren van een spaarloon nog te verdedigen valt. Het inflatieproces (de geldontwaarding door stijgende prijzen) wordt door het complex van regeringsmaatregelen rechtstreeks bevorderd. Onder zulke omstandigheden betekent een afremming van de contante loonsverhogingen, dat de inkomsten van de werknemers als het voornaamste, zo niet het enige, anti-inflatiemiddel wordt gehanteerd — terwijl de prijsinflatie zich terzelfder tijd ongeremd voortzet.

Voor de monopolies, die door hun overheersing van de markt de prijzen hooghouden en opdrijven — terwijl door de technische ontwikkeling juist in hun bedrijven prijsverlagingen mogelijk zijn — werkt de inflatie aan vele kanten voordelig. Zij hanteren dit wapen ook als één van de grofste middelen om ook in een periode van grote werkgelegenheid, waarin de arbeiders een sterke positie innemen bij de verkoop van hun arbeidskracht, de stijging van de reële (koopkrachtige) lonen tegen te gaan en deze niet alleen achteraf, maar ook reeds bij voorbaat „af te romen”. Dit bewust hanteren van het inflatieproces is ook een weerlegging van het voortdurend herhaalde sprookje dat de loonsverhogingen oorzaak van de prijsstijgingen zouden zijn.

In werkelijkheid komen de lonen vrijwel steeds achter de prijzen aansukkelend. Ook de zogenaamde loon„explosies” in de jaren 1963—1964 vormden een afgedwongen correctie op een jarenlange straffe loonbeheersing bij voortdurend stijgende prijzen. Het gevolg daarvan was een steeds grotere achterstand van het Nederlandse loonpeil bij dat in de ons omringende landen en het creëren van een extra winstbron voor de grote ondernemers in ons land. De loonachterstand mag sindsdien dan enigszins zijn ingelopen, opgeheven is deze zeker nog niet. In dit verband en met betrekking tot het spaarloon is het nuttig hier te herinneren aan een eind 1965 gedane uitspraak door voorzitter Brenner van de Westduitse metaalbond. Hij zei:

„Zolang de gemiddelde verdiensten van de werknemer in de

Bondsrepubliek niet drastisch omhoog gaan (het gemiddelde is thans DM 700 per maand) staat bij hem het sparen nog niet in hoog aanzien".

In Nederland liggen de gemiddelde verdiensten van de werknemers (het gaat hier om verdiensten volgens de CAO's en in een normale werkweek) met 550 tot 600 gulden per maand nog altijd een beduidend stuk lager. Zeker in ons land zou het dus nodig zijn, inplaats van een spaarloon, een forse *contante* loonsverhoging aan de orde te stellen. In „*De Vakbeweging*” van 19 juli 1966 moest ook het NVV-bestuur constateren, dat ook in ons land de animo van de werknemers voor het spaarloon niet bijzonder groot is. Het NVV-bestuur schreef: „*Niemand verwacht dat het lid van een vakorganisatie zijn bondsbestuurders bloemen zal sturen voor deze vondst*”. Maar waarom dan — gezien ook alle andere bezwaren — niet van het spaarloon afgestapt?

Economische situatie

In de laatste weken wordt door de vakcentrales bij het propageren van het spaarloon tegenover de werknemers het accent steeds meer verlegd van de „conjuncturele betekenis” (het tijdelijk afremmen van de bestedingen ten behoeve van de investeringen), naar de „structurele betekenis” ervan. Het spaarloon, zo wordt nu benadrukt, heeft een „diepere maatschappelijke achtergrond” en kan een wijziging tot stand brengen in de vermogensverhoudingen in ons land.

Dit valt echter moeilijk te rijmen met het eerder ingenomen standpunt, dat het bij het spaarloon gaat om de blokkering van een deel van de loonsverhoging die er ook *zonder* spaarloon bij de CAO-onderhandelingen uit de bus zou moeten komen. Spaarloon betekent dus op zichzelf *geen* verhoging van de totale loonsom — geen *extra* aandeel van de werknemers in de bedrijfsresultaten ten koste van de winsten. Maar hoe kan zonder dit een wijziging in de vermogensverhoudingen tot stand komen?

Het belangrijkste argument tegen iedere afremming van de loonsverhogingen is het voortduren van het voor de ondernemers gouden tijdperk van de „hoogconjunctuur”.

Met alle slagen die het Centraal Planbureau om de arm houdt in zijn studie over „*De Nederlandse economie in 1970*”, voorspelt het daarin voor de komende jaren: een jaarlijkse stijging van de industriële productie met bijna 7 procent; een jaarlijkse stijging van de arbeidsproductiviteit met gemiddeld bijna 4 procent; een jaarlijkse stijging van de export met ruim 8 procent (tweemaal zo hoog als het huidige EEG-gemiddelde voor de exportstijging van 4 procent) en een gemiddelde stijging van de investeringen in vaste bedrijfsactiva met 5,7 procent. Ook al kan men onder het kapitalisme niet spreken van planning en gaat het ook bij bovenstaande cijfers om ramingen, zij tonen in ieder geval wel aan, dat de verwachtingen van de ondernemers voorlopig nog hoog gespannen zijn, hoe somber zij

ook zijn gestemd als de lonen in het geding komen. Onder zulke omstandigheden gaat het er om een zo groot mogelijk aandeel in de hoogconjunctuur voor de werknemers te verwerven. Niet alleen in de vorm van loonsverhoging, maar ook door het afdwingen van duurzame verbeteringen, als korter werken, langere vakanties en vroegere pensionering. Deze eisen zijn door de CPN in haar „*Program van de Arbeid*” van september 1964 reeds ter discussie gesteld. Als deze zaken niet in een tijd van hoogconjunctuur verwezenlijkt worden, wanneer zou het dan moeten gebeuren?

Voor het bereiken van die doeleinden is een spaarloonsysteem niet de aangewezen weg. De ondernemers hebben in het idee slechts nieuw voedsel gevonden om nog harder te pleiten voor de „noodzaak” van loonbeperkingen en afremming van de bestedingen van de werkende mensen. Nodig is nu een loonsysteem, dat werkelijke vrijheid van onderhandelingen voor de vakbonden garandeert, zonder enige inmenging van de regering. In het spaarloonplan blijft de regering toch weer mede bepalen wat er aan loonsverhoging in het loonzakje mag komen. Ook al mag dan daarboven onderhandeld worden over te blokkeren spaarloon, het kan toch niet meer zijn dan een surrogaat voor een werkelijk vrije loonpolitiek.

Amsterdam, 5 oktober 1966.

A. VAN TURNHOUT

Image of politiek?

Wel zelden zal een partij met zoveel somber bijgeluid een congres hebben aangekondigd, als de Partij van de Arbeid heeft gedaan met dat van november aanstaande.

Het hoofdartikel van „*Het Vrije Volk*”, dat de bijeenroeping van commentaar voorziet, begint aldus:

„In het openbaar uithuilen en opnieuw beginnen, dat lijkt het karakter te worden van het buitengewoon congres dat het bestuur van de Partij van de Arbeid in november wil houden. Er valt wel wat uit te huilen”. Aan het slot van het artikel heet het, dat „de teleurstelling die bij velen heerst moet worden overwonnen”.

Klaroenstoten klinken anders.

Trouwens, alsof dit nog niet genoeg was volgde korte tijd later een nieuw commentaar, dat er de nadruk op legde hoe weinig illusies je dient te hebben om lid van de Partij van de Arbeid te worden. „Over datgene wat men samen verenigd bereikt moet men zich geen illusies maken” — één van de zinsneden, en tevens het thema van het artikel. Geen illusies, maar vertrouwen dat je, als je op het eind van je leven terugkijkt, toch wel wat hebt helpen bereiken.

Een en ander doet wel ongeveer vermoeden, hoe de stemming binnen de Partij van de Arbeid op dit ogenblik is. Vermoeden, want een exacte weergave lijkt het allerminst te zijn.

Huilerigheid, teleurstelling, illusiecloosheid — ze zullen zeker bij een reeks mensen voorkomen. Maar of deze gevoelens het monopolie bezitten over de ziel van de Nederlandse socialisten? De ingezonden stukken, met name in hetzelfde „*Vrije Volk*”, geven een heel andere indruk. Bij iedere politieke kwestie die de aandacht vraagt, regent het brieven op het Hekelveld. Schandaalbelasting en inkomen van het Koninklijk Huis, Kielmansegg en Lages, zetten veel mensen tot schrijven. En als men dan zoekt naar een globale gemoedsgesteldheid bij al deze socialistisch denkende mensen, dan is die er bepaald niet een van huilerigheid. Dan is het in meerderheid woede, verontwaardiging, verzet tegen de regeringspolitiek.

De directe oorzaak van deze stemmingen vormen de beide verkiezingsuitslagen van dit voorjaar.

Die liegen er dan ook niet om.

De PvdA had in 1956 50 zetels in het parlement, in 1963 kreeg ze er 43, en als de Statenverkiezingen van maart Ka-

Dit artikel houdt zich bezig met het zojuist bij „De Bezige Bij” verschenen boekje van Jan Nagel, dat de titel draagt: „Ha, die PvdA!”. Het artikel werd geschreven, voordat in het veertiendaagse PvdA-orgaan „Opinie” — in het nummer van 30 september j.l. — onder de titel „Verontrust” een brief verscheen van 44 vooraanstaande PvdA-leden (o.m. prof. dr. H. J. Heering, prof. dr. A. Heertje, prof. mr. B. V. A. Röhling, prof. Thoenes, de heer H. Wigbold), en eveneens voor de verschijning, bij de uitgeverij Polak en Van Gennep, van het boekje „10 over rood”, van een groep binnen de PvdA, die zich „Nieuw Links” noemt.

merverkiezingen waren geweest, zou het aantal tot 35 of 36 zijn teruggelopen. Dat is een verlies van één derde van de aanhang in tien jaar tijds.

Waarbij dan nog niet eens de gemeenteraadsverkiezingen van juni zijn gerekend. Over de hele linie leverden die namelijk een aanzienlijke verdere terugloop in stemmenaantal op.

Die klap is extra hard aangekomen, doordat het er vorig jaar nog anders uit zag. Toen vonden de Rijnmondverkiezingen plaats, die een aardige, zij het niet volledige aanwijzing vormden voor de partijvoorkeur bij het Nederlandse publiek. Bij die gelegenheid leek het dat de PvdA iets van het verlies van 1963 aan het inlopen was. Feitelijk is er dus een teruggang geweest van een kwart van de aanhang, in één jaar tijds.

„*Het Vrije Volk*” brengt, in de door ons hiervoor genoemde commentaren, twee argumenten naar voren in verband met deze verkiezingsnederlagen.

In het eerste commentaar wordt als directe oorzaak opgegeven dat de partijvoorzitter (Suurhoff) en de fractievoorzitter (Vondeling) allebei tot de regering waren toegetreden. Hun plaatsen werden ingenomen door mensen (resp. Tans en Nederhorst) die nog niet voldoende het vertrouwen van de kiezers hadden gewonnen.

In het andere artikel wordt gesteld dat je niet met illusies aan de politieke strijd moet meedoen en niet met radicale leuzen moet komen, maar dat het gaat om de macht die je kunt uitoefenen.

De twee redeneringen hangen, via een omweggetje, samen. Het komt er op neer, dat Vondeling en Suurhoff niet meer beschikbaar zouden zijn om vuurwerk af te steken, omdat ze zo nodig praktisch, bestuurlijk actief dienden te zijn in de door de socialisten gewenste geest.

Erg overtuigend is deze argumentatie niet.

De PvdA heeft er nooit moeite mee gehad om juist die geestverwanten die in de regering zitting hadden, voor te stellen als de ware Jozefs. Men denke aan Drees, aan Lieftinck, Mansholt en Hofstra . . . of aan Suurhoff, die ten tijde van de grootste stemmenwinst net als nu minister was.

Het is trouwens de zaak op zijn kop zetten als men zo redeneert als „*Het Vrije Volk*”. Eén van de motieven tot deelname aan de regering door de PvdA is zonder twijfel juist geweest, dat men op die manier stemmen zou kunnen winnen, onder de vrij talrijke bevolkingslaag, die in het meeregeren een zekere garantie meent te zien dat een aantal van haar wensen in vervulling zal gaan.

„*Het Vrije Volk*” voorziet dat op het bijzondere congres van de PvdA het nakaarten over de oorzaken van het stemmenverlies een bron van meningsverschil zal worden.

Dat lijkt ons zeker het geval te zullen zijn, wanneer men met zijn analyse daar blijft steken waar „*Het Vrije Volk*” de oorzaken zoekt. Want dan zal het een discussie worden over het zogenaamde „image” van de PvdA, het beeld dat ze naar bui-

ten oplevert, en niet van de maatschappelijke verhoudingen en verschuivingen en van het oordeel van de socialisten daarover, alsmede van de door de PvdA gevoerde politiek.

En men hoeft er niet aan te twijfelen, in een partij als de PvdA, met zijn sterke burgerlijke invloeden, zijn snelle promotiekansen voor doctorandussen in de sociologie en zijn nijvere bestudeerders van politieke zeden, gewoonten en vooral methodes in Amerika (èn Engeland, èn Duitsland) zijn de kansen dat het op zulk een „image“-discussie zal uitlopen bijzonder groot.

Een overduidelijke aanwijzing daarvan vindt men in het nogal geruchtmakende boekje, dat de 27-jarige partijbestuurder Jan Nagel kort geleden heeft laten verschijnen bij uitgeverij „*De Bezige Bij*” (tevens uitgever van o.a. „*De Boerenpartij*” van Ir. Stam en „*Wat de provo's willen*” van Duco van Weerlee). „*Ha, die PvdA*”, zoals het boekje heet, is een bijdrage tot de discussie in de PvdA en de meest geruchtmakende die tot nu toe is verschenen.

We zullen het daarover verderop hebben, maar onthullend voor de vreemde verhoudingen in deze partij is het boekje al in een enkele oogopslag. Op de achterkant worden enige reacties van bekende politici op het werkje uit de duim gezogen, met het doel het uitdagende karakter van het geschrevene te onderstrepen. Eén van degenen die daarbij tot hoofdbestuurder Nagels spot zijn uitverkoren is de secretaris-penningmeester van zijn partij. Je hoeft toch, dunkt ons, geen communist te zijn om het bevreemdend te vinden, dat een partijbestuurder reclame maakt voor een door hem geschreven boekje over zijn partij door middel van het voor schut zetten van een medepartijbestuurder.

Trouwens, in de rest van het boekje mankeert het ook niet aan de nodige persoonlijke aanvallen. Dat krijg je vanzelf als het dagblad van de partij de persoonswisselingen als hoofdzaak voor de verkiezingsnederlagen schildert. De vormgeving naar buiten, dat is wat „*Het Vrije Volk*” het meest bezighoudt — en dat is ook het centrale punt bij Jan Nagel.

En voor hem is daarbij het punt van allesoverheersend belang: de kortsluiting tussen de PvdA en de jeugd.

Nu is het ook duidelijk, dat we hier met een kernpunt te maken hebben.

Verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd plus een tijdsverloop van drie jaar sedert de laatste verkiezingen hebben een enorme massa nieuwe kiezers naar de stembus gebracht, jonge mannen en vrouwen van 21 tot 26 jaar, die voor het eerst hun stem uitbrachten. Het is inderdaad niet onwaarschijnlijk, dat speciaal onder hen de belangstelling voor de PvdA relatief gering is.

Deze jonge generatie is, niet alleen om haar aantal, maar vooral ook om haar „karakter”, van zeer groot belang. Ze is na-

melijk in het geheel genomen *anders* dan degenen die twintig, of zelfs tien jaar geleden volwassen werden.

Er zijn, naar het ons lijkt, twee punten die deze jeugd „anders” doen zijn.

In de eerste plaats is het politieke en maatschappelijke beeld sterk gewijzigd in de laatste tien jaar.

We hebben over deze veranderingen al geschreven in een vorig artikel, gewijd aan de Boerenpartij. Met de wijzigingen in de wereld en in de maatschappij heeft natuurlijk iedereen te maken, of hij nu 16 of 60 is. Het verschil is, dat velen van 60 ze niet zien, terwijl die van 16 al niet anders weten.

Er zijn bovendien een aantal veranderingen in het levenspatroon die verband houden met deze wijzigingen in de maatschappelijke verhoudingen, maar die tegelijkertijd een min of meer eigen ontwikkeling volgen.

Om er een paar te noemen: de verminderde rol van het geloof in het leven, in cijfers onderstreept door de snelle vermindering van het aantal jonge katholieken dat geestelijke wil worden. Een Limburgse priester voorzag onlangs dat, als het in het huidige negatieve tempo voortgaat, over tien jaar de belangstelling voor het priesterschap bij jonge mensen vrijwel tot nul zal zijn gereduceerd. Een tweede punt dat we in dit verband zouden willen noemen is de verbreking van het netwerk der sexuele taboe's, die op dit ogenblik plaatsvindt. Een gezonde ontwikkeling, waarmee men de huidige jeugd gelukkig mag prijzen — al zijn er nevenverschijnselen die niet dezelfde vreugde oproepen.

Kan men de belangrijkste internationale en binnenlands-maatschappelijke ontwikkelingen met bovengenoemde punten nog samenvatten als één complex van factoren, er is bij de huidige jonge generatie nog een ander element werkzaam waarvoor men de ogen niet mag sluiten.

Het kapitalisme heeft haar namelijk ontdekt als *klant*.

Enerzijds heeft onder meer de hoogconjunctuur met zich meegebracht dat deze jongens en meisjes, jonge vrouwen en jonge mannen, in het bijzonder zolang ze niet getrouwd zijn, meer geld hebben dan hun vaders ooit hadden in de jaren voor, tijdens en na de oorlog.

Anderzijds heeft de snelle ontwikkeling van de productietechnieken het massa-aanbod mogelijk gemaakt van hele reeksen begerenswaardigheden.

Het kapitalisme heeft de „tiener” en „twenner” ontdekt als afzetgebied en daarna was het niet moeilijk, ze ook als modeobjecten te ontdekken.

Jeugd wil uit zichzelf al verandering. Déze jeugd groeit bovendien op in een wereld, die zij anders ziet dan vele ouderen. Welke mooiere winstbron is er dan denkbaar dan de jeugdmode, die het anders-zijn accentueert en tot in het absurde opvoert? Grammofoonplatenmaatschappijen, jurken- en schoenfabrikanten, handelaars in cosmetica en in films, zij allen doen om der wille van de geliefde brandkast het uiterste om het „andere” van onze jeugd tot iets absoluuts te maken — het

geen ze dan terloops het voordeel oplevert dat gezamenlijke politieke strijd van jongeren en ouderen voor gezamenlijke anti-kapitalistische belangen er door bemoeilijkt wordt.

De kunst van vruchtdragende politieke strijd op dit ogenblik is daarom onder andere hierin gelegen, de generatieverschillen te erkennen, de jeugd in de actie te betrekken op de wijze die zij wenst, en tegelijkertijd de opgeschoefde, commercieel gestimuleerde, generatiestrijd te verhinderen.

En nu weer terug naar Nagel en zijn geneesboekje „*Ha, die PvdA*”. Zijn verwijt tegenover de meerderheid van zijn mede-bestuurders is niet gericht op de politiek die zij bedrijven, maar op de leeftijd die zij hebben. Voor hem ligt de toekomstige vooruitgang niet zozeer in een grondige verandering van stellingname in een reeks grote vraagstukken, maar in een personenwisseling waarbij de leeftijd als norm geldt.

„De afstand tot de politici die twintig jaar of langer aan het roer staan, is ontzettend groot geworden . . .”

„Ze moeten accepteren dat het niemands belang is, dat zij voorop blijven lopen als er inmiddels een grote behoefte is aan snellere dravers, die aanwezig zijn”.

Men ziet, dat de analyse van „*Het Vrije Volk*” (over de woordvoerders die nog niet genoeg bekendheid hebben) en die van Jan Nagel (over de woordvoerders die te oud zijn) naar dezelfde kern teruggaan.

Wel heeft Nagel aan zijn algemene stellingname een poging tot programvorming vastgeknoopt, die op zichzelf de moeite waard is.

Het is namelijk een vreemd mengelmoes.

Enerzijds een reeks punten die zo sterk bij jonge mensen leven, dat een jeugdige politicus ze bijna vanzelfsprekend op zijn lijst zet, zonder tot een min of meer diepgaande analyse van het waarom te komen.

Nagel vindt het even vanzelfsprekend dat de grond, die steeds meer nodig is voor huizen en wegen, generationaliseerd behoort te worden, als dat hij zich keert tegen het Duitse gevaar — en in het bijzonder tegen Kielmansegg. Zijn citaten uit het boek van deze laatste liegen er niet om.

Met hetzelfde gemak echter waarmee hij Kielmansegg veroordeelt, accepteert hij de NAVO. Toch kan iemand die zijn vraagstukken serieus neemt niet ontkomen aan de vraag, of niet juist die NAVO steeds meer een Kielmansegg-NAVO wordt, een NAVO beheerst door een Bundeswehr met atoomwapens.

Ook is het, in het beste geval, de oppervlakkigheid ten top gevoerd, als je in een programmatisch boekje Vietnam alleen maar ergens tussen haakjes noemt en Indonesië, met zijn door Luns zo vurig omhelsde bewind van oud-KNIL-sergeants die op een rivier van bloed naar de macht zijn gevaren, in het geheel niet. Of zou Nagel er mee tevreden zijn dat de ook door hem zo vurig en ongenueanceerd toegejuichte „ontwikkelingshulp” daar terecht komt?

Andere punten: Nagel wil, mede vanwege de woningbouw, nationalisatie van de banken — maar hij wil die bouw zelf vooral in handen geven van de *grote* bouwmaatschappijen. Alsof niet juist zij het zijn, die de huurprijzen torenhoog opjagen.

Nagel wil verkleining van de afstand tussen maximale en minimale verdiensten — een toe te juichen standpunt — maar hij wil loonstrijd door de vakbeweging „radicaal afwijzen” en alle loonkwesties van parlamentsbeslissingen afhankelijk maken. Met name een standpunt als dit laatste zal het wel zijn, dat Nagel zo gezien heeft gemaakt bij de redactie van „*Het Parool*”, die hem bij herhaling gastvrijheid schenkt in haar kolommen.

Even is er een kleine wrijving geweest over Kielmansegg, maar die schijnt nu ook al weer bijgelegd te zijn.

„*Het Parool*” toch heeft zich de laatste jaren keer op keer tot woordvoerder gemaakt van hen die afkerig zijn van loonstrijd en zelfs van scherpe loononderhandelingen door de vakbeweging. Het blad heeft zich met dat standpunt de woede van Roemers op de hals gehaald (zelfs van hem!) en zag enkele vooraanstaande PvdA-ers uit zijn bestuur vertrekken toen het conflict hoog opliep.

Het komt ons voor dat Nagel precies formuleert wat „*Het Parool*” op dit punt wenst: „dat een strijd om een rechtvaardige inkomensverdeling een politieke strijd is, die niet in de bedrijven, maar in het parlement behoort”.

Een parlement, wel te verstaan, waarin de confessionelen, VVD en Boeren over een tweederde meerderheid beschikken en waarvoor een Veldkamp de loonpolitiek uitstippelt. En de arbeiders en employé's maar wachten tot daar iets voor hen uitkomt!

De image-bouwerij van Nagel gaat alle kanten op.

Hij wil TV-uitzendingen van politieke partijen, waarin tegenstanders moeten trachten die partijen in discussies politiek klem te zetten.

Hij wil verder automaten met voorbehoedmiddelen — alweer voor de jeugd natuurlijk. De gedachte dat een al te gretig en verspreid gebruik daarvan mogelijk niet op de huwelijksdatum een einde zou nemen, met alle gevolgen, geestelijk, voor de dan weer opgroeiende generatie betreft hij niet in zijn beschouwingen.

En zo zouden wij door kunnen gaan.

We doen het niet, maar er is toch nog wel een punt van belang overgebleven.

Nagel gaat uitgebreid en bij herhaling in op het verschijnsel-Boerenpartij, overigens ook al zonder enige analyse. En al zijn we het niet eens met zijn conclusie dat Koekoek een „politieke nul” is, wel onderschrijven we die dat „de Boerenpartij een gevaarlijke ultra-rechtse partij is”.

Minder aandacht krijgt de PSP. Hier volstaat de schrijver met het uitspreken van de hoop, dat PvdA en PSP op sommige

punten bij elkaar zullen komen, omdat de PSP „socialistisch en democratisch” is.

Meer hoeft Nagel ook niet te zeggen, want het is duidelijk dat hij met zijn standpunten vrij dicht bij de PSP staat.

En dan worden verder nog de heer Jongeling en de SGP hier of daar genoemd, maar de enige partij die in het boekje van Nagel niet bestaat is de Communistische Partij.

Nu is Jan Nagel medewerker van de VARA, en het is wel geheel in de lijn van zijn werkgever om deze vreemde schijn op te houden. Maar vreemd blijft het — vooral als men in aanmerking neemt dat zijn boekje zeer Amsterdam-geïnspireerd is. En niemand kan ontkennen dat ze daar bestaat, die CPN.

We weten niet welke motieven Nagel heeft gehad om nu net op dit punt met het hoofd diep in het zand te verdwijnen.

Realistische overwegingen kunnen het echter moeilijk geweest zijn.

Er gelden namelijk enkele eenvoudige waarheden.

Het anti-communisme is sedert de oorlog de voornaamste drijfveer in de officiële Nederlandse politiek. Het is ook de voornaamste oorzaak geweest van de rechtse politiek van een reeks van Nagels mede-bestuurders.

Het is het politieke credo van het dagblad „*Het Parool*” waarin hij regelmatig schrijft.

Het is het laatste argument voor Kielmansegg.

Men kan dan ook geen werkelijk linkse politiek gaan bedrijven, zonder daarbij het anti-communisme af te zweren.

De communisten vormen een belangrijke factor in het Nederlandse politieke leven. Ze zijn de enigen die een volledig duidelijke en geargumenteerde linkse politiek naar voren brengen. Wie zegt naar links te willen kan zijn woorden dan ook alleen waar maken, door de communistische partij als linkse factor te erkennen. Wie dat niet doet schiet tekort — bewust of onbewust.

MARCUS BAKKER

Het Volksfront in de strijd tegen het fascisme

De dertiger jaren van deze eeuw waren jaren, waarin de tweede wereldoorlog werd voorbereid en zich reeds aftekende in scherpe internationale spanningen. Het waren echter ook jaren, waarin de strijd tegen het fascisme zich ontplooidde en er een groeiende eenheid tot stand kwam van de arbeidersklasse en van de democratische krachten.

Een belangrijke episode daarbij was het tot stand komen van het Volksfront in Frankrijk in 1936. Ofschoon het slechts een korte tijd stand kon houden, heeft het toch een belangrijke invloed uitgeoefend, ook in andere landen.

De massabeweging, die uiteindelijk tot de vorming van het Volksfront leidde, had zich in de loop van een reeks jaren ontwikkeld, met name na het aan de macht komen van Hitler in Duitsland en de versterkte dreiging van het Franse fascisme. De grote economische crisis die in 1929 in de Verenigde Staten was losgebarsten, had omstreeks 1931 ook in Frankrijk ruïneuze gevolgen. De productie daalde tot een derde, de werkloosheid groeide met sprongen en de middenstand en de boeren werden getroffen door een golf van faillissementen.

Onder deze omstandigheden zochten de bevoorrechte klassen naar een uitweg in de vorm van de instelling van een fascistische dictatuur. In hun propaganda werd gewezen op landen „waar het anders toeging”.

In Italië, waar Mussolini sinds 1922 aan de macht was, werd in 1934 de „corporatieve staat” afgekondigd. Het corporatieve karakter bestond daaruit, dat met het geld van de belastingbetalers de in moeilijkheden verkerende grote bedrijven werden geholpen. In nazi-Duitsland werd de grote industrie gesteund door grote militaire orders en de opbouw van oorlogsbedrijven. In Japan ten slotte profiteerden de monopolies van de agressieoorlog, die sinds 1931 tegen China werd gevoerd. In al deze landen was bovendien het verzet tegen de versterkte kapitalistische uitbuiting verstikt door een teugellose terreur tegen de proletarische en democratische organisaties.

Vooral aangemoedigd door het Duitse voorbeeld gaf de grote bourgeoisie steun aan fascistische liga's en organisaties, die vaak op militaire wijze waren georganiseerd. De beruchtste van deze groepen was wel het „Vuurkruis” (Croix de Feu)¹⁾, maar er bestond ook nog een hele reeks andere, die zich hoofdzakelijk naar de kleur van hun hemden onderscheidden. Deze

¹⁾ Dimitroff deelde in zijn rede op het 7de Wereldcongres van de Comintern daarover mee: „De sterkste fascistische organisatie, het ‚Vuurkruis’, beschikt tegenwoordig over 350.000 gewapende personen, waarvan 60.000 reserve-officieren de kern uitmaken. Zij heeft sterke posities in de politie, onder de gendarmerie in het leger, in de luchtvloot en in het gehele staatsapparaat.” (Georgi Dimitroff — Uit zijn leven en werk, blz. 161. (Pegasus 1938.)

organisaties trachtten zich de ervaringen van Duitsland ten nutte te maken en toonden veel geleerd te hebben zowel van Goebbels' demagogie als van de straatterreur van de S.A. De Franse arbeidersklasse had echter evenzeer geleerd uit de gebeurtenissen in Duitsland, vooral uit het feit dat de verdeeldheid van de democratische krachten Hitler de overwinning had verschaft. Alleen eenheid zou het fascisme de weg kunnen versperren.

Gezamenlijk tegen de fascist

Om de eenheid tot stand te brengen, moesten echter grote hinderpalen worden overwonnen. In de periode tot 1934 waren daartoe langzaam en aarzelend de eerste stappen gedaan.

In de Franse communistische partij had een ultra-sectarische groep die enige tijd de leiding in handen had (de groep Barbé-Célor) de nederlaag geleden; daar deze groep vakbondswerk als onbelangrijk had beschouwd en een felle en beledigende campagne had gevoerd tegen de sociaal-democraten, die ze als de belangrijkste vijand beschouwde, gaf dit mogelijkheden om hier correcties aan te brengen.

Contacten tussen socialist

en communisten ontstonden allereerst in de strijd om een nieuwe wereldoorlog te verhinderen. In 1932 werd van 27 tot 29 augustus in de Amsterdamse RAI een groot internationaal anti-oorlogscongres gehouden. Dit congres, dat nadien zijn voortzetting vond in een congres in Parijs, is ook voor het bereiken van de eenheid in Frankrijk van groot belang geweest. De leiding van de Franse socialistische partij had weliswaar een verbod uitgevaardigd om aan het congres in Amsterdam deel te nemen, maar toch waren talrijke socialistische en vakbondsfunctionarissen gekomen. Er waren naast een aantal departementale bestuurders vertegenwoordigers van 141 plaatselijke afdelingen van de socialistische partij aanwezig. Tijdens dit congres werd door de Nederlandse RVO een bijeenkomst belegd, waarop afgevaardigden van de CGT (de door de socialist

en geleide vakbond) en de CGTU (de vakbond die hoofdzakelijk door communisten geleid werd) elkaar ontmoetten. Deze bijeenkomst, waarover door Paul de Groot in zijn boek „De dertiger jaren”²⁾ wordt bericht, is te beschouwen als een der eerste uitingen van de eenheid die later tot stand zou komen. Beslissend was daarbij de ervaring, die de massa zelf opdeed met het fascisme. De gebeurtenissen in Duitsland hadden het gevaar al doen gevoelen, maar toen in februari 1934 de Vuurkruis

ers het uur gekomen achtten om de parlementaire instellingen in Frankrijk aan te vallen en met geweld werd opgetreden tegen de lokalen van de arbeidersorganisaties, was voor de Franse arbeiders de maat vol.

Zij lieten alle theoretische beschouwingen over het voor en te

²⁾ Paul de Groot — De Dertiger Jaren 1930/1935”, Pegasus 1965, blz. 111—112.

gen van de eenheid ter zijde en gingen gezamenlijk de straat op om de fascistten tegen te houden. Al op 6 februari 1934, toen de Vuurkruisers het parlamentsgebouw trachtten te bezetten, kwamen er 25.000 arbeiders in beweging; op 9 februari demonstreerden in Parijs 50.000 arbeiders en op 12 februari stonden in de algemene staking en de demonstraties van die dag socialistten en communistten, leden van CGT en CGTU zijde aan zijde. In geheel Frankrijk uitte zich dit eenheidsstreven; bij iedere poging van de Vuurkruisers om gewelddadig op te treden, vonden zij machtige arbeidersdemonstraties op hun weg. Van februari tot juli 1934 hadden er volgens de statistieken 688 demonstraties en meetings plaats met in totaal 2,8 miljoen deelnemers. Op plaatselijk niveau en nadien ook in gehele streken sloten communistten en socialistten accoorden af om gemeenschappelijk te handelen. Dit maakte, om het met de woorden van de socialistische leider Léon Blum te zeggen, „het eenheidsfront onvermijdelijk”. Op 27 juli 1934 werd door vertegenwoordigers van de socialistische en communistische partijen een pact voor eenheid van actie getekend.

Geschil met Comintern

De Communistische Internationale richtte zich in die tijd tegen het streven om tot eenheid van optreden te geraken. Eind 1933 werd de Franse communistische partij hiervoor gecritiseerd in het Uitvoerend Comité van de Comintern. Een vertegenwoordiger van de CPSU beschuldigde haar ervan, een opportunistische politiek tegenover de sociaal-democratie te voeren. En vlak voordat het eenheidspact werd getekend, verscheen in het tijdschrift van de Comintern, de „Rundschau” (5 juni 1934) een scherp artikel over de situatie in Frankrijk. Daarin werd met nadruk gezegd, dat de belangrijkste voorwaarde voor het overwinnen van het fascisme het vernietigen van de invloed van de sociaal-democratie en van de „democratische fraseologie” van de radicale partij (een linkse burgerlijke partij, toen onder leiding van Herriot) zou zijn. Als leuze werd in dit artikel gelanceerd het tot stand brengen van „een verenigd revolutionair front tegen het fascisme, tegen de bourgeoisie en tegen de *socialistische leiders*”. (curs. van mij, M. M.).

Het doel kon echter niet alleen zijn om de eenheid van de arbeidersklasse te bereiken. Om het fascisme te weerstaan, was het ook nodig om een band te smeden met de middenklassen van stad en platteland ten einde te verhinderen, dat deze lagen ten prooi zouden vallen aan de fascistische demagogie.

Om deze eenheid tot stand te brengen, riep Maurice Thorez namens de communistische partij aan de vooravond van het congres van de radicale partij, die toentertijd juist op die groepen van de bevolking grote invloed had, in een rede te Nantes op 24 oktober 1934 op tot de vorming van een „volksfront”. In zijn memoires deelde hij later mee, dat hij op de ochtend

van de dag waarop hij te Nantes zou spreken via een leider van een zusterpartij, die optrad als Comintern-vertegenwoordiger, de raad ontving om af te zien van de idee van het Volksfront. Thorez weigerde op dit verlangen in te gaan.

Vlak nadien, in november 1934, achtte de leiding van de Communistische Jeugdinternationale het echter nodig om in een officieel document het orgaan van de Franse communistische jeugdbond „L'Avant-Garde” aan te vallen, omdat ze „de klas-
sentegenstellingen trachtte uit te wissen” en „zich hoofdzakelijk aanpaste bij de kleinburgerlijke lagen van de jeugd en hun belangen”³⁾.

Het verband tussen beide gebeurtenissen is duidelijk genoeg. Het laat zien, dat de sectariërs in de rijen van de Comintern-leiding nog steeds bezig waren om de strijd te voeren voor hun opvattingen en tegen een lijn, zoals die in het optreden van de Franse communisten en in de stellingen van Dimitroff van juli 1934⁴⁾ tot uiting kwam.

Het optreden van Dimitroff

Er waren vele moeilijkheden te overwinnen alvorens het Volksfront, waartoe Thorez had opgeroepen, tot stand kon komen. Dit gelukte echter, doordat de massa's deze leuze ondersteunden en in de praktijk zelf al begonnen toe te passen. De gemeenteraadsverkiezingen van 1935 toonden dit al aan, evenals de grote anti-fascistische demonstraties van de 14de juli 1935, Frankrijks nationale feestdag. Ook de oproep, die de Franse communisten richtten tot de katholieke werkers, was van invloed op het groeien van de eenheid.

Deze bevestiging in de praktijk van de ideeën van eenheid van actie van de arbeidersklasse en alle democraten leidde ertoe, dat ook de Comintern haar houding veranderde. Dit geschiedde op het 7de Wereldcongres, dat in juli-augustus 1935 werd gehouden, en werd duidelijk uitgesproken in de inleidende rede van Georgi Dimitroff.

Dimitroff rekende in zijn rede af met een groot aantal fouten, die de strijd tegen het fascisme hadden verlamd. Hij zei hierover: „In een reeks van landen werd de noodzakelijke ont-plooiing van de massastrijd tegen het fascisme vervangen door een vruchteloos *geredeneer* over het karakter van het fascisme ‚in het algemeen’ en door een *sectarische bekrompenheid* in het stellen en oplossen van de actuele politieke taak van de partij.”⁵⁾

Als belangrijkste voorwaarde om het fascisme te overwinnen, stelde Dimitroff, dat „... het proletariaat door zijn strijd-eenheid tot stand te brengen, de invloed van het fascisme op de

³⁾ Deze verklaring wordt hier geciteerd uit het artikel „Het Volksfront en de jeugd” van Victor Michaut uit het geheel aan de Volksfrontperiode gewijde nummer van „Cahiers du Communisme” van september 1966.

⁴⁾ Zie hiervoor P. de Groot — De Dertiger Jaren, blz. 174 e.v.

⁵⁾ Dimitroff a.v., blz. 141.

boeren, op de stedelijke kleine burgerij, op de jeugd en de intellectuelen zou kunnen verlammen, — een deel van hen zou kunnen neutraliseren en het andere deel naar zijn zijde overhalen” 6).

Het eenheidsfront van de arbeidersklasse en het Volksfront werden op het 7e congres als centrale taak gesteld. In zijn slotrede zei Dimitroff hierover: „Wij hebben deze taak niet zomaar uitgedacht. De ervaring zelf van de internationale arbeidersbeweging, en in de eerste plaats de ervaring van het proletariaat van Frankrijk, heeft deze taak naar voren gebracht.” 7)

De overwinning van het Volksfront

Begin 1936 kwam het Volksfront tot stand. Het behaalde bij de parlementsverkiezingen in mei van dat jaar een grote meerderheid. De drie partijen, die er in samenwerkten — de communistische, de socialistische en de radicale partij — verkregen de meerderheid van de stemmen en, door elkaars kandidaten te ondersteunen, ook de meerderheid in het parlement. Het Volksfront behaalde 376 van de 610 zetels; de socialistische partij steeg daarbij van 97 tot 146 en de communistische partij van 10 tot 72 zetels.

Door deze verkiezingszege was het streven van de uiterst rechtse en fascistische groeperingen om na het mislukken van hun putsch-pogingen van 1934 de macht langs de weg van verkiezingen in handen te krijgen, tot mislukking gebracht.

De Volksfront-overwinning werd met vreugde en geestdrift begroet; het werd duidelijk dat het mogelijk was de grote monopolies — in die tijd sprak men van de tweehonderd families die Frankrijk beheersten — verbeteringen in het bestaan van arbeiders en andere werkers te ontrukken.

Versterkt ook door de vereniging van de CGT en de CGTU in maart 1936 braken begin juni 1936 massale stakingen uit voor verbeteringen in de lonen en de andere arbeidsvoorwaarden; vaak gingen deze gepaard met fabrieksbezettingen. In enkele dagen werd succes bereikt; op 8 juni stemden de vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties in met een loonsverhoging van 11 procent en onmiddellijk daarop werden in het parlement sociale wetten aanvaard, die de werkweek beperkten tot 40 uur en een betaalde-vacantieregeling tot stand brachten. Het afsluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten werd ingevoerd.

Weldra openden de grote ondernemers echter een tegenoffensief, vooral met eisen op financieel en economisch gebied. Terzelfder tijd werd de internationale situatie uitermate gecompliceerd door de fascistische opstand in Spanje. Onder die omstandigheden werd de kracht van de Volksfrontregering verzwakt, doordat er geen communisten aan deelnamen.

Deelname aan de regering was door de Franse communistische

6) a.v., blz. 142.

7) a.v., blz. 239.

partij afgewezen. In de memoires van Maurice Thorez is later meegedeeld, dat deze voorstander was van het aanvaarden van ministerposten in de regering van de socialist Léon Blum, maar dat zijn voorstel in het Politiek Bureau van de PCF was verworpen. Thorez was van mening, dat de activiteit van de massa's en de verkiezingszege van de communistische partij ook tot uiting dienden te komen in de regeringssamenstelling. Het Politiek Bureau evenwel — blijkbaar nog te zeer bevangen in de schematische redeneringen van de Comintern en van de vertegenwoordigers van de CPSU die daarin de toon aangaven — was van oordeel dat parlementaire ondersteuning, gecombineerd met wekelijks gesprekken tussen Blum enerzijds en Thorez en Duclos anderzijds, voldoende zou zijn. Een ander argument was, dat communistische deelname aan de regering zou leiden tot versterkte aanvallen van de reactie op de Volksfrontregering en tot grotere druk op de middenklassen en de radicale partij om zich los te maken uit het Volksfront. Beïnvloeding van het regeringsoptreden door ten volle de regeringsverantwoordelijkheid mede te dragen, werd daarmee echter opgeofferd en juist dit heeft uiteindelijk, zoals weldra bleek, de Volksfrontregering blootgesteld aan de druk van de monopolies in Frankrijk zelf en van allerlei internationale politieke intriges.

Pas veel later, toen de situatie al aanmerkelijk slechter was geworden, werd deze houding gewijzigd. Aan de vooravond van de val van het eerste kabinet-Blum (juni 1937) sprak de communistische partij zich uit „voor een regering, gevormd naar het beeld van het Volksfront”, d.w.z. met deelname van communistische ministers. Nog later, in maart 1938, werd dit aanbod nog eens herhaald. Beide keren evenwel tevergeefs. Er was onvoldoende massaondersteuning hiervoor in het land aanwezig; het ontbreken van massaorganisaties van het Volksfront aan de basis was daarbij een factor van grote betekenis. Het Volksfront was na zijn eerste overwinningen steeds meer teruggebracht tot een overeenstemming aan de top van de ertoe behorende organisaties, die zonder een voortdurende massa-ondersteuning in sterke mate blootstond aan de reactionaire pressie.

Druk van de monopolies

De grote ondernemers — „de tweehonderd families” — maakten daarbij met graagte gebruik van de verslechtering die eind 1936-begin 1937 optrad in de economische conjunctuur. Na een zekere verbetering in de periode voordien trad weer een teruggang in de productie op, die bevorderd werd door het bewuste optreden van de ondernemers om het Volksfront op economisch gebied te discrediteren. De vliegtuigindustrie, die ook militair van grote betekenis was, werd vrijwel stilgelegd en het bauxiet-erts dat in Frankrijk gedolven werd, ging naar nazi-Duitsland. De leuze van de grote ondernemers toch was „Liever Hitler dan het Volksfront”.

Toegevend aan de druk der ondernemers voerde de regering twee devaluaties van de franc door, in september 1936 en in juni 1937, die door de ermee verbonden prijsverhogingen een groot deel der door de arbeiders verworven loonsverhogingen ongedaan maakten. Ook werd door de afkondiging van een zogenaamde „pauze” elke verdere verbetering van lonen en arbeidsvoorwaarden geblokkeerd. Er werd niet opgetreden tegen de grootscheepse kapitaalvlucht die door het grote kapitaal ontketend werd en die ertoe leidde dat goud werd uitgevoerd in een omvang van 200 miljoen franc per dag; van juni 1936 tot juli 1937 werd kapitaal tot een bedrag van 30 miljard franc uitgevoerd.

Op het gebied van de buitenlandse politiek werd de positie van het Volksfront verzwakt door de steun die de regering verleende aan de non-interventiepolitiek ten aanzien van Spanje. Om de levering van wapens tegen te gaan, werd zelfs een reeds voordien afgesloten handelsverdrag niet uitgevoerd. Een dramatische gebeurtenis deed zich daarbij voor tijdens de fascistische belegering van de Spaanse stad Irun. Deze stad was alleen nog via Frans grondgebied te bereiken. De Spaanse regering zond een trein met levensmiddelen en wapens om de bevolking te hulp te komen. De Franse regering weigerde evenwel de trein naar Irun te laten doorrijden en nam hem in beslag.

Ook in hun houding ten aanzien van de expansiepolitiek van Hitler-Duitsland tegenover Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije legden de Franse regeringen in de Volksfront-periode een grote slaphed aan de dag. Hun optreden werd in menig opzicht bepaald door de sterke banden met de Britse Conservatieve regering, die tegen nauwere betrekkingen met de Sowjet-Unie was. Anderzijds speelden ook de onduidelijkheden in de politiek van de Sowjet-Unie een rol. De Sowjet-Unie toch had in de loop van 1937 haar steun aan de Spaanse republiek aanzienlijk verminderd en bracht toen al naar voren, dat er voor haar mogelijkheden bestonden om tot een toenadering met Hitler-Duitsland te geraken.⁸⁾ De Franse heersende kringen gebruikten dit alles om hun capitulatiepolitiek goed te praten, die uiteindelijk haar hoogtepunt vond in de overeenkomst van München van 1938, waarbij Tsjecho-Slowakije aan Hitler werd uitgeleverd.

München was het definitieve einde van het Franse Volksfront. In feite was het reeds ten onder gegaan, toen eind maart 1938 de regering-Daladier werd gevormd, nadat de Senaat een kabinet dat door Léon Blum was gevormd, had weggestemd en deze zonder verzet hiervoor het hoofd boog. Dit geschiedde,

⁸⁾ Zo haalt Pierre Villon in een artikel over „Het Volksfront en de vrede” in het reeds eerder geciteerde september-nummer van „Cahiers du Communisme” een verklaring aan van de correspondent van het blad „Temps” in Moskou. Deze zegt daarin, dat „in december 1937 Litwinow (de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van de USSR) hem tot zijn grote verbazing mededeelde, dat er onderhandelingen gaande waren voor een toenadering tussen de Sowjet-Unie en Duitsland ...”

toen Oostenrijk al door middel van de „Anschluss” door Hitler was geannexeerd en Blum begon over te hellen naar de gedachte van een — reeds eerder door de communisten voorgestelde — nationale vereniging tegen het fascistische gevaar, waarbij ook communisten in de regering zouden moeten worden opgenomen. Het was toen echter al te laat, en de mannen die onder Daladier optraden, met name de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Bonnet, konden een openlijke capitulatiepolitiek, met fel anti-communisme in het binnenland, gaan voeren.

Positieve betekenis

Hoewel het Volksfront uiteindelijk de nederlaag leed tegen de reactionaire krachten, heeft het een grote positieve betekenis gehad. In de eerste periode na het aan de macht komen van Hitler toonde het aan, dat het mogelijk was de zo triomfante-lijk lijkende opmars van het fascisme tegen te houden. Tegenover de rampzalige ervaringen die in Duitsland waren opgedaan als gevolg van de verdeeldheid onder de democratische krachten, stelde het het prachtige voorbeeld van het smeden van de eenheid tegen het fascisme.

De gebeurtenissen in Duitsland, waardoor plotseling de dreiging van het Duitse imperialisme aan de dag was getreden, dreven alle democraten in de door de Duitse expansie bedreigde landen tot samenwerking. Het was de verdienste van het Volksfront, dat het wegen wees om aan de in het verleden ontstane cliché-opvattingen te ontkomen en samenwerking tussen communisten, socialisten en burgerlijke democraten, tussen de arbeidersklasse, de boeren en de andere middengroepen tot stand te brengen. Juist daardoor hadden de successen van het Volksfront een grote uitstraling, tot ver buiten de grenzen. Zij droegen bij tot de overwinningen, welke de democratische krachten in deze jaren in een reeks landen boekten op de fascistten, die overal werden teruggedrongen en geïsoleerd. Ook het behoud van de vrede werd daardoor gediend en pas later, toen door een reeks oorzaken de democratische krachten weer uit elkaar gedreven werden, werd het de fascistten mogelijk de oorlog te ontketenen.

Het optreden van de communisten om de eenheid van optreden met de sociaal-democratie en met de breedste democratische kringen tot stand te brengen stuitte op de weerstand van allerlei sectarische krachten. In de loop van de strijd om deze te overwinnen, bleek toen reeds, dat het onontbeerlijk was, dat een communistische partij volkomen zelfstandig de lessen trekt uit het onderzoek van de omstandigheden in het eigen land en dat ze zelfstandig theoretisch werk verricht op basis van haar eigen ervaringen.

Nu het Duitse imperialisme vanuit de Bondsrepubliek opdringt en de hiermee verbonden groeperingen in de Westeuropese landen steeds brutaler worden, is het noodzakelijk zich de

ervaringen van de Volksfront-periode opnieuw duidelijk voor de geest te halen. Weliswaar zijn de omstandigheden anders dan toen en zou het trekken van directe parallellen ons niet verder helpen. De noodzaak echter van verenigd optreden van communisten en socialistten, van alle democratische krachten tegen het opdringende Duitse imperialisme en voor de verdediging en vernieuwing van de democratie is evenals toen ten volle aanwezig. De lessen uit de geschiedenis van de dertiger jaren kunnen ons daarbij helpen de strijd van nu beter te voeren.

MAX MEIJER

Vervreemding, maatschappij en kunst

(Van Marx tot Kafka)

De Amerikaanse marxist en publicist SIDNEY FINKELSTEIN, die een aantal opmerkelijke studies geschreven heeft over muziek, inzonderheid volksmuziek, en samenleving, onderzoekt in zijn boek Existentialisme en vervreemding in de Amerikaanse letterkunde (1965) de herkomst van een groot aantal ideeën en stromingen in de romans en het toneelwerk van moderne schrijvers als Dreiser en O'Neill, Arthur Miller en Albee, Faulkner en vele jongeren. In een afzonderlijk hoofdstuk gaat hij na wat het begrip vervreemding inhoudt en geeft hij enkele voorbeelden daarvan in de literatuur. Dit hoofdstuk wordt hier ietwat bekort weergegeven.

I

Verveemding is een verschijnsel dat, meestal onbewust, in onze dagen grote aantallen mensen, zo niet ons allen, bevangen heeft. Het uit zich in het maatschappelijk en persoonlijk gedrag als een toenemende afstomping van communicatie en wederzijds begrip, die dan wel door vreemdheid en vijandschap lijken te zijn vervangen. Dit verergert naarmate de banden nauwer worden, precies als in een trein of tram: hoe dichter de passagiers op elkaar geperst staan, des te heviger werken ze met hun ellebogen en worstelen ze om een beetje vrije adem. Zo is het ook in het sociale leven, waar het optreden van ieder afzonderlijk inhaken moet bij dat van de anderen, om ieders levensbehoeften te bevredigen. Toch kijkt ieder naar het conglomeraat der „anderen” als naar een vijandige macht die zijn vrijheid versmoort. De enkeling raakt „vervreemd”; dat wil zeggen niet alleen vreemd aan de „anderen”, maar ook aan zichzelf, vreemd aan dat deel van 's levens activiteit dat de banden, die zo benauwend lijken, schept en verstevig.

Terwijl de term „vervreemding” pas in de laatste jaren breed uit gebruikt wordt in zielkundige, maatschappelijke en literaire discussies, heeft Marx dit verschijnsel al behandeld in zijn *Economische en wijsgerige manuscripten uit het jaar 1844*, waarbij hij opmerkte, dat vervreemding voortkomt uit privé bezit; ja, dat vervreemding de psychologische tegenhanger is van de economische en maatschappelijke overheersing van het privé bezit, d.w.z. van het bezit der productiemiddelen in handen van een kleine minderheid. Iets wat nodig is voor ieders bestaan en waarvan de productiviteit een sociaal karakter draagt, zoals grond, grondstoffen, machinerieën en technieken,

is „privé”, in handen van mensen voor wie het een willekeurig eigenbelang betekent, derhalve vervreemd van degenen wier bestaan ervan afhangt. Privé eigendom, zo heeft Marx aangetoond, is niet een verhouding van mensen tot dingen, zoals wij aannemen wanneer wij zeggen dat wij een horloge of een auto in eigendom hebben, maar betekent een verhouding tussen mensen. De eigenschappen zelf die een ding begeerlijk maken worden daaraan door de maatschappij toegekend. Het bezit van een stuk land is als privé eigendom zinloos, tenzij er mensen bestaan wier arbeid het productief maakt, onder voorwaarden die hen tot werken dwingen, terwijl de vrucht van hun arbeid naar de eigenaar van het land gaat. En een fabriek is een zinloos ding, tenzij arbeiders aan de machines gaan staan en er een markt is die het product afneemt.

Het besef van de vervreemding verschilt van dat der klassen-tegenstellingen, van het besef der geëxploiteerden omtrent de manier hoe en door wie ze worden uitgebuit. Het is een psychologisch verschijnsel, een inwendig conflict, een vijandschap die gevoeld wordt jegens iets dat schijnbaar buiten ons ligt en toch met ons verbonden, een barrière die wezenlijk geen zelfverdediging is maar een zelfverarming. Verwekt door de verminkingen van het leven in een uitbuitersmaatschappij tast het zowel de uitgebuiten als de uitbuiters aan. Marx schreef over de middeleeuwen in Europa dat „feodaal landbezit reeds van nature buitgemaakt land is — de aarde die van de mens is vervreemd en hem daarom tegemoet treedt in de gedaante van enkele grote heren,” zodat de grond de mens overheerst „als een vreemde macht”. De boer drukte zijn vervreemding uit in zijn gretig verlangen naar een stuk land dat hij het zijne noemen kon, en waarvan de opbrengst ook hem zou toebehoren. Het verlangen naar zo'n stuk grond joeg destijds miljoenen boeren naar de Verenigde Staten. De feodale landheren voelden evenzo die heerschappij over de grond als een macht die hen voortdreef om nog grotere gebieden te verwerven, hetzij door huwelijk, of door oorlog.

Precies zoals de tegenstelling die latent in de privé eigendom aanwezig is, onder het kapitalisme haar climax bereikt, met haar tegenstelling tussen herculische productie en verzadigde markten, werkloosheid en honger, zo bereikt ook de vervreemding hier haar hoogtepunt. Daar is allereerst de vervreemding van de arbeider van zijn product en van hemzelf als maker van dit product. De middeleeuwse of volkshandwerker kon, hoe ellendig hij leefde, soms een ding van schoonheid scheppen, gevormd door zijn ambachtskennis en verbeeldingskracht. Het was een stukje van de buitenwereld dat hij had „vermenselijkt” toen hij er vorm aan verleende door zijn eigen ontwaakte zintuigen, door zijn eigen bestaansactiviteit en groei als vakman, die er alle in waren gekristalliseerd. Maar de scheppende kracht van een arbeider in een kapitalistisch bedrijf wordt ontkend door de „machine”. Niet alleen doordat de arbeider maar één gespecialiseerd onderdeel maakt. Dat zou geen zelfverscheuring of mechanisering van zijn persoon betekenen als hij dit werk kon verbinden met geestelijke bezig-

heid: d.w.z. als hij de volledige operatie kon bevatten waarvan zijn werk een stukje is, als hij de samenwerking waarderen kon die het aan het werk van anderen bindt, als hij een onmiddellijk verband zag tussen zijn productie en een beter persoonlijk leven, en zijn verbeeldingskracht kon laten spelen om zijn onderdeelje in het grote proces mooier of beter te maken. Maar onder de omstandigheden dat hij produceert voor de persoonlijke winst van iemand anders, kunnen de arbeiders geen afhankelijkheid voelen voor hun werk. Het product zelf is in de eerste plaats bedoeld als winstobject, en in de tweede plaats voor gebruik. Is het voordeliger een slecht product te maken, dan doet men dat. De vorm van zijn werk wordt de arbeider niet voorgeschreven door zijn verbeeldingskracht, maar door zijn chefs. De arbeider offert zijn bestaan op voor zover hij een menselijk wezen is, in ruil voor zijn onderhoud.

II

Maar de kapitalist zelf wordt door de vervreemding aangetast. Hij kan niet leven als een menselijk wezen in zijn verhouding tot anderen, behalve in de meest beperkte zin van het woord. Hij wordt in de eerste plaats vervreemd van zijn arbeiders. Hij heeft ze nodig om achter zijn machines te staan, maar daartoe moet hij hen behandelen als onderdelen van de machines, niet als menselijke wezens. En terwijl hij van hen profiteert is hij ook bang voor hen. Iedere stap die zij doen om zich sterker te organiseren, door middel van de vakbonden of politieke acties, om dus hun levensomstandigheden te verbeteren, bedreigt wat hij als zijn vrijheid beschouwt. En zijn vervreemding komt op een hoogst reële manier aan het licht. De arbeiders worden in zijn ogen een soort „monsters”, vooral wanneer zij eisen als mensen te worden behandeld.

Als uitbuiting vergezeld gaat van de uitplundering of onderdrukking van een nationale groep, komt de vervreemding aan het oppervlak in de vorm van chauvinistische „monster”-voorstellingen, die men niet alleen in de gewone manier van spreken aantreft, maar ook in gerespecteerde kunstwerken. De mensen van uitgebuite gebieden worden afgebeeld als half-menselijk, en die voorstelling wordt er niet minder onmenselijk om wanneer ze gemaskeerd wordt door veronderstelde „komische” caricaturen. Zo is het gesteld met de negers in de Verenigde Staten. Zolang een grote massa blanken zich inbeeldt, dat het beetje zekerheid dat zij bezitten berust op het feit dat de negers een lager soort mensen vormen, en zich zodoende „bedreigd” voelt door de strijd der negerbevolking voor gelijke rechten, duikt dit „monster”-beeld weer als product van hun eigen vervreemdingstoestand op. Mensen die wezenlijk dezelfde verwachtingen, gevoelens en mogelijkheden bezitten als zij, die men als verwante menselijke wezens behoorde te zien, worden beschouwd als het vreemde, dat angst wekt.

De vervreemding, gevoeld door een uitbuiters voor zijn uitge-

buiten, kan ideologische steun verkrijgen, zoals door theorieën dat negers een soort tweederangs mensen zijn of dat joden „onder ons niet thuis horen”. Maar de vervreemding zelf is psychologisch en werkt verscheurend op de persoonlijkheid, een projectie door de hater gericht op anderen, aan wie hij het beeld verleent van de onmenselijke praktijken waartoe hij zichzelf gedreven voelt. Gangsters kunnen andere mensen alleen maar zien als behorende tot een eigen „gang”. De leiders van „beschaafde” volkeren, die onmenselijke en barbaarse praktijken ten uitvoer brengen tegen „achterlijke” volken, wier grondstoffen en hulpbronnen zij hebben buitgemaakt, beschuldigen hun slachtoffers ervan barbaren te zijn.

Lieden in de toppen van bezit, beheer of kapitalistische ondernemingsvormen zijn evenzeer van hun medemensen vervreemd. In dl. I van zijn *Das Kapital* toont Marx aan hoe de kapitalist de gevangene is van de eigen operaties die hem winst binnenbrengen, zijn „vrijheid”. Hij wordt, zoals Marx zegt, „een van de raadjes” van een maatschappelijk mechaniek. „De ontwikkeling van de kapitalistische productie maakt het aldoor noodzakelijk het bedrag aan kapitaal te vermeerderen dat in een bepaalde industriële onderneming gestoken wordt, en de concurrentie maakt dat de ingeschapen wetten van de kapitalistische productie door iedere individuele kapitalist worden gevoeld als dwangwetten van buitenaf”. Die dwang van buitenaf krijgt het gezicht van zijn mededingers. Zij zijn z'n vijanden. Hij profiteert van hun mislukkingen en flaters. Zij profiteren van de zijne. Wat voor plannen hij ook maakt, zij botsen tegen de zijne, en aldus komen er dingen aan het rollen die niemand voorziet. Als de concurrentie op nationale schaal wordt geremd doordat men tezamen monopolies gaat vormen, komt ze met heviger kracht terug op internationale schaal.

De macht zelf van het geldkapitaal, zowel in zijn vermogen om „zichzelf te vermenigvuldigen” alsook als opkoper van alle andere waarden, herschept het in een vervreemdende macht, die het leven armer maakt. In de eerste plaats is daar de geldgierigheid die het in het leven roept. Als men geld uitgeeft, berooft men zichzelf van de „interest” of de winst die het opbrengt als men het goed investeert. En daar het tevens de macht heeft alles te kunnen kopen, wordt het kostbaarder dan de dingen zelf. Marx wijst er in zijn vroege manuscripten op dat vele nieuwe „gemakken” het leven niet gemakkelijker maken, maar kunstmatige behoeften scheppen. „Elke mens speculeert erop om bij een andere mens een nieuwe behoefte wakker te roepen . . . De toename van het aantal objecten wordt begeleid door een uitbreiding van vreemde machten waaraan de mens onderworpen is . . . De mens als mens wordt armer; zijn behoefte aan geld wordt zelfs groter als hij het vijandige wil overheesteren . . . De behoefte aan geld is daarom de werkelijke behoefte die door het moderne economische stelsel geproduceerd wordt”. En zodoende inspireert de kostbaarheid van het geld tot de „moraliteit” om zichzelf werkelijk menselijke behoeften te ontzeggen.

Maar al is er aan de ene kant een puriteinse zelfontzegging, anderzijds is daar de weelderige verkwisting uit oorzaken die niets met werkelijk menselijke verrijking te maken hebben. Marx schrijft in zijn *Kapitaal*: „Als een zekere etappe van ontwikkeling bereikt is, een conventionele mate van gelduitgeverij, hetgeen tevens een demonstratie van rijkdom is, en dientengevolge een bron van crediet, wordt zakendoen een noodzakelijkheid”.

De Amerikaan Thorstein Veblen ontwikkelde die gedachte briljant en geestig in zijn *Theorie van de niet-werkende klasse* met zijn analyses van „opvallende consumptie”, „opvallende verkwisting”, het offer van de bevrediging van werkelijke behoefte aan weelde zaken die iemands maatschappelijke „status” bepalen, de hunkering naar publiciteit die achter liefdadigheidsgiften zit.

Het overwicht dat men verleent aan geld (dat naar men meent alle bevredigingen kopen kan) boven menselijke voldoeningen zelf, en de waardering van de dingen in uitsluitende termen van de winst die zij kunnen opleveren, is de dood voor de zintuigen. Het genieten van schoonheid behoort de uitdrukking te zijn van een vrijheid van geest, die het tegendeel is van de obsessie om iets te moeten „hebben” of het in particulier bezit om te zetten. Iemand die naar een landschap kijkt kan zich heerlijk voelen bij het zien van een heuvellijn of het spel van boomtoppen tegen de hemel, maar iemand die in onroerende zaken als grond speculeert kan alleen maar zien hoe men dat terrein in percelen kan verdelen. In de geest van zo iemand is het vizioen van een horde kopers, die zich verdringen om contanten voor grond neer te tellen, de hoogste schoonheidsdroom. Zelfs voor de verzamelaars van kunst wordt zeldzaamheid van een stuk vaak verlokkelender dan de daarin vervatte schoonheid. Marx schrijft: „Het privé bezit heeft ons zo dom en eenzijdig gemaakt, dat een voorwerp ons toebehoort zodra wij het bezitten — als het voor ons bestaat als kapitaal, of, wanneer het een rechtstreeks bezit is, als het wordt opgegeten, gedronken, gedragen, bewoond, enz. — kortom, wanneer het door ons gebruikt wordt”.

III

Vervreemding treedt niet het minst op in de intiemste van alle menselijke verhoudingen, het gezin. Hier, waar de mensen het dichtst en vertrouwelijkt op elkaar leven, broedt de vorm zelf die de bindingen tussen hen aannemen, diepe tegenstellingen, ja, ondoofbare haat uit. Want deze familiebanden worden, zoals wij sinds Engels' *Oorsprong van het gezin, de particuliere eigendom en de staat* weten, bepaald door en weerspiegelen bezitsverhoudingen, die de buitenwereld, de maatschappij, regeren.

Bepaalde vormen van vervreemding en vijandschap tussen ouders en kinderen, in het kapitalisme opgesloten, zijn in het begin van deze eeuw door Freud aangetoond. Freud legde

moed aan de dag en maakte geschiedenis, toen hij een aantal voor de bourgeoisie onaangename waarheden aanvaardde en uitsprak. Dat is zijn nooit te weerleggen verdienste geweest, en legers van roman- en toneelschrijvers hebben zijn „bevindingen” dankbaar aanvaard en op hun wijze uitgebreid. Alleen beging Freud de in zijn positie begrijpelijke vergissing, Oedipus-complexen e.d. tot eeuwige verschijnselen te verklaren, terwijl sommige kunstenaars, zelfs waar ze Freuds theorieën begroetten, veel dieper groeven ten aanzien van de maatschappelijke en economische wortels van zulke complexen.

Wat Marx in een ander verband, sprekende over de kapitalistische uitbuiting, als één van de onmenselijke vervreemdingsverschijnselen aanduidde, n.l. het feit dat de arbeider nog slechts zoveel wordt gelaten dat hij zijn arbeidskracht kan herstellen en zich voortplanten, gaat in zekere zin op voor de vervreemding van het geslachtsleven in heel de kapitalistische maatschappij. Wat als menselijke functie zou moeten worden geëerbiedigd, wordt op het niveau van de dierlijkheid neergedrukt. Terwijl wij vaststellen dat geen kant van het leven voor de kunst verboden terrein hoort te zijn, toont vooral de literatuur aan, bewust of onbewust, wat er door de vervreemding verloren gegaan is. Als men met hoon en spot op de prostitutie of door cynische uitbeelding van al wat met „sex” te maken heeft de „werkelijke” toedracht van de liefde meent uit te beelden, is het duidelijk dat hier een heel gebied van de menselijke betrekkingen besmeurd en uitgehold is: de verwikkelde relaties van wederzijdse groei, hulp en liefdevol begrijpen waarvan de geslachtsdaad enkel de basis vormt.

De vervreemding, door Marx in de analytische termen van het mechaniek van de uitbuiting en de doorwerking daarvan in het menselijk doen en laten beschreven, is in feite het grondschema van een reeks van literaire werken. Want indien één van de zegevierende prestaties van de wereldliteratuur der XIXde en XXste eeuw bestaat in de breedheid van haar maatschappelijke blik, waarbij ze om zo te zeggen de levende historie van onze tijd te zien geeft, een noodzakelijke aanvulling daarop vormde het doordringen in het innerlijke of subjectieve leven, een ontdekkingsreis door de zielsstemmingen die door de snelle gedaanteverwisselingen van het maatschappelijke leven en de daaruit voortkomende problemen en dilemma's zijn ontstaan. Typerend voor de grootste schrijvers was hun hardnekkige trouw aan de werkelijkheid, hun bereidheid om daarvoor vroeger onbekende terreinen van sociaal gedrag en van het menselijke gemoed te doorkorsen.

Eén der manifestaties van menselijke vervreemding, die in de kapitalistische samenleving al bijzonder sterk opvalt, is de fetisjmacht van het geld in de omgang der mensen onderling. De grote meester, die de verwoestende macht van deze fetisj onnavolgbaar heeft beschreven, is Honoré de Balzac geweest. In zijn *Eugénie Grandet* bijvoorbeeld ontwerpt hij een klassiek beeld van de geldgierigheid in het begin van de XIXde eeuw, een door geld bezeten mens die voor dit wonderdadig

bezit leven en menselijkheid offert. De oude Grandet is het toonbeeld van Marx' opmerking dat geld, daar het alles schijnt te bevelen, de „meester” van alles is, en dus „als ik de meester heb, heb ik de knecht en kan ik zijn knecht wel missen”. Grandet die begint geconfiskeerde kerklanderijen voor een prikje op te kopen, wordt één van de rijkste mannen in Frankrijk. Toch blijft hij voortleven met de zuinigheid van een boer, deelt zijn gezin de boter bij onsjes uit en suiker bij de korrel. De tyrannie die het geld op hem uitoefent wordt omgezet in tyrannie over zijn vrouw en dochter.

Hij is aan haar werkelijk gehecht, maar als zij verlangens hebben die niet kloppen met zijn opstapeling van rijkdom, betekent dat voor hem dat zij hem wensen te vernietigen, daarom vernietigt hij het potentieel geluk van haar beiden. Als uiteindelijke ironie wil zijn dochter, als zijn schatten in haar handen terecht komen nadat hij haar kapotgemaakt heeft, het geld niet hebben en weet zij ook niet wat zij er mee doen moet.

In *Vader Goriot* laat Balzac een andere kant van het beeld zien. Hier leeft de vader slechts voor zijn beide dochters, die huwelijken aangaan in de aristocratie. En toch vervreemdt dit feit, dat hij met de grootste zorg tot stand gebracht heeft, hem van zijn kinderen. In haar nieuwe omgeving schamen zij zich voor zijn lage afkomst. En hoe vaker zij bij hem moeten komen om geld uit hem te persen, want in het leven dat zij leiden is geld alles, hoe meer zij hem haten en verachten.

Dreiser bewijst in zijn *Amerikaanse tragedie* hoe de maatschappelijke opvoeding tot een „goed” leven — een leven gebaseerd op het voorrecht van geldbezit — een menselijk wezen van zijn eigen menselijkheid vervreemdt. Clyde Griffiths, wiens ouders aan zending onder de armen doen, ontdekt alras dat hun zedelijk patroon van verlossing in het hiernamaals en armoede in deze wereld in het rauwe leven van de grote Amerikaanse stad nergens toe leidt. Als liftboy in het hotel ontdekt hij het verschil tussen het bestaan van armen en rijken. Een welgestelde oom biedt Clyde een baantje aan in zijn fabriek. Daar worden hij en één van de arbeidsters verliefd op elkaar. Zij beginnen een verhouding en het meisje wordt zwanger.

Inmiddels heeft Clyde, als neef van een rijk man, toegang verkregen tot de „betere kringen”, en daarmee smaak voor luxe en het vooruitzicht van een huwelijk op hoog niveau. Het meisje waarvan hij eens gehouden heeft, vormt nu een hindernis op zijn weg. Haar zwangerschap veroordeelt hem tot het grauwe bestaan van „arm familielid”. Ze gaan uit roeien, de boot kantelt, zij verdrinkt. Hij heeft haar niet met eigen hand gedood, maar het verlangen om haar op te ruimen heeft hem verlamd toen hij haar nog had kunnen redden. Hij wordt als moordenaar gevonnist en terechtgesteld. Op deze manier toont Dreiser ons een maatschappij die vol zelfrechvaardigheid Clyde als boosdoener veroordeelt, maar niet in staat is een oplossing te bieden voor het feit dat hij alleen maar is ingegaan op het denkbeeld van een „goed leven”, dat

deze maatschappij hem elke dag voor ogen gehouden heeft, niet in haar morele praatjes, maar door de dagelijkse harde praktijk. Wat Clyde ook voor misdaad mag hebben begaan, veel groter is de misdadigheid waardoor Clyde van zijn menselijkheid is beroofd.

Theodore Dreiser heeft nooit de stelling kunnen aanvaarden van de existentialisten, dat de „boosdoener” slechts het antwoord is op de „absurditeit” of de ingeschapen „wreedheid” van het bestaan. Het probleem was van maatschappelijke aard, het antwoord moest maatschappelijk zijn. Daarom begrijpen we ook, waarom Dreiser op het eind van zijn leven marxist werd.

IV

Het marxisme wordt er vaak ten onrechte van beschuldigd een zwart-witte of mechanische verhouding weer te geven tussen de economische basis van de samenleving en de gedachten en stemmingen in 's mensen geest. Engels echter schreef in een brief: „Niet de economische situatie is de oorzaak en de enig werkende oorzaak, terwijl heel de rest maar een passieve uitwerking heeft. Er is veeleer een wisseling op de basis van de economische noodwendigheid, die zich in *allerlaatste instantie* altijd doet gelden.”

Een schokkend voorbeeld van deze waarheid vinden wij gedemonstreerd in Eugene O'Neills toneelstuk *De lange dagreis naar de nacht* (1934—'41). Spelend in de tien jaren voor de eerste wereldoorlog, laat het ons een uiterlijk welvarend en gelukkig gezin zien, dat echter door hevige en ogenschijnlijk verbluffende conflicten verscheurd wordt. De vader, James Tyrone, een stillevend acteur die veel geld heeft verdiend, plaagt het gezin met zijn halve-centjes-zuinigheid. De moeder, eens een mooie vrouw, is verlaafd aan verdovende middelen en wordt langzaam krankzinnig. De oudste zoon, James Tyrone jr., is een alcoholist die niet werkt en bordelen afloopt. De jongste zoon, Edmund, die eens schrijver hoopt te worden en echt literair talent bezit, is naar zee gegaan en komt met t.b.c. terug.

Een deel van O'Neills grootheid berust hierop dat hij uit eigen inzicht dit ingewikkelde proces van wisselwerkingen weet te schilderen, waarbij het economische de beslissende kracht voorstelt. De geldbezetenheid van de vader, zijn nooit-eindigende nachtmerrie dat hij terug zal vallen in de ontberingen van zijn kinderjaren, wordt de sleutel tot zijn vervreemding van zijn eigen talenten, tot de vervreemding tussen hem en zijn vrouw, zelfs waar zij van elkaar houden. En daar hij, de „kostwinner”, de nemer der beslissingen, de rauwe wereld van de realiteit voorstelt, wordt haar vervreemding een vervreemding van de werkelijkheid zelf, zodat zij uiteindelijk haar toevlucht zoekt in waanvoorstellingen. Deze vervreemding van de moeder werkt op haar beurt vernietigend op de oudste zoon, die er met machteloos afgrijzen ge-

tuige van is, en wiens vermogen om lief te hebben opgevreten wordt door de wanhopige gehechtheid aan de moeder. Dit alles brengt onheelbare wonden toe aan de jongste zoon, de kunstenaar. Aldus zien we hoe door alle verwickelingen van de menselijke relaties heen de „particuliere eigendom” in het persoonlijke bestaan van de mensen tot een macht wordt die vervreemding uitbroedt.

Als het stuk begint, gaan de drie mannen naar de dokter om een rapport te halen nadat Edmunds gezondheidstoestand grondig is onderzocht, en komen terug met de zekerheid dat hij de tering heeft en naar een sanatorium moet. Dit brengt een explosie op gang van onthullingen, die het gehele gezin tot in de grondvesten schokken. Tenslotte worden de mannen het ongeveer eens op gemeenschappelijk terrein, hun aller elende, als ze hulpeloos toezien hoe de moeder haar laatste restje gezond verstand verliest.

Het stuk ontwikkelt zich door het op elkaar botsen der personages. In tafereel na tafereel worden de karakters binnenste buiten gekeerd, en onthullen daarmee nieuwe lagen van de familiehistorie, die zich over twee generaties uitstrekt. Wij komen er nu achter dat de vader bezeten is door geldlust die zich ook in allerlei kleinigheden op een bezeten wijze uit. De oudste zoon beschuldigt, zelfs al vóór het bezoek aan de dokter, de vader van gruwelijke gierigheid zodat Edmund naar een „staats”-sanatorium moet in plaats van in een particulier ziekenhuis goede verpleging te krijgen. En wij zien het alcoholisme van de moeder die aan verdovende middelen verslaafd is, hetgeen ze al te doorzichtig poogt te bemantelen en waarvoor ze een verontschuldiging heeft in vreselijke pijnen van hoofd en leden. Ze beweert dat ze nooit meer goed gezond geweest is sinds de geboorte van haar jongste zoon, met de toespeling dat de schuld hiervan bij de zuinigheid van de vader ligt. Als hij een betere verloskundige had willen nemen in plaats van een alledaagse knoeier, had ze niet zoveel hoeven te lijden en pijnstillende middelen in te nemen.

De vader lijkt in het begin de schurk van het stuk. Maar aan het einde krijgen we ook zijn voorgeschiedenis te horen. Toen hij een jongetje was, was zijn familie uit het verhongerde Ierland naar Amerika geëmigreerd. In Amerika had zijn vader het gezin in de steek gelaten, de moeder moest voor de kinderen sjuwen als werkster en verdiende nooit genoeg om de kinderen een goed maal eten voor te zetten. Toen hij tien jaar oud was, moest hij ergens gaan werken voor 50 dollarcenten per week. En aldus, bekent hij, had de „macht van de dollar” zich op vreselijke wijze in zijn ziel geprent.

Ook hij had een deel van zichzelf vervreemd door zijn talent aan commerciële doelstellingen op te offeren. Nadat hij al jong een vurige liefde voor de planken aan de dag gelegd had, was hij een veelbelovend toneelspeler geworden. Hij speelde Shakespeare-rollen, en men noemde hem al als opvolger van de befaamde acteur Booth. Maar toen verwierf hij een sensationeel succes door op te treden in een smakeloos melodrama. (De vader van Eugene O'Neill, die het model leverde

voor James Tyrone, had een dergelijk succes gehad in het sensatiestuk *De graaf van Monte-Christo*.) En jaar in, jaar uit maakte hij in deze rol tournees door het land, waardoor hij een groot en verzekerd inkomen had, zodat hij er niet toe kon komen hiermee op te houden. Hij werd een beroemdheid, maar zijn werkelijke talent kwam in de goot terecht.

De moeder was een knap maar verlegen meisje geweest, opgevoed in een kloosterschool. Ze had non willen worden, maar de moeder-overste had haar aangeraden dit besluit nog een jaar uit te stellen om er achter te komen of ze werkelijk kloosterroeping had. In dat jaar had zij de afgod van het provinciaal toneel, James Tyrone, leren kennen, en was zij verliefd op hem geworden. Daarna volgde de ontgoocheling. Haar vizioenen van een schitterend, gelukkig bestaan werden verdrongen door de realiteit van een leven vol uitputtend reizen en trekken, waarbij ze van het ene goedkope hotel naar het andere zwierven, nooit een vast tehuis hadden en zij haar kinderen niet kon grootbrengen zoals zij dat had gewenst. Hoe kon de man van wie zij hield, haar dit aandoen? Maar zijn liefde werd steeds overschreeuwd door zijn angst voor armoede. Het was niet denkbaar uit de val te breken waarin zij gevangen zat. Het gezinsleven werd vergiftigd door zijn onredelijke doodsangst om „in het armenhuis te sterven”, de aankoop voor een „prik” van een huis dat niemand mooi vond, het verliezen van geld in speculaties waartoe hij door zijn dollar-obsessie verlokt werd, en vervolgens zijn inschakeling van een goedkope dokter toen haar tweede zoon werd geboren. En daarom zocht zij in haar pijn en verdriet een uitweg in verdovende middelen.

De oudste zoon, innig aan de moeder gehecht, moest het aanzien hoe zij degenereerde zonder dat hij het proces kon stoppen, vandaar dat hij een grimmige haat koesterde jegens zijn vader en de kroegen en bordelen afliep om, naar het bittere woord van zijn vader, „de familie-vagebond” te worden. Ten aanzien van zijn jongere broer hield hij er tweeslachtige gevoelens op na, hij hoopte vol genegenheid dat hij uit de greep van de vader zou losbreken, hij nam het hem tegelijk hevig kwalijk dat hij „moeders leveling” was en talenten bezat, die schenen te spotten met zijn eigen verknoeid leven. En de jongste zoon, de begaafde schrijver, die wanhopig verlangde naar gezinsliefde, voelt zich afgestoten en eenzaam, zelfs van zijn moeder vervreemd. Want zij is al te ver buiten de realiteit weggezwalkt om zijn ziekte en zijn noden nog te bevatten. Hij moet voor haar altijd „de lieve baby” blijven.

Dit treurspel ontwikkelt zich als een klassiek Grieks drama, maar „het noodlot” of „de goden” zijn hier vervangen door het levend sociaal patroon waarin het geld, zoals Marx zegt, „als Almacht functioneert”. O'Neill laat zien hoe in de vader de gedachte aan geld zo algedurig aanwezig is dat hij, zelfs als hij beseft hoe het hem in de macht heeft, zich daarvan niet kan bevrijden. Bitter aangevallen over zijn gierigheid inzake de keus van een sanatorium voor zijn zieke zoon, antwoordt hij: ga maar naar elk sanatorium dat je wilt, kies het beste

uit, geef zoveel geld uit als je wenst! En daarna voegt hij er aan toe „binnen redelijke grenzen”. En nauwelijks beseffend wat hij doet, merkt hij dat er in de hoek van de kamer nog een electricisch lampje brandt, dat hij meteen uitknipt. O'Neill voert het drama tot een onbeschrijflijk aangrijpend slot als hij de uiteindelijke degeneratie van de moeder laat zien. Zij vlucht in de geest terug naar het verleden, naar de tijd waarin zij voor het laatst onverdeeld gelukkig was, de tijd van haar besluit dat haar ondergang zijn zou.

Tegenover het probleem staande, het probleem overdenkende van hetgeen met de familie Tyrone gebeurd was die zozeer op zijn eigen familie leek, bereikte O'Neill een diepgaande objectieve waarheid. Het stuk wordt een onthullend hoofdstuk aangaande het leven van Ierse immigranten in Amerika, een dieper inzicht in de tegenstellingen waarvoor elke golf van immigranten komt te staan. Ten koste van grote ontberingen waren zij uit door armoede vergeven landen overgekomen naar „het land der onbegrensde mogelijkheden”. De mogelijkheden waren er, maar de prijs daarvoor was het opofferen van hun menselijkheid in het gevecht om de dollar, een strijd waarin velen bezweken en de enkelingen, die succes hadden, ontdekten dat de vruchten daarvan bitter smaakten.

V

Toen Marx het verband legde tussen „particuliere eigendom” en vervreemding, toonde hij door dezelfde redenering aan dat vervreemding niet de alles-omvattende waarheid is van het moderne leven. Zoals de uitbuiting de strijd daartegen de gang brengt, wekt de vervreemding ook haar tegenweer op, soms instinctief, als een soort reflex van zelfbehoud, en soms met volledig besef van het probleem waar het om gaat. In zijn economisch-filosofische handschriften schetst Marx de tegenkracht van de vervreemding, die wij de vermenselijking van de menselijke betrekkingen zouden moeten noemen: de ontwikkeling van een levensstijl die gebouwd is op de verwantschap van alle menselijke wezens, waar ieder in zijn verhouding tot de medemens de grondslag vindt voor zijn eigen groei als mens. De „anderen” worden een noodwendigheid en een deel van zijn eigen gemoed en bestaan, in plaats van tegenstanders en vijanden. Als de mens de menselijkheid van anderen bevat, leert die hem zijn eigen menselijkheid aan het licht te brengen. Met andere woorden: de opdracht van de mens is als sociaal wezen te leven. Marx zegt daaromtrent: „De menselijke wezenstrek van de natuur bestaat pas voor de sociale mens; want hier alleen bestaat de natuur voor hem als een binding met de mensen — zijn bestaan voor de anderen, en het bestaan van de anderen voor hem — als het levenselement van de menselijke wereld; pas hier bestaat de natuur als grondslag voor zijn eigen menselijk bestaan”.

Door de arbeid, het maatschappelijke proces dat de wereld verandert terwille van het menselijke gebruik, zo zegt Marx, zijn de hoedanigheden van de wereld, mensen en natuur, ont-

sloten, en heeft de uitwendige, objectieve wereld de subjectieve wereld van 's mensen gedachte, zintuigelijkheid en waarnevingen „opgevoed”. „De vorming van de vijf zintuigen is het werk van de hele wereldgeschiedenis tot aan vandaag toe.” Particuliere eigendom scheurt, door de vervreemding die er organisch mee verbonden is, de subjectieve en objectieve wereld van elkaar los, zodat menselijke verlangens en de behoefte aan vervulling in de buitenwereld geen bevrediging vinden. De buitenwereld wordt vreemd en vijandig. Het „objectiveren” van de wereld betekent het herstel van de waarachtige relatie tussen subject en object, het heroveren van de buitenwereld, natuur en mensen, als het terrein waarin menselijke wezens kunnen ontdekken wat er in hen zelf leeft.

Een „welingerichte maatschappij” — d.w.z. een maatschappij zonder de anarchie van het privé bezit der productiemiddelen en zonder klasse-uitbuiting — kan al haar energieën wijden aan de onderwerping van de natuur, de ontdekking van de natuurwetten en hun toepassing voor menselijk gebruik en vrijheid. Op dezelfde wijze kan zo'n welingerichte maatschappij, die van de „particuliere eigendom” de rijkdom der productiekrachten zonder hun tegenstellingen overneemt, de mens in staat stellen zich in al zijn zintuigelijkheid te ontplooien als antwoord op de wereld die hem omringt. Dan wordt de wereld vermenschlijkt, bevordert de groei van elkeen en schept ruimte voor zijn gaven en krachten.

Maar dit betekent intussen niet dat de groei van mensen met een verrijkte menselijkheid wachten moet tot de klassenloze samenleving er is. In één van zijn stellingen over Feuerbach critiqueert Marx het mechanisch materialisme. „De materialistische leer dat mensen producten zijn van hun omgeving en opvoeding, en dat daarom veranderde mensen producten zijn van veranderde omstandigheden en opvoeding, vergeet dat het de mens zelf is die de omstandigheden verandert, en dat de opvoeder zelf opvoeding nodig heeft”. Zo ontdekken mensen dat in de strijd tegen de particuliere eigendom, bedoeld als eigendom die dient tot uitbuiting van anderen, de strijd sociaal gevoerd moet worden. Als ze eerst tot elkaar komen om ogenschijnlijk praktische redenen, ontdekken ze door hun collectief optreden nieuwe hoedanigheden; een gemeenschappelijke menselijkheid, de onthulling van tot nog toe in anderen, maar ook in zichzelf, niet opgemerkte eigenschappen.

Gedurende de eeuw en langer waarin arbeidersorganisaties overal tot een machtige historische kracht zijn uitgegroeid, waren zij noodzakelijk onderhevig aan de conflicten en corruptieve krachten, die in de kapitalistische samenleving zelf werken. Er is rechtstreekse en indirecte omkoperij geweest, bureaucratisme en „bonzengedoe”, een arbeiders„aristocratie” die onverschillig stond tegenover de noden van ongeorganiseerden of werklozen, vervuld met de zelfzucht die kenmerkend is voor de bourgeoisie. Toch heeft door alle stormen en schommelingen, waarbij elke voorwaartse beweging op nieuwe hindernissen en openlijke of achterbakse aanvallen stiet, de arbeidersklasse onvermijdelijk bijgeleerd, en wel in een steeds

breder omvang, waarin haar grondbeginsel van kracht zat: in tegenstelling te staan tot de beginselen van de bourgeoisie. De strijd voor burgerrechten en gelijkheid van de negers in Amerika heeft uitzonderlijk rijke ervaringen opgeleverd in de vermenschelijking van de menselijke betrekkingen. Enerzijds hebben de moorden op negers en blanke propagandisten voor burgerrechten aan de Mississippi en elders, waarbij de moordenaars klaarblijkelijk worden beschermd door instellingen die verondersteld worden mensen tegen moord te beschermen, in gruwelijke hevigheid aan het licht gebracht wat in de redevoceringen van de rassisten al lang was gebleken; d.w.z. zij spraken over de „minderwaardigheid” van negers waar zij zelf minderwaardig zijn, armzalige geesten die van hun eigen menselijkheid vervreemd zijn. Anderzijds wordt het feit, dat blanken de negers ter zijde springen in een beweging voor wat wezenlijk beider democratisch belang is, een nieuwe etappe in de vermenschelijking van hun onderlinge relaties. Wat een „middel” was wordt nu, naar Marx’ gezegd, een „doel”. Mensen die vroeger hun eigen weg gingen, ontdekken gemeenschappelijke menselijke ervaringen en vraagstukken, ontdekken hoe na zij elkaar als menselijke wezens staan, hoeveel nut hun bondgenootschap kan afwerpen. Zij ontdekken bronnen van kracht in zichzelf waarvan zij het bestaan niet kenden.

SIDNEY FINKELSTEIN

Het leven in een Japans kamp

De tragedies en drama's die zich hebben afgespeeld in de Duitse concentratiekampen zijn in vele boeken en geschriften behandeld. Zij gaven een beeld van de onmenselijkheid, die het fascisme eigen is.

Minder is er bekend van de kampen, waarin de Japanse fascistische burgers en krijgsgevangenen opsloten na hun veroveringen in de eerste periode van de oorlog in Azië. Daartoe behoorden ongeveer 117.000 Nederlanders, die in Indonesië woonden. Volgens de officiële cijfers stierven in deze Japanse kampen 15 pct van de gevangenen en 25 pct van de krijgsgevangenen. Op zichzelf dus weliswaar niet te vergelijken met vernietigingskampen als Auschwitz e.d., maar ook in de Japanse kampen toonde het fascisme zijn mensonterende gezicht.

De getuigenissen over de toestanden in de Duitse concentratiekampen zijn ons gegeven door overlevenden, die fascisme en racisme met heel hun wezen haten. Dit kan niet gezegd worden van allen die bericht hebben over het leven (en sterven) in de kampen in de gebieden onder Japanse bezetting. In sommige van de reeds verschenen boeken en brochures over de Japanse kampen klinken onverholven rassengevoelens en blanke superioriteitsgevoelens door. Daar alle Nederlanders in Indonesië, ongeacht hun plaats in het koloniale apparaat, werden opgesloten in deze kampen, behoorden tot de gevangenen ook velen die zelf in het geheel geen principiële anti-fascisten waren. Dit uit zich vaak in de volslagen onpolitieke beoordelingen, die van de Japanse kampen gegeven worden. Een poging om een zo objectief mogelijk verslag te geven van het leven van een groep krijgsgevangenen onder de Japanse bezetting is gedaan in „Het Pannetje van Oliemans”, geschreven door C. van Heekeren en honderd anderen.*) Het systeem, dat Van Heekeren volgde is origineel. Hij wilde niet alleen zijn eigen ervaringen geven van de periode, dat deze groep krijgsgevangenen in de bergen van Zuid-Atjeh in een dwangarbeiderskamp moest werken. Van Heekeren probeerde ook zijn lotgenoten uit die dagen hun herinneringen te laten neerschrijven. Daarbij maakte hij gebruik van een oud pannetje, „het pannetje van Oliemans”, waarin de namen van alle krijgsgevangenen waren gegraveerd. Honderd van degenen die hij kon bereiken, hebben aan zijn verzoek voldaan. In het boek

*) C. van Heekeren en 100 anderen — Het Pannetje van Oliemans 500 Krijgsgevangenen onder de Japanners. Zuid-Atjeh, 1944. (Uitg. Bert Bakker/Daamen N.V., Den Haag). Prijs f 8,90.

worden al deze verslagen neergelegd, waarbij Van Heekeren met deze vertellers soms nog polemiseert.

Goed blijkt uit dit boekje hoe de Japanse kampbewakers en hun huurlingen van andere nationaliteiten optraden. Ook blijkt echter, hoe weinig deze krijgsgevangenen begrepen van de aard van het fascisme; wat zij niet konden verwerken, wordt dan vaak toegeschreven aan de Japanse „geest”. Zie als voorbeeld een beoordeling van een Japanner op blz. 202: „Mijn persoonlijke indruk van Miura was die van een wat onzeker mens, die slecht voor zijn taak berekend was en onbegrijpelijk voor ons, omdat we zijn achtergronden niet kenden en vooral, omdat wij de Japanse opvattingen in het algemeen niet kenden ...”

Een politieke beoordeling van het Japanse fascisme en zijn methoden blijft aldus achterwege. Ook voor het leren kennen van het Japanse kampstelsel in het algemeen is dit boekje uiteraard ontoereikend. Uit de beschrijvingen valt namelijk op te maken, dat bij deze betrekkelijk kleine groep een grote solidariteit en verbondenheid was gegroeid, wat in de grotere kampen met hun naar klasse-afkomst en politieke opvattingen uiteenlopende gevangenen vaak ontbrak.

Dit gevoel van solidariteit leidt zelfs soms tot een soort heimwee. Een zekere Van der Veer schrijft namelijk: „... het klinkt wellicht gek in je oren, maar als ik zo die dingen aan mijn vrouw zit te vertellen, vooral over die tijd in Blong, dan krijg ik een gevoel van heimwee ...” Ook zo'n uitspraak toont het onvoldoende begrip van het fascisme. Als men met dit begrip gewapend is, komt men namelijk tot de opvatting, dat solidariteit vooral nu nodig is om te verhinderen, dat het fascisme — als meest verdierlijkste uitingsvorm van het imperialisme — ooit weer zijn kans zou kunnen krijgen.

M. M.

Gegoochel met revoluties

Ir. haar boek „De revolutie” poogt de Amerikaanse historica Hannah Arendt *) uiteen te zetten, wat het veelgebruikte begrip revolutie nu eigenlijk betekent. Zij doet dit in hoofdzaak door de Amerikaanse revolutie (de vrijheidsoorlog tegen Engeland) te vergelijken met de Franse revolutie. Het revolutiebeeld, dat uit deze meer literaire dan werkelijk historische beschouwingen te voorschijn treedt, is volslagen willekeurig.

Ofschoon sociale en economische elementen, noodzakend tot een ommekeer van het gehele maatschappelijke stelsel, de hoofdrol hebben gespeeld in alle revoluties die in de geschiedenis hebben plaatsgehadt, probeert dr. Arendt deze geheel

*) Dr. Hannah Arendt — De revolutie. Macht en onmacht van een modern politiek verschijnsel. Vertaald door drs. E. C. Visser. (Aula-reeks. Uitg. Het Spectrum, Utrecht). Prijs f 4,50.

weg te redeneren. Volgens haar is het betrekken van sociale kwesties in de revolutionaire verandering een jammerlijke vergissing. Deze vraagstukken zouden niet opgelost mogen worden met politieke middelen. Als doel van de revolutie geldt volgens haar het nastreven van de vrijheid; dit los van elke sociaal-economische grondslag in de zuiver abstracte vorm van de strijd van „vrijheid” tegen „tirannie”.

De revolutie begint, aldus een uitspraak van de schrijfster in het eerste hoofdstuk van haar boek, met „het verlangen naar vrijheid als politieke levensbeschouwing”. Dit verlangen zou zich dan vooral uiten in het instellen van een nieuwe regeringsvorm, de republiek. De revolutionaire strijd komt dan neer op uitsluitend een principestrijd tussen de voorstanders van een republikeinse en die van een monarchale regeringsvorm. Een redenering, die een aantal PSP- of Provo-ideologen misschien wel zal bevallen.

Daar elk streven naar een diepgaande omvorming van de economische en sociale grondslagen van de maatschappij hierbij is weggegooid, is dit revolutie-begrip voor de heersende klassen zeer wel acceptabel.

Dr. Hannah Arendt toont in dit boek over de revoluties wel een grote belezenheid; het gespeel met literaire en filosofische gedachtengangen kan echter een reële benadering van revoluties, die werkelijk zijn voltrokken, niet vervangen. Zo'n benadering vinden we echter in dit teleurstellende werk in het geheel niet.

S. VAN DONGEN

Latijns-Amerika in kaart

Van de Britse uitgeverij Methuen and Co. ontvingen we „An Atlas of Latin American Affairs”, met kaarten van Robert C. Kingsbury en tekst van Ronald M. Schneider*). Met behulp van zestig kaartjes en ongeveer evenveel bladzijden tekst worden in dit boekje historische, geografische en economische aspecten van Latijns-Amerika als geheel en van de verschillende staten afzonderlijk geschetst. Op politiek gebied is de ontwikkeling niet zo makkelijk bij te houden en zijn kaartjes en tekst, die de toestand van midden 1965 weergeven, al weer verouderd.

Op economisch gebied geeft een van de kaartjes (in het hoofdstuk „Buitenlandse investeringen”) een, zij het zeer onvolkomen, beeld van de Amerikaanse neo-koloniale heerschappij over dit gebied. Het is een wingewest voor een reeks grote Amerikaanse monopolies, die er grote winsten maken op het belegde kapitaal. Herhaaldelijk zijn de winsten die uit het gebied

*) Ronald M. Schneider en Robert C. Kingsbury — An Atlas of Latin American Affairs (Uitg. Methuen and Co., London, 1966). Prijs ± f 4,70.

wegstroomden, hoger geweest dan de nieuwe investeringen die er gedaan werden.

De Zuidamerikaanse landen zijn vaak afhankelijk van de productie en export van een of enkele grondstoffen of voedselproducten. Het gevolg is, dat prijsschommelingen op de wereldmarkt van deze producten ernstige gevolgen hebben. De schrijver wijst er b.v. op, dat de daling van de suiker- en wolprijzen in 1958 met meer dan 25 pct. rampzalige gevolgen had. De nadruk die door de koloniale ontwikkeling gelegd is op het verbouwen van een of twee landbouwproducten, heeft er ook toe geleid, dat de meeste Zuidamerikaanse landen grote hoeveelheden voedingsproducten, met name granen, moeten invoeren.

De imperialistische beheersing heeft er ook toe geleid, dat de handel hoofdzakelijk gericht is op Noord-Amerika en Europa. De onderlinge handel tussen de Latijns-Amerikaanse landen is zeer gering. Slechts bij vier landen was regelmatig meer dan 10 procent van hun handel gericht op nabuurlanden.

In weerwil van deze door hen aangevoerde gegevens zijn de schrijvers toch vrij optimistisch over de Amerikaanse neo-koloniale „Alliance for Progress”, ofschoon zij moeten toegeven dat de uiteindelijke uitslag van de hiermee verbonden projecten twijfelachtig blijft.

Het boekje geeft interessante informatie aan degenen (Engelslezend) die de ontwikkelingen in Latijns-Amerika nauwgezet volgen en de gegevens kritisch kunnen verwerken.

J. W.

De uitdaging van het marxisme

In februari 1965 werd in Amsterdam het eerste symposium onder de naam „De uitdaging van het marxisme” georganiseerd. „Politiek en Cultuur” was een der organisatoren hiervan (de andere waren het tijdschrift op marxistische grondslag „Kontrast” en de studentenvereniging „Perikles”). De op dit symposium gehouden inleidingen zijn, met enkele aanvullingen, thans in boekvorm onder dezelfde naam verschenen bij Uitgeverij Pegasus *).

Het boekje bevat de volgende onderwerpen: *Marxisme en democratie* door Joop Wolff, *Marxisme en Christendom* door Marcus Bakker, *De jonge Marx* door Theun de Vries, en *Marx en de managers* door Ger Verrips. Uit deze titels blijkt al, dat veelzijdigheid en actualiteit kenmerken vormen van de inhoud van het werkje. Het is dan ook te beschouwen als oriëntatiepunt voor degenen, die willen begrijpen, hoe de gedachtengangen van de Nederlandse marxisten in het huidige tijdsbestek omtrent de

*) Joop Wolff, Marcus Bakker, Theun de Vries en Ger Verrips — De uitdaging van het marxisme (Uitgeverij Pegasus, Amsterdam 1966). Prijs f 6,50.

concrete situatie op een aantal gebieden en de praktische aanpak van een reeks problemen zijn. Uiteraard is er geen sprake van volledigheid — de schrijvers/sprekers hebben daarnaar dan ook niet gestreefd —, maar bestaande inzichten worden op duidelijke wijze uiteengezet. Bovendien treft het boekje door een levendige betoogtrant. Zonder de andere auteurs te kort te willen doen, wijzen wij hier graag op de uiterst interessante samenvatting, die door Theun de Vries wordt gegeven van leven en werken van de jonge Marx, die daarbij onder meer uitgaat van de stelling, dat „het marxisme begint waar de ‚jonge‘ Marx ophoudt”. Wij beschouwen deze stelling als volkomen juist en ook als uitermate nuttig, gezien het feit, dat een aantal personen, die merken, dat zij „niet om Marx heen kunnen”, blijkbaar dan toch maar liever op de ‚jonge‘ Marx, dus op Marx uit zijn voor-marxistische periode, teruggrijpt . . .

Van de verdere boeiende punten in het boekje vermelden wij de uiteenzetting, die door Marcus Bakker wordt gegeven van Marx' bekende zinsnede: „Godsdienst is de opium van het volk”, hetgeen, zoals de auteur zegt, „een pakkend, maar tegelijkertijd een gevaarlijk beeld” vormt, „waarmee men, net als met iedere vergelijking, voorzichtig moet omspringen”. Hij zet daarna uiteen, dat deze formulering het feit beklemtoont, dat de mens een vluchtweg nodig heeft „om zich uit de bestaande, onbegrepen, maatschappelijke omstandigheden los te maken” en daartoe de godsdienst gebruikt. Deze formulering legt de nadruk op de noodzaak de maatschappij te veranderen, teneinde het betreden van de vluchtweg onnodig te maken. De eerder genoemde zinsnede evenwel werd vervalst in „Godsdienst is opium voor het volk”. De verandering van één woord verandert de strekking; nu is de betekenis deze, dat degene, die het opium toedient, de kerk zou zijn: het geloof zou dus moeten worden bestreden. Het is uiterst nuttig, dat dit als een faliekant onjuiste en onmarxistische politiek wordt gebrandmerkt. „Niet het geloof, maar het kapitalisme moet bestreden worden.”

Uit het bovenstaande blijkt wel, dat wij een ieder de lezing van het boekje van harte aanbevelen.

H. MARINUS

Weert de Boerenpartij uit het politieke leven!

Het Dagelijks Bestuur van de CPN heeft het volgende communiqué uitgegeven:

„Het dagelijks bestuur van de CPN heeft in zijn zitting van 26 september aandacht besteed aan de ontwikkelingen rondom de Boerenpartij. In de laatste weken is aan het licht gekomen dat een aantal personen die tijdens de tweede wereldoorlog nationaal-socialistische activiteit bedreven een vooraanstaande rol in deze partij vervullen. Het is zelfs al zo ver, dat iemand naar de Eerste Kamer werd afgevaardigd, die zich schuldig heeft gemaakt aan antisemitisme in een Nazi-schendblad als „De Misthoorn” en daarin ook aanvallen richtte op pro-Engelse Nederlanders uit de Oxfordbeweging in een tijd dat Duitsland met Engeland in oorlog was.

Terecht is er grote verontwaardiging over ontstaan, dat dergelijke figuren in het politieke leven zijn gaan optreden en door de Boerenpartij in vertegenwoordigende lichamen zijn gebracht.

Dat dit kon gebeuren, is mede het gevolg van de vergevingsgezindheid, die de naoorlogse regeringen hebben betoond aan hen die zich in de bezettingsjaren tegen ons volk hebben gekeerd, en die kortgeleden zelfs heeft geleid tot het besluit de oorlogsmisdadiger Lages naar West-Duitsland te laten vertrekken.

Het kan als zeker worden aangenomen, dat het optreden van de Boerenpartij, begunstigd als het werd door een uitgebreide reclame-campagne voor televisie en radio, velen heeft misleid. Thans echter zijn de feiten duidelijk aan de dag getreden. Van personen die te goeder trouw tot de Boerenpartij zijn toegetreden moet worden verlangd dat zij breken met die partij.

Ook al zou onder de druk van de openbare mening de Boerenpartij uiteindelijk haar Eerste Kamerlid Adams laten vallen, dan kan dit geenszins als een bewijs van zuiverheid worden beschouwd. Deze partij heeft zich ontmaskerd als een aan de Nederlandse democratie vreemd en vijandig element. Het is een eis van democratie, dat deze partij uit het politieke leven

wordt gebannen en dat de kiezers deze partij uit de Tweede Kamer en andere vertegenwoordigende lichamen zullen weren. Het is daartoe noodzakelijk, dat communisten, socialisten, protestanten, katholieken e.a. kortom alle democraten zich verenigen ten einde te verhinderen, dat de fout van de vooroorlogse periode, toen de NSB in het parlement werd toegelaten, wordt herhaald.”

(De Waarheid, 27 september 1966).

JOOP WOLFF

MARCUS BAKKER

THEUN DE VRIES

GER VERRIPS

GEVEN EEN POSITIEBEPALING VAN DE CPN NU IN DEZE TIJD, MET:

MARXISME EN DEMOCRATIE

MARXISME EN CHRISTENDOM

DE JONGE MARX

MARX EN DE MANAGERS

in

DE UITDAGING VAN HET MARXISME

138 blz. Paperback, prijs f 6.50

Nieuwe uitgaven van drie klassieken van het marxisme-leninisme

MARX

Loonarbeid en kapitaal

Met een inleiding van Friedrich Engels

84 bladz., ing. f 1.90

LENIN

Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme

148 bladz., geb. f 2.90

LENIN

De 'linkse stroming', een kinderziekte van het communisme

127 bladz., ing. f 2.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam - Leidsestraat 25

Rotterdam - Hoogstraat 143

PAUL DE GROOT

DE
DERTIGER
JAREN
1930-1935

Voor hen die de vraag stellen, wat was, wat is
en wat wordt de communistische partij,
zal dit boek met herinneringen en overdenkingen
een waardevolle wegwijzer zijn.

12 blz. documentaire foto's
222 blz., gebonden f 8.90

Dit is onverwacht een merkwaardig boek, dat men met oprechte belangstelling kan lezen.

Paul de Groot, die tijdens de dertiger jaren een heel belangrijke rol speelde in de communistische partij van Nederland, schrijft deze herinneringen aan een voorbijgeperiode neer met een ontroerende menselijke bewogenheid, die erg sympathiek aandoet.

De Boekengids

... een ongemeen interessante en boeiende lektuur. Interessant en boeiend in meerdere opzichten, want Paul de Groot geeft niet alleen een subjectieve visie op het verleden, hij legt ook de vinger op enkele objectief zwakke plekken die bij de beoordeling van de vooroorlogse Nederlandse geschiedenis nogal eens verdoezeld worden, en tenslotte geeft de auteur ook enkele behartenswaardige visies op het wel en wee van de communistische wereldbeweging.

Forum

Als men dit alles leest, wordt het niet zo onbegrijpelijk dat er mensen zijn, die communist geworden zijn. Men mag met belangstelling uitzien naar het tweede deel van de Groot's herinneringen.

De Gelderlander

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

**Pegasus - Amsterdam - Leidsestraat 25
Rotterdam - Hoogstraat 143**

POLITIEK EN
CULTUUR

26ste JAARGANG NO 11 NOVEMBER 1966 PRIJS 0.70

P
C
50

Achtergronden van een rechts offensief	H. Hoekstra	473
De blunders van het Nederlandse kolonialisme	J. Morriën	480
Apartheidspolitiek en kolonialisme	W. Vlieland	492
Leibniz: de kunstenaar van het ontdekken	Th. de Vries	502
Kapitalisme en technische vooruitgang	M. Cini	511

PARTIJDOCUMENT:

Verklaring CPN over kabinetscrisis	519
------------------------------------	-----

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38

De abonnementsprijs is *f* 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers *f* 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527

Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.

Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473.

Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Achtergronden van een rechts offensief

De val van de regering-Cals in de nacht van 13 op 14 oktober na de aanvaarding van de motie-Schmelzer heeft tot uitdrukking gebracht, dat er een diepgaande politieke crisis in ons land bestaat. Deze crisis beperkt zich trouwens niet tot ons land, maar is waar te nemen in alle Westeuropese NAVO-landen. In alle burgerlijke partijen in ons land vinden er als gevolg daarvan hevige botsingen plaats en er treden overal barsten en scheuren op. Tegenstellingen die lang onder de oppervlakte bleven, uiten zich in plotselinge en ongekende hevigheid.

De uiterst rechtse krachten maken van deze situatie gebruik om in het offensief te gaan. Reeds tijdens de formatiepogingen van Schmelzer zag men de namen opduiken van notoir rechtse politici als Zijlstra en De Quay, waarbij Toxopeus van de VVD als ijverige supporter optrad.

Ofschoon nog veel in de mist is blijven hangen, is toch bij stukjes en beetjes duidelijk geworden wat de hoofdpunten zijn uit het program van deze rechtse krachten.

Het gaat hun om een snellere verhoging van de belastingen, d.w.z. van de indirecte belastingen, die het zwaarst op de gewone man drukken, om een beperking van de loonstijging tot 3½ procent van de CAO-lonen bij een vermoedelijke prijsstijging van 4½ procent in 1967 en om een verdere omvangrijke

verhoging van de militaire uitgaven in de komende jaren. Wat dit laatste betreft, was het opmerkelijk, dat Schmelzer de minister van Oorlog De Jong blijkt te hebben gezien als een toekomstige minister-president. Een ander programmpunt is de vermindering van de overheidsuitgaven voor sociale doeleinden en voor gemeentelijke voorzieningen.

Op huichelachtige wijze worden deze plannen voorgesteld als methoden om de inflatie tegen te gaan en de werkgelegenheid te verzekeren. Een verhoging van de indirecte belastingen uit zich evenwel in prijsstijgingen en heeft daarom juist een inflatoire werking. De werkgelegenheid werd reeds in gevaar gebracht door de bezuinigingsmaatregelen van de regering-Cals. Dit was in het bijzonder het geval in Groningen en Limburg, terwijl in vele delen van het land werkloosheid optreedt onder bouwvakarbeiders, en dit bij het voortduren van de woningnood. Het is geen geheim, dat het juist de grote ondernemers zijn geweest die bij de regering aandrongen op maatregelen ten einde een ontspanning op de arbeidsmarkt tot stand te brengen. Zij zien de beperking van de overheidsuitgaven als een middel om dit doel te verwezenlijken. Ze deinzten er niet voor terug de gruwel van de werkloosheid te benutten om de uitbuiting te verscherpen.

Er zijn in de loop van de kabinetscrisis talloze pogingen gedaan om de politiek van de regering-Cals te plaatsen tegenover dit program van uiterst rechts en deze voor te stellen als een progressief beleid. Vooral in rechtse PvdA-kringen wordt dit vaak gehoord.

Het tegendeel is echter het geval geweest. De regering-Cals, de PvdA-ministers inclusief, heeft juist het terrein voorbereid voor het verscherpte optreden van de monopolies.

In de miljoenennota en in de debatten daarover had de regering-Cals zich al accoord verklaard met een beperking van de stijging der CAO-lonen tot 3½ procent. Op het laatste moment van het Tweede-Kamerdebat werd zelfs door Cals een wettelijke regeling beloofd om hogere loonstijgingen tegen te gaan. Minister Vondeling had een ingrijpende verhoging van de omzetbelasting in het vooruitzicht gesteld en wilde ook een huurbelasting invoeren, die in het bijzonder de middengroepen zou treffen. De militaire uitgaven kwamen in deze begroting tot boven de drie miljard gulden.

Met deze miljoenennota zette het kabinet Cals de politiek voort, die reeds oppositie ontmoette uit vrijwel alle lagen van de bevolking en in toenemende mate protesten en verzet opriep. Ook de eindeloze reeks conflicten rondom het koningshuis, die door Cals werden uitgelokt, droeg daartoe bij.

Het was onvermijdelijk, dat een kabinet met een dergelijke, de belangen van de bevolking aantastende, politiek in scherpe botsing met de werkende bevolking zou komen. Dit kwam duidelijk naar voren in de uitslag van de verkiezingen voor de provinciale staten en de gemeenteraden in het voorjaar. De regering-Cals trok echter geen enkele positieve conclusie uit deze afwijzing van haar beleid door de kiezers. Zij ging voort te bukken voor de wil van de monopolies.

Diepe tegenstellingen

Naarmate de ruzies rondom de kabinetscrisis en de vorming van een nieuw kabinet voortwoekerden, is steeds duidelijker gebleken, dat de loonkwestie het voornaamste vraagstuk is.

Al aan de vooravond van de debatten in de Tweede Kamer kwam de Nederlandse Bankiersvereniging, als pressiegroep van ultra-rechts, vertellen, dat de banken het niet zouden nemen als de lonen met meer dan 3½ procent zouden stijgen. Zij dreigde zelfs met stopzetting van de credietverlening als dit wel zou gebeuren. Ook de voorzitter van het Verbond van Nederlandse Werkgevers, De Koster, sprak zich uit voor de instelling van een verscherpte loondictatuur.

Toch bestond er terzelfder tijd grote onzekerheid over de vraag of het wel mogelijk zou zijn zo'n loonpolitiek in de praktijk door te zetten. De arbeiders en daarna de vakbonden spraken zich uit tegen de voortzetting van Veldkamps loonpolitiek en enkele NVV-bonden hadden zich al geruime tijd voordien uitgesproken voor een vrije loonpolitiek.

Een ander groot knelpunt, dat bij het uitbreken van de regeringscrisis een rol speelde, was de exploitatie van de geweldige aardgas- en olierijkdommen, zowel op het vasteland als in de Noordzeebodem. De olieconcerns eisten een nog grotere portie op bij de aardgas- en oliewinning.

Het is verbluffend om te zien hoe Den Uyl, de toekomstige lijstaanvoerder van de PvdA, thans wordt voorgesteld als een groot voorvechter tegen deze concerns. Men moet zich dan afvragen wat de uitwerking geweest is van de politiek, die Den Uyl in dit opzicht heeft gevoerd. Kort gezegd komt het hier op neer, dat de kleingebruikers slechts zeer weinig profiteren van deze uiterst goedkope energiebron en dat de grootste ondernemingen het aardgas krijgen tegen het laagste tarief. En daarbij gaan dan de voornamelijk buitenlandse olieconcerns met een groot deel van de winst schoot. Juist deze politiek van voortdurende concessies aan de eisen van de oliemagnaten heeft deze concerns aangemoedigd en ze steeds drierster gemaakt. Ze stellen voortdurend hogere eisen en mengen zich onbeschaamd in de politiek van ons land.

Het verscherpte optreden van de reactie in Nederland staat ook in nauw verband met de diepe tegenstellingen, die zich op internationaal gebied en in het bijzonder in de NAVO ontwikkelen.

Kenmerkend voor de huidige toestand is het oprukken van het Duitse imperialisme. De NAVO, die aanvankelijk verdedigd werd met het argument dat deze verdragsorganisatie ons zou moeten vrijwaren tegen herleving van het Duitse militarisme, blijkt het omgekeerde tot gevolg te hebben. De revanchistische kringen in Bonn gebruiken de NAVO als ladder om sport voor sport omhoog te klimmen. Thans is het al zover gekomen, dat Von Kielmansegg als vertegenwoordiger van het huidige naar machtsuitbreiding strevende West-Duitsland, met een besmet oorlogsverleden achter zich, een van de hoogste posten binnen

de NAVO kan gaan bekleden en dan nog wel op een commandopost, die de NAVO in Nederland wil vestigen.

Verontrust en opgeschrikt door deze gang van zaken komen de democratische en anti-fascistische krachten in beweging. Dit omvat ook krachten en stromingen, die voortkomen uit wat tijdens de oorlog aangeduid werd als de anti-Hitler-coalitie. In dit verband is ook het gemeenschappelijke optreden in Limburg van grote betekenis. Daar demonstreerden katholieken, protestanten, socialisten en communisten gezamenlijk tegen Von Kielmansegg en de vestiging van een NAVO-basis in Limburg. Er is een verheugd opblaaien van de koloniale reactie zichtbaar. In een reeks van landen in Azië, Afrika en Zuid-Amerika vinden contra-revoluties en staatsgrepen plaats, die gesteund worden door kolonialistische kringen, vooral uit de Verenigde Staten en West-Duitsland, maar ook uit Nederland. Welke barbaarse vormen deze kolonialistische veroveringszucht kan aannemen, blijkt uit het optreden van de Amerikaanse agressors in Vietnam.

Door dit alles is de zogenaamde ontwikkelingshulp uit de kapitalistische staten tot een uiterst verdachte zaak geworden. Hier gaat het niet om hulpverlening aan de volkeren van Azië en Afrika, maar om het leggen van een grondslag om de monopolies in staat te stellen hun posities op neo-koloniale wijze te heroveren en te versterken. De winsten die de monopolies uit deze landen trekken, bereiken recordhoogten.

De rol van de Nederlandse reactie en ook van de regering-Cals op dit gebied is gezien hun steun aan het bloedddorstige generaalsbewind in Indonesië volkomen duidelijk.

De reactie maakt bij het doorzetten van haar neo-koloniale politiek gebruik van de meningsverschillen in de internationale communistische beweging. Daar treedt in de discussies en ook in de praktische politiek op dit punt een groot gebrek aan helderheid op en er wordt zelfs voet gegeven aan bepaalde nationalistische en rassistische opvattingen, geïntroduceerd door de kapitalisten, die de volkeren van Azië en Afrika alleen maar kunnen zien als uitbuitingsobjecten en als een „gevaar”, als een „geel” of „zwart” gevaar, wanneer hun winsten in gevaar worden gebracht door de vrijheidsstrijd van deze volken.

Volgens de Nederlandse communisten is het noodzakelijk om de nauwste aaneensluiting tot stand brengen tussen de arbeidersbeweging in de ontwikkelde landen, zowel in de kapitalistische landen als in de socialistische landen, en de vrijheidsstrijd van de massa's in de koloniale gebieden.

Ontwikkeling in de partijen

Deze internationale verwickelingen missen hun uitwerking niet op de nationale verhoudingen. In het bijzonder de crisis in de NAVO en het bankroet van het anti-communisme hebben een ontnuchterende uitwerking. De massa's maken zich los van degenen, die op het oude stramien willen voortborduren. Dat verklaart ook de moeilijkheden, waarin de partijen verkeren

die in de afgelopen jaren hun politiek afstemden op de NAVO.

Bijzonder spectaculair is de ontwikkeling in de KVP. Allerlei verschillende belangengroeperingen maken binnen deze partij jacht op elkaar. Nog belangwekkender is echter de ontwikkeling binnen het katholieke bevolkingsdeel, dat actiever gaat optreden in de vraagstukken van vrede en democratie. De klassentegenstellingen trekken ook scheidingslijnen binnen deze bevolkingsgroep. Dit blijkt in het bijzonder uit het verzet van de katholieke arbeiders tegen de loonpolitiek van KVP-minister Veldkamp. Het is nu in de stroomversnelling van het politieke leven al zover gekomen, dat zowel in katholieke kringen als ook onder protestanten openlijk getwijfeld wordt aan het bestaansrecht van confessionele partijen.

In de PvdA zijn al geruime tijd discussies gaande over de te volgen lijn. Dit is ook duidelijk tot uitdrukking gekomen op het buitengewoon congres van de PvdA, dat kort geleden in Rotterdam is gehouden. Vooral uit de oude centra van de arbeidersbeweging komt steeds meer critiek op het beleid van de ministers en de rechtse leiders van de PvdA. In Amsterdam had deze groeiende critiek al tot gevolg, dat in de voorbereiding van de gemeenteraadsverkiezingen stelling werd genomen tegen de regeringspolitiek inzake de financiering van de gemeenten en de samenwerking met de communisten in het college van B. en W. aan de orde werd gesteld. Aan de vooravond van het PvdA-congres werden verlangens naar voren gebracht, waaruit de critiek sprak op de politiek van de rechtse leiders en de ministers van de PvdA. Een van de uitingen daarvan was de brief van 48 „verontruste” vooraanstaande PvdA-leden in „Opinie”, het veertiendaagse orgaan van de PvdA. In deze brief werd o.a. aan de orde gesteld dat er hogere belastingen moeten drukken op de excessieve winsten en vermogens, terwijl er een andere inkomenspolitiek ten gunste van de lagere inkomens zou moeten worden ingevoerd. De defensie-uitgaven dienen volgens de schrijvers te worden verlaagd. Verder wordt in deze brief de verkiezing van burgemeesters bepleit en parlementaire controle op ondoorzichtige machtsconcentraties, zoals grote bedrijven, bepleit. De oppositie die zich in het NVV aftekent tegen de binding van de PvdA-ministers aan Veldkamps plannen om slechts 3½ procent loonsverhoging toe te staan, is bijzonder zwaarwegend.

Het PvdA-congres heeft als gevolg van de druk, die is uitgeoefend door rechtse figuren als Burger, Drees, Nederhorst en Ruygers, geen antwoord gegeven aan deze stromingen. Onvermijdelijk zullen daarom de meningen verder botsen.

Het is niet nodig om hier diep in te gaan op de crisis die zich in de Boerenpartij heeft ontwikkeld. Doordat aan het licht kwam, dat in deze partij een grote rol wordt gespeeld door

elementen die tijdens de bezetting zich hadden verbonden met de Duitse bezetters en het nationaal-socialisme, voltrok zich onder de druk van de algemene verontwaardiging een heftig verlopend ontbindingsproces.

Met betrekking tot de PSP kan gesignaleerd worden, dat deze partij steeds meer vervreemdt van de dagelijkse belangen van de werkende bevolking en vooral haar toevlucht neemt tot holle opzichtige campagnes, waarin geheel voorbijgegaan wordt aan de kern van de huidige politieke crisistoestand. Daardoor speelt zij de rechtse krachten in de kaart.

De huidige crisistoestand, die plotseling aan velen duidelijk is geworden, heeft een centrifugale uitwerking op allerlei mensen. Deze komen plotseling in een politiek zwevende positie te verkeren. De thans uit de grond schietende splintergroepjes pogen hiervan misbruik te maken om zelf een politieke rol te gaan spelen. Hun werkelijke rol is echter, dat zij moeten verhinderen dat deze mensen het juiste spoor vinden en zich zullen verenigen om tegen rechts op te treden. Ook dient dit om tegen te gaan, dat zij zich tot de communisten zullen wenden. Deze splinterpartijtjes bieden geen enkel alternatief tegenover de politiek van de monopolies.

Reëel alternatief

De grote oppositie, die er onder ons volk bestaat egen de politiek van de monopolies, waaraan ook de regering-Cals tegevoetkwam, toont aan, dat er wel degelijk een grote behoefte is aan een reëel alternatief.

In de zitting van het partijbestuur van de CPN van 24 en 25 oktober is reeds in grote lijnen aangegeven welke politiek de communisten in deze toestand voorstaan. De CPN wil daarbij in de eerste plaats antwoord geven op de thans aan de orde zijnde brandende kwesties en roept op om gemeenschappelijk op te komen voor een andere koers.

Inzake de loonpolitiek stelt onze partij tegenover de loondictatuur van Veldkamp de noodzaak van een vrije loonpolitiek, waarbij de CAO's als minimum moeten gelden en waarvan per bedrijf naar boven afgeweken moet kunnen worden. Onder de huidige verhoudingen betekent dit, dat de communisten verlangen dat de voor 1967 af te sluiten CAO's ten minste voorzien in een loonsverhoging van 7 procent, zoals reeds overeengekomen is in een aantal langlopende CAO's. Op het gebied van de prijzen acht de CPN het noodzakelijk, dat de grote monopolies, die steeds voorop zijn gegaan bij het opdrijven van de prijzen en die astronomische winsten behalen, gedwongen worden de prijzen van hun producten te verlagen.

Er is in de afgelopen weken veel en onbegrijpelijk gesproken over dekkingsplannen, die allemaal ten doel hadden de druk op de belastingbetalers te vergroten. Onze partij is van mening, dat de omzetbelasting niet moet worden verhoogd en dat de noodzakelijke overheidsuitgaven voor sociale voorzieningen bekostigd kunnen worden uit hogere inkomsten uit belastingen

op winsten van grote ondernemingen en op de grote vermogens. De oorlogsbegroting moet met één miljard gulden worden verlaagd.

Wat de Nederlandse buitenlandse politiek betreft, is onze partij van mening, dat de grootst mogelijke druk moet worden uitgeoefend op de Verenigde Staten om hun koloniale veroveringsoorlog in Vietnam te beëindigen. Tot nu toe ondervonden de Verenigde Staten voor hun politiek in Vietnam de sympathie van de minister van Buitenlandse Zaken, Luns, en de voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA, Nederhorst, kwam op het moment dat het kabinet-Cals al aan het vallen was, met een motie, waarin steun werd toegezegd aan de politiek van Johnson inzake Vietnam.

Wat de ontwikkeling in de NAVO betreft, daarin mag Nederland niet verder verstrikt worden. De intriges in de NAVO-kringen dienen voornamelijk om de Duitse imperialisten een steeds machtiger positie te verschaffen. Daarom is de CPN ook tegen de vestiging van een NAVO-hoofdkwartier in Nederland en tegen Von Kielmansegg als chef daarvan.

Het door de CPN ontwikkelde program spreekt zich volkomen duidelijk en ondubbelzinnig uit tegen de politiek die de monopolies ons land willen opleggen. Om met succes daarvoor te kunnen optreden en het rechtse offensief te kunnen afslaan, is het nodig dat alle anti-monopolistische en democratische krachten verenigd optreden. De Communistische Partij wil om dit tot stand te brengen als stuwende kracht optreden. Daarom is versterking van de Communistische Partij in het belang van allen die een linkse politiek voorstaan.

HENK HOEKSTRA

15 november 1966.

De blunders van het Nederlandse kolonialisme

**Bronnenpublicatie brengt nieuwe gegevens
over Indonesië-politiek**

Op initiatief van het Historisch Genootschap in Utrecht worden sinds enkele jaren publicaties verzorgd van tot dusverre niet toegankelijke bescheiden, die betrekking hebben op de staatkundige ontwikkelingen van het „Indische staatsbestel” of, om het in duidelijker Nederlands te zeggen, op de koloniale verhouding tussen Nederland en Indonesië en de zich ontwikkelende vrijheidsbeweging.

Het zijn veelal geheime rapporten, memoranda, aantekeningen, die door ministers, de opeenvolgende gouverneurs-generaal en hogere en lagere koloniale ambtenaren zijn opgesteld en zich nog in het „koloniale archief” bevinden. Zij geven de gelegenheid om wat dieper door te dringen in de achtergronden van de Nederlandse koloniale politiek, die een belangrijk onderdeel van het staatkundige beleid der Nederlandse regeringen vormt.

Een studie van deze publicaties is van groot belang. De kolonisatie van Indonesië toch is nauw verweven met de ontwikkeling van het Nederlandse imperialisme, dat zowel het Nederlandse als het Indonesische volk uitbuit(te) en onderdrukt(e). De rijkdom en de (internationale) machtspositie van het Nederlandse imperialisme zijn gegroeid door de kolonisatie van „Nederlands-Indië” en deze heeft zowel de ontwikkeling in Indonesië als in Nederland beïnvloed en in een historische wisselwerking bepaald.

De kolonisatie drukte haar stempel op de opkomst van het kapitalisme in Nederland; op de stromingen in de Nederlandse arbeidersbeweging en op de groei van het politieke bewustzijn van de Nederlandse arbeidersklasse. En natuurlijk ook op de economische ontwikkeling in Indonesië, de geboorte van een arbeidersklasse daar, de groei van het nationale bewustzijn en van de strijd voor de onafhankelijkheid van het Indonesische volk.

Het Nederlandse imperialisme heeft zijn koloniale onderdrukking altijd achter een façade van fraaie frases verborgen, die in de officiële uitlatingen op het Indonesische en het Nederlandse volk werden losgelaten. Uit de lange tijd geheime documenten blijkt echter, dat er over de te volgen koers binnen de Nederlandse bourgeoisie menigmaal ernstige verschillen van mening zijn opgetreden, die weliswaar niet het wezen van de koloniale uitbuiting betroffen, maar de vorm waarin zij zou moeten plaatsvinden. Naarmate de onafhankelijkheidsbewe-

ging zich verder ontwikkelde en zich krachtiger deed gevoelen, werden die verschillen groter, in het bijzonder bij knooppunten in de geschiedenis. Het duurt echter vaak lang, voordat men kennis kan nemen van deze in archieven opgestapelde stukken.

De bronnenstudie van het Historisch Genootschap, die geschiedt onder leiding van dr. S. L. van der Wal, die de documenten verzamelde, rangschikte en van aantekeningen voorzag, licht een tipje van de sluier op. Zij is tot nu toe beperkt gebleven tot de vooroorlogse jaren. Niet zo lang geleden geschiedde de publicatie van stukken, die betrekking hebben op de periode 1927—1942.¹⁾

In de vooroorlogse geschiedenis is dit tijdperk van bijzonder belang, omdat het zich kenmerkte door de groeiende omvang van de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging. De bloedige en wrede onderdrukking van de nationale opstanden op Java (1926) en Sumatra (1927) konden deze groei niet afremmen, zo min als de schandelijke verbanning van duizenden Indonesische patriotten naar het concentratiekamp Boven-Digoel.

Deze periode omvat bovendien de jaren van de zich aftekenende agressie van het Duitse en Japanse fascisme, die uiteindelijk leidde tot het onder de voet lopen van het eilandenrijk; het bracht de donkere nacht van drie jaren fascistische onderdrukking voor het Indonesische volk, tijdens welke miljoenen Indonesiërs als romusha's (slavenarbeiders) werden weggevoerd en de dood vonden. Ook het merendeel van de Nederlandse burgers, die de Nederlandse oogkleppenpolitiek hadden ondersteund, kwam in „Jappenkampen” terecht.

In de documenten vindt men vooral opvattingen over de staatkundige structuur; zij krijgen daardoor soms een nogal technisch karakter. Niettemin springt de verhouding van de Nederlandse koloniale politiek tegenover het doelbewuster optreden van de Indonesische nationale beweging als het centrale thema naar voren. Talrijke adviezen werden opgesteld rondom de petitie-Sutardjo en de eisen van de GAPI voor een eigen parlement. (GAPI - Gabungan Politik Indonesia - Politieke Bundeling Indonesia).

De botte afwijzing van deze verlangens door de officiële Nederlandse politiek is bekend.

Er klonken echter stemmen, die de veranderende tijden en de met die tijden veranderende eisen beter begrepen en zich er rekenschap van begonnen te geven, dat de zelfstandigheid van Indonesië — zij het dan naar hun mening binnen „rijksverband” — aan de orde zou moeten komen. De bronnenstudie brengt in dat opzicht nieuwe en ook wel verrassende feiten.

¹⁾ Uitgave van de commissie voor bronnenpublicatie betreffende de geschiedenis van Nederlands-Indië 1900—1942 van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht). No. 3. De Volksraad en de staatkundige ontwikkeling van Nederlands-Indië. Een bronnenpublicatie. Tweede stuk 1927—1942. Bewerkt door Dr. S. L. van der Wal. Uitg. J. B. Wolters, Groningen.

In de studie klinkt slechts terloops iets door over de opvattingen van de CPN en de PKI in die dagen, maar voor een goed begrip van de situatie is een korte uiteenzetting onmisbaar. Het is immers treffend, hoe de communisten — zich baserende op hun marxistisch-leninistische opvattingen — de ontwikkeling hebben kunnen voorzien, in de meest ingewikkelde situaties de juiste weg aangaven en hoe hun politiek onder de massa's doorwerkte.

De CPN heeft in haar acties tegen het imperialisme altijd ten volle rekening gehouden met de strijd van het Indonesische volk en de PKI en de nauwe samenhang van de strijdbelangen tussen het Nederlandse en het Indonesische volk aangetoond. Van haar kant heeft de PKI altijd de steun van de communisten en het Nederlandse proletariaat in haar acties betrokken, hetgeen tussen beide partijen in een tientallen jaren lange strijd nauwe, vriendschappelijke banden heeft gesmeed.

Dat bleek overduidelijk in de strijd ter verdediging van de Indonesische Republiek na 1945 en voor de bevrijding van Nieuw-Guinea, maar het was ook aan de vooravond van de tweede wereldoorlog — toen de PKI in de illegaliteit was gedreven — het geval.

Na de machtsovername van Hitler in 1933 en de toenemende agressiviteit van het Japanse imperialisme (de China-oorlog in 1937) begon zich de dreiging van een wereldoorlog steeds onheilspellender af te tekenen. Het As-pact (Berlijn-Rome-Tokio) werd gesloten, gericht tegen het communisme, maar in wezen strevend naar een herverdeling van de wereld.

Nederland, als kleiner land, maar als belangrijke koloniale mogendheid, kwam hierbij in de maalstroom van de tegenstellingen. Hitler-Duitsland eiste delen van Sumatra op. Japan infiltreerde in Indonesië en vergrootte er zijn economische belangen.

In het aangezicht van deze dreiging besloten de CPN en de PKI tot een herziening van koers, hetgeen van grote rijpheid getuigde en de basis schiep voor gemeenschappelijke acties tegen het fascisme en de aaneensluiting van de anti-fascistische krachten in elk land afzonderlijk. Beide partijen toonden, dat zij hun inzicht in het wereldgebeuren hadden verdipt.

Bij de voorbereiding van het congres van de CPN in 1935 werd vastgesteld, dat het meest imperialistische deel van de koloniale bourgeoisie, dat op Duitsland²⁾ was georiënteerd, de

2) Opvallend was het grote aantal Duitsers in Indonesië. Volgens de volkstelling van 1930 woonden er in Indonesië 23000 vreemdelingen. (De Nederlanders werden niet als vreemdelingen beschouwd). Van hen er waren er niet minder dan 7381 Duitsers, dus ruim 32,2 procent. Niet weinigen waren in rijksdienst en bekleedden vaak invloedrijke ambten bij politie en bestuur. Vooral in de oorlogsjaren 1914-18, toen een normale bezetting der diensten haperde, werden er veel vreemdelingen, ook Duitsers, aangesteld. (Mededelingen van de SDAP-afgevaardigde Stokvis in het parlement).

NSB ondersteunde. Mussert maakte een reis naar Indonesië om financiële steun te vinden en om het gezag van de fascistische beweging in Nederland te versterken.

De NSB, zo staat in de congresdocumenten, zoekt haar aanhang onder de koloniale bourgeoisie, beampten en officieren, onder de Indo-Europeanen en bij de Javaanse hoge adel. „Zij drijft”, aldus de congresuitspraak, „naar een politiek ter vernietiging van alle legale mogelijkheden van de Indonesische nationale beweging”.

De positie van de CPN in de strijd voor de Indonesische onafhankelijkheid werd geschetst tegen de achtergrond van het zich dreigend aftekenende wereldconflict: „De verscherping van de imperialistische tegenstellingen plaatst Indonesië voor een onmiddellijk oorlogsgevaar. Japan maakt zich gereed om van de gelegenheid gebruik te maken, nu de voornaamste krachten van de westerse imperialistische machten door het conflict met Italië (gezien de agressie van Italië tegen Ethiopië, *J. M.*) gebonden zijn, om zijn veroveringen in Oost-Azië voort te zetten. Het heeft daarbij ook het oog op Indonesië, dat zowel strategisch als door het bezit van petroleum en andere grondstoffen voor elke oorlog in de Stille Oceaan van het grootste gewicht is”.

Vastgesteld werd, dat de CPN alle eisen ondersteunt, die beogen het Indonesische volk in de gelegenheid te stellen zich zelfstandig te verweren tegen iedere imperialistische aanvaller.

Om de politieke lijn van de strijd tegen het fascisme in Indonesië door te zetten keerde in datzelfde jaar 1935 Musso, een in 1926 verbannen leider van de PKI, in het diepste geheim naar zijn land terug. Hij werkte met de in de illegaliteit gedreven partijgroepen hard om de nieuwe lijn uit te werken en om een nieuw centraal comité van de PKI te vormen. Het bestaan van een niet gering aantal partijgroepen vergemakkelijkte deze nieuwe oriëntering, die zich in de gehele Indonesische nationale beweging voortplante. Musso kon helaas niet lang in Indonesië blijven, omdat de Nederlandse koloniale reactie hem op het spoor kwam. Als gevolg van een gebrek aan ervaring bij het werk onder illegale verhoudingen werd in 1936 een aantal leden van het nieuwe centraal comité en plaatselijke PKI-leiders gevangen genomen en naar het kamp Boven-Digoel verbannen. De overblijvende leden zetten de werkzaamheden echter voort, onder meer door de publicatie van het illegale partijblad *Menara Merah* (Rode toren).

Bij het uitvoeren van de anti-fascistische politiek werkte de PKI samen met de nationalistenvan de linkervleugel.

In 1937 werd de Gerindo (Gerakan Revolusioner Indonesia — Revolutionaire Indonesische Beweging) gevormd, met onder meer één van de bestuurders der illegale PKI, Amir Sjarifuddin, in de leiding. De oprichting van de Gerindo gaf een nieuwe impuls aan de nationale onafhankelijkheidsstrijd en aan de ontwikkeling der weerbaarheid tegen het fascisme.

Tot de meest belangwekkende documenten uit de bronnenstudie behoren die, welke betrekking hebben op de petitie-Sutardjo en de actie voor een eigen parlement.³⁾

Op 15 juli 1936 was door een zestal afgevaardigden in de Volksraad⁴⁾ een voorstel ingediend, dat onder de naam van de eerste ondertekenaar bekend is geworden als de petitie-Sutardjo.⁵⁾

Dit voorstel zou worden aangeboden aan de Eerste en Tweede Kamer, en er was nog geen jaar verlopen of het was een onderwerp van brede discussie, niet alleen in de Volksraad en het Nederlandse parlement, maar ook in de Indonesische en Nederlandse pers.

De petitie-Sutardjo had in wezen een nogal vage inhoud, waarbij geen uiteindelijk perspectief werd geboden. Zij beoogde in de eerste plaats het bijeenroepen van een conferentie van vertegenwoordigers van Nederland en Indonesië, die op voet van „gelijkberechtiging” zouden beraadslagen over de staatkundige positie van Indonesië. De beslissing over de staatkundige figuur werd in het midden gelaten, hoewel Sutardjo sprak over het opstellen van een plan „teneinde Nederlandsch-Indië langs den weg van geleidelijke hervormingen binnen 10 jaar, althans binnen een zodanige tijd als de conferentie voor de uitvoering van de gedachten mogelijk zal achten, de staat van zelfstandigheid toe te kennen binnen de grenzen van artikel 1 der Grondwet”.

Sutardjo heeft later zelfs nog de periode van tien jaar uit de oorspronkelijke petitie geschrapt. De petitie werd met 20 tegen 16 stemmen in de Volksraad aanvaard en moest daarom aan de Staten-Generaal worden voorgedragen.

Tot de enkele Nederlandse voorstemmers behoorde o.a. de heer Kan, een geestverwant van de anti-revolutionaire Colijn, die meer begrip voor de juiste verhoudingen en gevoelens van

³⁾ De verschillende hier gebrachte citaten zijn opgenomen in de spelling van het origineel, welke kan afwijken van de in „Politiek en Cultuur” gangbare spelling.

⁴⁾ De Volksraad was een kort na de eerste wereldoorlog ingesteld college, dat slechts adviserende bevoegdheid had. De meerderheid der leden werd benoemd. Slechts enkele Indonesiërs konden er door een zeer beperkt kiesrecht in een paar grote steden in komen. De voorzitter van de Volksraad was een Nederlander, er mocht slechts Nederlands gesproken worden tijdens de zittingen.

⁵⁾ In het advies van Mr. Peekema worden over de ondertekenaars enkele opmerkingen gemaakt. Sutardjo was voorzitter van de vakvereniging van Inlandse Bestuursambtenaren, die de ambtenaren van de laagste tot en met de hoogste (de regenten) omvatte. De andere vertegenwoordigers: dr. Rarulang, gekozen door de kieskring Celebes; Kasimo, benoemd als vertegenwoordiger van de politieke organisatie van Inlandse katholieken; Datuk Tumenggung, uit Minankabau, voorheen bestuursambtenaar en lid van dezelfde bond als Sutardjo; Mr. Ko Kwat Tiong, „vertegenwoordigt als gekozen lid die linkse Chinese bevolkingsgroep, welke Indië als het eigen land beschouwt en neigt tot samenwerking met het Inlandsch nationalisme”; Alatas, representant van de bevolkingsgroep der Arabieren.

het Indonesische volk bleek te bezitten dan Colijn, die vanuit Den Haag zijn botte neen-banvloek verordonneerde. Kan zei in de Volksraad onder meer: „De historie leert ons, dat bij elk volk een voortschrijdende werking plaats grijpt inzake zijn rechten, wanneer het gesteld is onder de supervisie, onder de almacht van een ander. Ik geloof niet, dat daarin verandering is te brengen. Maar als het waar is het spreekwoord: gouverner c'est prévoir (regeren is vooruitzien, *J. M.*) dan rust op de regering de plicht de bakens te verzetten en dan niet als het getij verloopt, doch wanneer naar de gang van zaken moet worden voorzien, dat, wat komen moet, niet kan worden tegengehouden”.

Dergelijke opvattingen bleken ook bij een aantal ambtenaren te leven, die daarvan blijk gaven in adviezen aan de gouverneur-generaal en de minister, die nu in deze documentenverzameling openbaar zijn gemaakt.

De uitgebrachte adviezen variëren daarbij van pogingen tot tegemoetkoming (adviseur van inlandse zaken *G o b e e*, die zich zelfs voor de conferentie uitspreekt), via pleidooien voor een nieuwe koloniale politiek (regeringsgemachtigde voor algemene zaken *P e e k e m a*), tot verwerping zonder meer (directeur van het onderwijs *dr. De Kat Angelino* en de Raad van Nederlands-Indië). De gouverneur-generaal *Starkenborgh Stachouwer* en de minister van Koloniën *Welter* onderschrijven vrijwel volledig de woorden van *De Kat Angelino*, die zich in later jaren als een uiterst reactionair „koloniaal theoreticus” ontpopte.

Laten we eerst een samenvatting van deze adviezen geven.

Mr. Peekema meent, dat het voorstel-Sutardjo niet „en bagatelle” mag worden behandeld, hoewel bij geen „voedingsbodem” gereed ziet voor „belangrijke veranderingen” in de staatkundige betrekkingen in de naaste toekomst. Hij merkt op, dat de publieke opinie in Indonesië schielijk uitgroeit tot een macht „waarmede rekening valt te houden en wordt gehouden”, omdat zij de bestaande toestand — „terechte of ten onrechte kan in dit verband buiten beschouwing worden gelaten” — niet zonder nadenken aanvaardt. *Peekema* concludeert dan: „Verschillende standpunten kunnen tegenover deze groeiende tendenz naar zelfbeschikking worden aangenomen, maar haar bestaan kan niet worden ontkend. Vroeger of later zal men ook daarmede rekening moeten houden. Raadzzaam is in ieder geval dit te doen op een tijdstip dat aan bedoelde aspiraties leiding kan worden gegeven en dat een dergelijke leiding ook kan worden aanvaard.”

*E. Gobe*e verklaart aan de gouverneur-generaal een beschouwing over „de politieke betekenis” te willen geven. Hij wijst erop, dat de „meest nadrukkelijke afwijzing” is geformuleerd door *Dr. J. M. Somer*, een kapitein van het KNIL, die „dergelijke geluiden” in de kiem wil smoren door te verklaren, dat „zelfstandigheid ter zake beteekent: ondergang”. *E. Gobe*e stelt vast, dat duidelijk is gebleken, dat de minister van Koloniën „zeer afwijzend” tegenover de petitie staat, maar merkt zelf op, dat „om politieke redenen het afwijzen van het

denkbeeld om eene conferentie bijeen te roepen geen aanbeveling verdient”.

De Kat Angelino begint de bestrijding van de petitie op „wettelijke gronden” en verklaart zich nadrukkelijk tegen „machts-overdracht”. De koloniale verwatenheid van zijn advies spreekt het meest uit het uitgangspunt van zijn betoog: „De principiële vraag is nu n.m.m. of de leidersplicht van het Nederlandsche volk (!!) zijn vervulling vindt in het in aanzijn roepen van een weliswaar kleine doch numeriek voldoende grote groep van ontwikkelden om de leidende functies te kunnen bezetten, dan wel eerst zal eindigen wanneer de gehele Indische maatschappij een ontwikkeling zal hebben bereikt, welke waarborgt, dat eene verschuiving van de verantwoordelijkheid van de Nederlandsche Natie naar de Indische bevolking voor de laatste geen ernstige gevaren en nadeelen zal medebrengen” (!)

De Raad van Nederlands-Indië meent, dat op een conferentie van gelijkberechtiging nimmer sprake zou kunnen zijn en spreekt over „het afhankelijke, gesubordineerde Nederlandsch-Indië en het onafhankelijke de suprematie uitoefenende Rijk in Europa — zoo men wil: het imperium”.

Het Nederlandse imperialisme had niets gedaan om een brede ontwikkeling van het onderwijs te bevorderen (er waren in 1940 nog ruim 93 procent analfabeten), de bevolking stond bloot aan meest grove uitbuiting (2 à 3 cent per dag op de plantages) en leefde onder de meest primitieve omstandigheden, maar Starckenborgh Stachouwer schrijft: „Daarnevens wordt met ijver en de voortvarendheid, die de economische en financiële mogelijkheden toelaten (!), aan de intellectuele en materiële verheffing der landkinderen gearbeid en aldus de vervulling nader gebracht van de onmisbare voorwaarden voor het toelaten van nog verdere versterking van den volksinvloed.” Hij keert zich tegen de opvattingen van Peekema en Gobeë; ronduit grof is de wijze, waarop hij de vanouds door het imperialisme gebruikte drogredenen van de „rijpheid” hanteert: „Het gedachtenprogram (van beide adviseurs, *J. M.*) zou in deze maatschappij met hare, ook bij de meer ontwikkelden nog primitieve denkwijzen van politiek, geen klaarheid en richting, veeleer beroering en verwarring brengen.”

In Nederland kwam de petitie-Sutardjo in 1938 bij de behandeling van de „Indische begroting” aan de orde. De CPN en de SDAP spraken zich ervóór uit. (Toen in 1939 Albarda als SDAP-er in de regering-De Geer trad, veranderde de SDAP deze opvatting in belangrijke mate. De houding van de sociaaldemocratie in het koloniale vraagstuk is echter een onderwerp op zichzelf, dat buiten het kader van dit artikel valt).

Colijn, die in 1938 nog minister van Koloniën was, vond dat men niet te midden van een vliegende storm, als alle krachten moeten worden ingespannen om het schip in veilige haven te brengen, moet gaan spreken over „een principiële verandering in de richting van het vaartuig”.

Bij Koninklijk Besluit werd in november 1938 op de petitie afwijzend beschikt, maar er was iets in de Indonesische natio-

nale beweging losgemaakt, dat zijn uitwerking niet zou missen, en in de daaropvolgende jaren zou het Nederlandse imperialisme er steeds krachtiger mee worden geconfronteerd.

Gerindo en GAPI

Het is nu op zijn plaats om een aantal aantekeningen te maken over de wijze, waarop de strijd rondom de petitie-Sutardjo in de nationale beweging in Indonesië zich ontwikkelde.

De idee was in de Volksraad opgeworpen door wat in het algemeen werden beschouwd als „loyale” en „gematigde” nationalististen, die neigden naar een compromis. De idee werd echter door de nationale beweging overgenomen, die niet vasthield aan een dode formule, maar de omstandigheden aangreep en de beweging rondom de petitie beschouwde als een factor om de nationale beweging een stap vooruit te brengen.

Er werd een centraal comité petitie-Sutardjo gevormd, waarin verschillende partijen en groeperingen — waaronder de Gerindo — een actief aandeel namen. In een van de rapporten van de regeringsgemachtigde H. C. Harteveldt aan de gouverneur-generaal (de rapporten over de nationalistische beweging droegen het karakter van politierapporten) wordt geconstateerd, dat vooral de Gerindo haar stempel zette op de activiteiten. Harteveldt schreef over een vergadering in november 1937, die zowel „door de aard van het aanwezige publiek” als door het feit, dat naast twee anderen ook twee Gerindo-sprekers optraden „tot op zekere hoogte het karakter van een Gerindo-vergadering had”. Opgemerkt werd, dat de Gerindo-sprekers (de student in de medicijnen A. K. Gani en de advocaat Mr. Amir Sjarifuddin) met hun redevoeringen „succes oogstten”.

De Gerindo-sprekers ondersteunden de gedachte van een Rijksconferentie, aldus dit rapport. Maar voor het overige behielden zij zich elke vrijheid voor. Samenwerkend met „minder links georiënteerde politici en organisaties” slaagt de Gerindo erin, „bij het publiek den indruk achter te laten, dat haar leiders de mannen van de toekomst zijn”, aldus Harteveldts rapport.

Het ging de Gerindo echter niet alleen om de staatsrechtelijke en staatkundige verhoudingen tussen Nederland en Indonesië, maar om de plaats van Nederland en Indonesië tussen de grote mogendheden, hun plaats tegenover de zich aftekenende dreiging van het fascisme.

De Indonesische beweging verlangde meer vrijheid en rechten! Zij keerde zich tegen het veelvuldig ingrijpen van de PID (politieke politie) in vergaderingen en het verbod voor nationalistische leiders om, gedurende een bepaalde periode, aan politieke vergaderingen deel te nemen.

Zij trad actief op tegen de verbanning van politieke leiders als Sukarno en Tjipto Mangankusomo. In de periode van ernstige internationale verwickelingen achtte zij zulke stappen niet alleen in het belang van de Indonesische bevolking, doch in het

belang van Nederland, want een volk met meer rechten en vrijheden zou weten, waaróm het streed, als het door het fascisme zou worden aangevallen en zou weten, welk belang het had bij het behoud van de vrede.

Op het congres van de Communistische Partij van Nederland in 1938 riep de CPN op tot gezamenlijk weerbaar maken van het Nederlandse en Indonesische volk tegen het Japanse gevaar. De CPN achtte op dat moment de leuze „Indonesië los van Holland NU” niet actueel. Het was toen nodig om te streven naar broederlijke machtsvorming op basis niet slechts van militaire weerbaarheid, maar ook van economische en politieke gelijkheid.

De Indonesische nationale beweging ging er op dat moment van uit, dat de bevordering van de democratie en de vrede en de strijd tegen het fascisme en tegen de buitenlandse fascistische bedreiging van Indonesië binnen het raam van de bestaande grondwet doorgezet en ontwikkeld zouden kunnen en moeten worden.

Op initiatief van de Gerindo en enkele kleinere democratische partijen werd in 1939 de GAPI opgericht. Bij haar veertigjarig bestaan in 1960 publiceerde de PKI een korte geschiedenis, *Veertig jaar PKI*, waarin wordt opgemerkt: „De GAPI was een anti-fascistisch eenheidsfront, dat streed voor de vorming van een parlement voor Indonesië en samenwerking met de Nederlandse regering om Indonesië tegen de dreiging van het Japanse fascisme te beschermen”.

De actie voor het verkrijgen van een volwaardig parlement werd ingezet op 1 oktober 1939 met een openbare vergadering, die door 3000 personen werd bezocht. De beweging greep snel om zich heen. Minister van Koloniën Welter begon een geheim memorandum aan Starkenborgh Stachouwer zelfs met de opmerking, dat hem was gebleken, dat „de internationale gebeurtenissen van het laatste half jaar ook de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië niet onberoerd hebben gelaten”. De minister sprak over de oprichting van „Gabpi” — een verschrijving, die veelbetekenend aantoont hoe „goed” men in Den Haag op de hoogte was. Welters advies is daar nóg typerender voor: hij vroeg zich namelijk af, of het „niet wenselijker ware een te sterke groei van de beweging tegen te gaan”. Hij wierp daarom de gedachte op, tot een „verbod van openbare vergaderingen” over te gaan dan wel „andere beperkende maatregelen” te nemen, „hoezeer die ook ontstemming” teweeg zouden brengen. De GAPI had toen echter al een Kongres Indonesia Rakjat (Indonesisch Volkscongres) bijeengeroepen, dat van 23 tot 25 december in Djakarta werd gehouden. De adviseur voor inlandse zaken Pijper meldde daarover aan de gouverneur-generaal, dat de congreszaal versierd was met „nationalistische vlaggen en met opschriften verband houdende met de propaganda voor een parlementaire regeringsvorm”. Er was een „plechtige intocht” van het congresbestuur en het „lied Indonesia Raya” (later het Indonesische volkslied) werd ten gehore gebracht.

De GAPI vormde honderden afdelingen over het gehele land en enkele weken later kwam Pijper tot de conclusie: „Hoe dit zij, ik acht de belangrijkste uitkomst van de actie der Gapi tot dusverre deze, dat zij erin is geslaagd de meest uiteenlopende partijen voor één gemeenschappelijk ideaal te winnen. Nimmer in de geschiedenis der inheemse koloniale beweging is de eenheid zo groot geweest als nu”.

Op 9 augustus 1940 — toen Nederland al door het Duitse fascisme onder de voet gelopen was en Japan steeds dreigender taal liet horen — richtte de GAPI zich opnieuw met een aantal voorstellen tot de gouverneur-generaal (en stelde de Nederlandse regering — toen in Londen — ook hiervan op de hoogte). De GAPI constateerde, dat in de over de gehele wereld uitgebroken strijd tussen de democratie en het totalitaire fascisme „het noodzakelijk is de democratische beginselen te verdedigen, te verstevigen en door te voeren, waar deze nog niet zijn doorgevoerd”. Er werd gewezen op het feit, dat „Nederland en hiermede ook Indonesië aan de zijde der democratische landen aan de oorlog deelnemen”. Dit impliceert, aldus de GAPI, dat „beide landen de strijd voeren voor de overwinning van de vrijheidsbeginselen der democratie over de onderdrukkingsmethoden van het totalitaire fascisme”. De GAPI verklaarde, dat „hierom democratisering van de staatsrechtelijke constructie van Indonesia derhalve de moreele en bijgevolg ook de totale weerstandskracht tegen willekeurs- en machtspolitiek van het totalitaire fascisme zal verhogen”.

De enige reactie van Starkenborgh Stachouwer was een telegram aan minister van Koloniën Welter: „Ik acht optreden GAPI onbehoorlijk, kom hierop terug”.

Hij is er nooit op teruggekomen en in de daarop volgende anderhalf jaar bleek een volledige afwezigheid aan politiek inzicht en politieke fantasie aan Nederlandse kant.

In het Indonesische blad *Pemandangan* werd een reeks artikelen opgenomen van de hand van Sukarno — die nota bene door toedoen van de Nederlandse imperialisten al jarenlang in een verbanningsoord zat — waarin hij het nazi-systeem ontrefelde en het absoluut ongeschikt verklaarde voor de Islamitische bevolking in Indonesië.

Er kwam een Japanse delegatie naar Indonesië, die invloed op een aantal Indonesische nationalisten trachtte te verwerven — de Japanners financierden zelfs een aantal Indonesische bladen.

De Nederlandse imperialisten bleven echter met oogkleppen lopen en er heerste een grenzeloze verwarring. Starkenborgh Stachouwer liet een commissie — de „commissie-Visman” — instellen, en werd daarover gekapitteld door Welter, omdat deze niet op de hoogte gesteld was. En toen eindelijk Welter — om ten slotte maar iets te doen — voorstelde om de in 1936 door Sutardjo gevraagde „Rijksconferentie” in het vooruitzicht te stellen, werd hij daarvoor door de gouverneur-generaal, de regeringsgemachtigde Levelt en de Raad van Indië aangevallen. Er ontstond een telegramwisseling tussen Starkenborgh en Welter, of deze conferentie „eerlang” of „betrekke-

lijk spoedig" in het vooruitzicht moest worden gesteld, maar beiden zeiden te *weten*, dat het in ieder geval „na de oorlog" zou zijn.

In 1941 nog bracht Welter zelf een bezoek aan Indonesië, maar aan de ontwikkeling der weerbaarheid van het volk werd niets gedaan.

In 1942 — het staat weliswaar niet in de documenten — werd zelfs nog een groep nationalistes gearresteerd, die op het moment van de inval in een kamp op West-Java opgesloten zaten. De Nederlandse kolonials waren voor elk Indonesisch initiatief en voorstel doof gebleven.

De voorzitter van de PKI D. N. Aidit constateerde dan ook over deze periode van de geschiedenis: „Zowel de GAPI als het Kongres Rakjat brachten duidelijk hun bereidheid naar voren om samen met de Nederlandse regering tegen het Japanse fascisme te strijden. Maar van Nederlandse zijde werd deze bereidheid tot op de dag van de Japanse overval, op 9 maart 1942, niet welwillend ontvangen. Op deze wijze leverde het Nederlandse imperialisme het geheel ongewapende Indonesische volk aan het Japanse fascisme uit" (Menundju Indonesia Baru — Naar een nieuw Indonesië, blz. 15).

PKI voorhoede Indonesische revolutie

De bronnenpublicatie van het Historisch Genootschap gaat niet verder dan 1942. Dr. Van der Wal zegt zelf in de inleiding tot zijn studie, dat het archiefmateriaal over het daarna gevoerde beleid inzake Indonesië voor een deel nog niet toegankelijk is. In augustus van dit jaar onthulde Prof. Schermerhorn in een artikel in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, dat leidende kringen in Den Haag (en met name noemde hij prof. Beel) nog steeds van geen openbaarheid van bepaalde achtergronden van de Indonesië-politiek tussen 1945 en 1950 willen weten. Hij geeft te kennen, dat deze achtergronden van de Indonesië-politiek in feite aan de controle van het Nederlandse parlement waren onttrokken, hetgeen door publicatie van de telegramwisseling tussen Den Haag en Djakarta zou worden bewezen.

Evenals voor de oorlog is immers de naoorlogse „koloniale politiek" van mislukking naar mislukking gegaan. Het Nederlandse imperialisme baseerde zich op een rede van de koningin van december 1942, waarin de „koninkrijksgedachte" was uiteengezet, tot op zekere hoogte een gemenebest-idee dus. Dat was echter alweer duidelijk een stap op de ontwikkeling achter, zoals het Nederlandse imperialisme altijd een stap bij de werkelijke ontwikkeling ten achter lag.

Het Indonesische volk had in 1945 de Republiek uitgeroepen en daarmee duidelijk zijn toekomst in eigen hand genomen. Het waren weer de Communistische Partij van Nederland en de Partai Komunis Indonesia, die de enig juiste politieke weg wezen: erkenning van de Republiek.

Opnieuw toonde het Nederlandse imperialisme toen zijn ge-

brek aan inzicht in het wezen en de kracht van het nationalisme. Twee koloniale oorlogen, die tienduizenden Indonesische en Nederlandse levens kostten, konden de vrijheidswil natuurlijk niet breken.

In 1949 bedachten de Nederlandse imperialisten een ingewikkelde constructie, waarin Nederland en Indonesië een „Unieverband” vormden met aan het hoofd de Nederlandse kroon. Een deel van de Indonesische bourgeoisie bleek aanvankelijk bereid, deze mede door Hatta en de sultan van Djokja ontworpen constructie, opgenomen in de RTC-overeenkomsten, die Indonesië financieel, economisch, militair en politiek nog aan Nederland bonden, te aanvaarden.

De CPN en de PKI keerden zich fel tegen de RTC-overeenkomsten, omdat die een koloniale verhouding in stand hielden en betrekkingen tussen beide landen op basis van gelijkheid en wederzijds voordeel in de weg stonden.

Nog geen zes jaar later werden de RTC-overeenkomsten door Indonesië eenzijdig opgezegd.

Het Nieuw-Guinea-avontuur ligt nog vers genoeg in het geheugen om nu af te zien van een uitgebreide herinnering daaraan.

Sinds de beginjaren van deze eeuw is, zo is gebleken, de Indonesische revolutie, ondanks alle zigzags en soms ook tijdelijke tegenslagen, in omvang en diepte gegroeid. De PKI heeft daarin een grote rol gespeeld.

De meest agressieve delen van het Nederlandse imperialisme hebben nu hun hoop gesteld op het generaalsbewind om hun oude koloniale dromen toch nog te verwezenlijken. De reactionaire Indonesische klik die in 1949 tot pacteren bereid bleek, heeft met de Siliwangi-divisie Djakarta bezet en zwaait daar nu de scepter. Ondanks alle terreur heeft het generaalsbewind zich evenwel niet kunnen consolideren.

Weliswaar is de PKI voorlopig in de illegaliteit gedreven. Zij heeft echter vele stormen doorstaan in haar 46-jarige geschiedenis en hetzij als legale, hetzij als illegale partij haar stempel op de ontwikkeling gezet en leiding gegeven aan de strijd voor onafhankelijkheid van het Indonesische volk. Enkele generaties Indonesiërs hebben reeds met moed en zelfopoffering in haar rijen gevochten en ze is vlees en bloed geworden van het Indonesische volk en de Indonesische revolutie.

Een groep oud-KNIL-officieren zal daarin geen verandering kunnen brengen!

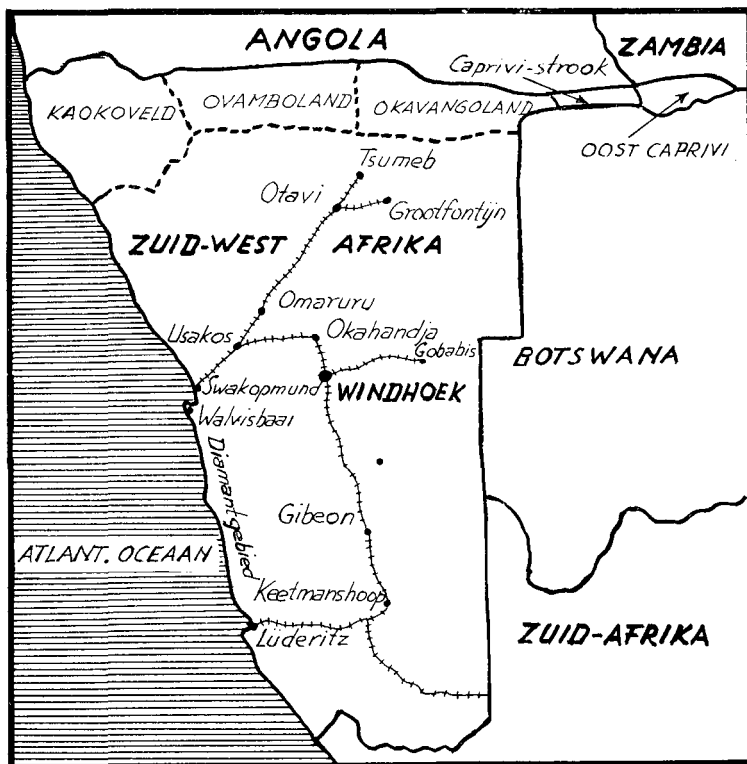
JOOP MORRIËN

Apartheidspolitiek en kolonialisme

De strijd om de toekomst van Zuidwest-Afrika

Geweld en onrecht zijn de begeleidingsverschijnselen van elk rassisme. Dat geldt ook zeer duidelijk voor de apartheidspolitiek, die tegen de negerbevolking van Zuid-Afrika wordt toegepast. Premier Verwoerd, onder wiens regiem deze politiek steeds meedogenlozer tot uitvoering is gebracht, is uiteindelijk zelf ten offer gevallen aan de atmosfeer van haat en terreur die in Zuid-Afrika is ontstaan. De op hem gepleegde moord en de daarop volgende benoeming tot de hoogste functie in dit land van een bewonderaar van het fascisme en een rassenfanaticus als Vorster hebben de aandacht van de gehele wereld opnieuw op Zuid-Afrika gericht en doen beseffen welk een noodlottige rol de apartheidspolitiek speelt in de ontwikkeling van Afrika.

Daarbij is deze belangstelling ook gewekt door de ontwikkeling ten aanzien van een gebied, dat Zuid-Afrika als een kolonie bestuurt en zich als zodanig probeert toe te eigenen, nl. Zuidwest-Afrika, een gebied dat groter is dan Frankrijk en

Engeland samen en dat, ofschoon het slechts ongeveer een half miljoen inwoners telt en voor een groot deel uit woestijnen bestaat, toch grote rijkdommen oplevert voor de kolonisators. Vooral trok dit gebied de aandacht door het besluit, dat de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties eind oktober nam; met grote meerderheid werd besloten om Zuid-Afrika het mandaat te ontnemen, dat het sinds 1920 over Zuidwest-Afrika uitoefende. Voortaan zal, volgens deze UNO-uitspraak, Zuidwest-Afrika rechtstreeks onder verantwoordelijkheid van de Verenigde Naties vallen.

Meer dan een maand lang is zowel in commissies als in de plenaire zittingen van de UNO over de toestand ten aanzien van Zuidwest-Afrika gesproken. 54 Afrikaanse en Aziatische landen hadden een ontwerp-resolutie ingediend, waarin verklaard werd dat de bevolking van dit gebied „het onvervreembare recht heeft op zelfbeschikking, vrijheid en onafhankelijkheid”. In hun ontwerp van de resolutie werd evenwel geen directe onafhankelijkheid aan de orde gesteld, maar de instelling van een UNO-bestuursorgaan dat het beheer over Zuidwest-Afrika zou overnemen. Er is in de loop van de debatten nog ijverig aan deze formulering geplukt. Weliswaar werd een Amerikaans voorstel om zich te beperken tot een uitspraak over de internationale status van het gebied zonder het bestuur over te dragen aan de Verenigde Naties, verworpen, doch wel werd het oorspronkelijke ontwerp van de resolutie verzwakt door het overnemen van een voorstel van een aantal Latijns-Amerikaanse regeringen. In de resolutie, zoals die uiteindelijk is aangenomen, staat nu, dat er een speciale veertien-landencommissie zal worden ingesteld om praktische regelingen aan te bevelen voor het bestuur van Zuidwest-Afrika; deze commissie moet voor april 1967 verslag uitbrengen over haar bevindingen. Dit geeft degenen, die niet zo in hun schik zijn met dit besluit — en dat zijn behalve de tegenstemmers Zuid-Afrika en Portugal en de regeringen die zich van stemming onthielden, met name die van Engeland en Frankrijk, ook de koloniale elementen in andere landen, zelfs al stemden deze voor het besluit — nog gelegenheid, geruime tijd te besteden aan het uitdenken van nieuwe intriges om uitvoering van deze beslissing tegen te gaan.

Het UNO-besluit heeft echter ingegrepen in een ontwikkeling, die lange jaren was verzand in een juridisch steekspel in het Internationaal Gerechtshof. Pas deze zomer kwam het hof tot een beslissing over een klacht tegen Zuid-Afrika's wanbeheer in Zuidwest-Afrika. En het bijzondere van zijn uitspraak was toen, dat het géén oordeel gaf. Toen in een uitpuilend zaaltje in het Vredespaleis in Den Haag de overwegingen van dit gerechtshof waren voorgelezen, snelden de journalisten naar de telefoons om als het grote nieuws te melden, dat het hof niets besloten had. En dat na een proces, dat in de loop van zes jaar met een slakkengang door een jungle van verdragen, overeenkomsten en spitsvondige juristerij was gekropen. In 1960 hadden Ethiopië en Liberia, de Afrikaanse landen die al lid van de voormalige Volkenbond waren, een klacht inge-

diend tegen Zuid-Afrika over de toestanden in Zuidwest-Afrika en aangedrongen op het nemen van een beslissing over de toepassing en uitleg van de mandaatsbepalingen, waaronder Zuid-Afrika in 1920 het bestuur over dit gebied had gekregen. Er werd toen aanvankelijk wel het één en ander verwacht van het oordeel, dat het hof zou vellen. Ruth First bijvoorbeeld, die in een warm en hartstochtelijk geschreven boek de geschiedenis en de problemen van Zuidwest-Afrika heeft uiteengezet*), was — ofschoon zij zelf de betekenis van dit proces niet overschatte — van mening, dat de te verwachten positieve uitspraak van het hof een internationale juridische steun zou geven aan de opvatting, dat het gebied moest worden losgemaakt uit de greep van de Zuidafrikaanse apartheidspolitici. Er was toen Ruth First dit schreef — in 1963 dus — zeker reden tot optimisme over de komende uitspraak. Kort voordien toch had het Internationaal Gerechtshof de bezwaren die Zuid-Afrika had aangevoerd tegen een behandeling van de Ethiopisch-Liberiaanse klacht, van de hand gewezen.

Minder aandacht was in die periode evenwel besteed aan het feit, dat dit slechts geschiedde met 8 tegen 7 stemmen. Het was dus een dubbeltje op zijn kant geweest. En dat het in zo'n geval ook makkelijk de andere kant kan uitvallen, is gebleken bij de nu gedane uitspraak. Met behulp van een formeel-juridische redenering weigerde het hof in te gaan op de vorderingen van de klagers. Bij deze weigering was de stemverhouding ook 8 tegen 7, waarbij de stem van de voorzitter de doorslag gaf. Deze telde namelijk dubbel om een staken van de stemmen te voorkomen.

Deze uitslag van dit langdurige proces werd in Zuid-Afrika begroet als een rechtvaardiging van het bewind in Zuidwest-Afrika. In de rest van Afrika leidde het tot grote verontwaardiging. In allerlei UNO-commissies werd druk gedebatteerd over nieuwe stappen, die genomen zouden moeten worden. De Poolse regering liet een document circuleren, waarin de beslissing van het gerechtshof werd afgekeurd. Dat was wel het minste wat gedaan kon worden, want het had algemene verbazing gewekt, dat de Poolse rechter in het gerechtshof had behoord tot hen die de zaak niet wilden berechten.

Door de algehele opwinding over het optreden van het Internationaal Gerechtshof kwam de hele zaak in een stroomversnelling, die tot het reeds genoemde UNO-besluit heeft geleid. Bij de beoordeling van deze beslissing mag men echter niet buiten beschouwing laten, dat sinds 1946 al tonnen papier nodig zijn geweest om alle discussies, aanbevelingen en resoluties over Zuidwest-Afrika vast te leggen. Al werd daarin het Zuidafrikaanse beleid met de regelmaat van een klok veroordeeld, er veranderde daarmee evenwel niets. Integendeel, de apartheidspolitiek werd in toenemende mate ook in dit gebied toegepast en de Afrikaanse bevolking steeds meer tot volledige rechteloosheid veroordeeld, terwijl de winststroom die uit het gebied vloeide, steeg en steeg.

Hoe heeft Zuid-Afrika nu deze macht over Zuidwest-Afrika verkregen en kunnen versterken? Het is een lang en triest verhaal.

Zuidwest-Afrika, waar weinig te halen scheen, was één der Afrikaanse gebieden die het laatst gekoloniseerd werden. Daarbij gebruikte het toenmalige Duitsland zijn kans om ook nog enkele koloniale bezittingen te bemachtigen. In 1885 was met de kolonisatie begonnen en in 1889 waren de eerste soldaten gekomen. De inheemse bevolking, verdeeld in een aantal elkaar vaak bestrijdende stammen, was niet in staat de opdringende imperialisten, die trouwens vaak met veel vertrouwen tegemoet werden getreden, tegen te houden. De Duitse imperialisten gebruikten dezelfde methodes die elders door andere mogendheden al met succes waren toegepast; zij zetten de diverse groepen tegen elkaar op en bestreden hen afzonderlijk. Maar ook dat ging niet zo gemakkelijk. Om de Duitse heerschappij te vestigen, werden bloedige en vernietigende koloniale onderdrukkingsoorlogen gevoerd.

De gruwelijkste daarvan woedde van 1904 tot omstreeks 1908. Het waren uitroeiingsoorlogen tegen de stammen der Herero's, Nama's en Berg-Damara's. Ooggetuigenverslagen uit die tijd geven daarvan een vreselijk beeld, dat ook oprijst uit de droge cijfers van de bevolkingsstatistieken: het Herero-volk werd teruggebracht van 80.000 tot 15.000; van de Nama's en Berg-Damara's bleef de helft over. Nu nog, bijna veertig jaar later, zijn de gevolgen van deze vernietiging te zien: het Herero-volk telt thans 40.000 mannen, vrouwen en kinderen, waarbij er dan nog rekening mee gehouden moet worden dat een deel van de Herero-stam dat voor de Duitsers was gevlucht naar Beetsjoeanaland nóch na de eerste, nóch na de tweede wereldoorlog naar zijn woonplaatsen mocht terugkeren.

De Duitse kolonisten verdreven de negers van de grond, die zich — gezien bodem en klimaat — het best voor veeteelt leent, en vestigden er grote bedrijven. Een Duitse waarnemer schreef enthousiast naar huis: „Het hele land staat open voor veefokkers. Ieder grassprietje, elk blaadje heeft bijzondere voedingswaarde”. Ook werden er rijkdommen in de aarde ontdekt; in het noorden, bij Tsumeb, werd koper gevonden en ontgonnen en in 1908 werd bij de aanleg van een spoorlijn aan de kust diamant ontdekt. In die dagen werd de aarde met de hand doorwoeld om diamanten te vinden, maar toch steeg de productie zo snel dat in 1912, enkele jaren na de koloniale oorlogen dus, voor het eerst de export groter was dan de invoer. Zuidwest-Afrika leek een rijk wingewest te worden.

Lang hadden de Duitse imperialisten er echter geen plezier van. Ze hadden het laatst kolonies verkregen en ze zouden ze het eerst weer kwijt zijn.

Kort na de aanvang van de eerste wereldoorlog trokken Zuidafrikaanse troepen het land binnen. In de onderdrukking van de negerbevolking bracht de overgave van de Duitsers even-

wel geen enkele verandering. Onmiddellijk daarna ondernamen de Zuidafrikaanse strijdkrachten (in samenwerking met de Portugese legers in Angola) een strafexpeditie tegen één der Ovambo-stammen, die door een volkomen willekeurig getrokken grens in twee delen werd gesplitst en zich daar niet bij had willen neerleggen.

Mandaatgebied

De Zuidafrikaanse regeerders met Smuts aan het hoofd wilden het nieuw-verworven gebied zonder meer annexeren. Als mandaatgebied vonden ze het niet geschikt, want, zo luidde Smuts' motivering, het gebied wordt „bewoond door barbaren die niet alleen niet in staat zijn zichzelf te regeren, maar voor wie het ook onpraktisch zou zijn om enige idee betreffende zelfbeschikking in Europese zin toe te passen”. Maar in de revolutionaire sfeer van de eerste periode na de wereldoorlog was annexatie of overdracht als kolonie niet mogelijk en het bezette Zuidwest-Afrika werd toch tot mandaatgebied verklaard en onder mandaat van Zuid-Afrika gesteld. Weliswaar bestond daardoor de verplichting om een jaarlijks verslag uit te brengen en verantwoording af te leggen, maar het mandaat werd aangepakt op een manier die neerkwam op een versluierde annexatie.

Behalve in de gewelddadige manier waarop ieder verzet werd onderdrukt, uitte dit zich in de voortgaande verdrijving van de negers van de grond. Ondanks de repatriëring van een zesduizend Duitsers was in 1926 de blanke bevolking verdubbeld. De boeren die uit Zuid-Afrika kwamen, kregen de beste grond toegewezen en grote bedragen aan steun om hun bedrijven op te bouwen. Tijdens de crisis van de jaren dertig was geen moeite te veel om hen te helpen. Tegelijkertijd werden de negerstammen in de reservaten steeds verder verdrongen. Regelmatig werden zij van de beste grond verdreven „in ruil” voor aan de rand van de woestijn gelegen grond; voor waterboringen, die in deze streken steeds dieper moesten gaan en ook dan nog vaak een mislukking brachten, werd minder geld uitgetrokken dan voor de hulp die de blanke vee fokkers kregen bij het slaan van hun waterbronnen. Voor de binnenkomende blanken werd steeds grond gevonden, al gebeurde dit door de negerstammen steeds verder terug te dringen en naar de Kalahari-woestijn te drijven.

Dit proces is ononderbroken voortgegaan en het einde ervan is nog niet in zicht. Er bestaat al een plan om de negerbevolking nog verder te drijven in een aantal „Bantoestans” in het kader van de apartheidspolitiek, waardoor nog meer grond voor de blanken ter beschikking zal komen.

Om de overheersende positie van de blanke uitbuiters te verzekeren en de negerbevolking tegelijkertijd te kunnen benutten als een reservoir van goedkope arbeidskrachten voor landbouw en industrie, is een bijzondere indeling van het land tot stand gebracht.

Het noordelijke deel — met Ovamboland als belangrijkste gebied — is scherp van de rest van het land gescheiden. In dit deel beschikken enkele blanke regeringsautoriteiten over het lot van een kwart miljoen negers, die daar in quarantaine worden gehouden. Deze gebieden worden zorgvuldig in een toestand van stagnatie gelaten, zodat er steeds aanbod is van arbeidskrachten die ter wille van een schamel levensonderhoud hun gebieden moeten verlaten.

Alle gebieden ten zuiden daarvan, het overgrote deel van het land dus, vormen de zogenaamde *politiezone*. Daar wonen de blanken — 73.000 in getal —, met 170.000 Afrikanen die als arbeidskrachten dienen en anders in de hun toegewezen reservaten moeten blijven. In deze politiezone beschikken de 73.000 blanken, onder wie 8000 boeren, over 40 miljoen hectare land, terwijl de reservaten teruggedrongen zijn tot 5,8 miljoen hectare.

De Afrikanen in de politiezone moeten in dienst zijn van blanken of in de reservaten wonen. Zo gauw iemand ontslagen wordt of iemands arbeidscontract afloopt, moet hij terug naar de reservaten. Op dezelfde wijze gaat het in de steden: het aantal negers wordt in overeenstemming gehouden met de behoeften aan ongeschoolde arbeidskrachten. Het surplus wordt verjaagd.

De arbeidskrachten uit het noordelijke gebied worden aangeworven door een systeem van arbeidscontracten, die met de stamhoofden worden afgesloten. Voor lange periodes worden de aangeworven arbeiders dan van hun gezinnen en families gescheiden: op deze manier werken voortdurend 40 tot 50 duizend negers uit het noorden in de politiezone, hoofdzakelijk in de mijnen en in de diamantwinning.

Om dit systeem overeind te houden, is een vernederend pas-sensstelsel uitgedacht. Een neger moet beschikken over een pas om werk te kunnen zoeken, om ergens een woonplaats te betrekken, weer een andere vergunning om te kunnen reizen en om aan te tonen dat hij ergens werkt; de kinderen hebben zelfs papiertjes nodig om te bewijzen, dat ze te jong zijn om een pas nodig te hebben . . .

Na dit alles uiteengezet te hebben, is het vrijwel onnodig om nog te zeggen, dat het recht om te kiezen en verkozen te worden alleen aan blanken is toegekend en dat op elk gebied blanken het voor het zeggen hebben en de Afrikaners slechts ondergeschikte posities mogen bekleden.

Het is duidelijk, dat de invoering van de apartheid en de verscherping van de koloniale heerschappij, waarbij de toestand voor de negerbevolking in het geheel niet verbetert en alleen aandacht wordt besteed aan het behartigen van de belangen van de blanken in landbouw en industrie, niets te maken heeft met het uitvoeren van de mandaatovereenkomst.

Wingewest van de monopolies

Toen na de tweede wereldoorlog de mandaatgebieden moesten worden ingevoegd in het beheerschapstelsel van de Vere-

nigde Naties stelde Zuid-Afrika alles in het werk om zich nu het gebied geheel toe te eigenen. In de UNO werd echter niet ingegaan op de Zuidafrikaanse verlangens en herhaaldelijk werd vastgesteld, dat het zich houden moet aan de regels die gelden voor de beheerschapsgebieden, o.a. het uitbrengen van een jaarlijks rapport.

Jaar na jaar werd in de UNO gesproken over de Zuidafrikaanse weigering om zich te houden aan de beheerschapsregels. Doch ondertussen ging Zuid-Afrika door het gebied steeds verder te annexeren. In 1949 werd besloten, de blanken in Zuidwest-Afrika hun vertegenwoordigers in het Zuidafrikaanse parlement te laten kiezen alsof het om een vijfde provincie van Zuid-Afrika ging, en later werden alle kwesties betreffende de negerbevolking rechtstreeks onder het beheer van het ministerie van „Bantoe-zaken” van Zuid-Afrika gebracht. Alle stappen om een uitvoering van de beheerschapsregels te verzekeren, verzandden ondertussen in eindeloos gedebatteer. Een doeltreffend optreden ging er nooit mee gepaard.

Ook dat is niet toevallig. Want Zuidwest-Afrika brengt als kolonie niet alleen voordeel aan Zuid-Afrika, maar ook aan de Engelse en Amerikaanse monopolies die zich bezig houden met het uitbuiten van de minerale rijkdommen van dit gebied.

Onder het Duitse beheer waren koper, lood en diamant ontdekt. Na de eerste wereldoorlog kocht de Amerikaanse Tsumeb Corporation de rechten van de oude Duitse kopermijn te Otavi. Thans is de Tsumeb Corporation de zesde koperproducent ter wereld; ook bezit ze de grootste loodmijn van Afrika en produceert ze zink, zilver en een aantal zeldzame metalen, waaronder germanium. De stad Tsumeb is geheel in handen van de onderneming. De diamantmijnen werden in 1920 van de Duitse eigenaars overgenomen door de Consolidated Diamond Mines, een onderdeel van het imperium van De Beers en Oppenheimer. De Duitsers beschouwden de diamantlagen als vrijwel uitgeput, maar spoedig bleek dat slechts een paar honderd meter van de plaats waar al eerder zonder succes was gezocht, enorme hoeveelheden diamant aanwezig waren. Met groot materiaal worden deze aardlagen ontgonnen. „Zoals geloof bergen verzet, wordt dit ook gedaan door de maatschappij die de diamantkust exploiteert”, heet het in een reclamefolder . . .

Er worden enorme winsten behaald. De Consolidated Diamond Mines betaalt regelmatig dividenden uit tot 200 procent. De winsten van de andere mijnondernemingen zijn van dezelfde omvang. Een onderneming die in Zuidwest-Afrika geld belegt, heeft het er in drie of vier jaar weer uit, d.w.z. dat winsten van 25 tot 35 procent worden behaald. Dit is voor het kapitaal beslissend en verklaart zijn liefde voor de apartheid voldoende.

In de laatste periode wordt in Zuidwest-Afrika ook naar olie gezocht en naar uranium. Als nieuwe tak van industrie ontwikkelt zich snel de conservenindustrie op basis van de zich uitbreidende visvangst.

De rijkdommen die aldus bijeengegaard worden, verdwijnen naar het buitenland. Van 1958 tot 1962 is gemiddeld 32 procent van het nationale inkomen terecht gekomen in de kassen van de buitenlandse ondernemingen en dit percentage kan nadien alleen nog maar gestegen zijn. Het enorme exportoverschot, dat Zuidwest-Afrika heeft, zou kunnen dienen om het land alzijdig te ontwikkelen. Maar het verrijkt nu alleen maar de grote maatschappijen, die haast hebben om de minerale rijkdommen zo snel mogelijk te benutten. Volgens schattingen zullen de diamantreserves van Zuidwest-Afrika over twaalf jaar zijn uitgeput en de koperreserves in vijftwintig jaar. In minder dan een generatie zal Zuidwest-Afrika dan de belangrijkste hulpbronnen kwijt zijn, waarop een economische groei kan worden gebaseerd en die nu alleen dienen om enkele monopolies te verrijken.

Zuidwest-Afrika wordt ook op militair terrein benut om de imperialistische belangen te behoeden. Het is zo gelegen, dat het zowel benut kan worden tegen de onafhankelijkheidsbeweging van de bevolking van Angola als tegen een politiek van zelfstandigheid van de zijde van Beetsjoeanaland (dat zojuist als Botswana onafhankelijk is verklaard). De Caprivistrip in het noordoosten, waar een luchtbasis is aangelegd, kan worden gebruikt als uitgangspunt om een reeks landen in West-, Midden- en Oost-Afrika te bedreigen. Onder het beheer van de apartheidspolitici is Zuidwest-Afrika een basis van koloniale en neo-koloniale agressie tegen de onafhankelijkheidsbeweging in Afrika.

Vrijheidsbeweging ontwikkelt zich

Ook al doen de Zuidafrikaanse heersers alles wat in hun vermogen ligt om hun onderdrukkingssysteem in Zuidwest-Afrika zo sterk mogelijk te maken, zij hebben niet kunnen verhinderen dat er een vrijheidsbeweging is ontstaan, die zich steeds verder ontwikkelt.

Aanvankelijk ontwikkelde de beweging zich in nauwe samenhang met de debatten in de UNO. Door petitie aan de UNO te zenden en later door ook woordvoerders te laten optreden, klonk voor het eerst de stem van de bevolking van Zuidwest-Afrika. Dit eiste grote inspanningen en moed en de wijze waarop woordvoerders het land uitgesmokkeld werden en geluidsbanden met verklaringen erop werden overgebracht, vormen stof voor romantische verhalen. Nadien kwamen, ook door vakbonds- en studentenoptreden vanuit Zuid-Afrika, nieuwe organisaties in Zuidwest-Afrika tot stand. Omstreeks 1950 ontstonden vakbonden in de diamantgebieden. Weliswaar werden ze snel verboden en onderdrukt, maar de gedachte van verenigd optreden was geboren. Ze uitte zich in 1952 en 1953 al in grote stakingen, die in ieder geval in zover succes hadden, dat kort daarna de werkweek werd verkort. In 1962 werd na een staking in Walvis Baai een proces gehouden,

waarin 54 arbeiders tot zware boeten en gevangenisstraffen werden veroordeeld. Ook nadien zijn er regelmatig berichten over onrust in de bedrijven in de pers doorgedrongen. Op grondslag van het optreden van de weinige Zuidwestafrikaanse studenten ontstond omstreeks 1959, 1960, een tweetal politieke organisaties: de SWANU (Zuidwestafrikaanse Nationale Unie) en de SWAPO (Zuidwestafrikaanse Volksorganisatie). In de loop van moeilijke debatten, waarbij ook de oude verschillen tussen de stammen en de verhoudingen met de stamhoofden een rol spelen, worden in deze organisaties standpunten en plannen uitgewerkt. De terreur werkt hierbij natuurlijk belemmerend; leidende figuren worden in de gevangenis gezet of moeten het land ontvluchten — de leidende instanties van beide politieke organisaties zetelen thans in Tanzania.

Aanvankelijk drongen de petitieën en de politieke organisaties hoofdzakelijk aan op ingrijpen van de UNO om inachtneming van de mandaatsbepalingen te verkrijgen. Langzamerhand zijn de eisen echter verder gegaan, vooral na de gebeurtenissen van Windhoek op 10 december 1959. Op deze dag — ironisch genoeg heet deze dag in UNO-kringen de dag der mensenrechten — opende de politie het vuur op demonstranten tegen de afbraak van een negerwijk. Er waren elf doden en vierenveertig gewonden, van wie er later nog twee stierven. Allerlei bekende figuren onder de Afrikaanse bevolking werden uit Windhoek verbannen. Dit gebeurde vijf maanden voor in Sharpeville in Zuid-Afrika 68 negers werden gedood en meer dan 200 gewond bij een vreedzame demonstratie. Nadien wordt steeds duidelijker de eis van onafhankelijkheid gesteld.

Na de uitspraak van het Internationale Gerechtshof van juli j.l. eiste de SWAPO, dat de UNO het Zuidafrikaanse koloniale bewind zou beëindigen en verkiezingen zou laten houden, gevolgd door onvoorwaardelijke onafhankelijkheid. De SWAPO verklaarde, dat nu al twintig jaar gepoogd werd een regeling te treffen zonder bloedvergieten, en dat de gevolgen, nu geen enkel resultaat was bereikt, geheel voor rekening van de UNO waren.

Op 26 augustus van dit jaar deelde de toenmalige minister van justitie (nu premier) van Zuid-Afrika, Vorster, mee dat er sprake was van contacten tussen de guerrillastrijders in Angola en de vrijheidsbeweging in Ovamboland. Bij een botsing met een detachement van de politie waren er, zoals hij in het parlement zei, twee negers gedood en acht gearresteerd. De SWAPO meldde kort daarna, dat bij deze botsing vijftien leden van de politie-eenheid waren gedood en dat zij de verantwoordelijkheid op zich nam voor deze gewapende botsing.

De angst voor het groeiende verzet heeft het Vorster-regiem ertoe gebracht om — ook al waren op dat moment de UNO-debatten in volle gang — de zogenaamde veiligheidswetten, die in Zuid-Afrika gelden, ook op Zuidwest-Afrika van toepassing te verklaren. En dat zelfs met terugwerkende kracht tot 1950...! Volgens deze wetten kunnen o.a. zonder enig ar-

restatiebevel personen worden gearresteerd en twee weken voor ondervraging worden vastgehouden. Blijkbaar moet de invoering van dit soort wetten een legaal manteltje verschaffen aan de verscherpte terreur, waarmee in Zuidwest-Afrika wordt opgetreden.

Er is dan nu een resolutie van de UNO, waarbij het mandaat aan Zuid-Afrika wordt ontnomen. De Zuidafrikaanse heersers hebben echter al meer dan 70 resoluties, die de UNO in de naoorlogse jaren over Zuidwest-Afrika heeft aangenomen, naast zich neergelegd. En reeds onmiddellijk na dit laatste besluit werd al door de kolonialistisch georiënteerde pers geschreven, dat het slechts een machteloos gebaar zou zijn. Het gevaar, dat het daarbij zal blijven, is inderdaad groot. De kolonialisten zullen ongetwijfeld alles in het werk stellen om het zo te laten. Dat mag echter niet gebeuren. Er zal nog harde strijd nodig zijn om de Zuidafrikaanse koloniale overheersing over dit gebied te breken. Het optreden van de bevolking in Zuidwest-Afrika zelf zal beslissend zijn. Zij heeft daarbij echter de steun en de sympathie nodig van alle progressieve mensen in de gehele wereld. Het reactionaire blok, dat Vorster, Smith en Salazar in het zuiden van Afrika vormen en dat via huurlingen, intriges en staatsgrepen wroet in de omliggende landen van Afrika is een bedreiging voor geheel Afrika. Om het kolonialisme en neo-kolonialisme te verslaan, is het daarom nodig dit blok nederlagen toe te brengen. De bevrijding van Zuidwest-Afrika van de apartheidsterreur zal daartoe een belangrijke bijdrage kunnen zijn.

W. VLIELAND

Leibniz: de kunstenaar van het ontdekken

I.

Gottfried Wilhelm Leibniz is de wetenschappelijke en wijsgerige glorie van een Duitsland in de versplintering, zoals het na de 30-jarige, verwoestende oorlog (1618—1648) was blijven liggen en met bijna 300 feodale staatjes, 50 vrije steden en een reeks kleine ridderdommen nauwelijks uit zijn misère omhoog kon klauteren.

Waar Duitsland gebukt gaat onder politieke gespletenheid en middeleeuwse toestanden, zoekt deze Leipziger professorenzoon naar een „universele” filosofie. Waar het economisch versplinterd en uitgeput is en achterlijk in zijn productiemethoden, maakt Leibniz zich als man van de toen moderne natuurwetenschap tot pleitbezorger van een kapitalistische, technisch progressieve productiewijze en een economisch stelsel, waardoor Duitslands eenheid zou worden gediend. Daarmee doorbreekt hij de begrenzings van zijn tijd en het land waarin hij leefde en werd hij een van de weinige „goede” Duitsers vóór de indrukwekkende periode van Lessing, Goethe en Schiller — waardige pendant van zijn wat jonge tijdgenoot, die uit de Duitse misère in de „universaliteit” van de muziek ontweek en daar wonderen verrichtte: Johann Sebastian Bach.

Gottfried Wilhelm Leibniz, geboren in 1646, was een zeer beweeglijke en ook eerezuchtige geest. Hij had behoefte aan werken en optreden in de openbaarheid. Hij combineerde een enorm studievermogen met diplomatieke reizen en missies, maar ook met wetenschappelijke. Hij had niet alleen een groot aandeel in de vestiging van een Academie van Wetenschappen in Berlijn, maar trad ook als wetenschappelijk adviseur op van Peter I (de „Grote”) van Rusland. Hij was betrokken in de Europese politiek van zijn dagen, maar verloor zijn Duitserschap niet uit het oog: in tegenstelling tot de meeste geleerden van zijn tijd bezigde hij voor talrijke van zijn geschriften zijn moedertaal, en steunde daarmee krachtig de wording van een Duitse literaire taal.

Bij de 250-jarige gedenkdag van zijn dood (november 1716) heeft het zin om stil te staan bij zijn algemene betekenis, inzonderheid ook voor ons Nederlanders, omdat Leibniz in de eerste helft van zijn leven nauwe contacten heeft gehad met onze Nederlandse wijsgeer Baruch de Spinoza en diens leer. Welke, dat zal hieronder nader worden uiteengezet.

II.

Wij plegen over personen en verschijnselen uit het verleden te oordelen met een superioriteit, die wij ontleen aan onze overtuiging dat wij met de 20ste eeuw het non plus ultra van ken-

nis en beschaving hebben bereikt. Die overtuiging is er natuurlijk volstrekt naast. In de grote en alweer „universele” groei van onze menselijkheid op alle gebieden van het leven hebben wij sinds Leibniz een aantal politieke, economische en culturele omwentelingen doorgemaakt die er mogen zijn, maar het zou er droevig uitzien als wij van mening waren daarom een zeker ironisch medelijden aan de dag te moeten leggen jegens onze vaders en voorgangers, hun levenswijze en prestaties. Integendeel: ook waar wij het verleden kritisch beschouwen moeten wij wel het feit beseffen dat de Griekse tragedie, de Chinese dichtkunst, de kleurtechniek van de „primitieven”(1), Shakespeare's en Goethe's toneelpoëzie, de architectuur van de Italiaanse renaissance en de muziek van Josquin des Prés tot en met Beethoven niet meer door lateren konden worden overtroffen. Terwijl het ons ook bescheiden stemmen mag te bedenken dat *de* wetenschappelijke vondst van onze dagen, de splitsing der atomen, het eerst verwezenlijkt werd door groepen van kapitalisten, die met deze titanische hulpkracht slechts internationale chantage bedrijven, zo ze hem niet als laatste werktuig van zelfbehoud wensen te gebruiken. Leibniz' levenswerk is één van de verworvenheden van de menselijke beschaving die nog eeuwenlang tot de „onvergankelijke” elementen van onze culturele erfenis zullen behoren. Ook waar wij, betweters van deze eeuw, zeer goed zien waar hij gefaald heeft. In de cultuurgeschiedenis valt de nadruk niet op het falen, noch op de nog zo gerechtvaardigde kritiek.

De kritiek op Leibniz bestaat vooral in de afwijzing van zijn *Theodicee*, zijn godsleer, met de door hem ontwikkelde begrippen van een „voorbeschikte harmonie” dezer wereld en zijn rechtvaardiging, niet alleen van het kwaad op aarde, maar zelfs van de helse straffen hiernamaals. Zijn pogingen om wijsbegeerte en theologie met elkaar te verzoenen — hij was immers de man van een verscheurd land in een verscheurde tijd — moesten wel als tegenstrijdigheid mislukken. Zijn hardnekkige pogingen om heel zijn wereldbeeld als een doelmatigheid te schilderen waarbij alles op God uitloopt, kan de toets van filosofie noch godsdienstkritiek doorstaan. Zijn uitermate interessante leer der monaden mondt, doordat hij ze uiteindelijk van hun substantieel bestaan berooft, in de „oermonade” en daarmee weer in de theologie uit. Kritisch staan wij ten opzichte van Leibniz' eerezucht; ook waar hij ontegenzeggelijk zijn gaven in dienst stelde van een soort „Europese vrede” tussen grote en kleine mogendheden (met als afleidingsmanoeuvre zijn opwekking om gezamenlijk Egypte te veroveren en een eind te maken aan de heerschappij van de Turken) is hij vol wereldse compromissen, waarbij hij veel van zijn gezond jeugdradicalisme verloochent.

Dit alles kan de positieve betekenis van zijn uiteenlopende wetenschappelijke prestaties niet neerhalen. Zijn *monadenleer* is daarvan wel het kernstuk. Pas op het eind van zijn leven, in 1714, vatte hij ze in de *Monadologie* samen, nadat de denkbeelden daaromtrent hem zijn halve leven hadden vergezeld. Hij meende een oneindig aantal „geestelijke substanties”

in de ons omringende wereld te kunnen vaststellen, die hij monaden noemde. Zij vormden de „elementen der dingen”, de bouwstof van het heelal. Iedere monade is ondeelbaar, geladen met een kracht en zelfstandigheid waardoor zij zich van alle andere onderscheidt. Men zou deze door Leibniz veronderstelde zelfwerkzaamheid van de monade ook haar individualiteit kunnen noemen. Belangrijk is bij deze opvatting het verbinden van deze kleinste deeltjes — hier zien wij hoe Leibniz op ideeën gebracht werd door zijn kennisname van de ontdekkingen van Van Leeuwenhoek en Swammerdam — met begrippen als kracht en beweging, waardoor Leibniz duidelijk een voorloper is van moderne natuurwetenschappelijke denkbeelden.

De monaden zijn „vensterloos” zoals Leibniz het noemt; zij vormen zonder contact met de anderen, althans zonder onmiddellijke samenhang, wereldjes op zichzelf. Zij zijn ook ongelijk wat „ontwikkelingspeil” betreft. Er zijn monaden met een laag en vaag bewustzijnsgehalte, andere met een bepaalde hogere bezieldeheid of zelfs genialiteit. In deze opvattingen liggen talrijke vruchtbare gedachten opgesloten, bijv. ten aanzien van de evolutie en de „opstijging” in de natuur, of ook van het menselijk onderbewuste. Toch heeft Leibniz zelf aan de consequenties van zijn monadenleer weer afbreuk gedaan door te verklaren, dat zij uiteindelijk geen materie zijn en geen ruimte innemen, maar puur geestelijk geaard, „uitstralingen van God”, die zelf als „oermonade” de grondslag is van alle zijn. Hier wordt de monadenleer met haar talrijke wetenschappelijke intuïties tot *constructie*, hoezeer Leibniz ook gehoopt had dat zij een middenweg zou zijn tussen Descartes' opvatting van de volstreekte gescheidenheid van materie en geest, en Spinoza's grote filosofische vondst van de éne, ondeelbare substantie met de eigenschappen „denkkracht en uitgebreidheid”. De constructie maakt het nodig dat Leibniz een godsmirakel nodig heeft om lichaam en ziel in deze monadenleer „als twee goedlopende klokken in één en dezelfde seconde te laten slaan”, zoals een modern denker het heeft uitgedrukt. Dit godsmirakel vond Leibniz in wat hij zelf de „voorbeschikte harmonie” noemt: God heeft de monaden zo geschapen dat zij, hoe individueel en vensterloos ook, toch als een soort werkzame samenhang of weerspiegeling van het geheel optreden.

Voltaire heeft in zijn roman *Candide* in de figuur van de optimist Pangloss gruwelijk de spot gedreven met Leibniz' „voorbeschikte harmonie”, waardoor wij dan in de „denkbaar beste aller werelden” zouden leven. Hij van zijn kant ontwierp een wereldbeeld, waarin ziekte, geweld, oorlog en ongerechtigheid de boventoon voeren . . . een toentertijd, helaas, realistischer beeld, maar ook pessimistischer dan dat van Leibniz. Kon Leibniz echter anders dan optimist zijn? Vanuit zijn standpunt nauwelijks. Hij zag de moderne wetenschap komen, hij was de vertegenwoordiger van een volk dat een sterk en nieuw ideaal nodig had om zijn verdeeldheid te overwinnen; hij streefde niet slechts naar zekerheden, hij schiep ze — volkomen idealistisch — zelf.

Het resultaat moest ondertussen wel gekunsteld zijn, en behalve Voltaire heeft ook Hegel er de draak mee gestoken: „Als een hond klappen krijgt, ontwikkelt zich in hem (spontaan!) de pijn; maar de klappen ontwikkelen zich los daarvan eveneens, eveneens de man die slaat”. Men heeft soms het gevoel of de werkingen van natuur en geest bij Leibniz tot een veelheid van automaten worden herleid.

III.

De burgerlijke filosofie heeft vaak hoog opgegeven van de betekenis van Leibniz' kennistheorie, nadat deze een tijdlang door die van Kant was verduisterd. Maar ook marxistische denkers, Karl Marx zelf in de eerste plaats, hebben hun waardering voor Leibniz' denkkracht niet onder stoelen of banken gestoken. *) Engels noemde hem eens „de man die kwistig met ideeën om zich strooide zonder dat het hem schelen kon of men ze hem of anderen toeschreef”, al gold Engels' bewondering vooral de natuurkundige en wiskundige.

Leibniz wilde niets weten van enghartig empirisme, de ervaringsfilosofie. Hij stelde er de rationele kennis tegenover: het nadenken doet het. In ons verstand ligt het beginsel vervat van de „noodzakelijke waarheden” (aldus Leibniz). Dit was een verbeterde uitgave van Descartes' opvatting inzake „aangeboren ideeën”. En terwijl de grootste empirist van die tijd, de Engelsman Locke, van mening geweest was dat de ziel een soort zacht wastafeltje is, waar men naar believen indrukken en denkbeelden in kon prenten, vergelijkt Leibniz ze met een blok marmer, waar de omtrekken van het toekomstig beeld al in de aderen van het gesteente getekend liggen.

Leibniz meende naast de logisch-noodzakelijke waarheden, die door denken verkregen worden, ook feitelijke waarheden te moeten aannemen. Hierbij ging hij wel volgens de ervaringsmethode te werk. Terwijl voor hem logica en wiskunde logische waarheden zijn, is bijv. de natuurwetenschap voor hem het rijk der feitelijke en daarmee „toevallige” waarheden. Men kan ze vinden volgens het beginsel van de „voldoende” of „toereikende reden”. Hiermee opende zich de keten van oorzakelijkheden, die tenslotte ook weer haar bekroning vond in de laatste toereikende reden, God. Leibniz' verklaring van de natuurwetenschap blijkt in laatste instantie weer een theologische te zijn.

In 1914 las Lenin te Bern in de emigratie het (idealistische) werk van Feuerbach over Leibniz. Uit zijn interessante kanttekeningen blijkt dat het wezenlijk karakter en de betekenis

*) Van Karl Marx weten we dat hij twee stukken wandtapijt uit Leibniz' studeerkamer bezat, die hem in 1870 door zijn vriend Dr. Kugelmann te Hannover waren geschonken. Marx schreef hierover aan Engels: „L(eibniz)' huis is n.l. afgebroken en de stomme Hannoveranen — die te Londen zaken hadden kunnen doen met de reliquieën — hebben alles weggegooid ... Ik heb de stukken opgehangen in mijn werkkamer. Je kent mijn bewondering voor L(eibniz).” (*Brief van 10.5.1870.*)

van Leibniz hem ook zo niet konden ontgaan. Vooral trof het Lenin dat Leibniz, ondanks het feit dat hij half in de theologie bleef steken, op vele plaatsen *dialectisch* wist te redeneren en het oog gevestigd hield op de samenhang van materie en beweging, dat Leibniz voorts in al wat bestond het beginsel waarnam van een nooit rustende activiteit, en dat voor hem de ruimte nergens een leegte vertoont. Ook uit Lenins opmerkingen blijkt de betekenis van Leibniz voor de moderne natuurwetenschappen. Om de natuur en al het zijnde beter te bevatten zocht Leibniz naar een afdoende methode, die tevens de mogelijkheid biedt het wezen van ons denken zelf te doorgronden. Die methode moest dan een nieuwe logica opleveren, een theorie van de wetenschap alsook van het wetenschappelijk denken — de algemeenste wetenschap. In tegenstelling tot de formele logica die in hoofdzaak als bewijsmiddel dienen moet, zou deze nieuwe logica volgens Leibniz' zeggen *de kunst van het ontdekken* worden. Een treffend denkbeeld!

Bij het zoeken naar deze „kunst” ging Leibniz uit van een logische analyse van de taal. Hij wilde van hieruit geraken tot een universele symboliek die alle elementaire onderwerpen van het denken in tekens uitdrukt. Met behulp van zo'n logische symboliek zouden alle mogelijke combinaties van die onderwerpen door tekens zijn weer te geven. De vereniging van deze symbolen zou het mogelijk maken denkfouten te betrapen.

Had die gedachte iets naïefs, zij drukte tevens duidelijk Leibniz' bevinding uit dat men met formele regels voor de logica niet veel verder komt, maar dat men de grondbegrippen zelf — van welke wetenschap ook — moet analyseren, om de „structuur der dingen” te kennen. Die gedachte was ongemeen dienstig aan de alzijdige ontwikkeling van de wiskunde, de studie van de mogelijkheid om tot hoogverfijnde rekenmachines te komen en voor de waarschijnlijkheidsrekening (waarin, terloops gezegd, onze raadpensionaris Johan de Witt een meester geweest is), wier theorie juist in Leibniz' tijd werd opgesteld. Een universele, logische „rekenkundige methode” alsook een universele symboltaal zijn op zichzelf niet te verwerklijken, maar in de wetenschap van de semantiek, die in de laatste tijd ook marxisten (zoals de Poolse filosoof Adam Schaff) begint aan te trekken, herkennen wij o.m. praktische uitwerkingen van deze gedachtengang bij Leibniz.

IV.

Eén praktische uitwerking van zijn logica heeft Leibniz zelf briljant voltrokken, en wel op het gebied van de wiskunde. In zijn *Geschiedenis van de wiskunde* (Aula-reeks, 1965) betuigt Dirk J. Struik, die jarenlang hoogleraar geweest is in de mathematische wetenschappen aan het technologisch instituut van Massachusetts, onvoorwaardelijke bewondering aan de verdiensten van Leibniz op dit gebied. Leibniz' beste prestatie is zijn ontdekking — gelijktijdige met Newton en geheel onaf-

hankelijk van hem — van de differentiaal- en integraalrekening. Hiermee heeft hij behalve voor de wiskunde nieuwe wegen ontsloten voor de natuurwetenschap en de techniek. Deze ontdekking viel hem te beurt in Parijs, waar hij van 1672 tot 1676 als diplomatiek vertegenwoordiger van de keurvorst van Mainz aan het hof van Lodewijk XIV verbleef. Hij leerde hier, behalve de wiskundige verhandelingen van Descartes en Pascal, de Nederlandse fysicus Christiaan Huygens kennen, de laatste persoonlijk. Huygens heeft Leibniz naar men wil in sterke mate gestimuleerd bij zijn wiskundige studies en daarmee Leibniz' ontdekking bespoedigd. Leibniz wist voor zijn methode een symbooltaal te ontwikkelen, die algemeen werd overgenomen, daar ze veel doorzichtiger was dan de zeer verwikkelde van Newton.

Maar ook op het gebied van de algebra en de meetkunde heeft Leibniz, inzonderheid op het gebied van de berekeningen met oneindig kleine grootheden, opmerkelijke ontdekkingen gedaan. Als technicus werkte hij aan een vervolmaking van een al door Pascal geconstrueerde rekenmachine. Hij hielp de Franse natuurkundige Denis Papin aan het denkbeeld van een stoommachine, die deze dan ook wist te bouwen, hetgeen Engels de hiervoor aangehaalde opmerking over Leibniz' om zich heen strooien met ideeën ontlokte. Hij hield zich bezig met de techniek van de mijnbouw, om deze industrie in Duitsland snel te ontwikkelen en uit te breiden, en met pompstations voor diverse praktische doeleinden. Als geoloog ontwierp hij een „vulkanische” theorie over de vorming van het aardoppervlak en plaatste daarbij tal van interessante opmerkingen over versteende planten en dieren. In zijn opvattingen van Gods geprojecteerde doelstelling met de mens en de natuur meende hij een organische, biologische verwantschap vast te kunnen stellen tussen alle levende wezens en de anorganische natuur, hetgeen hem tot een soort idealistische evolutie-theorie leidde, zoals blijkt uit de uitspraak: „Naar mijn mening is krachtens metafysische (dus: bovenzinnelijke) oorzaken alles in het universum zodanig met elkaar verbonden, *dat het bedend steeds de toekomst in zijn schoot bergt*, en dat elke gegeven toestand slechts te verklaren valt uit de daaraan onmiddellijk voorafgaande, en wel op natuurlijke wijze.”

Leibniz betoonde zich, hoe men hem ook beziet, als een geboren „kunstenaar van het ontdekken”, en niet alleen op het gebied van de logica. Hij had de nieuwsgierigheid en weetlust van de echte geleerde. In zijn tijd was de specialisatie nog niet in de wetenschappen doorgedrongen; zodoende kon hij, dank zij zijn buitengewone geest, nog wijsgeer, jurist, natuurkundige, wiskundige, geschiedschrijver en taalkundige tegelijk zijn. Daardoor voerde hij ook een omvangrijke en hoogst ideeënrijke briefwisseling met vrijwel alle grote geesten van zijn tijd, kende velen van hen persoonlijk en streefde ernaar, hun vindingen en denkbeelden haarfijn aan de weet te komen. Die weetlust, waarbij zeker ook een stukje wetenschappelijk snobisme kwam, heeft hem als 30-jarig, reeds befaamd geleerde ook gedreven naar de kennismaking met de Nederlandse filo-

soof Spinoza. Hierover moet thans het een en ander worden gezegd, omdat bij die kennismaking verschillende kanten van Leibniz' karakter aan het licht komen.

V.

Spinoza verkeerde, toen Leibniz hem opzocht, in het laatste stadium van zijn leven. Grote teleurstellingen waren hem niet bespaard. De ommekeer van 1672, waarbij het Oranjestadion opnieuw aan de macht gekomen was en Spinoza's machtige beschermer, Johan de Witt, door een soort oranjefurie vermoord, hadden hem veroordeeld tot zwijgen in het openbaar. Alleen een kleine groep van getrouwen, hoofdzakelijk in Amsterdam, maar ook onder enkele Haagse liberale regenten, wisten van zijn geheimste ideeën. Die ideeën waren vastgelegd in de *Ethica*, Spinoza's hoofdwerk, dat pas na zijn dood zou verschijnen. Teruggetrokken leefde de grote denker aan de Paviljoensgracht, in het nu nog bestaande huisje langzaam wegwijnend aan de tering.

Toch beheersten deze ongemene geest en wat men van zijn denkbeelden wist voor een deel de discussie van geleerde tijdgenoten. Hij voerde correspondentie met sommigen van hen, maar met grote omzichtigheid wat deze denkbeelden betrof. Er bestond daaromtrent dan ook algemene nieuwsgierigheid. Wij zagen reeds dat Leibniz, toen hij als diplomaat in Parijs woonde, kennis gemaakt had met Christiaan Huygens, de natuurkundige. Huygens had verscheidene malen lenzen laten slijpen door Spinoza (die mede door dit ambacht aan de kost kwam), kende hem persoonlijk en had ongetwijfeld enkele glimpen van Spinoza's laatste visie op mensen en dingen opgevangen. Een tweede personage dat Leibniz persoonlijke mededelingen omtrent Spinoza doen kon, was de Duitse graaf Von Tschirnhaus, evenals Leibniz filosoof en natuurvorser en later zelfs het eerste Duitse lid van de Académie Française. Tschirnhaus had als jonge man te Leiden gestudeerd, was in 1674—'75 weer in de Nederlanden, kreeg toegang tot de kring van Spinoza's Amsterdamse leerlingen en verwerkte in zijn latere wereldbeschouwing veel spinozistische ideeën. Hij had herhaalde malen gesprekken met Spinoza, maar interesseerde zich ook sterk voor Leibniz. Hij bezocht deze in 1675 te Parijs, waarbij Leibniz zich uitermate begerig toonde om het „verborgen boek” van Spinoza te leren kennen.

In 1669 sprak Leibniz nog over Spinoza als een „Cartesiaan”; hij wist toen dus blijkbaar weinig of niets van zijn eigenlijke filosofie. In 1670 kreeg hij Spinoza's pas verschenen *Theologisch-politiek Tractaat* (in het Latijn) in handen, dat in Duitsland veel verspreid werd. Hij bestudeerde het zonder te weten dat Spinoza de auteur was. Hij vond dit anti-monarchistisch, bijbelkritisch geschrift „onverdraaglijk brutaal” en als Christen „een ontzettend boek”. Pas in 1671 vernam hij wie de schrijver was. Het kon hem niet weerhouden om, evenals vroeger met de „atheïst” Thomas Hobbes, met de Nederlander in brief-

wisseling te treden. In het eind van oktober 1671 stuurde hij hem zijn werk over optiek (geadresseerd aan „de vermaarde arts en diepzinnige filosoof, den Heer de Spinoza”), met een begeleidend schrijven dat hij geen betere beoordelaar zou weten. Spinoza las het boek en schreef na een maand een antwoord: hij opperde als vakman verscheidene ernstige bedenkingen tegen het werk.

Hierna moeten er blijkens uittreksels uit die tijd nog meer brieven tussen Leibniz en Spinoza gewisseld zijn, maar de originelen zijn verloren gegaan (resp. vernietigd). Toen Tschirnhaus hem in Parijs had opgezocht, bewoog Leibniz deze landgenoot om Spinoza een afschrift te vragen van de *Ethica*, waar hij zo enorm nieuwsgierig naar was, maar ofschoon Tschirnhaus dat verzoek werkelijk schreef, wees Spinoza het van de hand. Hij had een natuurlijk wantrouwen tegen mannen op hoge diplomatieke posten, vooral aan het hof van Lodewijk XIV: het was nog maar enkele jaren geleden dat Frankrijk de Nederlanden had overvallen. Bij het politieke wantrouwen voegde zich uiteraard dat van de bedreigde denker.

Leibniz, nu door de hoogste nieuwsgierigheid geprikkeld, besloot Spinoza zelf op te zoeken. In 1676 keerde hij via de Nederlanden naar Duitsland terug. Hij bezocht Amsterdam, sprak er met de staathuishoudkundige Pieter de la Court en de fysicus Anthony van Leeuwenhoek en bovenal met burgemeester Johan Hudde. Hudde was een knap technicus, verantwoordelijk voor sluizen en waterwerken van 's lands hoofdstad, maar hij sympathiseerde tevens met Spinoza's opvattingen. Zodoende wist Leibniz een introductie voor Spinoza te verkrijgen, en kwam hij van aangezicht tot aangezicht te staan met de Haagse wijsgeer — de wereldse diplomaat, trots op zijn rang en onderscheidingen, precies 30 jaar oud, tegenover de 43-jarige, terughoudende, sobere filosoof van de Paviljoensgracht. Een historische ontmoeting! Leibniz was, al had men hem dan ongetwijfeld over Spinoza's bestaan ingelicht, verbaasd over diens nederige omgeving; alleen de rijke bibliotheek van de Nederlander imponeerde hem.

Bekend is dat de twee wijsgeren begonnen zijn met een dispuut over God en het godsbewijs, waarbij zij elkaar geen duimbreed toegaven. Het bleef Leibniz echter om de vertrouwelijke kennis van de *Ethica* te doen, en na aanvankelijk weifelen heeft Spinoza hem eindelijk de essentiële punten van dit werk voorgelezen, dat zijn climax vond in de materialistische uitspraak dat God en natuur, materie en geest, denken en zijn zo niet samenvallen, dan toch twee kanten zijn van de ene, ondeelbare, ongeschapen substantie. Het betekende de verdwijning Gods in het Al, en het moet Leibniz' Christelijk openbaringsgeleug geschokt hebben dit de kuchende en onaanzienlijke denker in Den Haag rustig te horen bewijzen. Geschokt ook in de zin, dat hij zich aan die bewijskracht niet of slecht kon onttrekken. Tschirnhaus heeft getuigd dat Leibniz na zijn bezoek aan Spinoza lange tijd vrij geweest is „van de gebruikelijke vooroordelen van de theologie” en zich strikter dan voorheen in zijn filosofie bepaalde tot het vertrouwen in de kracht van de men-

selijke rede. Dit blijkt ook uit de gretigheid waarmee Leibniz, toen Spinoza vier maanden na zijn bezoek was overleden (21 februari 1677) alles in het werk heeft gesteld om het handschrift van de *Ethica*, dat inmiddels bij de Amsterdamse kring van Spinozisten berustte, aan te kopen. De Latijnse uitgave van de *Nagelaten Werken* (1678) bereikte hem vlak na de verschijning; het exemplaar met zijn deels instemmende, deels kritische aantekeningen is bewaard. Bekend is ook zijn uitspraak dat hij „een tijdlang zeer dicht bij het Spinozisme” gestaan heeft.

Men moet hieraan toevoegen dat Leibniz deze neiging niet trouw gebleven is, vooral niet toen hij zelf zijn systeem ging ontwikkelen en theologie en wijsbegeerte met elkaar probeerde te verzoenen, laat staan toen zijn monadenleer al vastere vormen aannam. Wel moet hij eens hebben verklaard dat „Spinoza gelijk zou hebben gehad, als de monaden er niet waren geweest”, maar dat is toch al een liefdesverklaring uit de verte. Die liefdesverklaring ging, naarmate Spinoza's filosofie al meer in de roep van atheïsme en politieke ketterij kwam te staan, allengs in afwijzing over: Leibniz heeft het Spinozisme in de tweede helft van zijn leven absurd, paradoxaal en vol ziekelijke dromen genoemd. De man van de wereld, wiens eerzucht ernaar uitging een werkzaam en invloedrijk leven in de openbaarheid, liefst aan vorstenhoven, te spelen; de wijsgeer, bezielde door de eerzucht een eigen systeem, een nieuwe en universeel-geldige filosofie te ontwerpen, geschikt voor het Christelijk avondland, kon met zijn zwakker karakter de strenge, onomkoopbare consequenties van Spinoza's substantiebegrip niet aan. Leibniz heeft later zelfs ontkend ooit meer dan één brief aan Spinoza te hebben geschreven, en van de ontmoetingen en gesprekken in Den Haag beweerde hij, dat hij Spinoza tijdens zijn verblijf in de Nederlanden alleen maar ergens „bij iemand aan tafel” had gezien.

Men kan een dergelijke houding niet bepaald bewonderen, maar ze laat zich verontschuldigen met een verwijzing naar de ijzeren greep van de toenmalige tijd en zijn vooroordelen, die — het geval Spinoza heeft het ondubbelzinnig aangetoond — niet toestond dat men een hoge positie in de wereld met vrije critiek op de godsdienst en de staat kon verbinden.

Leibniz' verdiensten worden er niet minder om, dat hij een compromis sloot met zijn tijd en tijdgenoten, wie weet met zichzelf: het stelde hem in staat om veel van zijn vruchtbare ideeën, met name de wiskundige en natuurwetenschappelijke, in praktijk te brengen. Zo blijft hij dan voor altijd de geniale kunstenaar van het ontdekken. Wat niet wegneemt, dat onze grotere eerbied uitgaat naar de bescheiden, tuberculeuze denker in de Nederlanden, die alle schittering in de openbaarheid prijs gaf om zijn waarheid in het verborgene te redden.

THEUN DE VRIES

Kapitalisme en technische vooruitgang

Het hoofdstuk over „Machines en grote industrie” in het eerste deel van Marx' *Kapitaal* begint aldus: „John Stuart Mill zegt in zijn *Principes van de politieke economie*, dat ‚het aan twijfel onderhevig is of alle tot nu toe gedane mechanische uitvindingen de dagelijkse arbeid van enig menselijk wezen hebben verlicht’. Maar dat is ook geenszins het doel van de op kapitalistische wijze gebruikte machines. Zoals iedere andere ontwikkeling van de produktieve kracht van de arbeid hebben de machines ten doel de waren goedkoper te maken en dat deel van de arbeidsdag dat de arbeider voor zich zelf nodig heeft te *verkorten* om aldus het deel van zijn arbeidsdag dat hij de kapitalisten voor niets ter beschikking moet stellen, te verlengen. De machines zijn een middel om *meerwaarde* voort te brengen.”¹⁾

Sinds het eerste deel van Marx' hoofdwerk in 1867 verscheen, hebben zich vele veranderingen in de productiewijze en in de productieverhoudingen voorgedaan. De onstuimige ontwikkeling van de techniek en de steeds snellere toepassing van de wetenschappelijke vindingen in de industrie hebben het perspectief geopend van een min of meer volledige automatisering van het productieproces. Ook echter hebben zij nieuwe scherpe tegenstellingen doen ontstaan.

Uitgaande van de marxistische waardetheorie moet nagegaan worden, in hoeverre de analyse en de daaruit voortvloeiende verwachtingen, zoals Marx ze met inachtneming van het technische peil in zijn tijd formuleerde, aanvulling behoeven op basis van de veranderingen die vooral in de laatste tijd zijn ingetreden.

Een diepgaande analyse van de kapitalistische toepassing van de technische en wetenschappelijke vooruitgang en van de rol die deze vervult zowel bij het tijdelijk oplossen als bij het scheppen van nieuwe tegenstellingen binnen dit systeem, is meer nog dan in het verleden een dringende taak. Zoals in de tijd van Marx is het duidelijk, dat de technische vooruitgang, al leidt hij tot een uitbreiding van de productiekrachten, niet zonder meer gelijkgesteld kan worden met het welzijn van de maatschappij. En dit niet alleen; het wordt voortdurend dui-

¹⁾ Elders in zijn werk noemt Marx deze methode om de meerwaarde te vergroten het scheppen van relatieve meerwaarde om deze te onderscheiden van de absolute meerwaarde, die verkregen wordt door verhoging der arbeidsintensiteit bij gelijkblijvende techniek of door het verlengen van de arbeidstijd. In de praktijk worden al deze methodes gecombineerd. De dalende waarde van de waar uit zich tegenwoordig in de praktijk meestal niet in prijsdalingen, als gevolg van de prijspolitiek van de monopolies en de voortdurende inflatie. Het wezen van het genoemde proces verandert daardoor niet.

delijker, dat de technische en wetenschappelijke vooruitgang niet in abstracto kan worden gezien, alsof het zou gaan om een proces dat in een neutrale verhouding staat tot de sociale structuur. Het wezenlijke feit, dat de maatschappelijke structuur haar invloed op de techniek uitoefent, komt heden ten dage op beslissende wijze tot uitdrukking.

Een eerste probleem dat onder ogen moet worden gezien, is de vraag hoe de kapitalisten de wetenschappelijke en technische vooruitgang kunnen benutten bij het pogen om het kapitalistische stelsel te stabiliseren en uit te breiden.

Essentieel is daarbij, dat de vernieuwingen en uitvindingen het niet alleen mogelijk maken om de waren met minder kosten voort te brengen en de meerwaarde te vergroten „door het deel van de arbeidsdag, dat de arbeider de kapitalisten voor niets ter beschikking moet stellen, te verlengen”, maar ook om nieuwe bronnen van meerwaarde te scheppen in de vorm van nieuwe industrieën. Deze industrieën brengen technisch steeds ingewikkelder duurzame consumptiegoederen voort. Dit geeft de mogelijkheid om de totale massa van de meerwaarde te vergroten, terwijl de arbeidskrachten, die verdrongen worden uit de traditionele industrieën waar de machines een deel van de arbeiders vervangen, werk zullen zoeken in deze nieuwe industrieën.²⁾

In de tweede plaats geeft de bijna onbeperkte uitbreiding van het assortiment van de consumptiegoederenindustrie tegelijkertijd aanleiding tot het ontstaan van nieuwe behoeften. Dit ontstaan van nieuwe behoeften, waarvan de bevrediging als onontbeerlijk beschouwd gaat worden en tot het noodzakelijk geachte levenspeil kan worden gerekend, is een voorwaarde om de geproduceerde goederen ook te kunnen afzetten. De tegenstelling tussen de productiecapaciteit en de consumptiemogelijkheden, die eigen is aan het kapitalisme, wordt aldus naar een steeds ander niveau verschoven.

Het ontstaan van nieuwe industrieën van verbruiksgoederen is in de derde plaats een factor, waarmee tegenwicht wordt geboden aan de tendens tot daling van de winstvoet. Deze vloeit namelijk voort uit de stijgende organische samenstelling van het kapitaal en in de verbruiksgoederenindustrie is deze nu eenmaal altijd lager dan in het algemeen het geval is. Deze factor treedt op naast andere als de toenemende arbeidsintensiteit en de vermindering van de waarde van het constante kapitaal,

²⁾ In hoeverre de werkloosheid die ontstaat als de kapitalisten bij de invoering van een nieuwe techniek arbeiders ontslaan, daardoor wordt opgevangen, is een zeer omstreden vraag. Volgens de verdedigers van het kapitalisme zal er uiteindelijk weer werk voor de ontslagenen komen in andere bedrijven en bedrijfstakken. Alle ellende, die uit een gedwongen omschakeling op soms geheel andere werkzaamheden verbonden is, wordt daarbij door hen echter buiten beschouwing gelaten. In perioden van hoogconjunctuur zal het vinden van nieuw werk uiteraard gemakkelijker gaan, dan bij een daling van de economische bedrijvigheid. Dan zullen grote moeilijkheden op het terrein van de werkgelegenheid bij de invoering van een nieuwe techniek niet uitblijven, zoals in de Verenigde Staten al duidelijk gebleken is.

die eveneens de daling van de winstvoet tegengaan en beide ook gevolgen van de technische vooruitgang zijn.

In de vierde plaats worden nieuwe mogelijkheden geopend om productieoverschotten te absorberen door middel van onproductieve uitgaven (buiten de traditionele militaire uitgaven), die voortkomen uit de gegroeide dienstverlening en de nieuwe middelen voor massa-communicatie. Ook de zeer hoge kosten, die op het gebied van raketten, aardsatellieten, kernreactoren e.d. moeten worden gemaakt, spelen daarbij een rol.

Hierbij kan nog onderstreept worden, dat het gewicht van de landbouw in de ontwikkelde kapitalistische maatschappij geringer wordt naarmate de productiviteit ervan hoger is. Dit komt, doordat de landbouw producten voortbrengt, waarvan het verbruik (tenminste binnen de grenzen van het desbetreffende land) niet onbepaald kan worden uitgebreid. Deze gang van zaken bevestigt, dat indien de gevolgen van de wetenschappelijke en technische vooruitgang eerder zouden liggen op het gebied van de arbeidsproductiviteit, dan dat zij voortdurend nieuwe soorten goederen en daarmee nieuwe behoeften zouden scheppen, de tegenstellingen van het kapitalisme al tot vernietigende crises zouden hebben geleid.

Interessant is het ook, dat terwijl de monopolistische structuur van de kapitalistische economie steeds de toepassing van nieuwe methoden en procédés kan tegenhouden of vertragen, die „de waren goedkoper kunnen maken” of de gebruiksduur, resp. de kwaliteit ervan kunnen verlengen, resp. verbeteren, er van deze zijde geen hinderpalen worden opgeworpen tegen de oprichting van nieuwe industrieën en dit proces zelfs wordt bevorderd. Een duidelijk voorbeeld daarvan is de snelle groei van nieuwe, op wetenschappelijke grondslag staande industrieën in de Verenigde Staten, als de elektronische industrie, de vliegtuig- en raketindustrie, de ontwikkeling van de atoomenergie en de opbloei van de computerindustrie. Dit in tegenstelling tot de relatieve stilstand in bij voorbeeld, de traditionele auto-industrie, zowel wat haar producten als werk-procédés betreft.

Deze tendensen in de ontwikkelde kapitalistische economie treden te voorschijn uit een onlangs verricht onderzoek, waarin gegevens over de Amerikaanse economie van 1947 vergeleken werden met die van 1958.³⁾ De verschillen zijn veelbetekenend. Om enkele gegevens aan te halen, waaruit blijkt, in welke mate er verschuivingen optreden in voor de voortbrenging van de eindproducten gebruikte materialen: het aandeel van producten van de elektronische industrie steeg met 82 pct, van plastics en synthetische materialen met 41 pct en van andere chemische producten met 31 pct. Daarentegen daalde het aandeel van de traditionele werktuigenindustrie met 23 pct, van ijzer- en staalproducten met 23 pct, van hout met 26 pct en van steenkool met 40 pct. Ook uit zich het streven om de materialen die bij de productie gebruikt worden, door goed-

³⁾ Anne Carter, *The Economics of Technological Change*, „Scientific American”, vol. 214, p. 25 (1966).

kopere te vervangen. De verbreiding van de toepassing van nieuwe materialen leidt ertoe, dat de verschillende industrieën steeds meer van elkaar afhankelijk worden.

Terzelfder tijd heeft er ook een verschuiving plaats van arbeidskrachten van de industrieën, naar welker producten de vraag daalt, naar de nieuwe industrieën; tevens heeft er verschuiving plaats van de direct productieve functies naar werkzaamheden van een coördinerend karakter, zoals die vereist worden in grotere en gecompliceerde bedrijven.

Beïnvloeding van wetenschap en techniek

Nauw hiermee verbonden is de vraag welke invloed de behoeften van het kapitalistische systeem uitoefenen op de vooruitgang van wetenschap en techniek. De verdeling van de fondsen voor het wetenschappelijk onderzoek in de Verenigde Staten laat zien hoezeer dit onderzoek verbonden is met de keuze, die in de industrie al gedaan is. Voor 1966 neemt het wetenschappelijk werk op militair gebied, op het gebied van ruimteonderzoek en op atoomgebied een bedrag van 10 miljard dollar voor zijn rekening; 4 miljard dollar gaat naar het toegepaste onderzoek en 2 miljard dollar naar het fundamentele onderzoek.⁴⁾ In percentages uitgedrukt gaat 35 procent naar de onderzoekingen op het gebied van de luchtvaart en de raketten, 24 pct naar de electronica en 10 pct naar de chemie. Recente berichten wijzen erop, dat president Johnson het plan heeft om het zwaartepunt van de wetenschappelijke onderzoeken te verschuiven naar gebieden, die op kort zicht praktische resultaten kunnen geven.⁵⁾

Nu kan men natuurlijk zeggen, dat een dergelijke keuze in het onderzoekingswerk niet zozeer door de belangen van de kapitalistische economie bepaald wordt als wel door militaire overwegingen. Hierop kan worden geantwoord, dat de militaire uitgaven uiteindelijk op hun beurt een belangrijke rol spelen bij de pogingen om de kapitalistische economie vaste afzetmogelijkheden te bieden.

Het zou in ieder geval een ernstige fout zijn, te denken, dat de gang van zaken in de Verenigde Staten de natuurlijke ontwikkelingsweg van techniek en wetenschap zou zijn en dat bijgevolg ieder land zich daaraan zou moeten spiegelen of daarmee zou moeten wedijveren.

⁴⁾ „Scientific Research”, vol. 1, n. 1, p. 20 (1966).

⁵⁾ „President Johnson heeft officieel doen weten, dat ofschoon hij niets heeft tegen onderzoekingswerk, hij genoeg heeft van „onderzoek ter wille van het onderzoek”. Hij heeft de opstellers van de plannen met betrekking tot het onderzoek — in het bijzonder in de biologische wetenschap, maar hetzelfde geldt voor andere wetenschappen — opdracht gegeven, zich vooral bezig te houden met het verkrijgen van nuttige resultaten. Door dit bevel zullen de gelden ter financiering van het onderzoek worden verschoven naar de toegepaste wetenschap en dit op elk gebied.” („Scientific Research”, vol. 1.)

Hoe belangrijk het ook voor Amerika zou zijn om het onderzoekswerk op maximale wijze te benutten voor de oplossing van dringende binnenlandse en internationale sociale problemen blijkt uit voorstellen, die vervat zijn in een artikel van A. Weinberg, de directeur van het Amerikaanse nationale laboratorium van Oak Ridge ⁶⁾. Hij is van mening, dat technische hulpmiddelen kunnen worden toegepast om deze problemen op te lossen, zonder dan te hoeven overgaan op de moeilijker weg van het veranderen van de oorzaken. Enkele van zijn suggesties, zoals het ontwikkelen van een goedkope elektrische auto om de luchtvervuiling tegen te gaan ⁷⁾, het gebruik van goedkope computers en moderne communicatiemiddelen voor het onderwijs en de bouw van bedrijven om met behulp van atoomenergie zeewater drinkbaar te maken, kunnen, naar te verwachten is, zeker met voordeel in de Amerikaanse economie worden toegepast. Weinberg ziet zelf echter al, in weerwil van zijn pragmatische houding, dat „technische oplossingen voor sociale vraagstukken de neiging hebben, halfslachtig te zijn, d.w.z. het ene sociale probleem door het andere te vervangen”.

Een grootscheepse automatisering van de productie en van de werkzaamheden bij de distributie zal enorme problemen meebrengen voor de stabiliteit en de ontwikkeling van het kapitalistische stelsel. Dit verklaart de aandacht, die er tegenwoordig geschonken wordt aan de vraagstukken van de programmering en planning binnen het kapitalistische stelsel — een planning waarin de fundamentele wet van het behalen van meerwaarde tot uiting komt. Het streven naar een kapitalistische programmering en planning staat ook in verband met het streven om de enorme kapitalen, die met de automatisering verbonden zijn en die alleen bij ononderbroken productie de gewenste opbrengsten geven, voor risico's te beschermen.

Gevolgen voor de werkers

Welke uitwerking heeft deze ontwikkeling van de kapitalistische economie nu op de omstandigheden, waaronder de werkers leven? Zonder op volledigheid aanspraak te maken, kunnen enkele belangrijke gevolgen worden onderscheiden.

In de eerste plaats op het gebied van de inkomens. Ongetwijfeld is een verhoging van het inkomen per hoofd aanwijsbaar, maar dit gaat gepaard aan een groeiende ongelijkheid in de inkomens en een steeds grotere sociale gelaagdheid. Uit de studie *Poverty and Deprivation in the US* (Armoede en ontbering in de Verenigde Staten), die is opgesteld op grondslag van

⁶⁾ „Scientific Research”, vol. 1, n. 7, p. 32 (1966).

⁷⁾ Reeds Edison liep meer dan vijftig jaar terug met ideeën rond om een dergelijke auto te ontwerpen. Later zijn er types van een dergelijke auto in gebruik geweest, maar nooit populair geworden. Thans worden er nieuwe onderzoeken gedaan om tot zo'n auto te komen.

gegevens van het Amerikaanse ministerie van Arbeid, blijkt, dat in 1960 een vijfde deel van de bevolking van de Verenigde Staten in armoedige omstandigheden leefde en dat de levensvoorwaarden van een ander vijfde deel weliswaar iets beter waren, maar toch lager dan een „matig doch voldoende peil”.⁸⁾ In Engeland bezat in 1960 5 procent van de bevolking 75 procent van de rijkdom. Vele sociologen erkennen, dat er een tendens is tot verslechtering van de toestand van de groepen met lagere inkomens in vergelijking tot de groepen met hogere inkomens.⁹⁾ Bij de groepen met de laagste inkomens doet zich zelfs een reële verslechtering voor, die des te ernstiger is door de stimulansen welke aan alle potentiële consumenten worden gegeven tot de bevrediging van steeds nieuwe en talrijker behoeften.

De groei van de ongelijkheid wordt werkelijk dramatisch, als men de ontwikkelde industrielanden vergelijkt met de landen met een voor-industriële economie. Twee voorbeelden om een indruk te geven van de omvang van dit probleem. Het is bekend, dat in de Westelijke landen de investeringen per hoofd van de bevolking in nieuwe productiemiddelen aanzienlijk groter zijn dan het gehele inkomen per hoofd van de bevolking in de niet-geïndustrialiseerde landen van Azië. Minder bekend is, dat het totale bedrag dat de Engelsen aan tabak besteden, groter is dan het totale inkomen van een gelijk aantal inwoners van India¹⁰⁾.

Een tweede reeks gevolgen staat in verband met de differentiatie, die zich in de grote bedrijven voordoet. Vaak wordt gezegd, dat de automatisering een eind zal maken aan vermoeiende en vervelende handarbeid en ook aan op routine berustende kantoorwerkzaamheden. Daarmee zou gepaard gaan een verschuiving naar meer gequalificeerd werk.

Het is te verwachten, dat, naarmate de technische ontwikkeling voortgaat, over het geheel gezien een toenemende geschooldheid van de arbeider zal worden verlangd. Doch daar komt bij, dat ook de intensiteit van de arbeid zal toenemen en dat er bovendien grote verschillen zullen zijn tussen de geschooldheid die nodig zal zijn in het ene bedrijf en in het andere, dat tot dezelfde bedrijfstak behoort. En al neemt de vereiste geschooldheid van de arbeiders toe, toch is het reeds nu zichtbaar, dat er in een aantal functies vooral gewerkt zal worden met afgestudeerden van universiteiten en speciale technische instituten, zoals bij voorbeeld voor het programmeren van de computers. Zelfs als de gequalificeerde arbeider in het geautomatiseerde productieproces bezig zal zijn met zaken die tien of twintig jaar geleden nog niet bestonden, zal de ver-

⁸⁾ Harry Magdoff, *Problems of United States Capitalism*, „Socialist Register”, p. 62, Londen 1965.

⁹⁾ Dorothy Wedderburn, *Facts and Theory of the Welfare State*, „Socialist Register”, p. 127, Londen 1965.

¹⁰⁾ P. M. S. Blackett, *The Scientist and Underdeveloped Countries*, „The Science of Science”, p. 45. Londen 1964.

binding tussen zijn werk en het eindproduct hem als gevolg van de toenemende technische gecompliceerdheid en van de grotere onderlinge afhankelijkheid van de verschillende bedrijven en industrieën niet duidelijk zijn. Dit betekent, dat de vereemding van de arbeider van het product van zijn werk nog zal toenemen. Dit is een kwestie van wezenlijk belang, omdat hier de plaats van het individu in de maatschappij aan de orde is. De arbeider zal steeds meer ondergeschikt worden aan de eisen van het productieproces, dat zich volledig onttrekt aan zijn mogelijkheden om het te vatten. Daarbij komt dan nog de te verwachten strenge hiërarchie in deze bedrijven en de praktische onmogelijkheid om bepaalde functies te vervullen als gevolg van het ontbreken van de langdurige wetenschappelijke vooropleiding.

Een derde reeks gevolgen staat hiermee in nauw verband. De belangen van sterke economische groepen worden in wetenschappelijk aandoende, met computers bewerkte beslissingen tot uiting gebracht. Er is op ieder niveau steeds minder gelegenheid voor de werkers om deel te nemen aan het treffen van beslissingen, of dit nu direct gebeurt of door middel van het optreden van gekozen vertegenwoordigers. Iedere ruimte voor democratische initiatieven wordt uitgeschakeld.

De computers kunnen voor nog meer doeleinden worden benut. D. N. Michael zegt daarover: „De computers zijn bijzonder geschikt om problemen te behandelen die betrekking hebben op grote groepen. Zij zijn daartoe zo geëigend, dat de opstellers van de plannen ertoe kunnen komen, een maatschappij te ontwerpen, waarvan de doeleinden beter in collectieve termen dan in individuele termen kunnen worden omschreven. Het streven om tot automatisering te geraken, staat juist in verband met de poging tot het ontlopen van het verschil dat in de houding van de mens in het productieproces aan de dag kan treden, alsook van al datgene wat invloed op het productieproces kan uitoefenen en in verband staat met wat de mensen in hun vrije tijd doen.”¹¹⁾

Dit kan zo ver gaan — ook op dit vraagstuk moet gewezen worden — dat de traditionele democratische organen worden aangetast. Deze dreigen verder te worden uitgehouden door de enorme versterking van de macht van de regeerders over de burgers bij de toepassing van computers in het staatsapparaat. De mogelijkheid die ontstaat om allerlei informatie te catalogiseren en te accumuleren — ook al zijn ze voorbehouden aan de zorg van individuele personen — kan alle gelegenheid geven tot misbruik. Bovendien ontstaan er mogelijkheden om problemen, juist wanneer ze betrekking hebben op grote groepen, op te lossen door een enorm aantal gegevens te laten bewerken door computers. Onder het mom van wetenschappelijke objectiviteit — al onttrekt het resultaat zich aan iedere controlebaarheid — kunnen dan de regeerders op autoritaire wijze beslissingen opleggen.

¹¹⁾ D. N. Michael, *Automation, Implications for the Future*, p. 115.

De gevolgen van het kapitalistische gebruik van de technische en wetenschappelijke vooruitgang, die hiervoor zijn samengevat, kunnen worden uitgedrukt in de gebruikelijke termen van ongelijkheid, vervreemding, klassedictatuur. Het is echter nodig, dat de arbeidersbeweging streeft naar het steeds beter leren kennen van de oude kwalen in hun moderne vormen. Dan zal ze zich ook niet laten misleiden door allerlei redeneringen over wetenschap en techniek, die ten doel hebben dit wezen van de zaak te verbergen.

De doeleinden van het socialisme zijn nu meer dan ooit de gelijkheid, de herovering door de mens van de controle op het product van zijn arbeid, het op een bewuste en verantwoorde wijze deelnemen van de burgers aan de leiding van en de controle op de maatschappij en het doen verdwijnen van de klassen.

Er kan geen twijfel aan bestaan, dat een maatschappij van dit type alleen kan ontstaan op grondslag van een ontwikkeling van de productiekrachten van een zodanig karakter dat het perspectief bestaat van het tot stand brengen van een overvloed aan goederen die nodig zijn voor het bevredigen van de behoeften van allen.

Het essentiële punt is echter, dat de strijd voor zo'n maatschappij niet kan worden gevoerd als men de doelstellingen van de kapitalistische economie zou aanvaarden als noodzakelijkheden en als men de opvatting zou aannemen dat de kapitalistische toepassingen van de nieuwste ontwikkelingen van wetenschap en techniek een progressief karakter zouden dragen, zodat de bereidheid zou moeten bestaan om er offers voor te brengen. Het is juist nodig om alternatieven te stellen tegenover deze redeneringen en om bereid te zijn, de strijd te voeren tegen iedere verslechtering die men de arbeiders wil opleggen in naam van de technische vooruitgang. Naarmate deze strijd gevoerd wordt — en hij zal gevoerd moeten worden — zullen ook vele mythen over de zogenaamd onafwendbare gevolgen van de ontwikkeling van techniek en wetenschap in elkaar storten.

M. CINI

(„Il Contemporaneo”, oktober 1966).

Verklaring CPN over kabinetscrisis

Het partijbestuur van de Communistische Partij van Nederland besprak in zijn zitting van 24 en 25 oktober de kabinetscrisis en de daardoor ontstane politieke situatie in ons land. Na de inleiding van Henk Hoekstra, secretaris van het partijbestuur, over deze vraagstukken werd in de discussie het woord gevoerd door F. Aarts, M. Bakker, J. van Esch, S. Groenendijk, P. de Groot, W. Hartog, W. Kremer, G. Maas, F. Meis, C. Mulder, G. van Oosterum, W. v.h. Schip, B. Schreuders, K. Smits, T. Stuivenberg, A. van Turnhout, H. de Vos-Krul, G. de Vries en R. Walraven.

Het partijbestuur is van mening, dat de kabinetscrisis door de grote monopolies en de kapitaal-magnaten is geforceerd met het doel de regeringspolitiek *een ruk naar rechts* te geven. Aangemoedigd door de onderdanige bereidheid van de regering-Cals, hebben de rechtse krachten in ons land de laatste maanden hun aanvallen verscherpt. De ministers en de Tweede Kamerfractie van de PvdA hebben zich daar niet tegen verzet. Vooral op het punt van de loonpolitiek hebben zij zich eens verklaard met het ondernemersstandpunt dat tegenover de prijsstijgingen de CAO-lonen met niet meer dan 3.5 procent mogen stijgen. En inzake Vietnam hebben zij zich achter de politiek van president Johnson geplaatst.

De grote concerns verlangen nu een verdere verhoging van de indirecte belastingen, die onvermijdelijk tot nieuwe prijsstijgingen moet leiden en een zware last op de bevolking legt. Hun doel is een nog verdere bezuiniging af te dwingen op het gebied van de overheidsuitgaven, die bestemd zijn voor sociale voorzieningen en voor de gemeenten. Terwijl zij het mes willen zetten in alles wat nuttig en nodig is, blijft de oorlogsbegroting van drie miljard onaangetaast en wordt deze nog verhoogd.

Het offensief van rechts moet nu met kracht worden teruggeslagen! Nederland moet naar links! Daartoe moet de CPN worden versterkt, de partij die de motor van de vereniging van alle linkse krachten en de actiefste strijder tegen de reactie is. Onder de huidige omstandigheden acht de CPN het uitschrijven van vervroegde verkiezingen noodzakelijk. Het partijbestuur zal dan ook alle maatregelen treffen om zo snel mogelijk de verkiezingscampagne te beginnen en roept alle partijafdelingen op om op korte termijn in de ledenvergaderingen de voorbereidingen te bespreken en op grote schaal verkiezingsgelden in te zamelen. Er moet voor gezorgd worden, dat in alle steden en dorpen de stem van de communisten gehoord wordt

en dat overal een doeltreffende campagne wordt gevoerd. Bij de komende verkiezingen is de inzet bijzonder groot. Het gaat er om alle maatregelen te verijdelen die afbreuk doen aan het levenspeil van de arbeiders, middengroepen, landbouwers en alle werkenden met hoofd en hand.

Het gaat thans vooral om

— LOONSVERHOOGING EN PRIJSVERLAGING: de loon-dictatuur van Veldkamp moet verdwijnen — er moet een vrije loonpolitiek komen waarbij de CAO's als het minimum zullen gelden, waarvan per bedrijf *naar boven* afgeweken kan worden. De grote concerns, die miljoenenwinsten maken, moeten gedwongen worden hun prijzen te verlagen, vooral de producten van de Shell en andere olieconcerns, als benzine, stookolie en aardgas, van de Unilever als margarine, zeepprodukten en wasmiddelen, van de AKU als bv. Terlenka en van Philips als lampen en andere elektrische apparatuur.

— DRUK OP AMERIKA VOOR STOPZETTING VAN ZIJN KOLONIALE VEROVERINGSOORLOG IN VIETNAM. De Nederlandse regering dient de betrekkingen met het marionettenbewind in Saigon te verbreken.

— VERLAGING VAN DE OORLOGSUITGAVEN. Van de oorlogsbegroting, die thans de drie miljard gepasseerd is, moet 1 miljard af! Dat is het beste „dekkingsplan” voor uitgaven, die in het belang van de bevolking gedaan moeten worden.

— GEEN VERHOOGING VAN DE OMZETBELASTING, die vooral zou drukken op arbeiders, boeren en middenstanders. Geld voor woningbouw en andere voorzieningen die dringend nodig zijn, kan gevonden worden door een verhoogde belasting op buitensporig hoge inkomens en winsten.

— GEEN NAVO-HOOFDKWARTIER IN NEDERLAND, VON KIELMANSEGG BUITEN DE DEUR. Vanuit Nederland zal nog krachtige opgetreden moeten worden tegen het steeds brutaler opdringen van de Westduitse militaristen, die de NAVO voor hun doeleinden inschakelen.

De CPN is vastbesloten met kracht voor de verwezenlijking van deze eisen op te komen. Zij roept daarom allen die dezelfde doeleinden nastreven op haar te steunen en een alternatief te stellen tegenover het rechtse program van Schmelzer en tegenover het steeds verder bukken voor de eisen van rechts door het kabinet-Cals.

Het Partijbestuur roept alle leden, alle vrienden van de partij op om zich tot het uiterste in te spannen bij het voorbereiden van de verkiezingen en voor een vooruitgang van de CPN, de stuwende kracht om de eenheid tegen de reactie tot stand te brengen.

Amsterdam 25 oktober 1966.

(*De Waarheid*, 26 oktober 1965).

JOOP WOLFF

MARCUS BAKKER

THEUN DE VRIES

GER VERRIPS

**GEVEN EEN POSITIEBEPALING VAN DE CPN NU IN DEZE TIJD,
MET:**

MARXISME EN DEMOCRATIE

MARXISME EN CHRISTENDOM

DE JONGE MARX

MARX EN DE MANAGERS

in

DE UITDAGING VAN HET MARXISME

138 blz. Paperback, prijs f 6.50

Nieuwe uitgaven van drie klassieken van het marxisme-leninisme

MARX

Loonarbeid en kapitaal

Met een inleiding van Friedrich Engels

84 bladz., ing. f 1.90

LENIN

Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme

148 bladz., geb. f 2.90

LENIN

De 'linkse stroming', een kinderziekte van het communisme

127 bladz., ing. f 2.90

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam - Leidsestraat 25

Rotterdam - Hoogstraat 143

44 in actie

**De SS - Hitlers elite -
was actief betrokken
bij:**

de vervolging en uitroeiing
van de joden

het voorbereiden van Hitlers
aanvalsoorlogen

het mishandelen en uitmoor-
den van de bevolking in het
bezette Europa: Lidice, Ora-
dour, Putten ...

de systematische moord in
de concentratie-kampen

SS IN ACTIE verkrijgbaar bij Uw
boekverkoper en bij

PEGASUS

Amsterdam, Leidsestraat 25
Rotterdam, Hoogstraat 143

SS IN ACTIE vormt met de foto's
en documenten een blijvende aan-
klacht en waarschuwing.

SS IN ACTIE ruim 600 bladzijden,
gebonden **f 13,90**

POLITIEK EN

CULTUUR

compleet

P
C
51

Machtsgreep der monopolies		521
Hervorming der onderneming blijkt geen idylle	R. Schilders	526
Verkiezing van burgemeester versterking van democratie	H. Verheij	535
Het marxisme in deze tijd	Jaap Wolff	538
De wetmatigheid in de geschiedenis in het licht van het historisch materialisme	M. Hefter en W. Malkow	547
BOEKBESPREKINGEN:		
Afrika van A tot Z	W. Vlieland	559
Sociologen besturen de politiek	J. W.	561
Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap	S. van Dongen	563
PARTIJDOCUMENTEN:		
Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN over de kabinetscrisis		564
CPN stelt kandidatenlijst op		565
Brieven aan congressen		568

POLITIEK EN CULTUUR

verschijnt maandelijks bij uitgeverij Pegasus
Leidsestraat 25, Amsterdam-C., tel. 23.11.38
De abonnementsprijs is f 7.20 per jaar,
f 3.60 per halfjaar, losse nummers f 0.70

Ons gironummer is 173127, Gem.giro: P 1527
Correspondentie over betaling en verkoop s.v.p.
zenden aan de administratie p/a Pegasus.
Alle correspondentie over de inhoud aan de
redactie van P. & C., Prinsengracht 473,
Amsterdam-C., tel. 62565

POLITIEK EN CULTUUR

maandblad, gewijd aan de theorie en praktijk van
het marxisme-leninisme onder leiding van
het partijbestuur der C.P.N.

Machtsgreep der monopolies

Na een langdurige kabinetscrisis is op 21 november een nieuw kabinet gevormd onder leiding van de A.R. professor Zijlstra, die tevens als minister van Financiën optreedt. Het bestaat uit ministers die afkomstig zijn uit de KVP en de ARP en kan als zodanig zelfs parlementair gezien niet steunen op een meerderheid. Om elke critiek reeds bij voorbaat af te wijzen, noemt het kabinet zich hardnekkig een overgangsregering, waarbij dan steeds gezwaaid wordt met het besluit dat het heeft genomen om de Tweede Kamer te ontbinden en vervroegde verkiezingen uit te schrijven.

De feiten hebben echter al aangetoond, dat we hier niet te maken hebben met zo maar een overgangsregering, maar dat er een kabinet is opgetreden dat vastbesloten is een begin te maken met de uitvoering van een uiterst rechts program. Daarmee worden de kiezers die op 15 februari 1967 naar de stembus zullen gaan, voor voldongen feiten geplaatst. Trouwens, ook elke regering die na de verkiezingen gevormd wordt, zal geconfronteerd worden met de consequenties van de door de regering-Zijlstra genomen maatregelen.

Zowel dit program als de manier waarop het kabinet-Zijlstra is voorbereid en tot stand gekomen, toont aan dat het gaat om een machtsgreep van de monopolies. De bekende KVP-motie, die in de „nacht van Schmelzer” leidde tot de val van de regering-Cals, was de inleiding van deze machtsgreep. Nu langzamerhand meer gegevens bekend worden, blijkt evenwel dat deze, zowel in de rijen van de KVP als waarschijnlijk ook elders, reeds lange tijd was beraamd en werd voorbereid. Zij

past bovendien in de keten van kabinetscrisis die alle omstreeks dezelfde tijd in West-Europa plaats hadden (in West-Duitsland, Luxemburg en Denemarken en kort geleden ook in Griekenland). Dit toont op zichzelf al aan, dat niet alleen binnenlandse vraagstukken in het geding waren, maar ook internationale vraagstukken, die van doorslaggevende betekenis zijn geweest.

Het behoeft nauwelijks betoog, dat het gekuij en het politieke gekonkel in de burgerlijke politieke partijen en de intriges en manoeuvres bij de kabinetsformatie leiden tot een verder gaande uitholling van de parlementaire democratie. Dit speelt de uiterst rechtse elementen in de kaart en verschaft de monopolies, die naar een steeds grotere machtsvorming streven, nieuwe mogelijkheden.

De inzet

Uit het eerste optreden van het kabinet-Zijlstra is al gebleken, wat de inzet van deze machtsgreep is.

Het gaat om

— de lonen: er zal een loonpolitiek worden gevoerd die zonder enige omhaal in het belang is van de grote ondernemers en die aan de werkende bevolking een bestedingsbeperking oplegt;

— de belastingen: de lasten hiervan zullen met name voor de arbeidersklasse en de middengroepen aanmerkelijk worden verzwaaard, zonder dat er ook maar een cent genomen wordt van degenen die profiteren van de hoge winsten en de enorme inkomsten uit speculatie;

— de olie: de buitenlandse olieconcerns, aan welke eisen reeds door Den Uyl tegemoet gekomen werd, zullen verder worden vooroordeeld;

— een reeks buitenlands-politieke kwesties: van deze is het Westduitse en gaullistische streven naar een Europese atoommacht wel de belangrijkste.

In de laatste maand van 1966 hebben vooral de loonpolitiek en de belastingvraagstukken in het middelpunt van de belangstelling gestaan.

Reeds voordat de regering-Cals de ontwerp-begroting voor 1967 had ingediend, was gebleken dat de ondernemers niet bereid waren in de Stichting van de Arbeid te spreken over de looneisen van de vakcentrales, ook al waren deze uiterst beperkt en gingen ze uit van de gedachte, dat met het oog op de economische toestand een beperking van de loonstijging nodig was. Pas toen minister Veldkamp had laten blijken, dat hij niet verder wilde gaan dan een loonstijging van 3,5 à 4 procent, kwamen de ondernemers uit hun schuilhoeken. Hun enthousiaste reacties toonden aan, dat de ideeën van Veldkamp in wezen de ondernemersplannen tot uitdrukking brachten.

In feite had minister Veldkamp op deze manier de vakbeweging eenvoudigweg ter zijde geschoven, en bij de onderhandelingen die daarna in de Stichting van de Arbeid werden ge-

voerd, hielden de werkgevers onwrikbaar aan hun standpunten vast en weigerden zij elke overeenstemming. Na het aan de macht komen van het kabinet-Zijlstra toonde minister Veldkamp zijn gezicht op een wel heel duidelijke manier. Hij stelde een loonpolitiek vast waarin letterlijk alle ondernemers-eisen waren opgenomen, en sommeerde de vakbeweging, zich hieraan te onderwerpen.

Het NVV reageerde op deze stap van de regering-Zijlstra met de verklaring, dat het niet wilde meewerken aan de uitvoering van deze loonpolitiek in de Stichting. Op initiatief van ir. Bosma, de voornaamste woordvoerder van de ondernemers, komt het nu tot een regeling, waarbij de Rijksbemiddelaars, als uitvoerend orgaan van het kabinet, iedere CAO die wordt afgesloten, zullen gaan „toetsen”. Daarmee wordt de naakte loondictatuur van dit beruchte college opnieuw ingevoerd.

Deze gebeurtenissen laten zien, dat de ondernemers op dit ogenblik volop in actie zijn. Een passieve houding daartegenover, die alleen zou bestaan uit het „niet-medewerken” aan de uitvoering van Veldkamps loonpolitiek, is beslist onvoldoende. Het zou juist in deze situatie noodzakelijk zijn, dat het NVV ophoudt met zich min of meer aan te passen bij de gedachte, dat de loonstijging beperkt moet blijven. Er is een loonpolitiek nodig, die niet uitgaat van de belangen en theorieën van de ondernemers, maar die de belangen van de arbeiders als richtsnoer neemt. De tijd is aangebroken, om duidelijk de eisen te formuleren die in de verschillende bedrijfstakken leven, om daarover de onderhandelingen tussen de vakbonden en de ondernemers te beginnen en zo nodig de strijd ter realisering daarvan te organiseren.

Belastingen en werkgelegenheid

Naast de loonpolitieke maatregelen nam de regering-Zijlstra ook enkele voor de bevolking zwaarwegende beslissingen op het gebied van de belastingen. Zij dreef door, dat de belastingverlaging die per 1 januari 1967 zou ingaan, wordt opgeschort met een half jaar en dat de verhoging van de indirecte belastingen, die Vondeling al had aangekondigd, met een half jaar wordt vervroegd. Het resultaat van deze stappen is, dat de belastingdruk verder wordt opgevoerd en dat door de verhoogde omzetbelastingen de prijzen aanmerkelijk sneller zullen stijgen. Deze kosten zullen vooral op de minst draagkrachtigen sterk drukken.

Daarbij komt nog, dat per 1 januari 1967 de ziekenfondspremie wordt verhoogd. Aanvankelijk had minister Veldkamp de verplicht verzekerden als „eigen risico” bij opname in een ziekenhuis dertig dagen lang een tientje willen laten betalen. Onder de druk van de verontwaardiging moest van dit voornemen worden afgezien. Doch minister Veldkamp blijft een voorstander van dit „eigen risico”; hij heeft thans advies gevraagd over de wijze, waarop dit het beste kan worden ingevoerd, en dit dan nog los van de thans ingevoerde premiestijging. Voorstellen om deze stijging te voorkomen door het geven van een

bijdrage uit de algemene middelen werden door de regering afgewezen.

Het resultaat van het hele complex van maatregelen op het gebied van lonen, belastingen en premies is, dat de regering de arbeiders een verslechtering van hun reële inkomen oplegt. Toen de CPN-fractie in de Tweede Kamer daarover duidelijke berekeningen voorlegde, werd dit door Zijlstra zelf op cynische en abstract-professorale wijze erkend. Bij de verdediging daarvan wordt dan de schijnheilige redenering aangevoerd, dat alle maatregelen zich het handhaven van de werkgelegenheid ten doel stellen. Dit gebeurt nota bene op hetzelfde moment, dat de regering de werkgelegenheid vermindert, en dus werkloosheid veroorzaakt, door allerlei bezuinigingen en het stilleggen van allerlei werken en bovendien door de aantasting van de consumptie verdere schokken dreigt te veroorzaken. Het komt erop neer, dat de regering de werkloosheid niet bestrijdt, maar deze juist organiseert.

Westduitse en gaullistische plannen

In de laatste weken is een duidelijke verscherping en versneling waar te nemen in het streven van West-Duitsland en Frankrijk om hun wil op te leggen aan de andere EEG- en NAVO-partners.

Drie gebeurtenissen beklemtonen dit. Ten eerste kwam na de val van Erhard in West-Duitsland de coalitie-regering van Kiesinger en Brandt aan het bewind, die in een van haar eerste verklaringen heeft laten weten, dat zij blijft streven naar de vorming van een Europese atoommacht, waarvan Bonn en Parijs de pijlers zouden moeten zijn. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de eerste reis van de nieuwe minister van Buitenlandse Zaken, Brandt, naar De Gaulle ging. In de tweede plaats had vlak voordien een conflict in de Euratom laten zien, dat via deze organisatie grote voorraden splijtbaar materiaal aan Frankrijk en West-Duitsland worden geleverd, die benut kunnen worden voor de productie van kernwapens. De derde gevaarlijke gebeurtenis is de opneming van West-Duitsland als permanent lid in de commissie voor nucleaire planning, die door de NAVO op haar Parijse zitting is ingesteld. Daarmee heeft West-Duitsland een nieuwe stap gedaan op de weg naar het atoomwapen.

In het licht van deze gebeurtenissen is het nodig elk streven om Nederland zich te laten aanpassen bij deze Westduitse en gaullistische plannen met grote kracht af te wijzen.

Het begint onder de bevolking nu steeds meer door te dringen wat er alles gaande is en er wordt met verontwaardiging gereageerd op de pogingen van de burgerlijke partijen om de realiteit verborgen te houden achter een gordijn van geheime diplomatie. Dit maakt dat de crisisverschijnselen in deze partijen nog meer tot uiting komen. Deze crisisverschijnselen leiden al tot ware aardverschuivingen bij de voorbereiding van de verkiezingen, de Kamerfracties worden als nooit tevoren door

elkaar geschud. Bij de KVP zullen op de kandidatenlijsten figuren als Cals en Bogaers zowel als Blaisse op de lijsten ontbreken. In de PvdA werd prof. Patijn, die zich altijd heeft onderscheiden door zijn uiterst rechtse opvattingen in de buitenlandse politiek, op een niet-verkiesbare plaats gezet, waarna hij zich prompt terugtrok. En in de ARP is een hele veldslag aan de gang rondom de candidatuur van oud-minister Smallegenbroek. Het opvallende is daarbij, dat al deze partijen die hun mond vol hebben over democratie, tegenover de kiezers een diep stilzwijgen in acht nemen over deze wijzigingen.

De verkiezingsactie is thans in volle gang. De CPN plaatst zich als enige partij op alle punten, ten aanzien waarvan de regering-Zijlstra en de grote ondernemers hun program ontvouwen en tot uitvoering pogen te brengen, vierkant tegenover hen. Daarom is de versterking van de CPN bij de komende verkiezingen in het belang van allen die de gevaren van de huidige regeringskoers zien en daartegen de strijd willen aandoen.

BETALING ABONNEMENTSGELD 1967

Verzekert u van een ononderbroken toezending van POLITIEK EN CULTUUR, door vóór 15 februari 1967 uw abonnementsgeld:

f 7.20 voor het hele jaar

of

f 3.60 voor het eerste halfjaar

over te maken op:

postrekening 173127

of

gem.girorekening P 1527

of

per postwissel

} ten name van

Boekhandel

PEGASUS

Leidsestraat 25

te AMSTERDAM

met vermelding van „bestemd voor P en C 1967”. Indien uw betaling op 15 februari 1967 niet in ons bezit is, zijn wij genoodzaakt een kwitantie, **verhoogd met incassokosten**, te laten aanbieden.

Boekhandel PEGASUS
adm. Politiek en Cultuur
Leidsestraat 25, Amsterdam

Hervorming der onderneming blijkt geen idylle

De hervorming van de structuur der onderneming is een onderwerp gebleken, dat zich bijzonder goed leent voor een gepraat zonder einde. Het is op talrijke conferenties en in reeksen rapporten aan de orde geweest. Juridisch is het nu wel van alle kanten bekeken en reeds lang liggen voorstellen tot wetswijziging — al valt aan deze resultaten van het werk van de commissie-Verdam¹⁾ werkelijk niets opwindends te bespeuren — op nadere behandeling en afwerking te wachten. In de praktijk blijkt dit alles echter niet voldoende te zijn om ook maar de geringste verandering tot stand te brengen. Daarvoor is meer nodig, vooral als het gaat om (zij het nog zo beperkte) verlangens op het gebied van de medezeggenschap van de werknemers. Geen enkele verandering op dit gebied kan bereikt worden door vrome wensen, zonder de klassenstrijd van de arbeiders.

Als om te onderstrepen, dat het gaat om een botsing van klassenbelangen, zijn de ondernemers druk in de weer om zich te verzetten tegen wijzigingen in de ondernemingsstructuur. Zij wijzen alles af wat ze beschouwen als een inmenging in „hun” zaken en staan op hun achterste benen bij de gedachte alleen al, dat er enige inbreuk zou kunnen worden gemaakt op hun machtsposities. Daarbij wordt niet teruggedeinsd voor het stellen van ultimatum. Zo dreigen zij bedrijven naar het buitenland te zullen verplaatsen als er te veel aangedrongen wordt op dergelijke structuurwijzigingen, die volgens hen het klimaat voor het ondernemen slechter zullen maken. Het is een dreigement, dat in regeringskringen dankbaar is aangegrepen, om vooral maar niets te behoeven doen.

Naast deze directe bedreigingen is ook ander geschut in stelling gebracht. Er worden aan de lopende band redeneringen geproduceerd, volgens welke het in het geheel niet nodig zou zijn om iets aan de structuur van de onderneming te veranderen of om wettelijke stappen te nemen om medezeggenschap van de werknemers tot stand te brengen. De ondernemingen zouden zichzelf al aanpassen bij de eisen, die nu worden gesteld, en overhaasting van dit aanpassingsproces door het nemen van juridische maatregelen en het toepassen van de daarmee verbonden dwang zou slechts kunnen schaden en belemmeren. Vooral de grote ondernemingen zouden waarlijk van een lelieblanke onschuld zijn en geen enkele weerstand opwerpen om deel te nemen aan de behartiging der belangen van de gehele maatschappij. Binnen de grote bedrijven zou zich reeds een krachtige hervorming aan het voltrekken zijn, die (aldus

¹⁾ Over het werk van de commissie-Verdam is in P. en C. van april 1965 (blz. 145 e.v.) een artikel gepubliceerd van F. Meis, dat de inhoud van dit rapport en de discussie erover samenvat.

bv. mr. J. de Wilde in „De vrijheid van de ondernemer in verleden, heden en toekomst”, Haarlem 1966) van de ondernemers uitgaat. Dezen zouden zich daartoe „doorlopende inspanning” getroosten en ingrepen in de ondernemingsstructuur zouden slechts de mogelijkheid openen, „dat de ondernemer in die taak belemmerd wordt” (blz. 68 van bovengenoemd boekje). Deze loftuitingen aan het adres van de grote ondernemingen passen geheel in het kader van de verdediging van het monopoliebedrijf tegen de daarop gerichte critiek. Oorspronkelijk was deze verdediging vooral in de Verenigde Staten te vinden, maar thans wordt ze ook steeds meer in Europa gehoord, vooral nu het inzicht groeit dat de monopolisten alle andere klassen en groepen van de bevolking aan zich ondergeschikt maken en de acties tegen de heerschappij door de monopolies zich beginnen uit te breiden.

De ondernemers als revolutionairen

In de Verenigde Staten is lange tijd geprobeerd het voor te stellen of de groeiende macht van de monopolies in toom gehouden kan worden met behulp van kleine lapmiddelen. Toen echter duidelijk werd, dat dit in werkelijkheid niet mogelijk is en de macht van het grootbedrijf zich in alle sectoren van de economie doet gevoelen, kwamen andere theorieën tot ontwikkeling.

De groei van de monopolistische onderneming werd beschreven als een onvermijdelijk begeleidingsverschijnsel van de technische vooruitgang en zelfs als een steeds noodzakelijker voorwaarde daartoe. De nieuwe technische vindingen leidden namelijk tot het gebruik van meer en ingewikkelder machines en aldus tot een stijging van de bedrijfsgrootte, zowel wat de productie alsook het gebruikte kapitaal betrof. Anderzijds zouden de uitgebreide onderzoeken voor het verder ontwikkelen van de techniek alleen door de grote bedrijven kunnen worden gefinancierd. Zo werd het ontstaan en de zich uitbreidende heerschappij van het grootbedrijf voorgesteld als een uiterst progressieve gang van zaken, zodat iemand die zich daartegen richtte, zichzelf tegelijkertijd zou uitroepen tot een tegenstander van de technische ontwikkeling zelf en daarmee van alle vooruitgang. Er is echter geen enkele uit de techniek zelf voortvloeiende wetmatigheid, dat de vruchten van de technische ontwikkeling zouden moeten toevallen aan een handjevol monopolisten, die andere ondernemingen ten ondergang doemen door ze ofwel in de concurrentiestrijd te laten verdwijnen of ze op te slokken door middel van gedwongen verkoop of fusie. Het is omgekeerd juist de monopolistische beheersing van de technische vooruitgang, die tot dergelijke gevolgen leidt en bovendien de ontwikkeling van de techniek zelf eenzijdig in de door hen gewenste richting drijft.

Deze redenering over de onmisbaarheid van de monopolies voor de technische ontwikkeling is nog steeds een veel bereden stokpaardje. Als voorbeeld: In de discussie over de door de

vakbonden aan de orde gestelde eis tot winstdeling kwam de met de VVD verbonden Telders-stichting in haar rapport „Open ondernemerschap” vertellen, dat de technische vooruitgang die door de research-afdelingen van de grote bedrijven tot stand werd gebracht, neerkwam op een „automatische winstdeling”, waardoor een andere regeling overbodig werd gemaakt.

Doch daarnaast zijn ook verder gaande theorieën ontwikkeld. Met name in de Verenigde Staten ging een aantal economen er toe over om het tot stand komen van de vrijwel onbeperkte macht der grote bedrijven te schetsen als de overgang naar een geheel nieuw economisch stelsel, dat kwalitatief geheel van het kapitalisme van vroeger dagen zou verschillen. Als voorvechters van deze ideeën hebben vooral de Amerikaanse economen Means en Berle bekendheid verworven. Means beklemtoonde het nieuwe van de ontstane toestand door zelfs de in Amerika lange tijd in een slecht gerucht staande term revolutie op deze ontwikkeling toe te passen. Omdat het grote bedrijf vrijwel altijd de N.V.-vorm heeft (in de Verenigde Staten spreekt men dan van een „corporation”), sprak hij van het intreden van de „corporate revolution”. Berle beklemtoonde het onderscheid met voorheen door te spreken over „corporate capitalism” en Means gebruikte ook wel de term „collectief kapitalisme”. In 1963 achtte Berle het in een toen door hem geschreven boek al niet meer mogelijk om de term kapitalisme te gebruiken, want, zo was zijn redenering, daarover kon men eigenlijk niet meer spreken, nu de bedrijven niet meer het eigendom zijn van één individuele kapitalist.

De revolutie die zich volgens Berle, Means e.d. heeft voltrokken, komt neer op het volgende: In de moderne grote onderneming is de macht van de individuele kapitaalbezitter verdwenen; het aandelenbezit is over een groot aantal mensen verspreid en aldus gedemocratiseerd; er is een scheiding ontstaan tussen de eigendom en het leiden van de onderneming. Door dit alles zouden de ondernemingen zich kunnen losmaken van een enghartige jacht op maximale winsten en zouden ze er naar streven te handelen in overeenstemming met het algemeen belang — waarbij dan natuurlijk nog wel opgemerkt wordt, dat dit uiteindelijk ook het beste is voor de zakelijke belangen. Met behulp van deze redeneringen zijn ons hele idylles voorgetoeverd. Er zou een overgang naar een nieuwe tijd zijn tot stand gekomen door het optreden van de managers van de bedrijven, die, losstaande van het kapitaalbezit, ook vrij zouden zijn van alle conservatieve opvattingen, welke — en in dit verband wordt dat dan ruitelijk toegegeven — met dit kapitaalbezit samenhangen. Ook dat zou dan weer een revolutie zijn: ditmaal de revolutie der managers.

Feiten weerleggen idylle

zoeken dat deze theorieën zou kunnen staven. Maar dat is niet gelukt; integendeel, er werden allerlei gegevens gevonden die aantoonde dat deze theorieën in strijd zijn met de feiten.

De zogenaamde democratisering van het aandelenbezit wordt al direct in haar ware gedaante getoond, als enkele cijfers worden vergeleken met de geschetste idylle. Volgens Amerikaanse cijfers bezat in de Verenigde Staten in 1965 10 procent van de bevolking aandelen, maar dan mag niet worden vergeten dat 1 procent van de bevolking 76 procent van alle aandelen in handen had. Daar komt dan nog bij, dat het voldoende is, een betrekkelijk gering percentage van het totale aantal aandelen in handen te hebben om een volstreekte zeggenschap te kunnen uitoefenen. Hiervan maken de controlerende groepen gebruik om op zo groot mogelijke schaal te kunnen beschikken over het kapitaal, dat kleinere aandeelhouders in de ondernemingen beleggen. Om eventuele democratische neigingen van de aandeelhoudersvergadering van te voren de kop in te drukken, worden er vaak nog bijzondere regelingen over het bestuur van de onderneming ingevoerd (oligarchische clausules), waardoor de macht van het kleine heersende groepje wordt beschermd. Uit de literatuur over de naamloze vennootschappen in ons land blijkt, dat ook hier reeksen van dergelijke oligarchische clausules bekend zijn. Bovendien zijn er in Nederland naar verhouding vele besloten vennootschappen (vooral familievennootschappen), nl. 25.000, tegen 450 open vennootschappen, ofschoon deze laatste verreweg de grootste ondernemingen omvatten.

Ook de redenering, dat de managers over zelfstandige macht zouden beschikken, zonder zich iets van de aandeelhouders te hoeven aantrekken, is onjuist. Het gaat daarbij niet zozeer om de aandeelhouders in het algemeen als wel om het oligarchische groepje dat de macht in handen heeft. Deze controle-groep beslist uiteindelijk over het beleid en over de rol die de managers kunnen spelen. De managers blijken meestal mede-eigenaars van de bedrijven te zijn (of dat te zijn geworden) en zij delen in het algemeen ten volle de maatschappij-opvattingen van de controle-groepen die de beslissingen nemen.

In een pas gepubliceerd onderzoek over de verhouding tussen managers en aandeelhouders in West-Duitsland schrijft Helge Pross daarover: „Daarom zijn de managers een conservatieve macht en zijn zij afkerig van veranderingen in de status-quo (de bestaande toestand) en dat betekent ook van elke ingreep in de eigendomsrechten. Het privé-eigendom steunt hen en zij steunen het privé-eigendom”. En elders in het boek worden de managers de „geëngageerde aanhangers van het private kapitalisme” genoemd.²⁾ De controle-groepen controleren hun managers dus terdege en samen met hen oefenen zij door hun grote macht en hun bezetting van de sleutelposities in de economie grote invloed uit, zowel in economische kwesties als op politiek gebied.

²⁾ Helge Pross — Manager und Aktionäre in Deutschland (Frankfurt am Main, 1965), blzn. 179 en 181.

Door al deze onderzoeken is de idyllische sfeer aardig verstoord en is er een neiging waarneembaar om op een killere wijze te werk te gaan bij de verdediging van het grote monopolistische bedrijf.³⁾

De grote onderneming „vermaatschappelijk”?

Een dergelijke zakelijke koud-economische verdediging tracht bv. dr. S. Bergsma in zijn proefschrift „De vermaatschappelijking van de onderneming” (Deventer 1966) te geven. Ook hij wijst de pompeus-romantische redeneringen over de grote onderneming af. Zo critiqueert hij uitlatingen van Berle, die de onderneming „een geweten” toeschreef, en van C. Kaysen, die sprak over „a soulful corporation”, een grootbedrijf met een ziel. Met instemming haalt hij de cynische uitspraak aan van Charles E. Lindblom (in „American Economic Review”, 1957), volgens wie deze met een geweten en een ziel belaste onderneming in staat is „vol vertrouwen in naam van het industriële beleid te doen, wat een zielloze onderneming zou aarzelen te doen uit angst van monopoliepraktijken beschuldigd te worden” (geciteerd op blz. 104).

Dr. Bergsma stelt zich ten doel algemene en morele redeneringen te vermijden. Toch acht hij het wel mogelijk om bij zijn beschrijving van de activiteiten van de grote onderneming het begrip „algemeen belang” te benutten. Om een van zijn uitspraken aan te halen: „... de ondernemingsleiding (toont) zich ... een waardig hoeder van het algemeen belang. Een taak niet vrijwillig op zich genomen, maar inherent aan een juiste vervulling van haar functie” (blz. 81).

Vlak voordien had hij echter nog, met de grondigheid die een door een oerwoud van voetnoten slingerend proefschrift betaamt, gewezen op een uitspraak van prof. Kleereker, dat algemeen belang in werkelijkheid „het particuliere belang van sommige min of meer machtige economische en politieke coalities” is. Ook andere bekende burgerlijke economen staan afwijzend tegenover het gebruik van deze term. Op de vergadering van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, die dit jaar in juni in Groningen werd gehouden, achtte prof. Hartog de term algemeen belang „een lege formule” en prof. Zijlstra noemde algemeen belang „datgene wat de betrokken minister in een bepaalde situatie het algemeen belang gelieft te

³⁾ Deze benadering vindt men echter niet in een rede van ir. Van Mourik Broekman, de president-directeur van de Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie, een van de grootste Nederlandse chemische ondernemingen. Deze riep in vervoering uit: „Als wij ons schamen voor het systeem van 'free enterprise' (vrije onderneming) of als wij denken dat dit systeem misschien goed is voor enkelen maar niet voor anderen, zijn wij al verloren. Schaamte, verontschuldiging, aarzeling, onzekerheid, het gevoel van inferioriteit en schuld, dit alles zal uit ons midden gebannen moeten worden. Ondernemers zouden de ridders moeten zijn van deze tijd.” (Aldus het verslag van de rede in het Algemeen Handelsblad van 10 december 1966). Ir. Van Mourik Broekman lijkt blijkens deze peroratie vooral goed te kunnen optreden als Don Quichotte.

noemen, aangenomen dat de volksvertegenwoordiging hem volgt". (Aldus het verslag van deze vergadering in *Maatschappij-Belangen*, augustus 1966).

Dr. Bergsma probeert dergelijke bezwaren te ontwijken door te onderstrepen, dat de onderneming het algemeen belang niet als centrale doelstelling heeft. Dit „...wil echter niet zeggen dat in het bedrijfsleven binnen onze huidige economische orde geen overwegingen van algemeen belang zouden gelden. Integendeel, de bedoeling... is juist aan te tonen dat dit in hoge mate het geval is" (blz. 79).

Zijn redenering echter is, dat dit een ontwikkeling van objectieve aard is, een ontwikkeling dus die zich als het ware buiten de bewuste bedoelingen van de ondernemers om voltrekt en wel des te beter naarmate de onderneming groter is. Over de allergrootste ondernemingen zegt hij bijvoorbeeld: „... en het is juist bij deze ondernemingen dat reeds in ernstige mate met het algemeen belang rekening wordt gehouden" (blz. 19). En verder, dat „... in het huidige ondernemingsbeleid het algemeen belang reeds wordt verdisconteerd..." (blz. 36). Door de werking van objectieve factoren zouden de grote ondernemingen „vermaatschappelijkt" worden.

Uit deze citaten wordt al duidelijk, dat dr. Bergsma de vorming van grote ondernemingen en het concentratieproces dat daartoe leidt, toejuicht. Vandaar ook, dat hij het nodig acht te polemiseren met een stelling uit een van direct na de tweede wereldoorlog daterend boek van prof. Tinbergen. Tinbergen achtte het in zijn „De les van dertig jaar" (1946) niet waarschijnlijk, dat gesproken kon worden van een voortdurende tendentie tot concentratie der ondernemingen in een steeds kleiner wordend aantal steeds grotere. Volgens hem was het tempo van de concentratie zeer matig en bleven er belangrijke takken, waarin het kleinbedrijf overheerste; zelfs zou de stijging van de invloed van het grootbedrijf vrijwel tot staan zijn gekomen, zodat er van geen ontwikkeling naar een steeds verder gemonopoliseerde productie gesproken zou kunnen worden. Dr. Bergsma acht het echter wel te verwachten, dat de concentratietendens zich zal blijven doen gevoelen, ook in bedrijfstakken waar thans het kleinbedrijf overheerst. Prof. Hartog zegt in de reeds geciteerde bundel preadviezen „De vrijheid van de ondernemer in verleden, heden en toekomst" ongeveer hetzelfde. Zijn oordeel is: „De concentratie gaat steeds door, en zij wordt niet alleen door technische maar ook door financiële factoren begunstigd. Het aantal zelfstandige ondernemers neemt dan ook voortdurend af. Het kapitalisme verblindt als het ware zijn eigen kinderen, en als er één punt is, waar de theorie van Marx nog actueel is, dan wel hier" (blz. 105).

Er is echter een groot verschil tussen het signaleren van deze tendens tot concentratie met als conclusie, dat tegen het monopolistische bedrijf en voor een verandering van de maatschappij opgetreden moet worden (zoals de marxisten doen) en het aanprijzen van de concentratie en de versterking van de macht van het grootbedrijf ter wille van het „algemeen belang".

Bij dr. Bergsma zien we dit laatste geschieden. Hij acht de toestand van „monopolistische concurrentie”, waarbij dus een aantal grote ondernemingen in elke sector van het bedrijfsleven optreedt, „een uit vele oogpunten ideale situatie” (blz. 105), waarbij de ook door hem geschetste nadelen, zoals een scheve inkomensverdeling en een inflationistische invloed op de prijzen, maar op de koop toe genomen moeten worden, in de hoop dat hier door overheidsoptreden het een en ander verzacht kan worden. In ieder geval is zijn conclusie al, dat er van deze monopolistische concurrentie „een positieve invloed op de welvaart uitgaat” en dat ze „een essentieel onderdeel is van een expanderende (zich uitbreidende) economie” (blz. 107). Al deze weldaden worden verworven door het streven van de monopolistische ondernemingen naar maximale winst en naar grotere machtsposities om deze maximale winst te verzekeren. Een andere gedragslijn behoeft de ondernemingen evenwel niet te worden voorgeschreven, want, aldus dr. Bergsma in zijn polemieken tegen hen die de ondernemingsstructuur wat willen veranderen, het streven naar maximale winst „hoeft niet te betekenen dat de betreffende onderneming indruist tegen maatschappelijke belangen” (blz. 108); bij dit streven wordt „het algemeen belang in aanzienlijke mate in aanmerking genomen” (blz. 117). De overheid mag in dit paradijs van de monopolistische concurrentie slechts optreden als er wrijvingsverschijnselen zijn en dan nog alleen met wat in VVD-kringen een „globale politiek” wordt genoemd, ofte wel het aangeven van wenselijkheden. Het winststreven zorgt er dan wel voor, „dat de noodzakelijke aanpassing aan de maatschappelijke behoefte ontstaat” (blz. 154) en dat overeenstemming van het ondernemingsbeleid met de maatschappelijke doelstellingen wordt bereikt.

Dr. Bergsma verschilt in zoverre van de oude aanhangers van het liberale „laissez-faire” (laat alles zijn gang gaan), dat hij overheidsingrepen op bepaalde knelpunten en beïnvloeding door wettelijke maatregelen niet afwijst. Maar voor de rest is hij toch vol vertrouwen in de natuurlijke ontwikkeling van het grootbedrijf. Hij gaat uit van „de opvatting, dat vertrouwd moet worden op de verdere ontwikkeling van de moderne grote onderneming. In deze verzelfstandigde onderneming is het namelijk mogelijk geworden de belangen van alle erbij betrokkenen, of dit nu aandeelhouders of werknemers zijn, in een zekere objectiviteit te behandelen. Een vertrouwen dat niet beschaamd zal worden omdat altijd invloeden langs legale weg of door middel van het marktverkeer kunnen worden uitgeoefend om de gewenste afloop te bewerkstelligen” (blz. 5).

Zo gauw evenwel gesproken wordt over wettelijke stappen om de ondernemingsstructuur te hervormen en over medezeggenschap van de werknemers in het ondernemingsbeleid, geeft dr. Bergsma niet thuis. Ook de door de ondernemers graag gebruikte sprookjes over de „arbeidsgemeenschap” in het bedrijf wijst hij af. „... Gelegenheid tot samenwerking in de onder-

neming (kan) slechts zo lang worden geboden als deze economisch nuttig is", zo is zijn oordeel (blz. 56). En als het er om gaat, in het belang van de winsten maximaal profijt te trekken uit de capaciteiten van de werknemers, zal de monopolistische onderneming heus niet aarzelen een zodanige samenwerking tussen kapitaal en arbeid te verwezenlijken, verzekert dr. Bergsma ons. Een juridische regeling is daartoe echter beslist niet nodig. Wijzigingen in het vennootschapsrecht zouden slechts nodig zijn in zoverre dit recht moet worden aangepast aan de „werkelijkheid", waaronder dan verstaan wordt de huidige praktijken en de verlangens en eisen der grote ondernemingen.

Advies en mede-inspraak als medezeggenschap

Medezeggenschap, als uiting van modern democratisch denken binnen de onderneming, zou alleen maar behoeven neer te komen op de mogelijkheid voor de werknemers om adviezen te geven aan de ondernemers. Mr. J. de Wilde noemt dit „mede-inspraak"⁴⁾. Alles wat verder gaat, wordt afgewezen. Van de ondernemersbeslissingen moeten de arbeiders en hun vakbonden met hun handen afblijven.

Interessant is daarbij nog de cynisch-positieve houding, die dr. Bergsma inneemt ten aanzien van het zogenoemde Scanlon-plan. Dit plan is in de Verenigde Staten ontwikkeld en wordt daar in een reeks bedrijven toegepast. In „Tien over rood" van de groep „Nieuw Links" binnen de PvdA (Amsterdam 1966) wordt het voorgesteld als een ideale vorm van medezeggenschap; het zou helpen „om aan de werknemers het perspectief te bieden van een democratische samenleving, ook binnen de bedrijven" (blz. 47). Dr. Bergsma heeft er niets tegen en rechtvaardigt dit plan, dat besluiten ter bevordering van de productie wil laten nemen in vergaderingen van commissies van werknemers en de werkgever in het bedrijf en daarbij vertrouwen tussen leiding en arbeiders moet kweken, met een nuchter citaat uit een sociologische studie over „Democratie in de onderneming" (Utrecht 1952). De schrijver daarvan, dr. Bogaers, merkt naar aanleiding van een bedrijfservaring met dit Scanlon-plan op: „Hij (de ondernemer) kreeg in twee jaar tijds een verhoging van de arbeidsproductiviteit van 60 procent en zijn winst steeg met 250 procent". Tegen zulke plannen hebben de ondernemers, met name de grotere, geen ingrijpende bezwaren — mits de uiteindelijke beslissingen maar in hun handen blijven.

Zowel het praktische handelen van de grote ondernemers en hun organisaties als de theoretische verhandelingen van dr. Bergsma en anderen tonen aan, dat er voor het bereiken van welke hervorming dan ook, en met name om medezeggenschap in belangrijke bedrijfskwesties te bereiken, een harde strijd noodzakelijk zal zijn. Het uiten van wenselijkheden en het op-

⁴⁾ „De vrijheid van de ondernemer in verleden, heden en toekomst", blz. 55.

stellen van programs is daartoe niet voldoende. Alleen door te steunen op het optreden van de massa der arbeiders en hun strijd zal het mogelijk zijn tegen de monopolistische ondernemers in veranderingen af te dwingen. Een voorstelling van zaken, alsof het er alleen maar om zou gaan overtuigingswerk te verrichten en dat dan de ondernemers wel zullen toegeven aan juiste argumenten en verstandige redeneringen, kan slechts misleidend werken.

Het blijkt steeds meer, dat zelfs voor de geringste hervorming een krachtig, anti-monopolistisch optreden nodig is, waarbij alle groepen die door de heerschappij van de grote bedrijven in hun levensbelangen worden bedreigd, zich dienen te verenigen.

R. SCHILDERS

Verkiezing van burgemeester versterking van democratie

De vraag, of een burgemeester gekozen in plaats van benoemd zou moeten worden, krijgt een steeds actueler karakter in een periode, waarin brede kringen van de Nederlandse bevolking zich ervan bewust worden dat het vraagstuk van de democratie nieuwe aandacht verdient.

Er is in ons land een intensieve discussie ontstaan over de vraagstukken van de democratie; er worden studieconferenties gehouden, programapunten opgesteld en er verschijnen talrijke publicaties over. Soms met zeer goede, soms met minder goede bedoelingen, maar alles voortvloeiend uit het feit, dat de strijd voor handhaving en versterking van de democratische rechten op gang komt.

Het is de verdienste van de CPN, dat zij in februari 1960 de stoot gaf tot deze democratische heroriëntatie in Nederland, met haar program „Voor uitbreiding van de democratie en voor beperking van de macht der grote monopolies”.

Deze titel van het program was en is direct richtinggevend voor de democratische strijd, door het concreet aangeven van de aan de democratie vijandige krachten, de grote monopolies. Het program stelt — naast tal van eisen op staatkundig gebied — eisen op sociaal-economisch terrein ten behoeve van de Nederlandse werkende bevolking, zowel van de arbeidersklasse en de boeren als van de middenstand en de kleine ondernemers.

Daarmee krijgt de strijd voor het herstel en de uitbreiding van de democratie een sociale inhoud.

Van de eisen op staatkundig gebied noemen wij hier: „Uitbreiding van de gemeentelijke democratie door het doen verkiezen van de burgemeester uit en door de Raad.”

Hoe is de huidige situatie?

De huidige gang van zaken is nog steeds gebaseerd op grondwetsbepalingen van 1848, waarbij de burgemeester door de Kroon wordt benoemd en ontslagen.

Prof. mr. A. D. Belinfante zegt in zijn boek „De burger en zijn staat” over de redenering, die bij het opstellen van deze bepaling werd gebruikt:

„De toelichting van de regering op het voorstel (was) nog ongelukkiger dan de tekst zelf.”

Hij citeert dan uit deze toelichting:

„De keuze van den voorzitter van de gemeenteraad is aan den Koning opgedragen, omdat de zuiverheid en de volledigheid van het stelsel vorderen, dat aan het hoofd van dit collegie (mede uitmakende eene schakel

van den keten der uitvoerende magt), een commissaris des Konings zij geplaatst.”

Deze uitspraak in de toelichting van de regering ten tijde van de grondswetsvaststelling geeft duidelijk aan, dat de burgemeester als een vertegenwoordiger van de regering werd gezien. Deze benadering werd niet ingegeven door zijn functie van voorzitter van de raad, maar door zijn positie als hoofd van de politie. Daaraan ten grondslag ligt de opvatting, dat deze positie en functie in handen zouden moeten zijn van een door de regering benoemde ambtenaar en niet van een direct of indirect gekozen vertegenwoordiger van de bevolking.

Over het politiebeleid is de burgemeester ook thans nog geen verantwoording schuldig aan de gemeenteraad. Nu ligt de politietaak voor de burgemeester *niet* op het terrein van het achterhalen van daders van misdrijven — daarvoor staat de politie onder het bevel van de justitiële autoriteiten — maar *wel* op het terrein van het handhaven van de openbare orde.

Op dat punt bepaalt hij, wat al dan niet toelaatbaar is en tevens heeft hij beslissende invloed op het hanteren van de middelen en methoden om de openbare orde te handhaven.

Hiermee is de situatie echter nog niet volledig geschetst. De burgemeester is tevens belast met het voorkomen van met de openbare orde of zedelijkheid strijdige bijeenkomsten of voorstellingen.

Dat betekent b.v., dat hij een demonstratie of een toneelvoorstelling kan verbieden, omdat hij die in strijd acht met de openbare orde of zedelijkheid.

Maar wat zijn de maatstaven waarmee bepaald wordt wat wèl of niet strijdig is met de openbare orde?

Voor reactionaire figuren zullen die totaal anders liggen dan voor vertegenwoordigers van democratische opvattingen. Het zijn dus vrijwel altijd *persoonlijke* politieke opvattingen, die een — soms doorslaggevende — rol spelen..

Daarbij dient men dan nog te weten, dat tegen een dergelijke persoonlijke beslissing geen beroep mogelijk is. De burgemeester is daarvoor ook geen verantwoording schuldig aan de gemeenteraad en zelfs kan men niet in beroep gaan bij de Kroon, ter vernietiging van een dergelijke beslissing, zoals dat wèl mogelijk is bij een besluit van het College van Burgemeester en Wethouders of de gemeenteraad. De besluiten van de burgemeester zijn op dit gebied ook voor de Kroon onaanastbaar.

Prof. mr. Belinfante schrijft daarover in zijn boek „Beginselen van Nederlands Staatsrecht” (blz. 150):

„Wanneer de burgemeester, hoofd der politie, geen verantwoording aan de raad schuldig is over zijn toneelcensuur, is hij aan niemand verantwoording schuldig. Hij is geen ondergeschikte van de minister, maar een zelfstandig bestuursorgaan. Er ontstaat dus bevoegdheid zonder verantwoordingsplicht, want de Minister van Binnenlandse Zaken zal zijnerzijds terecht iedere verant-

woordelijkheid afwijzen, omdat hij geen bevoegdheid heeft om de burgemeester, zelfstandig bestuursorgaan, bevelen te geven."

Het anti-democratische karakter van deze situatie behoeft niet nader aangetoond; de praktijk van de laatste jaren leert ons, tot welke funeste gevolgen dit kan leiden.

Ontwikkeling dwingt tot herziening

Men motiveert het *benoemen* van burgemeesters vaak met het argument, dat zij onpartijdige, neutrale figuren moeten zijn en dat de bekwaamheid tot het ambt doorslaggevend moet worden geacht. Bij het *kiezen* van een burgemeester zouden politieke overwegingen in de eerste plaats komen.

Een dergelijke benadering suggereert, dat thans géén politieke overwegingen in het geding zouden zijn. Niets is minder waar! Nu wordt echter niet in het openbaar, maar binnenskamers politiek bedreven.

De boven de partijen staande, niet bij de directe praktische politiek betrokken zijnde burgemeester is een steeds zeldzamer wordende figuur. De „moderne” burgemeester bedrijft actieve openbare partijpolitiek; hij is vaak direct betrokken in de politieke strijd.

Deze ontwikkeling maakt de argumentatie van de voorstanders van het benoemen van burgemeesters erg wankel.

Maar er is meer.

De functie van de burgemeester is na de oorlog (hoewel deze ontwikkeling reeds voor de oorlog begon) aanzienlijk veranderd. Van een magistraat — het symbool van het gezag — wordt hij meer en meer een manager. Hij stimuleert en coördineert bepaalde belangen, tracht zijn gemeente te „verkopen” om daarmee industrieën aan te trekken en raakt steeds meer betrokken bij de economische politiek, vaak ook bij de economische machtsstrijd die er in ons land woedt tussen de monopolies onderling en die de monopolies tegen de zelfstandige ondernemers voeren.

Waar in de gemeenteraden over het algemeen vertegenwoordigers van de werkende bevolking — arbeiders, boeren, middenstanders en kleine ondernemers — zitting hebben, wier belangen steeds meer zichtbaar in botsing komen met de belangen van de monopolies, wordt de positie van de burgemeester vaak een politieke functie die indruist tegen de plaatselijke (democratische) belangen.

Deze ontwikkeling brengt een principiële tegenstelling in het *bestuur* van de gemeenten aan het licht, hetgeen nog iets anders is dan in het gemeentebestuur.

De democratische positie en functie van de gemeentebesturen wordt gehinderd door de huidige gang van zaken. Het verkiezen van een burgemeester uit en door de raad kan leiden tot een sterkere belangenbehartiging, tot een versterking van de democratische strijd, tot versterking van de democratie.

Het marxisme in deze tijd

Haast algemeen wordt thans de grote betekenis van het marxisme erkend. Ook wordt toegegeven, dat deze betekenis voor de wereld van nú nog steeds toeneemt.

Dit verklaart de groeiende belangstelling voor de marxistische opvattingen, die zich o.a. uit in een wassende stroom van boeken en beschouwingen en in veel belangstelling trekkende debatten tussen voor- en tegenstanders van het marxisme. Daarbij moeten zij die het marxisme bestrijden, erkennen, dat het een fout is geweest om, zoals geruime tijd het geval is geweest, het marxisme te onderschatten en het uit het gezichtsveld te laten verdwijnen. Juist dit maakt het echter ook begrijpelijk, waarom thans — bij het opnieuw van alle kanten nabaderen van het marxisme — er zoveel verraste stemmen klinken die zich verbazen en verwonderen over de grote reikwijdte van het marxisme.

Het actuele karakter van het marxisme spruit ook voort uit het feit, dat het in de praktijk van de communistische partijen steeds weer wordt getoetst en verder ontwikkeld wordt. Het geeft de gelegenheid aan de communistische partij om zowel op langere als op kortere termijn alternatieven uit te werken en in de praktijk van de klassenstrijd toe te passen — alternatieven, die niet berusten op de moerasgrond van vage wensdromen of het product zijn van het geknutsel met aardige verzinsels, maar die voortkomen uit het critische onderzoek van de reële krachten en tegenstellingen die in de maatschappij werkzaam zijn en welke Marx als eerste heeft onderkend en geanalyseerd.

Het marxisme is zowel een filosofie als een politiek. Men kan het ook anders zeggen: het is een filosofie die politiek is, doch ook een politiek die filosofie is.

Op politiek gebied heeft het marxisme zich in de aandacht van allen geplaatst door de successen die het heeft behaald. De communistische partijen, die het in hun werk toepasten en toepassen, hebben het gemaakt tot een onvervreemdbaar deel van de strijd van de arbeidersklasse, dat door geen verdraaiing, geen bestrijding en geen terreur is uit te bannen of te vernietigen. Anderzijds heeft het een territoriale verbreiding en een invloed op wereldschaal verkregen, die ongekend is en die het mogelijk maakt het marxisme ook steeds meer te verrijken met de nieuwe ervaringen van volken, die lang buiten de maalstroom van de wereldgeschiedenis stonden. De kracht van het marxisme blijkt ook uit de toeneming van het aantal socialistische staten, die een groot gewicht in de internationale politiek hebben.

De reusachtige metamorfose die zich in de wereld voltrekt in dit gehele tijdperk van overgang van kapitalisme naar socialisme, is daarom alleen te begrijpen, als men het marxisme kent en het volgt in zijn proces van ontwikkeling en groei.

Toch is dit niet de enige reden voor de grote belangstelling

voor het marxisme. Het marxisme heeft ook als filosofie, als wetenschap, als wetenschappelijke levens- en wereldbeschouwing, zijn kracht getoond. Het heeft weerstand kunnen bieden aan de methoden die ter bestrijding ervan zijn toegepast. Niet alleen aan de openlijke terreur, maar eveneens aan de stille en geniepige terreur van het doodzwijgen. Ook aan die grofste vorm van bestrijding, waarbij de aanval wordt gericht op een caricatuur, welke eerst van het marxisme werd gemaakt. Als zodanig deed de bestrijding denken aan de toverkunsten die bij sommige primitieve volken in zwang waren: van de te vernietigen vijand werd dan een poppetje gemaakt, dat wanstaltige proporties had en nauwelijks trekken van gelijkenis vertoonde; dit poppetje werd dan met spelden doorboord en de ondergang van de werkelijke vijand werd daardoor zeker geacht. Ten slotte heeft het marxisme zich zelfs kunnen handhaven en ontplooiën, als er fouten en verdraaiingen plaatshadden, of als er in debatten tussen de marxisten onderling meningsverschillen en verwarring zichtbaar werden. Het blijkt dit alles te kunnen doorstaan en in betekenis te kunnen groeien. Hoe is dit mogelijk? Dit komt doordat het marxisme als enige stroming in het moderne denken een diepgaand en beslissend inzicht geeft in de ontwikkelingsvoorwaarden van de moderne maatschappij en de tegenstellingen van deze maatschappij in hun actie en reactie kan doorgronden. Het geeft de mogelijkheid om de wetmatigheden van de ontwikkeling te leren kennen en op basis van de verworven kennis te komen tot ontplooiing van activiteit ter verandering van de werkelijkheid. Het marxisme toont zijn kracht, omdat het zowel een methode is om de wereld te kennen als een leer om vol initiatief en energie de wereld te veranderen.

De basis-feiten van het kapitalisme zijn hetzelfde gebleven

Vaak wordt gezegd, dat de marxistische maatschappij-ontleding toch eigenlijk alleen zou gelden voor het kapitalisme van de 19de eeuw, met zijn in diepe ellende gedompelde arbeidersklasse. Het zou niet kunnen gelden voor het kapitalisme van de 20ste eeuw, in een periode waarin de arbeiders in de hoogontwikkelde kapitalistische landen een reeks rechten hebben veroverd en in een tamelijk lange periode van hoogconjunctuur betere levensomstandigheden hebben afgedwongen.

Bij zo'n redenering worden twee punten uit het oog verloren. In de eerste plaats zijn de basis-feiten van het kapitalisme, ook als de 20ste eeuw met de 19de eeuw wordt vergeleken, hetzelfde gebleven. De productiemiddelen zijn nog steeds in handen van een kleine groep — een groep die trouwens voortdurend kleiner wordt. De productie heeft het maken van winst ten doel. De arbeiders moeten hun arbeidskracht verkopen aan de bezitters van de productiemiddelen, d.w.z. dat een tegenover hen staande macht hun arbeidsvermogen benut en dat het product van hun arbeid van hen wordt vervreemd.

Dit alles is nu nog evenzeer het geval als in de vorige eeuw. Doch bij het bestaan van machtige monopolistische ondernemingen, waar grote aantallen arbeiders in een bedrijf zijn geconcentreerd, treedt dit alles duidelijker aan de dag. Daar komt dan bij, dat de verdeling van de door de arbeiders voortgebrachte meerwaarde tussen de verschillende delen van de kapitalistische klasse steeds meer geschiedt ten voordele van de monopolies. De monopolies pogen alle niet-monopolistische delen van de bevolking aan zich te onderwerpen en deze in versterkte mate uit te buiten ten einde hun winsten en hun macht te vergroten.

Het proletariaat is in aantal en ook naar verhouding tot de gehele bevolking sterk uitgebreid, maar zijn positie is daarmee niet veranderd. In het bedrijf zijn de arbeiders nog steeds niets anders dan een object om winsten te behalen; als er op hen niet genoeg te verdienen valt, of als dezelfde of een hogere winst te bereiken valt door arbeiders te vervangen door machines, dan worden zij zonder pardon op straat gezet. Ook de rechten die op politiek gebied zijn veroverd, zijn steeds onderhevig aan aanvallen van reactionaire krachten.

Tot deze basis-feiten van het kapitalisme behoort echter niet alleen het voortduren van de uitbuiting en de overheersing door een kleiner wordend groepje van bezitters der productiemiddelen. Daartoe behoort ook, dat perioden van hoogconjunctuur afwisselen met crises. Marx staat vooral bekend als de man die liet zien hoe het kapitalisme wetmatig door crises wordt geteisterd en hoe door de werking van het stelsel zelf de ondergang ervan wordt voorbereid. Minder bekend is echter, dat hij als goed onderzoeker het kapitalisme ook in zijn perioden van hoogconjunctuur nauwkeurig bezag. Al in zijn eerste werken is te vinden hoezeer dit onderzoek zijn aandacht had.

Zo is in zijn „Economische en filosofische manuscripten”, die dateren van 1844, toen Marx zich nog hoofdzakelijk met filosofische vraagstukken bezighield, een uitgebreide passage te vinden, waarin hij op de vraagstukken van de hoogconjunctuur ingaat. Hij baseert zich daarbij op analyses van de Britse econoom Adam Smith, de vader van de zgn. klassieke school. Doch in zijn eigen uiteenzettingen gaat hij veel verder. Hij wijst erop, dat, ook al is de hoogconjunctuur de gunstigste situatie voor de arbeiders onder het kapitalisme, deze toch nadelige gevolgen met zich brengt. Weliswaar stijgen de lonen, maar ook het overwerk neemt toe, waardoor de arbeiders hun vrije tijd en daarmee hun vrijheid moeten opofferen en tevens hun gezondheid schaden. Om zoveel mogelijk te produceren, stijgt in het bijzonder ook in een periode van hoogconjunctuur de arbeidsverdeling en wordt de arbeider „geestelijk en lichamelijk neergedrukt tot het peil van een machine en van een mens wordt hij tot een abstracte activiteit en een maag ...” En Marx zegt dan verder: „Daar de arbeider gezonken is tot het peil van een machine, kan de machine als een concurrent tegenover hem worden geplaatst.” Naarmate in de hoogconjunctuurperiode de kapitaal-accumulatie sneller gaat, dreigt

de arbeider ook eerder verdrongen te worden door de machine. Ten slotte wijst Marx erop, dat in zulke perioden ook de wedijver tussen de verschillende kapitalen intenser wordt. De concentratie van het kapitaal wordt sterker, de grote kapitalisten ruïneren de kleinere en het gevolg is, dat de arbeiders afhankelijk worden van enkele grote kapitalisten.

Tot zover deze, uiteraard in 1844 nog niet uitgewerkte en tot volledige klaarheid gekomen, analyse. Maar deze klinkt ons, nadat wij zelf een vrij langdurige periode van hoogconjunctuur hebben meegemaakt, en nu er hooglopende debatten over de gevolgen van de invoering van automatisering e.d. aan de gang zijn, beslist niet vreemd in de oren.

Ook in de latere studies van Marx en de marxisten is aan deze perioden van hoogconjunctuur aandacht geschonken en is er op gewezen, dat opgepast moest worden voor overdreven simplificaties bij het afschilderen van de werking van het kapitalistische stelsel in zijn afwisseling van hoogconjunctuur en crisis.

In dit verband kan bij voorbeeld gewezen worden op de critiek, die Friedrich Engels in 1891 oefende op het ontwerp-program van de Duitse sociaal-democratie. In dit ontwerp stond o.a.: „Steeds groter wordt het getal en de ellende van de proletariërs”. Engels zei toen daarover: „Dit is, zo absoluut gezegd, niet juist. De organisatie van de arbeiders, hun steeds groeiend verzet zal mogelijk een zekere dam opwerpen tegen de groei van de ellende. Wat echter zeker toeneemt, is de onzekerheid van het bestaan. Dat zou ik erin zetten.” (Marx, Engels — Werke, Deel 22, blz. 231).

Ook wijst Engels, en hetzelfde heeft Lenin gedaan, de gedachte af, dat het deel van de voortgebrachte productenmassa dat de arbeiders per hoofd via de lonen ontvangen, altijd maar zou dalen. Lenin schreef over de „onbetwiste waarheid, dat de ontwikkeling van het kapitalisme onvermijdelijk een toename van het behoeftenpeil van de gehele bevolking en van het proletariaat met zich brengt . . . (Tot deze groei) draagt bij de aansluiting van het proletariaat, die zijn bewustheid en zijn gevoel van menselijke waardigheid vergroot en het de mogelijkheid geeft met succes te strijden tegen de roofzuchtige tendenties van de kapitalistische orde. Deze wet van de uitbreiding der behoeften heeft zich met volle kracht doen gelden in de geschiedenis van Europa, — vergelijk bijvoorbeeld . . . een Engelse arbeider van 1840 en van thans.” (Verzamelde Werken, 5e Russ. ed., Dl. 1, blz. 101). Waar het echter om gaat, is dat de stijging zich slechts zeer langzaam en in onvoldoende mate voltrekt, soms geheel stilstaat en onder omstandigheden zelfs in een daling kan omslaan. De onzekerheid van het bestaan, waarover Engels sprak, bestaat ook thans nog in zijn volle omvang en ook op dit punt zijn de basis-feiten van het kapitalisme van de 19de op de 20ste eeuw niet veranderd.

Een tweede punt, dat de Marx-critici die Marx' denken alleen voor de vorige eeuw van betekenis verklaren, uit het oog verliezen, is dat het marxisme niet beperkt kan worden tot Marx' werk alleen. Hierboven werd al gewezen op het werk

van Engels en van Lenin. De bijdrage die Lenin heeft geleverd tot de ontwikkeling van het marxisme onder de nieuwe omstandigheden van het begin van deze eeuw, is zelfs van zodanig belang, dat in plaats van over marxisme, terecht over marxisme-leninisme kan worden gesproken. (In die zin wordt het begrip „marxisme” dan ook in dit artikel gebruikt.) Maar ook na Lenin gaat de ontwikkeling van het marxistische denken voorwaarts; het wordt verder gebracht door de marxisten van nú.

Al diegenen die na Marx, Engels en Lenin kwamen, hebben zich heus niet beperkt tot het steeds maar herhalen van Marx' redeneringen. In zoverre dit wel gebeurde en gebeurt, dreigt het marxisme tot een frase te verworden. Marx zag tijdens zijn leven zulke gevaren reeds bestaan en zei toen bitter, dat hij was uitgetrokken om draken te zaaien en slechts vlooiën oogstte.

Het is en blijft dus steeds nodig, een „op de plaats rust” te voorkomen. Het is een plicht van de marxisten van nú om het tijdsvoordeel dat ze hebben ten opzichte van Marx ten volle te benutten.

Dit betekent, dat nieuwe verschijnselen gezien en diepgaand bestudeerd dienen te worden, zoals Lenin dit bijvoorbeeld deed in zijn werk over het imperialisme. Er is concrete studie en analyse nodig van de reële situatie die zich in het kapitalisme van thans ontwikkelt, een analyse zowel van de verhoudingen binnen de hoogstontwikkelde kapitalistische landen als van de betrekkingen van deze landen met de onderontwikkelde gebieden (neo-kolonialisme).

Alleen op grondslag van kennis kan gehandeld worden om veranderingen in de werkelijkheid tot stand te brengen. Omdat de toestanden in het moderne kapitalisme zeer gecompliceerd zijn en in ieder land weer eigen bijzonderheden vertonen, kan een werkelijk diepgaand onderzoek waarop praktisch optreden gebaseerd kan zijn, alleen verricht worden door de marxisten van het desbetreffende land. Dit laat ook de noodzaak zien van de autonomie der communistische partij, zoals die door de CPN op haar laatste congres scherp en duidelijk is geformuleerd.

Actieve rol van de mens

Om de betekenis van het marxisme-leninisme ten volle te doen begrijpen, is het nodig, steeds weer misvattingen weg te nemen.

Het is bekend, dat het marxisme er bij zijn maatschappijbeoordeling van uitgaat, dat „de productie van de middelen om het menselijke leven te dienen, de basis is van de gehele maatschappelijke structuur”. Dit is de laatste en beslissende factor. De hiervoor door de burgerlijke Marx-critici gebruikte termen „economisch determinisme” of „economische geschiedenisinterpretatie”, geven niet aan wat deze opvatting werkelijk inhoudt en werken slechts verwarrend.

Het gaat hier om een dialectisch proces van wederkerige actie

tussen de mensen en hun materiële omgeving, d.w.z. om de ontwikkeling van de maatschappelijke productiekrachten. Daarbij onderstreept de materialistische wereldbeschouwing de *actieve* rol van de mens bij het *kennen en veranderen* van de wereld. Dit materialisme gaat dus niet uit van een mens, die willoos en futloos wordt voortgedreven door een of ander economisch proces. Het ziet de mens als een maatschappelijk wezen, dat in een voortdurend scheppen ook zichzelf creëert en verandert en dat zichzelf werkelijk tot mens wil maken door menselijke omstandigheden te scheppen en alles wat het vernedert en onderdrukt, teniet wil doen. Daarom staat juist de arbeidersklasse in het centrum van de belangstelling van het marxistische denken, want deze is het scherpst blootgesteld aan de gedehumaniseerde toestanden van het kapitalisme en kan alleen haar bevrijding bewerkstelligen door de maatschappij te veranderen, op revolutionaire wijze om te vormen.

Een overdreven beklemtoning van economische factoren, die tot een simplistisch determinisme leidt, is daarom vreemd aan het marxisme. Deze factoren zijn pas in laatste instantie beslissend. In de speciale studies, die Marx en ook Engels al aan bepaalde historische gebeurtenissen wijdden, werd de rol van de ideeën, van de hele bovenbouw in de wisselwerking die er plaatsheeft, nooit veronachtzaamd en zelfs beklemtoond. De marxistische houding kan worden samengevat in een geslaagde uitdrukking van de Brit John Lewis in zijn onlangs verschenen Marx-biografie: de ideeën zijn echter, vóór ze de oorzaak zijn van iets, zelf het resultaat van de geschiedenis.

De geschiedenis kan dus nooit worden opgevat als een trein, die voorbijrolt aan het perron waar wij staan te wachten. De mensen maken hun geschiedenis altijd zelf en daarom is de rol van hun denken, van hun ideeën en vooral van hun daardoor geïnspireerd handelen van zo'n bijzondere betekenis. Met dien verstande evenwel, dat een idee een des te krachtiger werking heeft, naarmate zij de werkelijkheid beter weergeeft en aldus door een toenemend aantal mensen wordt aanvaard als de uitdrukking van hun streven.

Er voltrekken zich dus geen automatische overgangen van het ene stelsel naar het andere en hogere. Het proces van de dialectische noodzaak van deze overgang kan alleen door revolutionaire inspanningen verwezenlijkt worden.

Een simplistische, platvloers-deterministische opvatting van het marxisme heeft twee kwalijke gevolgen:

- 1) Zij zou de idee kunnen bevorderen, dat de gang van de gebeurtenissen rustig kan worden afgewacht; op die manier zou de arbeidersklasse in de wachtkamer van de geschiedenis worden geplaatst.
- 2) Er zou geen verder onderzoek naar nieuwe ontwikkelingen nodig zijn, want de hoofdweg is toch al geweest en kan als vaststaand worden aangenomen.

Deze foutieve denkwijze heeft sommige onderzoekers er toe gebracht het marxisme te beschouwen als een „luie” denkwijze. Niets is echter minder waar. Zoiets is volkomen vreemd aan het wezen van het marxisme. Het historisch materialisme is

geen vergoelijking om maar niets te doen; het dwingt degenen die het als juist beschouwen tot het verhogen van het bewustzijn, tot het zoeken naar nieuwe oplossingen onder nieuwe omstandigheden, tot doelbewust en krachtig handelen.

Het kan ook nog anders worden gezegd: Hij die zich een marxist acht en wat mij betreft de werken van Marx van a tot z kan citeren, doch niet optreedt te midden van de georganiseerde voorhoede van de meest revolutionaire klasse om de maatschappij te veranderen, heeft het abc van het marxisme niet begrepen.

Strijd om ideeën

De kracht van het marxisme is tot uiting gekomen in zijn vermogen om denkbeelden, die op de ontwikkeling van de arbeidersbeweging een nadelige invloed uitoefenen, te bestrijden en te overwinnen. Het marxisme is inderdaad niet los te maken van de strijd tegen utopische, anarchistische, staatssocialistische en reformistische opvattingen. Deze strijd is van grote betekenis geweest voor de bewustwording van de arbeidersklasse en hij blijft dit. Een herhaling van oude opvattingen, ook al zijn deze in de theorie en de praktijk van de arbeidersbeweging reeds een keer verslagen, is volstrekt niet uitgesloten. De arbeidersklasse breidt zich namelijk steeds meer uit en uit kleinburgerlijke kringen afkomstige groepen nemen ideeën met zich mee, die voortspuiten uit hun vroegere sociale positie. Daarom blijft de kennis van de polemieken uit vroeger dagen van belang om, daarmee gewapend, zo te kunnen optreden, dat een recidive van oude opvattingen geen hindernis wordt voor de strijd die nu moet worden gevoerd.

Ook de voortdurende strijd die binnen de marxistische rijen wordt gevoerd tegen dogmatisme en revisionisme, vervult een onontbeerlijke functie. Het dogmatisme betekent, dat men zich zou beperken tot een herhaling van oude wijsheden; het revisionisme houdt in, dat men moeite doet om de revolutionaire opvattingen te kanaliseren in voor het kapitalisme ongevaarlijke en daarmee aanvaardbare banen. In het verleden is steeds opgetreden tegen deze beide de arbeidersklasse verzwakkende fouten en dat is ook nu noodzakelijk.

Het marxisme heeft zich zo'n belangrijke plaats in de arbeidersbeweging veroverd, omdat het deze verhief boven een beperkt, provinciaal peil, waarop alleen het dichtstbijzijnde wordt gezien en grote ontwikkelingen in de wereld worden genegeerd. Zijn kracht is ook, dat het in staat is de verschijnselen op wereldschaal te zien en ver boven een beperkt eurocentrisme uitkomt. In de marxistische theorie en de marxistische praktijk heeft de verbondenheid van de arbeiders in de ontwikkelde kapitalistische landen met de volksmassa's in de onderdrukte, op koloniale en thans op neo-koloniale wijze uitgezogen landen in Azië, Afrika en Latijns-Amerika steeds een vooraanstaande plaats ingenomen.

Iuist deze ruime kijk op de gebeurtenissen en de strijd van de klassekrachten in de gehele wereld maakt het mogelijk, dat de

arbeiders — gewapend met de kracht van de marxistische opvattingen — ingrijpen in de internationale politiek en het de imperialisten onmogelijk maken, hun roofzuchtige plannen ongehinderd ten uitvoer te brengen. Dit is ook de beste bijdrage aan de verdediging van de vrede.

Open of gesloten systeem?

Ten slotte dient hier de vraag besproken te worden of het marxisme een gesloten denksysteem is.

De redenering van hen, die deze vraag bevestigend beantwoorden, is ongeveer als volgt: De marxisten verklaren iedere ideologie uit economische factoren, doch zij beschouwen hun eigen theorie als onafhankelijk van de geschiedenis en als de enige die in staat is tot een juiste verklaring van de verschijnselen. Dat betekent, dat daarmee het marxisme tot een gesloten systeem wordt, dat zich niet meer kan verrijken en ontwikkelen en blijft stilstaan in het alleen maar critiseren van andere opvattingen.

Is dit nu werkelijk zo?

Het is inderdaad waar, dat de meeste gedachtenstelsels zichzelf als de absolute waarheid beschouwen en veranderingen niet kunnen accepteren. Het marxisme evenwel is juist gericht op het begrip van de verandering. Als filosofie geeft het juist de steeds veranderende wereld weer en dat betekent ook, dat het zijn eigen verandering als noodzakelijk ziet. Ter ondersteuning hiervan kan erop gewezen worden, dat Engels indertijd al verklaarde, dat het materialisme bij iedere grote wetenschappelijke ontdekking van aard verandert.

Deze ingesteldheid maakt het de marxisten mogelijk om ook de oorsprong van hun eigen ideeën kritisch te bezien en aldus de steeds wijzigende werkelijkheid zonder vooringenomenheid te benaderen en op grondslag daarvan juiste beslissingen in het heden te nemen.

Uiteraard is het altijd mogelijk, dat er fouten worden gemaakt bij het beoordelen van deze zich veranderende werkelijkheid, doch deze fouten kunnen ook weer dank zij juist deze kritische en zelfkritische geest weer overwonnen worden.

Ook mag daarbij niet uit het oog worden verloren, dat het marxistische denken geen zaak is van één of enkele mensen of van een beperkte elite. Het marxisme is juist het bewuste bezit van grote massa's en daardoor kunnen in het werkelijke leven, in de praktijk van de actie zelf, fouten worden gecorrigeerd en ideeën worden ontwikkeld die de werkelijkheid juist weergeven.

Wat betekent nu deze open houding tegenover andere denkrichtingen?

In de eerste plaats kan worden gezegd, dat het marxisme steeds tot een dialoog bereid is. Deze mag echter niet neerkomen op een soort rechtszitting, met beschuldigers en een klaagde die al van te voren veroordeeld is. Ook mag er echter niet voor teruggedeinsd worden, in de dialoog op de tenen

(vooral als ze wat lang zijn) van een ander te gaan staan. Dat kan wel eens nuttig zijn voor de helderheid en duidelijkheid. In de tweede plaats dient te worden onderstreept, dat de marxisten op grondslag van een kritische beoordeling steeds bereid zijn om vruchtdragende ideeën, die uit de benadering van de werkelijkheid zijn ontstaan, als zodanig te zien en ze te benutten voor de verdere positieve ontwikkeling van de marxistische filosofie. Dit dient te geschieden in weerwil van de moeilijkheden die er kunnen rijzen bij het decoderen van deze ideeën vanuit een ander stelsel van begrippen en soms zal het ook nodig zijn deze gedachten eerst „op hun voeten te zetten” (zoals Marx dit deed met de dialectiek van Hegel).

In de derde plaats kan worden beklemtoond, dat het marxisme juist in het belang van zijn eigen ontwikkeling alle behoefte heeft aan een vrije ontwikkeling van de wetenschap en dat ze deze daarom geen aprioristische schema's kan opleggen zonder zichzelf te schaden. Elk dogmatisch gedoe op dit gebied kan slechts brokken maken, zoals bij voorbeeld op het gebied van de biologische wetenschap in de Sowjet-Unie is gebleken.

Een gedachtenwisseling, een scherpe dialoog zelfs, kan bijdragen tot betere kennis van elkaars opvattingen en kan helpen de in de loop van vele jaren van sterke spanningen opgetrokken schotten weg te nemen. Dit kan dan mogelijk ook helpen om in de praktijk van het leven gemeenschappelijk op te treden voor vrede en sociale veranderingen. Dialoog en gemeenschappelijk handelen zullen zowel marxisten als niet-marxisten vooruit brengen.

Een dergelijke houding kan worden aangenomen, omdat het marxisme zijn grootste kracht ziet in zijn waarheidsgehalte. Lenin zei dit met de woorden: „Het marxisme is almachtig, omdat het waar is.”

En inderdaad, dit is de sterkste grondslag om te handelen, om te overtuigen en om het bewustzijn van de werkers te verhoogen.

JAAP WOLFF

De wetmatigheid in de geschiedenis in het licht van het historisch materialisme

Het begrip „wetmatigheid”, dat een van de belangrijkste begrippen is die door het historisch materialisme worden gehanteerd, is niet door de marxisten ontdekt. Dit begrip wordt al duizenden jaren gebruikt, sinds het moment namelijk dat in de plaats van de voorstellingen over het eeuwige karakter van de omstandigheden waaronder de mensen leven, de idee van de ontwikkeling der geschiedenis haar intrede deed, zij het oorspronkelijk in de vage, duistere vorm van mythologie. De geschiedenis werd toen al niet meer alleen opgevat als een reeks op elkaar volgende gebeurtenissen, maar ook als een verandering in de toestand van mensen en volken.

Hoe beweeglijker de wereld werd, des te scherper tekenden zich in die wereld de sociale conflicten af en des te volhardender trachtte het filosofisch-historische denken de algemene zin van de veranderingen te doorgronden. Het streeft ernaar de verbanden aan te tonen tussen de uiterlijke, voor de hand liggende aanleidingen tot de gebeurtenissen en de verderaf liggende en verborgen oorzaken ervan, met inbegrip van de materiële en economische oorzaken. Uit afzonderlijke fragmenten vormde zich geleidelijk een beeld van de beweging der mensheid, het beeld van de vooruitgang. Het verstgevorderde denken werd zich aldus — naarmate het zich bevrijdde van religieuze dogma's en ideeën over de voorzienigheid — bewust van het reële aardse proces en ontwikkelde gedachten over de verwezenlijking van „natuurwetten”. Juist op dat punt echter deed zich een hindernis voor die onoverkomelijk leek. Indien het maatschappelijke leven geheel en al afhangt van voorwaarden, die zich aan de wil van de mensen onttrekken (het natuurlijke en geografische milieu etc.), hoe is dan de historische activiteit van de mensen, die gedreven worden door bepaalde en daarbij lang niet samenvallende belangen, strevingen en wensen, onder één noemer te brengen en te verzoenen met de heerschappij van een ijzeren noodzaak, zoals die in de natuur en in de omstandigheden opgesloten ligt? En als de vooruitgang zich voltrekt onder aansporing van de ideeën, door de geestelijke arbeid van de mensen, wat is het dan dat op zijn beurt de ideeën voortbrengt?

Rousseau ¹⁾ poogde al een uitweg te vinden uit deze vicieuze cirkel, toen hij beweerde dat de mens een „machine” is, die „zichzelf in beweging kan brengen”. Noch hij noch een van de

¹⁾ *Jean-Jacques Rousseau* (1712—1778) was een Frans schrijver en filosoof; hij was een belangrijke ideoloog van de revolutionaire kleine bourgeoisie uit de tijd voor de Franse Revolutie, wiens geschriften ook ver buiten de grenzen van Frankrijk een grote invloed hebben gehad.

andere denkers uit het tijdperk vóór Marx was echter in staat te verklaren hoe en op welke wijze de mens zichzelf „beweegt” en nog minder konden zij verklaren, hoe uit die veelheid van handelingen de beweging van de maatschappij *als geheel* volgt, waardoor de afzonderlijke impulsen en acties worden verenigd. Intussen was dit voor de historische wetenschap een beslissende kwestie. Haar bestaan zou iedere zin verliezen, indien zij de motieven tot elke ook maar enigszins essentiële stap of handeling buiten beschouwing zou laten. Kon de geschiedenis evenwel tot een wetenschap worden, als zij zelf niet geleerd had de drijvende krachten achter die motieven te openbaren, d.w.z. de algemene objectieve oorzaken van de afzonderlijke en individuele verschijnselen?

Het blijft een onweerlegbaar feit, dat juist het marxisme antwoord heeft gegeven op de vragen die door zijn voorlopers waren gesteld. Het kon dat doen, niet alleen doordat het de doorslaggevende bewijzen voor het wetmatig karakter van de historische ontwikkeling aanvoerde, maar ook omdat het begrip van de wetmatigheid zelf hierbij met een onvergelijklijk diepere en kwalitatief nieuwe inhoud werd gevuld.

In de beknoptste vorm is het antwoord der marxisten als volgt te formuleren: niet de abstracte geschiedenis, maar de levende mens is de ware bouwer van het maatschappelijke gebouw; hij trekt dit gebouw echter niet op naar eigen willekeur. De mensen maken de geschiedenis, daarbij de weerstand van de natuur en de hen omringende wereld overwinnend; zij streven er naar de natuur aan zich te onderwerpen en aldus hun behoeften, in de eerste plaats de materiële, te bevredigen. De echte wetenschap over de maatschappij is er toe geroepen te verklaren, hoe de productie en reproductie van het rechtstreekse leven het karakter bepaalt van de maatschappelijke betrekkingen van de mensen in alle vormen van hun activiteit tot en met de ingewikkeldste en subtielste toe.

De ontdekking die Marx deed, vertoont niet toevallig gelijkennis met het darwinisme. Toegepast op de maatschappij deed Marx hetzelfde en zelfs meer: hij ontdekte *het mechanisme van de zelfbeweging van de geschiedenis der mensen* en liet zien, dat de „stofwisseling tussen de mens en de natuur”, als de oorspronkelijke grondslag van het menselijk leven, op haar beurt afhankelijk is van de maatschappelijke vorm der productie, d.w.z. door de maatschappelijke ontwikkeling zelf moet worden verklaard. Al schiep de arbeid in zekere zin de mens, toch kon zonder deze maatschappelijke mens de specifiek menselijke arbeid niet ontstaan. Dit is een in tegenstellingen verlopend proces, dat niet alleen in het theoretische denken bestaat, maar ook werkelijke historie is.

Er is ongetwijfeld een of ander beginstadium geweest (dat vele duizenden jaren beslaat), waarin de eerste arbeidshandelingen van de voorvaderen van de moderne mens een half-instinctief karakter droegen. De vraag over het tijdstip en de concrete trekken van de omwenteling, die de voornamelijk biologische evolutie scheidt van de in hoofdzaak sociale evolutie, is een

vraagstuk dat de wetenschap nog niet volledig heeft opgelost. Vanaf de tijd dat deze omwenteling zich voltrok echter verloopt de beweging van de mensheid binnen een algemener raam. Marx zei daarover, dat wanneer wij spreken over de productie, het altijd gaat om een productie op een bepaalde trap van maatschappelijke ontwikkeling, bij het overheersen van een bepaald type van menselijke betrekkingen, die ontstaan in het proces van de maatschappelijke arbeid.

Natuurlijk, ook nadat Marx de idee van de historische wetmatigheid had geformuleerd (in de jaren veertig van de 19de eeuw) bleven er reusachtige moeilijkheden bestaan om de afzonderlijke vormen van de materiële productie aan het licht te brengen en een concrete analyse te geven van het systeem van de verhoudingen in de maatschappij, van de productieverhoudingen. Men behoeft maar te herinneren aan het feit, dat een heel tijdperk, het langdurigste van de geschiedenis, nl. het tijdperk van het algemeen voorkomen van het stelsel van het primitieve communisme, door Marx en Engels als het ware opnieuw werd ontdekt. Zij namen dit pas in hun historische conceptie op tussen de zestiger en tachtiger jaren na de navorsingen van G. Maurer, M. Kowalewski en talrijke anderen, die onderzoeken verrichtten naar de overblijfselen van deze oudste gemeenschapsorganisatie onder de omstandigheden van verschillende gebieden van Azië, Europa en Amerika, en vooral na het beroemde werk van L. Morgan²⁾.

Opeenvolging van maatschappelijk-economische formaties

Toen eenmaal de leidraad was gevonden, werd ook de uitweg uit het labyrint ontdekt, nl. dat er een eenheid bestond in de veelzijdigheid van het maatschappelijk leven en dat er continuïteit is in de historische ontwikkeling, bij alle kwalitatieve oorspronkelijkheid van ieder van haar fasen. Het begrip „maatschappelijk-economische formaties” (het totaal van de onder de gegeven omstandigheden heersende productieverhoudingen en de daarmee overeenstemmende maatschappelijke instellingen en vormen van kennis), een begrip dat vanaf de tijd van Marx tot een vast bestanddeel werd van de wetenschappelijke sociologie, omvat gelijktijdig de statica en de dynamica van het historische proces. Dit maakt het mogelijk om in de afzonderlijke maatschappijen de sociale organismen waar te nemen en tevens de schakels en ketens der histo-

²⁾ *Georg Ludwig Maurer* (1790—1872) was een Duits historicus. Hij schreef een reeks omvangrijke werken, waarin het sociale stelsel van de oude Germanen en van de Duitse middeleeuwen werd behandeld.

Lewis Henry Morgan (1818—1881) was een Amerikaans historicus, volkenkundige en socioloog. Hij schreef opzienbarende boeken over de primitieve maatschappij aan de hand van langdurige onderzoeken onder de Indianen.

Maxim Maximowitsj Kowalewski (1851—1916) was een Russisch volkenkundige en socioloog.

rische ontwikkeling en de trappen van de wetmatigheid in de vooruitgang der mensheid te leren kennen. In deze zin zien de marxisten de wereldhistorie als een noodzakelijke opeenvolging van de maatschappelijk-economische formaties.

Het marxisme heeft daarmee de historische kennis toegerust met een methode van wetenschappelijk onderzoek, die grote perspectieven opende. Men kreeg de mogelijkheid om de gegeven maatschappelijke verhoudingen te verklaren in hun noodzakelijkheid en om een onderzoek te verrichten naar de objectieve logica van de veranderingen daarin. Veranderingen, die noodzaakten tot het tot stand brengen van andere maatschappelijke verhoudingen, van een ander stelsel dat langs de weg van de negatie van het voorafgaande stelsel onvermijdelijk daaruit moet voortkomen.

Juist deze ontdekking van het revolutionaire karakter dat toch in wezen eigen is aan de ontwikkeling van de maatschappij, maakte het materialistische begrip van de geschiedenis onaanvaardbaar in de ogen van de vertegenwoordigers van tegengestelde stromingen in het maatschappelijke denken, ofschoon lang niet allen daarvan het bestaande kapitalistische stelsel willen goedgepraten.

Marx zelf heeft een uitbarsting van „verontwaardiging” voorspeld naar aanleiding van het feit, dat hij de sluier van het geheim van de geschiedenis afrukte. Hij schreef: „Met het inzicht in het verband der dingen, stort heel het theoretische geloof in de permanente noodzaak van de bestaande toestanden ineen, nog voor de ineenstorting daarvan in de praktijk. Het is dus een absoluut belang voor de heersende klassen de zinloze verwarring te bestendigen”.³⁾

Heeft Marx zich nu vergist, heeft hij de wetenschappelijke nauwgezetheid en de mogelijkheid tot een vooruitziende blik van zijn tegenstanders onderschat? Och arme, hij bleek gelijk gehad te hebben. Laten wij zien wat de bekende Britse historicus E. H. Carr in zijn lezingen over de filosofie van de geschiedenis, in 1961 in Cambridge gehouden, zegt. Carr verklaart: „In de 19de eeuw beschouwden de Britse historici de loop van de geschiedenis bijna zonder uitzondering als een openbaring van het principe van de vooruitgang; zij brachten de ideologie tot uitdrukking van een maatschappij die zich in ongekend snelle ontwikkeling bevond. Voor de Britse historici was de geschiedenis zinvol, omdat zij zich met haar op dezelfde weg bevonden. Toen de geschiedenis een ‚onjuiste’ weg insloeg (vermoedelijk is het iedereen duidelijk wat Carr bedoelt, *schr.*) werd het vertrouwen in de zin van de geschiedenis tot ketterij. Na de eerste wereldoorlog deed Toynbee een vertwijfelde poging, de theorie van de rechtlijnige ontwikkeling van de historie te vervangen door een cyclische theorie (volgens welke de geschiedenis zich in een kringloop beweegt), een theorie die kenmerkend is voor de ideologie van een maatschappij

die zich in haar vervalstadium bevindt. Na de mislukte poging van Toynbee hebben de Engelse historici voor het grootste deel eenvoudig de handen in de schoot gelegd. Zij verklaren nu, dat er in de geschiedenis hoegenaamd geen wetmatigheid (algemeen patroon) bestaat".⁴⁾

Het is zinvol nog een ander actueel getuigenis aan te voeren met betrekking tot de gevolgen van de propaganda van de subjectief-idealistische filosofie (vooral van haar uiterst irrationele richtingen) om zich te „bevrijden” van zulke „vooroordeelen” als de idee van de historische wetmatigheid.

„Het resultaat hiervan was”, schrijft P. Zagorin, „dat de historicus zijn werk als geheel gespeend achtte van verstandelijke rechtvaardiging . . . Daar hij niet in staat was, zijn aanspraken op ware kennis overtuigend te motiveren, gaf hij zich over aan scepticisme, in het licht waarvan hij zijn werk alleen maar kon voortzetten op grondslag van een geloofsopvatting.”⁵⁾

Dat is het alternatief dat door de ontwikkeling van de wetenschap zelf is voortgebracht en dat een keuze eist, indien de geschiedvorsers geïnteresseerd is in het leren kennen van de waarheid.

Men kan weliswaar proberen deze keuze uit de weg te gaan en zichzelf voor te doen als iemand die boven de „uitersten” staat van het materialisme aan de ene zijde en subjectieve en relativiserende opvattingen aan de andere kant.

Pluralisme geeft geen verklaring

Het is geen toeval, dat het voor de burgerlijke wetenschap zo kenmerkend is, dat zij zoekt naar opvattingen die de ontwikkeling van de maatschappij beschouwen als het resultaat van gelijktijdige, parallel lopende acties van „factoren” die van elkaar onafhankelijk zijn en onder welke de economische factor slechts een van de vele is. Deze opvatting staat bekend als „pluralisme”. Dit pluralisme komt zijn voorstanders als alomvattend en objectief voor.

Is dit zo? Het spreekt vanzelf, dat het historisch onderzoek vereist dat er een meer of minder autonome bestudering plaats heeft van de afzonderlijke gebieden van het maatschappelijk leven binnen het kader van een of zelfs enkele tijdperken.

Het vraagstuk dat wij thans onderzoeken, ligt anders. Het gaat om de methode om de geschiedenis, geheel overeenkomstig haar eigen aard, te reconstrueren.

Van dit gezichtspunt uit zijn afzonderlijke onderzoeken slechts de voorbereidende stappen tot de oplossing van een verder strekkende taak. De doeltreffendheid van deze onderzoeken hangt in grote mate af van de breedte van het gezichtsveld van de historicus, van de vraag, in hoeverre het hem gelukt de plaats van het afzonderlijke en bijzondere te laten

4) E. H. Carr — *What is History?* (London 1962), blz. 37.

5) P. Zagorin — *Carl Becker on History*. „*American Historical Review*” 1956, Vol. LXII, nr. 1, blz. 6.

zien in het algemene beeld van de beweging der geschiedenis, en tevens dit algemene „in te voegen” in de analyse van het afzonderlijke. Het valt wel nauwelijks te betwisten, dat de gedachte dat er een menigte factoren werkzaam is, op zichzelf nog geen verklaring geeft van de geschiedenis. Steeds blijft het toch een open vraag: hoe en waardoor verbinden de verschillende factoren zich tot een bepaald samenhangend en zich ontwikkelend systeem, dat aan de historische beweging haar universele karakter en tendentie geeft, ongeacht de opvattingen van de historicus?

Er wordt vaak een tegenstelling gezien tussen de marxistische stelling over het doorslaggevende karakter van de economie en de herhaalde verklaringen van marxisten over de ontzaglijke en soms beslissende rol van de politiek en de ideologie in de maatschappelijke praktijk van de mensen. Deze tegenstelling is echter maar schijn, want de voorstanders van het marxisme hebben nimmer de historische vooruitgang vereenzelvigd met een automatische beweging van de economie. Ja, de economie (waarover wij al in het begin hebben gesproken) beschouwen zij beslist niet als iets onpersoonlijks, iets dat los staat van de actieve handelingen van de mensen en in de eerste plaats van de massa der bevolking, van collectieven van mensen, waarbij de klassen gedurende lange tijd in de geschiedenis de beslissende rol spelen. Dit is het voornaamste verschil tussen het marxisme en de overige scholen en richtingen, ook als deze zich concentreren op de materiële verhoudingen, doch deze materiële verhoudingen zuiver economisch en zelfs alleen technologisch begrijpen.

Wij zijn ons bewust, dat dit economische materialisme voor deze of gene onderzoeker een stap vooruit betekent en zelfs een tussenstadium kan zijn naar een consequent materialistische wereldbeschouwing. Op het speciale gebied van de economische geschiedenis hebben vertegenwoordigers van deze brede en zeer ongelijksoortige stroming bij herhaling waardevolle concrete onderzoekingen gedaan. Maar niet zelden, of beter gezegd zeer vaak, waren of zijn deze opvatting en methode een soort antwoord aan het marxisme, een poging om het „on-schadelijk” te maken door enkele stellingen van het historisch materialisme te aanvaarden. Dit geeft vervolgens de mogelijkheid te constateren, dat een gegeven stelsel van verhoudingen, waaronder zij dan in de meeste gevallen het kapitalisme verstaan, noodzakelijk is. (De moderne typen van de „theorie van de economische groei” zijn een hedendaags voorbeeld daarvan.) Economische materialisten van dit soort worden al van oudsher „objectivisten” genoemd, waarbij bedoeld werd op hun pretentie op onpartijdigheid en neutraliteit bij het onderzoek. Zonder in te gaan op de klasse-wortels van deze pretentie merken wij alleen op, dat de objectivist juist onvoldoende en in slechts beperkte mate objectief is. Als hij zijn schema's over de vooruitgang namelijk construeert in de vorm van een reeks op elkaar volgende technische omwentelingen, losgerukt uit de algemene samenhang van de historie, verliest hij zowel hun sociale voorwaarden als hun sociale gevolgen uit het oog. Hij

vergeet, dat de voornaamste en meest dynamische productiekracht niet de productiewerktuigen als zodanig zijn, maar de werkende mensen die deze vervaardigden en toepasten. Hij verliest uit het oog, dat de economische groei zich gedurende vele eeuwen voltrok door de afwisseling van de eigendomsvormen en de methoden om zich vreemde arbeid toe te eigenen en dat dit allerminst een idylle was van een kalme en rustige economische evolutie.

Maar als deze evolutie zich in bepaalde historische en maatschappelijke omstandigheden zo wreed en onmeedogend, en vaak betaald met een ontelbaar aantal mensenlevens doorzette, ligt het dan niet voor de hand dat het verzet tegen deze gegeven omstandigheden, de strijd voor het veranderen daarvan, niet eenvoudigweg kan worden gezien als een „aanvulling” op het beeld van de economische vooruitgang, maar dat het een noodzakelijk en zelfs het belangrijkste deel ervan is.? Kan men, wanneer men deze strijd negeert, begrijpen waarom de mensheid, te beginnen met de tijd dat zij nog in de kinderschoenen stond, niet lang op één plaats kon blijven steken? Waarom zij voor het behoud van de vruchten van de beschaving (zoals Marx het eens uitdrukte), voor het handhaven van het vroeger bereikte niveau, absoluut voorwaarts moest gaan langs de weg van de maatschappelijke vernieuwing? Deze weg kon op zijn beurt niets anders zijn dan de „resultante” van veelzijdige sociale, politieke en ideologische conflicten, die het levende weefsel van de geschiedenis vormen.

Mogelijkheid en werkelijkheid

Wij komen hier op een van de diepzinnigste problemen van de geschiedenisfilosofie, waarmee men zich al in de oudheid bezighield. Dat is het probleem van mogelijkheid en werkelijkheid in het historische proces, gezien vanuit het oogpunt der wetmatigheid.

De aanhanger van het vulgaire materialisme vervalt onvermijdelijk, of hij het wil of niet, tot fatalisme — de gedachte dat het verloop van de geschiedenis als het ware voorbeschikt is — een opvatting die met het marxisme niets gemeen heeft. Voor de marxist vloeit uit de erkenning van de noodzakelijkheid, van de strenge gebondenheid van de maatschappelijke ontwikkeling dus, geenszins voort, dat er voor de mensheid niets anders overblijft dan te marcheren langs de al uitgestippelde marsroute. Inderdaad, de mensen zijn niet vrij in de keuze van de richting, waarin zich de maatschappij ontwikkelt, maar het gaat niet alleen om de algemene richting van de vooruitgang. Er is ook nog een andere zaak, die hierbij aan de orde is: de vooruitgang kan vroeger of later geschieden, meer of minder consequent, met meer of minder kosten en slachtoffers. De „keuze” van deze vorm is de realisering van één uit een reeks wetmatige mogelijkheden van de werkelijkheid zelf, waarvan de sociaal-economische grondslag niet alleen het politieke en geestelijke proces bepaalt, maar die zelf onder de invloed hiervan verandert.

Slechts door zulk een dialectische benadering van het ontwikkelingsproces kan de materialist de historische activiteit van de mensen verklaren zonder zijn wereldbeschouwing te hoeven wijzigen en waarbij hij tevens dit probleem niet „overlaat” aan de vertegenwoordigers van het idealistische denken (zoals het vóór Marx altijd het geval is geweest). Wij herinneren bijvoorbeeld aan de prachtige en diepzinnige woorden van Hegel: „Tot het wezen van de ontwikkeling behoort de voorwaartse beweging van het onvoltooide naar het voltooide, waarbij het eerstgenoemde niet beschouwd moet worden als iets onvolmaakts, maar als iets dat tegelijkertijd zijn eigen tegenstelling in zich draagt, het zogenaamde voltooide als kiem, als streven in zich heeft. Precies zo wijst de mogelijkheid, in ieder geval langs de weg van het denken, op iets dat werkelijkheid moet worden.”

Het spreekt vanzelf, dat Hegel, die de noodzaak van de ontwikkeling zag als het veranderen van de mogelijkheid in de werkelijkheid, het begrip van de doorslaggevende, objectief-revolutionaire inhoud van de geschiedenis dicht benaderde. Doch deze inhoud had in zijn systeem geen zelfstandig bestaan en was daarin afhankelijk van de „geest”, van het denken. Na Marx is er geen behoefte meer om bij de naspeuringen naar de zin van de geschiedenis terug te keren naar de sfeer van de „absolute idee”, die al bij voorbaat begin en einde insluit. Wij kunnen, steunend op de feiten, de geschiedenis thans voorstellen als een proces, waarin het „secundaire”, het subjectieve — dat zelf door de objectieve behoeften van de materiële ontwikkeling is ontsaan en werkzaam is in die mate waarin het aan deze ontwikkeling beantwoordt — zelf op zijn beurt materialiseert en (ondanks alle schommelingen en afwijkingen) in toenemende mate overgaat naar de sfeer van het objectieve.

Met andere woorden: de wereldhistorie vormt een proces van de overgang van de oorspronkelijke trappen van de vooruitgang — toen de verschillende mogelijkheden niet zozeer door het bewuste handelen van de mensen tot stand kwamen als wel door een verscheidenheid van zich elementair ontwikkelende natuurhistorische omstandigheden — naar een rijpere toestand. Hiervoor is kenmerkend, dat het maatschappelijk bewustzijn is gekomen tot een vèrgaand inzicht in de werkelijkheid en, wat vooral belangrijk is, dat de progressieve ideeën zijn geworden tot een meer of minder georganiseerd en doelgericht handelen van de vooruitstrevende krachten der maatschappij, van revolutionaire klassen en partijen, waarin de belangen en verlangens, de protesten en initiatieven van de onderdrukte massa's zijn samengebracht.

Deze kant van de geschiedenis komt in onze eeuw zo sterk naar voren, dat een serieuze en gewetensvolle geleerde er niet aan voorbij kan gaan. Is dit wellicht de reden, dat het thans moeilijker is dan in het verleden om de marxisten wat de onderwerpen en thema's van hun historisch onderzoek betreft van de niet-marxisten te onderscheiden? Nu schrijven inderdaad zowel marxisten als niet-marxisten veel over revoluties

en over de arbeidersbeweging. Zij schrijven er echter op verschillende wijze over en dat niet alleen in de zin van de directe beoordeling, van sympathie of antipathie, maar ook in een breder methodologisch verband beschouwd.

De „economische materialist”, zowel als de aanhanger van het „pluralisme” is niet in staat in de klassenstrijd, in de massabewegingen en hun hoogste vorm, de sociale revolutie, het middelpunt, het brandpunt, te ontdekken, waarin alle kanten en momenten van de voorafgaande evolutionaire ontwikkeling elkaar kruisen en op elkaar botsen. Hij ziet niet, dat aldus een synthese en een nieuwe werkelijkheid tot stand wordt gebracht: vanaf de economische structuur van de maatschappij tot aan zijn politieke en ideologische bovenbouw. De marxisten daarentegen leggen juist de nadruk op de *scheppende* rol van de revolutionaire omwentelingen en veranderingen, waarbij zij geen ogenblik vergeten dat de mensheid een lange en niet gemakkelijke weg moet afleggen om zich „op te werken” tot de bewust-revolutionaire vorm van de maatschappelijke vooruitgang.

De volgelingen van Marx en Lenin zijn allerminst geneigd om ieder verschijnsel van sociaal protest heilig te verklaren. Zij sluiten de ogen niet voor de historische zwakten die eigen zijn aan talrijke bewegingen van de onderdrukte massa's, de aanwezigheid hierin van conservatieve bijmengsels en van religieuze, monarchistische en dergelijke vooroordelen, die deze bewegingen maar al te vaak hebben gemaakt tot een blind werktuig in handen van hun openlijke en verborgen tegenstanders, die een zelfzuchtige minderheid in de maatschappij vormden. Zelfs bij meer ontwikkelde bewegingen, in ieder geval in de meeste burgerlijke revoluties van de 17de tot de 19de eeuw, biedt de bestudering van de historische ervaringen de mogelijkheid, vast te stellen dat er een typische herhaling in hun ontwikkeling optrad — een herhaling die verband houdt met het feit, dat deze revoluties met betrekking tot de sociale inhoud revoluties van een minderheid bleven. Vandaar dan ook dat de eerste overwinningen op de oude orde tot een scheuring leidden in het revolutionaire kamp; het in actie brengen van bredere lagen van werkers ging gepaard met een gelijktijdige terugtocht van de „gematigde” lagen en partijen en een consolidatie van de contra-revolutionaire krachten die ten langen leste de overhand kregen. Zij behaalden de overwinning, ofschoon de historische noodzaak zelfs de vijanden van de revolutie dwong in de meeste gevallen de wilsvoltrekkers van de revolutie te zijn — een paradoxale variëteit van de vooruitgang, onder omstandigheden, dat deze objectief gezien niet verder kon gaan dan het veranderen van de uitbuitingsvormen en de klasseheerschappij.

Hoe ook de directe afloop mocht zijn, de voorwaarts-strevende beweging van de maatschappij werd niet daardoor bepaald, maar door de vraag, hoe hoog de revolutionaire golfslag was gegaan. Het stevigst handhaafde zich juist datgene wat in perioden was veroverd die niet alleen de conservatieven, maar ook de burgerlijke liberalen „onverstandig” believe te noe-

men. Laten de feiten niet zien, dat geen enkele restauratie van de Bourbons aan de Franse boer de grond kon ontnemen na dertien maanden van Jacobijnse⁶⁾ dictatuur? Tenslotte, en dat is het voornaamste: hoe meedogenlozer deze volksbewegingen en volksrevoluties afrekenden met het oude en afgeleefde, hoe verder zij op het gegeven historische moment buiten het raam traden van het bereikbare, des te dieper woelden zij de grond voor de toekomst om, met als perspectief de wereldhistorische omwenteling die zich voor het oog van de huidige generaties voltrekt en die zowel subjectief als objectief de revolutie van de meerderheid voor de meerderheid, voor de menselijke vooruitgang op elk gebied is.

Feitenkennis noodzakelijk voor theoretische ontwikkeling

Er bestaat niet de geringste tegenstelling tussen de erkenning van de algemene wetten van de historische ontwikkeling en de noodzaak van een concrete bestudering van de feiten.

Als men zo'n tegenstelling zou scheppen en deze wetten zou willen losmaken van de feiten, zou dat in de eerste plaats betekenen dat aan deze historische wetten een zekere mystieke betekenis zou worden toegekend. Deze wetten zijn echter juist een afspiegeling van de reële werkelijkheid, d.w.z. niet van afzonderlijke, losstaande feiten, maar van de feiten in hun totaliteit. Ze zijn tevens het resultaat van het kennen, van de logisch saamgevatte balans van de voorafgaande bestudering der feiten.

De grondleggers van het marxisme hebben voortdurend beklemdoond, dat hun theorie een richtsnoer is voor de studie en dat ze nooit in de plaats van de studie als zodanig kan treden. Volgens een uitspraak van Lenin is de materialistische geschiedenisopvatting aanvankelijk een geniale hypothese geweest, die pas tot wetenschappelijke maatschappijkennis werd na het zeer gedetailleerde onderzoek door Marx van één bepaalde maatschappij — het kapitalisme —, een onderzoek dat, wat betreft zijn grondigheid en zijn gefundeerdheid aan de hand van feiten, onovertroffen is. Wanneer wij zeggen, dat de marxistisch-leninistische theorie objectief juist is, dan bedoelen we daarmee niet alleen, dat deze theorie door de maatschappelijke praktijk (en niet slechts een enkele keer) is bevestigd, doch ook dat haar grondleggers haar in de loop van een objectief onderzoek hebben gemaakt tot een wetenschappelijke methode die de mogelijkheid opent, diep door te dringen in het historische

⁶⁾ De Jacobijnen vormden het belangrijkste politieke genootschap van de Franse Revolutie (genoemd naar hun plaats van bijeenkomst, het Jacobijnenklooster te Parijs). Dit genootschap verenigde, nadat een gedeelte ervan zich had afgescheiden, de drijvende kracht der *Jacobijnse dictatuur*, welke de revolutionaire lagen van de middelgrote en kleine bourgeoisie, alsmede de arme burgers en de loonarbeiders uit de steden vertegenwoordigde. In de jaren 1793/94 hield deze dictatuur de Franse revolutie hoog. In 1794 werd zij ten val gebracht door de conservatieve lagen der bourgeoisie.

proces en dit te omvatten in al zijn verbindingen en indirecte gevolgen.

Voor al dit laatste is belangrijk voor de historische wetenschap, omdat zij te maken heeft met vele en vaak snel verlopende kwalitatieve veranderingen en met een ongekende veelzijdigheid. Zelfs veelomvattende begrippen als „maatschappelijk-economische formatie” brengen slechts de *leidende tendens* van de ontwikkeling tot uitdrukking, maar niet de *gehele* werkelijkheid, die al binnen de grenzen van één tijdperk en één land veelzijdig van structuur is, laat staan in het kader van de wereldgeschiedenis. Daaraan moet dan nog worden toegevoegd de veelheid van variaties en schakeringen, die niet alleen hun oorsprong vinden in de verscheidenheid van de materiële omstandigheden, maar in de inwerking van een massa bijkomstige omstandigheden, „toevalligheden”, waartoe ook behoren fouten, dwalingen, persoonlijke eigenschappen van figuren van historisch belang enz. De marxisten begrijpen heel goed de betekenis, die de wil, de hartstocht, de fantasie, de geestdrift en zelfs de illusies van bepaalde mensen, laat staan van hele maatschappelijke lagen, hebben voor de werkelijke loop van de geschiedenis. In de geschiedenis komen heel wat onredelijkheden en mislukkingen voor. Er moet daarom steeds rekening worden gehouden met het onverwachte in sommige historische omwentelingen, met de „grillen” van de geschiedenis en met de „kwaadaardige ironie” die haar eigen is.

Het probleem van de tegenstrijdigheid tussen de optimaal te verwachten en de reële vormen van de vooruitgang en van het niet samenvallen van doelstelling en resultaat van de historische activiteit van de mensen is zeker niet vreemd aan het marxisme. Het marxisme heeft het onderzoek van dit probleem juist een objectieve grondslag gegeven, omdat het de oplossing zag in de materialistische uitleg van mogelijkheid en werkelijkheid, in de dialectische opvatting van de vooruitgang als een „spiraalbeweging”, van de terugkeer naar het reeds bereikte op een hogere ontwikkelingstrap, met terugtochten of zelfs met hele perioden van achteruitgang, van het zeventienden der reactie, die het lot van de volken vaak genoeg in gevaar brengt (de gebeurtenissen van de tweede wereldoorlog en de beestachtigheid van het fascisme staan ieder nog voor de geest).

Enkele conclusies

Hieruit kunnen enkele conclusies worden getrokken. Even onjuist als de poging om de geschiedenisfilosofie in een afzonderlijk raam van zuiver abstracte stellingen te plaatsen, die met de ontwikkeling van de wetenschap niet zouden veranderen, is de hieruit voortvloeiende tendens om het bestuderen van reële historische vraagstukken terug te brengen tot het zoeken naar bevestigingen van vroeger uitgesproken stellingen. Dit zou betekenen, dat men zich slechts zou moeten beperken tot het beschrijven van de een of andere bijzondere vorm van het pro-

ces, waarvan de aard en de wetmatigheid reeds in een meer algemene en logische vorm aan het licht zijn gebracht.

Reeds in de negentiger jaren van de vorige eeuw heeft Engels zich kritisch uitgelaten over jonge socialistten, die te pas en te onpas het woord „materialistisch” gebruikten en het als een soort sleutel op alle deuren zagen. „De hele geschiedenis moet opnieuw worden bestudeerd”, schreef Engels toen en hij was het zich kennelijk bewust, dat de materialistische geschiedschrijvers nog een enorm werk wachtte voor het aan het licht brengen en onderzoeken van een massa feiten, die betrekking hebben op alle tijdperken, op de historische weg van alle landen en volken. Hoe omvangrijk het werk ook is, dat sindsdien is verricht, toch heeft de taak die Engels stelde, nog steeds actuele betekenis. De maatschappij zelf staat immers niet stil en door haar beweging werpt ze steeds nieuwe problemen op en werpt ze nieuw licht op de oude vraagstukken. Het aan de dag brengen en verzamelen van nieuwe feiten (en het aantal daarvan is buitengewoon groot) zal tot een verdere ontwikkeling van de historische voorstellingen leiden. Het zal mogelijk worden om nieuwe hypothesen op te stellen, die weer vergeleken moeten worden met de vroegere conclusies en opvattingen, en dit zal uiteindelijk een aansporing zijn om de theorie zelf te precisieren en te ontwikkelen en de methoden van het historisch onderzoek te vervolmaken en te vernieuwen.

Volledig onjuist is ook de voorstelling van zaken, dat er bij marxistische historici altijd slechts één enkele „geautoriseerde” mening over alle historische vraagstukken, grote en kleine, zou bestaan. Indien dit zo zou zijn, zouden wetenschap en kennis zich niet kunnen ontwikkelen. In een vruchtbare wetenschappelijke discussie zullen echter de gezichtspunten wegvallen, waarvan de onjuistheid of onvolledigheid door de feiten en door de gedachtenwisseling wordt aangetoond en zullen ook de opvattingen over een of ander historisch vraagstuk dichter tot elkaar kunnen komen. Het belangrijkste resultaat van de wetenschappelijke discussie is echter, dat de problemen grondiger behandeld zullen worden. De discussie kan nooit een doel op zichzelf zijn, ze is een middel om dichter bij de juiste wetenschappelijke opvattingen te komen, om de absolute waarheid te benaderen, die nooit helemaal en ineens kan worden herkend maar die reëel bestaat. Juist echter omdat ze benaderd wordt door middel van het kennen van betrekkelijke waarheden, dienen we nooit de betrekkelijkheid van de bereikte kennis te vergeten ons steeds bewust te zijn van de noodzaak, het onderzoekingswerk voort te zetten, met het bereikte niet tevreden te zijn en de al vastgelegde opvattingen steeds te controleren en te precisieren.

M. HEFTER en W. MALKOW

(„Woprosy Istorii”, 1966, nr. 10).

Afrika van A tot Z

De gebeurtenissen in Afrika, dit werelddeel met zijn ruim 200 miljoen inwoners en nu meer dan veertig staten, nemen een steeds grotere plaats in de pers in. Regelmatig verschijnen er berichten uit landen, waarvan wij de naam nog ternauwernood kennen, omdat ze tot voor kort geen eigen bestaan leidden en als koloniaal gebied vanuit Europa werden bestuurd. Om zich te kunnen oriënteren ten aanzien van het moderne Afrika, waarvan in het algemeen zo weinig bekend is, heeft de uitgeverij Oosthoek in haar serie lexicons een encyclopedie over Afrika laten verschijnen. *) Omdat de samensteller van deze encyclopedie, prof. dr. J. Brummelkamp, blijkbaar binnen de 300 pagina's moest blijven, blijft het een behandeling in beknopt bestek. Dit neemt niet weg, dat een overvloed aan gegevens over de aardrijkskunde, de economie, de volken en stammen en een reeks politieke figuren wordt gebracht. Als zodanig heeft het zeker zijn waarde.

Door de snelle ontwikkelingen in Afrika zijn een reeks gegevens in dit toch pas verschenen werkje reeds weer verouderd. Een aantal gegevens, zoals de moord op Verwoerd, zijn waarschijnlijk pas bij een laatste correctie ingelast. De onafhankelijkheidsverklaring van het Britse protectoraat Beetsjoeland wordt wel genoemd, maar die van Basutoland wordt slechts in het vooruitzicht gesteld. Bovendien worden de nieuwe namen die deze staten thans hebben (Botswana en Lesotho) niet genoemd.

Deze voorliefde voor de oude namen, die het hanteren van het boekje kan bemoeilijken, is ook te vinden bij de beschrijvingen van de steden in Congo. De hoofdstad Kinshasa bijvoorbeeld moet nog altijd gezocht worden onder Leopoldstad, Kisangani onder Stanleystad en Lumumbassi onder Elisabethstad. Weliswaar wordt bij de beschrijving dan wel de huidige naam opgegeven, maar het zoeken wordt er niet makkelijker op.

Bij het verschijnen van een boek over Afrika dringt zich steeds de vraag op, hoe de schrijver staat tegenover vraagstukken als rassendiscriminatie en apartheid. Ook ten aanzien van deze encyclopedie is dit het geval, daar Zuid-Afrika naar verhouding veel plaatsruimte toegewezen krijgt. Onder het trefwoord Zuid-Afrika krijgt het acht bladzijden, tegenover de grootste staat van Afrika — Nigeria, waar ongeveer een kwart van de hele bevolking van dit continent woont — een drietal bladzijden. Bovendien worden de Zuidafrikaanse gegevens nog onder een zestig andere trefwoorden samengevat.

*) Prof. dr. J. Brummelkamp — Modern Afrika (In de serie „Oosthoeks Lexicons”), A. Oosthoeks Uitgeversmaatschappij NV, Utrecht 1966. Prijs f 14,50.

Ten aanzien van begrippen als apartheid wordt een vreemd klinkende woordenboeken-neutraliteit in acht genomen. Zo wordt in een schooljongensopstellen-stijl gezegd: „Daar in de meeste andere delen van Afrika de niet-blanken het bewind van de blanken hebben overgenomen, zijn de blanken in Zuid-Afrika bevreemd, dat in hun land hetzelfde zou kunnen gebeuren. Zij willen de baas blijven in een land, dat hun voorvaderen in gestage strijd met de natuur, met wilde beesten en onbeschaafde volken hebben veroverd en dat zij economisch tot bloei hebben gebracht. De oplossing uit deze gevaarlijke situatie menen de Afrikanen gevonden te hebben in apartheid . . .” (blz. 31). En verder: „Daar er meer gekleurden buiten dan in de reservaten wonen, is het nodig (!) een zo scherp mogelijke scheiding tussen gekleurden en blanken te handhaven. Men heeft daarom aparte parken, bussen, wachtkamers, woonwijken, niet slechts voor de Bantoes, maar ook voor de kleurlingen in de Kaapprovincie en voor de Indiërs in Natal” (blz. 32).

Even later op dezelfde bladzijde schrijft de samensteller echter: „Of apartheid de oplossing van het rassenvraagstuk in Zuid-Afrika zal brengen moet betwijfeld worden . . . Apartheid houdt in, dat in 87 pct van Zuid-Afrika zwarte massa's arbeiden, doch van alle burgerlijke en politieke rechten zijn verstoken. Dat zullen ze op de duur niet verdragen . . .” Onder het trefwoord „Dekolonisatie” wordt daaraan nog toegevoegd, dat „het handhaven van de kleurslagboom een funeste invloed gehad heeft op de verhouding van de Afrikanen tot de blanken . . . Bepaald was er toch wel in tientallen jaren zoveel brandstof aangesleept, dat een uitslaande brand niet een mirakel hoefde te zijn” (blz. 69).

De tragedie van de apartheid wordt ook in de behandeling van Kaapse kleurlingen omzeild. Daarover wordt gezegd, dat dezen als blanken worden beschouwd als zij waarschijnlijk blank bloed hebben. De schande dat ontdekking van een beetje „kleurlingenbloed” tot onmiddellijke uitstoting uit de blanke groep kan leiden, zoals nog onlangs bleek bij een meisje dat zelfs van school moest, omdat ze wat donkerder was dan haar broertjes, wordt hier buiten beschouwing gelaten.

Een redenering, dat de Kaapse kleuringen, al zijn er „aardige meisjes” onder hen en zijn ze „soms beschaafder dan sommige blanke boeren”, beschreven kunnen worden als „vriendelijke, aardige behulpzame mensen, maar in het algemeen tamelijk dociel” (blz. 129), maakt in dit naslagwerk een uiterst onsympathieke indruk. Ook stijlbloempjes als „grove, platte negergezichten” (blz. 200) horen trouwens te ontbreken.

Bij de behandeling van de verschillende stammen komen eveneens dergelijke waarderungen van het uiterlijk van de mensen voor. Onder de Soedan-negers zijn er, zo wordt ons verzekerd, die behoren tot „het lelijkste negertype, dat een Europeaan zich denken kan” (blz. 242); de Kanoeri in de Soedan behoren ook al niet „tot de knapste negervolken” (blz. 245), maar gelukkig, de vrouwen van de Bagarmi worden beschouwd als „de knapste van de Soedan” (blz. 245). Het lijkt soms wel of deze en-

cyclopedie ons moet voorbereiden op de verkiezingen van Miss Afrika!

Er zijn natuurlijk nog andere, meestal kleine, bezwaren en verlangens aan te voeren. Zo lijkt het mij bijvoorbeeld, dat onder het trefwoord „slavenhandel” een samenvattende behandeling van de gevolgen die de slavenhandel voor Afrika gehad heeft, op haar plaats zou zijn geweest.

Het is te hopen, dat bij een volgende druk van dit lexicon, dat als geheel toch veel nuttige informatie bevat, de schrijver zijn werk niet alleen zal aanpassen aan de nieuwe ontwikkelingen, maar ook de hierboven gesignaleerde uitschieters zal herstellen.

W. VLIELAND

Sociologen bestuderen de politiek

Er wordt de laatste tijd veel gesproken over de grotere belangstelling voor de politiek bij de Nederlandse bevolking. Tegelijkertijd is er een grotere belangstelling onder de sociologische onderzoekers ontstaan om alle verschijnselen die met „de politiek” in verband staan, zoals partijen, propaganda, verkiezingen, pressiegroepen e.d., op de snijtafel te leggen en diepgaand te onderzoeken. Dr. J. Niezing, die zich op dit gebied al enige tijd aan het specialiseren is, heeft nu een boek geschreven, dat — de titel zegt het al — moet dienen om zowel studenten in de sociologie als de in sociologie en politiek geïnteresseerde buitenstaander in de nieuw ontstane wetenschap van de politieke sociologie in te leiden. *)

Voor het lezen en bestuderen van dit werkje, dat jammer genoeg wordt ontsierd door een reeks soms hinderlijke zetfouten, is een zekere bekendheid met het begrippen-apparaat dat de sociologen plegen te gebruiken, wel vereist. De behandeling van allerlei politieke vraagstukken geschiedt namelijk vanaf een wetenschappelijke Olympus, in de abstracte begrippen die daar als de goede toon gelden. Het feit bijvoorbeeld, dat politieke partijen ernaar streven, de kiezers te laten stemmen op hun kandidaten en dat ze proberen de kiezers zoveel mogelijk van het alleen-maar-stemmen en -toekijken op vergaderingen te laten overgaan tot grotere activiteit, wordt in deze terminologie weergegeven met de woorden, dat „partijen organisatoren en stimulators zijn van passief politiek rolgedrag”.

Ook al worden deze sociologische termen door dr. Niezing helder uiteengezet, toch rijst daarbij wel de vraag of het nodig is, gewone dingen op zo'n abstracte manier, in sociologische geheimspraak, te behandelen.

In het hoofdstukje over de partijen wordt een onderscheid ge-

*) Dr. J. Niezing — Inleiding tot de politieke sociologie. (Serie Bouwstenen voor de kennis der maatschappij, nr. 56). Uitgave Van Gorcum en Comp. NV — H. J. Prakke en H. M. G. Prakke, Assen 1966. Prijs ing. f 10,—, gebonden 12,90.

maakt tussen „beginsel”partijen en „levensbeschouwelijke”partijen (waarmee vooral de confessionele partijen worden bedoeld), tussen „grote” en „kleine”partijen, tussen „radicale” en „gematigde”partijen en tussen „kader”- en „massa”partijen. Bij de beoordeling van de vraag wat klein en wat groot is, gaat dr. Niezing, zoals trouwens meestal gebeurt, alleen af op verkiezingscijfers, waarbij hij de andere activiteiten van de politieke partij te veel buiten beschouwing laat. Terecht wijst hij echter wel op de invloed die uitgeoefend kan worden door kwesties aan de orde te stellen, waarover de „grote”partijen liever zouden zwijgen en waardoor zij gedwongen worden, zich openlijk ermee te gaan bezighouden. Dr. Niezing noemt dit de „pressiefunctie”, die aldus wordt uitgeoefend. Uit zijn uiteenzetting blijkt, dat de „grote”partijen zich daar o.a. tegen kunnen verzetten door middel van wijziging van het kiesstelsel: in meerderheids-(districten-)stelsels gaat de ontwikkeling in de richting van een stelsel van twee grote partijen.

In de behandeling van de „radicale”partijen maakt dr. Niezing zich los van de redenering, dat radicalisme van rechts en van links precies hetzelfde is. Hij onderstreept juist het onderscheid, al doet hij dit — en dat lijkt mij een zwakte — hoofdzakelijk met psychologische motieven. De aanhangers van de rechts-radicalen partij zouden vooral een mensentype zijn „dat zich kenmerkt door een fundamentele onzekerheid die zich uit in o.a. de behoefte aan een leider (als substituuut van de dominerende vader), aan symbolen (in hun betekenis van zekerheid gevende herkenningstekens) enz. . . . (Zij hebben) ‚van huis uit’ een sterke behoefte aan gezag meegekregen . . .” (blz. 42—43). Door de klasse-achtergrond van rechts-radicalen partijen niet te behandelen, worden deze aldus tot een ongevaarlijke vergaarbak van ietwat vreemde, verknijpte figuren. Zij zijn echter wel degelijk een ernstig gevaar, zoals in het verleden is gebleken en zoals nu, denken we alleen maar aan de opkomst van de NPD in West-Duitsland, opnieuw dreigt.

Het abstraheren van de werkelijke klassenverhoudingen kan nooit behulpzaam zijn bij het analyseren van de politieke verschijnselen. Het kan alleen tot een overdreven beklemtoning van de buitenkant van het politieke bedrijf leiden. Dit blijkt in Niezing's boek ook uit het overzicht van de analyses die door verschillende onderzoekers zijn gegeven van verkiezingen en wat daaraan verbonden is. In het bijzonder geldt dit wel de verkiezingspropaganda, die vaak met gebruikmaking van allerlei methodes van de dieptepsychologie wordt ontworpen en daarbij uit het oog verliest, dat de mensen toch uiteindelijk van uit een bepaalde sociale positie een politieke keuze doen.

In deze „Inleiding tot de politieke sociologie” worden ook allerlei theorieën en opvattingen over de betekenis van pressiegroepen in het politieke proces, de rol van het ambtenarenapparaat en de bureaucratie en de betekenis van de ideologie in het politieke leven behandeld. De schrijver pretendeert niet over al deze onderwerpen definitieve oordelen te geven; integendeel, hij onderstreept juist, dat talrijke problemen nog weinig zijn onderzocht en dat verdergaande studie noodzakelijk

is. Als eerste kennismaking met de methoden, waarmee de sociologen de politieke verschijnselen tegemoet treden, kan deze „Inleiding” wel als geslaagd worden beschouwd.

J. W.

Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap

In het begin van de jaren vijftig verzocht de UNESCO, de UNO-organisatie die zich met vraagstukken van onderwijs, wetenschap en cultuur bezig houdt, een aantal geleerden om de wetenschappelijke feiten met betrekking tot rassenvraagstukken te willen samenvatten. Deze geleerden, een aantal bekende antropologen, psychologen en sociologen, hebben daarop in uitvoerige artikelen de resultaten van de onderzoekingen op hun speciale vakgebied uiteengezet.

In 1956 werden de artikelen samengebracht in de UNESCO-uitgave „The Race Question in Modern Science”. De uitgevers C. de Boer jr. en Paul Brand uit Hilversum hebben dit boekwerk in het Nederlands doen verschijnen onder de titel „Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap”. *)

In het in het augustus-september-nummer van P. en C. verschenen artikel van A. de Leeuw over „Rassenwaan en wetenschap” (blz. 375 e.v.) is er al op gewezen, dat deze bundel studies buitengewoon waardevol materiaal brengt en de rassistische vooroordelen aan de hand van het wetenschappelijk onderzoek uiteenrafelt. In dit artikel werd het daarom ook als belangrijke documentatiebron gebruikt.

Een uitvoerige bespreking van dit werk is daarom hier niet nodig. Volstaan we met een opsomming van de behandelde onderwerpen, nl. mythen over rassen, ras en psychologie, ras en cultuur, ras en geschiedenis, ras en maatschappij, de wortels van het vooroordeel, ras en biologie, de betekenis van de raciale verschillen en rasvermenging, en met het noemen van de schrijvers, t.w. Juan Comas, Otto Klineberg, Michel Leiris, Claude Lévi—Strauss, Kenneth L. Little, Arnold M. Rose, L. C. Dunn, G. M. Morant en Harry L. Shapiro.

S. VAN DONGEN

*) Juan Comas e.a. — Het rassenvraagstuk in de moderne wetenschap (C. de Boer jr. en Paul Brand, Hilversum 1965). Prijs / 9.—.

Verklaring van het dagelijks bestuur van de CPN over de kabinetscrisis

Uit het verloop van de kabinetscrisis en de resultaten van de informatie-Beel, waarop Zijlstra voortwerkte, is gebleken, dat de verschillen met het kabinet-Cals in economische en sociale vraagstukken, in hoofdzaak met betrekking tot de begroting, steeds geringer zijn geworden en geen werkelijke rol spelen.

Het moet nu voor iedereen duidelijk zijn hoe kunstmatig de kabinetscrisis door het koppel Blaisse—Schmelzer is geforceerd. De afwijzing van de motie-Schmelzer door de Tweede Kamerfractie van de CPN wordt hierdoor nog meer gerechtvaardigd, terwijl thans feiten aan het licht komen die de schadelijkheid van het ultra-rechtse optreden op bijzondere wijze onderstrepen. In de Nederlandse pers zijn berichten verschenen over een uiterst acute crisis in de Europese gemeenschappen in verband met de kwesties van de atoomenergie. Ook de beraadslagingen over een snelle toetreding van Engeland tot de EEG blijken hiermee verband te houden.

Uit deze berichten wordt duidelijk, dat op het ogenblik door De Gaulle en de daarmee verbonden kringen in West-Duitsland (Strauss, Kiesinger), Engeland, Nederland, Denemarken en andere landen een poging wordt ondernomen om de Franse atoommacht op korte termijn belangrijk uit te breiden, verder onder eigen beheer te nemen en los te maken van de controle van de EEG-organen in hun huidige samenstelling.

Dit zou in feite tevens een belangrijke stap zijn in de richting van de Westduitse kernbewapening en voldongen feiten scheppen nog voor er nieuwe beperkingen aan de spreiding van atoomwapens in Europa zijn gesteld.

De ultra-rechtse kringen streven, teneinde een beslissing in deze zin te verkrijgen, naar veranderingen in de regeringen en daardoor in de Europese gemeenschappen. Dit biedt, naar de mening van het dagelijks bestuur van de CPN, de verklaring voor de gelijktijdige kabinetscrisis in West-Duitsland, Nederland en Denemarken — waarbij voor de bevolking de grootst mogelijke onduidelijkheid geschapen is over de werkelijke achtergronden daarvan.

De PvdA doet hieraan mee, daar zij de „onduidelijkheid” wel aan de kaak stelt, maar zelf geen opheldering verschaft over deze Europese zijden van de kabinetscrisis.

Het lijkt wel zeker, dat in deze internationale vraagstukken nog voor het einde van dit jaar zwaarwegende beslissingen te verwachten zijn.

Het dagelijks bestuur van de CPN roept de Nederlandse bevolking op zich scherp te keren tegen het vooruitzicht van een rompkabinet, dat achter de rug van het volk om, — met geen of zonder noemenswaardige meerderheid in het parlement — zulke zware internationale besluiten neemt, die ook toekomstige regeringen de handen kunnen binden. Zodoende zouden de kiezers, zelfs bij een vervroeging van de verkiezingen met twee maanden, een uitspraak moeten doen, terwijl het pleit achter de schermen beslecht is.

Het dagelijks bestuur van de CPN wekt de werknemers op geen geloof te hechten aan de in verband met de kabinetscrisis gelanceerde onheilsvoorspellingen over de economische toestand, die ten doel hebben de werkelijke drijfveren van de reactie te verdoezelen.

Zij moeten meer dan ooit vasthouden aan hun looneisen, waarmee ook de intriges van de Nederlandse en internationale reactie doorkruist kunnen worden.

Amsterdam, 21 november 1966

(De Waarheid, 21-11-'66.)

CPN stelt kandidatenlijst op

Vol vertrouwen de verkiezingen tegemoet

Na een, gezien de korte tijd die de vervroegde verkiezingen geven, zo uitgebreid mogelijk overleg met de partijafdelingen en districten, heeft het Partijbestuur van de Communistische Partij in het afgelopen weekend eenstemmig de kandidatenlijst voor de komende Kamerverkiezingen opgesteld.

De verkiezingen worden vervroegd gehouden, als gevolg van een acute crisis binnen alle burgerlijke partijen, en trouwens ook binnen de Partij van de Arbeid. Waarbij nu reeds duidelijk is dat ze in het teken zullen staan van de scherpe aanval die de grote ondernemers en banken bezig zijn te ondernemen op het levenspeil van de bevolking. Onder die omstandigheden kan een vooruitgang van de Communistische Partij, die eensgezind de verkiezingen intreedt, een doorslag ten goede geven in de politieke situatie.

Het Partijbestuur heeft een Kamerlijst opgesteld, die een waarborg biedt dat de strijd zowel binnen als buiten het parlement met het grootste succes kan worden gevoerd. Het Partijbestuur gaf uiting aan de waardering voor de wijze waarop de huidige Kamerfractie voor de belangen van de werkende bevolking is opgetreden en wenst dat ook in de komende tijd pgt. Marcus Bakker het voorzitterschap van de fractie zal vervullen.

In de volgorde van de opstelling van de kandidaten is door het Partijbestuur enige wijziging aangebracht. Pgte. Annie van Ommeren-Averink heeft destijds de plaats ingenomen, die

was opengekomen doordat Paul de Groot, in verband met zijn leeftijd, geheel op andere, voor de partij noodzakelijke politieke werkzaamheden moest overschakelen. Voordien had Annie van Ommeren-Averink jarenlang zitting gehad in de Eerste Kamer. In verband ook met het vele verdienstelijke werk dat zij daar heeft kunnen verrichten, komt het het Partijbestuur gewenst voor dat zij deze plaats in de toekomst weer zal innemen.

Pgt. Tjalle Jager heeft het Partijbestuur verzocht, in verband met zijn gezondheid, niet meer als Tweede Kamerlid te hoeven optreden.

Er is een centrale lijst opgesteld voor het gehele land, met aan het hoofd de door het P.B. gewenste toekomstige Kamerfractie. Als onderdeel van deze centrale lijst is in Amsterdam een lijst ingediend met een sterk plaatselijk karakter. Het plan bestaat om in verband met de aparte situatie van de hoofdstad, in verband met de bijzondere strijdpositie van de arbeidersklasse in Amsterdam en ook met het oog op de groeiende scherpe tegenstellingen tussen de hoofdstad en de regering in Den Haag, hier een speciale, intensieve verkiezingsstrijd te voeren, die gericht zal zijn op directe verbeteringen voor de Amsterdamse bevolking. Deze plaatselijke lijst zal worden aangevoerd door het Amsterdamse Kamerlid Henk Hoekstra.

Ook voor Limburg besloot het Partijbestuur tot het indienen van een regionale lijst, waarbij het Statenlid en lid van de Heerlense gemeenteraad Frits Dragstra als lijstaanvoerder optreedt. Ook daar zal een gerichte verkiezingsstrijd worden gevoerd, met het doel directe verbeteringen te verkrijgen voor de door de mijnsluitingen zo zwaar getroffen bevolking.

Volgens het bestaande kiesstelsel zullen alle op deze plaatselijke lijsten uitgebrachte stemmen ten goede komen aan hen die op de centrale lijst op verkiesbare plaatsen staan. De lijst zal overal onder hetzelfde nummer uitkomen.

Op de zitting van het Partijbestuur is duidelijk gebleken, dat de Communistische Partij de verkiezingsstrijd vol elan tegemoet gaat en dat er een groot vertrouwen bestaat, dat vele progressieve landgenoten de CPN een flinke vooruitgang bezorgen.

CENTRALE LIJST

1. M. Bakker, Zaandam.
2. H. J. Hoekstra, Amsterdam.
3. Joop Wolff, Amsterdam.
4. W. Kremer, Emmen.
5. W. v.h. Schip, Amsterdam.
6. F. Dragstra, Heerlen.
7. A. v. Ommeren-Averink, Haarlem.
8. W. Hartog, Koog a/d Zaan.
9. H. de Vos-Krul, Rotterdam.

10. Kl. Smits, Amsterdam.
11. Tj. Jager, Deventer.
12. F. Meis, Groningen.
13. J. van Esch, Eindhoven.
14. R. Walraven, Amsterdam.
15. B. Meester, Amsterdam.
16. Th. de Vries, Amsterdam.
17. J. Brasser, Krommenie.
18. H. Clerx, Amsterdam.
19. S. Groenendijk, Rotterdam.
20. E. Muller-v. West, Amsterdam.
21. M. Proper, Haarlem.
22. F. Aarts, Noord-Scharwoude.
23. H. Koopman, Amsterdam.
24. H. Niemeijer, Groningen.
25. C. Ijmkers, Den Haag.
26. T. Stuivenberg, Enschede.
27. C. Mulder, Vlissingen.
28. B. Schreuders, Utrecht.
29. J. de Boer, Noordwolde.
30. F. Zeilemaker, Alkmaar.

AMSTERDAMSE LIJST

(verbonden met de centrale lijst)

1. H. J. Hoekstra, Amsterdam.
2. Joop Wolff, Amsterdam.
3. M. Bakker, Zaandam.
4. W. Kremer, Emmen.
5. W. v.h. Schip, Amsterdam.
6. F. Dragstra, Heerlen.

De overige kandidaten zijn dezelfden als op de centrale lijst.

LIMBURGSE LIJST

(verbonden met de centrale lijst)

1. F. Dragstra, Heerlen.
2. M. Bakker, Zaandam.
3. H. J. Hoekstra, Amsterdam.
4. Joop Wolff, Amsterdam.
5. W. Kremer, Emmen.
6. W. v.h. Schip, Amsterdam.

De overige kandidaten zijn dezelfden als op de centrale lijst.

(De Waarheid, 5-12-'66).

Brieven aan congressen

Het partijbestuur van de CPN zond begroetingsbrieven aan de congressen van de Bulgaarse Communistische Partij en van de Communistische Partij van België, die resp. in november en december werden gehouden.

Deze brieven luiden als volgt:

Wij wensen het congres van de Bulgaarse Communistische Partij veel succes toe met zijn werkzaamheden.

De CPN besloot Uw congres niet bij te wonen omdat, naar onze ervaring, dergelijke gelegenheden, waar vertegenwoordigers van zusterpartijen aanwezig zijn, regelmatig leiden tot besprekingen van vraagstukken waartoe dergelijke bijeenkomsten in het geheel niet bevoegd zijn en die in feite een inmenging betekenen in de politiek van andere partijen.

Met kameraadschappelijke groeten,
H. J. Hoekstra (secretaris).

Amsterdam, 11 november 1966.
(De Waarheid, 16-11-'66.)

Wij wensen het XVIIe Congres van de Communistische Partij van België succes in zijn werkzaamheden.

Aangezien U geen tospraken van delegaties uit andere landen op Uw congres wenst, achten wij de persoonlijke aanwezigheid van een delegatie van onze partij overbodig.

Bovendien hebben wij de ervaring opgedaan, dat de deelname van vertegenwoordigers van zusterpartijen aan nationale congressen de laatste jaren misbruikt wordt voor onderlinge besprekingen die gericht zijn op het bemoeilijken van herstel van de internationale eenheid in de communistische beweging en waartoe gastdelegaties bovendien geen enkele bevoegdheid hebben.

Met kameraadschappelijke groeten,
voor het Partijbestuur,
H. J. Hoekstra, (secr.).

Amsterdam, 9 december 1966.
(De Waarheid, 10-12-'66.)

KENNZEICHEN

Bilder, Dokumente und Berichte zur Geschichte der Verbrechen des Hitlerfaschismus an den deutschen Juden 1933—1945.

Teil 1	Von der Errichtung der faschistischen Diktatur bis zu den Nürnberger Gesetzen	1933—1935
Teil 2	Von den Nürnberger Gesetzen bis zur Kristallnacht	1935—1938
Teil 3	Von der Kristallnacht bis zum Beginn der Endlösung	1938—1941
Teil 4	Deportation und Getto	1940—1945
Teil 5	Die Vernichtung	1941—1945
Teil 6	Widerstand	

Mit einer Chronik der faschistischen Judenverfolgungen und einem Quellenverzeichnis.

376 bladzijden, 167 foto's, 56 facs. gebonden f 27.45

Verkrijgbaar bij: Boekhandel Pegasus - Leidsestraat 25 - Amsterdam

Voor hen die de vraag stellen, wat was, wat is
en wat wordt de communistische partij,
zal dit boek met herinneringen en overdenkingen
een waardevolle wegwijzer zijn.

DE DERTIGER JAREN

door PAUL DE GROOT

12 blz. documentaire foto's
222 blz., gebonden f 8.90

1930 - 1935

Dit is onverwacht een merkwaardig boek, dat men met oprechte belangstelling kan lezen.

Paul de Groot, die tijdens de dertiger jaren een heel belangrijke rol speelde in de communistische partij van Nederland, schrijft deze herinneringen aan een voorbije periode neer met een ontroerende menselijke bewogenheid, die erg sympathiek aandoet.

De Boekengids

... een ongemeen interessante en boeiende lektuur. Interessant en boeiend in meerdere opzichten, want Paul de Groot geeft niet alleen een subjectieve visie op het verleden, hij legt ook de vinger op enkele objectief zwakke plekken die bij de beoordeling van de vooroorlogse Nederlandse geschiedenis nogal eens verdoezeld worden, en tenslotte geeft de auteur ook enkele behartenswaardige visies op het wel en wee van de communistische wereldbeweging.

Forum

Als men dit alles leest, wordt het niet zo onbegrijpelijk dat er mensen zijn, die communist geworden zijn. Men mag met belangstelling uitzien naar het tweede deel van de Groot's herinneringen.

De Gelderlander

Verkrijgbaar bij Uw boekverkoper en bij

**Pegasus - Amsterdam - Leidsestraat 25
Rotterdam - Hoogstraat 143**